Ant. Knezova knjižnica

Zbirka

zabavnih in poučnih spisov

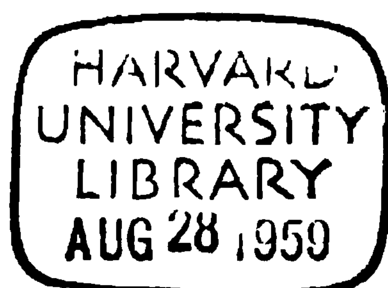
Izdaje

„Slovenska Matica"

I. zvezek

Uredil

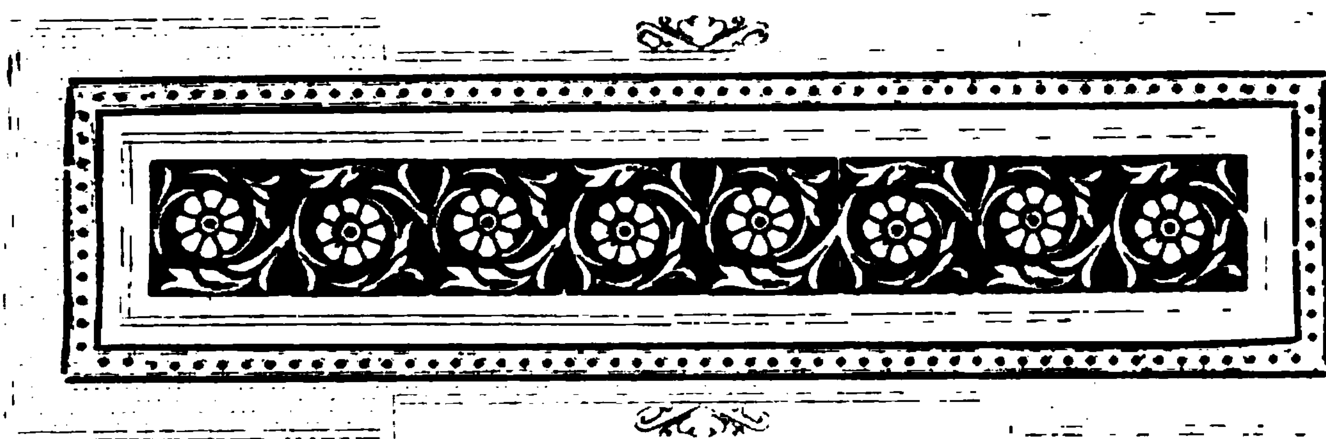
Fr. Levec

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
AUG 28 1959

Kazalo.

Ant. Knezova ustanova.

(S podobo **Antona Kneza.**)

Dné 30. sušca 1892. l. ob $^1/_4$4 zjutraj je nepričakovane nagle smrti umrl gospod Anton Knez, veliki trgovec v Ljubljani.

Dasiravno se mladi ne še 36 letni mož na videz ni udeleževal niti našega političnega, niti književnega življenja, vender je njegova nenadna smrt pretresla vso Ljubljano, ker je bil Anton Knez sin široko po slovenskem svetu znane čislane trgovske rodbine, voditelj razsežne trgovine z deželnimi pridelki in vrhu tega vztrajno delaven odbornik pri mnogih obrtnih, gospodarskih in domoljubnih društvih, kjer si je povsod znal pridobiti imé jako razumnega, pridnega, poštenega, podjetnega moža. Lahko rečem, da se malokomu posreči v njegovih letih v trgovinskem in društvenem svetu pridobiti tako dober glas, kakor si ga je znal pridobiti pokojni Anton Knez.

Porojen dné 15. kimovca leta 1856. Podgoro poleg t. Vida nad Ljubljano, preselil se je mladi Knez poieje v Spodnjo Šiško, kjer je njegov oče kupil znani nčnikov dom. V šolo je hodil v Ljubljani, kjer je ovršil leta 1871. drugi razred c. kr. višje realke, dve ti pozneje trgovsko šolo Mahrovo, nato pa stopil v govino svojega očeta. Najprej družnik in pomočnik vojemu očetu je ustanovil pozneje s svojim bratom

Ivanom veliko trgovsko hišo ter imel gotovo najrazsežnejšo in največjo trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani in na Kranjskem sploh. Že svoji trgovski posli so bili toliki, da bi jih bil le iztežka opravljal navaden priden trgovec. Toda odločni in podjetni Knez si je radovoljno naložil na svoje rame še mnogo drugih domoljubnih opravil. Ustanovil in vzgledno je vodil „Kmetsko posojilnico ljubljanske okolice"; bil je upravni odbornik, blagajnik in gospodarski voditelj „Narodne tiskarne"; neumorno je deloval kot odbornik pri „Gasilnem društvu v Šiški". Posebno svojo skrb pa je posvetil „Narodni čitalnici v Šiški"; on jo je ustanovil, on ji založil bogato knjižnico, on je združil šišenske fante in dekleta v malo gledališko družbo in živahen pevski zbor. V čitalnici je iskal po napornih trgovskih in gospodarskih opravilih zabave in razvedrila. Bil je duša temu društvu, ki se je za njegovega življenja razcvitalo tako lepo, kakor malo katero društvo jednake vrste na Slovenskem.

Sploh je bil pokojnik delaven, značajen, vzoren rodoljub. Iz vse duše je ljubil svoj narod, vestno se brigal za njegovo bodočo usodo, a trezno in mirno je premišljal, katere poti mu je hoditi, da doseže svoj vzvišeni smoter. Kar je po daljšem premišljevanji spoznal za pravo, tega se je poprijel z vso odločnostjo, in ni odjenjal, da je dognal stvar. Dičila ga je jeklena volja in izredna vztrajnost. Govoril je malo, a kadar je bilo povedati krepko odločno besedo, tedaj je izpregovoril tudi on.

Po svojem političnem prepričanji je bil Knez odločen, neustrašen naprednjak. Dasi se dejanski ni udeleževal našega političnega življenja, vender se je živo zanimal za domače politične dogodke ter zlasti ob volitvah zastavil ves svoj nemali vpliv v korist tiste stranke, h kateri je pripadal iz svojega prepričanja. In v tem oziru si je pridobil zánjo velikih zaslug.

Sijajen vzgled njegovega čistega rodoljubja je pa njegova poslednja volja.

V oporoki, svojeročno pisani in podpisani v Ljubljani, dné 15. svečana 1892. leta je za glavnega dediča

vsemu svojemu premoženju postavil „Slovensko Matico“ v ta namen, da Matica iz te dedščine založi „Ant. Knezovo ustanovo“.

„Obresti „Ant. Knezove ustanove“ — tako pravi oporoka dobesedno — „naj se porabljajo v izdavanje cenene zabavne in poučne ljudske knjižnice, katera naj nosi v spomin moje ime in mora biti pisana v strogo národnem duhu na podlagi katoliške vere, toda v svobodomiselnem smislu.

Vsa ta dela naj tiska „Narodna tiskarna“ po takrat obstoječih cenah, urejuje pa „Matica Slovenska“....

Dalje določuje oporoka, da je izplačati več volil očetu, materi, prijateljem i. t. d., čitalnici v Šiški pa odšteti 1000 gld., katerih obresti naj se porabljajo samo za nakup in vezanje slovenskih knjig.

Glavni dedič mora svojo dedščino imeti naloženo pri „Kmetski posojilnici ljubljanske okolice“, dokler ta deluje na podlagi neomejenega poroštva. Le kadar bi ne bilo več neomejenega poroštva, smejo se novci naložiti drugod pupilarno varno, nikdar pa ne v državnih papirjih.

„Ta moja oporoka“ — pravi končno — „ni izvor mojega denašnjega mišljenja; te misli nosim že v srci najmanj šest let; sestavljeno sem imel že pred leti enako oporoko, ker sem se pa mislil oženiti, sem jo uničil“.

„Slovenska Matica“ je nastopila dedščino, izplačala volila ter sploh uredila vso zapuščino. Končni račun z dné 1. novembra 1892. l. je pokazal, da znaša glavnica „Ant. Knezove ustanove“ v novcih, akcijah in srečkah 30.541 gld. 96 kr. Ker se je v jednem letu nabralo dovolj obresti, da se izvrši oporočnikova volja, ukrenil je Matičin odbor, naj se že za leto 1894. izdá prvi zvezek „Ant. Knezove knjižnice“. Razglasil je v ta namen primerno vabilo slovenskim pisateljem in vrhu tega je tudi podpisani urednik razposlal več pisem mnogim znanim pisateljem, vabeč jih na sode-

lovanje. Nekateri so odgovorili na to, da je Matica pošiljanju rokopisov postavila prekratek rok, a da pošljejo kaj drugo leto (1895.) Več tvarine ni bilo možno porabiti, ker je nerabna ali je v poslani obliki ne sodi tiskati. Zatorej je podpisanec I. zvezek uredil, kakor ga je mogel; sam čuti, da je prejednoličen, ker je samo leposlovne vsebine; nadeje se pa, da bode drugi zvezek raznovrstnejši in da prihodnje leto pridejo na vrsto tudi poučni sestavki. Zatorej prosi slovenske pisatelje, naj bi ga izdatno podpirali, da bode Matici možno s Knezovo knjižnico doseči idealni namen blagega ustanovnika.

V Ljubljani, na sv. Tomaža dan 1894.

Fr. Levec.

Gospod Lisec.

Povest.

Spisal dr. Fr. D.

I.

V strmem gorovji leži skrit trg Vače. Izkopljine starodavnih časov so ga proslavile, da se človeku, ki se vozi ondi raz klanca v klanec, nehoté smilijo poganski starodavniki, katerim najbrž niti takih potov še niso bila preskrbela tedanja okrajna glavarstva. Cesta se spušča proti Savi naglo navzdol, navzgor pa se vije ob zaraščenem pogorji proti Moravški dolini. Tu in tam se raztegne pogorska stran v planoto ali pa se spusti v preseko, koder odvajajo potočki gorsko vodo, podmakajoč loke in travnike. Po raztresenih hišah in vaseh žive samosvoji ljudje, ki ne marajo za velike občine in bi najrajši imeli vsak svojega župana. Lepe kmetije imajo še trdne gospodarje, ki s trudom obdelavajo gorsko polje in redé mnogo živine. Tudi gotovine se še najde ondi in marsikako dekle dobó lepo doto.

Brdar v dobravski občini, navaden kmetovalec, bil izplačal dvema hčerama vsaki po petsto goldiırjev in zapustil posestvo nezadolženo starejšemu nu Janezu, mlajšemu Tonetu pa je bilo izgovorjenih ıdi petsto goldinarjev. Dolga vrsta pogrebcev ga je remila k zadnjemu počitku, in marsikaka mati, ki imela odraslo hčer, je pregledala z zvedenim oče-

som belo hišo in hleve in pode in ujela se s hčerjo v mislih, da bi ne bilo napačno gospodinjiti tod.

„Po sv. Trojici tist torek“, dejal je jeden možak, vračajoč se s pogreba, „imel je s sinom voli na Vačah, in ker ni bilo kupca, dejal je: o sv. Andreji jih postavim zopet na semenj. Smrt mu je pa zmešala račun.“

„In kako živino je imel!“ pristavil je drugi. „Vse za ljubljanske mesarje. A dobro se ni kupilo od njega; trd je bil, trd.“

„Prav je imel. Kaj bi zametaval blago! Zato je pa zapustil lepo domačijo.“

„Pa bo dolgo lepa ali pa ne bo“, kimal je tretji. „Zapomnita si, kdaj sem vama jaz to povedal. Janez se ne bo držal. Pol leta je bil v Zagorji pri rudarjih, in kakšen je! Bahač in postopač. Domače obleke se sramuje; suknja mu mora biti zadaj nabrana, z gombi v dve vrsti, žepe pod pazduho, prav kakor zagorskim bahačem, ki popivajo in razgrajajo; kader pa je treba plačati, zmanjka jim drobiža Janez se ne bo držal. Boljše bi bil storil Brdar, če bi bil za dom izbral Toneta.“

„Marsikdo se spremeni, ko postane sam svoj“, povzame prvi.

„Ne bom tajil“, ugovarja prejšnji. „Toda Janez se bo spremenil ali pa se ne bo. To si zapomnita. Danes sem vama povedal, ko smo šli od pogreba. Zdrava!“.

„Ne greš na sedmino?“

„Ne grem. Z Brdarjem sva si bila prijatelja; marsikak polič sva spila skupaj, dasi mu ni šel denar izpod palca; a če ni plačal on, plačal sem jaz. Janez pa me ni vabil. Naj bo pa tudi prav! Srečno!“

Pri Kovači v Dobravi pa so se zbirali sedminci in sédali z resnimi obrazi za dolgo mizo pod nizkim stropom.

„Takole smo; od danes do jutri“, dejal je jeden. „Na vsacega pride vrsta“, drugi. Ta in oni pa je kar tiho pokimal in segel v roko Brdarjevemu Janezu ali Tonetu v znak sožalja. Ko so odmolili, segli so po jedeh, ki jih je nosila na mizo krčmarjeva hči Lojza, praznično oblečena. Vmes so govorili o rajnem moži in hvalili na glas njegove kreposti. Ko pa je vino raz-

grelo glave, prišle so druge stvari v razgovor, zlasti ko je počastil družbo gospod Lisec.

Gospod Lisec je bil domačin, ki je bil preživel mlada leta v železnični službi. Ko pa se je bil pri sklapljanji vagonov nekoliko pohabil, da so ga umirovili, vrnil se je domov, kjer mu je živela mlajša sestra, uživat po jedni strani malo pokojnino, po drugi pa visoko čislanje priprostih rojakov. Da, ko je priženil z mlado ženo prijazno hišico, dejali so ljudje, da ima nevesta srečo. Gospod Lisec, ki je videl in skusil mnogo po svetu, govoril je o vseh rečeh tako brezbrižno, tako mirno in odločito; župana Šimna, ki je veljal do tedaj za najpametnejšega Dobravca, in ki je vajen bil govoriti s sodniki in glavarji, znal je tako dejati v nič, da je postal kmalu veljavna oseba v občini. „Za pisma se ne ustrašim nobenega uradnika", je dejal, in če je menil župan, da županovanje dandanes ni tako lahek posel, krivil je gospod Lisec usta, vihal rdečkaste brke, namigaval z očmi in zamahaval z rokami tako zaničljivo, da so se smijali razven župana vsi. „Župan je revež", je dejal. „Jaz bi mu pomagal, če bi on ne bil sam tako moder; zakaj prijateljem pomagam rad in nekaj tudi vem. Kdor se je zanesel náme, temu še ni izpodletelo." Kaj čuda, da so se jeli ljudje zatekati h gospodu Liscu, kader je bilo treba tožiti koga ali pogoditi se, sploh dati kaj pisanega od sebe. Gospod Lisec je postregel vsakemu brezplačno. Ženi njegovi pa so nosili hvaležni ljudje kokoši, jajec, žita, sadja, prvino vseh pridelkov. Seveda je vzel gospod Lisec semtertja denar, toda le za druge, če je bilo treba kje više, kakor se je izražal, „kola mazati". Kje da je pomazal, tega ni nikdar povedal naravnost. „To je moja stvar", dejal je skrivnostno. „Kajti ljudi treba poznati; temu se zameriš, če mu kaj ponudiš, onemu pa, če nič. Če si pa komu kaj dal, molči, da bo za oba prav!" Spremljeval je svoje varovance k sodišču ali h glavarstvu, kjer jih je ostavljal pred pisarno: „Storite zdaj vi svoje, jaz bom pa svoje." Pridružil se je potem kakemu slugi ali pisarju, s katerimi se je največ tikal. In ko je te gostil z vinom in smodkami,

izvedel je marsikako malovažno stvar, katero je potem razpečaval z vso važnostjo, da so rekali ljudje: „Gospoda mu vse zaupajo in povedo.“ Po razumnosti, po skušnji in knjigah je Lisec znal razsoditi, katera zadeva se bo dobro izšla in katera ne, in pameten je bil, da je odklanjal le té, kar se je dalo, in onih se poprijemal z vso gorečnostjo. A plašil je ljudi nekoliko vedno, češ, stvar je težavna in ne pojde brez napora, kakor razglasi praktičen zdravnik bolezen rad za smrtno, da se reče potem: „Rešil ga je“, ali pa zmigne z rameni: „Umreti moramo vsi.“ Poseben prijatelj je bil gospod Lisec staremu skopuhu Vrbanu, Kovačevemu sosedu, kateremu je pri nalaganji denarja pisal pogodbe in dolžna pisma. Kogar je Lisec priporočil, ta je dobil pri Vrbanu denarja na posodo. Tako je bil Lisec važna oseba; odkrivali so se mu ljudje, ko so ga srečavali, in umikali se mu, ko je prišel v cerkev na žagrad.

Pipo dolgocevko je prikadil gospod Lisec h Kovaču, ko se je že končavala sedmina.

„Janez“, obrnil se je do mladega Brdarja, ki je spoštljivo prijel podano roko, „na pogrebu sem bil, na sedmino pa nisem utegnil priti. Ne zameri! Saj se poznava.“ Janez je prikimal; umaknili pa so se gospodu trije posestniki in vabili ga k sebi. Lisec je sedel k Janezu, ki mu je srečen in ponosen nalil kupico in zavidljivo gledal pipo dolgocevko in lovski klobuk in zeleno obrobljeno suknjo.

„Brdar je v nebesih“, dejal je Lisec in vzdignil kupico; „njemu se godi dobro; mi pa moramo skrbeti za žive.“ Pomenljivo je zakašljal in namežiknil Janezu in namežiknil Lojzi, da se je takoj razumel pomen besedi in zbudil glasen smeh.

„Če vam je prav, molimo!“ vzdignil se je Janezov brat Tone, ker v srci so ga zabolele puste besede. Lisec ni rekel nič, le hitreje je vlekel dim iz pipe.

Pogrebci so se jeli poslavljati in stari Vrban je pobral po mizi kosce kruha in mesa in poklical sestričino Jerico, naj poveže vse v ruto in odnese domov. Znancem Vrbanovim se to ni zdelo čudno. Krčmar se je muzal in župan Šimen je menil: „Strijc

Vrban, Vi ste kakor smrt; vse poberete.“ A starec se je odrezal: „Saj je plačano vse. Ne li res, Janez? Krčmarjem in kramarjem ni treba nič puščati. Kar odnesi, Jerica!“

„Oh, strijc, kakšni ste!“ dejala je tiho Jerica zardela, sramujoč se zaradi strijca.

„Mi še ostanemo, strijc Vrban,“ dejal je gospod Lisec in prijel z jedno roko Toneta, z drugo Vrbana in posadil oba poleg sebe. Janez je takoj poklical novega vina.

„Župan Šimen, ali Vam dela glavar še sitnosti zaradi ceste?“ zadržaval je župana.

„He, kaj!“ odgovoril je ta nejevoljen. „Saj se breški župan tudi pritožuje. Še nagovoril me je, da bi se šla skupaj pritožit v Ljubljano.“

„In Vi ste obljubili?“

„Ne še.“

„Prav ste storili. Ne se mešati v stvari, ki nam niso nič mar. Naj se breška občina sama speče. Ko sem bil jaz pri železnici, kaj vse sem videl in vedel? Magazin je bil poln vina in tovariši so se kar vrstili. Obroč se je malo odbil in luknja se izvrtala pod obročem, potlej so pa točili, da je bilo vse pijano, in shranil ga je še vsak svoj vrč. Menite, da sem jaz to ovadil? Tak tepec nisem bil. Saj ni šlo iz mojega. In kaj bi dobil od ovadbe? Nič! Največ nož pod rebra. Človek mora biti pameten.“ Strmé so poslušali možje to modrost. Zdelo se jim je, da mislijo o poštenosti drugače, a niso si upali povedati, prepričani, da ve gospod Lisec, kaj govori. Nekako v zadregi so prikimavali, sramujé se svojega hlinjenja, razven Toneta, ki se je osmelil in ugovarjal, češ, da bi on tega ne bil trpel, ampak vse ovadil. Ž njim je potegnil takoj župan Šimen, vesel, da je dobil zagovornika svojim mislim, n iz mržnje proti Liscu.

„Ali veste, župan Šimen,“ dejal je Tone, „kako ɔ Vam bili ono leto odpeljali ciganje žrebe. Jaz sem a spoznal žrebička doli v Hotiči in sem jim ga vzel n Vam nazaj pripeljal.“

„Res; Tone je ravnal moško,“ pohvalil ga je upan; „bolj kakor gospod Lisec.“

„Skupil bi bil pa tudi lehko," opomnil je krčmar, e ni hotel zameriti Liscu in menil, da zahteva na nepristranost.

„A to so bili ciganje," zavračal je Lisec naglega a; „jaz pa sem imel opravka s tovariši, z ljudmi, o bili v službi, razumeješ? v službi pri c. kr. prigirani železnici."

„Poštenje velja tu kot tam." — Lisca je sprea nekaka rdečica in jezno so se mu nasršile obrvi.

„Fant, ti govoriš, preden te kdo kaj vpraša," l je oblastno. „Skušnje še nimaš nič. Na mojem tu bi se bil ti tudi premislil."

„Ne, pri moji veri!" godrnjal je Tone in dregal a, naj ideta; kajti zopern mu je bil Lisec in nje- besede.

„S poštenostjo samo," modroval je Lisec, ne eč se za neizkušenega mladiča, „se ne pride daleč; eti treba, pameti. Če postavite poleg poštenosti et, katera da bo hitrejša, pamet bo vedno spredaj."

„Pred ciljem ji bo pa zmanjkalo sape," dejal imen. „Tako sva hodila s prejšnjim vaškim učim na sv. Kum. Oče, Vi ste prepočasni, je dejal lirjal dalje; jaz sem pa hodil korakoma svoj pot. vrhom sem ga došel. Nič sape nimam, je dejal. pa še preveč, sem rekel in ga pustil za seboj."

„In tako pustite tudi breškega župana pri miru. ška občina nam nič mar; vsak záse, Bog pa za !"

„A se tudi nam lehko primeri, da bi iskali ponika."

„Ne bomo ga; vsaj na Bregu ne. Jaz imam mazilo, kroti najhujšega okrajnega glavarja."

„Vi pa, Vi," zasmijal se je župan in pogledal ga strani. Lisec je pomilovalno prezrl to nespoštljivost, adil se po visokem čelu, zavihal brke, iztrkal pipo lačil jo iznova.

„Záme bi bila to mala skrb," dejal je pretrgoma, si je prižigal pipo, „prav mala skrb".

„No, no, kako pa?" rogal se je župan.

„Navadna stvar. Kader bi prodajal glavar najo sitnost, da bi ne bilo več shajati ž njim, kader

bi se znašal najhuje nad menoj in mi pretil, da me odstavi, takrat bi sklical občinsko sejo.“

„Da se sestavi pritožba.“

„Kaj še! Da se izvoli za častnega občana.“

Lisec je umolknil in z zadovoljnim ponosom gledal po strmečih obrazih. „Seveda pomaga ta pomoček samo jedenkrat,“ nadaljeval je počasi, „takrat pa gotovo. Toda pustimo to; župan Šimen je moder mož. — Janez, kaj pa je s teboj? Človeku ni dobro samemu biti.“ Sunil je Janeza, ko je baš prinesla Lojza vina na mizo. „Kako ti je všeč Lojza?“

Dekle je zardelo in teklo iz sobe; Janez pa je bil v nekaki prijetni zadregi. Namigavanje mu je dopadalo in hvaležen se je nasmijal Liscu, čudeč se njegovi ravnodušnosti.

Strijc Vrban pa, ki se ni vtikal v pogovor, je vstajal. „Pil sem, jedel sem,“ dejal je po pravici; „jaz grem.“

„Ostanite!“ ukazoval je Lisec. „Kovač, črno kavo záme in za strijca Vrbana! Bom jaz plačal.“

„Bom pa še ostal“, dejal je Vrban in sedel nazaj, „zaradi druščine, za drugo mi ni.“

„Nam pa tudi za Vašo sestričino, za Jerico,“ dejal je Lisec; „kaj ne, mati Kovačeva?“

„Kako pa, gospod Lisec. Pridno dekle in pošteno. Strijc Vrban, doklej se boste še ubijali s kmetijo? Stari ste, svojcev nimate in ženili se ne boste več. Izročite Jerici domačijo in spočijte se, ko ste se trudili vse življenje.“

„Ne mudi se še,“ ugovarjal je starec. „Za menoj dobó Jerica vse, toda slušati me mora. A me je hotela že ostaviti, češ, da se ji hudo godi, in da pojde služit.“

„Nikamor ne pojde služit,“ odločil je Lisec. „Lojza pa Janez bo jeden par, Kovačev France in Jerica pa drugi.“

„Bog daj srečo!“ nasmehnila se je Kovačica. Tone pa je vstal.

„Ali te ni sram?“ dejal je tiho bratu. „Komaj smo zagrebli očeta, in ti se ženiš!“

„To tebi nič mar," odvrnil je brat. „Ti me ne boš učil."

Družba je jela pogovarjati fanta; a ta je potegnil klobuk na oči in se urno obrnil. Za njim je šel župan Šimen, ki ni hotel ostati brez zaveznika Liscu nasproti.

„Sukati te hoče," dejal je Lisec in se nagnil zaupno k Janezu. „Kmet je kmet; pusti ga! Tebe je škoda, da bi se kisal gori na samoti, ko te potrebujemo v naši druščini. Delajo naj drugi; ti si gospodar. Z glavo, s pametjo se več doseže kakor z rokami. Tone naj posluša Šimna, ti pa mene; videl boš, kdo bode spredaj."

„Bog Vas živi, gospod Lisec," napila je krčmarica. „Vi ste dobri za našo hišo; mi Vam pa tudi nismo bili nikoli nasprotni."

„Tako je prav," potrdil je Lisec. „Jaz pomagam rad vsakemu, ki hoče pomoči; kdor se pa šteje za modrejšega, tega pa puščam pri miru."

II.

Žalosten in jezen je hitel Tone domov po bližnjici, da ga ne bi srečevali ljudje. Onstran gozda ob potoku, ki se vije počasi med rakitami po dolinici, zabliščala mu je naproti vrh griča rodna hiša, sama, daleč od drugih selišč. Za hišo stoji oreh in v njegovi senci klop; a ondi ne sedi več stari oče, ki je od ondot ogledoval tako rad posestvo in vodil gospodarstvo. Ne bo ga več pozdravil in vprašal, če je ajda polna, ne več pogladil zvečer trudnih voličkov. Inako se je storilo Tonetu in hitro je korakal navkreber. Doma ni bilo nikogar in vrata so bila zaklenjena. Naglo se je obrnil; spreletela ga je groza pred zaklenjenimi vrati in zaprtimi okni in tiho hišo. Kako je bil sam, kako zapuščen! Dom je bil bratov in brat se je spremenil prvi dan; išče si druge družbe in zánj se ne meni več. Prišla bo nova gospodinja in odtujila mu še bolj brata in dom, in poreče se mu nekega dne, če mu ni všeč, naj ide, in šel bo v tuje kraje k tujim

ljudem. V take misli vtopljen je legel na trato in gledal za oblaki, ki so plavali po nebu.

Janez pa je korakal po cesti domov dobre volje. Sprijaznil se je bil z gospodom Liscem in ponašal se z lepo, imenitno nevesto. Smelo in ponosno se je oziral okrog in zaukal bi bil, da se ni spomnil pogrebnega dneva. Moško je izvlekel doma ključ iz žepa, stopil v hišo in odprl vsa okna; a ostati ni mogel v zaprtem prostoru; srce mu je bilo prepolno. Zažgal si je smodko, Liščev dar, vtaknil roke v žepe in premišljeval, kako bi vse uredil, da bi bilo všeč nevesti in vredno take svaščine in takega prijateljstva. Domislil se je, da stoji v hlevu samo goveja živina, in vendar bi bilo prostora tudi za konjička. Voziček bi stal pod podom. Takoj je sklenil, kar najhitreje iti na Vače in kupiti si konjička, rujavca, in koleselj spleten in temnozeleno in rdeče pobarvan z zavoro na vijak, kakor jih je občudoval na Vačah kak semanj dan. Na voz pride pisan koc in na konjiča svitla oprava. Tako se bo vozil k nevesti. Kamrica bi se morala poslikati, preden pride nevesta na razgledi; in vrtiček za hišo, ki je bil tako čeden, dokler sta bili sestri doma, bo treba otrebiti in pripraviti. Kaj bi stalo vse to? Največ kakih štiristo goldinarjev. — Šel je klicat brata. Da ga je bil ostavil srdit s hudim očitanjem, to je bil že pozabil; kajti v sreči človek rad odpušča. Ko ga je dobil, legel je k njemu, pomolil mu mehur s tobakom in dejal prijazno: „Na, natlači!“ Rahlo ga je pokaral zaradi njegovega čudnega vedenja, potem pa začel tako živahno in tako navdušeno pripovedovati o svoji sreči in svojih načrtih, da mu ni mogel Tone nikoli seči v besedo.

„Jutri,“ tako je končal, „gospodari ti kar po svoje; jaz moram na vse zgodaj na Vače, kjer imam opravkov, da Bog nas varuj.“

Na vse zgodaj je odšel Janez; opoldne so ga čali zastonj z južino in popoldne se je naveličal Tone dat hoditi proti Dobravi, če že prihaja. Ko pa se zmračilo, pridrdral je po klanci lahek koleselj s ajočim konjičem in ročno je skočil z voza Janez vrgel vajete strmečemu bratu.

„No, kaj praviš?“ dejal je vesel. „Ali ti dopade
.vček? Le poglej ga!“ Jel mu je popisovati vse
ne mladega konja in vedel se kot strokovnjak, ki
že od nekdaj peča s konji. Potem je prišel na vrsto
›selj. Potresel ga je od strani, vzdignil zadnji konec,
nil oje, da se je videlo, kako gladko se izpodmika
.a.

„Pa ga še nisem plačal predrago,“ dejal je moško.
›gar sem vprašal, vsak je rekel, da sem kupil
ro. Prepelji konja, da se bo videlo, kako stopa.
se mi, da se malo kreše. Najbrž ga je slabo pod-
al ta preklicani kovač na Vačah.“ Tonetu ni bila
novotarija nič po všeči; menil je, da konj ni za v
ıe, da potegne vol bolje, da stopa varnejše, ni
› kočljiv za krmljenje in se na vse zadnje spita
›roda; a ni si upal ugovarjati bratu gospodarju.
pa je dalje govoril o konjskih svojstvih in trdil,
se je pripeljal v treh četrtih ure z Vač v Dobravo
ıi podil nič; iz Dobrave do doma pa da je po-
›oval dobre četrt ure. „Hitreje se ne pripelje
že.“

Drugo jutro je šel Janez najprej v hlev pogledat,
dela rujavček. Rujavček je zasukal ušesa, svitlo
ledal gospodarja in zarezgetal. Janez mu je dajal
›oke črnega kruha in gladil ga in trkljal po gladki
i. Dela se ni mogel lotiti nobenega. Brat je šel s
›cem in deklo na polje, on pa je hodil iz hiše na
rišče, z dvorišča v hlev, tu in tam kaj premaknil
:adovoljen sam s seboj premišljeval, kdaj bi se
eljal v Dobravo. Popeljal se je takoj popoldne.

Začelo se je zanj prijetno življenje, ko se je pre-
ıval iz Brd v Dobravo in nazaj in bahal in ženil
Doma se ni pogrešal delavec, ker je bil Tone
en in pameten; a ginil je denar, in prodali so se
in žito pod ceno, da se je dobil drobiž. Tone je
:apazil in opomnil brata, naj se že vender oženi,
potem bo zapravljanja konec. In ko je bila hiša
:avljena in pobeljena, prišla je Lojza na razgledi
lopadlo se ji je v Brdih. Gladko je stekla svatba;
ıj gospod Lisec je bil spreten mešetar in Janez
:ak umazanec, da bi se bil posebno vlekel za doto.

Brdar se je čutil srečnega. Imel je mlado ženo, ki se je znala lepo oblačiti in ročno sukati, ki je gladko govorila in dobro kuhala, in ki se je baš tako rada kakor njen mož vozila v vas pokratkočasit se v stari družbi. Še mnogo lepše je cvetela zdaj in z obleko prekašala vse vrstnice, ki so ji zavidale toliko srečo. Seveda mojškra se je bila kar priselila k hiši, in nikamor več se ni prodajalo maslo, mleko, kokoši in jajca, še kupiti je bilo treba, če je obiskala nenadoma Lojzo kaka daljna teta. Polagoma je zapazil Janez, da gine denar; a si je mislil: to je začetek, čez kaj časa bo vse drugače, in velicega plačevanja tako ni več, razven Tonetove dote; te pa še zahteval ne bo Tone, ker je tako rad pri hiši. In Tone res ni mislil na doto. Tih in zadovoljen je obdelaval domačo zemljo in rad je imel mlado gospodinjo, ki je bila tako prijazna proti njemu. Najponosnejši je bil, kader jo je peljal na Vače; tam je imela Lojza po štacunah vedno dosti opravka. Pridirjal je po klanci, da je letelo vse vprek in moško se oziral izpod klobuka, češ, zatorej ženske ni na Vačah. Ob letu je pripovedoval okrog, da so dobili sinka Janezka, in tega je pestoval zdaj, kader je utegnil, in žvižgal mu in pel, rezljal je vozičke in delal piščalke in puške in ponujal jih detetu, ki niti ročic še ni znalo pregibati po svoji volji. In kako sta stregla ljubljenčku oče in mati, in kake večje sreče bi si bil mogel želeti še Brdar!

Žal, da zavisi tolikrat zadovoljnost in mir od nečimurnega denarja in da je na svetu tako malo modrijanov, ki bi se čutili srečne brez denarja! Na ta pomoček sreče in zadovoljnosti bi se moralo tedaj bolj paziti in pomniti zlasti, da je varčnost velik dohodek.

„Kaj ti je Janez, da si tako zamišljen?“ dejala je necega dne Lojza in podala možu drug nališpano dete.

„Nič tacega,“ dejal je mož in obrnil se počasi stran. Nikdar še ni bil govoril z ženo o premoženji svojem, in ona ga tudi nikdar ni vprašala, ampak živela otročje brezskrbno, kakor da bi se ne moglo nikdar spremeniti. Janez pa je že dolgo skrival svoje

skrbi in premišljeval marsikako noč, ko je vse sladko spalo, kaj bi in kako bi. Žene pa ni hotel žaliti in se je tudi nekako sramoval in rad veljal pred njo in vso svaščino za premožnega moža. Kolikrat je že sklenil pustiti potratno življenje in druščino in veselice. A če ga je poprosila Lojza, naj jo popelje v Dobravo, da ne ostane konj brez dela, splavali so sklepi po vodi; zakaj tudi sam je rad topil težke misli. V Dobravi pa je blagrovala tašča svojo hčer, da se ji dobro godi, da se ji ni treba tako ubijati, kakor se je ona. Janez pa se je bridko nasmihaval, in če ga je vprašal tast, koliko da je pridelal in po čem prodal živino, bil je v zadregi, ali bi povedal več ali menj; jel pa se je pritoževati zoper kmetski stan, da se ne splačuje delo in bi moral človek vedno vodo piti.

„Ne zapije se kmetija ne,“ dejal je tast, tako rekoč v imenu vseh krčmarjev, „ampak zalenobi, zanemari se.“

„Kupčija je boljša; marsikoga je že obogatila.“

„Marsikoga pa tudi spravila na beraško palico, in ni vsacega obogatila po pošteni poti.“

„Pošteno obogateti se sploh ne da,“ posegel je vmes gospod Lisec. „Le poglejte bogatine okrog, odkod da imajo. Pri vojaštvu so sleparili, Francoze so pobijali ali pa jim je kak dober prijatelj delal bankovce.“

„Da, če bi imel kdo tacega prijatelja!“ zdihnil je Janez zamišljen.

„Ampak bi moral delati take,“ prisedel je župan Šimen, „da bi jih ne spoznal nihče; kajti kogar zasačijo, ta je revež.“

„Če je pameten, ne zasačijo ga,“ zavrnil ga je Lisec. „Saj ni treba po Ljubljani in po davkarijah kazati bankovcev; po hribih spečá lahko vse.“

„Tako da oslepari baš reveža.“

„Kako ga oslepari? Ta lahko spravi denar naprej; saj bankovec je tako samo znamenje, ki nima sam ob sebi nič veljave, in naj bo še tako lepo narejen.“

„To je že res,“ opomnil je Šimen; „toda če nesem jaz na Vače platno barvat ali uro popravit, dobom tudi znamenje. Zdaj naj pa kdo ponaredi moje

znamenje in pride k barvarju ali k urarju po moje blago! Kdor bi rekel, da ni to slepar, ne bi bil sam nič boljši."

Gospod Lisec je debelo požrl in si mislil: saj ne ve ta neotesanec, kaj da govori.

„To je vse drugače," učil je v svesti si duševne premoči. „Če ponaredi kdo znamenje in dobo za to drug kos platna ali drugo uro, imate li Vi kako škodo?"

„Ampak barvar jo ima ali urar."

„Kako? Če za tisto znamenje dobo lehko zopet drugo uro."

„A kakor hitro se spozna krivo znamenje, izgubil je oni, ki je ima v rokah; slepar pa je tist, ki je ponaredil in ki je spečal."

„Ni treba, da bi se spoznal bankovec; med kmeti naj ostane in roma po pregovoru iz rok v roke kakor slab denar. Kolikrat sem že dobil jaz ali pa kdo drug desetico, ki se ji je poznalo, da ni prava. A smo jo oddali — kaj ne, gospod župan? — kakor smo jo dobili, za nič menj. Ali smo zategadelj sleparji?"

„Kdor je ponaredil, ta je gotovo."

„Vidite! Nekaj sleparjev smo Vam že odbili," dejal je Lisec oblastno. „A jaz mislim, da kjer ni škode, tam ni sleparstva." Župan je iskal v zadregi pomočnika in menil, da se jezi tudi Kovač, ker so začeli po Hrvaškem in Štajerskem in celo po Dolenjskem ponarejati vino.

„To je največje sleparstvo," razvnel se je takoj krčmar. „Kdor toči narejeno vino, toči seveda lehko po ceni, ker je kupil po ceni godljo, ki je zastonj predraga. Izgubo imamo pa mi. Poštene pijače ne moremo dajati po nizki ceni, ker smo jo plačali drago; pivci izostanejo, češ, drugje je cenejše; pošten krčmar pa zápri krčmo ali toči v izgubo, da prideš na kant, ali pa postani baš tak falot kakor oni sleparji. A izgubo ima tudi pošten vinogradnik, ki ne more oddati s trudom pridelanega vina po tisti ceni kakor oni, ki ga kar nažaga k špiritu in sladkorju. Davke pa mora ve dar plačati in preživiti družino in delavce. Prodati mora torej tudi v izgubo in priti na kant

ali pa slepariti kakor vinski židje po Ogerskem in Hrvaškem.“

„Baš taka je s ponarejanjem bankovcev,“ povzel je Šimen, osrčen po Kovačevih besedah. „in meni se le čudno zdi, zakaj država ne kaznuje obojega jednako, ker je vse jedno sleparstvo. Če hočem dobiti jaz denarja za davke, za delavce, za pijačo, moram se truditi, da kaj pridelam ali priredim ali prislužim. Kdor bi pa kar tako delal denar, spravil bi me pod nič. Podražil bi mi delavce in blago in živež, da bi ne mogel več izhajati. Služit bi moral iti k potepuhu, ki me je ugonobil s ponarejenim denarjem.“

„Ker je bil premetenejši, župan Šimen,“ smijal se je prisiljeno gospod Lisec. „Dandanes vlada pač pamet. Z mašinami in fabrikami ni nič drugače in zaman se jim upira rokodelec. Zakaj tu dela človeška roka, tam pa ogenj in voda, ki ne potrebujeta nič počitka, nič jedi in pijače in zgotovita v jedni uri toliko, kolikor rokodelec ves teden ne. Zato pa lehko ceneje prodaja fabrikant in izpodrine polagoma vsacega rokodelca.“

„Davek bi moral vse to izravnati“, dejal je Šimen, „da si ne bi ljudje odjedali potrebnega kruha, ali pa bi morala vzeti vse tiste mašine in fabrike država v roke, kakor ima v rokah sol, tobak in smodnik.“

„Kako pa! Da ne bi imel pameten človek nobene koristi in nobene prednosti za svojo pamet. Kaj bi se delali poštenejše kakor smo! Kdor kupuje, hoče kupiti pod ceno, in kdor prodaje, prodati čez ceno; v tem je vsa kupčija. Kdor je premetenejši, ta zmaga, in kdor ima denar, ta je mož. Kako si ga je pridobil, ne vpraša nihče, in kdor bi si upal, kaznovan bi bil zaradi razžaljenja časti.“

„Ponarejalca pa vendar kaznujejo strašno.“ opomnil je Brdar, ki je pazno poslušal važni razgovor.

„Tisti, katerim je delal, se pa vozijo sparoma v kočijah,“ zasmijal se je Lisec, „in časti jih ves svet. S tem se pa baš časti pamet, razum. Po svetu tudi ne sodijo poštenja tako kakor med gorjanci; ampak poštenjak je vsak, dokler se mu ne dokaže lopovstva.“

Janez je ves zamaknjen gledal govornika in ušla mu ni nobena beseda. Da je pamet prva, ta misel mu je ugajala posebno, ker se je imel za jako pametnega. Kako bi porabil to pamet, o tem je začel premišljevati ves razburjen. Kakor ga je namreč vznemirjala zavest, da gre premoženje h koncu, tako je raslo hrepenenje pridobiti si denarja, ne záse, ampak za drago ženko in za ljubljenega sina.

Pregovor pravi, da kdor veliko premišljuje, malo stori. Premišljevanje ni pomagalo Brdarju nič; le žena ga je začela nadlegovati silneje, kaj da premišljuje. Janez ji je naposled povedal in jel dolžiti slabe letine, nesreče, lene posle, sploh razven sebe in žene ves svet. Lojzi se je podaljšal obraz.

„Prej se je pa vedno glasilo: bogati Brdar," dejala je slabovoljna. „A zdaj je baš sitnost. Naročila sem na Vačah novo obleko. Saj veš, da nimam nič óbleči, in da tičim vedno v jedni koži. Tega naročila ne morem več preklicati. Toliko bo že še premogla hiša."

Brdar ni ugovarjal. A če je ůpal, da postane žena varčnejša, varal se je. Ostala je, kakeršna je bila, in če ji je potožil mož svoje stiske, čudila se je, da je tako malo blagoslova, ko dela ona pridneje od vsake dekle in gospodinji, da varčneje ne more, oblečena, da si že komaj upa med ljudi. In jela je zgovorno pripovedovati, kak robec da je imela ta, kako krilo ona, košatenje, da se mora ona kar skriti. „In vendar ne pomaga vse nič", modrovala je. „Ljudje, ki ne morejo preživiti žene in otrok, bi se niti ženiti ne smeli."

Janez ni odgovoril nič; pobesil je glavo in se izgubil iz hiše premišljevat, kako bi si poboljšal stanje. Od samega premišljevanja se ni mogel lotiti nobenega pravega dela; ampak postopal je s sekiro ali motiko in popravljal brez potrebe kako ograjo ali trebil kak graben. Minevalo ga je tudi veselje do druščine in redkeje je zahajal h Kovaču. In tast, kakor bi bil slutil njegove težave, začel mu je dajati prekoristne svete, in prelepo ga je začela učiti tašča, da treba gledati na vsak krajcar, ogibati se slabe tovaršije in pijače in pohajkovanja.

„Nama se je tudi hudo godilo," je dejala. „Pritrgovati sva si morala in zgodaj vstajati in pozno hoditi leč, in konjička in vozička ni bilo nič."

„Za Brda tudi konj ni," pristavil je tast. „To je sama baharija. Če ga prodaš, kakor se spodobi, kupim ga jaz."

Janez je vstal jezen in osramočen.

„Brez zamere!" tolažil je tast. „Hudo je dandanes po vsem svetu. Kdo pa ne toži? Pri nas toliko da rinemo, in štirji otroci še niso preskrbljeni. Komaraj in Bog ti bo pomagal, to se je obneslo še zmeraj. Na Boga se treba zanesti in pa náse. Kdor se pa zanaša na druge, ta je siromak."

III.

Necega večera, ko je zadel Tone koso, da nakosi detelje, pridruži se mu brat in ga nagovori, ne da bi ga pogledal:

„Ustregel mi boš, Tone, če storiš jedno pot záme."

Tone je prikimal in Janez je pogledal v zadregi tja po polji, da ne bi se srečal z bratovimi očmi, in jel praviti, da bode potreboval v kratkem več denarja, da pa gotovine ni pri hiši; naj bi stopil v Dobravo do Vrbana in ga prosil na pósodo kacih tri ali štiristo goldinarjev; a rajši več kakor manj, ker denar se rabi vedno.

„A Vrban, pravijo, da je trd in oderuh."

„To je res; a drugje ne dobom nikjer. Jedni nimajo, drugi ne dadé. Denar pa moram imeti, naj bo, kar hoče. Pregovarjaj ga, da ne bo zahteval prehudih obresti. Če se ne bo dal, stori mu po volji; kar boš ti sklenil, bom jaz potrdil."

„Pojutrišnjem pojdem, ker je nedelja," opomnil je Tone, kateremu se je posel zdel siten.

„Kar jutri zjutraj pojdi! Ob nedeljah ima Vrban preveč opravka z drugimi ljudmi. Ne pravi pa nikomur, po kaj da greš."

Janezu se je odvalil kamen od srca, ko je bil pregovoril brata, in v mislih je že obračal denar in sklepal bolj paziti nánj. Tone pa je premišljeval, kako

je tako hitro pošlo bratu, ko ni imel nobenega izplačevanja in tudi zapravljal ni, in ko je vendar nekaj priženil.

Na vse zgodaj druzega dne je Tone na poti že preudarjal, kako bi stavil besede, da ne bi bile preberaške, a da mu tudi ne bi zameril Vrban. „Preklicana reč; rajši bi šel mlatit,“ dejal je sam pri sebi in tolažil se z mislijo, da ne gre prosit záčе; a čast Brdarjeve hiše mu je bila pri srci, da mu je prihajalo vroče, dasi je ležala hladna megla po dolu in je hodil Tone počasi.

Pod Kovačevo hišo je stala Vrbanova, zidana trdno v jedno nadstropje, a zanemarjena. Okna niso imela vseh šip, tu pa tam je bil odpadel omet in vhod je bil zakajen. Ko so zaškripale duri, pritekla je iz kuhinje Jerica in se na glas zasmijala Tonetu, ki se je bil spotaknil in lovil po veži, kjer je bilo vse navlečeno vsakovrstnega starega orodja. Vprašal je Tone, če je strijc doma.

„Ni ga, pa pride kmalu Kaj pa želiš, Tone?“

„Nekaj bi rad govoril ž njim. Bom pa počakal.“

Jerica je obrisala stol in mu ga ponudila in opravičevala se, da leži vse tako križem.

„Strijc ne pride nikdar prazen domov,“ je dejala; „povsod kaj pobere in nam navleče vso hišo. Jaz sem pa danes tudi kar za v turščico.“

Smejé se je stekla po drugo ruto. Tonetu, ki je ni videl prvič, se ni zdela taka in menil je, da delaven človek ne more biti vedno pražnje oblečen.

„Kaj pa počne Lojza? Prej je bilo veliko prijateljstvo med nama; zdaj je pa že dolgo nisem videla.“

„Ker ne prideš nič v vas.“

„Veš, Tone, kader se dekle omoži, naveliča se hitro starih znank.“

„Morebiti si se pa ti naveličala; saj slišim. da se možiš s Kovačevim.“

„To so same govorice,“ dejala je ona hitro in obrnila se v stran. „Kovačevi bi radi prav veliko dote; zatorej strijc ne mara prav, jaz pa še menj.“

„Lej, jaz sem pa mislil, da si že kar nevesta,“ dejal je Tone nekako čudno razveseljen. Zdela se mu je Jerica v novi ruti še mnogo lepša, a verjel ni

prav njenim besedam in menil, da ga ima samo za norca.

„Meni je všeč, da nisi še nevesta," je dejal. Ona pa ga je bistro pogledala in vprašala, če ji je morda zaviden.

„Tebi nič, onemu Kovačevemu pa. No, če res še nisi nevesta, potem —" Tone je umolknil nekako zmešan.

„Kaj potem?" vprašala je ona šegavo vesela njegove zadrege in dobro sluteč, kaj misli reči.

„Potem — potem pa še lehko postaneš," dejal je Tone in hotel še nekaj povedati, a vstopil je z nekim drugim možem Vrban, v jedni roki dve brezovi trti, v drugi zlomljeno ročico.

„Iglico bi radi?" obrnil se je Vrban k spremljevalcu, vrgel trti in ročico v kot in jel brskati med šaro. Kmalu je dobil orodje. „Taka je, pa kupite!"

„Do drevi mi posodite," prosil je mož.

„Če hočete, kupite! Velja pet krajcarjev. Če ne, pa pojdite h kovaču. Ne posojam jaz nič." Tonetu je ginil pogum, ko je slišal, da ne posoja Vrban nič. Mož se je jezil, da ne dobo iglice na posodo, a jeza mu ni pomagala. Vrban je ostal trd, dokler ni plačal mož onih pet krajcarjev, vzel iglico in robanteč odšel.

„Kaj pa ti?" obrnil se je Vrban do plahega Toneta. A preden je ta odgovoril, pritekel je bosonog deček: „Oče so me poslali po jedno gož."

„Krajcar prinesi, pa bo tvoja," dejal je Vrban in deček je letel domov. Tone pa se je odkašljeval in jecal, da je prišel po denarja na posodo.

„Kaj tebi treba denarja?" zadrl se je Vrban. Tone je razlagal, da ne potrebuje on denarja, ampak brat Brdar.

„Aha, imenitna nevesta, pa malo dote," mrmral je starec. „Oče se je trudil štirideset let, da je izlezel iz dolgov, vidva bosta pa v dveh letih dogospodarila. Koliko pa bi rad?"

„Ko je Tone povedal, odskočil je starec in zavpil: „Reci bratu, da je znorel!"

Tone je vstal nejevoljen; a ustavil ga je Vrban, da se zmenita. „Ti si ravno tak bahač," učil ga je,

„kakor tvoj brat. Toda človek mora biti ponižen, kader prosi in bodi si na posodo. Mlad na posodo, star vbogajme. — Sedi pri miru! Kaj vstajaš! Tebi ne bom posojal za druzega. Če hoče imeti brat denar, pride naj jutri po deseti maši h gospodu Liscu, kjer se bomo dogovorili in naredili pismo; kajti dolžniki so vsi sleparji in jaz sem že mnogo izgubil na posojilih. Jaz se mučim od jutra do večera, da si prihranim par krajcarjev; tak bahač pa zapravlja in se norca dela iz dobrotnika, katerega je oslepari!. Torej jutri pri gospodu Lisci, če mu je prav."

Tone je šel in rotil se, da je bolje jesti suh kruh kakor prositi tako okrog. On bi gospodaril vse drugače, delal bi, varčeval bi in gospodinja bi mu ne zapravljala, Jerica vsaj ne, zakaj ta mu je prišla takoj na misel. Pretehtal je vse, kar sta bila govorila in pregovarjal se, da bi s kakim drugim ne bila tako prijazna. Odločil je, da mora kmalu govoriti ž njo. Vrban ima denar, zato silijo tako vánj Kovačevi, a njegova dota tudi ni tako majhna.

„Tone, Brdar, stoj no! Nič ne slišiš?" ustavil ga je poštni sel. „Tri pisma imam za tvojega brata. Vzemi jih s seboj!"

Tone je vzel pisma in se obrnil. Kmalu mu pride naproti brat Janez s hlastnim vprašanjem, kako je opravil in če ima denar.

„Denarja nič, samo tri pisma."

Janez je zmašil pisma v žep in komaj čakal, da mu je dopovedal Tone svojo zgodbo.

„Pri Lisci pismo delati!" zakričal je Janez. „Nikdar, nikdar!" Dolžil je brata, da je ravnal nerodno in klel. „S teboj ni nič, Tone, ti nisi za nič! Sam pojdem, sam opravim bolje."

Tone je godrnjal, da bi bil sam šel lehko brat tudi prej. Janez pa je hitel razburjen proti Dobravi. Nestrpna mu je bila misel, da bi Lisec zvedel njegovo stisko, gospod Lisec, katerega je on tolikanj častil, s čegar prijateljstvom se je tako ponašal. Ker pa se strijc Vrban ni zmenil za te pomisleke, vračal se je Janez kmalu razjarjen in ponižan proti domu in rotil se, da ne bo pisal pisma Lisec. A kje dobiti denarja?

Pri hranilnici je preveč ovinkov; tudi se je Janez, dasi je rad občeval s kakim uradnim služabnikom ali pisarjem. preveč bal gosposke in ogibal se pisarn, kar se je dalo.

Na vprašanje, kje se je mudil toliko časa, povedal je ženi vso svojo stisko in menil, če bi si mogli kako pomagati do tedaj. da pride žitni kupec.

„Kakor misliš," dejala je žena. „Toda jaz ne vem, kje bi se dalo kaj prihraniti. Drugi teden bo moje matere god, kmalu potem očetov in Janezek potrebuje oblačilca."

„Ali bi ne bila sramota, da bi Lisec delal pismo in raznašal po vsi fari, kako se nam godi? Lojza, ali bi ne bila to sramota?" Lojza je zmajala z glavo, ker ni bila istih misli, in nejevoljen je vrgel Janez suknjo na klop, da so padla iz žepa vsa tri pisma.

„Teh pisem sem bil čisto pozabil," dejal je sam záse ter jih pobral in odprl. Prvo je bilo uradno iz davkarije, ki ga je terjala za zaostali davek in pretila z rubežnijo; drugi dve pa sta bili z Vač od dveh trgovcev, ki sta tudi zahtevala denarja in grozila s tožbo.

„To mora biti pomota," menil je Brdar. „Saj nisem jaz nikdar nakupil tega, kar je tu pisano."

„Pokaži!" dejala je Lojza in mu vzela pismi iz rok. „Kava, sladkor, rum, čaj; oh, Janez, že vem. To sem bila jaz nakupila pred dvema mesecema. A dozdevalo se mi je, da je že plačano. Toda, vidiš, Janez, pozabila pa nisem; jaz ne pozabim nič. Tudi vem, o kateri priliki sem to kupila. Ko sta se vezovali teta in sestra, poslala sem jima bila to vezilko. — In drugo pismo? — Morebiti se tudi spomnim. Kaj pa je že to, počakaj no! Že vem. To je pa blago za mojo pomladansko obleko, tisto pikičasto, ki ti je tako dopadla, potem ogrinjalka in par židanih robcev. Ampak 38 gld. 40 kr., to je pa drago zaračunil. Menila sem, da bo največ kakih 35 gld. Pa taki so ti štacunarji! Robce mi je bil vrinil kar po sili, ker jih nisem zahtevala. Pa „to je najnovejše in najfinejše" gonijo v jedno mer pa „gospa" gor in „gospa" dol, dokler ne osleparijo človeka. A tistih 40 kr. mu bom utrgala.

Kdor da toliko skupiti, temu se mora nekaj popustiti. Toda, veš, Janez, ta dva dolgova se morata poplačati kar najhitreje; kajti sicer bi me bilo sram na Vače se peljati, kjer me vse pozna."

„A jaz ne dobim denarja razven vpričo Lisca."

„Ali misliš, da ni že Vrban vse povedal Liscu?"

Podala mu je malega Janezka, ki je objel in pobožal svojega očeta, da se mu je raztopila nejevolja kakor sneg v solnčnih žarkih.

Slabo je spal Janez to noč in vstal je neodločen, kaj bi storil. Žena pa je dejala: „Veš kaj, Janez? Jaz sem premislila vse to natanko. Ti kar pojdi k Liscu; kajti denar mora biti pri hiši."

Ko so se bili po deseti maši ljudje nekoliko razšli, obrnil se je Janez, ne oziraje se ne na desno ne na levo, proti prijazni Liščevi hiši, ki je stala malo nad vasjo sredi sadnega drevja. Lisec ga je začuden pogledal in mu podal roko.

„Neko sitnost imam," dejal je Janez in obraz mu je potemnel. „Vrbana še ni tukaj?"

„Ne še; a če imata kak dogovor, bode kmalu tu."

„Res se je prikazal od spodnje strani Vrban in tiščal z roko žep pri suknji.

„Vedel sem, da prideš," mrmral je in pogledal ga po strani in sédel za mizo.

„S suhim grlom se ne da govoriti," menil je Lisec „Ali pošljem po vina, Janez?" Janez je pokimal in Lisec, ki je razumel njegove misli, potrkal ga je po rami. „Nič se ne meni, Janez! Meni je tudi že pomagal strijc Vrban. A ga obiskujejo tudi drugi gospodje. Na Vačah, v Pečah in Moravčah ga poznajo dobro, in taki gospodarji, o katerih bi človek ne mislil. Kdo pa ima denar dandanes? V vsi fari poznam samo jednega, in ta je strijc Vrban." Zdaj je potrkal tega po rami.

„Imel bi jaz denar, imel," branil se je starec, če bi bili ljudje pošteni in vračevali, kar se jim posodi. . niso; dobrota je sirota." Liščeva žena je prinesla 1 Kovača vina, kruha in pečenke in menila proti ınezu, da ni nič povedala, za koga da bode.

„Sezimo! Miza ponuja,“ dejal je Lisec in vnemal z dobrim vzgledom tovariša. Strijcu Vrbanu je šlo v slast; kajti ni bil razvajen in ni šlo za njegov denar. Janez pa je samo pil, ker je bil slabe volje. Potem so šli na delo.

„Koliko si rekel, Brdar?“ vprašal je Vrban in izvlekel rdečo usnjato listnico.

„Saj veste sami, koliko mi hočete dati,“ godrnjal je Janez.

„Tristo goldinarjev ti dam, več ne. To pa proti temu, da mi plačuješ na obrestih vsak mesec dva goldinarja naprej, o kresu mi boš dajal deset funtov masla, v adventu pet kokoši in o božiči deset parov mesenih klobas. Ali ti je prav?“

Janez je gledal prédse in preudarjal, kolike obresti da so to, in grabila ga je jeza.

„Ugodneje ne dobiš posojila nikjer,“ mešetaril je Lisec in ga osrčeval. Dva goldinarja na mesec utrpi vsak kajžar, človek jih zakadi na tobaku. Maslo in klobase in kokoši, to te tako nič ne stane, vse domač pridelek. In terjal te strijc Vrban ne bo izlepa“.

„Tri leta nič,“ pritrdil je Vrban in našteval je denar na mizo.

„Kaj hočem? Vzeti moram, in če bi bili pogoji še trši,“ dejal je Janez sam pri sebi in segel po denarji.

„Počasi!“ ustavil mu je roko Vrban. „Najprej si odštejem jaz obresti jednega leta, da ti ne bo treba prvo leto v denarjih nič plačevati.“

„Vi ste hujši od Škarjota,“ zasmijal se je Janez prisiljeno in stegnil zopet roko po denarji. A zopet ga je ustavil Vrban:

„Prej treba narediti in podpisati dolžno pismo.“

Lisec je prinesel pisivo in spisal pogodbo, kakor se je bila sklenila.

„En goldinarček boš dal za trud, Janez,“ je dejal in pomaknil mu list za podpisanje.

„Koliko je pijača in pečenka?“ vprašal je Vrban.

„En goldinar dvajset krajcarjev.“ dejal je Lisec.

„Odštej, Janez; potlej pa spravi denar in Bog ti daj srečo!“

Tiho je ostal Janez, segel poštenjakoma v roke in šel. Čutil se je nesrečnega; zakaj še nikdar se ni moral toliko poniževati in premagovati. In ta Lisec, ki se je hlinil tacega prijatelja, ni ne besedice črhnil zánj, ampak delal le za Vrbana. No, sedaj ga Janez pozna in ne bo se več bratil ž njim. Gospodaril bo pa odslej vse drugače, vse varčneje, in ko zve žena, kako težko se je dobil denar, bode tudi ona bolj gledala na krajcar, in hiša si opomore. Izvlekel je listnico in preštel denar; do trehsto goldinarjev je sicer precej manjkalo, a vendar že dolgo ni imel tolike vsote pri sebi. Otožne misli mu je pregnala zavest, da se je odkrižal prvih sitnosti; odslej se bode že videlo.

Veselo ga je sprejela doma žena, ko ji je oddal denar, da ga spravi v škrinjo. Dolgovi so se poplačali z dolgom, a upati se je smelo, da bo za nekaj časa mir. Da, čez par dni je kazala Lojza ponosna možu prijazno pisemce, kjer se je trgovec na Vačah zahvaljeval za poplačilo in priporočal se za nadalje.

„To so same besede," dejal je Janez.

„Ali pa ne," dejala je ona. „Ti lehko razvidiš, kako me čislajo ljudje. Ali si ti dobil iz davkarije tudi kako zahvalo? Nič."

A komaj je bil konec teh skrbi, prišle so druge. Opazila sta Janez in Lojza, da se je Tone spremenil. Z Janezkom se ni več pečal toliko in ljudem ni gledal več tako naravnost v oči. Zamišljen je hodil na delo in brez pravega vzroka se ga je lotevala nejevolja. Obraz mu je bil večkrat truden in oči zaspane, in ko ga je šel neko noč Janez klicat, ni ga dobil doma. Ko-ga je vprašal drugi dan, kje da je bil, odgovoril je čmeren, da njemu to nič mar. Gospodarja sta se spogledala in menil je Janez, da ga bo Tone kmalu terjal za doto. Ni se motil. Začel je Tone tožiti, kako ponošeno obleko ima, da ne dobiva nobenih obresti, da mu ne kaže drugače kakor poiskati si drugam, in da naj mu pripravi Janez doto.

„Ali se misliš ženiti?" vprašal je Janez na kratko.

„Če se bom, pa se bom," dejal je fant trmasto. „Vprašal pa ne bom nikogar."

„Kaj pa, če te vzemo spomladi v vojake?"

„Pa pojdem." — Ta dogodek je rodil Janezu novih skrbi. Kako bode pač izplačal brata! Jel je tožiti, da je izgovorjena temu prevelika dota, da uničujejo starši s takimi oporokami one otroke, katerim izroče posestvo, da bi se moralo bolj ozirati na očetni dom, ki je vendar vsem otrokom zatekališče.

Kam pa zahaja Tone, to je zvedela kmalu Lojza; zakaj ni se zdelo to vasovanje samo nji na kvar, ampak tudi nekomu drugemu.

IV.

Kovačevi so čedalje silneje obdelovali Vrbana, naj da Jerico Francetu.

„Saj jo dam," je dejal ta; „ampak ne maram ji izročiti vsega posestva. Saj ni moj otrok; moje sestre hči je in sirota. Kar ji dam, dam ji iz dobrote."

„Ničesar ne vzamete s seboj, strijc," dejala je Kovačica.

„Res je to. Vse dobi Jerica, če bo ravnala lepo z menoj. Ob njeni milosti pa nočem živeti." — S tem pa ni oplašil Kovačevih; jeli so ga gostiti in streči mu, da je bil Vrban prav zadovoljen in se mu je še manj mudilo s svatbo.

Gospod Lisec je govoril oblastno, da je ta stvar njegova skrb, toda Vrbanu samemu je namigaval, naj sebe nikar ne pozabi, tako da je bil preverjen Vrban, da je Lisec njegov jedini pravi prijatelj, Kovač pa nič boljši od drugih. Da postopa za Jerico Brdarjev Tone, to je Kovačeve tudi jezilo, Vrbana pa kar nič, celo ljubo mu je bilo; zakaj pritiskal je lehko Kovača in Jerico bi bil dal najrajši onemu, ki bi jo vzel brez dote.

„Tone je priden," tako je jezil Vrban Kovačeve, „delaven in ponižen. Stregel mi bo kakor bolnemu otroku in Jerico ima rad. Vzame jo, če ji dam kaj dote ali pa nič; pravi ženin po volji božji."

Kovačevi so morali popuščati pri svojih zahtevah, da se jim ni skujal Vrban; a črtili so Toneta in jezili se tudi na Lojzo in Janeza, ki nočeta spametiti fanta.

„France,“ vnemal je gospod Lisec, „ali vas ni nič fantov, da bi mu posvetili?“

„Jedenkrat so mu svetili,“ zasmijala se je sestra Francetova, „pa so prišli vsi krvavi domov.“

„Posvetim mu pa jaz,“ mignil je Lisec, „na pomlad, ko pride k vojaškemu naboru. Ko bo stopal za bobnom, ohladi se mu kri.“

Po zimi pa se je Vrbanu močno shujšalo zdravje.

„Starec ne bo dolgo,“ dejal je Kovač svoji ženi in pogledal skoz okno po vasi, ki jo je zagrinjal metež v sivkast oblak. „Če umrje, bode nerodno za našega Franceta, ker ga dekle nič prav ne mara. Kar se misli storiti, storiti se mora hitro.“

„Jaz bom skuhala nekaj mesa,“ dejala je ona, „in opražila jabolk ter mu ponesem. Čez kaj časa pridi pa še ti, da se pogovorimo.“

Vrban je ležal v zadehli izbi in stokal in preštevàl na prstih, koliko obresti mu dolguje ta, koliko oni, ko je vstopila Kovačica in postavila predenj pokrito, v prtič zavito skledo, iz katere se je prijetno kadilo.

„Kako Vam je, strijc?“ pozdravila ga je.

„Tako, tako,“ dejal je Vrban in sklonil se v postelji. „Kaj pa si prinesla?“ Kovačica je postavila klopčico na posteljo in skledo gor in podala mu žlico.

„To je pa dobro,“ menil je Vrban, ko je pokusil. „Blagor vam, ki imate lehko vsak dan meso!“

„Vi bi si ga morali tudi privoščiti.“

„To je vse predrago, vse predrago. In pražena jabolka, kako so dobra! Ti me imaš pa res rada.“

„Kako pa, da Vas imam. Pražena jabolka niso nič posebnega. Tega sadja imate pri vas dosti.“

„Imeli smo ga to jesen, hvalo Bogu; a je prišel kupec in dejal: zdaj je tu, drugič ga pa ne bo, in sem mu vse prodal. Zdaj pa nimam.“

„Pa bi si vendar nekoliko poboljšali na stara leta.“

Prišel je Kovač in potolažil starca, da ni še tako pri kraji, ker mu jed tekne.

„Hvalo Bogu!“ dejal je Vrban in obrisal se krog ust. Kovač pa je obrnil pogovor na sitnosti, ki jih

ima gospodar z družino in svetoval mu, naj se spočije in poskrbi za Jerico.

„Tako slab še nisem,“ kašljal je Vrban, „in Jerici se nič ne mudi; čim starejša, tem pametnejša bo.“

„Toda pripravnega gospodarja ne dobiš, kader bi kdo hotel,“ povzela je Kovačica. „Našega Franceta pa poznate, kako je priden in pošten; nič ponočnjak ni, nič preklinjalec. Jaz ga ne bom hvalila, ampak to rečem, da nimate na izbiro takih fantov.“

Vrban je pritrdil, a izgovarjal se, da ni še prestar, da ne more še izročiti domačije in jel se razburjati. Kovač je miril, naj si pridrži, kar je prav, gotovine da je tudi nekaj in Vrban ostane še zmeraj premožen mož.

„Kak premožen mož!“ jezil se je starec, da ga je hotel zadušiti kašelj. „To me jezi, da se trobi naprej in naprej, da sem premožen mož, da imam denar. Rad bi ga imel, rad, kakor kdo drugi; a ga nimam, razumeješ, Kovač, nimam ga.“

Kovačica je pogovarjala, da nikdo ne misli, da bi imel Bog ve koliko premoženja; a nekaj krajcarjev da si je prihranil.

„In še te mi hočete pobrati,“ tarnal je bolnik.

Kovač je opomnil, da želé le njemu dobro in privlekel iz suknje polič starine in natočil. Pogovor se je spravil zopet v pravi tir in po dolgem pogajanji in preudarjanji je privolil Vrban, da izroči Jerici, dasi ni njegov otrok, ampak sirota, iz gole dobrote del zemljišča, toda gozda nič in ostati mu mora izba in živež pri domači skledi.

„Udarite v roko!“ dejal je Kovač.

„Ne še; posvetovati se moram z gospodom Liscem,“ branil se je starec in nejevoljna je začela pospravljati Kovačica svojo posodo.

Vrata se odpro in: „Dober dan, strijček!“ pozdravila je Vrbana Liščeva sestra Lenka in postavila na mizo pokrito skledo, iz katere je prijetno dišalo. „Brat in svakinja Vas pozdravljata; popoldne prideta sama. Jaz pa sem Vam prinesla majhen prigrizek,“ govorila je prijazno, pomagala mu skloniti se, zrahljala blazino in podložila mu jo pod hrbet.

„Kako me ima vse rado!“ zdihnil je starec, ko mu je podajala Lenka žlico, da zajme. Kovačeva se nista hotela več muditi.

„Ali je zgovorjeno?“ dejal je Kovač in prijel za kljuko.

„Če se ne premislim, naj pa bo,“ kimal je Vrban, tako da sta prišla Kovača prav nejevoljna domov in menila, da ima nemara gospod Lisec sleparsko roko vmes in da on zalezuje neumnega starca; zakaj bi mu sicer tako stregel!

Vrban pa je hvaležen zaužival, kar mu je bila prinesla Lenka. Vmes sta se prijazno pomenkovala o Kovačevi snubitvi.

„Take reči Vas vznemirjajo, strijček,“ hudovala se je Lenka. „Vsaj med boleznijo naj bi Vas pri miru pustili ljudje! Ampak zapomnite si, strijček, kaj Vam vedno pravi moj brat: ne prenaglite se; naglica ni dobra.“

„Ne bom se,“ zatrjeval je Vrban in odložil žlico, „Bog ti povrni, Lenka! Pozdravi mi gospoda Lisca!

Lenka je poravnala rjuho, stlačila konec odeje pod žimnico in se poslovila. Vrban pa se je obrnil na drugo stran in začel premišljevati, če ga ni bil okanil Kovač. Premotila ga je Jerica, ki je prišla vprašat, kaj naj mu skuha za kosilo.

„Oh, nič, nič!“ tožil je strijc; „saj ne morem nič jesti. Kar boš skuhala za družino, tega prinesi meni nekoliko, na krožniku; posebej ni treba kuhati nič. Hlapca naj drva žagata popoldne, dekla naj pa omane korenje, da pride s poti, in potlej naj prede, da ne bo postopala brez dela. — Kaj pa še stojiš?“

„Krošnjar Štefan je prišel in ponuja blago prav po ceni. Kupite mi za jedno krilo in za dva predpasnika; kar nič nimam obleči.“

„Kaj ti pride na misel! Nobeno kmetsko dekle nima toliko obleke kakor ti. Ali hočeš hoditi okrog kakor gospa? Nečimernost je velik greh, in krošnjarji so skušnjave za žensko nečimernost. Kar gre naj Štefan.“

„Ne more dalje v takem vremenu. In tako lepo in trpežno blago ima, in prodaja prav po ceni, pravi da v izgubo, samo da kaj proda.“

„In ti mu verjameš? Kader imajo otroci denar, imajo krošnjarji semenj. Gre naj!“

Jerica je šla in starec je nadaljeval svoje premišljevanje. Računil je, koliko mu še ostane, če se omoži Jerica, in dozdevalo se mu je, da si je pridržal premalo. „Ta Kovač, ta je zvit,“ si je dejal. „S sladko besedo premoti človeka, da bi prodal samega sebe. Prenaglil sem se, to je gotovo. Gospod Lisec ima prav; on je moj jedini prijatelj. Dobro, da se nisem še zavezal. A brez gospoda Lisca ne storim nič.“ Preštel je še jedenkrat, kaj si je bil pridržal, in prestrašil se, ker ni bilo vmes Dolge njive, največje in najrodovitnejše, ki bi nosila najemnine sto goldinarjev. Urno je zgrabil palico ob postelji in jel tolči ob tla, da bi priklical Jerico. Ta se je oglasila precej in urno pritekla misleč, da je strijc uslišal njeno prošnjo. Vrban je povedal, da so se dogovarjali s Kovačevimi o ženitvi.

„Saj se nič ne mudi,“ dejala je Jerica naglo in mela si predpasnik.

„Ampak Kovačevim se mudi, da tako silijo. Jaz sem obljubil skoro polovico posestva izročiti tebi iz gole dobrote, katere nisi vredna, ker vedno misliš na lišp in razveseljevanje. A zarekel sem se bil in zmotil, da doboš tudi Dolgo njivo. Toda te njive ne dam. Skoči zatorej h Kovačevim in reci, da Dolge njive ne.“

Jerica se je branila sitnega posla in vprašala v skrbeh, če je že sklenjena pogodba.

„Ne še. Ampak Kovač ne sme misliti, da sem jaz tak tepec. Kaj me hočete spraviti na beraško palico? Ti poslušaj pa pojdi!“

„Deklo bom poslala,“ dejala je Jerica in skočila iz izbe, da bi se izognila daljšemu razgovoru. Upala je, da se razbije Kovačeva pogodba ob strijčevi skoposti. Ne da bi črtila Franceta; a zdelo se ji je, da se drži, kakor bi ji skazal veliko milost, če jo vzame za ženo; žalilo jo je tudi, da poprašujejo Kovačevi samo strijca, nje pa nič; kakor da ne bi imela nič besede. Strijcu bi morala še hvalo vedeti in Kovačeve

tolažiti, ker jim je dota premajhna. Bridko je čutila svojo siroščino in tem gorečnejše se oklenila onega, ki je ni razžalil in osramotil z zopernim barantanjem, kateremu bode v zakonu tovaršica in gospodinja, ne pa dekla.

Zvečer je prišel Tone vkljub metežu na dvorišče in ona mu je pripovedovala, kaj da se plete, in tolažila ga, da se strijc gotovo še premisli. „Kaj pa, če se ne bo!“ dejal je Tone ves pobit. „Veš kaj, Jerica? Nič se ne meniva za strijca. Dobila bova kje kaj v najem, ker jaz imam lepo doto.“

„A jaz nimam brez strijca nič,“ potožila je ona, „in ne morem storiti brez strijčeve volje nič. Priberačiti pa tudi nečem nikamor.“

„Oh, ne govori tako!“ ustavljal jo je on. „Oba bova delala in dobro se nama bo godilo. Ti ne veš, kako sem jaz priden.“

Začulo se je trkanje v strijčevi izbi.

„Strijc kliče,“ šepnila je Jerica. „Zdrav, Tone! Hvalo ti, da si prišel “

„Počakaj še malo, Jerica.“

„Ne, ne smem. Prišla me bo klicat dekla, in nočem, da bi naju tu dobila.“

„Jaz se ne bojim nikogar.“

„Ne, ne. Pojdi, Tone! Kovačevi so hudi náte in lehko ti kaj store.“

„Teh se pa najmanj bojim.“

„A jaz se bojim, jaz. Zatorej pojdi!“ Jerica je stekla v hišo, Tone pa se je obrnil počasi iz dvorišča na pot proti domu, zamišljen; zakaj negotova bodočnost mu je kalila veselje.

Kovačevi so se zatekli h gospodu Liscu, naj on pregovori trdovratnega Vrbana, ki ne posluša druzega nikogar, in gospod Lisec ni odrekel pomoči. Svetoval je Vrbanu, ki je okreval polagoma, naj ostane pri tem, kar je bil obljubil, a pisma da ni treba delati do zadnjega; France pride tudi še na vojaški nabor, ki bo tja po beli nedelji, in do tedaj ni z ženitvijo nič. Vrban je bil vesel tega odloga; kajti si je mislil, da se do tedaj lehko spremeni mnogo in ne bo morebiti

treba izročati posestva. Lisec pa je moško oznanil Kovačevim, da je že omečil starca.

Zdaj pa je prinesla Kovačeva dekla kar cel jerbas jedil in pijače v bolnikovo izbo in zopet se je dobro godilo Vrbanu v veseli družbi. Ko pa so zazvenele kupice, opomnil je Vrban najprej, da Dolga njiva ostane njemu in potem da se pismo ne bo pisalo pred naborom; kajti če potrdijo Franceta, ne bo se mogel ženiti.

„Ampak, Vrban,“ dejal je Kovač slovesno, „gospod Lisec je priča, da ostanete mož beseda.“

„Ostanem; toda brez Dolge njive.“

„Kader bo nabor v Litiji, peljemo se skupaj do notarja. Da se ne boste skesali!“

„Zdaj imate še časa dovolj, strijc Vrban,“ dejala je Kovačica, „da napravite Jerici balo.“

„Kako balo!“ ostrmel je starec. „Jaz ji ne bom napravljal nobene bale.“

„Vsaj s perilom jo boste preskrbeli in poročno obleko ji napravili,“ prigovarjala je Kovačica.

„Tako se pa nismo dogovorili,“ jezil se je Vrban; „gospod Lisec je priča. Ali me hočete obrati do golega? Ali nisem že dal zadosti? Jaz ne dam nič več. Če ni prav, naj se vse skupaj razdere.“

Kovač je srepo gledal hudomušnega starca, a rekel ni nič; Kovačica pa je menila, da bi bila sramota za hišo, če bi moral ženin kupiti nevesti poročno obleko, kar se še pri kajžarjih ne zgodi iz lepa.

„Ker so kajžarji,“ hropel je Vrban, „ki nimajo druzega kot obleko na sebi. Za kakšno hišo bi bila to sramota, za kakšno hišo? Je li Jerica moja hči? Ali ni sirota? Kaj imam jaz od njene možitve? Samo škodo in jezo. Povejte, gospod Lisec, če nisem jaz zadosti storil zánjo?“

Gospod Lisec je bil v mali zadregi, ker so bili Kovačevi zraven, in jel je proslavljati Vrbanovo dobrotljivost.

„Ampak bala bi se vendar spodobila nevesti,“ trdila je Kovačica. „Saj strijc Vrban ni tako reven.“

To pa je iznova ujezilo Vrbana, da ne bi bil reven, in hudo je jel oštevati Kovačeve, ki mu hočejo

vse pograbiti. Lisec je pogovarjal in razlagal, da pripelje balo oni, ki se priženi ali primoži.

„Prav tako je,“ potrdil je Vrban. „Kdor se priženi ali primoži, ta pripelje balo. Priženil se bo France. Prekaniti se jaz ne dam in se ne dam.“

Kovačevi so odšli zopet slabovoljni. Lisec pa je ostal pri razburjenem bolniku, da sta se pogovorila, katere obresti bo treba izterjati, da ne zastarajo, koga bo treba tožiti in komu podaljšati obrok.

V.

Da je gospod Lisec vedel, da prideta Tone in France še k vojaškemu naboru spomladi, to je bilo čisto naravno, kajti kot nekak varuh okornih svojih rojakov imel je natančen razpregled vseh mladeničev okrog, ki so bili v vojaških letih. Pripovedovalo se je celo, da ima on pri naboru odločilno besedo, ker je znan z vsemi gospodi. In ko so se zglaševali mladeniči pri županstvu za prihodnji nabor in so jeli ugibati ljudje, kdo bo potrjen in kdo ne, takrat je navdal velik strah vse matere, mnogo očetov in marsikaterega mladeniča, ki je imel priti na vrsto; gospoda Lisca veljava pa je rasla. Prihajali so od vseh strani skrbni starši zagotovit si Liščevo pomoč; in prihajali niso prazni. Ta je podprl prošnjo z loncem masla, oni s svinjsko četrtjo, zopet drugi s sežnjem bukovih drv in tretji kar s celim vozom kacega poljskega pridelka. Izročali so vse to Liščevi gospé in pomirjeni in potolaženi se vračali domov. Zaupanje v Lisca se je videlo tem bolj opravičeno, ker so se spolnovale očividno njegove besede. Bil je namreč Lisec pameten mož in znal zvedeti, kako hibo ima ta ali oni mladenič, in vedel tudi, kakšne mladeniče da potrjujejo in kakšnih ne. Kakor pri tožbah in pravdah, držal se je tudi tu pravila, da treba ono, kar je izgubljeno, prepustiti svoji usodi, za to pa, kar ni v nikaki nevarnosti, potegniti se z vso odločnostjo. Če je bil prepričan, da bo kak mladenič gotovo izvržen, izražal je najprej svoje pomisleke, češ, dandanes ne izbirajo nič in jemljejo slepce in hromce; kader pa je

bila prošnja oplašene matere zadostno podprta, uslišal jo je. Ponudil je prošnjiku stol, odprl veliko knjigo in zapisal natanko krstno ime priporočenčevo in priimek, rojstno leto in hišno številko. Za postavne mladeniče so bile prošnje navadno brez uspeha; menil je Lisec, da potrebuje cesar vojakov, da ni take sile pri vojakih; on je bil tudi, in tam se šele prav izuči človek. Za veliko nagrado se je nekoliko udajal, a ni prevzemal nikakega poroštva. „Kar se bo dalo storiti, to storim,“ je dejal, „ne obljubim pa nič.“ In za tako bilko upanja so plačevale matere po dvajset krvavo prisluženih goldinarjev, in če je „beseda Liščeva res pomagala pri naboru,“ prilagale so iz same hvaležnosti še po deset. Potrjeni mladeniči pa, katerih očetje ga niso bili prosili pomoči, služili so mu v plašilo, da je kazal nánje in dejal: „Zdaj pa ima, ker se je zanesel sam náse.“

Tudi Kovačevi so bili v skrbéh za Franceta in posvetovali se zaupno z Liscem. Lisec je mislil sam pri sebi, da je fant prešibak čez prsi in da ne bo potrjen; zaradi tega je dejal materi: „France me skrbi, tako se je okrepil, da ne vem. če ga spuste.“ Mater je posilil jok in oče se je zamislil. „Čedalje menj so izbirčni,“ razlagal je Lisec. „V mojih časih bi se ne bilo nič bati, a zdaj je druga. Ljudje postajajo slabotnejši, tako da je France prav korenjak.“ Menila je Kovačica, da ne bo pozabil gospod Lisec starih svojih prijateljev, ko je že pomagal toliko drugim.

„A vsega jaz ne premorem,“ dejal je Lisec. „Tudi ne vem še, katerega vojaškega zdravnika pošljejo dol.“

„Oh, pomagajte, kolikor morete!“ tarnala je žena. „Saj vemo, da morete pomagati samo Vi.“

„Pomagal bom; toda sama lepa beseda ne izda povsodi. Saj veste, kako je dandanes. Vsak gleda, da kaj dobo.“

Kovač je razumel, prinesel dva desetaka in ju razgrnil pred Lisca. Lisec je po strani pogledal denar, nekako vprašalno, z lahkim smehom na ustih se ozrl na Kovača in molčal. Kovač je razumel in priložil s tresočo roko še petak.

„Vojaškemu zdravniku,“ je dejal počasi Lisec, „se ne spodobi menj kot petnajst goldinarjev, civilnemu deset. A kje sta pa častnika, ki imata tudi važno besedo.“

Lisec je počakal, kaj poreče Kovač, in ker je ta molčal, jel je počasi spravljati denar in pojasnovati to stvar. „Po mojih mislih je bolje nič dati, kakor premalo. Človeka samo razjeziš. Ali menite, da je malo sitno letati za ljudmi, loviti jih na samem in prositi, naj vzemo denar? Kako lehko se naleti! In kaj Vam lehko naredi častnik! Če izvržeta fanta oba zdravnika, častnik pa reče: jaz ga vzamem na svojo roko, potrjen je!“

„Oj ti nesrečni častnik,“ javkala je Kovačica. „Gospod Lisec, ne odtegujte nam svoje pomoči! Jaz bodem priložila še deset goldinarjev, samo da bo France prost.“

„Tu moja roka, da bo! In ko vzame Jerico, stokrat bo vse poplačano; kajti Vrban ne bo dolgo tlačil trave. Nekega druzega bomo pa spravili noter, tistega, ki hodi Francetu v škodo.“

Belo nedeljo so se pripravljali fantje na nabor. Peli so in pili si poguma in krasili si klobuke. Tudi Tonetu je bila pripela Jerica šopek porošen s solzami skrbi in strahu.

Zvečer je velel Vrban, že zopet trden, sestričini, naj se pripravi, da pojde drugi dan zgodaj ž njim v Litijo.

„Po kaj pa?“ vprašala je, ker jo je obšla takoj huda slutnja.

„Pismo delat,“ godrnjal je strijc, da bo jedenkrat konec teh sitnosti.“

„A jaz ne maram Franceta, jaz ga ne maram,“ ustavljala se je ihteč Vrbanu.

„Kdo te vpraša!“ zavrnil jo je strijc in šel. Ostala je sama, prepričana, da je najnesrečnejša stvar na svetu. Upala je, da se je vse razdrlo, in varala se bridko. Premišljevala je, kaj bi storila v tej stiski, sama, izročena strijcu varuhu, ker ni imela nikogar, komur bi potožila svoje gorje. Kar koli ji je prišlo na misel, ni se dalo izvršiti. Če ostavi strijčev dom, iz-

gubi jedino zavetišče in vse nadeje, katere si je bila prislužila z dolgoletnim delom in trudom. Kam naj bi se potem obrnila, ni vedela. Tako je preudarjala žalostna in neodločna, dokler je ni posilil spanec.

Preden se je zaznal dan, trkal je s palico na duri strijc Vrban. Kmalu je pridrdral pred hišo s koleslјem gospod Lisec. Časa za razgovarjanje ni bilo več, ker je vedno priganjal strijc, naj se nikar ne mudi.

„Jerica, ti greš tudi na nabor,“ pozdravil jo je Lisec. „A ti ne boš izvržena, tebe bodo vzeli.“ Tiho je sedla Jerica spredaj in zakrila si z robcem zardele oči. Pridrdral je drug voz, s Kovačem in njegovim sinom.

„Vozite naprej ali pa za náma!“ klical je Kovač. „Kosali se ne bomo.“

„France,“ zavpil je Lisec, „Jerica se joka, ker se boji, da te bodo vzeli v vojake.“

„Kaj se menim jaz!“ dejal je nejevoljno France, potegnil klobuk na oči in udaril po konji, da je takoj daleč pretekel Liščevo družbo.

Lisec in Vrban sta se jela meniti o denarnih zadevah in čim dalje so prišli, tembolj se je dozdevalo strijcu, da se je prenaglil. Zdaj bi ga bila preprosila Jerica, če bi bila uganila njegove misli, a imela je svojih polno glavo. Dohajali so in puščali za seboj lojterske vozove veselih ali vsaj glasnih mladeničev, tu in tam tropo takih, ki so korakali peš. Ko je drčal voz po klanci proti Savi, skočil je v stran tudi Tone s suknjo na rami in pogledal, kdo se vozi tako hitro. Ujela sta se dva para oči, in kakor je Jerico posilil jok, tako je obšla bridka slutnja Toneta; kajti čemu bi se peljalo dekle z varuhom v Litijo baš ta dan, ko bo ondi Kovač s sinom! Spomnil se je njenih besedi in opravičeval in zagovarjal jo sam pred seboj, a žalosti mu to ni pregnalo.

Po Litiji se je razlegalo neubrano petje mladeničev, ki so prihajali v tolpah od vseh strani, pozdravljali se ali si zabavljali. Kovač je izpregel pri gostilni, kjer je ostajal navadno, in poslal sina vprašat, če pride kmalu na vrsto, in čakal Liščevega voza. Vsi skupaj so šli na pošten zajutrek razven Jerice,

ki je hitela v cerkev, nadejaje se, da zagleda Toneta. Lisec, ki je zvedel od uradnega sluge, da pride France še dopoldne na vrsto, nametiknil je Kovaču: „Jaz idem zdaj, da opravim svojo stvar. Opoldne se dobomo.“

„Jaz grem tudi,“ dejal je Kovač nemiren in razburjen. Vrban je obsedel; zakaj bilo je še nekaj plačane pijače na mizi. Lisec pa ni bil vesel Kovačeve druščine in je namignil parkrat, da bi sam opravil bolje. Loteval se ga je nekak nemir in strah, da ne bi Kovač pregledal njegovega sleparstva. Odkrižati se ni dal Kovač, zakaj čutil se je posebno pomirjenega v imenitni družbi gospoda Lisca, ki je zaklical zdaj kakemu biriču, zdaj kakemu pisarju čez cesto: „Servus,“ ali pozdravil katerega še bolj po domače s „staro bajto“ ali s „pomahano glavo“.

Prišla sta v poslopje, kjer se je vršil nabor. Kakor čebele so prihajali in odhajali fantje, med njimi so stali resnih obrazov očetje, župani so razvrščevali svoje občane in sluga je klical mladeniče po izžrebanih številkah. Hrupa je bilo toliko, da se sluga ni utegnil meniti z gospodom Liscem, ki se je obrnil do njega s prijaznim smehljanjem. Zato je nagovoril Lisec zdaj tega, zdaj onega župana, ki je stopil iz sobe, kjer je bila zbrana naborna komisija. Tu je spoštoval celó župane in cenil tudi Šimna mnogo više kakor doma v Dobravi. Popraševal je, če kaj prida jemljo, in če je ta ali oni potrjen. Kovač je govoril nekaj časa s svojim sinom, potlej pa se pridružil Liscu in ga opozoril, naj vendar stopi naprej h gospodi.

„Le pustite!“ tolažil je tiho v zadregi Lisec. „Jaz bom stopil na noge, kader bo pravi čas. Vi pa storite najboljše, če greste proč, da ne bodo mislili gospodje, da sva sporazumljena.“

„Tja v kot pojdem,“ je dejal Kovač in se umaknil. A Liscu je bil še preblizo; zakaj stopil je za njim in ga nagovarjal, naj gre iz sobe. Toda Kovač, ki je bil v tolikih skrbeh za svojega sina, ni poslušal, ampak ostal mirno v kotu in bistro gledal, kdaj pride pravi čas delovanja za gospoda Lisca. Mladenič za mladeničem je prišel na vrsto in le dva sta še bila pred

Francetom. Kovaču je prihajalo vroče; zakaj še ni bil spoznal Lisec časa ugodnega. Liscu pa je prihajalo tudi vroče, in ko je bil samo jeden še pred Francetom, opomnil je še resneje Kovača, naj odide, da mu ne skazi načrta. V tistem trenotji pa je stopil iz sobe jeden izmed častnikov. Takoj je bil pri njem Kovač in predstavljal gospoda Lisca, ki bi rad govoril ž njim in z drugimi gospodi. Lisec je vlekel Kovača za suknjo, naj miruje, a zaman; ta je le pomenljivo kimal in namežikoval častniku.

„Kdo pa je ta gospod Lisec?“ vprašal je častnik in nasmijal se možu, ki se je vedel tako čudno smešno.

„I no, gospod Lisec iz Dobrave, ki je znan z vsemi gospodi,“ razlagal je Kovač in vlekel Lisca naprej, da govori.

„Ali je to kak župan?“

„Ni še župan,“ dejal je Kovač.

„Ali je oče kakega mladeniča?“

„Ne; otrok nima nič.“

„Potem nima tukaj nič opravka. Sluga!“ mignil je častnik, „tega človeka ven!“

Lisec je bil ves zmeden; priklanjal se je ponižno in prosil, da sme ostati, ker se zanima za tega in onega. A to mu ni pomagalo.

„Izgubite se!“ ukazal je častnik in pokazal vrata.

Prihuljeno se je umikal Lisec in grdo gledal častnika, ki ga je tako osramotil.

„Vidite! Kaj pa ste stali tukaj!“ dejal je med vrati Kovaču in šel.

Na dvorišči gostilnice je dobil Vrbana, ki je sedel na stopnicah in preudarjal, kako se je bil prenaglil. Poleg njega je stala Jerica in pazljivo gledala, kdaj se prikaže kak znan obraz. Lisec je naročil hlapcu, naj opravi konja in napreže, in stopil v obednico, kjer je bilo vse glasno in živo. Kričeč so začeli napijati Liscu znanci, katerih sinovi niso bili potrjeni.

„Gospod Lisec, kakor ste Vi rekli, tako se je zgodilo,“ slavili so ga in vabili v družbo. Lisec je menil, da se mu mudi in sedel na ogel mize. Sitnost s častnikom ga je nekoliko motila, a si je mislil, da

se bo to hitro poravnalo s Kovačem, ker bo France gotovo izvržen.

„Bog Vas živi, gospod Lisec,“ klical je drug kmet, „jaz Vam ne pozabim te dobrote“.

Lisec pa je imel glavo naslonjeno na komolec in spuščal je dim svoje smodke kmetom pod nos.

„Nobeden ni mislil, da bom jaz izvržen,“ košatil in pridušal se je neroden fantè, „nobeden!“

„Za tega je tudi trdo šlo“, dejal je Lisec polglasno sosedom in pokazal nanj ozrši se okrog, če ni kake sumnjive osebe blizo. „Govoril sem z jednim gospodom, z drugim: nič, nič; Tine jim je bil všeč čez vse. Položim pred zdravnika desetak; ali menite, da ga je pogledal? Mene je spreletavala vročina; kajti sem bil obljubil Tinetu, da bo prost. Priložim še petak. Ni se še zmenil. Zdaj sem si pa mislil: kar je, to je, in vrgel še desetak na mizo. Tedaj šele me je vprašal, kako da se piše, in katero številko da ima. Zdaj sem vedel, da je rešen Tine. Tiho sem se pobral in pustil denar na mizi; zakaj ni se ga dotaknil, dokler sva bila skupaj. Zdaj je nemara že izginil. Toda brez nič ni nič.“

Vsi so bili zamaknjeni v premetenega Lisca; kar se odpro vrata in burno vstopi Kovač. Iz rdečega obraza so se mu jezno svetile sive oči. Ustavil se je pri durih in bliskoma pregledal družbo. Lisec je prebledel in gladka beseda mu je zastala v grlu. „Račun!“ je zaklical; na mah je spoznal položaj.

„Kovač, kako je?“ vpili so kmetje; ta pa je strmo gledal Lisca in obraz mu je kar črnel od srda. Vse je umolknilo, ko je udaril s palico ob tla in kričal s hripavim glasom: „Ven, prokleti slepar, proč iz poštene družbe!“

Lisec je gubančil čelo in sršil obrvi, a vstal takoj.

„Brž ven, ti preklicani slepar!“ kričal je Kovač in postopil za njim.

„S takim neotesancem se jaz ne bom roval. Jaz grem,“ dejal je gospod Lisec in izginil skozi stranska vrata na dvorišče.

„Ročno na voz, strijc Vrban in Jerica," je priganjal, brez potrebe; zakaj na tihem zadovoljna sta si mislila oba, da je pozabil gospod Lisec pismo in notarja. „Napajali bomo na Vačah," dejal je Lisec in pognal raz dvorišče proti Savskemu mostu. Zunaj trga je povedal, da je Kovačev potrjen.

„Tako, tako," dejal je strijc Vrban in si mislil: Naj bo, ki je hotel meni vzeti domačijo; kdor drugemu jamo koplje, pade sam vánjo. Lisec pa je menil, da zahteva njegova čast, da se pojasni stvar, in jel je vzvračati krivdo na Kovača.

„Siten je bil kakor prisad," jezil se je, „in vedno mi za petami kakor senca. Komaj sem bil izpregovoril besedo s kakim gospodom, že je svetil zraven in nastavljal ušesa. Jaz sem ga svaril, opominjal; vse zastonj! Zdaj pa ima." Umolknil je Lisec in stopilo mu je pred oči grdo osramočenje, katero je doživel v Litiji, na javnem kraji, vpričo ljudi, ki so ga poznali, čislali, častili, ki so pri njem iskali pomoči. Da se je znosil nad njim oni surovi vojak, kaj to! A osramotil ga je kmet, sosed, ki mu ne bo prizanesel več, ampak trosil po vsi fari, da nima Lisec nič veljave, da je navaden slepar. Rdečica ga je oblila, obrnil se je v stran in zaječal. In če mu Kovačev jezik sne postranski zaslužek pri ljudeh, kako bo živel ob uborni pokojnini z razvajeno ženo! Še jednega človeka je imel, na katerega se je mogel popolnoma zanesti, strijca Vrbana. Tega si je moral ohraniti, tega se okleniti z vsemi silami, da se odškoduje za toliko izgubo.

„Vam ni treba biti nič žal za Kovače," dejal je Vrbanu. „To so prave umazane snede. Ti bi Vas bili oskubli popolnoma. Vi skrbite záse, kaj Vam mar drugi!"

Vrbanu je bilo všeč to modrovanje in hvaležen je bil Liscu, ki je zabranil, da se ni še izvršila svatba.

Na prvem klanci so došli Toneta, ki je urno korakal proti domu. Deklici je burno tolklo srce, a ni se ga upala nagovoriti, da ne bi zvedela, česar se je bala.

„Tone, ali si prost? Kaj ne?“ zaklical je Lisec in ustavljal konja.

„Sem, hvala Bogu!“

„Za jednega je še prostora; prisedi!“ vabil je Lisec tekmeca Francetovega, da bi jezil Kovačeve. Tone je sedel spredaj k Jerici, ki je skušala skriti svojo radost in dražila ga, da ga niso potrdili. Kjer je bilo količkaj klanca, poskakala sta oba z voza in hodila peš in zaostajala in veselila se svoje druščine. Pomladansko solnce je sijalo prijazno; iz zemlje je klilo nežno zelenje in tiči so žvrgoleč znašali gnezda; njiju srci pa sta bili ubrani tako, da je donela v njih in odmevala vsa ta pomladna radost.

Lisec in Vrban nista čutila vsega tega nič; zakaj mislila sta le vsak náse. Nejevoljen je stresel glavo zdaj pa zdaj Lisec in preudarjal, kako bi zakril sramoto svojo in rešil svojo čast. „Prav se mu godi. Zakaj me ni poslušal!“ godrnjal je sam záse in skušal oslepariti samega sebe. Ko pa mu je prihajala na misel prijetna druščina pri Kovačevih, stresel je zopet z glavo.

Na Vačah se niso mudili dolgo; zakaj bal se je Lisec, da ga dojde razsrjeni Kovač. Tako so prišli med prvimi domov, in komaj se je ustavil voz pred Liščevo hišo, že je pritekla v strahu in skrbeh Kovačica poprašat po svojem sinu. Lisec je zmignil z rameni, da on nič ne ve in da se tudi nič ne meni; zakaj Kovač je bil tako siten in nadležen, da ga je bil Lisec kmalu sit. „Če ti bolje veš, sem mu dejal, opravi ti! in sem šel. Kdor mi ne zaupa, ta naj bi me rajši pustil pri miru.“ Moško je potegnil Lisec listnico in naštel pred osuplo ženo petintrideset goldinarjev. „Spravite, kar ste mi bili izročili!“

Kovačica je pobledela in nema ga gledala dolgo časa.

„Kaj se hlinite!“ dejala je počasi in se obrnila; zakaj premagovala jo je bridkost. „Povejte rajši resnico, da je France potrjen.“

Ker je bila pustila denar na mizi, poklical je Lisec takoj sestro in ukazal ji, naj ga nese h Kovačevim brez vsacega razgovora; zakaj pekel ga je

denar in oddahnil se je, ko se ga je bil iznebil. Potem je zaprl vrata in okna obrnjena proti Kovačevi hiši in zažgal si pipo. Miril je svojo razburjenost in prisluškaval nehoté, kdaj nastane ropot pri Kovačevih. Pozno zvečer je pridrdral voz in kmalu se je začulo skoz nočno tmino robantenje in priimki sleparja, falota, katere je gospod Lisec za oknom skrit tiho požiral v onemogli jezi.

VI.

„Ali hočete zopet bolj skrbeti za druge kakor záse?" govoril je par dni pozneje Lisec strijcu Vrbanu, ki se je prišel posvetovat o Tonetovi snubitvi. „Kovač Vas je hotel zviti; ampak Kovač je obračal, Bog je pa obrnil. Odslej bodite previdnejši. Kaj Vam je Jerica? Če Vam dela, dajete ji hrano in obleko; vzeli ste jo kakor za svojo in po Vaši smrti bo lepo Vaše posestvo njeno — če bo pridna in poslušna. Če Vas pa ne bo poslušala in če Vam ne bo stregla, kakor se spodobi, obrnili boste drugam in zapustili tistim, ki Vas imajo radi. Zatorej ne izročajte, dokler ste živi, nikomur nič; sicer se boste kesali. Zametavali Vas bodo, zavidali Vam vsak kos kruha in nepotrpežljivo čakali Vaše smrti, ki bi jih rešila sitnega bremena. Svaščina in sorodniki imajo človeka radi, dokler kaj pričakujejo od njega; kakor izgine to upanje, izgine prijaznost. Zatorej previdnost! Če se hočeta Tone in Jerica vzeti, naj se vzameta in Vi jima dajte posestvo v najem; iz rok pa nič! Lastnik ostanite Vi in obdržite vajete v rokah! Videli boste, kako Vam bosta stregla. Če pa ne bosta, imeli boste Vi v najemni pogodbi tak bič, da ju boste lahko izgnali iz raja."

„Gospod Lisec," kimal je Vrban, „Vi mislite na vse. Baš tako storim. Kaj bi druge prosil kruha, ko mi treba ni. Za Jerico sem storil že veliko, dasi ni moja hči. Koliko je potrgala obleke! Samo za usnje sem dal lansko leto čez petnajst goldinarjev in za Veliko noč je dobila novo ruto, táko kakor židano. Vsega pa ji jaz ne morem dati."

Zadovoljen je šel Vrban domov in hvalil Boga, ker mu je dal tacega prijatelja in svetovalca. Kakor Lisec ogibal se je sedaj tudi on Kovačeve krčme in računil, koliko si s tem prihrani na leto, koliko v petih, v desetih letih. Pri gospodu Lisci so mu pa stregli, da ni bilo treba nič plačati.

Kako je razveselil Vrban Toneta in Jerico, ko jima je rekel, da ne brani ženitve! Obljubovala in zatrjevala sta oba, da bosta vedno hvaležna dobremu strijcu in da bosta ravnala ž njim kakor z očetom.

„Če bo le res,“ kimal je strijc. „Pogodbo bomo pisali pri gospodu Lisci, jutri večer.“

„Kaj pa Lisca treba!“ menil je Tone nejevoljen.

„Záme ga je treba,“ zavrnil ga je Vrban in šel.

Po Tonetovih mislih je bila stvar urejena, samo doto mu je še moral šteti brat. A tega je spravila terjatev v največjo zadrego. Začel se je izgovarjati, da ga je brat iznenadil, da nima pripravljenega, in prigovarjati bratu, naj odloži ženitev, ker je še premlad; seveda zaman. Zbesedila sta se bila in dogovorila napósled, da izplača Janez doto takoj, če dobo zopet posojila pri Vrbanu. Neprilike so bile to za Toneta; a ne bil bi se ustrašil še večjih, ker je bil poln najboljših nadej in v svesti si, da ne bode potreboval več tujega denarja, ko bo sam gospodar. Poznal je posestvo Vrbanovo, da je pripravno in rodovitno, a zanemarjeno, ker se je brigal gospodar le za denarni promet, delo na polji pa prepuščal poslom.

Pražnje oblečen je korakal druzega dne Tone moško proti Dobravi zamaknjen v bližnjo svojo srečo. Pri Vrbanu je dobil šopek duhtečih cvetic in napotil se z nevesto in strijcem, ki ga je bila Jerica tudi okrasila, k Liscu. Skoz okna so gledali Kovačevi in zabavljali na Vrbana in Lisca. Pri Lisci je bila miza že pogrnjena.

„Komu naj se vošči sreča,“ smehljal se je milostno gospod Lisec. „Ženinu, ki dobi tako nevesto, ali nevesti?“

„Vsekako ženinu,“ dejala je Liščeva gospa, prijela nevesto pod pazduho in peljala jo k mizi.

„O, nevesti tudi,“ segla je v besed sestra in spogledljivo pripenjala Tonetu suknjo.

Tonetu so se zdele te ceremonije dolg in vprašal je, kdaj prično pisati pogodbo.

„Piščanci so že pečeni,“ oznanila j gospa. „Strijček, Vı sedete semkaj, ženin i vsak na jedno stran, mi pa za vami. Pred se ne bo pisalo nič.“

Udati se je bilo treba in poslušati sla voričenje Liščeve žene in sestre in neslane namigavanje Liščevo, ki je gnalo nevesti кп v пca, Tonetu pa mrzelo v dno srca. Potem so začeli trkati na zdravje tega in onega in napósled, ko je že legel mrak na zemljo, prepustili sta Liščeva žena in sestra družbo resnemu delu.

Lisec si je prižgal pipo in jel vzpodbudno govoriti o dobrotljivosti strijca Vrbana, ki je tako očetovski lepo odgojil Jerico in ji bode po smrti zapustil vse svoje premoženje; tudi ji ne brani možitve, ker si je izbrala pridnega in poštenega ženina, kateremu je pripravljen dati v najem vse svoje lepo, rodovitno in dobro obdelano posestvo.

„Kako!“ ostrmel je Tone. „V najem? Ali ji ne boste izročili in nanjo prepisali del posestva? Ali nismo tako govorili?“

„Strijček,“ prosila je Jerica preplašena, „saj je bila to zadnja beseda. Samo Dolgo njivo ste bili še izvzeli. Le spomnite se!“

Vrban se je nemirno presedal na stolu in ni vedel, kako bi se izkopal. Priskočil mu je na pomoč Lisec in jel nekako razžaljen propovedovati, da se v prejšnjih časih pač ni predpisovalo dobrotnikom, kakšne in kolike dobrote da imajo skazovati, ampak s hvaležnim srcem se je sprejemal vsak darek. Zdaj pa da je žalibog mladina vsa drugačna, objestna, nehvaležna in neusmiljena. Navedel je par vzgledov iz domače fare v dokaz, kako nespametni so starci, ki izročajo prezgodaj mladeničem gospodarstvo.

„Jerica Vam ne bo nikdar nehvaležna, strijc Vrban, in jaz tudi ne,“ opomnil je Tone.

„Tako so govorili do sedaj še vsi,“ odgovoril je za Vrbana Lisec. „Saj smo se dogovarjali baš za to mizo. Kar boste želeli, vse bova storila, so obljubovali. Vi boste gospodar, se je zatrjevalo od obeh strani. Zdaj se pa godi, da se Bog usmili. Jaz sem bil priča obljub in jaz sem priča, kako se take obljube držé. In to je moje srce presunilo tako, da sem se zarotil, da bom odslej bolje skrbel za starše, za tiste reveže, ki so se trudili celo dolgo vrsto let, da bi olajšali življenje otrokom, in katerim se navadno plačuje ves trud z brezsrčnostjo.“

Vrban, do solz ganjen, je kimal in prigrizaval kruha. Jerica je vstala vsa bleda od mize in dejala Tonetu:

„Osleparili smo te. Jaz nisem mislila, da se tako zgodi. Razderimo pogajanje.“ Posilile so jo solze.

Tone je slutil, kdo je vse to napeljal, in grdo gledal Lisca. A ta se ni zmenil za to, ampak miren zopet prižigal ugaslo pipo. Ko pa je hotela oditi Jerica, ustavil jo je Tone in začela sta oba prositi strijca in prigovarjati mu, naj ne bo tako trd proti sorodnici, ki mu je delala toliko let pridno in zvesto. Morebiti bi bila omečila Vrbanu otrplo srce, da ni posegel zopet Lisec vmes in opomnil, kako star je že Vrban, kako slaboten, od danes do jutri, saj teh par let naj mu še privoščita gospodarstvo ali prav za prav imé gospodarja; kajti prava gospodarja bosta vendar ona. Zopet je kimal Vrban in težko požiral solze in smilil se sam sebi. Tone se je srdil na zavijanje Liščevo, katerega ni znal zavrniti.

„Strijc Vrban,“ dejal je, „zakaj ste bili proti Kovačevim tako dobri, mene pa pritiskate! Zakaj?“

Vrban je pogledal Lisca, ki je imel odgovor takoj pri rokah.

„Tone,“ je dejal, „ne govori tako nepremišljeno. Sicer bosta mislila Vrban in Jerica, da ti je mnogo manj za Jerico kakor za strijčevo posestvo, ki je res lepo.“

„Kdor tako govori, ta je lažnik in podpihovalec,“ zrasel je Tone. „Za Jerico mi je in nočem, da bi se ji zaradi mene slabše godilo v zakonu kakor doslej.“

„Kar narazen pojmo," silila je Jerica in brisala si oči.

Lisec pa je opomnil, da ima Tone pač lepo doto in si bo poiskal druge neveste, ko vidi, da tu ni toliko, kolikor je pričakoval. Tone bi bil najrajši udaril po nesramnem kovarji, ki je tako grdo zavijal njegove besede; a ker ga je bil spomnil dote, povedal je naravnost, da ga ne more izplačati brat, če ne vzame na posodo.

„Če je samo ta zakonski zadržek," dejal je Lisec, „odpravimo ga brž. Janez naj pride dol iz Brd, kjer živi kakor puščavnik, in dobó denarja od strijca Vrbana, ki se ne bo ustavljal dobremu namenu."

Tone je stopil k oknu in premišljeval, da bo treba plačevati visoko najemnino, da ne bo pravi gospodar in da ga bo pognal Vrban, če se razpreta; po drugi strani pa, da je Vrban nahujskan od Lisca, da nima slabega srca, da bo potem vès drugačen, ko ga bodo odtrgali od sleparja Lisca, in da postane posestvo na vse zadnje vendar njijina prava last. Ko se je obrnil in pogledal objokano Jerico, odločil se je. Prijel jo je za roko in dejal: „Nič se ne jokaj; Bog bo pomagal, da nama ne bo sile. Podpišimo!"

„Ta je moška," pohvalil je Lisec in razlagal, da dobo Tone v najem vse posestvo Vrbanovo, vendar bo smel iz gozda sekati samo za dom; izba v hiši bi ostala Vrbanu; in najemnine bi bilo plačevati bornih tristo goldinarjev.

„Kako bo zmagoval toliko, kako!" ugovarjala je Jerica.

Tone pa ni rekel nič, užaljen po zasmehljivih besedah Liščevih in pripravljen pritrditi vsemu, kar bi se zahtevalo. Jerica se je potegovala zánj in prosila. Vrban ni hotel reči nič in je le gledal Lisca.

„Naj bo torej v božjem imeni dvestopetindevetdeset goldinarjev," dejal je ta; „ampak več se ne more popustiti; zakaj strijc Vrban mora vendar živeti. Tone, ki je priden, obogati v dveh letih. Strijcu Vrbanu je tudi izgovorjen živež pri vajini mizi."

Zopet se je obrnila Jerica razžaljena, da odide.

„Presneto Vas ima rada," dejal je Lisec zasmehljivo proti Vrbanu. „Le počakaj, Jerica; saj ne bo zastonj. Strijc Vrban noče od nikogar nič zastonj. Plačeval bo na mesec po deset goldinarjev, premisli: deset goldinarjev; dokler mu bo všeč postrežba, to se razumeje. To je vse. Je li vama prav?"

Mlada dva sta se vprašaje spogledala.

„Ne potrdi, Tone," svarila je Jerica, „ne bodeš zmagoval, in nesrečna bova oba, ti zaradi mene in jaz, ker si bom to vedno očitala in gledala tvojo nesrečo, ne da bi ti mogla pomagati. Odreci!"

Tone je mislil in mislil in zamišljen gledal Jerici v oči.

„Ne, ne bom," se je odločil. „Kar sem rekel, to sem rekel. Toda, da se ne bo odpovedalo, kader bi se komu zdelo."

„Pred štirimi leti do vseh Svetih nič," določeval je Lisec, „potlej se bo govorilo dalje. V tem času si boš naredil denar, Tone. Danes se jeziš, potlej mi boš hvaležen."

Tako so se pogodili. Tone je plačal večerjo in pismeno pogodbo in šel razburjen od neprijetnih misli in skrbi. Jerica ga je nekoliko spremila. Oba sta molčala in pobešala oči sramujé se drug pred drugim: Jerica, ker je mislila, da jo dolži Tone prevare, in ta, ker ni mogel skriti nejevolje in je slutil, da jo obrača Jerica náse.

„Ti si hud náme," dejala je ona tiho.

„Ne, nisem."

„Jaz sem bila sama prevarjena."

„Vem. Prevaril nas je vse Lisec."

„Tone, tukaj sva sama in nihče naju ne sliši. Osleparjena sva oba in razmere so se izpremenile. Pozabiva in ločiva se brez žale besede. Ti meni odpusti in jaz ti dam besedo nazaj."

„A jaz ti ne dam besede nazaj," vzkipel je Tone, „jaz ti je ne dam! Da bi zaradi prijetnega življenja in iz strahu pred trudom ostavljal tebe, Bog ne daj, in tudi ti me ne smeš zapustiti. Trudila se bodeva skupaj in rada se imela, in Bog naju ne zapusti."

„Kako ti bodem poplačala jaz tvojo dobroto!“ šepetala je ona med jokom.

„Beži s takimi besedami!“ zavračal jo je ženin. „Ti meni nisi dolžna nič ali saj ne več kakor jaz tebi. Samo nekaj. Liščevih ne bova vabila na svatbo.“

Ločila sta se trdneje zvezana kakor poprej in polna dobrih sklepov in lepih nadej.

Svatovanje je bilo skromno in priprosto, brez hrušča in trušča, uprav beraško, kakor so sodili Kovačevi. S tem pa se je bil ženin Vrbanu močno prikupil; le to ni bilo všeč strijcu, da nista bila povabila gospoda Lisca. Dvakrat je lezel sam pónj in spravljal ga na svatbo; a gospod se je branil, češ ženin naj vabi, če mu je kaj za svata, in kuhal je jezo in ž njim žena in sestra.

Dobravci sploh niso bili veseli novega vaščana, ki je bil tako resen, tako delaven in varčen. V gostilno ni šel niti v nedeljo, šale ni razumel nobene in govoril le o polji in delu. Če je prej marsikdo kakor ponevedoma Vrbanu odkosil kaj mrve ali posekal kako drevo, ni se dalo to zdaj več storiti. Hlapca in deklo, ki sta začela ugovarjati novemu gospodarju, da je bilo prej drugače, je zapodil in dobil iz hribov drugih, katera je ohranil delavna in dobrovoljna z imenitno gospodarsko skrivnostjo, da je prijemal sam za vsako delo, da je zgodaj vstajal in pozno hodil spat, da je ukazoval kratko in odločno, a vselej premislil, kaj treba in kaj se da storiti. Zakaj če vidi hlapec, da je gospodar lenuh, takoj ga posnemlje; nespametni ukazi jemljó veljavo ukazovalcu in omahovanje in nedoločnost rodi ugovor in upor. Kakor izbega in izpridi neroden voznik dobrega konja, če ga vleče nepremišljeno zdaj na desno, zdaj na levo in vedno vpije nad njim, tako tudi posla nerazumen gospodar in lehkomiselna gospodinja, ki premišljujeta še le po ukazu, če sta prav ukazala, in izpreminjata in preklicujeta ukaze in napravljata nepotrebna pota in nepotrebna dela in se hudujeta, če ni razumno izvršil posel nespametnega ukaza. Skrbno obdelovano posestvo Vrbanovo se je hitro boljšalo. Vse se je opravilo o pravem času, da ni bilo zdaj postopanja, zdaj dela čez glavo.

In če so hvalili ljudje lepo sejano žito in čisto proso, rasel je ponos vsi družini, češ „naše“ polje je najlepše. V sadovnjaku so se posekala posušena drevesa in zasadila se nova. Če ni bilo ugodnega vremena, popravljalo se je orodje, pripravljala krma, napeljavala voda ali prenarejalo kaj pri hiši in gospodarskih poslopjih, ki so kazala kmalu vse drugačno lice. V hiši pa je gospodinjila Jerica. Vse je znala prav obrniti in nič se ji ni izpridilo. Snaga je vsakemu draga in v srci je ne ceni kmet nič menj kot gospod. Boljše tekne priprosta jed v snažni posodi kakor imenitna v nečedni in mnogo lepša je snažna obleka priprostega kroja kakor gosposka zamazana. Kako ugaja gospodarju dom, če je snažen in pospravljen! In če marsikdo ne ostaja rad doma, kaj čuda, če dobo vedno vse navlečeno, da ne more nikamor sesti, ko pride truden domov, če ne sliši od ljube ženke nobene prijazne besede, le tožbe in vzdihovanje in tarnanje, koliko da je dela, kako sitni da so otroci, kakšni posli! Možu, ki ne poseda, je to nekako očitanje, ki ga podi od doma tja, kjer se mu prijazno postreže za težko prisluženi denar. Jerica je hvaležna priznavala vrline svojega moža in videč, kako se trudi za dom in za njo, ni mu otožna pripovedovala, kako srečne so druge, kako počivajo in se kratkočasijo. Veselila sta se tudi ona večera, ki ju je združil v prijazen razgovor, kjer sta pozábljala prošlega dneva trud in veselila se rastočega blagostanja. Izpolnovanje dolžnosti jima je rodilo zadovoljnost in zadovoljnost neizkaljeno dobro voljo, takó različno od one navidezne dobre volje, ki se takoj, ko je kupica prazna, izpremeni v slabo voljo in kes. Kaj sta se menila, da so ju milovali vaščanje, češ ugonobila se bosta, in da je tako življenje nespametno. Delala sta v prijetni zavesti, da delata drug za drugega; za ljubljenega človeka pa vsakdo rad kaj pretrpi. Sloga in prijaznost se je razširila čez vso družino; in ker se je točno plačevala najemnina, bil je zadovoljen tudi Vrban, dasi mu je namignil Lisec zdaj pa zdaj, da je najemnina prenizka, da Tone obogati. Zlobnež pač ni vedel, kako težko se služi pošten denar, in črtil je poštenjaka, ki se

mu ni klanjal; kajti možje Liščeve vrste niso zadovoljni, da jih ljudje pusté pri miru, treba jih častiti in javno jim izpričavati poštenje, ki ga nimajo in o katerem dvomijo sami.

Ker se Tone ni dosti menil za javno mnenje dobravsko, pojemalo je polagoma zanimanje zánj in njegove razmere. Na tihem so ga začeli čislati, zlasti ker je vsakemu rad pomagal, dobrovoljno; prositi se ga ni upal nihče, boječ se iste neprijaznosti, katere so si bili proti njemu vsi v svesti. Tone pa je temu ponudil za vrt cepičev, onemu poslal svoje mlatiče, opozoril ga, da ima žito zrelo, da mu je podrl vihar smreko v gozdu, ali ga priporočil kupcu. Ko se je nekoč napravljal z voli na semenj, vprašal je Kovača, zakaj svojih ne postavi.

„Nikogar ni, da bi jih gnal,“ dejal je ta; „France je pri vojakih in hlapec si je izpahnil nogo.“

„Z našimi naj gredo. Koliko jih cenite?“

Kovač je povedal ceno in Tone jih je prodal še draže, tako da je nekoliko zardel Kovač, ko je jemal denar. Stisnila sta si prijateljski roko in zvezalo ju ni samo vzajemno čislanje, ampak tudi mržnja proti Liscu.

Tone je molčé preziral tega sleparja, Kovač pa ga je napadal z ostrim jezikom in hujskal ljudi proti njemu. Nadlegoval je tudi Vrbana, zakaj se druži z Liscem, in očital mu trdosrčnost in lakomnost.

„Da Vas ni sram,“ govoril mu je na srce, „zahtevati take najemnine od sirote, ki Vam je delala toliko let tlako. Lakomnik je hujši od zapravljivca; ta privošči saj sebi in drugim, oni pa nikomur nič. Kaj pa boste z denarjem? Saj nima veljave na onem svetu.“

„S kakim denarjem!“ srdil se je Vrban, da ga je hotel zadušiti kašelj. „Kje pa imam jaz denar? Kaj moram izročiti res zadnji krajcar! Saj ne strada ne Jerica ne Tone. Še prenizka je najemnina, prenizka! Le gospoda Lisca vprašaj!“

„Tega sleparja, ki Vas vedno podpihuje?“

„Kovač, molči! Lisec bo tožil,“ pretil je Vrban.

„Naj toži. Jaz mu dam pisano, da je slepar, in Vi bi bili poštenjak, če bi se ne družili ž njim.“

Razžaljen je odšel Vrban naravnost h gospodu Liscu. Tam je našel tolažbe za sovraštvo sveta, tam je odkril svoje srce in tudi povedal naravnost, kako je imenoval Kovač gospoda Lisca. Gospod Lisec pa ni vzrasel, kakor je pričakoval Vrban.

„Če bi hotel jaz iskati časti po sodiščih," dejal je premišljeno, „Kovač bi sedel ves teden. A kaj se menim jaz za njegove besede. Tak človek me niti razžaliti ne more. Jezi se, ker ni dobil Vašega posestva v pest. A kak revež bi bili Vi danes! Sedaj ste pa gospod in če Vas Tone ne posluša ali če se Vam zameri Jerica, hajdi, po svetu morata! Za Vas pa je narejeno tako, da Vam ne more izpodleteti."

„Hvala Bogu in Vam," kimal je Vrban.

„Te Kovače bova učila kozjih molitvic. Brdarjeva Lojza je že precej menj košata; a bo še ponižnejša, ko bomo Janeza nekoliko pritisnili. Saj Vam ne plačuje redno obresti. Klobas Vam je prinesel, da jih še pes ni maral. in z maslom njegovim boste morali kola mazati. Brdarjevina se bo dala prav lepo dobiti, in prodajali jo bomo na drobno, po zimi, ko bodo imeli ljudje denar. Boste videli, kako bodo dražili! Travnik, njivo, gozd hoče imeti vsak in vsak bo preplačal; vsega skupaj pa ne zmore razven Vas nihče. Kaj bi prizanašali Vi drugim, ko Vam nikdo ne prizanese! Vi posojate in posojate, ljudje se pa norca delajo iz Vas. Vašo dobroto imenujejo lakomnost, Vašo varčnost umazanost, in kader Vas kdo opehari, smeje se vsa vas."

„Najsitnejši je postal ta Kovač," zdihnil je Vrban.

„A mislim, da ne sam od sebe. Za Kovačem se skriva nekdo drugi, ki je Vam prav veliko hvale dolžan. S kom pa se je začel bratiti Tone?"

Tako je podpihoval Lisec Vrbana, ki se je začel kesati svoje usmiljenosti in dobrotljivosti in pisano gledati nehvaležno Jerico.

VII.

Janez Brdar se je bil silno izpremenil v dveh, treh letih. Iz lepega, gizdavega mladeniča je postal zanemarjen, puščoben mož. Kakor upihne sapa iskro brez

goriva, a razpiše žerjavico v velik ogenj, tako potlači beda slabotneža, okrepi pa krepkega duha. Hude skrbi so morile Janeza in mu jemale spanje. Vstajal je čemeren in truden in postopal zamišljen krog hiše. Govoril je malo in nerad in hudoval se, če ga je kdo kaj vprašal in zmotil v preudarjanji, kako bi plačal delavce in davke, kako odvrnil rubežen in dražbo, s katero je jel pretiti Vrban. Kako je pač izhajal oče? Gotovo je bil podedoval mnogo; njemu pa je zapustil le borno kmetijo, obremenjeno z neizmerno doto bratovo. Bratovih petsto goldinarjev je imel za poglavitni vzrok svoje revščine Janez. Začel se je bati ljudi. Daleč se je ognil staremu znancu in zavil v gozd, če ga je utegnil srečati kdo, in najrajši se držal doma in prepuščal polje hlapcu, ki je gospodaril po svoje. Zvečer sta posedela gospodar in gospodinja skupaj in tožila o slabih časih in milovala sebe in otroka in preudarjala, kako bi si pomagala. Tudi žena ni bila več prejšnja lišpava Lojza; okorno je tovala po hiši in gosposki kroj je le še bolj kazil ponošeno obleko. Samo Janezek je bil še čedno in lično napravljen. Kolikor bolj pa sta ljubila tega svojega sina, toliko več skrbi jima je budila njegova bodočnost. Da bi moral njiju sin služiti, stradati, ljudi milosti prositi, to jima je bila grozna misel, katere niti drug drugemu nista upala izreči. A prihajala jima je na um često V takem trenotji je posadil Brdar sinka na kolena in objemal in božal ga prepričan, da bi rad dal svoje življenje za srečo njegovo. Janezek pa je strmé gledal zdihujočega očeta, obešal se mu krog vratu in poljubljal mu upalo lice, da se je storilo očetu še bolj inako. Vedno premišljevanje in vrtanje je bilo razdražilo Brdarja tako, da ni mogel več mirno ne soditi, ne govoriti, ne delati. Lotila se ga je nestrpna togota, ko si je domišljeval, da ga sovraži in preganja ves svet. Kdor se mu je nasmehnil, tega je sumničil, da se mu roga; onega pa, ki se je držal resno, da ga prezira in zaničuje. Revež nima prijatelja nikjer, vzdihnil je časi.

Tako zlovoljen je hodil nekega jutra po dvorišči in jezil se, da še ni vstal hlapec, ta plačani vrag.

Tudi je ležalo po dvorišči vse navskriž. Srdito je jel premetavati drva in orodje Brdar, brcnil psa, ki se mu je dobrikal, zgrabil podajač in premišljeval, ali bi šel budit hlapca Jerneja ali bi počakal, doklej bo spal. Prišla je dekla klicat h kosilu; a dolgo ni bilo nobenega odgovora, nazadnje zagodrnja iznad hleva znan a ne Jernejev glas: „Ne vpij, Polona, da naju ne vzdramiš!“

Po Brdarji je vse vrelo, a krotil se je in čakal in srepo gledal na lestvo pri hlevu. Čez dolgo časa je zaškripala lina in oprezno se je jel po lestvi spuščati na zemljo Jernej komaj zdramljen. Na tleh je zazeval, stegnil se in zlecal in čakal tovariša.

„Koga imaš na hlevu?“ zarohnel je nad njim gospodar.

„Koga imam!“ godrnjal je hlapec in se umikal. „Moravški Matijček je gori.“

Moravški Matijček se je takoj napovedal s tem, da je vrgel skoz lino palico in malho na tla. Ročno je potem prikobacal za njima in pred srditim Brdarjem je stal širokopleč, poraščen berač, kakeršnega bi človek ne srečal rad na samem. Baš tedaj pa je stopil na dvorišče še neki drug znanec Brdarjev, birič, ki mu je od daleč molil uradno pisanje.

„Od sodišča za Vas,“ dejal je pobledelemu Brdarju. „Podpišite tukaj.“ Hitro je plačal Brdar pristojbino in podpisal, da odpravi neljubega obiskovalca; preletel je z očmi odlok, ki mu je napovedoval izvršilno dražbo na tožbo Vrbanovo. Temnilo se mu je pred očmi in mrzle kaplje so mu stopile na čelo; prijel se je za voz in kakor nesvesten strmel v pisanje. Berač Matijček pa je bil zavihtel malho in pasel zlorade oči na gospodarjevi stiski; zakaj bil je takoj uganil, kaj pomeni list. Zaničljivi smeh prosjakov je še huje podkuril Brdarjevo jezo.

„Poberi se mi, nesramni berač,“ zakričal je nad njim in stisnil krepkeje podajač.

„Berač,“ ponovil je Matijček in skremžil še zaničljiveje obraz in skomizgnil z rameni; „pred Bogom smo vsi berači; pred ljudmi so pa nekateri že, drugi pa še bodo.“

Kakor siva strela je švignilo iz Brdarjevih oči. „Poberi se mi! Proč od mojega hleva!“ vpil je in vzdignil podajač, da je Matijček nehoté stopil nazaj; a samo za jeden korak. Potehtal je gorjačo v zaraščeni desnici in nastavil jo proti podajaču.

„Kaj meniš, da se te bojim?“ je dejal in zlobno se zagrohotal. „Saj ni to tvoj hlev; Vrbanov je in Bog ve katerega upnika še. Kmalu bova hodila skupaj. Če boš prijazen, povedal ti bom vse boljše hiše v treh farah. — Pusti podajač, saj snopja ne boš podajal tod več, in pomeniva se pametno!“

Prijel je Brdarja in siloma ga vlekel pod vrt in govoril mu zaupno in skrivnostno: „Bodi pameten, Brdar, in poslušaj me! Jaz te imam rad, ker zmeraj kaj dobom pri tvoji hiši; zato povem samo tebi: V nedeljo teden bodo izpustili v Ljubljani lepega tička iz kletke, Prelaznika, tistega, ki je delal bankovce take, da jih dolgo še na Dunaji niso mogli spoznati.“

Svitlo je pogledal Matijček Brdarja in čakal, kaj da poreče.

„Kaj to meni mar!“ dejal je Brdar nekako osupel.

„Vraga, če tebi nič mar ni, komu naj pa bode! Po vsi Dobravi se govori, da ti bo vse prodano, ker te goni stari skopuh Vrban; vrag ga vzemi tudi v mojem imeni! Ali boš res rajši vzel babo in otroka, da bomo romali skupaj? Le pomisli, Brdar! Jaz grem pa v vežo pogledat, če je kaj kosila.“

Brdar je ostal sam in burne misli so ga obsule. Najprej se mu je vsililo v spomin Liščevo modrovanje, da denar ponarejati ni nič posebno hudega, nič greh, ker se ne škoduje nikomur nič; a varovati se treba, da te ne zasačijo. On bi se pač varoval in lehko; kajti hiša stoji na samem, na griči, da se od daleč že vidi, kdo prihaja, kraj gozda, kamor bi se vedno lehko umaknilo. In bankovce bi spečaval v daljnih krajih, kjer ga ne pozna nihče. Pričel bi kupčevati z živino, da bi se nikdo ne čudil, če bogati. V nekoliko mesecih bi se nabralo premoženja, da bi ne bilo treba skrbeti za bodočnost.

„Ata, ata!“ pritekel je Janezek preplašen. „hudi Matijček je v veži; jaz se ga bojim. Zapodi ga s palico!“

„Nič se ga ne boj!“ tolažil je oče in vzel dečka na roko, ki je še vedno držala sodnijski odlok. Jezen je vrgel list na tla in pohodil ga.

„Kakšno je vreme, Brdar?“ klical je od vežinega praga Matijček, brisal si usta in pomaknil malho na hrbet. Brdar je poslal dečka k materi, pridružil se beraču in menil, da treba premisleka.

„Kakor se ti zdi,“ dejal je berač, dobro vedoč, pri čem da je. „Tebi sem povedal prvemu, ker se mi smiliš. Če si pa nočeš sam pomagati, pomagam jaz komu drugemu.“

Tako sta stopala počasi z griča navzdol, ustavljala se in razgovarjala se živahno in oprezno.

„Ti naredi tako,“ dejal je naposled Matijček. „Tvoja starka naj speče hleb kruha iz pšenične moke in noter naj zapeče tri goldinarje za Prelaznika. Pojutrišnjem pridem jaz tod nazaj in vzamem hleb s seboj v Ljubljano. Vse drugo opravim jaz in v nedeljo teden popoldne ob dveh se dobimo v Ljubljani za Šempetersko cerkvijo.“

Brdar je omenil boječe svoje denarne stiske in dražbe.

„Kaj dražba!“ zavrnil ga je berač nejevoljen. „Prva dražba pa prvi oklic, to samo razdraži ljudi in jezike omaje. Ti ustavi dražbo! Obljubi Vrbanu, če treba, po petdeset od sto, da te pusti pri miru. Iz hleva prodaj junca; kajti od začetka boš potreboval denarja. S Prelaznikom boš moral ravnati lepo; krompirja ne bo jedel in vode ne pil. Meni boš posodil pojutrišnjem za Ljubljano suknjo. Imaš kaj tobaka pri sebi?“

Molčé mu je ponudil Brdar mehur in Matijček je pretresel vsebino.

Radost je sijala Brdarju iz oči, ko je pripovedoval ženi svojo srečo. „V ti-le izbi bo stanoval,“ je dejal, „ker se vidi na obe strani, po dolu in na cesto, in okno stoji visoko, da se od zunaj ne vidi noter. Ti mu boš dobro kuhala, da bo zadovoljen; jaz bom pa barantal. V jednem letu, Lojza, sva na trdnem.

Domačijo bova popravila, dolgove poplačala in prijetno živela in Janezek bo preskrbljen."

„A' če te dobé?" dostavila je žena, katere se je takoj lotila huda skrb.

„Ne bodo me. Vse bom zvil in zmešal vsak sled. Daleč pojdem dol na Dolenjsko in Hrovaško in dvakrat me ne bo videl nihče na istem kraji. Če mi vrne kdo bankovec, češ da je ponarejen, jaz ga nisem naredil, bom rekel; kakor sem ga dobil, tako ga dam. Ali se bom lagal? In če me primejo žandarji: dobil sem denar, kaj vem kje, na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Hrovaškem. Noben sodnik mi ne pride do živega."

„Jaz ne vem, kako bi rekla," omahovala je žena.

„Ali pa bo vse prodano," poudarjal je mož. „Vrban me goni; drugače si jaz ne vem pomagati."

Žena ni odgovorila ničesar; tudi nji je utripalo srce, ne od veselja in ne od nejevolje. Neka tajnotiha, nedoločna, pol radostna, pol strašeča slutnja se je lotevala obeh in razburjena sta začela pripravljati, kar se jima je zdelo potrebno. Brdar je vrgel suknjo čez ramo, da gre k Vrbanu; žena pa je šla po moke, da zamesi.

Ko je potekel teden, odpravil se je Brdar na vse zgodaj v Litijo, da se popelje v Ljubljano. Mnogo pred določenim časom je že hodil za Šempetersko cerkvijo semtertja in gledal na vse strani, kedaj se prikaže obraz Matijčkov. Lotila se ga je nepotrpežljivost in strah, da se ne bi skesal Prelaznik.

„Kaj pa strmiš?" nagovori ga znan glas in strese ga za roko Matijček, obrit in omit, da ga je komaj spoznal Brdar, ki je še strmel in nejevoljno vprašaje pogledal okrog.

„V Štépanji vasi se dobimo," pomiril ga je Matijček, ki je bil takoj uganil njegove misli. „V Ljubljani se ne mara muditi Prelaznik. Saj veš, neprijetni spomini. Gradu se je naveličal."

V naznačeni gostilni pa je sedel na oglu mize vratom nasproti Prelaznik. Kader je kdo vstopil, povzdignil je kratko ostriženo glavo in svitlo pogledal z malimi sivimi očmi. Potem je zopet hlastno jedel nekaj časa, a na mah se ustavil, postavil vilice v

jedni, nož v drugi roki po konci, poslušal sem, poslušal tja in opazoval druščino in vihal si dolge rdečkaste brke. Ko je vstopil Matijček s spremljevalcem. sklonil se je niže na krožnik, ne meneč se zánju. Matijček je prisedel kakor po naključji, pozdravil hladno, kakor bi se videla prvikrat, in mignil Brdarju. Govorili so malo, o vremeni, letini in hudih časih. Prelaznik je trebil zobé, potegnil sapo zdaj skoz to, zdaj skoz ono čeljust in opazoval Brdarja. Čez nekaj časa je zahteval račun.

„Bom pa jaz plačal,“ dejal je pohlevno Brdar, a mu je stopil Matijček s tako silo na nogo, da je zastokal, in pogledal ga je Prelaznik tako grdo, da mu je zastala beseda. Prvi je odšel Prelaznik, druga dva kmalu za njim, in zunaj vasi so se sešli. Matijček je seznanjal Prelaznika z Brdarjem in hvalil tega in hvalil onega.

„Ne vem, ali bi se še lotil te reči,“ dejal je Prelaznik. „Nekaj denarja sem si bil prihranil ta leta, in v Ljubljani so se zbrali najimenitnejši gospodje, da mi preskrbe dela in kruha, tako da mi ni sile.“

Brdarju je prihajalo vroče in rad bi bil prosil moškega Prelaznika, naj ne bode trdosrčen; a ni se upal.

„Ne govori tako neumno,“ posegel je vmes Matijček. „Midva sva prišla póte, da pomagaš nama in sebi. Če pa nočeš, pojdi za hlapca tule k Brdarju ali pa k meni, da mi boš odnašal žito.“

Prelaznik je menil, da se reč ne izplača.

„Pošteno delo se sploh ne izplača dandanes,“ učil je Matijček. „Preveč ljudi je na svetu, da pulijo drug drugemu kruh iz rok. V našem stanu ni nič boljše. Trije prosjaki na jedno faro, to bi bilo čez in čez dosti. Vsem bi se godilo dobro in navadili bi lehko ljudi, da bi nam nosili na dom. Zdaj pa se jih trga po deset in več za kos kruha, da izgubi stan vse dobro ime. Taka je dandanes povsod. Vprašanje je le, Prelaznik, če imaš ti še tako roko kakor poprej. S težkim delom se pokvari človek, da postane kakor drva.“

„Moja roka ni nič slabša,“ jezil se je Prelaznik. „Od nekega Laha, s katerim sem bil skupaj, sem se naučil še vse drugače in hitreje delati.“

„Torej, kako se bosta dogovorila?“ ustavil je Matijček spremljevalca.

Brdar je menil, da bi dajal Prelazniku hrano in stanovanje, Prelaznik bi delal, Brdar pa razpečaval denar in dobiček bi delila. Prelaznik je pogledal Brdarja po strani in namuzal se, češ, da bi to bila zanj pač dobra pogodba, a Brdar ne bi izhajal.

„Na petino bova naredila,“ je dejal. „Jaz bom Vam dajal petdesetake, vi pa meni desetake.“

„Če ste tako dobri,“ jecal je Brdar v prijetni zadregi, razveseljen, da je dobil tako vrlega, tako nesebičnega pomočnika. Tiha radost ga je tako prevzela, da je komaj slišal razlaganje Prelaznikovo, da se ne izplača delati drobnega denarja, s katerim je baš toliko sitnosti kakor z debelim, a previsoko se zopet ne sme seči, ker se ne da razpečavati. Potem je določeval, kako naj bo soba zanj urejena, in veselil se slišati, da stoji Brdarjeva hiša na tako pripravnem kraji.

„Ali pojdete precej z menoj?“ vprašal je Brdar. Prelaznik je odkimal, da si mora najprej preskrbeti litografično ploščo, kemičnega preparata, barv, papirja, čopičev, kar bo vse mnogo veljalo

„Koliko pa?“ vprašal je Brdar in vlekel listnico iz žepa.

„Plošča kakih dvajset goldinarjev, druge stvari tudi toliko in potem pot. Nakupil bom v Zagrebu in od tam se vrnem čez Čakovec v Celje. Kakih šestdeset goldinarjev bi potreboval.“

„Vzemite jih sedemdeset,“ ponujal je Brdar; „denarja ni nikoli preveč.“

„Prav tako,“ dejal je Prelaznik in spravil malomarno denar. „Vzamem jih na račun. Kmalu bodo dobili mladiče. Danes je nedelja. V petek me čakajte z vozom v Celji. kamor pridem z dnevnim vlakom od Pragarskega. Potem se peljeva čez Žalec na Vransko.“

„Razumejem; in potem čez Trojane na Šenčur. V petek sem v Celji. Doma bom rekel, da grem v Pletrovče na božjo pot. Vrneva se po noči.“

„Že velja," dejal je Prelaznik in podal mu roko. Ločili so se. Prelaznik je hitro odkoračil proti Zalogu, Brdarja pa je vabil Matijček na dobro kapljico, a zaman. Ni se mu ljubilo; zakaj presedalo mu je domače vedenje Matijčkovo; vrh tega se mu je mudilo povedat ženi srečo svojo in pripravit vse za vreden sprejem imenitnega gosta.

Lica so žarela in oči se svetile od zadovoljnosti Brdarju, ko je urno stopal proti Vačam. Ustavljal se ni nikjer in le na kratko pozdravljal in odzdravljal znancem; sam sebi je bil živahna druščina. Vsakovrstne misli so se mu prerivale in pobijale po razburjeni glavi. Z nestrpnim hrepenenjem je zrl v bodočnost; kajti baš toliko se ga je bila lotila beda, da je pritrdil popolnoma Liščevemu načelu, da na zemlji ni sreče brez denarja. In zdaj je zagotovljena sreča njemu in ženi in sinku. Ne bo se več s praznimi rokami vračal k Lojzi in Janezek mu ne bo več zastonj preiskoval žepov. Vrbanu bo vrgel tja, kar mu je dolžan, in norca se bo delal iz ljubeznivega tasta, kader mu bo ta svetoval, kako naj gospodari. Gospoda Lisca bode vabil, da bo prijetna zabava. Janezek pa pojde v latinske šole, da postane gospod. Čedalje živahnejše mu je slikala bodočnost bujna domišljija ter mu krajšala pot, da je bil skoro nejevoljen, ko je zagledal dom in predramil se iz sladkih sanj.

Žena ga ni vzprejela tako radovedna, kakor je pričakoval. Zamišljena je bila in malobesedna proti navadi.

„Ali me nič ne vprašaš, kako sem opravil?" zavzel se je on.

„No, kako?" dejala je hladno. On pa je pripovedoval brez konca in kraja o važnem dogodku, o svojih načrtih in voščil srečo ženi in otroku in sebi. Z desno je objel ženo, z levo vzdignil Janezka in veselil se prav po otročje svoje sreče. Lojza pa je ostala hladna; zakaj ni vedela, kako bi sodila to podjetje, in ni upala, da bi se njenemu dobremu, a lehkomiselnemu možu kedaj kaj posrečilo.

VIII.

Pri mladem Vrbanu, kakor se je imenoval Tone v Dobravi, so bili baš domlatili. Trudni mlatiči so sedli po otepih in segli po večerji; na potnih in prašnih obrazih se jim je brala zadovoljnost, da je dokončan kos najtršega kmetskega dela. Kupica je krožila, gasila silno žejo in razvezávala mlade jezike. Hvalili so pšenico, kako je jeklena, čista, uprav za seme.

„Tone, ta je tič," menil je jeden, ko je odšel gospodar po denar. „Tu gre vse kakor ura; zastanka ni nikjer nič in delo se speši, kakor ne vem kaj. Tale bo imel kmalu pol Dobrave v pesteh."

„Kaj pa še!" zavrnil ga je domač hlapec Matevž, ki ni bil baš ljubljenec Tonetov; zakaj bil je urnejši z jezikom kakor z roko in rajši nagajal, kakor pomagal. „Ti govoriš tako, ker nič ne veš. Baš štiri leta je Tone tod gospodar, a ne verjamem, da bi imel kaj prida na strani. Stari Vrban je vrag, ki ne privošči nikomur ničesar. Vedno očita gospodarju, koliko mu je izkazal dobrot, zraven pa ga stiska kakor tepko za mošt; tudi mene hoče sukati, a jaz se ga ne bojim. Vidiš ga? Tamle gre. Zdajle boste videli, kako požrten je ta starec."

„He, strijc Vrban," poklical je starca, ki je lezel mimo, „ali greste pit?"

Starec se je obrnil in obstal nezaupljiv, in Matevž je poklical iznova, če gre pit. Zdaj pa je zavil Vrban naravnost proti podu in prisopihal počasi.

„Ali imaš kaj pijače, Matevž? Žejen sem pa res."

„Če ste žejni," rogal se je Matevž, „pojte h Kovaču; on ima pijačo."

„Kaj si me pa klical, malopridnež!"

„Jaz Vas nisem nič klical. Jaz sem Vas samo vprašal, če greste pit h Kovaču."

„Ti si ves muhast," zastokal je Vrban in se obrnil. Matevž ga je ustavil zopet:

„Strijc, nekaj Vam bom povedal. Kovačev belec se je danes zbosil, ko je vozil kamenje iz laza. Hlapec ni zapazil ničesar in podkev leži gotovo gori v grapi, da jo pobere še nocoj kak cigan."

„Kaj praviš?“ obrnil se je zopet Vrban. „Nad lazom?“

„Nad lazom od oreha sem.“ vpil je Matevž in dejal mlatičem, ko je bil odšel Vrban: „Nocoj bo še lezel strijc v laz in po kolenih bo iskal podkve, ker je že mračno.“

„Ali se je res zbosil Kovačev konj?“ vprašal je mlatič.

„Kaj še!“

„Ti si res hudoben.“

„Nič,“ ponesel se je Matevž. „Vrban še meni nikdar ni privoščil kaplje vina, pri meni piti bi ga pa ne bilo sram. In če bi se bil res zbosil konj in bi bil strijc našel podkev, po pravici bi jo moral dati Kovaču nazaj.“

Gospodar je izplačal mezdo, mlatiči so zvezali cepce in ročnike skupaj, zaukali pred podom in obrnili se proti domu.

„Do konca vasi grem z Vami,“ dejal je Matevž.

„Potlej pa za strijcem?“ vprašal je tovariš.

„Ne ljubi se mi. Kar videti ne morem tega lakomnika, ki tako stiska reveža Toneta.“

„Brata Janeza pa tudi goni. Pravijo, da ga je izročil Liscu.“

„Brdar Janez je že čisto pri kraji,“ pristavil je drugi. „Žito je prodal v snopji, otava je že zaárana, in zanaprej hoče dati vse v najem.“

„Pri Brdarji se gode čudne reči,“ povzel je prvi tiho. „Gori straši. Moja mati so videli, ko so šli oni večer pozno mimo hiše, pod orehom čudnega moža. Majhen je bil kakor nobeden, širok pa za dva in rdeče brke je vihal pri ušesih. Ko so se bili še jedenkrat ozrli, bil je izginil. Moj brat ga je tudi videl.“

„Najbrž ko se je bil napil pri Kovači,“ rogal se je Matevž. „To so same čenče.“

Tovariš pa se je jezil, da se ne laže, in ko ga je opozoril Matevž, da se brke zvečer pač ne dajo ločiti po barvi, izgovarjal se je, da so mu tako pravili.

„Ženske vidijo in slišijo več, kot je res,“ modroval je Matevž. „Tistih spominov se hitro naveliča človek. Zakaj se pa meni nič ne prikaže?“

„Ker spiš doma kakor polh. Če bi pa kam šel oči, bi ne govoril tako.“

„Kaj jaz da ne!“ bahal je Matevž. „Kamor hočeš, əm po noči.“

„No, pojdi po noči na Brdarjevino. V jedni uri , in nazaj.“

„Saj tudi pojdem, še nocoj!“ dejal je Matevž, oljen, da se dvomi o njegovem pogumu, na pol ičan, da so to same prazne govorice, in na pol 'eden, je li morda vendar kaj resnice vmes. Po- se je od mlatičev, opravil živino,. ogrnil po ve- suknjo in šel. Brdarjeva hiša mu je bila dobro a od tistih časov, ko sta bili Tonetovi sestri še . Znana mu je bila na vrtičku pod hišo visoka ja, s katere se vidi naravnost v izbo. Tja gor je zlesti in čakati strahu.

V veži Brdarjeve hiše sta sedela pri večerji Jernej olona. Jernej je govoril malo, mené, da so ustvar- usta za kaj boljšega, ročno pa je zajemal in iz- opaval z žlico zabeljeno kašo, da so se rušili ki v globok rov na njegovi strani. Polona pa je a vedno kaj zanimivega povedati, da ji je po- a žlica pogostoma med skledo in usti.

„Prijetno je,“ je dejala in podprla glavo z roko čo. „če se kaj vé, kar ne vedo drugi.“

„Kaj pa veš ti tacega?“ vprašal je s polnimi Jernej.

„Saj ti tudi veš.“

„Potlej pa ni treba praviti.“

„Lej ga! Midva veva oba in lehko se muzava m.“

Jernej je zmajal z glavo in nejevoljno zagodrnjal; ni motilo Polone.

„Prijetno je,“ je nadaljevala, „če se tako pomen- no pred cerkvijo, in vendar ne vé nobeden, da se pri nas denar.“

Jernej je zagodrnjal še nejevoljneje. Gospodinja , pa, ki je baš iz kuhinje mimo nesla pečenko v kjer je večerjal Brdar s Prelaznikom, ni pre- a teh besedi. Nemo sta se spogledala z mračnim ı moža, ko jima je povedala, kaj je slišala.

„Recite tej ženski, da ji zavijem jaz vrat.“ zagrozil se je Prelaznik, „če ne bo molčala.“ — Zunaj je zalajal pes in nekdo je potrkal na okno. Prelaznik je takoj skočil v drugo sobo, Brdar pa je vstal ves preplašen in strmel v vrata.

„Bog daj dober večer!“ prigrohotal se je Matijček in vrgel palico in malho na klop. „He, Brdar, kako pa gre delo izpod rok?“

Brdar ni vedel, kaj bi storil. Jeza ga je lomila zaradi te predrznosti beračeve, a ni se upal izgrda ga zavrniti. Poleg njega je stala žena; rdeča od sramote si je zakrivala oči in stresala z glavo.

„Kdaj boš bruhnil z denarjem na dan?“ nadaljeval je berač in sedel za mizo. „To moram jaz vedeti, da bom lagal in trosil okrog, da si zadel v loteriji. He, bratec, Matijček že ve, kako se prirejajo take stvari.“

„Molči, Matijče!“ pristopil je Prelaznik in zaškripal z zobmi. „Ti si preveč pil, leč pojdi!“

„Kdo bo mene leč gonil!“ jezil se je berač. „Če sem pil, pil sem za svoj denar, za pošten denar, za pravi denar cesarskega kova; za vajin pa nič. Žejen sem pa še. Kaj imate na mizi?“ — Hitro je popil ostanke iz obeh kozarcev. „Prelaznik, pameten bodi,“ je dejal, „in nikar me ne jezi, kakor me jezi Brdar s svojo prevzetnostjo. Jaz se ne bojim nikogar nič; ti, Prelaznik, si se pa mene zbal, ko sem potrkal na okno. Skozi veternice sem te videl, kako si bežal v izbo.“

„Veternice zaklepajo preslabo,“ menil je Prelaznik, ko je bil umiril berača, „in zagrinjalo je preredko.“

Prenesli so pijačo v izbo, kjer je imel Prelaznik delavnico in ležišče.

„Do tega okna ne seže od tal nobeno oko,“ dejal je gospodar, in začeli so govoriti o važnih stvareh, kako se bo treba vesti proti ljudem, kako razpečavati denar. Matijček je obljubil paziti, kod bodo hodili žandarji, in poslušati, kaj govore ljudje. Baš je bil zatrdil berač, da sedaj še nihče nič ne sluti in nič ne sumi. ko se je zganil Prelaznik, pobledel in se hitro odmaknil od okna.

„Nekdo je pogledal noter,“ dejal je zamolklo in namrščil obrvi.

„Ni možno,“ ugovarjal je Brdar in pomolil glavo skoz temno noč, ne da bi kaj zapazil; zakaj slabo se vidi iz luči v temo. Menil je, da lestve ni prislonjene in brez lestve da ne doseže nihče. Matijček se je rogal Prelazniku, da je še od prej preplašen, in naposled se je ta udal in preverjal se v srci, da je res tako.

„Ampak čudno je to,“ je dejal, „da človek res sluti, če ga kdo zalezuje. Če grem mimo kraja, kjer je kdo skrit, ki misli náme, obide me groza. To sem jaz skusil že večkrat in kader se nisem zmenil za to, takrat sem naletel.“ Pripovedoval je zgodbe iz viharnega svojega življenja v potrdilo svoje misli. Brdar je poslušal zvesto, da ni trenil z očesom; Matijček pa se je delal norca, češ, da dela to vse slaba vest in da njega nikdar ni groza.

„Oh, v kako družbo sva zašla!“ zdihnila je Lojza, ko se je spravljala spat.

„Kakor hitro si opomorem, odkrižam se je,“ dejal je Janez, precej vzdramljen iz lepih sanj, v katere so ga bili zazibali zadnji dnevi. Videl je, da se pred hlapcem in deklo ne da nič več skrivati, in spoznal, zakaj sta postala posla objestna. Nesramen berač ga imenuje bratca in pravico mu daje sovedenje, in gospodar ga niti ne sme zapoditi, pri jedni mizi mora sedeti ž njim. piti iz jedne kupe, on, Kovačev zet in Liščev prijatelj.

„Kaj ne? Ti se že kesaš,“ dejala je žena, ko je videla moža tako zamišljenega. On pa je tolažil sebe in njo, da se obrne kmalu na boljše, in namignil, da bosta, ko se nabere kaj denarja, prodala pod roko Brdarjevino in preselila se v druge kraje, kjer jih nobena reč ne bode več spominjala prošlosti. Poljubil je spečega sinka in poiskal ležišče, ki mu dolgo ni privoščilo mirnega spanja.

Tonetov hlapec Matevž pa tudi ni mogel spati, ker je premišljeval, koga je videl pri Brdarji. Matijčka je bil spoznal, a oni čokati, brkasti mož mu je bil popolnoma neznan in ni mu šel iz glave. Kdo bi pač

bil in kaj bi počel v Brdih! Preudarjal je, kako bi prišel stvari do dna.

Druzega dne ga je kmalu napadel strijc Vrban, češ, da ni našel podkve v lazu, dasi jo je iskal še ta dan.

„Kak cigan jo je bil pobral," dejal je Matevž, ki se mu ni ljubilo razgovarjati se. A mimo je prišel Kovačev hlapec in takoj prijel strijca, kaj je iskal davi po lazu. Matevž je spoznal nevarnost, da pride laž na dan, in moško odgovoril za strijca: „Tvoje pameti je iskal, da boš vedel."

„A se mu ne pozna, da bi jo bil našel," jezil se je oni. „Tvojo naj da na oznanilo, tvojo ali pa svojo!"

„Molči, spaka!" kašljal je Vrban, „in svojih reči se drži. Ali nisi zapazil sinoči, da se ti je bil zbosil belec?"

„Meni se ni zbosil noben belec, ampak sivec tukaj-le je že dolgo bos in pa Matevževe besede."

Hlapec je šel, Vrban je pa tudi vstajal.

„Spake nemarne, zanikarne!" godrnjal je izprevidevši, da ga je bil zopet osleparil Matevž. Takoj ga je šel tožit gospodarju in gospodinji.

„Jaz tega ne trpim," se je razvnemal, „da bi se iz mene norca delali hlapci na mojem posestvu, na mojem domu! Matevž ne bi bil tak, če ne bi imel potuhe pri gospodarji in pri gospodinji. Vidva sta kriva. To je zahvala za moje dobrote. Ali mi ni bil Matevž dveh trt in jedne ročice kar vzel, ukradel kakor tat in razbojnik? In kaj se mu je bilo zgodilo?"

„Strijc, saj ste dobili vse še tist dan nazaj," pogovarjala je Jerica razkačenega starca.

„Pa še nekaj mi manjka. Pet goži je bilo nabranih na jermeni, ki so visele v izbi na steni. Teh zdaj nikjer ni. Kdo jih je vzel, če ne ta tatinski Matevž! A ste vsi jednaki, vsi držite skupaj proti meni. To si bodem zapomnil! Kakšna sta bila vidva v začetku in kakšna sta sedaj! No, o vseh Svetih poteče najem."

Tone je prebledel pri teh besedah in Jerici so silile solze v oči; zakaj poznala je maščevalnost strijčevo. Da bi potolažil starca, poklical je gospodar takoj Matevža.

„Prepovedal sem ti bil," ga je ošteval, „dotakniti se kake strijčeve reči. Trte in ročico si moral nazaj prinesti; kaj si pa vzel zdaj zopet?"

„Kaj sem vzel!" godrnjal je Matevž. „Pet žrebljev sem vzel oni dan, plankovcev, da sem pribil léso."

„Križ božji!" sklenil je roki Vrban, „in jaz tega niti zapazil nisem."

„Saj niso bili nič vredni, ker so bili vsi skrivljeni in zarjaveli. Klešče vzemite, pa jih porujte zopet, če Vam je toliko zánje."

„Molči!" ustavil ga je gospodar. „Povej, kaj si še vzel."

„Tisto ótiko sem bil vzel, saj veste."

„Moja ótika, moja ótika!" grabil se je strijc za glavo. „Oj, ti tat, ti!"

„Kakšen tat!" jezil se je Matevž. „Saj je bila ótika naša. Na naši njivi ste jo bili pobrali, še preden sem jo bil jaz izgubil."

„Lažeš!" vikal je strijc. „Ti si jo bil izgubil, in jaz sem jo bil našel."

„Pogrešil sem jo bil že med potem; toda živine nisem mogel pustiti same. Ko sem pa od doma tekel pónjo, imeli ste jo že Vi. A sem Vam rekel, da Vam jo vzamem, in sem Vam jo tudi."

„Grdoba grda!" zdihoval je Vrban.

„Kaj si pa še vzel?" izpraševal je gospodar, kateremu se poslednji Matevžev greh ni zdel tako neodpusten.

„Samo tri vijake sem bil še pobral, ki so ležali tam po tleh. Potreboval sem jih pri lemeži."

„Moji vijaki, moji vijaki! Oj, ti razbojnik, ti Turek!" zgrudil se je Vrban na stol.

„Ravno tako sem jih bil našel kakor Vi ótiko. Druzega pa nisem vzel ničesar in lehko prisežem. Niti ne dotaknem se Vaše šare, da boste vedeli."

„Kdo pa je vzel tistih pet goži na jermeni?" vprašal je gospodar.

„Pa res; tiste sem tudi vzel. Skoz okno so gledale, ker je hram ves poln, in mlatiči so me poslali ponje."

„Ti cigan grdi, ti tat tatinski!“ srdil se je Vrban, da mu je zastajala beseda. Kar videti ni mogel več tega hudobneža. Ko je ošteval gospodar Matevža in mu pretil, da ga zapodi, če bo še nagajal strijcu, lezel je Vrban k jedinemu svojemu prijatelju, gospodu Liscu, potožit svojo revo.

„Taka je dandanes hvaležnost,“ dejal je Lisec. „Toda nič se ne menite; saj jih imate v rokah. Recite o vseh Svetih moško besedo.“

„Vi imate predobro srce,“ menila je Liščeva gospa. „Boljši ste za druge ko záse, in to vesta dobro Tone in Jerica in si mislita: kaj se meniva; strijc je dober; le dajva ga! Gotovo čakata komaj, da Vas pobere smrt. Take ljudi je treba poznati.“

Inako se je storilo Vrbanu, ko je čul, da se mu tako rekoč streže po življenji.

„Predober sem,“ kimal je in stisnil hvaležno Liščevki roko; „a ne bom več, ne bom več; naveličal sem se.“

„Če bo res, gospod Vrban,“ utaknila se je vmes Liščeva sestra Lenka. „To ste rekli že večkrat in se vselej premislili. Tone Vas lepo pogleda, Jerica se zajoka — in jokati zna — in vse bo zopet dobro. Tako ljubeznivega človeka ni več na svetu. Vi bi bili izvrsten zakonski mož. Zakaj se niste oženili?“

„Saj se še lahko,“ dejal je resno Lisec. „Koliko pa ste starejši od mene! A kako krepki, utrjeni od mladih nog, prava dobravska korenina. Tak možak ni za ženitev nikdar prestar. Jaz bi se oženil takoj na Vašem mestu, da bi zmešal račun tem Brdarjem.“

„To so šale,“ nasmehnil se je kislo Vrban in sklonil se nekoliko bolj po konci. „Katera ženska bi pač marala záme!“

„Katera ženska!“ čudila se je Lenka priprostemu vprašanju. „Izbirali bi lehko, gospod Vrban, izbirali. In mlada bi Vam postregla vse drugače, kakor se Vam streže sedaj. Koliko plačujete na mesec za hrano?“

„Deset goldinarjev.“

„In kaj Vam kuha Jerica?“

„Kar pride na vrsto; domače jedi: krompir, kašo.“

„Moj živ dan! Krompir pa kašo! In deset goldinarjev na mesec! Ta dva Vas znata lepo dreti. Bog se usmili! Meso imate pravico zahtevati vsak dan in pečenko dvakrat na teden. Za tolik denar si upam jaz kuhati Vam kakor v župnišči. Moj Bog, deset goldinarjev in krompir pa kaša!“

„Pa deset goldinarjev,“ stokal je Vrban.

„Saj Vam dovoljuje pogodba prebrati si, če Vam ni všeč,“ šuntal je Lisec. „Pri naši mizi je še prostora za jednega.“

„Vi ste jedini moj prijatelj,“ zatrjeval je Vrban, kateremu se je topilo srce od ganjenja. „Pri Vas najdem pomoči in tolažbe in razvedrila. Vsi drugi me pa črté.“

„Ker mislijo, da jim morate skazovati dobrote in da jim jih skazujete premalo. Jerica meni najbrž, da se je morate spomniti v oporoki.“

„Jedina moja sorodnica je.“

„A po zakonu nima pravice niti do jednega krajcarja Vašega premoženja, če ga ji nočete voliti Vi. Vi postavite za dediča, kogar hočete, po zakonu niste vezani na nikogar. To Vam povem jaz, da ne boste tistih misli, kakor neumni naši kmetje, da se v oporoki brata ali sestre ali žene ne sme prezreti. To je babja vera, ne zakon.“

„Tako, tako,“ kimal je Vrban. „Če se bosta norca delala iz mene, ostala bosta norca. Dobro, da vem. Zdravi, gospod Lisec! Če Vam je prav, jedel bom pri Vas. Jerici bom pa povedal, naj se ne zanaša na oporoko.“

„In če bo prodajala sitnost, zapretite ji, da se oženite. To jo bo spametovalo.“

„Res je taka,“ pritrdil je Vrban, mel si roke in pokašljeval proti domu.

„Nič napačnega ne bi bilo,“ dejal je vrnivši se v hišo Lisec sestri, če bi ga ti vzela.

„Beži no!“ zavrnila ga je ona, „starca, ki že stoji z jedno nogo v grobu.“

„Baš zaradi tega. Čez tri, štiri mesece si premožna vdova.“

„A če voli premoženje komu drugemu?“

„To bi se moralo prej določiti v ženitni pogodbi. Ta se lahko sklene pred vsakim notarjem.“

„A če bi čez tri, štiri mesece ne hotel umreti?“

„K temu seveda se ne bo hotel zavezati,“ smijal se je Lisec. „A le poglej ga! Na smrtni postelji ne bo nič drugačen. Hitreje in lože ne doboš nikjer lepe dote.“

„To je vse res; toda starec se mi kar studi,“ dejala je Lenka počasi in se zamislila.

IX.

Nekoliko dni je minilo in Prelaznik, ki je ves čas pridno risal in barval, meril in popravljal, poklical je gospodarja in na mizo pred njim važno razgrnil dva petdesetaka.

„Kateri je prav in kateri ponarejen?“ vprašal je samosvestno. Radosti rdečica je polila Brdarju obraz, ko je pregledoval in primerjal bankovca. Površno njegovo oko, ki je le videlo, kar je želelo, ni našlo nobenega razločka; zdaj je pokazal tega za pravega, zdaj druzega, da mu je moral Prelaznik, zmagonosno se ozirajoč na svoj umotvor, povedati, kje tiči razlika.

„Vi znate čuda delati,“ veselil se je Brdar. „Teh ne bo razločil noben kmetski človek.“

„Marsikateri gosposki tudi ne,“ ponesel se je Prelaznik. „Bankovec naj se še nekoliko omane v žepu, po teh številkah nekoliko zamaže, pa bo romal varno brez potnega lista. Tu imate tega! Oni ostane, da bo naprej valil.“ — V kratkem času jih je bilo narejenih še devet.

„Sto goldinarjev sem dobil vsega skupaj od Vas,“ je dejal Prelaznik, „tu jih imate petsto, kakor sva se bila dogovorila.“ — Od veselja drhteč je vzel Brdar bankovce in stlačil v žep. Toliko denarja še ni imel, odkar mu je bil Kovač izplačal Lojzino doto. Moško jih je kazal ženi, ki je pritrdila, da bi jih ne spoznala, če bi ne vedela. odkod so.

Brdar je bil tako razburjen, da ni mogel ostati v hiši. Vzel je klobuk in se napotil proti Dobravi. Z

roko je stiskal petdesetake v žepu in izvlekel jih zdaj pa zdaj, da se jih nagleda, potem pa se je moško oziral po svetu. Zdajci se strese in vsa kri mu zgine z lic; nasproti sta mu prihajala iz Dobrave dva žandarja, znanca njegova, s katerima je večkrat pil pri Kovači. Takoj je zavil Janez v stran in hitel po polji dalje.

„Janez, kam pa?“ klical je žandar.

„V malin grem nekaj vprašat,“ lagal je Janez in obračal obraz stran, da ne bi odkrile oči skrivnosti, katero je skrival žep. Spoznal je, da se niti na svoje oči ne more zanesti. V mladih letih je nosil mirno, veselo srce na jeziku, zdaj pa nemirno, plaho, boječe v očeh. Težiti so ga začeli bankovci in prišedši v gozd izvlekel jih je iznova iz žepa. A ko jih je ogledoval, zdeli so se mu tako jednaki drugim bankovcem, da je bil preverjen, da jih ne loči nobena živa duša. Ni jih več vtaknil v žep, ampak v listnico jih je spravil in sramuje se praznega strahu moško se vrnil na cesto.

Prignal je naproti suh možiček par koščenih volov. Ni se ognil Brdar, ampak moško vprašal, odkod žene.

„Iz Hotiča v Krašnjo; sv. Ožbolta semenj bo jutri,“ dejal je mož.

„Koliko cenite?“ vprašal je Brdar in kri mu je silila v glavo: zakaj smel naklep so mu bile rodile moške misli. Tu je hotel prvič poskusiti svojo srečo in mnogó razlogov je podpiralo ta sklep. Prodajalec je bil priprost kmet, precej daleč doma, neznan v teh krajih, da bi se lehko speljal na kriv sled.

„Stoinšestdeset goldinarjev,“ dejal je mož in ustavil vola. Brdar ja je pregledal, premeril in pretipal od vrha do tal. „Odkod pa ste Vi?“ vprašal je mož.

„Tam od Vrhnike,“ lagal je Brdar. „Ali veste, kje je Vrhnika?“

„Nad Ljubljano menda. Toda bil še nisem tam nikoli.“

„Stoinpetdeset dam,“ dejal je Brdar, vzel denar iz listnice in stegnil desnico. „Udarite! Prihranite si pot v Krašnjo.“

Možak je jel tlačiti tobak v pipico, da bi dobil časa premisliti to reč. Ponudba se mu je zdela ugodna, zakaj ni se nadejal, da bi dobil toliko za živino; a mislil si je: stoinpetdeset goldinarjev mi ne odide; dobiti se bode dalo pa morda še več. Začel je hvaliti živinico, praviti, da gre kup kvišku, rotiti se, da je imel že boljšo ponudbo.

„Veste kaj?“ je sklenil. „Ne veljaj ne moja, ne Vaša. Stopetinpetdeset boste dali, pa kar recite, kam naj ženem.“

„Kar sem rekel, to sem rekel,“ dejal je Brdar z negotovim, pojemajočim glasom, zakaj zbudili so se mu bili silni pomisleki in gnali mu zopet kri iz lica in zbal se je kupčije.

Mož se je začel jeziti in odhajati na videz, a naglo se obrne: „Veste kaj? Pot je huda in doma se zamudi mnogo. Udariva!“

Brdar je bil ves prepadel in krčevito je stiskal listnico. „Samo za pijačo boste še dali po vrhu,“ kričal je mož.

„Nobenega krajcarja več,“ zavrnil ga je moško Brdar, potisnil listnico v žep in urno ostavil moža, vesel rešitve. Mož ga je klical nazaj, vpil, da že velja, hitel nekaj časa za njim, toda ni se zmenil Brdar.

„Ti neumna in lakomna butica!“ udaril se je mož po čelu. „Zdaj pa se le pehaj naprej po teh hribih!“

Brdar pa se je štel srečnega, da se je obvaroval tolike neprevidnosti. Blizo doma bi bil izdal ponarejen denar, da bi takoj pokazal pot sodišču. In kam bi bil dejal kupljeno živino? Gnal domov, da bi zbudil takoj prodajalcu sum? Ali spravil pri Kovači? Kjer bi se takoj skazala lažnjivost njegova? Ali dal postaviti drugam, da bi jo prevzel jutri? A tačas bi se spoznal kupec in bankovec. Ne, tujstva in naglice treba za sleparstvo. Prideš, kupiš, plačaš in brž naprej!

Doma je ukazal Brdar Jerneju, naj se pripravi, da bode gnal na vse zgodaj vse tri vole na semenj v Krašnjo, in ženi je rekel, da ga tri dni ne bo domov, ker ide po kupčiji. Žena je prebledela in se stresla, zakaj razumela je, kaj to pomeni. Prigovarjala mu je, naj se varuje, in tarnala, kako sta nesrečna. Raz-

burjen in vtopljen v bodoče delovanje je on ni poslušal. Hitro je šel počivat, a iz spanja se je zbudil vsako trenotje in hodil gledat, če se že dani. Komaj se je jelo beliti obnebje nad zagorskimi hribi, že je klical Jerneja. Brez slovesa je hitel skoz megleno jutro po rosnem brdu v ravnino, urezal si kraj gozda debelo palico, kakeršne nosijo živinski kupci, in počakal Jerneja, ki je kmalu priklel z govedjo. Učil ga je, naj ga ne imenuje po imeni, niti ne pove, odkod je doma, ampak reče naj, da je doma od Vrhnike in da skupljuje živino za tržaške mesarje.

V Krašnji pod Limbarsko goro je stalo živine glava pri glavi. Vmes so se gnetli in prerivali prodajalci, kupovalci in mešetarji. Tja v gnečo je postavil svoje blago tudi Brdar. Ker se je vse navskriž kupovalo in prodajalo, imel je tudi on kmalu kupca, in ker ni bil trd, prodal je hitro vse za nekaj čez dvesto goldinarjev. Zdaj pa je začel naprej barantati. Burno mu je bilo srce, in misli so mu omahovale, ali bi ali bi ne. Večkrat je bil kup že skoro sklenen, a je zagledal Brdar žandarja, ki sta hodila po sejmu, in skesal se je. Tako se je bil nagnil dan in Brdar še ni bil nič kupil. Zavil je v krčmo in sedel za mizo. Takoj se je vnel razgovor in popraševanje, odkod je. A komaj je bil povedal, da je od Vrhnike, naslonil je jeden izmed pivcev komolec na mizo in dejal:

„Ne zamerita! Po vrhniško pa ne zavijata vidva kar nič.“

„Midva sva se priženila tja,“ razlagal je Jernej; Brdar pa je hitro plačal, da sta prišla iz družbe. Obrnila sta se proti Blagovici in Jernej je godrnjal, zakaj že ne kupi. Dohajala sta ljudi in živino in puščala jih za seboj in večkrat je poskušal Brdar svojo srečo.

V mraku dojdeta na samotnem kraji jednega moža in dva fantiča, ki so gnali tri pare volov. Takoj vpraša Brdar, odkod so in če so kupili.

„Nič nismo kupili,“ oglasi se mož. „Prodali bi bili radi; a ni bilo pravega kupca. Domov moramo gnati, na Kolovraško.“

Zdaj ali pa nikoli! mislil si je Brdar. Mrak, samoten, tuj kraj, tuji ljudje, med njimi samo jeden odrasel, vse mu je dajalo pogum. Začelo se je pogajanje in kup se je sklenil. Brdar je dal deset petdesetakov in še nekaj čez. „Za celjske mesarje," dejal je, ko ga je jel izpraševati mož, kam žene; a v daljši razgovor se ni hotel spuščati z zgovornim, radovednim možem, ki ga je tako zvedavo gledal v oči, kakor bi si ga hotel zapomniti za večne čase.

Kolovračanje so sneli živini lance, obesili si jih čez rame in želeč veliko sreče hiteli veselo rožljaje v svoje hribe. Brdar pa je gnal dalje proti Blagovici, a kmalu se obrnil nazaj proti Krašnji in Lukovici. Oddahnil se je in potisnil klobuk po strani; storjen je bil najtežji korak.

Če bi se ne bil bal, da mu opeša živina, gnal bi bil Brdar še tisto noč do Ljubljane. Prenočiti je moral v Lukovici. V krčmi je izpraševal ljudi, kako daleč da je do Kolovrata, če imajo tam župnika, šolo, in pregledoval je pratiko, kje da bi bil najprej semenj. Dobil je Rovte nad Vrhniko in prav so mu prišle, ker se je izdajal za Vrhničana. Ko je legel, začel si je naštevati razloge, zakaj da ne more niti nocoj niti druzega dne zgodaj še nikdo spoznati njegovih bankovcev. Nenaspan in potolčen je vstal o prvi zori in budil Jerneja, ki se je bridko pritoževal o tolikem trpljenji.

Gnala sta dalje. Vsakemu človeku, ki je poprašal po ceni, bi bil rad tudi v izgubo prodal Janez, samo da se iznebi blaga; zakaj bilo mu je sedaj baš tako breme kakor poprej bankovci, katere je saj lehko skril. A bal se je, da vzbudi sum in hitel dalje. Na vse strani je opazoval, poslušal in gledal in vse prepočasi mu je stopala živina. Potekla je cela večnost, preden je prišel na določeni kraj. Zaradi videza se je moral vleči za kup, dasi je koprnel udariti kupcu v roko za vsako količkaj ugodno ceno. Naposled je oddal živino tako, da je izgubil nekaj čez trideset goldinarjev. Nič se ni mudil več na sejmišči. Prisedel je na voz, ki se je peljal proti Ljubljani, da pride kar najhitreje izpred oči ljudem, s katerimi je bil kupčeval. Jerneju

je dal denarja in poslal ga domov z naročilom, naj ga čaka druzega popoldne z vozom v Litiji, sam pa je ostal v Ljubljani.

Tu med toliko ljudstvom se je pomiril popolnoma. Hodil je nekaj časa po mestu; a ker je bil truden, poiskal je hitro prenočišča, radosten preštel denar, čez šeststo goldinarjev, in zaspal. Pozno je vstal in prva misel mu je bila dom. Nakupil je mnogo potrebnih in nepotrebnih reči, lepih daril za ženo in igrač za sina. Zadovoljen se je peljal po železnici proti Litiji. Ko se je menil s potniki, napeljeval je govor vedno na ponarejeni denar, da gre zopet po deželi, odkar je Prelaznik iz ječe, in sodil o kaznih za ponarejalce, da so preostre. Veselil se je, če mu je kdo pritrdil. Iz Litije se je peljal v svojem vozu, prijetno premišljujoč, kako veseli ga bodo doma, kako se bode spočil in zabaval, ker se mu ne bo tresti za vsak krajcar..

„Oj, kako si prepadel in medel!“ prestrašila se ga je žena in oklenila se ga. Otožna in pobita je bila videti. Tudi deček se je plašen stiskal k njemu in mu proseče očital, zakaj ga ni bilo toliko časa domov, in če ostane zdaj pri njem.

„Pravo sitnost smo imeli,“ tožila je Lojza, „z beračem Matijčkom. Predsinočnim je bil prišel vinjen in zahteval večerje in ležišča v hiši. Jaz sem mu pokazala hlev in dejala, da ni potreben večerje. On pa je začel razgrajati in vpiti, da nas ovadi žandarjem, in morala sem mu ustreči. Prelaznik se je pa šel baš nekoliko v gozd izprehodit.“

Brdar si je grizel ustni in gubančil čelo. Začuvši njegov glas stopil je iz izbice Prelaznik, podal mu roko in vprašaje ga pogledal in pokimal.

„Dobro!“ dejal je malomarno Brdar in povedal, koliko je prinesel denarja.

Prelaznik je zginil in prinesel kmalu šop bankovcev: „Šestdeset jih je, za tri tisoč goldinarjev. Dajte mi svojih šeststo.“

Brdar je temno pogledal; zakaj prišle so mu na misel vse težave in nevarnosti razpečavanja, in zdelo

se mu je, kakor bi mu Prelaznik jemal po sili težko prisluženi denar.

„Vsega ne dam," dejal je obotavljaje se in praskal se za ušesi. „Nekaj moram imeti za dom in za svoje potrebe."

„Sto goldinarjev imate dosti," menil je Prelaznik in vzel deset bankovcev nazaj.

Zopet je imel Brdar listnico polno bankovcev in glavo polno skrbi, kako jih spravi v denar. Sedel je, da se oddahne, pod oreh in veselil se lepega poletnega večera. Mesec je priplaval izza gora med obledele zvezde in topla sapa mu je nežno božala in sušila potno lice. Brdar je zdihnil. Kako drugačno je bilo vse to bogatenje in razpečavanje, nego si je bil mislil on! Tiho in polagoma se je vzbujal in vstajal v dnu srca kes. Tako krasan se mu še nikdar ni videl domači kraj. Oj če bi mogel mirno tod živeti! Kako rad bi se trudil in delal kot priprost kmetovalec! Zavidati je začel brata, zavidati kmete, ki obdelujejo domačo zemljo brez pekočih skrbi, ki jih rodi zadolžena vest, brez strahu pred komur si bodi. On pa se peha po svetu v vedni nevarnosti in vednem strahu; in kak ima dobiček! Blago je prodal za čez dvesto goldinarjev in pravega, dobrega denarja nima sedaj še polovice ne. Vse drugo je slepilo, zanjka nastavljena drugim in — sebi. Prisedla je žena in skušala ga razvedriti, češ da se nima pritoževati, ker se je dobro obnesel prvi poskus. Njemu pa je zaigral obupen smeh krog ust, ko je zamišljen zrl po mračni dolini.

Sveto tihoto toplega večera je pretrgalo glasno hropenje, zamolkla kletev in nerodno krevsanje po brdu gor. Takoj sta spoznala zoperno osebo, ki se je napovedovala, in jezen je vstal Janez.

„Pameten bodi, Janez," prosila je žena, „in varuj se Matijčka, ki je zloben in nevaren človek."

„He, Brdar, že doma?" vikal je berač. „Daj mi roko! — Kaj? braniš se? Ti špica špicasta. Kdo pa te je otel in izpulil iz Vrbanovih kremplјev? Kdo?" Matijček se je pridušil.

„Ti si pijan," dejal je Brdar med zobmi.

„Uganil, Janez. Kdo ti je pa povedal? Veš, Janez, jaz sem se zarotil, da ne pijem več vode. Meni ne stori dobro. Čemu bi jo pila midva, ko imava cesarja tu notri. Prelaznik, he, Prelaznik!“

Iz hiše je priletel Prelaznik; oči so mu gorele od jeze in bleda lica so drhtela. Zgrabil je Matijčka za rame in stresel ga, da se je ta takoj začel opravičevati; pokazal mu je hlev tako oblastno, da se je splazil brez ugovora berač v svoje prenočišče.

„Ta pijanec bo napravil še kako neumnost,“ dejal je mrzlo Prelaznik; „treba ga bo spraviti s poti.“ — Brdar se je zganil; zakaj izpreletelo ga je po vseh kosteh.

Sladko spanje je že objemalo vso hišo, ko se je gospodar še premetaval po postelji in iz glave si izbijal grozne besede Prelaznikove. A ni si jih izbil; vedno mu je šepetalo nekaj, kako se pogreza vedno globlje, kako postaja iz sleparja tat, iz tatu morilec. Zagovarjal se je, da ne bo nikdar omadeževal roke s krvjo, in rotil se, da hoče storiti samo jedno pot še, in ko razpeča te bankovce, zapodi Prelaznika, Matijčka in hlapca in deklo in prične s poštenim delom novo življenje.

Prvi ga je pozdravil druzega dne Matijček, ki je stikal po kuhinji, če je kaj zajuterka.

„Ali si še hud?“ vprašal je Prelaznika, ki je baš stopil iz izbe in grdo ga pogledal. „Vino me je premotilo, vino! Saj zmoti vino še pametnejšega moža. Toda, vesta, prijatelja, nekaj drobiža bi rabil. Človek brez denarja je revež. Nabere se malo in tudi božja pota niso več, kar so bila. Ljudje imajo premalo vere.“

„Če bi vedel, da boš pameten,“ dejal je Brdar in iskal denarja, „dal bi ti petdesetak.“

„Veš kaj?“ zarežal se je oni. „Jaz sem že sedaj tako pameten, da ga ne vzamem. Jaz, pa petdesetak! Če bi bil denar še tako pošten in pravičen, mene bi spravil pred sodišče. Droben denar je kakor pošten človek: vse ga ima rado in nihče ga ne pogleda. Torej drobnega denarja te prosim in po malem mi

ga boš dajal, tako da bo Prelaznik naš cesar, ti njegov minister, jaz pa star penzijonist.“

Berač se je grohotal svoji šali, Brdar pa mu je vrgel nekaj drobiža, da je odpravil mrzkega človeka.

X.

Brdar se je krepčal doma za novo pot. Pravega miru ni imel; po jedni strani so ga težili bankovci in lotevala se ga neizmerna želja hitro jih razpečati, po drugi pa ga je stiskal strah in trpinčila ga zvedavost, kaj govore ljudje, in če je že kaj novic o njegovih bankovcih. Zdelo se mu je, da se mu je poostril vid in sluh; zakaj mnogo več je videl in slišal sedaj ko poprej in nemirno je iskalo oko, da bi še več zagledalo in uho se je odpiralo vsakemu šumu. Razburjen je bil duh, razburjeno telo. Če ga je pogledal kdo pazljivejše, zadrl se je nad njim, kaj strmi vánj, in če ga še ni nikdar videl. Kjer sta dva govorila záse, opazoval ju je in vlekel na ušesa, da bi ujel kako besedo; in katero koli je ujel, obrnil je náse in zdaj razveselil se, zdaj zopet razljutil. Mislil je, da ga vse opazuje in vse o njem govori; in to ga je jezilo. Večkrat se je raztogotil nad kako navadno nepotrebno besedo ali priprosto kmetsko šalo in ogibal se ljudi, kar se je dalo. Zdajci mu pride na misel, da je baš to ogibanje sumnivo, da se treba pokazati ljudem, povedati jim kaj o dobri kupčiji, da ne bodo govorili nespametnih reči o njegovem blagostanji.

„Popoldne gremo v Dobravo k stari materi,“ dejal je Janezku, ki je začel takoj od veselja skakati in kričati po hiši. Razveselila se je bila tudi žena, ki že dolgo ni bila pri stariših in z bridkostjo spoznavala, da veže navadno denar sorodnike in svake mnogo tesneje od ljubezni. Poiskala je po škrinjah ostankov nekdanjih lepih oblačil, osnažila in popravila je, da se ne bi sramovala mati slabo oblečene hčere; za druge ljudi brigati se jo je bila odvadila revščina.

Tako so se napotili po zeleni trati skoz gozd v Dobravo. Fantek je skakljal pred stariši, podil tiče in pobiral šiške iz grmovja; oče in mati pa sta ga

spremljala z očmi in zadovoljno se smehljala otročji živahnosti. Srečna družinica! bi rekel kdo, ki bi jih videl.

„Kam pa vsi skupaj?“ ustavil jih je znanec iz Dobrave. „H Kovaču, ne res? Saj vas že dolgo ni bilo dol. Kako pa je s kupčijo, Brdar? Dobro, kaj ne? Jernej je bil nekaj pravil po Dobravi in Polona se je tudi hvalila. Zdajle se je začel pri vas denar delati, zdajle.“

„Kaj praviš, umazana čeljust!“ zadrl se je Brdar in stopil predenj. „Še jedenkrat mi reci, in jaz te zadavim.“

„Kaj!“ ustrašil se je oni in odskočil. „Kaj pa sem ti storil, da rohniš nad menoj? Ali sem ti kaj storil?“ — Lojza je začela pogovarjati in deček se je spustil v jok, ko je videl očeta tako hudega. Moža sta šla narazen, godrnjaje in preklinjaje; ko sta že bila daleč vsaksebi, obračala sta se še nazaj s psovkami in kletvijo.

„Kaj tacega mi reče ta človek!“ jezil se je Brdar. Ona pa mu je rahlo očitala nepreviduo ravnanje, ker baš s tako naglo jezo vleče sum náse. Brdar je to spoznal in jel se kesati in sramovati svoje naglice; a hudoval se je na Jerneja in Polono, ki sta Bog ve kaj trosila po Dobravi. Nejevoljen bi se bil najrajši vrnil domov, a zaradi žene in otroka ni storil.

Tast in tašča sta jih bila jako vesela in izpraševala, če se mu res tako dobro obnaša kupčija. Brdar je pritrdil, a obračal pogovor na druge stvari.

„Kje pa si bil na sejmu?“ vprašal je vaščan izza mize.

„Tam pod Limbarsko goro,“ dejal je Brdar ne ozrši se.

„Pa ne v Krašnji?“ vprašal je Kovač, in Brdar je prikimal.

„Potem si pa moral slišati, kaj se je bilo tam zgodilo.“

„Kaj pa?“ zavzel se je Brdar osupel.

„Ponarejene petdesetake je izdajal nekdo in oslepariI ljudi za več sto goldinarjev.“

„Nekaj so govorili in šumeli sejmarji," dejal je Brdar in premagoval se, da mu je stopal pot na čelo, „a nisem utegnil popraševati, kaj da je."

„V Novicah stoji že vse zapisano. He, Franca, Mica, kje so Novice?"

„Nikar ne iščite, oče," branil je Brdar. „Saj Vam verjamem. Tudi se ne utegnem dolgo muditi." Jel je klicati Lojzo in Janezka, katera je bila vzela tašča seboj.

Kovač pa je dobil Novice, nataknil naočnike, poiskal sestavek in bral počasi in razločno: „Iz Krašnje, 8. avgusta. Na sv. Ožbolta dan je pokupil neki slepar, ki se je izdajal za živinskega kupca iz Vrhnike, od revnih kolovraških kmetov več repov živine in plačal s ponarejenimi petdesetaki. V davkariji se je povedalo kmetom, da so osleparjeni. Kdo popiše žalost in stisko kmeta trpina, ki je moral prodati živino, da plača davke, in nima zdaj ne denarja ne živine; a bo moral davek vendar plačati. Ali ne zasluži tak slepar vislic? Ječe se tako ne boji nikdo več, odkar se boljše godi jetnikom kakor kmetu. Kmetje, pazite, da vas ne oslepari kak potepuh!"

Brdar je bobnal ob mizo med branjem in gledal skozi okno; Lojza, ki je bila sedla k njemu, je povesila oči in pobirala drobtine v največji zadregi.

„Obesiti tacega človeka!" dejal je Kovač in snemal si naočnike.

„Ljudje hočejo hitro obogateti," menil je sosed; „ampak revež je tist, ki jim pride v pest. Pri nas poznam jaz tudi tacega sleparja."

„Kterega pa?" dejal je Brdar in glas se mu je trgal, ko je srepo pogledal moža. Žena mu je šepnila skrivaj, naj miruje; a on jo je odrinil s komolcem.

„Poznam ga, ne povem ga pa ne," dejal je počasi kmet.

„Potem ste malopriden obrekovalec," poudarjal je Brdar jezen, „ker dolžite poštenega moža".

„Poštenega moža! Saj ga poznaš ti tudi, še boljše ko jaz." — Po Brdarju je vse vrelo, in žena se je tresla, da napravi zopet kako nespametnost.

„Če Vi ne poveste imena,“ (
in udaril ob mizo, da so zažve
bom jaz več sedel zraven Vas“.

„No, no, Janez, kaj pa bije
je Kovač. „Za take ljudi se ti je pač treba vleči. Saj mislite Vi tega tu gori?“ — Kmet je prikimal in pokazal s prstom proti Liščevi hiši. Janez je bil zopet hud sam nase in jel se opravičevati; napil je možu in prosil, naj mu ne zameri.

„Jaz sem mislil,“ lagal je, „da merite Vi na mojega brata Toneta, ker se vedno govori, kako da bogati in si dela denar. Torej ne zamerite!“

„Boljše je primeriti kot zameriti,“ dejal je dobrovoljno mož. „Ampak mladi Vrban, ta je pa mož Ta si pa pomaga s poštenim delom in Bog mu pomaga.“

„Sreče nikdo tako ne zasluži kakor on,“ potrdil je Kovač. „Toda veste, kaj je novega? Vrban mu odpoveduje najem, češ da mu premalo plačuje. Seveda daje zemlja zdaj več; toda zaradi tega, ker jo obdeluje tak neutruden človek. Dedec se pa hoče okoristiti s Tonetovimi žulji in pritisniti ga. Meni se Tone smili.“

„Jerica tudi,“ dejal je mož

„Ta pa še bolj. Kot sedemletno dekletce jo je bila pripeljala sem mati, češ da se ji bo dobro godilo pri imovitem strijci. Reva je kmalu umrla od vsega hudega. Vrban pa je precej razumel, da ima sedaj brezplačno deklo, ki mu niti odpovedati ne more službe. Delati je morala Jerica, delati več kot vsaka dekla. Komaj se je zaznaval dan, pripéla je tod po rebri z živino in zvečer, ko je že vse počivalo, pomivala je še posodo za vso družino. Tako je bila Vrbanu pastirica, mala dekla, vélika dekla in gospodinja. In kaj ji je dajal? Malo obleke in tolažbo, da ji bo štel doto in da bo po smrti njegovi vse njeno. A dote ji ni dal ne krajcarja. Poročno obleko ji je moral kupiti :
in najemnika sta oba, najemnika po njegovi m
O vseh Svetih, čez dva meseca, poteče najem in
ja hoče zapoditi.“

„Vražji človek!“ dejal je sosed. „A veste li je še hujši?“

Pomirjen je vstal Brdar in prisrčno se poslovil od Kovačevih. Vnučka so hoteli pridržati za nekaj dni; a Janezek se je branil in oče ga ni hotel pustiti ta kratek čas, kar je še mislil ostati doma.

Mrak je legal na zemljo, ko so šli proti domu. A kakor bi se bil dan zaklel razburjati Brdarja, stal je konec vasi ob plotu z dolgo svojo pipo gospod Lisec in govoril z dvema žandarjema. Ni se dalo več ne vrniti, ne ogniti. Zbral je Brdar ves svoj pogum in spoštljivo pozdravil.

„Janez, ali veš kaj novega?“ ustavil ga je Lisec. Brdar je poslal ženo in otroka dalje, češ da ju dojde kmalo in postal. „Prelaznik straši zopet,“ nadaljeval je Lisec.

„Kaj res?“ zavzel se je Brdar in čutil takoj, da se je pokazal nekoliko preveč; zakaj zdelo se mu je, da ga opazujeta oba žandarja in iščeta s svojimi pogledi njegovih oči, katere je komaj sproti umikal. Da bi popravil napako, vprašal je priprosto, kdo da je ta Prelaznik. Lisec pa je razlagal, kak človek je to, ki ga iščejo žandarji. Govoril je oblastno, da so obstajali ljudje, katerim je potem priporočal, naj se varujejo ponarejenega denarja. Obstal je bil tudi Tonetov hlapec Matevž, ki je bil povsod zraven, kjer ga treba ni bilo, in zvesto poslušal popisovanje Prelaznikovo. Takoj se mu je posvetilo v glavi.

„Ali ni čokat, širokopleč mož pri petdesetih, kratkih las in dolgih rdečkastih brk?“ začel je izpraševati in popisal, kolikor je bil zapazil, tistega, ki ga je bil videl pri Brdarji. Pri tem je opazoval, kako prebledeva Brdar, kako se trese, in vedel je vse. Brdar je mislil, da je že vse izgubljeno; bežati ni mogel in obupan je čakal usode.

„Kje pa ste videli tega človeka?“ vprašal je žandar Matevža.

„Na Vačah, v nedeljo bo štirinajst dni,“ lagal je Matevž mirno in pogumno. „Pod cerkvijo si je zažigal smodko, ko je udarila ura baš polu štirih. Meni se je zdel takoj sumniv, ker je imel tako zakrivljen nos in gledal hudo, kakor vojščak pri božjem grobu. Nosil

se je na pol gosposki na pol kmetski, kakor ljudje ob železnici doli ali pa tukajle, gospod Lisec."

Brdarju je zopet odleglo, čeravno si ni mogel razložiti Matevževih besedi in je mislil, da je videl ta koga druzega.

Žandarja sta odšla, Lisec pa je spremil Brdarja par streljajev; zakaj skušal se je zopet sprijazniti s Kovačem, če bi se dalo brez ponižanja. Zato je ogovarjal prijazno Kovačeve hlapce in dekle, zapodil parkrat iz Kovačevega vrta vaško mladino in lepo pozdravljal Kovačico in Brdarico. Zdaj je hvalil gredoč Brdarja, da je razumen gospodar, in miril ga, naj se ne boji Vrbana, ker ga ne bo tožil; da, če potrebuje kaj denarja, kar nánj naj se obrne. Brdar pa je obračal pogovor na Prelaznika in menil, da to ni taka pregreha, če naredi par bankovcev.

„Srečen, komur jih naredi," dejal je Lisec.

„Če bi jaz vedel, kje se skriva," dejal je Brdar osrčen, „jaz ga ne bi ovadil".

„Jaz bi mu še rekel, naj se varuje. Ali stori meni kaj škode? Kaj bi ga preganjal! Saj nisem žandar, neumen pa tudi ne; zakaj ovadim naj ga, pa mi zažge hišo ali drugače se znosi nad menoj. Kdor meni ne škoduje, temu tudi jaz ne bom škodoval."

„Tudi kazni so preostre za te prestopke po mojih mislih," modroval je Janez. „Ali so že tudi obesili katerega?"

„Še tega bi se manjkalo!" smijal se je Lisec, ki je bil sploh za popolno prostost, in da se zakon nima mešati v osebne zadeve, ampak kdor noče biti osleparjen, varuje naj se sam. — Krepko sta si stisnila roke v slovo prijatelja; zakaj popolnoma so se ujemale Liščeve misli in besede z Brdarjevim dejanjem.

Ko pa je Janez došel svoje ljudi, dobil je ženo jokajočo. Vedel je, zakaj se joka, in ni je vprašal; dasi je bil nejevoljen, češ, prej ni branila, zdaj pa očita. Dolgo sta šla tiho vštric; naposled je začela Lojza med ihtenjem tarnati o nesreči in sramoti. On jo je zavračal, da kar je, to je, in tolažil, da bode kmalu konec strahu.

„Jutri se odpeljem," je dejal, „da oddam še te bankovce; v osmih ali desetih dneh sem zopet doma, če Bog da za zmeraj."

„Jaz ne ostanem več sama doma," ihtela je žena. „Strah me je in bojim se tega grdega berača. Če pojdeš ti na pot, pojdem jaz z Janezkom v Dobravo."

„To ni možno," srdil se je Brdar. „Kdo bo stregel Prelazniku in varoval dom!"

„Prelaznik naj kar gre, kar gre naj! On je prinesel nesrečo v hišo; in saj si ti rekel, da ne maraš več njegovega denarja."

„To je res," dejal je Brdar in šinila mu je v glavo misel, da bode najlože odpravil moža, če mu pove, da ga iščejo orožniki. Ta misel ga je veselila; zakaj če se izgubi Prelaznik, tudi Matijčka ne bode z lepa več k hiši.

Prijazna kakor prej se je še belila hišica Brdarjeva na zelenem holmu, pol skrita za košatim orehom. Mehka trata jo je še objemala tja do črnega gozda in mirno je še šumljal potok doli med rakitami. A vendar je Janeza in ženo, ko sta se bližala domu, obšla čudna, neznana groza, kakor bi zdaj zdaj utegnila zazijati vrata ali odpreti se okno in pokazati se kaka pošast. Janez se je sramoval tega čuvstva in dušil ga v srci, Lojza pa se je oklenila svojega moža in šepetala, da jo je strah. Vzela je na roko Janezka in stisnila ga k sebi, kakor da bi jo moglo varovati nedolžno dete vsega zla. Urno je stekla v sobo in prižgala luč in zdaj jo je bilo strah pogledati skoz okno v nočni mir.

Brdar je poiskal Prelaznika in povedal mu, kaj se godi. A tega ni pretreslo poročilo nič in nič ni menil pobrati kopit; baš narobe.

„Zdaj bi bilo najnevarneje potikati se po svetu," je dejal, „ko so biriči baš dobili povelja; zakaj zdaj so najgorečnejši. Sčasoma se pa vse poleže in pomiri in potlej pretegnem."

Brdarju ni bilo to nič všeč; Prelaznikovi razlogi pa so zbudili tudi v njegovem srci take pomisleke, da se ni še upal oditi na pot druzega dne.

„Ti preklicani strah!“ dejal je Vrbanov Matevž sam pri sebi, ko je bil dognal, kdo se mudi pri Brdarju. Jasno mu je bilo vse, kar se je pripovedovalo in šepetalo o Brdarji, bahanje Jernejevo in vedenje Janezovo. Jel je zavidati možu, ki se mu je primerila tolika sreča, in premišljevati, kako bi se je udeležil tudi on saj za kakih sto goldinarjev. „Služit pojdem k Brdarju,“ je sklenil po kratkem preudarku. „Kdor to ve, kar jaz vem, tega se ne bo branil Janez.“

V mraku druzega dne je že peljal Matevž, odločen in podjeten fant, samótež svojo skrinjico proti Brdarjevi hiši. Ob poti pod jablano je našel Matijčka smrčečega. Urno mu je zvezal noge z vrvico in vozil dalje po brdu. Z gospodarjem se je pozdravil po domače, kakor bi hotel reči: saj vemo, pri čem da smo. Povedal je prostodušno, da je prišel služit za hlapca, vprašal ob jednem, kje da je Prelaznik, in pridušil se, da molči kakor kamen. Brdar je zardel in pobledel ter pomislil, kaj bi rekel. Hlapca ni potreboval in zlasti Matevž mu ni bil ljub; a odreči si ni upal.

„Zakaj nisi ostal pri Tonetu?“ dejal je očitajoče.

„Zato, ker me je zapodil.“

„In zakaj te je zapodil?“

„Zaradi strijca Vrbana· Ta vražji dedec me je že dolgo pisano gledal, ker sem mu časi kaj premaknil mej njegovo šaro. Davi sem mu bil pa vzel pehar žrebljev, ker sem potreboval jednega in nisem utegnil izbirati. Potlej sem pa napregel voli Vrban je prilezel izza ogla in jaz sem rekel: „Strijc, če se hočete peljati z menoj v log, prisedite!“ Zlezel je gor in jaz sem pognal. Vola pa sta bila spočita, da sta vozila prav po gosposki Sivec je vzdignil rep in voz je letel po rebri, da je bil zdaj prednji zdaj zadnji konec v zraku, in Vrban je odskakoval na lojternici, reči smem, da se ne bom zlagal, po tri male pedi visoko in kosti so mu pele kakor trlica; a držal se je kakor prisad. Ko pa sva začela iti navkreber in se je sivec naveličal dirjanja, vrgel sem jaz skrivaj en žrebelj iz peharja na tla. „Strijc Vrban,“ sem dejal, „tukaj pa leži žrebelj, plankovec, še čisto dober. Gotovo ga je zgubil Kovačev hlapec.“ „Matevž, postoj!“ dejal je strijc, „da

ga poberem.“ Strijc je lezel dol pa gor in vozila sva dalje. Jaz sem pa zopet spustil žrebelj. „Ti preklicana reč,“ sem dejal, „tu leži zopet jeden. „Katero zijalo pa je hodilo tod?“ „Postoj, Matevž!“ prosil je zopet strijc. S težkim trudom spravil se je z voza, nazaj pa še težje. Ko je pa padel tretji žrebelj, moral sem mu pomagati dol, tako ga je sapilo, in bal sem se, da se mi upre prihodnjič. Zato sem vrgel zdaj dva žreblja na jedenkrat in sem mu jih pokazal. Da naj obstanem, to je še rekel, a obsedel mi je na vozu in strmo gledal nesrečna žreblja. „Če ne greste pónja,“ dejal sem, „idiva naprej, ker meni se mudi. Pobral ja bo kdo drugi.“ To ga je vzdignilo. „Škoda jih je,“ zdihnil je in motal se s sore. Ker je pa sivec baš pretegnil, bil je hitro na tleh, na vseh štirih in kašljal je in hrkal kakor tristo kovaških mehov. Dolgo ga nisem mogel spraviti nazaj. Ko sva bila pa za streljaj naprej, vrgel sem ves pehar na tla. „Vraga,“ sem dejal, „tu jih leži kar cel pehar.“ A zdaj bi ga bili videli! „Moj pehar, moj pehar!“ je vikal in ogledoval zdaj pehar zdaj mene, a grdo kakor levi razbojnik. Precej je bil zopet na tleh in nad peharjem. Potlej je pa začel vpiti nad menoj. Vse mi je rekel, a ga nisem poslušal. Udaril sem po sivci in hitro sva bila narazen Da bo doma še hud, to se mi je zdelo. A da me bo čakal s polenom, ko obrnem na dvorišče, tega se nisem nadejal. Komaj sem se ga ubranil. Tone me je precej plačal in zapodil. Strijc je pa vpil za menoj, da me bo tožil, ker sem mu bil pretrgal suknjo v rovanji.“

„Nič te ni prida,“ dejal je Brdar, kteremu ni dopadal ne fant ne šala njegova. A Matevž se zato ni menil. Pregledal je hitro hlev, podražil Jerneja, ponagajal Poloni in vzel Janezka v naročje, da ga pokratkočasi.

„Zdajle‘ boš videl nekaj prijetnega,“ je dejal, „samo da dobim vrv.“ Poiskal je vrv in vabil Janezka seboj, da se bo smijal.

„Nikamor ne pojde,“ prepovedala je mati. „Ta zanikarnež nam bo še izpridil dečka.“

Matevž je mignil Jerneju in Poloni, odvil zravnano vrv in lezel tiho do jablane, pod ktero je še

vedno spal Matijček. Oprezno je splezal na drevo, privezal z vrvjo vrh in zopet se vrnil, kjer sta čakala Jernej in Polona. „Primita in potegnita!“ šepnil je Matevž, in jabolka so se vsula na preplašenega Matijčka, da je planil po konci in, ker je imel zvezane noge, telebnil po tleh. Začel je tuliti in vpiti na pomoč in spustil se v beg, kar so ga nesle noge.

„Matevž je kratkočasnejši od Jerneja,“ sodila je Polona.

„Zakaj si vzel v službo tega potepuha!“ jezila se je gospodinja proti možu.

„Kaj sem hotel!“ zmignil je ta z rameni. „On ve, da je Prelaznik pri nas, in če ga zapodim, ovadi me.“ —

Spoznal je Brdar, da ima toliko gospodarjev kolikor sovedcev in sokrivcev, da se mora pokoriti njih brezobzirnim zahtevam, ker ni hotel poslušati rahlega opominjevanja svoje vesti. Najhujše mu je bilo domišljevanje, da je zašel predaleč, da bi se mogel vrniti; in kakor je slutil strahom, da se bolj in bolj bliža kraju, kjer ga čaka sramota in kazen, tako se je bal ob jednem, da ne bi samo pospešil usode, če se obrne na krivem poti. Koprnel je po odlogu, kakor šteje obsojen hudodelec ure, ki ga ločijo od smrti. Redkokdaj mu je posijala nadeja, da se reši, in vzdignila ga na delo, na zadnjo težko pot.

XI.

Tri dni se je že vozil Brdar z Jernejem po Dolenjskem, ne da bi bil kaj kupil. Ljudje so bili oprezni in sv. Roka dan je slišal v Trebnjem, kako se opozarjajo kmetje, naj se varujejo ponarejenega denarja. „Petdesetaki se trosijo okrog, dejal je jeden, „tako se je bralo v Novicah.“ „A vrag razločuj dobrega od slabega!“ menil je drugi. „Petdesetaki so pri nas redki, da jih človek komaj pozna. Jaz ne vzamem nobenega.“ — Brdar je bil že sklenil kup, ko se je začel kmet braniti petdesetakov in zahteval, naj gre menjat. Brdar je šel na videz, a v resnici začel barantati drugje in poslušal zvesto, kaj se govori. Kmalu je slišal, da se

klati po sejmu nekdo, ki plačuje s samimi petdesetaki; a če se ga pošlje menjat, izgine kakor duh.

„Jernej, naprezi!“ šepnil je Brdar hlapcu in izgubil se v gneči. Z vsemi petdesetimi petdesetaki se je odpeljal.

Jernej je godrnjal, da se tako ne bo kupilo nikdar ničesar, da je strah nepotreben, ker se lehko izgovori, da je dobil bankovec od drugih; a Brdar ga ni poslušal, nejevoljno premišljujoč, kdaj da bode spečal toliko vsoto denarja. Hud je bil na Prelaznika, ki mu je bil naložil tako butaro, sam pa počiva v varnem zatišji in žanje sad njegovega truda. Kjerkoli sta prišla do samotne krčme, menjavala sta petdesetake; toda krčmarji ali niso imeli drobnega ali niso zaupali možu in bankovcu: trošiti sta morala vedno dober denar.

„V hribe, h kmetom treba iti!“ menil je Jernej. Pustila sta voz pri krčmi ob cesti in napotila se s palicama v oddaljene, samotne kraje, kjer ne beró ljudje ničesar razven črešenj in jagod. Ker je plačeval Brdar dobro, nakupil je hitro zopet tri pare volov; več se ni upal zaradi suma. Menjaval je poganjače, zavil zdaj v to. zdaj v drugo stran in gonil, kolikor so živini dopuščale moči. Onstran Gorjancev se je čutil varnejšega; sprejeli so ga novi obrazi, nova govorica, nova noša. V vsaki vasi so ogledovali kmetje utrujeno živino in popraševali po ceni, in marsikteri kmetič belohlačnik je zdihnil: „Blago cenó, kakor da je ukradeno; a treba, da ima človek novce.“ Brdar bi bil zrojil pri takih besedah, če bi bil doma; a v tujem kraji mu je upadal pogum. Pozabavljal je nekoliko in gonil dalje. Krog Suhorja se mu je posrečilo prodati vso živino. Zdaj pa se je hitro odpeljal čez Semič na Toplice. Poroštvo vspeha je bila naglica; oprezovanje mu je bilo pogubno; ta zavest mu ni dala miru, ampak podila ga brez prestanka naprej tja, kjer bi se mogel iznebiti težkega bremena. Kolikor bolj pa je rasla nestrpnost, toliko bolj je ginevala boječnost; zakaj človek se nekako privadi nevarnosti. Menil je, da ima morebiti Jernej prav, da varuje človeka pogum boljše nego opreznost.

„Po moji pameti,“ je dejal Jernej, ko sta se peljala na sejem v Brusnice, „bi bilo tako najbolješe. Vi kupite živino za svoj denar in jo oddaste takoj meni. Jaz jo bom hitro prodal naprej čeprav v izgubo. To se lehko ponovi trikrat ali štirikrat jeden semanji dan. Živine ne bo treba goniti po svetu in midva se bova hitro odpeljala, kakor se nama bo zdelo. To je moja misel.“ — In ta misel se ni zdela napačna Brdarju, ki je bil zadosti razumen, da ni zametaval dobrega sveta, dasi mu ga je dal Jernej.

S tem premetenim načrtom sta se pripeljala ta dva živinska kupca v Brusnice. Ljudi je bilo vse polno in pri gostilni prostora za voz in za konja nič, kar je bilo Brdarju jako ljubo. Pustil je voz zunaj vasi, dal konju zobat in izročil ga fantiču, češ da se odpelje kmalu. Z Jernejem pa sta hodila vsak zase po sejmu, popraševala po ceni in jela se pogajati. A v načrtih je človek vedno pogumnejši nego v izvršitvi. Dasi je priganjal Jernej, kader ga je srečal, Brdar se ni mogel odločiti za kup. Šel je parkrat gledat, če je konj še na svojem mestu, oziral se okrog in preklinjal na tihem žandarje. O ponarejenem denarji ni bilo čuti ničesar; ljudje so samo tarnali, da ni kupca in da živina nima cene. To je ohrabrilo Brdarja; kupil je dva para volov, plačal sè svojimi petdesetaki in je oddal Jerneju. Ko je šel gospodar pogasit si pekočo žejo, postavil je Jernej kupljene vole na sejem in začel je ponujati. Slučajno pride mimo baš oni kmet, ki je bil prodal živino, in vpraša kakor za šalo, koliko zahteva Jernej. Ta je popustil od kupne cene takoj deset goldinarjev, in dasi je ponudil kmet še deset goldinarjev manj, precej udaril v roko. Kmet je začel šteti denar, vesel, da je zaslužil na mestu dvajset goldinarjev; Jernej pa je spoznal zamazane Brdarjeve petdesetake in se jih začel braniti.

„Kako, da jih ne jemljete?“ vpil je kmet.

„Tako, da ne,“ zmignil je Jernej z rameni; „petdesetakov ne. Če Vam ni prav, pa razderiva kup.“ — Kmet se je začel jeziti in kazati ljudem čudaka, ki ne jemlje petdesetakov. Nastala je najedenkrat gneča okrog in vpitje in smeh in hrup, ki je takoj

privabil sumnjivega Brdarja. Ta je kmalu zagledal ubogega Jerneja, kako je mahal in se branil ljudem, ki so tiščali vanj. Huda slutnja mu je stisnila srce in kakor priklenila ga na mesto. Zdajci pretrese množico beseda „ponarejen denar.“ Brdar se zgane, kakor bi ga bil pičil gad, zavedevši se plane po konci, razrine ljudi pred seboj in skoči na pripravljeni voz. Nič se mu ni zdelo škoda konja, ki je pešal in spotikal se; mislil je le na svojo varnost. Mnogo voznikov je došel do Šent Jerneja, prehitel je vsacega; zakaj le v naglici je videl rešitev. Oziral se ni ne na desno ne na levo, le srepo prédse. V Šent Jerneji se mu zgrudi konj sredi ceste. Zdajci je bilo vse polno ljudi okrog. „Pregnal se je; ves je spenjen,“ dejal je jeden uprši roki v bok in strokovnjaški sunil konja v smrček. — „Kaj pa podi kakor živina,“ dejal je drugi po strani. Brdar je molčal; ni se upal nikogar zavrniti, nikomur ugovarjati; le hrepenel je priti ljudem izpred oči. Za dober denar so mu pomagali voz in živinče spraviti s ceste. V gostilni je premišljeval, ali bi si kupil konja ali prodal voz in opravo; zvedavemu krčmarju je pripovedoval, da se vozi iz Novega mesta v Brežice; zdelo pa se mu je, da mu krčmar ne verjame, da ga gleda jako sumnjivo. Prihajali so glasni gostje in govorili o tem in onem. Brdar se je tresel, da pride na vrsto sleparstvo njegovo, potegnil je klobuk na oči in jel kimati, kakor da dremlje. Plačal je, češ da pojde spat. Ogledal si je hišo, dvorišče, pogledal po trgu, po jasnem nebu in zdihnil spomnivši se lepih časov, ko je še brez skrbi moško ukal proti Dobravi. Kako prijazno je takrat obseval mesec rojstno hišo in goro in dol; on pa je hodil z veselimi tovariši v Dobravo dekleta klicat in dan zvonit. Vse ga je poznalo, vse imelo rado. Zdaj pa stoji tujec na tujem svetu, sumen, preganjan, nikomur drag. Neizmerno se mu je začelo tožiti po domu. Vzel je rjuho in odejo in šel tiho s hlapcem na hlev v seno. Legel je, dejal roke pod glavo in zrl v temno tramovje, ktero je skoz poke in špranje pisala bleda luna z mrtvaškimi trakovi. Spati ni mogel, ko mu je vrelo toliko misli po glavi. Vrstili so se mu pred očmi dogodki prošlega dne. Hud

je bil sam náse, da je poslušal hlapca, da je bežal tako nespametno, da ni kupil novega konja in se takoj peljal dalje. Zdaj gotovo že po vsem trgu govore o njem in ugibljejo, kdo bi bil in zakaj se mu je tako mudilo. Morebiti se je že ves sumen dogodek naznanil žandarjem in če ti pridejo in ga vprašajo, kdo je, kaj bo rekel? In če ga preiščejo, zaman ga bode čakala doma Lojza, zaman popraševal po njem Janezek. Solza se mu je prikradla v oko. Vrata v hlev so se hrupno odprla; takoj je imel Brdar listnico v rokah in preudarjal, ali bi vrgel denar skoz lino ali zagrebel med seno. Slišal je okorno hojo in lezel oprezno k odprtini, kamor je bila naslonjena lestva, in pomirjen zapazil, da je le domači hlapec. Skril je bankovce pod spodnje podplate v črevljih in legel zopet. Kmalu se skloni zopet prestrašen in leze k lestvi. Nastal je bil šum in trkanje na vrata in klic, naj se odpre. „Žandarji so,“ šinilo je Brdarju v glavo, da so mu stopili lasje po konci. Vlekel je na uho in krčevito pritiskal roko na prsi, ktere mu je hotelo prebiti burno srce. Nagnil se je k lini, da bi skočil v nevarnosti skoz, naj pade kamorkoli. Po dolgih mučnih trenotjih spozna, da so bili fantje prišli klicat hlapca. Brdar pa ni mogel več ostati na svojem ležišči. Hlev se mu je zdel velika past, ki ga utegne zdaj zdaj ujeti. Lotilo se ga je nestrpno, obupno hrepenenje po rešitvi, po prostosti, po milem nebu. Nepotrpežljivo je čakal, kdaj bode zaspal hlapec. Komaj se je v glasnem smrčanji objavila dobra njegova vest, plezal je Brdar oprezno od klina do klina, oprijemal se in tipal proti vratom. Konj je vzdignil glavo in zahrkal, da je preplašen odskočil Brdar. Ker je ostalo vse mirno, pomiril se je tudi on, odprl tiho vrata in splazil se na dvorišče. Kakor rešen je zdihnil pod milim nebom. Mesec je zahajal in vlekla je hladna sapa. Razločil je Brdar med drugimi vozovi svoj voziček in milo se mu je storilo. A strah ga je hitro podil naprej skoz trg po cesti. Lajanje vsacega psa mu je pospešilo korak, čegar odmev ga je vznemirjal. Tako je hodil, kar so ga nesle noge, vso noč, prehodil sela in vasi in boječe se oziral po tihih, temnih kočah

in zavidal stanovalcem sladko spanje. Začelo se je daniti, hiše so se odpirale in srečevati so ga začeli ljudje, ki so šli na polje ali podajali se na pot. Vse ga je pozdravljalo in Brdarju je ginil strah. Popraševal je, kako se imenuje ta in oni kraj, in zvedel, da je blizu Krškega. Misel, da uide po železnici vsakemu preganjanju, dala mu je pogum, da je izvlekel iz črevljev denar in spravil ga v žep. Da, ko je na Zidanem mostu z viržinko v ustih treznejše preudarjal dogodke prošlega dne, zdel se je sam sebi smešen. Tak strahopetec, ko ni bilo prav za prav nobene nevarnosti! Kolikokrat pogine komu konj na poti; a zaradi tega ni treba puščati voza in oprave. Kesal se je naravnost, da ni ostal v gostilni in kupil si konja druzega dne; zakaj kaka sramota, vrniti se brez konja in voza!

Da ne bi prišel za dne domov, hodil je od Litije proti Vačam počasi, izbiral stranska pota, da ne bi ga srečavali in popraševali ljudje. Premišljeval je, kdaj bi šel zopet na pot, da popravi, kar je bil ravnokar zagrešil. Zdajci se spomni Jerneja in obide ga velik strah. Gotovo je vjet in pred sodiščem in morebiti je že včeraj priznal krivdo in izdal svojega gospodarja. Nemara so žandarji že na poti, da ga primejo in odvedejo od žene in sina, da ga uklenjenega popeljejo skoz Dobravo in Vače, kjer se bodo zbirali ljudje in gledali njegovo sramoto. Brdar ni mogel hoditi dalje, vrgel se je kraj gozda pod hrast in premišljeval svojo bodočnost. Kaj, ko bi ne hodil domov, ampak odrinil takoj po svetu, kjer ga nihče ne pozna! Iz daljine bi skrbel za svojce in rešil nje in sebe nesreče in sramote. A oglasila se je ljubezen do domačega kraja in misel, da mora saj vzeti ali sporočiti slovo, da ne bo žena v skrbeh zaradi njega. Vzdignil se je zopet in hodil dalje, postal tu in postal tam in udajal se burnim mislim, ki so se pobijale v njegovi glavi, kakor bi se norčevale iz njega. Večer je bil, ko je prišel v domače kraje. Temna je stala hiša njegova vrh griča in tiho je bilo vse okrog. Sumna se mu je zdela ta tišina. Zakaj ni luči v hiši? Kaj, ko bi bila hiša že prazna, Prelaznik zasačen! Oprezno je prišel na dvorišče. Pes je zarenčal, stopal počasi proti njemu, spoznal gospo-

darja in z repom mahaje spel se po njem. Brdar ga je pogladil in vprašal nehote, kako se godi doma, in čakal v temi pod orehom, da se prikaže kdo iz hiše. Od trate pod hlevom začulo se je zamolklo govorjenje. „Žandarja sta," mislil si je Brdar in zastala mu je sapa „Mene čakata." Ni se upal ne naprej ne nazaj, ampak strmo zrl prédse v temo. Čez nekaj časa se vzdigne jeden in okorna njegova hoja je takoj pomirila Brdarja. Po zdehanji in žvižganji je spoznal Matevža. Stopil je proti njemu in poklical ga.

„Kje pa je konj?" zavzel se je Matevž.

„Kaj je novega doma?" silil je Brdar.

„Kje pa je Jernej?" čudil se je Matevž.

„Povej, kaj se je bilo zgodilo doma!" hudoval se je Brdar, ker je oni le izpraševal, ne pa odgovarjal.

„Vi ste bili po svetu, Vi morate povedati," menil je Matevž.

„Kdo pa je s teboj na trati?"

Matevž je povedal, da Prelaznik. Temu pa se je sramoval pripovedovati Brdar svojo nezgodo in šel je klicat žene.

Prestrašila se ga je Lojza in strah njen se je vekšal, ko je slišala, kaj se mu je bilo pripetilo.

„Kaj bo z nama. kaj bo!" tarnala je; on pa si je podprl glavo s komolcem in topo zrl prédse. Sinek se je zbudil, stegoval ročice in klical ga k sebi. Brdar se ni menil zanj „Preklinjal me bo, ko odrase," je dejal sam pri sebi in vstal in menil polobupno, pol malomarno, da kar bo, to pa bo.

Prelaznik je zvedel hitro nezgodo gospodarjevo. Pretresla ga je novica in spoznal je, da je Brdar neroden, strahopeten pomočnik, in kesal se, da se je zmenil ž njim. Slutil je, da bo kmalu konec njegovemu delovanju pri Brdarju, in sklenil še porabiti čas in priliko. Izpraševal je reveža natančnejše o vseh dogodkih in tolažil ga hinavski. Zvedevši, da je prinesel vendar petsto goldinarjev dobrega denarja, ponudil mu je takoj petdesetakov zanje. A Brdar se je branil, češ da še drugih ni razpečal, nejevoljen, da ga goni ta človek zopet po svetu v nevarnost.

„Kakor hočete,“ dejal je Prelaznik hladno, a v srci se jezil na nehvaležneža, ki ga je bil iskal in prosil, a ga zdaj odriva. Šel je v svojo izbico, izvlekel iz skrivališča kup bankovcev in vrgel jih na mizo. Koliko denarja, če bi se dalo razpečati! A kazalo je slabo. Treba bo pretegniti in premalo je še popotnice. Poiskal je Matevža, s katerim se je bil do dobra sprijaznil, ko ni bilo gospodarja doma.

„Kdo te je bil vprašal predsinočnim, če sem res jaz tu gori?“ je dejal.

„Robovec iz Stranske vasi. Rad bi si pomagal, ker ga ima Vrban v krempljih. Jaz sem se pridušil navskriž, da ni res.“

„Če ga vidiš, reci mu, da bi se dobil denar, petdesetak po deset goldinarjev.“

„Ali ne bo predrag?“ opomnil je Matevž in praskal se za ušesi. Prelaznik se je nasmehnil in menil, da prodajalec ne sme zametavati blaga.

„Če obleži, je pa še slabše,“ pristavil je modro Matevž in znižal ceno petdesetakovo na pet goldinarjev za silo. „Po čem bi pa jaz dobil jednega ali pa dva?“ vprašal je in pogledal zvito izpod klobuka.

„Dva ti podarim,“ dejal je Prelaznik, „ker sva prijatelja. Toda pazi, kje ju oddaš.“

„Brez skrbi,“ ponesel se je presrečni Matevž.

XII.

Matevž, ki je bil toliko ustregel Brdarju, da je prepodil s svojo burko za dolgo časa berača Matijčka, škodoval je bil silno mlademu Vrbanu, ker je bil tako razkačil strijca Vrbana. Baš se je bil ta po prizadevanji Jeričinem in Tonetovem sprijaznil nekoliko, ko je neslana šala razdrla sporazumljenje. Dasi je Tone zapodil hudobnega hlapca, strijc si ni dal dopovedati, da ne bi bil ta nahujskan. Jerica je prosila, naj jima odpusti, česar nista zakrivila; pripeljala je sina in hčerko, ki sta stegovala na povelje materino ročice proti neljubljenemu strijcu, da se jih usmili, in Tone, ki je že bil obupal, da preprosi strijca, premislil si je in obrnil se še jedenkrat do njega in obljuboval mu, da ne

stopi Matevž nikdar več čez njegov prag in da mu dá narediti on novo suknjo; zakaj neizmerno težka mu je bila misel, da bo moral zapustiti zemljo, ktero je obdeloval s toliko skrbjo in ki mu je začela vračati trud tako radodarno. Vse zaman; strijc je vriščal in razsajal, spravljal svoje reči skupaj in do dobrega porabljal novi povod v opravičevanje stare svoje trdosrčnosti. Zopet je lezel k gospodu Liscu, kjer so ga milovali kakor za stavo, da žanje za neštete svoje dobrote toliko nehvaležnosti.

„Jaz jih nočem več videti teh ljudi,“ hropel je nesrečni Vrban.

„Prav tako,“ pohvalil ga je Lisec, sestra Lenka pa je pregrnila s prijaznim nasmehom prt in prinesla sadja in kruha in vina, da se je strijc pomiril in potolažil. Zadovoljen je gledal Lisec, kako se širi razpor med Vrbanom in Jerico. Raslo mu je upanje, da si prisvoji njegovo premoženje in zaceli globoke rane, ktere mu je vsekal prepir s Kovačem; zakaj živeti ob goli pokojnini, o tem je bil prepričan, ni mogel; poboljšek mu je dajala zveza z Vrbanom, a če umrje ta drugim na korist in njemu v škodo, kaj potem? In Vrban je bil star in slaboten. Porabiti je bilo treba kratki čas, ko se je še dalo kaj doseči. Z vso strastjo, ki jo je netil pohlep po denarji in strah pred revščino, obdeloval je Lisec v svoj prid slaboumnega in občutljivega starca. Največja ovira mu je bila Jerica, to je črnil in izpodrival podžigajoč strijčevo sovražnost. Vprašal ga je na videz malomarno, če je že odpovedan najem Tonetu.

„Kolikrat že!“ trdil je Vrban. „A Tone noče ničesar slišati; v jedno mer pravi, da se bova še pogovorila, in Jerica začne vekati, da mi je že vsega odveč.“

„Jerica, to je prava tica,“ dejala je žena, „v obraz se Vam joka, skrivaj pa smeje, češ, naj se trudi strijček, naj strada, naj zbira; bode meni boljše.“

Vrban je prikimal in zdihnil. „Tudi Kovač me ošteva,“ je dejal, „kjerkoli me dobi, da sem brezsrčen oderuh.“

„Ker hočete gospodariti sami s svojim imetjem,“ pristavil je Lisec. „Treba poznati te nevoščljivce, a

zmeniti se zanje ni treba. Čim bolj se jeze, tem lože se Vi smejete. Pustite jih pri miru in ne razgovarjajte se ne s Tonetom ne z Jerico ne z mogočnim Kovačem. Odpoved bomo poslali pismeno po sodišči, da bo mir besedi. Da pridete do svoje pravice, skrbelo bo sodišče, in če Vas bo zmerjal Kovač, tožila ga bova zaradi žaljenja časti. Ko bo plačal ali pa sedel par dni, ohladi se mu sitnost."

Tako je skrbel Lisec za Vrbana na vse strani in naravno je, da se je čutil ta pri njem tako domačega. Kako prijazni sta bili ž njim ženski! Ljubeznjivo sta mu nagajali in kitili mu klobuk, češ da je za devet fantov. Vrban se je pol milo pol veselo nasmihaval in pritrjeval, da bi se tako pač najbolje znosil nad nehvaležno svojatjo, če se oženi.

Dási pa je bil glede na ženitev prepričan, da se Lisec ne dela norca iz njega, vendar mu je bilo čez vse neprijetno, da se je raznesla govorica o tej nameri. Zakaj grohotalo se je vse, kar je poznalo ta par. Vrbanu so začeli voščiti srečo in praviti mu, kako da se mladi, Lenki pa so se smijali v obraz. Vrban se je jel sramovati svoje namere in omahovati, zdaj zopet je postajal uporen in trdovraten in hotel speljati svoj sklep kljub vsemu govoričenju. Baš tako se je godilo Lenki. Časi je menila, da se norčujejo ljudje iz gole zavisti, drugikrat pa se je je lotila nejevolja in malosrčnost, da ni hotela ničesar slišati o tej možitvi. A kakor Vrbana, tako sta obdelovala tudi njo brat in svakinja in mirila jo.

„Náme se zanesi!" dejal je Lisec. „Ne misli, da mi je količkaj za tega umazanca Vrbana. Jaz želim tebi dobro in delam záte. Brez pogodbe ne bo ničesar. Preden mine zima, bodeš prosta in premožna. Premisli kako posestvo! Od same najemnine živiš lehkó brez skrbi. A starec ima še gotovine osem do deset tisoč v hranilnici in na posojilih. To bo vse tvoje."

„A kaj bodo rekli ljudje, če odrine Vrban Jerico!"

„Kdor posluša ljudi," zmignil je Lisec z rameni, „nikdar ničesar ne doseže. Govore pa sedaj, dokler stvar še ni gotova. Potlej se ti bodo klanjali tisti najbolj, ki brusijo zdaj jezike najhuje." — In Lisec je

v resnici gledal na korist svoje ses
pogodbe in pogodbi brez notarja
česar slišati.

„Lenka Vam daruje svojo ml
voril starcu. „Če bi se vedelo, da umrje ona pred Vami, ne bi bilo treba pogodbe. A pripeti se lehko — na zemlji je vse možno —, da umrjete Vi poprej, naj li ostane potem ona sirota, brez podpore? Vidva bosta sklenila vzajemno pogodbo, da sta drug drugemu dedič, potem naj umrje prvi, kdor hoče."

Menil je Vrban, da bi se sklepala taka pogodba kasneje v zakonu, ko se bo prepričal, da ravna žena lepo ž njim. A Lisec je ugovarjal odločno, češ da se je bati, da pregovori Vrbana potem Jerica ali Tone ali Kovač ali kdor si bodi, ki sovraži njega zaradi Vrbana.

„Zakaj me namreč črté ljudje?" vprašal je prostodušno. „Zato, ker branim Vaše pravice, ker se potegujem za Vašo blaginjo. In šuntarjev se ne manjka nikjer; naji tudi lehko razpro. Vi bi se pa potem znašali nad ubogo mojo sestro in ostavili jo beračico, da gre za deklo tja, kjer je bila prej gospodinja. Ne, iz te moke ne bo kruha." — Vrbanu se je zdelo sitno voziti se k notarju, a pomiril ga je Lisec, češ da pojdeta v Ljubljano, kjer se živa duša ne briga za ženina in nevesto, ter da stroške prevzame on sam. Strijc je kimal, a premišljeval in dne za pogodbo ni hotel še določiti. Lisci so mu stregli še bolj. Ni se jim zdelo škoda ne kokoši ne gosi in Vrban se ni branil ničesar Bil bi se zredil, da ga niso težila leta in naduha in kašelj in trganje. Cele dni je presedeval pri Liščevih, kjer je imel tako postrežbo in bil v zavetji pred hudobnimi jeziki. In dasi so Liščevi vsak večer, ko se je vračal domov, zdihnili: Hvala Bogu! ljubše jim je vendar bilo, da je nadlegoval nje, nego da bi bil lazil okrog, kjer bi jim ga lahko pohujšal kdo. Koliko si je prizadeval Kovač, da bi razdrl to zvezo! Rotil, prosil, zmerjal je Vrbana. naj ne bode bedak, ne neusmiljen, pokoro naj dela za grehe, nikar se ženiti. Vrban je omahoval in zgovornost Liščeva in prikupljivost njegove sestre je zdala samo toliko, da je jedel

in odlašal. A tudi drugi niso pustili Vrbana pri miru. Pomisli človek, kako je bila Lenka nekoč zalezla ženina! Tončka, Tonetovega sina, imel je v naročji in sestrica je smela premetavati njegovo robo. Prinesla sta bila na materin ukaz plašna in boječa hudemu strijcu pogače in sadja in strijc jih ni bil zapodil. A zavrnila ja je nevesta, češ kaj iščeta tod.

„Kako se ti prilizujejo!“ dejala je in zardela sama nad seboj, ko je tikala starca, ki jo je zavzet pogledal in namuzal se. „Denar čutijo,“ je pristavila zlobno. Njemu pa je šinila v glavo misel, da ga čuti kdo drugi nemara tudi.

Najbolj pa je omajal strijca Vrbana Brdarjev hlapec Matevž s svojim spreobrnenjem in poboljšanjem. Komaj je bil namreč Matevž prejel od Prelaznika dva petdesetaka, spomnil se je, da je strijcu Vrbanu raztrgal suknjo. Vzel je jeden petdesetak, vrgel suknjo čez ramo in napotil se v Dobravo poravnat storjeno škodo.

„Kako se imate, strijc?“ vprašal je prijazno, kar je mogel, ko ga je srečal zunaj vasi. Vrban je zavil pobešeno glavo proti njemu in začel ga oštevati, da bi bil kdo drugi izgubil potrpežljivost. Matevž pa se je premagal in ko je nagnal strijca kašelj, segel mu je naglo v besedo, priznal svojo krivico in dostavil, da se kesa. To je še bolj razjarilo Vrbana, ki je obsipal Matevža s priimki, kterih najpohlevnejši bi bil zalegel za kaznivo razžaljenje časti, ako bi bil Matevž sploh človek, ki bi iskal po sodiščih časti. Matevž je potrpel v svesti si, da je tudi on že ktero zagodel strijcu in da zasluži nekoliko pokore.

„Jaz sem Vam prišel škodo povrnit,“ vtakne se zopet med strijčev kašelj.

„Škodo povrnit?“ kričal je oni hripavo. „S čim pa? Saj nimaš ničesar.“

„Kdo pravi? Toliko nimam kakor Vi; ampak kar imam, to imam. In škodo Vam povrnem, da boste vedeli, in da ne boste hudi náme. Koliko sem Vam dolžan za suknjo, dva ali tri goldinarje?“ Matevž je odprl mošnjiček, da je pogledal ven kos bankovca. Strijc je osupnil; pogledal je bankovec po strani in

zavil zopet glavo proti Matevžu, ki se je držal resno in moško.

„Matevž,“ dejal je nezaupni strijc, „ali misliš zares ali se zopet norca delaš?“

„Kaj se bom norca delal! Odštejte, kolikor Vam gre, in mir besedi.“

Vrban je premišljeval, ali bi segel po bankovci ali ne; zakaj ni zaupal Matevžu in se bal, da bode umaknil. A ko mu ga je Matevž sam pomolil, zgrabil ga je hlastno.

„Kje si ga dobil, Matevž?“ čudil se je starec.

„Doto sem potegnil; sámo da Vas plačam.“

„Vidiš, Matevž? Jaz sem zmeraj rekel, da ti nisi tako poreden, kakor si videti; in res nisi. Ali te je spekla vest?“

„Kaj pa!“

„Kako bova pa naredila? Koliko mi plačaš, da ne bo ne preveč ne premalo?“

„Kar odštejte si, če prav pet goldinarjev!“

„Matevž, tak pa jaz nisem. Škodo si mi naredil, to je res; a ne tolike, ne tolike. Zašila mi je suknjo Lenka Liščeva in računala mi ni ničesar, ker je dobra ženska. Jedno šestico sem ji vsilil. Toda škode je bilo več, škode. Celih pet goldinarjev ne, ampak kak poldrugi goldinar pa; kaj? Krojači so postali hentano dragi; malo pošije, pa je goldinar. In ti si bil naredil veliko rano moji suknji, ki je bila še dobra in trdna, ki sem jo nosil pred dvema letoma še za praznik.“

„Vzemite, kolikor se Vam zdi. Jaz sem take volje, da plačam vse; toda hitro, da se ne skesam.“

„To je moška beseda, Matevž. Pojdi z menoj.“ — Peljal ga je pod okno svojega stanovanja in velel mu počakati. Poskusil je najprej, če je vse dobro zaprto, odprl ključavnico, odklenil trdna vrata in zopet skrbno zaprl za seboj. Kmalu se je prikazala glava med železnimi križi v oknu.

„Ti pa gledaš skoz okno, Matevž,“ zajavkal je bridko, dasi je stal Matevž daleč proč.

„Ne bojte se, strijc, ne bom gledal,“ potolažil ga je Matevž, in čez nekaj časa so se zopet začela odklepati in zaklepati vrata. Prinesel je Vrban polno

roko denarja in mignil Matevžu. Ta je stegnil široko svojo dlan in s tresočo roko mu je našteval Vrban denar, slinil prste, mel papirnate bankovce in gledal je proti solncu.

„Čakaj, še jedenkrat!“ silil je, ko je stisnil Matevž pest. „Človek se zmoti.“ In ko je odštel, velel je Matevžu, naj prešteje še on.

„Čemu?“ dejal je Matevž, zmašil denar v mošnjiček in odžvižgal proti domu.

„Ta Matevž je muhast, ampak dober človek,“ mrmral je strijc, kteremu se je bil Matevž z blagim svojim dejanjem tako prikupil, da je zaradi njega začel prizanašati Tonetu in opuščati misel na ženitev.

Lisca pa je stalo mešetarjenje tako drago, da ni mogel več dolgo čakati. Vsak večer, ko so bili sami, se je jezil, koliko je že potočil vina, koliko poklal kuretine, koliko se je že popeklo in pocvrlo tako rekoč zastonj.

„Ta preklicani starec,“ hudoval se je proti ženi in sestri, „mi bo snedel vse, kar imam. Vedno stoka in zdihuje, da je že čisto pri kraji, pije pa in je kakor mlatič. Sram vaju bodi, da ga ne moreta ugnati!“

„Lej ga!“ odgovarjala je sestra. „Ali je meni padla v glavo ta neumna misel? Kaj meni mar Vrban! Če je delj od mene, rajša ga imam.“

„Ker si neumnica. Toda jaz ti povem to: če nam odide premoženje Vrbanovo, reveži bodemo.“

Lisec je gubančil čelo in klel Vrbana in Kovača in Dobravce vse vprek.

To pa ne bi bilo Liscu pomagalo nič in spametoval bi se bil Vrban, če bi bila pokora Matevževa resnična in spreobrnenje njegovo trajno. A Matevž je skazil z nerodno svojo roko vse, kar je bilo tako lepo napeljano, in razdrl zopet to, kar je bil komaj popravil.

V nedeljo pred vsemi Svetimi je bila minila deseta maša in ljudje so se zbirali, da zaslišijo, kar jim bo oklical birič. Ker pa ni bilo biriča, spravil se je Matevž na ogrado, začel mahati z rokami in vpiti: „Poslušajte! Oklic. Dobravski Metuzalem, po domače Vrban, sto let star, fant, jemlje v zakon gospodično

Lenko. Ako je komu znan kak zadržek, ni ga treba naznanjati, ker nevesta se ne bo zmenila zanj nič."

Nastal je splošen grohot in burno pritrjevanje. Vse si je kazalo Lenko, ki je s pobešeno glavo, zardela od sramote hitela domov, in Vrbana, ki je odhajaje krčil in vzdigoval pest in kričal nad nepoboljšljivim grešnikom. Ker je bila tudi Liščeva žena hitro zginila izpred cerkve, in odkoračil rdeč od jeze gospod Lisec, bila je v Lisčevi hiši, ko je prikašljal še Vrban, takoj vsa družina skupaj.

„Ta sramota!" ihtela je Lenka in brisala si oči.

„Kaj tacega! kaj tacega!" vriščal je Vrban. „In meni! In Vam, gospod Lisec! Tožite, tožite! Razžaljenje časti! To se mora kaznovati. Kje je pravica! Ta lopov, ta tat, ta ropar, ta razbojnik." — Ušla mu je sapa.

Lisec je bil takoj snel dolgo pipo in tlačil jo strastno in preudarjal položaj.

„Kaj Matevž!" dejal je med zobmi. „On je samo cepec, s kterim mlatijo po nas tisti, kterim je do tega, da se razdere ženitev. Za Matevžem se skriva Vaš ljubi Tone, hvaležna Vaša Jerica in šuntar Kovač."

„Tako! Tako!" vikal je hripav starec. „Le počakajte! Jaz Vam pokažem, kdo je norec. Gospod Lisec, jutri pojdemo v Ljubljano pismo pisat. Vse prepišem na nevesto, vse. Drug ne dobo nikdo ničesar."

„Amen!" pristavil je Lisec, prijel z levico roko ihteče sestre, z desnico Vrbanovo in sklenil ji vzpodbudno in slovesno.

Tone in Jerica pa sta slutila takoj, koliko jima je bil škodoval Matevž. Tone je sedel po nauku na dvorišči na klopi in strmo zrl v sodnijski odlok, kjer se mu je prepovedovalo sejati ozimino in ukazovalo izprazniti stanovanje in izročiti posestvo lastniku do Vseh Svetih. Žena je pospravljala po hiši in stopila zdaj pa zdaj na prag in otožno pogledala moža, da bi brala kako nadejo iz njegovega obraza.

„Voz je že najet," dejal je Tone po dolgem molku; „jutri gredo v Ljubljano pisma delat."

„Oh, če bi mogla še jedenkrat govoriti s strijcem!" zdihnila je žena. „Nemara bi ga še preprosila."

„Pusti ga! Bo že Bog pomagal," zavrnil jo je mož. „Če bi ga ti Lisci le toliko izpustili iz pesti, da bi se moglo govoriti ž njim! A zdaj ga že več noči niti domov ni bilo. Bog se usmili! Jutri na vse zgodaj grem dol do Litije. Morebiti ga prestrežem in omečim."

Mož ni rekel ničesar. Vzdignil se je, da gre še jedenkrat gledat po polji, ktero je tako pridno obdeloval štiri leta.

„Jaz grem tudi," dejala je ona in polile so jo solze. „Doma mi je dolg čas, če sem sama." — Priskakljala sta otroka in pridružila se vesela starišem.

„Živino bom dejal do prihodnjega semnja v Kovačev hlev," menil je Tone in preletel s tožnim očesom lepo popravljena gospodarska poslopja. Vrt, kjer so stale ravne vrste mladega drevja, je bil nastlan s pisanim listjem. „Te jablane so letos prvič rodile," dejal je gospodar kakor sam záse; „one hruške bodo rodile ob letu, a ne nam, ki smo jih sadili. Vse je lepo urejeno za novega gospodarja."

„Reci rajši: za novo gospodinjo," pristavila je žena; „strijc ne bo preživel zime. Naj bi prišlo v ktere roke koli, lažje bi prenašala, nego da pride v Liščeve."

„Verjamem. Lisec bo gospodar na Vrbanovini in na Brdarjevini, na mojem in na tvojem domu; zakaj Janez je popolnoma v Vrbanovih rokah. Tako se menjajo gospodarji." — Z vrta so prišli na polje. Otroka sta jela poditi vrane, ki so glasno kričeč sedale in vzdigovale se pred njimi.

„Oh, dolg čas je; pojdimo domov!" izpregovorila je žena.

„Lej gozdiček!" dejal je Tone. „Pod onimi košatimi hrasti sva počivala prvo leto o poldanski vročini." Bridek smeh mu je zaigral krog ust. „Veliko sva se trudila; a lepo je bilo takrat vendar. Ampak kdo si je mislil! Zdaj bomo pa čez zimo gori v bajti, in na pomlad se mi morebiti posreči kaj pripravnega. Če ne —"

„Bodeva pa delala drugim," dodala je žena; „saj sva vajena. Bog nama lehko pomaga povsod."

„Kakor bi se mi trgalo srce v prsih, tako mi je, ko se moram ločiti od tega polja," mrmral je Tone,

gledal tja po bregu in pobral tu kamen iz njive, da ga vrže na pot, tam popravil ograjo, ki se je bila razdrla.

„Nesrečna pogodba, ki sva jo sklenila pri Lisci!“ dejala je žena in pobesila oči. „Zakaj sem se udala takrat jaz!“

„Ali ti je žal?“

„Ni mi žal záme, ampak záte mi je žal, ki sem ti želela sreče in prinesla nesrečo.“

„Ne govori tako, Jerica,“ ugovarjal je Tone in stisnil jo za roko. „Jaz pravim: če mi vzame Lisec vse drugo, tebe še imam, hvala Bogu!“

„In Tončka imava in Jerico,“ pristavila je ona; „zatorej si nikar ne teživa srca!“

Tiho so šli domov. Kdor jih je srečal, pozdravil jih je prijazno ali preklel gredoč Lisca.

„Ljudje naju imajo radi,“ menila je žena.

„Če se le ne bodo čez par dni lizali Liscu in Vrbanu!“

Večer je bil dolg in žalosten. Kmalu za otrokoma sta šla oba k počitku; a gospodar ni mogel spati, ker je premišljeval, kako bi uredil svoje reči.

Zjutraj zgodaj se je napotila Jerica proti Litiji in molila za srečen uspeh težkega pota. Tone je spravljal živino v Kovačev hlev. Kovačevi so mu pomagali, hudovali se na Vrbana in Lisca in svetovali mu. Malosrčen jih je poslušal Tone; zakaj vedel je, kako malo ima prihranka in kako težko se dobi na posodo. Opoldne je prišla žena trudna domov.

„Kaj ne? Nič,“ vprašal je mož maloupen.

„Nič! Vse zastonj!“ dejala je ona in pripovedovala, kako je dobila v Litiji Vrbana z Liscem in Lenko, kako je prosila strijca in kako je ta že prijenjaval. A nesreča je prinesla zopet Matevža dol. Lisec je takoj hudobno opomnil, da je prišel meni na pomoč, češ, ker oklic še ni izdal. Jaz sem ugovarjala, da še vedela nisem za Matevža, in Matevž je potrdil in rekel. da gre na božjo pot. A strijc se ni zmenil záme več; kar na Matevža je vpil, zakaj da hodi za njim. „Kdo hodi za Vami!“ dejal je Matevž. „Jaz hodim za nevesto Vašo, za Lenko, da se ji prikupim in priporočim,

ko bo vdova." Takrat pa se je začel tak vrišč, da se ni slišala nobena beseda več. Pozvonilo je, preden sem mogla samo jedno besedo še izpregovoriti s strijcem. — Koliko hudega nam je že storil ta nesrečni Matevž! Ti Lisci vse tako zavijejo, kakor da bi ga mi šuntali."

„Naj bo, kakor hoče," dejal je Tone. „To bodeva tudi še prebila."

Popoldne je prišla Liščeva gospa z zidarji.

„Najprej se bo hiša od zunaj popravila in pobelila," dejala je oblastno, „da ne bo kakor podrtija. Slišiš, Jerica? Do jutri pospravite iz gorenjih prostorov vso ropotijo, ker drevi pridejo slikarji, ki bodo vse prenovili. V tak brlog ne bo hodila nevesta." — Toneta je grabila jeza, da bi se ustavil, češ, da nima danes in jutri še nihče ukazovati tod; a pomislil je, kako bi bilo smešno za par trenotij vleči se, in prikimal je, da bode storil. Omamila ga je bila bridkost, da ni več čutil svoje nezgode. A koliko srečnejši je bil kljubu vsi revi Tone od brata Janeza, ki je baš tisto popoldne popival in bahal v Kovačevi krčmi!

XIII.

Vrnitev Jerneja je bila Janeza Brdarja zopet nekoliko pomirila. Zdelo se mu je iznova, da je bil beg nepotreben. Lehko bi bil rešil konja in voz, lehko sklenil še kako kupčijo in častno se vrnil domov, da ni bil tako strahopeten.

Zapazil pa bi bil Brdar, ako ne bi bil tako zatopljen v svoje misli, kako spravlja Prelaznik pred nevihto pod streho svoje snopje, kolikrat se izgubi v bližnji hosti, kako prihajajo skrivaj in oprezno sumnivi ljudje, in koliko pota ima Matevž. Začelo se je živahno gibanje po Dobravi. Zanikarni in zadolženi kmetovalci so se poprijemali kupčije. Ta je vpregel par volov in šel skupljevat pšenico ali maslo, drugi je vrgel vrečo čez ramo in napotil se po ježice, podjetnejši in pogumnejši so se peljali na Hrovaško in Ogersko po konje. Začeli so plačevati dolgove in dobro živeti. Dobrodušni Brdar, ki je kazal pogum le

doma, je odlašal potovanje od dné do dné. Saj nekoliko se je moral odškoditi za trud in strah.

Tako je sedel tisto popoldne pri Kovači, gledal skoz zatopljene šipe malih oken po jesenskem polji, nagnil zdaj pa zdaj kupico, popraševal Kovača o tem in onem in dolgočasil se, ker ni bilo druščine. Kovaču bi se bilo dopadalo to posedanje in popivanje, da ni bil gost njegov zet. Tako mu je odgovarjal na kratko in ga sem ter tja malo vščipnil z besedo, kar je močno jezilo Brdarja, ki je čutil denar v žepu.

„Koliko pa ti je že vrgla kupčija čistega?“ vprašal je Kovač porogljivo.

„Kake trikrat toliko, kolikor sem priženil z Lojzo,“ dejal je Brdar, potisnil klobuk na stran in vrgel listnico na mizo. „Petsto goldinarjev je tukaj.“

„Kar spravi!“ zavrnil ga je Kovač nejevoljen. „Potreboval jih še bodeš.“

„Nemara jih boste Vi še tudi. Kaj hočete! Vina prinesite! To je javna krčma in gostom se mora postreči, ne zabavljati jim.“

Vstal je, odprl okno, če bi videl kakega znanca, in začel klicati: „He, Luka, kaj brodiš po blatu! Noter pojdi pit in pokliči še Jožeta, bomo se kaj pogovorili. — Kovač, smodke!“ —

Kovač se je srdil, a slušal, misleč si, če že zapravlja, naj zapravlja pri meni. Vesela družbica pa je glasno hvalila Brdarja.

„Brdar, ti si naš Kalister,“ vpil je jeden.

„Tu se vidi,“ modroval je drugi, „da ni kmetija dandanes res za nič. Dokler si bil ti kmet, ne res, nisi mogel nikamor, zdaj boš pa preobrnil ves svet; tvoj brat Tone je pa ostal kmet in priden, kar se da; a danes mora iz hiše in bajtar bo in revež kakor nas kdo.“

Brdar ni vedel, ali mu dopada taka hvala ali mu preseda. „Pij, kaj govoriš,“ ustavil je govornika.

„Toda kupčija še ni vse,“ povzel je zopet prvi. „Človek mora imeti tudi glavo. Tale Brdar, ta ima glavo. Premeten je, da bi opeharil žida. in podjeten, da bo delal železnico. Kovač naj hvali Boga, da ima tacega zeta.“

Kovač je začel v jezi hitreje hoditi iz kleti v sobo in nazaj in hrupnejše zapirati vrata, a rekel ni ničesar, ker se ni hotel vpričo drugih prepirati z zetom. Ta pa je postajal čedalje preširnejši, pel je in kričal in bahal, kakor nekdaj v fantovskih letih.

V vežo je stopil s platneno marelo čokat mož in sedel za mizo.

„Ali ne greste noter? V veži je že hladno," prigovarjal je krčmar, vesel treznega gosta.

„Da sem le pod streho," dejal je mož. Kovač je prinesel vina in kruha in vprašal, odkod gre.

„Iz Kolovraškega," dejal je malobesedni mož, zamislil se in zdaj pa zdaj lahno zdihnil. Kovač ga ni motil več. Oni pa so šumeli v sobi.

Ko pa se je posebno čvrsto oglasil Brdar, sklonil se je mož v veži po konci in oči so se mu posvetile. Pomaknil se je k vratom in vlekel na uho in kri mu je silila v glavo.

„Presedel se bom oče, ker je res hladno," dejal je Kovaču in prenesel pijačo in kruh v sobo in sedel k mizi za durimi. Brdarjeva družba se ni zmenila zanj, niti ni zapazila, kako jih mož ogleduje in posluša. „Pravi je," mrmral je ta sam záse in bolestni izraz na njegovem lici se je umaknil neki jezni zadovoljnosti. Poklical je še vina, napil krčmarju in začel ga izpraševati o domačih rečeh.

„Kdo pa so ti ljudje," vprašal je, „ki govore tako moško?"

„Moške so samo besede," dejal je Kovač nagnivši se k njemu. „Ko bo treba plačati, bodo vsi tiho."

„Ali so domači ljudje?" — Kovač je pritrdil.

„Oni ogoreli je videti denaren. Je li tudi odtod?"

„Dobre pol ure odtod ima lepo domačijo. Pri Brdarji se pravi. Ta je največji bahač, a mu bo zmanjkalo."

Mož je izpraševal dalje, s čim da se peča Brdar, in zvedel polagoma vse, kar je hotel.

„K nam sedite, Kovač!" zaklical je sedaj jeden izmed Brdarjevih tovarišev. „Kaj nas opravljate tam za durimi!"

Kovač je šel rajši ven, nego da mopašne ljudi, kterim ni hotel odgovarjati. Tedaj so se lotili tujca.

„He, romar sv. Valentina, odkod pa ste?" zadrl se je Brdar.

„Me li ne poznate?" vprašal je mož mirno in pogledal ga.

„Ali mislite, da poznam jaz vsacega potepuha?"

„Vsacega ne, nektere pa, kakor jaz tudi. Midva sva se seznanila sv. Ožbolta dan v Krašnji."

Mož je nagnil počasi kupico in uprl oči v nasprotnika in zadovoljen opazil, kako se je zganil Brdar, kako prisiljeno se zagrohotal in kako mu je zastala objestna beseda.

„Izpijta, da pojdemo!" dejal je Brdar čemerno, pomaknil klobuk na oči in jel bobnati po mizi. Obšla ga je zdajci vročina, da mu je pritekla izpod klobuka na vsak šopek las kapljica potú. Preplašena domišljija mu je hipoma naslikala grozne posledice, ako ga mož izda. Pobesil je glavo in strahom čakal zadnje besede iz tujčevih ust. A mož je molčal in se ni zmenil več za družbo, kakor zadovoljen, da ima mir. Brdar se je nekoliko oddahnil, zvrnil hitro kupico, da se osrči, in jel se prepričevati na tihem, da ni nevarnosti, zakaj če bi vedel mož kaj več, ne bi molčal, niti mu prizanašal. Tako se je pregovarjal, a pregovoril se ni in piti se mu ni ljubilo več.

„Kovač, račun!" dejal je precej pohlevno.

„Pokaži še jedenkrat tistih petsto goldinarjev, Janez," silil je tovariš, „midva še nikdar nisva videla toliko denarja skupaj."

„Molči!" godrnjal je Brdar in iskal po žepih drobnega denarja.

„Jaz bom tudi plačal," dejal je mož, naštel na mizo svoj dolg in vstal.

Hitro je koračil Brdar mimo njega, a mož ga ustavi, češ, da ima ž njim govoriti.

„Ne utegnem," dejal je osorno Brdar in hitel dalje. Mož ga ni pustil.

„Spremim Vas," menil je mož, „da se pogovoriva spotoma." — Brdar je prebledel; zakaj obšla ga je

zla slutnja. Uvidevši, da se ne more odkrižati moža, odpravil je tovariše.

„Kaj torej hočete!" dejal je srdito zunaj vasi.

„Jaz Vas že iščem dolgo časa," dejal je mož. „Jaz sem tisti, ki Vam je prodal sv. Ožbolta dan par volov za stoinpetdeset goldinarjev, in Vi ste mi plačali s ponarejenim denarjem."

„Kdo? Jaz?" raztogotil se je Brdar, da bi skril svoj strah in jel preklinjati in rotiti se, da ni res.

„Če tajite, Brdar, morava pred sodnika, da se skaže pravica."

„Kar pojte, kamor hočete! Tak človek se upa reči meni kaj tacega! Kje je kaka priča? Jaz Vas bom tožil zaradi razžaljenja časti," kričal je Brdar, proklel moža in obrnil se; mož pa je obstal. Razburjen in plah je storil Brdar par korakov; a kmalu se je premislil. Stopil je nazaj, stresel moža za ramo in zadrl se nad njim, kaj prav za prav hoče.

„Svoj denar hočem," dejal je mož in otresel se ga. „Jeze Vaše se tako malo bojim, kakor Vaše moči." — Mirnejše je začel prigovarjati Brdar možu, da se moti, da ga je osleparil kdo drugi, da je človek človeku podoben. A mož se ni dal prepričati, ampak trdil je, da ne more trpeti tolike škode.

„Meni se smilite," dejal je Brdar. „A če Vas je osleparil kdo, kaj morem jaz za to! Jaz še Krašnje nikoli videl nisem."

Mož se zopet sklicuje na sodnika.

„Jaz nisem bil v Krašnji," pridušil se je Brdar, „in nisem od Vas nikdar ničesar kupil. A da boste vedeli," pristavil je odhajaje, „da sem usmiljen človek, dam Vam trideset goldinarjev, pa me pustite pri miru!"

Mož je mahnil zaničljivo z roko, in takoj je izprevidel Brdar, da se je bil zaletel. Premišljeval je, kaj bi storil, in jezil se náse in na moža, ki je stal tako trdovratno ob poti in gledal ga tako mirno. Kaj, ko bi utajil, in pustil moža, da toži? A gotovo ima več prič, da se ga upa tako predrzno napasti. In če bo tožen, pridejo priče tudi z Dolenjskega. A že misel na sodišče in žandarje je pretresla Brdarju vse kosti

Boljše bode prijenjati in potolažiti moža, zlasti ker se je bil že nekoliko podal.

„Veste kaj, mož?“ pristopil je iznova in položil mu roko na ramo. „Možno je, da sem jaz kupil voli od Vas, čeravno se ne spominjam več; pa reciva, da je bilo res. In če sem Vam dal slab denar, kaj morem jaz za to! Kakor sem ga dobil, tako sem ga dal, če sem ga dal. Sam ga ne delam, Bog mi je priča. Če ste bili torej vi osleparjeni, jaz sem bil tudi. Trpiva škode vsak pol.“

Mož je odkimal in menil, da kakor prijemlje on Brdarja, tako naj se drži ta onega, ki je bil njega osleparil. Brdar se je zopet jezil in obračal se proč; a mož je vedel, da je že omečen in ni se ganil.

„Koliko torej zahtevate, za vraga, da bo mir besedi?“ povzel je od jeze tresoč se Brdar.

„Záse, kolikor sem rekel, potem pa še za nekoga drugega. Poslušajte, da Vam dopovem. Sv. Ožbolta dan ste bili Vi kupili od mene par volov.“ — Brdar je odkimaval. — „Dva para ste bili pa kupili od dveh fantičev, ki sta bila z menoj.“ — Brdar se je silil na zaničljiv smeh. — „To sta bila Brezovarjeva dva iz naše vasi, Tine in Gotard. Ampak Brezovar je bil umrl že lansko jesen. Vdova je bila na domu, in kako je, če ni gospodarja pri hiši, to si lahko mislite. Trudila se je Brezovarica in upirala, a ni šlo in ni šlo. Mož je bil zapustil nekaj dolga in četvero otrok, dva fantka in dve deklici. Plačevati je bilo treba davke in obresti in posle in baš takrat jo je bil pritisnil upnik iz Blagovice. Kmetija Brezovarjeva ni bila tako slaba in dva para volov sta stala v hlevu; a gotovine nima kmet, gotovine. Ker je bila slišala Brezovarica, da grem jaz na semenj, prosila me je, naj vzamem Tineta in Gotarda s seboj, ki bosta gnala oba para, naj gledam nánja in pazim, da ne izgubita denarja. Jaz sem pa to storil, ker sem boter teh otrok. Tako smo šli in prodali Vam, Brdar, tam pri križu, kjer gre pot čez Negastrn na Moravče. Jaz sem bil vesel, ker sem bil dobro prodal; še bolj vesela pa je bila Brezovarica. Drugi dan sem šel jaz plačat davke, Brezovarica pa v Blagovico dolg poravnat. In kaj se

zgodi! Moj denar so spoznali v davkarīji za ponarejen, Brezovarici pa ga je bil upnik nazaj vrgel, ki ga je bil tudi spoznal. Ampak kmetski človek ne spozna tako hitro velikega bankovca, ker ga malokdaj vidi. No, cesar ni imel nič škode, ker sem moral jaz plačati davek še jedenkrat v dobrem denarji, in še žandarji so mi preobrnili vso hišo. Oni v Blagovici, ki bi bil ložje utrpel, tudi ni imel nič škode. A Brezovarica, kako je ta jokala in zdihovala. Toda pomagalo ji ni nič. Letala je in prosila na posodo; a kdo more posoditi dandanes! Vse je bilo prodano, za mal denar, da se je komaj poplačal dolg. Saj veste, kako je. Nekteri nima, da bi kaj kupil; drugi ne gre blizu iz usmiljenja, kar po mojih mislih ni prav. Če se mora kaj prodati, naj se proda drago, da kaj zaleže revežu. Ona reva je morala po svetu s štirimi otroki. Najela si je kot v neki bajti in hodila delat. Po dnevi je žela in mlatila, po noči pa kuhala in šivala za otroke, da niso letali goli okrog. A mlačev je težko delo tudi za moškega, ki se najé do sitega trikrat na dan in spi po noči brez skrbi. Mlačev še ni bila pri kraji, Brezovarica je že legla. Če bi ne bile nosile ženske nji in otrokom jedi, poginili bi bili vsi od gladu. A Bog jo je rešil kmalu. Vi ne veste, kako težko se je ločila od otrok, kako jih je priporočala, kako prosila vse znance, naj se jih usmilijo. Pokopali smo jo in spogledali se, kaj bo z otroki, ki so jokali krog jame, vse še mlado, najstarejši k večjemu za pašo. Župan je rekel, naj se razdele po hišah. Ko so otroci to slišali, stisnili so se skupaj in zagnali tak jok, da se je storilo inako nam vsem. „Veš kaj?“ dejala mi je žena moja, ki je tudi jokala. „Ti si boter in varuh, vzemiva jih k sebi, bo že Bog pomagal.“ Jaz, ki imam že svojih šestero, sem rekel: če je tebi prav, naj bo še meni, bo že kako. Ampak zarekel sem se precej tedaj, da moram dobiti tistega potepuha, ki je vzel sirotam domačijo in mater. Sam zase ne bi bil šel za Vami, dasiravno se mi je hudo storilo. A sem si mislil: slepar ne odide kazni, meni pa povrne Bog pri letini in pri reji. Toda za te uboge, nedolžne sirote sem pa šel precej po svetu, ko je bilo veliko delo v kraji,

zakaj jeza me je grabila, kader sem jih pogledal, in Vas bi najrajši zadavil.“

Nem je poslušal prigodbo Brdar in kar vrtelo se mu je v glavi. Ni se mogel odločiti, kaj bi storil.

„Pojte z menoj proti mojemu domu, da se pogovoriva,“ dejal je s tresočim glasom in pokazal proti gozdu.

A mož je nagubančil čelo: „Skoz gozd ne grem z Vami; priložnost je skušnjava. Če imate poštene misli, tukaj se izgovorite.“

Zavzet je gledal Brdar moža, propadel. strmeč nad groznimi pomisleki. Ni se zagovarjal, niti se jezil; a ljut boj se je bil v njegovem srci. Zdajci potegne listnico iz suknje, izvleče denar in ga izroči možu:

„Tu imate; pustite me pri miru!“ — Mož prešteje denar, pregleda ga oprezno in meni, da mu gre še desetak. Brdar seže v žep in mu strese v roko ves svoj drobiž. „To je vse, kar imam,“ reče drhteč ter se obrne in zgine v gozdu. Tam se vrže na tla, pokrije si obraz z rokami in se razjoka od srda in žalosti. Vse je izgubil: poštenje, čast, dobro ime in denar. Tako je ležal kakor brezzavesten, dokler ga ni prebudil spomin na prošlost in strah pred bodočnostjo. Pred oči mu je stopilo vse brezuspešno prizadevanje, ves ponesrečeni trud in lotilo se ga je vroče kesanje. Proč, proč je moral iz kraja, ki je gledal njegovo pregreho in sramoto, v tujini bode pričel novo življenje pridnosti in poštenja, da si pridobi zopet, če ne sreče, saj dušnega miru. Strahom je spoznal, koliko škode je storil ubogim ljudem, in ni se kesal, da jo je poravnal saj nekoliko. Nestrpno razburjen je hitel proti domu, da bi kar najhitreje izvršil svoj sklep, da mora Prelaznik od hiše, da se proda vse posestvo in da se preseli on z ženo in otrokom drugam, kjer ga nihče ne bo poznal, če tudi v Ameriko

Prestrašila se je žena prepadlega moža; a on je hitel mimo nje, da iztira Prelaznika. Tega ni bilo v stanovanji, ampak po tleh, po mizi, po stolih je ležalo razmetano polomljeno orodje, kosci barv, papirja med ostanki jedi.

„Šel je,“ dejala je žena, „in rekel, da se ne vrne več.“

„Hvala Bogu!“ zdihnil je mož, sedel na stol in podprl si glavo s komolcem. Ona ga je začela izpraševati, kaj mu je, in prigovarjati mu, naj pusti to življenje, ki jima prizadeva toliko bridkosti in strahu in ki ga ne moreta prenašati več. Janez je prikimal in začel polglasno pripovedovati o svojem sklepu in načrtu.

„Drevi pride Vrban iz Ljubljane, njemu bodem ponudil, naj kupi. Če pojde po moji volji, spala bodeva nocoj zadnjikrat na Brdarjevem domu.“ — Jela sta preudarjati, kaj bi vzela s seboj na pot, in spravljati skupaj najpotrebnejše reči, kakor bi se jima zelo mudilo.

„Kje je Matevž?“ vprašal je gospodar.

„Davi je šel na vse zgodaj na božjo pot, kakor je rekel.“

„In Jernej?“

„Prelaznika je spremil in Polona se tudi potika okrog, tako da smo popolnoma sami. Saj so vsi bolj v Prelaznikovi službi kot v naši.“ — Gospodar je bil zadovoljen, da ni bilo nikogar doma, in ker je videl, kako sta z ženo jedne misli, obšla ga je neka mirna radost, kakeršne že dolgo ni okusil. Vzdignil je Janezka na koleno in jel se kratkočasiti ž njim.

„Kaj ne, da boste ostali sedaj doma?“ prosil je deček. „Z mamico se tako bojiva, kader sva sama, da ne bi prišel po noči volk ali pa medved.“

„S teboj pojdem in z mamico,“ dejal je oče in pritisnil ga k sebi. „Vsi bomo živeli vedno skupaj. Videla boš, Lojza, da bo še prijetno.“

Nekdo potrka s palico na vrata. Janez pogleda skoz okno in zagleda nejevoljen berača Matijčka.

„Kaj laziš tod!“ zavpije nad njim.

„Laziš! — Kaj se tako govori z menoj? Odpri!“ hudoval se je berač in stresal vrata.

„Stran od vrat!“ zakričal je razjarjen gospodar „Hodi z Bogom!“

„Z denarjem, drugače pa ne. Denarja daj!“

„Ne doboš ga!“ pridušil se je Brdar. — Berač je začel razgrajati in vpiti, kje je Prelaznik, in zmerjati Brdarja s sleparjem in goljufom, ki sam dela denar, a noče pomagati revežęm. Zaletel se je z ramo v vrata, da so odjenjala in je priletel dedec sred veže. Tu pa ga je zgrabil Brdar rdeč od jeze in skušal ga izriniti iz hiše A Matijček se je uprl z nogami, da ga ni bilo premakniti, in objel s kosmatima rokama Brdarja čez pas. Stisnil ga je k sebi, vzdignil od tal in hropel: „He, ti špica špičasta! Mene se lotevaš? Premalo te je.“

Brdar se je zvijal v njegovih rokah in klel, brcal in mahal, da bi se ga rešil; žena je vpila in vlekla berača za lase in v kotu se je treslo in jokalo ubogo dete. Neizmerno togoto je zbudila Brdarju sramotilna zavest, da ga strahuje v njegovi hiši berač. Prebledeval je, da so mu ustnice kar sivéle. Rešiti se je moral in maščevati se kakorkoli. Na klopi je ugledal nož. V zlobnem smehu je zaškrtal z zobmi in napel vse moči, da se nagne in doseže z roko zadnji pomoček. Zdaj, zdaj se ga je dotaknil, a hipoma mu umahne roka, ko zagleda med vrati žandarja in za njim druzega in tretjega.

„Narazen, v imenu postave!“ je zagrmelo, in razpustila sta se nasprotnika.

„Zdaj boš pa rad dal ves denar,“ godrnjal je zavistni berač.

„Kje je Prelaznik?“ vprašal je jeden izmed orožnikov, druga dva pa sta hitro prehodila in pregledala vso hišo, kjer sta našla vse, kar sta iskala, razven Prelaznika.

„Vsi z nama!“ ukazoval je orožnik in uklenil Brdarja in Matijčka, ki se nista nič upirala in le strmo zrla v tla. Žena pa je vila roke, objemala dete in jokala in prosila, naj je ne ženó skoz Dobravo.

„Če Vas ni bilo sram občevati s Prelaznikom,“ zavrnil jo je orožnik, „kaj bi Vas bilo sram ljudem se pokazati!“

„Strašni Bog, kako nas kaznuješ!“ vpila je žena. „Komu bova izročila Janezka, komu! Oh, le Kovačevim ne, le Kovačevim ne, da jim ne bo vedno pred očmi

moja sramota! Tone naj ga vzame. On ga bo odgojil boljše, kakor midva."

Jeden orožnik je ostal v hiši, druga dva sta gnala Brdarja, ki je obupno zrl predse in stresal glavo, kakor bi preudarjal položaj in zbiral misli, in Matijčka, ki se je predrzno oziral po ljudeh, ki so strmé gledali čudni sprevod. Lojza je peljala dečka in jemala ga, kader so je srečavali ljudje, na roko, da si je zakrila ž njim objokani obraz. A Janezek je silil v jedno mer k očetu in prosil ga, naj mu da roko, naj ga malo popestuje. Oče pa se je obračal stran, da ne bi videl sin uklenjenih rok, in grizel si ustni, da bi premagal jok, ki ga je silil.

Po Dobravi je bilo vse po konci, ne samo zaradi Brdarja, ampak ker sta hodila z županom po hišah še dva žandarja in iskala Prelaznika in raznašalcev ponarejenega denarja. Preiskovanje in zasliševanje je trajalo do pozne noči in od vseh strani je bilo slišati rotenje in vpitje in jok.

Pri Kovači so imeli zaprta okna in vrata, da ne bi videli in slišali svoje sramote. Kovač je hodil trdo po sobi in zdaj pa zdaj globoko zdihnil ali zamolklo zaklel, mati pa je skrivala obraz v robci in jokala.

Tudi pri Vrbanu so bili preobrnili vso hišo; odprli so siloma strijčevo stanovanje in premetali vso šaro, da bi bil strijc skoprnel od žalosti, če bi bil zraven. Našli niso ničesar. Toneta je branila čista vest in dobro ime. Prestrašena je popraševala Jerica moža, kaj to pomeni, ko je prignal orožnik mimo Brdarjevo družino.

„Križ božji!" zavpila je Jerica.

„Kaj! Janez? Brat moj?" ostrmel je Tone, ki je stopil naprej prepričat se, če je istina. Več ni mogel govoriti. Janez se je obračal stran, da se ne bi srečala z očmi. Lojza pa je pristopila in prosila jokaje, naj se usmilita otroka in ga vzameta k sebi. Za trenotje je obšla Toneta misel na bratovo neprijaznost in na svojo revščino, ko niti za svoja otroka nima prenočišča, a le za trenotje; takoj je zmagalo blago srce.

„Za Janezka bodita brez skrbi!" dejal je dobrosrčno in prijel dečka za roko. Janezek pa se je branil

in vpil in cepetal in klical očeta na pomoč, kot ni [illegible] od starišev. Dve debeli solzi sta zdrknili takrat Brdarju po upadlem lici, da je vzdignil uklenjeni roki in obrisal si oči. Lojza se je ozirala dolgo po otroku, Janez pa ni pogledal več tja, kjer sta Tone in Jerica mirila in pogovarjala kričečega Janezka in se jokala, videč žalost starišev in spominjajoč se človeške usode in svojih otrok.

Za Brdarjem so odpeljali žandarji še več drugih krivih ali sumnivih Dobravcev. Prestrašeno in razburjeno je bilo vse; zakaj kdor je imel slabo vest, bal se je ovadbe in skrival ali uničeval ponarejeni denar; kdor pa si ni bil v svesti nobene krivice, hitel je pregledat gotovino, če ni vmes kacega sumnivega bankovca. V gručah so stali ljudje in ugibali, kakšna kazen zadene tega ali onega. Kolik prestopek je ponarejanje denarja, stopilo je vsem strahobno pred oči.

„Je li še kak človek tako nesrečen, kakor midva!“ zdihovala je Jerica, onemogla od žalosti.

„Jaz poznam jednega, ki je še nesrečnejši,“ dejal je Tone zamišljen. Razumela ga je žena in pogled na tujo nesrečo jima je pomagal nositi svojo.

XIV.

V skrbeh pa je bila tudi gospa Liščeva, ne zaradi tega, ker se je preiskovalo tudi v Liščevi hiši; zakaj ni se našlo ponarejenega denarja nič in dobrega malo. A gospoda še ni bilo doma niti ženina in neveste, dasi se je bilo že zmračilo in sta bila slikarja že tu, da poslikata gorenje sobe. Vsake pol ure je priletela gospa vprašat Jerico, če je že prišel strijc Vrban; letala je na griček, odkoder se daleč vidi proti Vačam, poslala fantiča še dalje naprej; o nobenem nobenega glasu. Prebudela je zaman velik del noči; ko se je zdanilo, ni bilo še gospoda od nikoder.

„Kaj pa zdaj?“ prišel je vprašat zidar. Slikar je razgrnil svoje vzorce in silil, naj si jih izbere, da bo pričel delo. Ona pa je odlašala, češ, da se vrne gospod vsak čas, da ima zidar še dosti dela, in hudovala se nad Tonetom, da se tako počasi spravlja iz hiše.

„Do dvanajstih morajo biti spodnji prostori prazni, da se očedijo," tako je ukazovala. „In te postelje in te omare tudi že lehko spravite kam drugam."

„Morebiti pa ne bo treba, Tone," pristavil je moško župan Šimen, ki je prihitel z važnim uradnim obrazom.

„Kako, da ne bo treba? Če pa čakata zidar in slikar," zavrnila ga je gospa.

„Jaz sem dobil poročilo, da je Vrban nenadoma umrl v Ljubljani."

„To ni mogoče, ni mogoče," vikala je gospa preplašena.

„Saj je še kaj druzega mogoče, nikar to, da bi tak starec umrl," dejal je župan in kazal došlo pismo Tonetu in Jerici, ki sta strmé in nezaupno poslušala pretresujočo novico.

„Zidarji in slikarji bi lehko še počakali, če je tako," opomnil je Tone gospé Liščevi.

„Ne smejo, ne smejo," ugovarjala je gospa.

„Tone, kar pusti! Naj ti posnažijo! Plačal bo, kdor je najel."

Te besede županove pa gospé zopet niso bile po volji

„Kaj je storiti! Kaj je storiti!" tarnala je in stopicala po dvorišči. „Če bi bilo res, gospod bi bil pisal. A zakaj ne piše, ko je že drugi dan z doma! Kaj je storiti!"

„Jerica, ti zberi svoja pisma skupaj," dejal je župan, „in oglasi se takoj pri sodišči za dedščino. Jaz moram še danes v Litijo in lehko se pelješ z menoj. Kolikor vem jaz, ni naredil Vrban nobenega testamenta. Ti pa si najbližja sorodnica."

„A ženitno pogodbo je gotovo naredil, ženitno pogodbo," opomnila je gospa.

„Brez ženitve ne velja nič," razlagal je župan in podiral gospé up za upom. Poprej tako ponosno prevzela je popolna malosrčnost.

„Kaj mi je storiti!" javkala je. „Oh, gospod župan, pomagajte mi!"

„Saj Vam ni sile," zavračal jo je Šimen. „Vrban je mrtev; pustite ga pri miru!"

Župan je govoril resnico. Kakor smo slišali, peljali so se bili pred dvema dnema gospod Lisec, ženin Vrban in nevesta Lenka v Ljubljano, da bi naredili ženitno pismo pri notarji. V Litiji jih je bil silno razjezil Matevž, ki se je bil na vse zadnje predrznil stopiti ž njimi v isti vagon. Grdo so ga gledali vsi trije in sklenili prestopiti pri prvi postaji v drug voz. Ko pa je sprevodnik zahteval karte, naredil se je Matevž nalašč pijanega. Karte ni hotel iskati, češ, da je že preščipnjena, in na vprašanje, kam da se pelje, godrnjal je zaspano, da v Celje.

„A tod se ne peljete prav, mož," tresel ga je sprevodnik.

„Vi boste mene učili!" zapletal se mu je jezik. „Večkrat sem bil v Celji nego Vi. Ob desetih moram biti tam, če se na glavo postavite."

„A mi se peljemo v Ljubljano."

„Kamor hočete."

„Popolnoma je trd. Mesto v Celje pripelje se v Ljubljano in še kazen bo moral plačati," menil je sprevodnik proti sopotnikom in naredil Liščevi družbi veliko veselje.

„Le pustimo ga," dejal je škodoželjno Lisec. „Karto je vzel za v Celje, pelje se pa v Ljubljano, ta pijanec. Ko bo plačeval globo, se že strezne."

„Prav mu je," dejala je nevesta, ki jo je bil v Litiji razžalil, in namuzal se je celo strijc Vrban. Čez naslonilo so hodili gledat nesrečnega Matevža in migali si zloradostno. Matevž pa je smrčal do Ljubljane. Tam ga predrami sprevodnik, da bi ga vlekel pred načelnika.

„Kar za njim pojdimo," veleval je Lisec; „bode saj kaj smeha."

Tako so hiteli za Matevžem, da bi se veselili njegove kazni. Nevesta je uhajala naprej, ženin je pešal, Lisec pa je bil vez med njima.

Pred načelnikom pa je bil Matevž res že trezev, začel je iskati po žepih in izvlekel karto, ki se je

glasila pravilno na Ljubljano. Niso mu mogli do živega, naj ga je tudi pisano gledal sprevodnik, in da si bi mu bila privoščila iz srca vsa Liščeva družba. Z neumnim smehom na ustih se je majal Matevž s kolodvora.

„Ali ne greš na božjo pot?“ vprašal ga je Lisec, da bi skril svojo prevarano zavist.

„Najprej si hočem ogledati mesto,“ dejal je Matevž. „Kje je najimenitnejša kavarna?“

„Tjale k Evropi pojdi!“ — Matevž je vstopil v kavarno, sedel hrupno in široko za kamenito mizico in poklical moško črne kave. Zavest polnega žepa mu je dajala pogum. Ko je popil kavo, zaklical je: „Viržinko!“ za viržinko: „Novine!“ Marker mu je prinesel stare „Novice“ in zaničljivo ga ogledal. „Nemške novine!“ zahteval je Matevž, preobračal list in delal se, kakor bi bral. „Še jedno črno kavo!“ ukazal je iznova in nazadnje: „Račun!“ — Ponosno je izvlekel petdesetak iz listnice in razgrnil ga na mizo. Marker ga je vzel in šel; a z drobižem ga dolgo ni bilo nazaj.

„Vse kote bodo premetli, da ga zmenjajo,“ mislil je samoljubno Matevž in moško puhal dim proti stropu. A slave je bilo kmalu konec. Vrnil se je marker in ž njim policaj, ki je povabil Matevža s seboj, da bo povedal, kje je dobil ta denar.

Gospod Lisec pa je peljal Vrbana in nevesto njegovo k notarju.

Med potom reče Vrban: „Notarjev je v Ljubljani več. Vi, gospod Lisec, pojte malo poprašat okrog, kateri bi bil cenejši za tako reč; jaz bom pa stopil v hranilnico, da naložim nekaj denarja. Zadnje čase so mi začeli vračevati dolžniki in škoda je, če bi denar tako ležal.“ — Lisec pa ni hotel spustiti Vrbana izpred oči in skupaj so šli v hranilnico vsi trije. S tresočo roko je izvil Vrban knjižico iz velike rdeče rute, položil med liste denar, skoro same Prelaznikove petdesetake, in izročil vse skupaj uradniku. A uradnika s knjižico tudi dolgo ni bilo nazaj in ko se je pokazal med okencem, vstopila sta dva policaja.

„Oče, ta denar je ponarejen, ni za nič,“ dejal je uradnik.

„Kako pravite?“ vprašal je Vrban. ki je le na pol razumel besede.

„Ponarejen denar ste prinesli,“ ponovil je uradnik, „denar, ki ne velja nič.“

„Denar, ki ne velja nič.“ zastokal je Vrban in prijemal se za ograjo; „moj denar za nič!“ Stemnilo se mu je pred očmi in kolena so se mu pošibila. Da ni bil stol pri rokah, zgrudil bi se bil na tla. Tresel se je po vsem životu in krčevito se grabil za prsi.

„Kaj pa Vam je! Kaj pa Vam je!“ klicala je Lenka, ki se je sramovala tikati pred ljudmi svojega ženina.

„Nič, nič,“ šepetal je Vrban onemogel v Liščevih rokah. Lice mu je sivelo krog odrtih oči; še nekaj časa so se pregibale ustnice in: „denar, denar,“ se je še slišalo. potem nič več. Po zdravnika so začeli klicati po pisarni; a ko je prišel zdravnik, bilo je za Vrbana že prepozno. Lisec ga je tresel, drgnil na vse pretege, klical z obupno vztrajnostjo — zastonj. Neznosna nejevolja. kakeršno rodi zavest brezuspešnega napora in podrtih nadej, srd na Vrbana, na samega sebe in na ves svet sta tedaj prevzela Lisca. da se ni oziral ne na kraj ne na ljudi. Potegnil je Vrbanu listnico iz žepa in potisnil jo Lenki v roko. Policaj ga je ustavil.

„Ta denar je tega dekleta,“ hudoval se je Lisec. „Davi ga ji je podaril ta mož. Jaz sem priča.“

„To se vse pokaže,“ dejal je oni; „zdaj pojdeta z nama, da povesta, odkod je ta denar.“

Lisec se je jezil, kaj njega briga ta denar; a moral je iti s sestro pred sodnika. kjer jih je že čakal Matevž. Ta ni tajil ničesar; in takoj so šla poročila in ukazi na orožniško postajo. in tist dan, ko so prijeli Matevža. ujet je bil tudi Brdar.

Druzega dne po noči se je vrnil gospod Lisec s svojo sestro domov: Hud je bil videti in pobit in več dni se ni pokazal ljudem. Zakaj Vrban je bil umrl brez oporoke. Pri zapuščinski obravnavi se je prisodilo vse njegovo precejšnje imetje najbližji sorodnici Jerici. Gospod Lisec se ni mogel več videti v Dobravi, kjer

je bil pogorel tako do tal. Na Vačah je dobil kupca za hišico in preselil se z ženo in sestro nekam na Dolenjsko, kjer nadaljuje, zopet čislan in cenjen, svoj obrt. A če ne bode miroval kmalu, ovadijo ga sodišču.

Prelaznika so kmalu dobili v pest, potegnil pa je s seboj v nesrečo mnogo Dobravcev.

Brdar ni več videl svojega otroka. Brat ga je obiskaval, a kader ga je vprašal, če sme pripeljati Janezka, stresel se je Janez, pomislil nekoliko in odločil, naj ga ne vodi k njemu niti mu ne govori o očetu. Hlastno pa je popraševal, kakšen je sin, kako se mu godi, in če je priden in ponižen. Umrl je, preden je dostal kazen, iz koprnenja po ljubljenem otroku, ki se ga ni upal več videti, ko mu je bil ugrabil premoženje in dedno dobro ime.

Ženitev Ferdulfa vojvode.

Furlanska povest.

Spisal **Bogdan Vened.**

Prolog.

Cvet Italije cvetoče
Solnce Lombardije vroče,
Kaj je tebi, signorina,
Mokroóka ti Blandina?
Vrejo po dežji studenci,
Glasno vrejo mi po senci,
Pa ko sine solnce z neba,
Posuší jih in posreba
Tebi solza ne usahne,
Naj še takšen žarek dahne!
Kaj očí si barvaš jasne?
Glej, dovolj so že opasne
Langobardskim vojvodičem
In knežičem in plemičem!
Signorina, pazi, pazi
In lepote si ne kazi:
Že očí so tvoje rdeče,
Rdeče vse in krvaveče;
Meni ta ne prija slika:
Rdeča barva je krvnika!
Ali beliš lice milo,
Da bi kakor platno bilo,

Kakor snežec Apenina?
Signorina, znaj: belina
Blede smrti je podoba
In ljudí spominja groba!
Morda pa škropiš si lice,
Da vzkalé mu bolj cvetice?
Slušaj me, oprezna bodi,
Lic škropljenje mi ne godi:
Voda rije v lice, v glavo,
Voda pije krvco zdravo;
Zraven vem za hudo drugo:
Voda si napravi strugo,
Struga pa je zlà nakaza
Tudi starega obraza!
Signorina, pazi, pazi,
Čuvaj diko na obrazi,
Pametno mi vzrok povedi,
Vzrok povedi svoji bedi,
Da poiščemo zdravila
In ti damo tolažila! ...“

Teče Minčjo, tiho teče;
Nočca z zvezdami leskeče.
V nočco pa ob trudnem časi
Strun kipé čarobni glasi ...
Grad se dviga na obali,
Temen grad na sivi skali,
V gradu čujejo se joki,
Bridki joki, tesni stoki ...

I.

Napoved.

igred sedemstoinpeto,
Kar prišlò Rešenje sveto,
Z juga so prinesle ptice,
Brzokrile lastavice.
Langobardom gospodari
Aripert v Paviji stari,
Furlanijo pa zanj vodi
Ferdulf, Genovčan po rodi.

Lepa dêžel langobardska,
Pa najlepša plan je gardska!
Garda staro je Benako.
Kje li jezero je táko
S toli sinjimi valovi,
S toli plodnimi bregovi?
Hej, benaška zlata vina,
Sočna smokev z Bardolina,
Iznadjezerskega hriba,
In benaška vkusna riba
In benaške ve citrone,
Vé citrone in limone —
Oj, benaški gričk zlati,
Komu vi ste nepoznati?
Plodno jezero Benako,
Kje li jezero je táko?
Iz jezera tega teka
Belopolta Minčjo reka;
Kot jegulja hitra šine
Z brega v vodne globočine,
Prav takisto skače, bega
Minčjo reka izpod snega,
Snega jezera Benaka —
Kje nji reka je jednaka?
S klanca toči se v ravnice,
V zêlene svetlé gorice,
Oj, gorice vinorodne
In ravnice bujnoplodne . . .

Tu že pomlad hitroskoka
Cvet postilja; zarja poka.
Dan se dela, krasen danek
Danek kakor zlati sanek
Ali kakor svet pravljičen,
Dičen kot sam raj je mičen.
Ali tod v ravnico teka
Belopolta Minčjo reka!
Šumno ji veselje javlja.
Šumno mi gradič pozdravlja,
Lep gradič na sivi skali,
Na strmini ob obali.

Mož povodnji, mož prastari,
V dnu brezdanjem gospodari.
Biserna mu je palača,
Varuje jo vodna kača,
Kača kaljena pri vratih,
Vrata so od škrili zlatih.
Znotraj se iskré kristali
In smaragdi in opali,
Ribe so mu zveste sluge,
Nje pošilja v daljne struge.
Vode sinje umno vodi,
Kakor sam za pravo sodi:
Zdaj jih z bičem službe vadi,
Zdaj valove rahlo gladi,
Kakor že je dobre volje,
Ali pa ga jeza kolje.

Minčjo reka vrè in dere,
Silno vróč bregove pere;
Mož povodnji se predrami,
Mane si očí z rokami,
S postelje, od bičja stkane,
Kvišku na valove plane.
Starec gleda in ugiblje,
Kaj takó se reka ziblje . . .
Misli starec, ne ugane;
Bolj očí zaspane mane,
Zdaj pa vidi grad na skali,

Na strmini ob obali:
Grajska hči stojí ob lini,
Zrè skoz lino po dolini.
Zareží se starec sivi,
Hudomušni, porogljivi,
In takó-le reko kara:
„Ha, takó, ti moja stara!
Vidiš grajsko hčer tam v lini,
Zročo doli po dolini;
Pa zató se meniš z vali,
O možitvi njeni, ka-li!
Ti razborna vsaj mi bodi,
V dôbi sivi mi ne zblodi!
Stara si kot zemlje skorja
In kot drobni pesek morja.
Pa je taka stvarca mala
Tebi glavo koj zmešala,
Ona stvarca od dekliča,
Od pozemskega črviča!
Za ljudmí ti vedno kimaš,
Vse človeške misli ímaš.
Pa saj vem: Z ljudmí ti hodiš,
In zató kot óni blodiš;
Blodijo pa zemski sini
Danes, kakor so v davnini.
Ali da povem s poetom
Modrijanom, ki pred letom
Peval je na mojem bregu —
Mož je bil že v samem snegu —
Vse na svetu se preminja
In s pozemskih tal izginja;
Menjajo se gore listi,
Človek pa je vedno tisti;
Kakeršen je mož bil prvi,
Tak je vsak njegove krvi.
Kar je prvi človek čutil,
Kar on mislil, kar on slutil,
Tisto misli, tisto sluti
Vsak zemljan, takisto čuti.
Te besede so resnične.
A da bodo bolj pravične,

Naj ta slova še pristavim
In takó ti, starka, pravim:
Ko je prvi človek sodil,
V sodbah on je vedno blodil,
In zemljan takisto sodi
In takisto v sodbah blodi!

Mati Eva je blodila,
Ko je rajša izgubila
Raj kot jabolko piškavo:
Laž imela je za pravo
In blodila mi je bedna,
Ker je bila radovedna.
Blodijo še danes mamke,
Stare mamke in pa samke,
Blodijo pa žene bedne,
Ker so toli radovedne.
Kàj ni blodna stara mamka,
Stara tetka ali samka:
Komaj da ji palec giblje,
Tajno vender še ugiblje,
Še ugiblje, zveze snuje,
Mlade še zaroke kuje.
Kdo vé, kaj takó k mladini
Starkam silijo spomini?
Menda ker najbolj zanima,
To človeka, česar nima!
Oh, mladost takó je lična
Starcu kot pravljica mična:
Sladke vzbuja mu spomine,
Ž njimi dela mu skomine!

Taka tudi ti si, starka,
Starka moja brez prevdarka:
Za ljudmí ti zmiraj kimaš,
Vse njih misli v glavi ímaš!
Kaj bi tebi gospodična,
Grajska hčerka mlečnolična?
Níkdar več takó ne hrumi,
Nji v pozdrav mi več ne šumi!
Rajši spal bi pod vodami,

Pa me takšen hrup predrami!
No, storjeno je storjeno,
Pa ti bodi oproščeno!
Bil pa res sem nàte jezen.
In kakó ne: Kàj bolezen
Dolgotrajna mučna moja
Nič ti ne napravlja znoja?
Kàj ne veš, kakó naduha,
Rada spravi nas od kruha?
Kaj brez mene bi počela,
Da uniči smrt me bela?
Kdo naj potlej tebe vodi?
Kdo pravico tebi sodi?
Kdo bi vale službe vadil,
Kdo jih z roko milo gladil?
Hahaha, to so norčije!" —
Starcu zdaj obraz zasije,
Vale gladi ljubeznivo
Pa jih tepe nagajivo.
„Nič se me ne boj, saj vedno
Rad imam te, vodo dedno!
Prav je, da si me vzbudila,
Zdaj me bo vsaj pokrepila
Sveža sapica jutranja,
Topla sapa pomladanja.
Kar se tiče gospodične,
One grajske mlečnolične,
Pa priznavam drage volje
Da nikjer ni lepše, bolje:
V dežel glas gré njen deveto,
Iz devete pa v deseto!
Snubit hodijo plemiči,
Vojvodiči in knežiči
Trgat si hité cvetlico,
To mladico krasotico!
Nudijo ji doto zlato,
Prožijo rokó bogato,
Ali ona — kakor pride,
Takšen snubec spet odide.
Pa je že takó na sveti,
Mladi svet lahkó pové ti:

Bolj kot se otresa deva,
Bolj se zánjo vse ogreva!
Prav takó je s to Blandino,
Lepo grajsko signorino . . .
Ali kaj ti pravim, stara:
Mož povodnji te ne vara:
Naj še lepše solnce sije,
Venderle nekoč se skrije!
Cvet Italije cvetoče,
Solnce Lombardije vroče
Pravijo Blandini pevci,
Laški pevci gostosevci —
Skoro bodo bolečine
Peli bedne signorine!"

Vodnji mož napoveduje,
Že napoved se zvršuje.

II.

Snubač.

Grajska hči stojí pri lini
In zre doli po nižini.
Z line gleda po snubačih,
Po domačih in inačih.
Vsako jutro tukaj gleda,
Zraven nje stojí soseda;
Je soseda njena dekla,
Stara dojka, zvesta Tekla. —
Grajska hči takó ji pravi,
„Oj, raduj se moji slavi:
Vidiš tamo v daljni dalji,
V dalji kakor v sivi halji,
Nekaj jasno se leskeče,
V solnci jutranjem trepeče.
Viteški so to nakiti,
Ki blesté se v solnčnem sviti.
Spet snubač gré nov z družino
Snubit tvojo signorino."

Ali pravi njena dekla,
Stara dojka, zvesta Tekla:
„To se motiš, signorina,
Moja gospica Blandina:
Niso viteški nakiti;
Svetijo se v solnčnem sviti
Pomladanje le cvetice,
Ki jih krijejo rosice.
Kaj še praviš, moja mila:
Da bi jaz se veselila,
Ker snubačev ímaš mero
Preveliko na izbero?
Jaz ne bom se radovala,
Morda bodem še jokala:
Star gré meni rek po glavi,
Star rek, ki takó-le pravi:
Kdor okolo ognja hodi,
Hudo se ob njem osmodi." —
Zopet pravi ji Blandina,
Stare dekle signorina:
„Ti se motiš, moja dekla,
Stara dojka, zvesta Tekla:
Prav okó mi vidi čisto
Staro pač ne zrè takisto!
Ajmo, ajmo hitro doli
Čakat snubca na pomoli!"
Pravi, pak mi skoči doli
Čakat snubca na pomoli.

Pógled moj letí po sveti;
In kaj v sveti mi je zreti?
Dober vid imate, mamke,
Dobre mamke in vé samke:
V srce vidite mladiču,
V dušo vidite dekliču,
V vse višine, v vse globine,
V vse daljine vid vam šine.
Ali časih vender stara
Mamka tudi se prevara!
To nam priča siva Tekla,
Grajske signorine dekla:

Ko je z lin stopila doli
In je stala na pomoli,
Čula kónj je peketanje,
Čula je ostrog rožljanje,
Pa prijela se za glavo
In dejala: „Je že pravo:
Res so viteški nakiti,
Ki blesté se v solčnem sviti;
Nov snubač gré spet z družino
Snubit mojo signorino!“ — —
Vodi, kdor peró zná moje,
Da lepó popišem voje
In orišem vam družino
In snubačevo rodbino!
Roka mi je prenespretna,
Da opiše spremstva cvetna
V zlatu, v srebru, v težki svili
In v bagrenem dičnem krili;
In peró je prerobato
Za družino to bogato.
To peró mi le zapiši,
Da so v jasni grajski hiši
Snubci zbrani imeniti,
Imeniti, ponositi:
Príšel Ferdulf vojevoda,
Staroslavnega poroda,
Iz furlanske vojvodine,
Snubit je prišel Blandine.
Príšel s svojimi je brati
In s premnogimi še svati.

Še na konjih so sedeli,
Pa so lepo jih vzprejeli
Sluge grajskega gospoda.
Sluge urnega so hoda:
Privedó jih v dom prostrani,
Čaka jih graščak v dvorani.
Zraven stala je Blandina,
Sama grajska signorina
In lepó se priklanjala
In jih k mizi posajala.

Dobro hišni oče znade,
Kakšne lepe so navade:
Gosta treba pogostiti
In na njega zdravje piti.
Slava tebi, hišni oča,
Ti znaš posel vinotoča;
Slava tebi, signorina,
Gospodinja ti Blandina,
Dobra res si gospodinja,
Vredna biti vojvodinja!
Ali reči moram nekaj:
Da v nevarnost mi ne tekaj:
Res je vojevoda krasen,
Ali prav zató opasen;
Slavo ímaš, da sklonila
Ni te še ljubezni sila.
Če ti še je slave mari,
Vojvode ne glej nikari,
Vojvode ne glej po strani,
Da ti srčeca ne rani!

Bili snubci so veseli
In so že roké si meli:
„Signorina je že naša,
Oj, nevesta in pristaša."
Srčno so se veselili
In v veselji se gostili.
Pa naj poje drug kateri
V lepih vrstah, v lepi meri,
O pojedini sijajni,
O dobroti njeni bajni!
Laška vina, zlata vina,
Kómu greste iz spomina?
Snubci so se mi gostili,
Pridno vina rujna pili.
Ko so se pa nagostili
In se vina že napili,
Vstane ženinov mi druže,
Druže ženinu je služe,
Vstane druže, krog pogleda,
Gladko steče mu beseda:

„To je rekel moj vojvoda
Ferdulf slavnega poroda,
Ki je vojvoda furlanski
In patricius romanski
In sorodnik mil vladarjev,
Ki na mestu rimskih carjev
Krono imajo železno
In nosé jo modro, pezno
V staroslavljeni Paviji;
To je rekel v Furlaniji
Zbranim svojim vitezovom,
Frijulske zemljé sinovom:
Deca moja, vitezovi,
Slavnih dedov vi sinovi!
Tam, kjer Minčjo reka teče,
Tamkaj se gradič leskeče;
V gradu pa živí orlica,
Oj, orlica je devica;
V srce me je ustrelila,
Ustrelila in ranila!
Deca moja, vitezovi,
Slavnih dedov vi sinovi!
Vi ste srčni, vi ste mladi,
Vojne vi imate radi:
Brze konjce osedlajmo
In na vojsko se zravnajmo,
Vojskovat se za orlico,
Mojega srcá devico,
Pa ne bomo se z orožjem,
No se bomo z milotožjem,
Z milotožjem in prošnjámi.
Prošnje, te naj grédo z nami:
Ni za žensko vojna sila,
Zanjo je beseda mila.
Prošnja naj devico gane,
Da zaceli srčne rane;
Ona sama zná sceliti,
Ki me znala je raniti.
Táko vojsko mi vzdignimo
In devico priborimo
In privedimo nevesto,

Oj nevesto, v naše mesto! —
To je rekel moj vojvoda
Ferdulf, slavnega poroda.
Mi pa zbrani vitezovi,
Slavnih dedov mi sinovi,
Ž njim koj vzdignili smo vojno,
Vojno mirno in pokojno,
Priborit mu signorino
Slavno gospico Blandino.
Tu poglejte korenjaka!
Ni več takega junaka
Nì po roci nì po slavi,
Tudi ne po modri glavi.
Jaz v gospodovem imeni,
Oče, dvigam glas iskreni:
Dajte svojo nam Blandino
Hčerko, krasno signorino!“

Vstane oče, hišni oče,
Govorí besede vroče:
„Kaj naj pravi oče stari?
Blagost hčerke mi je mari;
Hvala tebi, vojevoda,
Hvala, svetla vam gospoda,
Da ste sèm se potrudili,
Potrudili, hčer snubili.
Meni je snubač po godi,
To pa izrečeno bodi:
Res ga ni več korenjaka,
Ni več takega junaka
Nì po roci, nì po slavi,
Tudi ne po modri glavi,
A po moji stari veri
Prava sreča se ne meri
Nì po roci nì po slavi,
Nì po viteški postavi,
Tudi ne po glavi trezni,
Meri pa se po ljubezni.
Torej vprašajte Blandino,
Milo mojo hčer jedino,
More li nam to razkriti,

Da bi htela ga ljubiti,
Da bi htela ž njim živeti,
Ž njim živeti in umreti?“

Vstane ženinov spet druže,
Ženinu je zvesti služe,
Vstane druže, krog pogleda,
Gladko steče mu beseda:
„Cvet Italije cvetoče,
Solnce Lombardije vroče!
Kaj te prosimo, Blandina,
Slavnoznana signorina:
Naj tvoj cvet pri nas zdaj klije,
Bodi solnce Furlanije.
Bodi Ferdulfu nevesta,
Bodi njemu žena zvesta!“

Da zdaj vidite Blandino,
Lepo grajsko signorino!
Rožice ni toli krasne,
Zvezdice ni take jasne,
Kakor v tem je bila času
Signorina v svojem krasu.
Vse je gledalo lepoto
Z bajno, čarobno tihoto.
Ona pa je nepremično,
Nepremično, kipu slično
Zrla v ženinovo sliko,
V to lepot vseh moških diko;
Kakor bi imela sanje.
Ko pa jo vzbudí vprašanje:
Ali htela bi z vojvodo
Svojo združiti usodo?
Vid povesi in rdečica
Živa ji oblije lica;
Iz očí pa ji že gleda
Plahost in deviška zmeda.
Signorina moja zala,
Kaj me nisi poslušala:
Vojvode ne glej po strani,
Da ti srčeca ne rani?

Że je tebe osvojila
Čarobna ljubezni sila!...
Ali zdajci se obrne,
Nje oholost se ji vrne;
Brž duhá v odgovor zbira,
Ko po svatih se ozira;
Nje besede so bahate,
Ko bogate gleda svate:
„Hvala tebi, vojevoda,
Hvala, svetla vam gospoda,
Da ste sèm se potrudili
In ste mene zasnubili!
To pa vam odkrito bodi:
Snubec bil bi mi po godi:
Ni ga res več korenjaka,
Ni ga takega junaka
Po lepoti in postavi,
Ali, ali kje po slavi!
Kje si slavo je pridobil,
Kje sovraga ugonobil
Ali pa zaplenil plena
Iz sovražnega plemena,
Kakor delajo to carji
In sloveči vsi vladarji?
Kaj je znano o vojvodi?
Pevec mnog v deželo hodi,
O junakih slavnih poje,
Poje znoje njih in boje,
Kako so se mi borili,
Kakšno zmago pridobili.
Mnoga čula sem imena
Slavljena in pa češčena,
A Ferdulfovega nésem!
Kje li ga opeva pesem?
Kaj je znano o vojvodi?
Da je Genovčan po rodi,
Da lombardski on vazal je,
Da Furlansko njemu dal je
Rajni kralj naš Kunibertus,
Da trpí ga Aripertus.
To je vse, kar o njem slove,

Pesem ga nikjer ne zove!
Jaz pa sem takó sklenila,
Da se ž njim ne bom možila,
Čegar plemenite glave
Ne obdeva venec slave!
Kaj ti pravim, vojevoda?
Imenitnega si roda,
Ali slaven nisi! Glavo
Prej ovenčaj z bojno slavo!
Ko si ž njo se sam odičil,
In sovraga sam uničil
Ali pa zaplenil plena
Iz sovražnega plemena —
Potlej semkaj se vrnite,
Me nevesto odvedite!"

III.

Svèt.

To Blondina je izrekla
In v stanico svojo stekla,
Snubci pa so kàr obstali
In pri sebi premišljali.
Niso dolgo tako stali,
Niso dolgo premišljali:
Vljudno so se poklonili
Pa so konjce zapodili
Tja na izhod v domačijo,
Tjakaj v lepo Furlanijo,
Kjer stojí njih grad glaviti,
Grad glaviti, ponositi;
Forum Julii se zove,
Daleč na okolo slove.
Niso prej se oddehnili,
Niso prej si odpočili,
Kot na klopici domači
In v domačem naslanjači.
Ko so se pa oddehnili
In od pota se spočili,

Hudo jim je v glavi vrelo
Signorine slovo smelo.
Slovo bilo je žaljivo,
Ali ne do cela krivo:
Res je Ferdulf vojevoda
Imenitnega poroda,
Ali v pesmi nič ne slove,
Pesem ga nikjer ne zove.
Svoje slave nima. S slavo
Kje si je ovenčal glavo?
Ni še slave si pridobil,
Ni sovraga ugonobil
Ali pa zaplenil plena
Iz sovražnega plemena,
Kakor delajo to carji
In sloveči vsi vladarji . . .
Hodi v sobi vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda,
Kakor bi ga bil popari
In ga z batom kdo udaril.
Misli mu je polna glava,
A nobena mu ni prava;
Težko stopa in ugiblje,
Ves razburjen z glavo ziblje.

Hildebrand je najstarejši,
Najstarejši, najmodrejši;
Hildebrand to pravi slovo,
Modro slovo je njegovo:
„Na tem vrtu, božjem svetu
Cvetka mnoga še je v cvetu.
Pa pustimo signorino,
To prevzetnico Blandino!
Naj se dèkle prevzetuje,
A prevzetnost se kaznuje,
Če na nji ne, na otrokih,
Če ne précej, pa v obrokih.
Pojdite iskat neveste,
Prav je, kamorkoli greste!
In najsì je dèkle revno,
Bodi, da je le pohlevno

In ponižno in pa pridno,
Zraven modro in previdno.
Hvala Bógu na nebesih!
Mnogo listja na drevesih,
Mnogo je cvetic na polji,
Izberimo si po volji,
Lahko branje je vojvodi!
Tako moja glava sodi.“

Moder starec, modro slovo
Bilo tako je njegovo,
Toda niso ga slušali,
Ampak rajši so pristali
Arnulfovi lahki glavi,
Ki jim te besede pravi:
„Hildebrand je sicer moder,
A ljubezni še nikoder
Ni okusil sladke zmede,
Naj le zopet mirno sede!
Jaz bi dvojil, če sploh íma
Kaj srcá, saj ne zanima
Duše mlade ga razvnetje;
Všeč mu naše ni početje,
Po ljubezni on ne vpraša —
Kaj ljubezen njemu naša!
Kdor pa vé, kaj je ljubezen,
Sladka, grenka ta bolezen,
Vé, da zna jo zaceliti
Le, kdor znal jo je vzročiti!
Mnogo se je poskušalo,
Vse, kakó li bi se dalo
Zaceliti to bolezen,
To bolezen in ljubezen.
Niso mogli je drugače,
Pa poslali so snubače;
Ti pa zvezo so sklenili,
Koj bolezen zacelili.
Tudi mi smo že snubače,
Ker le-tó ne gré drugače,
K nji poslali, ki storila
Ali pa je uročila

Vojevodi to bolezen,
To bolezen in ljubezen.
Ni odrekla nam do cela,
Nekaj le si je želela;
Ustrezimo ji, pa naša
Bo nevesta in pristaša!
Bože moj, kakovo slovo
Hildebrandovo je ovo!
Kaj bi htelo dèkle revno,
Dèkle revno in pohlevno!
Naša mila gospodinja,
Naša mati vojvodinja
Mora biti plemenita,
Ponosita in glavita!
In za vse to je Blandina,
Slavnoznana signorina.
Ajmo, vojsko naredimo
Pa si slave pridobimo,
Potlej pa kàr po nevesto,
Signorino lepo zvesto!"

Arnulfu je obveljalo.
Glasno mu izrekel hvalo
Ferdulf je za tako slovo,
Za gorečnost to njegovo.
Ali kaj je zdaj storiti?
Kakšno slavo pridobiti?
Hodi v sobi vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda,
Misli mu je polna glava,
A nobena mu ni prava;
Težko hodi in ugiblje,
Ves zamišljen z glavo ziblje.

Zvite so Furlani glave,
Nimajo zastonj te slave.
Hitro Adalvin zdaj vstane
In veselo roke mane,
Svetijo očí mu žive
Kot očí volkulje sive,
Kadar se na plen napravlja

In nogé že v skok nastavlja.
Pravi Adalvin to slovo,
Zvito slovo je njegovo:
„Glave si ne ubijajmo,
Kàr na vojsko se zravnajmo!
Bog nebeški, dobri oče:
On skrbí za svojce vroče —
Kaj do skrbi nam in bede!
Bog nam dal je za sosede
Na izhodu tam Slovence,
Te mrtvaške tožne sence!
So Slovenci ljudstvo revno
In vse mirno in pohlevno
Kakor božji volek v grivi,
Kakor jagnjiček na njivi.
Njih orožje je oralo,
Orožarna pa je tnalo,
Kjer se vadijo za vojno,
Oj, za vojno, jim dostojno,
Za poljé, kjer vidiš žito,
Žito, vojsko ponosito!
Vidite zdaj naše bede,
Ko imamo te sosede
Tu v bližini, tu za Sočo,
Reko jaderno deročo.
Naše slave ti Slovenci
Mastne žrtve so prvenci.
Ajte, kar po njih udrimo
In njih dėžel osvojimo;
To ovenča našo glavo
Z neizbrisno, večno slavo.
Potlej konjce osedlajmo,
Po nevesto odjahajmo!“

Resno pravi te besede,
Še resneje zopet sede.
Šum se dvigne po dvorani,
Pohvalé ga vsi dvorjani.

Ali vstane vojevoda:
„Ne takó mi, vi gospoda!

Nič močí ne precenjujte
In nikar ne zametujte
Mi slovenskega mejaša.
Zlà bi vojna bila naša!
Rod je óni mnogobrojen,
Mnogobrojen, nas dostojen.
Res na videz je pohleven,
Pa je tudi národ gneven.
Dosti so prizadejali
Našim dedom, dosti dali
Trdega jim opravila.
Silna so Slovenci sila,
Ko močí spoznajo svoje
In vzbučijo bučne roje
Za pepélišče očino
Za besedo materino!
Ali to naj vas ne plaši,
Saj zaupam lesti vaši!
Vi drugovi moji zvesti,
Kdo li vešč je taki lesti,
Da Slovence preslepimo,
V pésti svoje jih dobimo?"

Zvite so Furlani glave,
Nimajo zastonj te slave.
Reče Viland: „Kaj storimo?
Ajmo, list jim bel pošljimo,
Naj k nam pridejo na gosti,
Ko radosti bode dosti.
To pa zgôdi se o kresi,
Ko se božji dan obesi,
Ko prirejamo gostije,
Kjer na čast se kresu pije.
Kaj živeli bi v prepiru,
Žijmo rajši v lepem miru!
Pridite pa vsi boljarji
In družinski gospodarji,
Da prestane stara jeza
In potrdi se zaveza.
So Slovenci še preprosti,
Précej k nam dospó na gosti,

Mi pa že kakó storimo,
Da prepire zanetimo;
Saj po glavi svoji zdravi
Národ sluje naš lokavi!
Ko zavrè jim kri od srda,
Pest udari naša trda,
Potlej znaj kmet, da Furlani
Trgajo mesó kot vrani!
Prav vse takrat pokoljimo,
Vse na óni svet pošljimo.
Ko poslali smo gospode,
Národ ves naš suženj bode;
Pohitimo v njih deželo,
Naše bodi zadnje selo!
Potlej konjce osedlajmo,
Po nevesto odjahajmo."

Šum se dvigne po dvorani,
Pohvalé ga vsi dvorjani.
Vsak načrt le-ta pozdravlja,
Hildebrand le se ustavlja:
„Táko delo je zakotno
In za viteze sramotno;
Ž njim se bomo le grdili
In črnili, ne slavili."

Ali starca kdo posluša?
Vsakdo se ob njem poskuša:
V vojski pravo je drugače,
V nji dopustne so zvijače.
Vse bo videz tak imelo,
Da je to slovensko delo,
Da Slovenci so začeli
In nalašč prepire vneli . . .
Ferdulf pošlje po pisarja
In mu pismo progovarja:

„Langobardski vojevoda,
Ferdulf, slavnega poroda,
Ki smo vojvoda furlanski
In patricius romanski

In sorodnik mil vladarjev,
Ki na mestu rimskih carjev
Krono imajo železno
In kraljujejo ž njo pezno
V staroslavljeni Paviji,
Mi s prestola v Furlaniji
Pišemo vam bele liste,
Pišemo iz duše čiste:
Bog vas hrani bridke bede,
Vas, slovenske nam sosede!
Letos in uprav o kresi,
Ko se božji dan obesi,
Priredimo mi gostije,
Kjer na čast se kresu pije.
Pridite tačas k nam v gosti,
Ko radosti bode dosti.
Kaj živeli bi v prepiru,
Žijmo rajši v lepem miru,
Da prestane stara jeza
In potrdi se zaveza.
Pridite pa vsi boljarji
In družinski gospodarji!
Ferdulf to vam poročuje,
V stolni grad vas pričakuje;
Forum Julii se zove,
Daleč na okolo slove."

Pismo to pisar napisal
In ga z lepo barvo vrisal,
Ferdulf pa si sle izbere,
Pošlje jih, kjer Soča dere;
Bili sli so vitezovi,
Da slovenski bi sinovi
Lože in tembolj verjeli,
V zanke lože se ujeli.

Ferdulf pa še drug list spiše,
Svojeročno ga nariše:
Pismo spiše signorini,
Svoji miljeni Blandini:
„Oj, napravljaj hitro balo

Prav bogato in pa zalo;
Skoro okrog moje glave
Zaiskrí se venec slave!“

IV.

Slovenci.

 lesu črnem volk zavija,
In po tleh se plazi zmija;
V dolu se pa ovca paše.
Ni to volk, ki v šumi vzrase,
In ni kača to, ki v lazi
V travi se zeleni plazi:
So Furlani volk in kača,
Volk in kača strupenača;
A Slovenci so ovčice,
Oj, pohlevne te dušice,
Pa pretí jim volk in kača:
Glad furlanski in zvijača!
Kdo Slovence zdaj zaščiti,
Ko preté Furlani zviti?
Milo jokajo se Vile,
Ker so prišle take sile
Na Slovence, njih sinove;
Tožne le imajo dnove.

Pase jagnje se po trati,
Paše nihče mu ne krati,
Lepo rase in redí se
In plodí se in množí se.
Kočarili so in pasli
Dedje naši leporasli
Tamo daleč po ravnicah
In planicah zelenicah,
Še naprej, kjer Dunav teče,
Tam, kjer Volga zemlje seče.
Volga matuška se zove,
Daleč na okolo slove:
Zibala je v davnih dnovih

Kakor v nečkah na valovih
Vse Slovene starodavne,
Oj, očete naše slavne!
Ljubijo jo vsi Sloveni,
Kakor mamko vsak jo ceni.
Tam Sloveni prebivali,
Danovali, nočevali;
Lepo so se mi redili
In plodili in množili.
Pa pritisnili od zadi
Divjih ljudstev so napadi.
In sedaj so se ločili —
Da bi níkdar se ne bili!
Bili so odslej Sloveni
Bratje le si po imeni.
Na zapad so njih družine
Daleč šle od domovine;
Ločene so bratov steze.
Moč prestane, kjer ni zveze:
Sosed jih sovražno gleda,
Joj, pretí jim silna beda,
Tujim silam prepuščena
Pojedina so plemena.

Pleme pa Slovencev bedno,
Najbolj je sočutja vredno:
Za hrbtòm so jim Avari,
Spred Lombardi in Bavari.
Komaj gré jim Ober s poti,
Že se drug jih sosed loti!
Kdo bi vzmogel táko breme?
Príšlo je slovensko pleme
Jedno tja do sinje Soče,
Čeznjo bilo ni mogoče
Dome v dolu so zgradili
In se složno nastanili.
Mirno hteli so živeti
In ob čedah mirno bdeti.
Pa sosedje njih Furlani
Niso bili jim udani:
Sèm čez Sočo so hodili

In plenili in morili;
Žita njih so želi, meli,
Plod jemali, komaj zreli,
In se s plenom povrnili...
Bodi miren v taki sili,
Trpi, ko te srd prešinja,
Ko izginja ti blaginja!
Res sta vedno tiste nravi
Božji volek, jagnje v travi,
A Slovencev čud se mila
V hudo je izpremenila;
S klinom klin se pač izbija,
S krvco rdečo krvopija.
I Slovenci so hodili
Preko Soče in plenili,
Bili kot Furlani smeli,
Žita njih so želi, meli.
Bili vedni so poboji
In vsakdanji nepokoji.
Odpočili so si malo,
Spet prijeli za oralo,
Ko je Samo bil junaški
Varuh proti sili laški.
Ko pa legel je v gomilo,
Vse kot prej je zopet bilo:
Obnovili so se boji
In nekdanji nepokoji,
Za Slovence časih srečni
Ali tudi nepovšečni!
Kómu li ni znano leto
Šeststoinsedemdeseto,
Ko je Vektari furlanski
V jedni bitki dopoldanski
Stolkel silno jih število,
Stolkel v zêleno gomilo!

Pa nebesom bodi hvala!
Mirnejše so čase dala:
Mir Slovenci so imeli
Pred furlanskimi krdeli.
V miru so se popravljali

In spet čvrsto razvijali. —
Zlà grozí jim zdaj usoda:
Nanje Ferdulf vojevoda
Kakor volk se je odpravil,
Da bi se pri njih proslavil;
K njim se plazi kakor kača,
Lest ga spremlja in zvijača.

Stoja, stoja kmetsko selo,
Z griča beli se v deželo;
Bistrica se selo zove,
Daleč na okolo slove;
Nad tem selom je gradišče,
Staro ljudsko shajališče.

Pismo drobno je dospelo
V to prijazno selo belo,
Pismo drobno z naznanili
In zavêdnimi vabili.
Nesli so je vitezovi,
Frijulske zemljé sinovi.

Pade jastreb med golobe!
Gledi žalostne podobe,
To živalce mi grčijo
In na varen kraj letijo.
Pali v zemljo sli so Lahi,
Kmetje so golobci plahi:
Strah in plah njih src se loti,
Že naprej jim gredo s poti.
Česa išče tujec todi?
Vektari jim v glavi blodi
In furlanski bojni lazi,
Kjer jih je pobil v porazi.
Pa prijazni so poslanci,
Kakor da so stari znanci;
S komer so se srečevali,
Lepo so ga pozdravljali,
Pak šli mirno na gradišče,
Staro kmetsko shajališče.
Glas se je okrog raznesel,

Kot bi veter ga raztresel:
Sli furlanski so dospeli!
Kmetje komaj glas prejeli,
Ti pustili so oralo,
Oni brano, óni tnalo,
Pa hiteli na gradišče,
Staro svoje shajališče.
Ko pa v goro so hiteli,
Žalne misli so imeli.

Oj, pozdravljeno gradišče,
Shajališče, zavetišče,
Ti slovenska akropola
Tam na griči iznad dola!
Ti Slovencu kraj si prvi,
Drag do zadnje kaplje krvi.
V sleharno posvetovanje,
V sejo ali zborovanje
Ti slovenske kmete družiš.
Ali še drugače služiš:
Zaslon ti si kmetom varen,
Ko privrè oblak soparen,
Ko privrè sovrag v deželo
In v poslednje kmetsko selo,
Sila prikipí do vrha,
Meč ob tebi on si skrha:
Stene tvoje so bodeče,
Oj, bodeče in moreče,
In pred tvojimi okopi
Meči so sovražni topi.
Váte pribežé rojaki,
Ženske, deca in možaki,
Branijo se zmagovito,
Tujca zapodé srdito.
Zdravo bodi, oj, gradišče,
Ti slovensko zavetišče!
Bog zanesi, da ne bilo
Prenočišče bi nemilo!

Živo bilo je gradišče,
Kot spomladi je mravljišče.

Sli na griči so postali,
Z brzih konjcev poskakali.
Zbrali so se tam boljarji
In družinski gospodarji
In premnogi drugi kmeti
In mladeniči razvneti.
Kmetje so v okrogu stali
In so se spogledovali:
„So glasovi li veseli,
Ki nam sli jih bodo deli?"
Hudo so pričakovali,
Česa bi se nadejali:
Vrani so le črni vrani,
In Furlani so Furlani!
So obrazi jim bledeli:
Kaj, če zopet bi zapeli
Po ozemlji bobni bojni,
Bobni bojni v borbi zdvojni! . . .

A drugačni so mladiči,
Oj, slovenski sokoliči:
Lahom gledali so v óči,
Pógleda ne odmičoči.
Zraven gledali so loke,
Bistre loke, tulce sloke,
Anti: „Tujec, le pogledi,
Kakšen je naš tulec v sredi:
On ima jezične hčere,
Hčeram ni njegovim mere;
Ako hočeš, omožimo
Hčere té in poročimo
Z lokom bistrim; dej, če hočeš,
Pir bo to, da kàr zastočeš
In se zgrudiš na zemljico
In izdahneš nam dušico!"

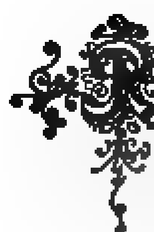
A prijazni so poslanci,
Kakor da so stari znanci!
S kmeti so se rokovali
In se sladko jim smehljali.
Pa Slovenci so le plahi,

Verni se ne zdé jim Lahi!
Sol in hleb so jim darili
In lepó jih pogostili,
Kakor je navada davna,
Tujcem vsem jednakopravna:
Vsak dobí solí in hleba,
Kolikor mu je potreba;
Potlej šele gosta vpraša
Gospodar, kaj mu prinaša.
Sli pa list so jim kazali
In v roké ga jim dajali.
Ljubi Bog, zdaj glej nadlogo,
Na Slovencih glej marogo:
Nihče ga ni znal prebrati.
Oj, slovenska tožna mati!
Kaj porečejo Furlani,
Kakšni oni so pagani!
Kaj jim hočejo dejati?
Še ne znajo pisma brati.
Pač poznajo svoje reze
In pa čaravne poteze,
Da rotijo ž njimi boze
V časih straha ali groze,
A latinskega pisanja
Ne umejo, ne čitanja.
Zdaj Slovenci so vsi rdeli,
Od sramote vsi nemeli.
A poslanci vitezovi
Vljudnih dedov so sinovi,
So prijazni, preprijazni,
Vse jim preženó bojazni:
List so jim samí prebrali,
Kmetje pa so poslušali,
Pazno bralca so sledili
In sledeč so se čudili.
Ko pa konec so začuli,
Glasni vzkliki so se vsuli,
Glasni vzkliki in veseli.
Zdaj Slovenci so začeli
Bolj natanko vpraševati,
Drobneje pozvedovati.

Šli so vse jim razložili
In lepó jim besedili;
Sladko njih je jezik tekel,
Dokler ni se sod izrekel,
Da dospè na gostovanje,
Na njih kresno godovanje.

V.

Dobrorad.

azplakale so se Vile:
Oj, že gredo črne sile
Na Slovence, ljube sine.
Skoro jim imé premine . . .

Ali hvala bodi Bogu
Tamkaj gori v višnjem krogu,
V višnjem krogu na nebesi,
Kjer gorijo večni kresi!
To kresovi so modrosti
In vednosti in kreposti;
On pravico le spoštuje,
A krivico uničuje
In razdira spletke zlobnih
In naklepe zle hudobnih.
Večna bodi hvala Bogu
V nebeščanov svetlem krogu!
On je strl furlanske spletke,
Razozlal njih zagonetke.
Poveličal je pravico,
Kaznoval pa je krivico!

So Slovenci obljubili
Biti Lahom gostje mili,
Priti na njih gostovanje,
Lepo kresno godovanje.
Šli pa so roké si meli:
„Skoro bomo vas zajeli!“

Nekaj dni je že minilo,
Ko se to je dogodilo.
Minil prvi, minil drugi,
Hitro kakor voda v strugi:
So Slovenci praznovali
In s poslanci pirovali.
Tudi tretji dan je sinil,
In ko sinil, že izginil;
Sle so tàčas izpremljali
In lepó se poslavljali.
Dan napočil je četrti:
So Slovenci kakor krti
V trudno se zarili delo
In si delali odelo
Za furlansko gostovanje,
Lepo kresno godovanje.
Peti dan se je zgodilo,
Da na gori je zvonilo,
Tam na lepi Sveti Gori,
Précej ob jutranji zori.

Oj, ti lepa Sveta Gora,
Naše vere svetla zora!
Kam imé me nese tvoje?
Nese dušo mojo v boje,
V dolge boje in krvave,
V boje polne rajske slave,
Slave rajske in premage,
Strte vidim črne vrage . . .
Bog podêli mi nebesni,
Moč naklôni moji pesni,
Da opiše vredno boje
In neštete óne roje,
Ki popevali so psalme,
Prejemaje svetle palme
Mučeništva od krvnikov,
Svete roje mučenikov! . . .
Pa kdo bi opisal boje
In neštete óne roje
Slavnih Kristovih vojakov,
Oj, junakov vseh junakov!

To le prosim, Bog nebesni,
Moč naklôni moji pesni
Da opiše dva junaka,
Kristova oba vojaka,
Ki sta tod se vojevala,
Sveto vero zasejala,
Mohorja in Fortunata,
V carstvu božjem sveta brata!
Prej pa še besedo pravo
Marku naj dobim na slavo!

Ko se je pisalo leto
Tretjeinošestdeseto,
Sveti Peter tam iz Rima,
Ki nebeške ključe íma,
Pošlje Marka v Akvilejo,
Na krščanske vere mejo.
Bil je Marka Petru druže,
Veren druže in pa služe.
Sveti Peter pa je skala,
Ki ne bo se omajala.
Pa je Peter Marku velel:
„Evo, kar si vedno želel,
Evangelij dajem tebi,
Vedno nosi ga pri sebi
In mi pojdi v Akvilejo
In če moreš, še v Celejo!
Krivoverci tam živijo,
Za malike mi gorijo.
Evangelij jim izpričaj,
S čudeži ga poveličaj!“

Marka se Bogú izročil
In se je od Petra ločil
Pa šel v mesto Akvilejo,
Ni pa mogel še v Celejo.
Bilo akvilejsko mesto
Vsem malikom davnim zvesto;
Bilo je tačas veliko,
Rimskemu cesarstvu v diko;
Kje mu bilo je jednako?

Ali danes ni več táko!...
Marka blagovest je znanil
In napadov zlih jo branil
In jo s čudi izpričaval
In jo slavno povzdigaval.
Ko pa je ostavil mesto,
Kristovi že veri zvesto,
Za naslednika je molil.
Bog mu sam ga je izvolil:
Sveti Mohor bil naslednik,
Svete vere propovednik.
Sveti Mohor, ti buditelj,
Ti gojitelj in učitelj,
Po krajéh si naših hodil
In v nebesa ljudstva vodil,
Naj glasí se tebi slava
Od Ogleja do Triglava,
Tebi in pa Fortunatu,
V razširjanji vere bratu!
Kar sta vidva vse storila,
Temu mere ni, števila.
Odpravljala sta malike
In njih davne žrtvenike;
Vero pravo sta učila
In ljudí k Bogú vodila.
Ni bilà več Akvileja
Kristovih naúkov meja,
No krščanske vere reja.
To nam priča Doroteja,
Evfemija, Kristu dekla,
In Erazma in pa Tekla,
Akvilejske te device
Mučenice in svetnice,
Ki so za nebeško slavo
Položile mlado glavo
Krvoločnemu trinogu.
Kot neveste, zveste Bogu.
Vama bile so učenke
Te mladenke, te mučenke!
Dalje že iz Akvileje
Sveta vera srca greje:

Dalmatincem, Ilirjanom.
Japodom in Noričanom,
Vsem zdaj sveta vera sveti,
Dvojica jo sveta neti.
Tudi tjakaj gor ob Soči,
Reki jaderno deroči,
Razposlala sta učencev,
Veri pridobit gojencev.
Verno ljudstvo bilo todi.
Ljudstvo k njim kàj rado hodi:
Skoro so iz zemlje vstale
Cerkve božje, lepe, zale.
Ali zlo je, da na sveti
Mora dobra stvar trpeti.
In trpeli so kristjani,
Ko so trli jih pagani
Cerkve so jim razdevali,
Rušili in sežigali.
Kje pač bi sedaj kristjani
Bili sámi v Bogu zbrani? —
Dviga se nad Sočo gora,
Ondu sveti vere zora,
Vera ta pa je visoka
Do nebesnega oboka,
Saj v nebesih Jezus biva
In to vero v svet razliva.
Na to goro so hodili
In le-tu Bogá molili
Svete vere vsi pristaši,
Tu na dušni bili paši.
Prvim vernim katakombe
Varne bile so zaslombe,
Gora bila ta kristjanom
Zaslon varen pred paganom.
Zvonček je duhovnik rabil,
V goro jih je z zvončkom vabil,
Ki je visel nad pečino
In se daleč čul v dolino,
Zbiral v goro je kristjane,
Pri obredih božjih zbrane.
Moč imela gora čudno:

Pridno je in neutrudno
Ljudstvo na goró hitelo,
Kjer izviralo je vrelo,
Lepo vrelo svete vere
In pa čudežev brez mere.
Ljudstvo pravoverno vneto
Goro zvalo je le Sveto.
Pa so prišli drugi časi,
Drugi časi, drugi glasi.
Tuja ljudstva prišumela.
Ljudstva z jutra so hitela
In se na zapad selila,
Stara ljudstva zamenila.
Gora pa je vedno stala
In se Sveta Gora zvala,
Šlo je to imé od roda
Pa do roda, kot usoda.
Ni pa v gori zvon več rabil,
Ni več ljudstva v goro vabil,
Huda sapa le igrala
Ž njim se je in ga majala . . .

Sèm Slovenci so dospeli,
V starih vražah še živeli.
Kadar zvonček so zaznali,
Od strahú so vztrepetali:
Jago-Burjo so prosili
In so k Stribogu molili,
Naj jim blago prizanese,
Ukrotí pogubne bese!
Mislili so, da na gori,
Sedež besu je in Mori.
Pa kaj pravim: Sveta Gora,
Prave vere boš jim zora!
Príšel mož je preko meje,
Morda prav iz Akvileje,
Prišel sèm v slovenska sela,
Črna je imel odela;
Nihče mu ni znal imena,
Nihče vedel mu kolena
Sam pa ni se zval drugače

Nego Kristov pomagače.
Vero Kristovo je znanil
In jo neustrašno branil
Proti Triglavu, Daždbogu,
Proti Ladi in Svarogu,
A le redki, nekateri
Novi so verjeli veri,
Ljudstvo še je zaslepelo
Mreno na očéh imelo.
Niso rož na pot mu stlali,
S trnjem so jo pregrinjali.
Svetec pa ni bal se boja
In ne truda in ne znoja:
Hodil je od sela v selo,
Da prekrsti vso deželo.
Ko so leta ga sklonila
In mu starost oprtila
In odreklo mu koleno,
Šel je starček v gorsko steno
Na visoko Sveto Goro,
Znanit jim od tam pokoro.
Oj, od dela ni odnehal,
Da se ni bil že upehal:
Zvonček mu je zopet rabil:
Vernike je v goro vabil
In učil nauke resne,
Lajšal dušne in telesne
Národu je težke boli
Daleč, daleč na okoli . . .
S tem zmaguješ, sveta vera,
Da krotkosti ni ti mera;
Nimaš mere v potrpljenji
In v junaškem ne borenji!
Vsi so starčka spoštovali
In ga zvesto poslušali.
Delal iz rastlin je leke,
Delal tudi lek za veke:
Dušne in telesne paše
Čakale so tam pristaše.
Ne samó pristaš, no tudi
Nejevernik se potrudi

V goro: svetec ne odreka
Svojega nikomur leka.
Šel je sloves o tem moži
Daleč kot o gorski roži,
Ki izleči bolečine,
Da bolezen zdajci mine.
Dobrorad dadó mu íme,
In to íme se ga prime.
Vsi so starčka spoštovali,
Spoštovali, blagrovali.
Kadar pa je sam kàj rabil,
Z zvončkom jih je v goro vabil,
Verniki pa so hiteli,
Tolpoma do njega vreli.

Slava tebi, Bogec mili,
Ti pomagaš v vsaki sili,
Dal Slovencem si svetnika,
Oj, svetnika in rešnika.
Ta slovenski rod obrani,
Ko preté z lažjó Furlani.
S staroslavne Svete Gore
Luč se blesti zlate zore . . .

Peti dan se je zgodilo,
Da na Gori je zvonilo.
Verniki so tja hiteli,
Tolpoma so v goro vreli.
Dolgo že ni zvončka rabil
Starček, ni jih k sebi vabil;
Kaj li takega naznani
Starček danes tolpi zbrani?
„Verne moje vé dušice,
Pojdite vé past ovčice,
Sèm velite pa boljarjem
In družinskim gospodarjem!“

Glas je šel po vsi dolini:
Dobrorad tam gor v pečini
Kliče k sebi vse boljarje
In družinske gospodarje.

Čudom so se vsi čudili,
Zvedeti se vsi trudili,
Kaj li hotel bi boljarjem
In družinskim gospodarjem.
„Ali je pripravil lekov
Ali pa koristnih rekov?“
To so kmetje govorili,
Ko korak so v hrib spešili.
Že so stali na pečini;
Dobrorad je stal v sredini.
Še neverniki so bili,
Pa so vender vrat sklonili.
Zdaj pogledi Dobrorada:
Srébrna ga diči brada;
Kakšna so njegova lica —
Lica sama so sušica
Od prebitega trpljenja,
Od trpljenja in borenja!
Kakšno je njegovo čelo,
Vse zgubančeno in velo —
Ali vendar plemenito
In junaško ponosito!
Gledi še očí njegove —
To očí so sokolove!
Stal je Dobrorad na sredi
Kot pastire v svoji čedi,
In očí so bistro zrle
Na slovenske sine vrle.
„Zdravi, dični mi boljarji
In družinski gospodarji!
Radosti srcé mi polje,
Da prišli ste blage volje!
Najbolj veselí človeka,
Če se vse takó izteka,
Kakor so njegove želje,
Želje le, in ne povelje.
Saj ne more prav veleti
Človek, no samó želeti.
Jeden sam je, ki je velel,
Pa dovršil, kar je želel,
In le-tá je Bog jedini,

Čegar vsi ljudjé smo sini!
Da vas skličem, mi je velel,
Došli ste, ko to sem želel!
Iz oči vam berem: Čému
Sklical sem vas k zboru temu?
Ali sem pripravil lekov,
Ali sem nabral vam rekov?
Reč za vas je znamenita,
Velevažna in cenita.
Ali prej mi še povejte,
Predno rečete, poglejte:
Kaj človeku je najdražje,
Kaj najdražje in najblažje?"

Da si slišal razna mnenja,
Kar obstal bi od strmenja!
To bi rekel: Ti možaki
Niso bližnji si rojaki!
In še več: To niso sini
Ravni, istomaterini!
A na svetu vsaka glava
Méni, da je njena prava.
Dobrorad to slovo pravi,
To uganko jim zastavi.
Batog mu stojí najbliže;
Batog še ne vé za križe:
Ni še dolgo se oženil,
Pa takó je govor sklenil:
„Ženka meni je najdražja,
Kar najdražja in najblažja:
Ona mi življenje slajša,
Žitja mi trpljenje lajša!"
Pa oglasi se Slavine,
Ki ima tri mlade sine:
„Deca meni je najdražja,
Kar najdražja in najblažja:
Čast mi dela in veselje,
Izvršuje moje želje!"
Pravi Pribislave tretji,
Pravi v mladem še razvnetji:
„Oče, mati so najdražji,

Kar najdražji in najblažji
Skrbno mene so vzgojili,
Svetujó mi v vsaki sili."
A četrti Vladivoje,
Ki še nosi stare kroje:
„Domovina je najdražja,
Kar najdražja in najblažja:
Zibelko je meni dala,
Grob mi tudi bo postlala!"

Svetec peti se odzove,
Ki spoštuje še bogove:
„Bozi meni so najdražji,
Kar najdražji in najblažji:
Lahko dado dobro srečo
Ali žalost preperečo!" —
Vse utihne, da ne dihne,
Kot če sapa kdàj upihne
Gostom luč in razsvetljavo;
Vse prijema se za glavo;
Tesno je v pečini tesni . . .
Zdaj pa Bogdan pravi resni:
„Človek sam si je najdražji,
Kar najdražji in najblažji:
Najprej pač jaz ljubim sebe,
Potlej šele ljubim tebe.
Ako ni na svetu mene,
Zame ni stvarí nobene!
Žitje meni je najdražje,
Kar najdražje in najblažje!
Le če žijem, ljubim tudi,
Žitje le mi sreče nudi."

Molkom vsi molčé jeziki;
Vsi stojé kot mrtvi liki.
Potlej se jim jezik pregne,
In Bogdanu vsak pritegne:
„Res, življenje je najdražje,
Kar najdražje in najblažje!"

Kaj pa Dobrorade pravi?
Ostro jih sedaj ustavi:

„Vam življenje je najdražje,
Kar najdražje in najblažje,
In kakó skrbite zanje?
Vi skrbite kot za sanje!
To življenje drago, lepo
Kàr prodali ste na slepo:
Vam so Lahi se laskali,
Vi pa ste se koj udali;
Pa vas bodo prelestili —
Prelestili in pobili.
Greste li na gostovanje,
Pa na svoje greste klanje!"

Strela šine v plašne kmete,
Vse prepale in zavzete.
Strmo zró na Dobrorada,
Molk po družbi vsi zavlada.
Potlej Bogdan se oglasi,
Starčka vpraša mi počasi:
„Dobrorade, oče ljubi,
Dej, kaj meniš o pogubi?"

„Kaj da menim o pogubi? —
Poslušajte, bratje ljubi!
To življenje vam najdražje,
Kar najdražje in najblažje,
Vzeli radi bi Furlani,
Langobardi ti pretkani.
In še več: sinove, hčere
In bogove davne vere,
Vse, kar drago vam na sveti,
Vse hoté vam, bratje, vzeti!
Zvito sli so govorili,
V gosti k njim so vas vabili —
Glejte mi furlanske kače,
Oj, zvijače strupenače:
Povabili so boljarje
In družinske gospodarje;
Te hoté samó poklati
In na óni svet poslati.
Potlej príšli bi v deželo,

Osvojili vsako selo,
Ker hoté z junaško slavo
Okrasiti sebi glavo.
To povem iz duše čiste,
Razodel mi to je Kriste."

Prebledeli kmetje revni,
Stiskali pestí so gnevni.
Vstalo strašno ropotanje
In rotenje in žuganje:
„Da bi te, furlanska kača,
Zavijača, strupenača!
Da smo précej jim verjeli
In vabilo njih vzprejeli!
Pa le bodi, kakor bodi,
Nič zvijača ta ne škodi:
Klati se ne bomo dali,
Rajši bomo tod ostali!"

A kaj pravi zdaj Bogdane?
Misel nova njemu vstane:
„Ne takó, drugovi mili!
Lahom smo se obljubili,
Moramo tedaj k njim iti
In se ž njimi pogostiti.
Najsi glave so lokave,
Zdrave mi smo tudi glave:
So vabili le boljarje
In družinske gospodarje,
Pojdimo tja vsi rojaki,
Vsi mladiči in možaki,
Kar orožje nesti more,
Nesi je v furlanske dvore!
Pa se lepo pogostimo
In s Furlani ogledimo!"

Vsi so v en glas se združili
In Bogdanu pritrdili.
Dobrorad še to jim pravi,
Lepe misli íma v glavi:
„Ne začnite vi prepira:

Čas gostí je dôba mira.
Le če bodo vas napali,
Nanje zbor se vaš navali!
In še to naj vas naprosim,
Vročo željo v srci nosim:
Krista mi ne pozabite,
Hvalo Njemu prinesite,
Da otel vas je zvijače.
Oj, furlanske strupenače!...
Vam življenje je najdražje,
Kar najdražje in najblažje,
To življenje kratkotrajno!
Ali morda vam brezkrajno
Večno žitje nič ni mari?
Verjemite glavi stari:
Tam brezkrajno bi življenje
Bilo vam le zgolj trpljenje,
Ako ni vam duša čista,
Ako ne spoznate Krista!
Slave iščite nebeške,
A potem šele človeške!"
Kmetje so ga zahvalili,
Pa so se domov vrnili...

Dobrorad pa sklene roke
In iz duše to globoke
Moli, moli prav goreče.
Oj, goreče in proseče:
„Večni Bog, oh, čuj te glase:
Za Slovene, ne pa zase
Prosim Tebe: Oj, nikari
V zmot ne pústi jih prevari!
Še v zeleni so pomladi
In cvetó v najlepši nadi,
Ali žuga jim pozeba.
Oj, pomagaj Ti jim z neba:
Pošlji solnce vere prave,
Vere svete, vere zdrave..."

Moli starček, vzpenja roke
In iz duše to globoke

Prosi, prosi prav goreče.
Prošnje pa le-té puhteče
Zbira angelj v zlato skledo,
Nese jo v nebeško sredo.
Bog prebiva tam v nebesih
Med svetniki v večnih kresih,
To kresovi so modrosti
In vednosti in kreposti;
Ž njimi vsemu svetu vlada
Od izhoda do zapada!

VI.

Krst.

Ljubi Bogec, ne zameri,
Saj ostanem v Tvoji veri.
Ali to mi v glavo neče,
Najsi kdo karkoli reče:
Dal si meni zdravo glavo,
V glavo dal mi pamet zdravo:
Glava neče mi razbrati,
Pamet neče razozlati:
Čudni Tvoji so naklepi!
Dobro vem, da niso slepi,
Ali nečejo mi v glavo,
Nečejo mi v pamet zdravo:
Čudna, čudna pota hodiš,
Kako Ti Slovence vodiš!
Res oprostil si nemarnost
In pokazal jim nevarnost,
Razodel, kakó Furlani
V črni jim preté nakani.
Menil bi, zdaj bodo kmeti
Le za boj s Furlani vneti;
Saj vedó, da so Furlani
Sami vitezi izbrani,
Delo jim nobeno ložje
Nego sukati orožje.
Kaj izdá, če so nevarnost

Prej spoznali, a nemarnost
Še drží se jih kot dlaka
In če ne storé koraka.
Da sosedstvo in okrožje
Sklicali bi na orožje
In se urili v orožji,
Da bi boji bili ložji.
Še bolj bodo se smijali
Jim Furlani, ko steptali
Kmete bodo mnogočetne,
A v orožji mladoletne.
Lahko bodo jih steptali,
Še bolj bodo se smijali
Preprosti slovenski lesti,
Ki uprla njih se pésti!
Moja glava bi menila
In takó-le razsodila:
Zdaj naj bi slovenski kmeti
Le za vojsko bili vneti;
Vadijo naj se v orožji,
Da bi boji bili ložji!
Ali kaj počnó, to zvedi,
Veroval ne boš besedi:
Vsi župani in boljarji
In vsi prosti oratarji
Lazijo v krščanske hiše,
Lazijo od miši tiše
In poslušajo kristjane,
Slušajo od ure rane;
Pa do mraka in ponoči
Še bedé v krščanski koči.
Reci kdo, da ni več zreti
Čudežev na božjem sveti:
Kàr pogledi mi pagane,
Glej, kakó časté kristjane!
Prej so jih zaničevali,
Jezno jih pogledovali,
Zdaj pa lazijo v njih hiše,
Lazijo od miši tiše.
Ob ognjišči mi sedijo,
V kasno noč pri njih bedijo.

Kaj imajo skupaj neki?
Ali čaravni so leki,
Ki dajó jim opravila?
Morda bodo jih zvarila
Slova čaravna krščanska,
Ki so hujša kot paganska,
Da zastrupijo Furlane,
In steró njih zlè nakane?
Teden dni takó poteče,
Treba bo izdreti meče:
Skoro dejemo: O kresi,
Ko se božji dan obesi,
Treba bo na pirovanje,
Na furlansko gostovanje!
Nihče se za to ne méni,
Vsi zaspani so in leni
Ljubi Bogec, ne zameri,
Saj ostanem v Tvoji veri,
Ali to mi v glavo neče,
Najsi kdo karkoli reče:
Dobro vem, da so pagani
V lepi druščini s kristjani,
Ali, ali sila vstaja,
Dragi čas samó pohaja!

To sem jaz brezumno sodil,
Ko sem sodil, pa sem blodil:
Čudni božji so ukrepi,
Pa so lepi, niso slepi.
Sámo pameti človeški
Za spoznanje so preteški!
Naj molčé mi usta smela,
Vse prav dela, kar Bog dela.
Sodi človek naj nikari,
Da ga sodba ne prevari!
Pri Slovencih to spoznavam
In iskreno izpričavam.

Nekaj dni je že minilo,
Kar se je le-tó zgodilo.

Grom drdrá. in strela poka,
In v tečajih zemlja stoka.
In vijača drevje dviga.
Blisek se za bliskom vžiga,
Gledi: v razsvetljavi bliska
Po stezì se tolpa stiska;
Móž prihaja vojna truma
Brez ropota in brez šuma.
So li zlobni to tatovi
Ali gorski so sinovi,
Ki se vračajo od plena
Tja, kjer stoja gorska stena?
Niso zlobni to tatovi,
Niso gorski to sinovi:
To so velmožjé. boljarji
In družinski gospodarji,
To slovenski so rojaci.
Oj, junaci. korenjaci!
Kamo neki ide truma,
Tiha truma ta brez šuma?
Ide truma tiha v goro;
Palica jim je v oporo,
Gré pred njimi plamen bliska,
A vihar za njimi vriska.
Kakšne pa imajo misli?
Slabih nimajo mi v čisli:
Lice jim resnoba krije,
In okó ljubezen sije.
A zakaj gredó v noč kasno,
V noč viharno in opasno?
Vprašaj vihro, kaj vrè z neba?
Kaj vihrati ji je treba?
Vrè nevihta, njo pa vodi
Jeden, ki nikdar ne blodi;
Ide truma, in njo vodi
Stvarnik, ki nikdar ne blodi.

Príšla četa je v skalino,
V Dobroradovo pečino.
Dobrorad je še pokonci,
Vroče moli tam ob zvonci.

Kdo vé, ni-li tista sila,
Ki je kmete v hrib zvodila,
Tudi njega še vzdržala,
Da ga trudnost ni zmagala?
Dobrorad ima odela,
Čudno res, nocoj vsa bela,
Kot duhovnik, ki žrtvuje
Klavni dar, Bogú daruje.
Truma k njemu je stopila,
Na kolena se zgrudila.
Starček trumi se približa
V roci s svetim znakom križa.
Starček kmete zrè proseče
Pa vprašuje jih boječe:
Samemu koleno kleca —
„Kaj bi radi, ljuba deca?“
In sto grl mu odgovarja
S šumom krotkega viharja:
„Kaj bi radi, oče sveti?
Krst hoteli bi prejeti.“
In Bogdane nadaljuje,
V vseh imeni beseduje:

„Ondan, ko smo bili zbrani,
Pravil si, kakó Furlani
Polni so laží, zvijače;
Pravil si nam še inače:
Krista mi ne pozabite,
Hvalo Njemu prinesite,
Da vas je lestí izbavil!
Tudi to si še pristavil:
Vam življenje je najdražje,
Kar najdražje in najblažje,
To življenje kratkotrajno!
Toda žitje vam brezkrajno
Bo trpljenje zgolj, če Krista
Ne spoznava duša čista!
Iščite prej z Bogom sprave,
A potem človeške slave!
Te besede pristno prave
Niso htele nam iz glave.

In naposled smo sklenili,
Da bi se spreobrnili.
Naši bratje so kristjani
Bili že Bogú udani.
K njim zahajali smo često
In jih vpraševali zvesto
O krščanski veri sveti.
Poslušali smo jih vneti
In smo se pri njih učili,
K Bogu jednemu molili.
Zdaj pa smo prišli te prosit
In zahvalo Kristu nosit:
V vero Kristovo nas krsti,
Med kristjane nas uvrsti!
Prej iščímo z Bogom sprave,
Potlej si iščímo slave
Na furlanskem bojnem polji,
Ako je po božji volji."

Starčku solza se utrne,
Potlej pa takó odvrne:
„A verujete li v Krista,
Je li vera vaša čista?"

Sto glasóv mu odgovarja
In svečano poudarja:
„Trdna nam je vera v Krista,
Trdna je in tudi čista!"

Truma zdaj roké sklenila,
Jednoglasno je molila,
Lepo je molila, vneto
Apostolsko vero sveto.

Starček jih še dalje vpraša,
Kakor terja vera naša:
„Se li odpoveste besom
In zavežete nebesom?"

Sto glasóv mu odgovarja
In svečano poudarja:

„Mi se odpovemo besom
In zavežemo nebesom!“
Truma spet roké sklenila,
Jednoglasno je molila,
Lepo je molila vneto
Spoved in obljubo sveto.

Starček jih iz nova vpraša
In besede jim naglaša:
„Če želite, pa vas krstim
Med kristjane vas uvrstim?“

In sto grl mu odgovarja
In svečano poudarja:
„Krsti nas, oj, sveti oče,
Tega prosimo te vroče!“

Bila blizu krstna voda,
Krstna voda in posoda.
Starček pa zajame vode,
Čiste vode iz posode,
In vse velmože, boljarje
In vse zbrane oratarje
Po obredu rimskem krsti,
Med kristjane jih uvrsti.

Takrat se je pa zvedrilo,
Vse nebó je jasno bilo;
Saj dobilo je boljarje,
Velmožé in oratarje!

Moli truma v Bogu zbrana,
V Bogu zbrana in udana;
Potlej starček to še pravi,
Njim na čast še to pristavi:
„To pač veselí človeka,
Ko že čas njegov poteka,
Da živeti ni zamudil,
Ko se je na svetu trudil.
Hvalo torej mi vzprejmite!

Duše vi ste plemenite,
Vem, iz vas bo ljudstvo vzraslo,
Ki bo druga ljudstva paslo
S pašo mozga prebogato,
S pašo srca čisto, zlato.
Prav zató sem cvetke zlate
Trosil vam z nebeške trate:
A nebeške te cvetice
Večne, božje so resnice,
Ki jih Krist je v svet zasadil,
Ž njimi svet je ves pomladil.
Blagost vam, ki ste me čuli,
Niste teh cvetic osuli:
One vam dadó življenje
Upno, kakor je zelenje!"
Kaj jim pa še dé v skalini?
„Zdaj naprej, slovenski sini!
Ne bodite več kimači,
Ne bodite podajači
Tujcu, ki vam nosi slabo!
Le srcé junaško s sabo
In naprej na svojih nogah,
Le naprej po svojih progah,
Ki jih črta vaša glava;
Z vami Bog in z vami slava!"
Kmetje so na tla popali
In se mu zahvaljevali.
Solzo starček si utrne
Pa prijazno jih zavrne:
„Meni se ne zahvaljujte,
Bógu hvalo vso darujte!
Kaj je svečenik krščanski?
Kakor žarek pomladanski:
Bog nebeški ga zaneti,
Da z ognjeno vero sveti;
Bog njegov je delež srečni,
Delež časni, delež večni;
Srečen, kdor resnici sveti
More dosti duš oteti!
Mine svet, in vse izgine,
Dobro delo ne premine."

Še sem sanje premišljala,
Pa sem v mislih spet zaspala:
Zdaj sem bila na prestolu,
Polno vitezov okolu.
Vsi so tam ponižno stali,
Vsi se meni priklanjali.
Jaz sem jih zasmehovala
In od sebe jih pehala.
Pa je vstopil vitez krasen,
Kakor dan pomladni jasen;
Tudi njega sem odbila,
Ali neka tajna sila
Gnala me za njim je močno:
Šinila za njim sem ročno,
Brzo sem za njim hitela,
Ko pa k njemu sem dospela
In sem ga objela strastno —
Senco sem objela lastno!
Ko roké sem razklenila,
Pa se zopet sem vzbudila.
Še sem sanje premišljala,
Pa iz nova sem zaspala:
Krokar me je obletaval,
Po vseh potih zasledaval
In ni htel od mene iti,
Srčno kri mi htel izpiti.
Nisem ga pregnala, vedno
Zasledaval me je bedno.
Milo reva sem jokala
In prebridko vzdihovala,
A iz Minčja grohotanje
Čula sem v pomilovanje.
Ta grohot je mene vzbudil
In rešitev mi ponudil.
Zdaj pa s postelje sem vstala,
Da vsaj ne bi več zaspala.
Kaj zdaj praviš, ljuba Tekla,
Stara dojka, zvesta dekla?
Sanj si dobra razlagalka,
Bodi meni pomagalka!“

Tekla pa se prekrižuje
In kot stena prebleduje.
Ko pa to Blandina vidi,
Omahuje tam ob zidi . . .
Da bi jo potolažila,
Tekla je pregovorila:
„Sanjam dvojna sta izvira:
Kraj mirú in kraj nemira,
Ali se rodé v nebesih
Ali pa pri ljutih besih;
Če so dala jih nebesa,
Sanje lahna so zavesa,
Skoz katero duh človeški
Lahko sklep uzrè nebeški;
Sklep nebeški pa je trajen,
Trden je in neomajen:
Kar v nebesih Bog ukrene,
Temu v svetu ni premene:
Človek naj se temu klanja,
Kar mu v sanjah Bog naznanja!
Če pa so od besa sanje,
Nič se ti ne méni zanje:
Besi so vsi zgolj lažnivci,
Sreče tvoje zavidljivci,
Pa zató slepé ti glavo
Le z lažjó in izmišljavo!“

Ni pokojna še Blandina,
Sèn ji neče iz spomina;
Dalje izprašuje Teklo,
Ali Tekla je kot jeklo:
Neče dalje govoriti,
Neče se ji omečiti.
A Blandina je prosila
In pred njo roké je vila,
Naj vsaj to ji razodene,
Kar so prave misli njene.
Tekla dá se preprositi
In začnè ji govoriti:
„Če izkustvo mi ne laže,
Tebi sèn nesrečo kaže:

Zla vestnica, črna ptica,
To nesreče je glasnica;
Vran, kateri srce kljuje,
Dolgo žalost prerokuje.
Ali — bes je dal te sanje,
Kdo li menil bi se zanje!
Kdo sokolič bodi óni?
In kdo vitez tam ob troni,
Ki si ti ga odpodila.
Najsi njega si ljubila?
Tebe pač ni uklonila
Nikdar še ljubezni sila!
Ti še nimaš sokoliča
In ljubimca viteziča!"

Tekli pa beseda mine
Vpričo bedne signorine:
Bleda kot mrlič omahne
Nje Blandina in ne dahne . . .
„Oh, gorjé, kaj sem storila,
Tebi, signorina mila!"
Brž po vode Tekla skoči,
Ž njo Blandini čelo moči
Pa poljublja jo iskreno,
Da vzbudí življenje njeno.
Spet Blandina izpregleda,
Ali oh, kakó je bleda!
„Dete, kaj je príšlo tebi?
Nikdar jaz verjela ne bi,
Da imajo to moč sanje!
Kdo li menil bi se zanje!
Sanje to so prazne bile,
Ne da kàj bi pomenile.
Kje imaš li sokoliča?
Kje ljubimca viteziča?"

Ali kaj zdaj moram čuti?
Malo že srcé mi sluti:
Stvarca je slabotna žena,
Le za ljúbav porojena!

Pravila je to Blandina,
Neobladna signorina,
Da Ferdulfa je ljubila,
Najsi ga je odslovila:
„Dela sem, naj gré po slavo,
Da si ž njo ovenča glavo.
Ali ko sem ga odbila,
Bridko sem se žalostila!
Noč in dan mi bil je v mislih,
V mislih in najboljših čislih.
Če bi zdajci se povrnil
In ljubezen mi razgrnil,
Novo dal bi mi življenje,
Sámo cvetje in zelenje . . .
Oh, pa so prišle te sanje
In v njih napovedovanje:
Ferdulf sokolič je óni,
Ferdulf vitez je ob troni!
Ferdulfu pretí nesreča,
Oj, nesreča prepereča:
Voj pripravlja, da si s slavo
Mlado bi ovenčal glavo,
Kakor jaz sem to želela,
To želela in velela.
Kaj, če Ferdulf v bitki hudi
Mrtev se raz konja zgrudi?
Oh, usmili se, usmili,
Tekla, ti pomagaj v sili!"
Prebridkó Blandina joka,
Od strahú ji srce poka.

Rada jo imade Tekla,
Že od mladega ji dekla:
„Mirna bodi, signorina,
Moja gospica Blandina!
Hitro se mi potolaži,
Jasno lice mi pokaži!
List mu hitro pisat steci,
In takó mu v pismu reci,
Naj ne hodi na bojišče,
Bojne slave naj ne išče,

Češ, da nečeš njega slave,
Nego le ljubezni prave!"

Signorina vsa vesela
Predlog je le-tá vzprejela;
Nič se ni ji ustavljala,
Brž je pismo napisala.
Sèm, ljudjé, stecite božji,
Glejte devo v milotožji:
Prej je bila vsa košata,
Vsa košata in bahata,
Zdaj pa vsa ponižna piše,
Kakor krotka sapa diše:

„Jaz, nevesta ti Blandina,
Zvesta tvoja signorina:
Solnčno srečna ti usoda,
Ljubi ženin vojevoda,
Ferdulf, vojvoda furlanski
In patricius romanski!
Ti si mene vroče ljubil
In za ženo me zasnubil,
Jaz pa sem te odklonila,
Ko sem vender te ljubila!
Oj, oprôsti mi, oprôsti,
Saj sem že prebila dosti!
Noč in dan si meni v mislih,
V mislih in najboljših čislih.
V srce si se moje vsadil
In se trdno v njem ogradil.
Ni brez tebe mi življenja,
Kupa zgolj mi je trpljenja.
Zdaj pa sem imela sanje,
Sanje, napovedovanje,
Da pretí ti zla nesreča,
Oj, nesreča prepereča
V srci jaz te vedno nosim,
Zdaj pa te iskreno prosim:
Bojne slave mi ne išči,
Nje ne išči na bojišči!
Nečem jaz več bojne slave,

Hočem le ljubezni prave.
Hitro, k meni se potrudi,
Nì trenutka ne zamudi,
Da v rokó ti zvesto sežem,
Tvoja biti se zavežem!"

Pismo s trakom je povila
In poslancu naročila,
Naj konjiča brž vzpodbode
H gradu Ferdulfa vojvode.

Konjca brž mladič vzpodbode,
V grad se vrne od vojvode
In prinese list Blandini,
Lepi svoji signorini.
Ko je deva list prejela,
Ni ga bila nič vesela,
Žalostno je zaplakala,
Ko je takšen list prebrala:

„Oj, ljubezen, roža mila,
Kje je roža lepša vzklila
Na tem vrtu, božjem svetu?
Raj sam cvête v tvojem cvetu!
Zlata moja signorina
In nevesta mi Blandina!
Za vrstice ljube tvoje
Srce te zahvalja moje.
Rad bi k tebi se potrudil
In se prav nič ne zamudil,
Toda, signorina, toda
Mož beseda je vojvoda:
Jedenkrat sem jàz obljubil,
Da ne bom te spet zasnubil,
Dokler ne prinesem glave
Okrašene z vencem slave.
Signorina, mirna bodi
In zaupaj vojevodi
Pa pripravljaj urno balo,
Prav bogato in pa zalo.

Skoro si ovenčam glavo,
Knez junaški, z bojno slavo!“ — —

„Kakor bi se zarotila
Proti meni pekla sila! . . .“
Signorina je plakala,
V gori sova je večala.

VIII.

Zmaga.

Lépo si, frijulsko polje,
Da ne moreš biti bolje!
Mastno si, obiloplodno,
Bujno in bogatorodno;
Vsako leto si gojeno,
Kakor polje ni nobeno,
In zató rasó ti žita,
Žita težka in brinita;
In zató je žlahtna trta,
Žlahtna trta tega vrta!
Lépo si frijulsko polje,
Da ne moreš biti bolje!
Danes pa si oskrbeno
Kakor leto še nobeno:
S krvco si škropljeno rdečo,
Pognojeno s trupel gnečo,
Glej, to so sinovi tvoji,
Ki so pali v ljutem boji! . . .
To je vaš dan, vrani črni:
Niste dnès na prazni strni,
Dnès imate dosti dela,
Dosti dela, dosti jela:
Vsi furlanski hrabri voji
Pali so v krvavem boji!
Pa povem naj od začetka
Tožno zgodbo do zvršetka!

Jutri večer bo o kresi,
Ko se božji dan obesi.

Stoja, stoja lepo selo,
Kmetsko selo zrè v deželo,
Bistrica se selo zove,
Med Slovenci daleč slove.
V selu biva pa Bogdane,
Kmetski véliki župane.
Njega kmetje so v tej sili
Za vojvodo izvolili,
Kakor stàra je navada
Za sovražnega napada.
Biva v Bistrici Bogdane;
Ž njim so kmetske čete zbrane.
In bližine in okrožja
Semkaj znesli so orožja.
Vojska pa gré na Furlane,
Stret zvijačne njih nakane.

Noč počiva na ravnini,
A slovenski vrli sini
Še so v lepem zboru zbrani,
V nočnem zboru pri Bogdani.
Da ti vidiš kmetske trume!
Videl brezove si šume,
Ko stojijo v mladem letu
V zelenji in belem cvetu:
Lepe so te mlade šume!
Take so slovenske trume.
Ogovarja mi Bogdane
Kmetske trume, v zboru zbrane:

„Velemožni vi boljarji,
Ljubi kmetje in ratarji!
Jutri večer bo o kresi,
Ko se božji dan obesi,
Pa smo Lahom obljubili,
Da jim bomo gostje mili.
Povabili so boljarje
In družinske gospodarje.
Pa svetniče Dobrorade
Za furlanske zná navade:
Nas hoté na pirovanje,

Pa bo le krvavo klanje
Vseh povabljenih boljarjev
In družinskih gospodarjev.
Hvala bodi večna Bogu
V nebeščánov svetlem krogu,
Ki pokazal nam nevarnost
In nam vzel je malomarnost!
V gosti smo se obljubili,
Kaj obet bi prekršili?
Pa ne gremo le boljarji
In družinski gospodarji,
Zbrali smo se vsi rojaki,
Vsi mladiči, vsi možaki,
Kar orožje nesti more,
Pojde tja v furlanske dvore.
Pozno res smo vojsko zbrali,
Ali to nas nič ne žali:
Hteli od Boga smo spravo
In potem smo šli za slavo.
Kaj li vzmogli bi mi sami?
Božji blagoslov bil z nami!
Vse skrivàj smo naredili,
Vse Furlanom smo prikrili:
Oglednike so poslali,
Mi pa smo jih prepoznali
In jih zvito preslepili
Z radostnimi poročili.
Oglednike mi poslali,
Ali niso jih spoznali,
Nam so verno poročili
O furlanski vojni sili:
Vsi so v Starem mestu zbrani
In so zmage že pijani.
Velemožni vi boljarji,
Ljubi kmetje in ratarji!
Vi ste mene izvolili
Vojvodo v tej hudi sili.
Poslušajte moje želje
In nauke in povelje:
Ako gremo ravno cesto,
Ki od nas gré v Staro mesto,

Nastavljali bodo zanke,
Zanke pa so zlé uganke. —
Varno cesto izberimo
Pa Furlane prehitimo!
Noč je, ajmo pot pod noge
In hodimo svoje proge:
K Soči, v čolne tam stopimo
In se čeznjo prepeljimo,
Potlej v dežel tja mahnimo,
Toda stransko pot krenimo!
Gora tam stojí visoka,
Oj, visoka in pa sloka.
Na to goro mi stopimo
In se zgoraj utrdimo,
Ves dan gori ostanimo
In se nič ne pokažimo!
Ko pa pride večer kresni,
Kres zažgimo donebesni,
Da deželo vso obsija!
Naj uzrè vsa Furlanija,
Kako znajo krese žgati
Njih slovenski gostje-svati!
Kres ta nam izdá Furlane
In vse zvite njih nakane:
Če prijatelji so pravi,
Pride ves rod po nas v slavi;
Ves rod nas na glas pohvali,
Da smo njim v čast kres zažgali,
In spremljali vsi nas bodo
V mesto in pred vojevodo.
Če jim ni do nas ljubezni,
Pa tedaj prispejo jezni,
Prihrumé z veliko vojno,
Ker kalimo noč pokojno.
Mi pripravljeni bodimo
In se zmiraj vkup držimo.
Ne začnimo mi prepira,
Čas gostí je dôba mira!
Svetih prav mi ne kršimo,
Gostoljubja ne motimo!
Samo če bi nas napali,

Takrat bodo nas spoznali,
Takrat tudi nam gostišče
Izpreméni se v bojišče!
Kaj vam pravim še, boljarji,
Ljubi kmetje in ratarji:
Vidim trato pomladansko;
Solnce sije popoldansko
Čez to trato, čez cvetlice,
Čez cvetlice krasotice;
Ima trata zmiraj cvetje,
Večno ima mladoletje.
To ni trata pomladanska,
To je dėžel talijanska!
Oj, ta dėžel talijanska,
Dėžel večno pomladanska
Z divno čarobno lepoto
In mehkoto in toploto,
Z nedoumnim trepetanjem,
Prelivanjem in šumljanjem —
Iz nadzemskega je kraja,
Živa je podoba raja!
V dėžel to spomin nam vhaja
Brez začetka in brez kraja...
Naša zemlja pa je tesna.
Ako stvar začnè se resna,
Oj, vse žile mi napnimo
In nikar ne pozabimo:
V prah pobijmo vse Furlane,
Da njih dėžel nam ostane!
Ali prej še pomolimo,
Bogu zmago izročimo! —
Izpolnite moje želje
In nauke in povelje!"

Vojska vsa je pokleknila
In za srečno pot molila.
Potlej vzela hrane s sabo
Za prihodnji dan v porabo
In se s svojci poslovila
In se čilo orožila
Pa brž v čolne je stopala

In se tiho prepeljala.
Potlej v dėžel je mahnila,
Toda stransko pot krenila
In na goro je stopila
In se v gori utrdila.
Ves dan gori je ostala. —
Sreča vojsko je spremljala . . .

Drevi rečemo: O kresi,
Ko se božji dan obesi.
Stoja, stoja staro mesto,
Stolno mesto, mesto zvesto,
Forum Julii se zove,
Daleč na okolo slove.
V mestu biva pa vojvoda
Ferdulf, slavnega poroda,
In ob njem so vitezovi,
Frijulske zemljé sinovi.
Vso noč niso nič zaspali,
Nego vso noč pirovali
In Slovencem se smijali,
Da jih bodo vse poklali.
Solnce že nad mesto vzhaja,
Vojvoda od mize vstaja;
Vstajajo ž njim vitezovi,
Slavnih dedov vsi sinovi.
Vojvoda si meč opaše,
Konja čilega zajaše:
„Kaj vam pravim, vitezovi,
Frijulske zemljé sinovi!
Drevi rečemo: O kresi,
Ko se božji dan obesi!
Dnes pre bode gostovanje,
Pa bo le Slovenov klanje.
Dnės veljá dobiti slavo
In ovenčati si glavo,
Kakor hoče mi nevesta,
Ki me pričakuje zvesta.
Kaj vam pravim, vitezovi,
Slavnih dedov vi sinovi!
Kaj bi v mestu krvca tekla,

Kaj bi v mestu klala jekla!
Kmetsko truplo je plesnivo
In črvivo in kužljivo,
Mesto bi nam okužilo,
To ne bilo bi nam milo!
Pojdimo jim vèn naproti
Po iztočni ravni poti,
Čakajmo jih tam na polji,
To bo žitu bolj po volji,
Ko mu bomo pognojili
S trupli in s krvjó škropili.
Ko dospó, tedaj se sprimo
In se ž njimi sporecimo,
Da nastane bojevanje,
Mi pa kakor vihra nanje!
Potlej gremo v njih deželo,
V njih deželo, v vsako selo!"

Ferdulf je lepo obračal,
Bog še lepše ga je plačal.

Šla iz mesta vsa je vojna
Viteška, kot solnce sojna.
Lepa bila je ta vojna,
Čvrsta, tudi mnogobrojna.
Krasno svetijo se v sviti
Solnčnem viteški nakiti.
A najlepši je vojvoda
Ferdulf, slavnega poroda;
Trak ima okrog čelade,
Trak, oj, znak neveste mlade,
Za katero na planjavo
Jaše po krvavo slavo.

Šla je vojska kàr po poti,
Šla Slovencem je naproti
In obstala tam na polji,
Kjer je vojvodi po volji.
Solnce že visoko teka
In hudó z nebá pripeka;
Ni Slovencev še nikjeri,

Niti v ti, nì v óni smeri:
Nejevoljen je vojvoda
Ferdulf, slavnega poroda;
Že očí iskré mu mrke,
Že si jezno viha brke.
Nejevoljnim vitezovom,
Slavnih dedov vsem sinovom,
Že očí blesté se mrke,
Jezno vihajo si brke.
Solnce že čez poldan grede,
Glej, Furlanov bridke bede:
Ni Slovencev še nikjeri,
Niti v ti, nì v óni smeri:
Nejevoljen je vojvoda,
Ferdulf, slavnega poroda,
Nejevoljni vitezovi,
Slavnih dedov vsi sinovi.
Solnce se v zapad nagiblje,
Že večerni veter ziblje,
Kje ostali so Sloveni?
Kaj li njih odlog pomeni?
Razjezí se vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda;
Viteze srdito skliče,
Siče kakor kača siče;
Razjezé se vitezovi,
Slavnih dedov vsi sinovi,
V mesto roj se njih pomiče,
Sičejo kot kača siče.
Vsi so resni. oj, in besni,
Že je príšel večer kresni . . .

Vino pije vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda;
Pijejo ž njim vitezovi,
Frijulske zemljé sinovi,
Da bi pozabili gneva
In sramote tega dneva.
Pa priteče straža mestna,
Ki stojí na stolpu vestna:
„Ondu na najvišji gori

Vse je svetlo kot ob zori,
Kresi to so donebesni . . .“
„Kaj pak, ko je večer kresni!“
Dalje pije vojevoda
In ž njim viteška gospoda,
Da bi pozabili gneva
In sramote tega dneva.
Spet priteče straža mestna,
Ki zidove pazi vestna:
„Okrog ognja so postave,
Kakor listja jih in trave . . .“
„Kdo drug kuril bi kresove
Če ljudjé ne?“ spet odzove
Stražniku se vojevoda;
Pije dalje, ž njim gospoda,
Da bi pozabili gneva
In sramote tega dneva.
Spet priteče straža mestna,
V službi svoji vedno vestna:
„Z gore zdaj se pesem sliši
Kot bobnenje v silnem piši,
Pesem močna, donebesna . . .“
„Kaj pak, to je pesem kresna!“ . . .
„A Slovenov to so zvoki,
Ti na gori so visoki!“
Zdaj pa vstane vojevoda
In vsa viteška gospoda:
„Nanje! Da bi nam kalili
Noč pokojno, nas motili!“
„Nanje!“ vpije glas vojvode.
Konja vojvoda vzpodbode,
In za njim vsi vitezovi,
Vitezovi in drugovi,
Kakor veter so hiteli,
Kakor besi so besneli.

Vsi so bili zasopljeni,
Zapenjeni, zaprašeni,
Ko so príšli tja pod goro;
Príšli z jutranjo so zoro.
Vojska trudna je od hoda,

Vinski pa je še vojvoda:
Précej hoče z vojsko v goro,
Da Slovence zmaga skoro.
Hildebrand je najstarejši,
Najstarejši, najmodrejši.
Brž pristopi k vojevodi
In takó-le vse presodi:
„Svetih prav mi ne rušimo,
Gostoljubja ne motimo;
Mi Slovence smo zvabili,
Naj nam bodo gostje mili,
To ti, vojevoda, vedi!
Sèm so príšli po besedi.
Dokler mirni so na gôri,
Gostov, vojvoda, ne môri!
Mimo tega jih je dosti,
To so nam nevarni gosti!
Res smo sámi vitezovi,
Pa nevajeni te lovi:
Predno pridemo do vrha,
Kamenje nam meče skrha . . ."

„Arga-bojazljivec!" sikne
Ferdulf, hudo starca pikne.
„Arga-bojazljivec!" psuje
Vojska ga in zasmehuje.
Starec Hildebrand zbledeva
Od sramote in od gneva;
Skoči kakor ranjen jelen
In kot gad zasiče zêlen:
„Jaz sem arga-bojazljivec?
Bojazljivec, ker sem sivec,
Ker osivel že sem v bitvi,
V mnogi bitvi in moritvi!
Jaz sem bil že v ljutih bojih,
Ko si ti bil še v povojih,
Veš ti, svetli vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda!
Ti si arga-bojazljivec,
Ne jaz, bitvam vešči sivec!
Ha, res lep si ti junaček,

Lep junaček, korenjaček:
Slave se mu jé hotelo,
Ker to dèkle je želelo,
Dèkle mu je obljubilo.
Da bi ž njim se omožilo,
Ako si ovenča glavo,
Mlado glavo z bojno slavo.
Kaj je storil naš junaček,
Naš junaček, korenjaček?
K piru mi sosede zvabi,
Da zavratno jih pograbi,
Pomorí in mlado glavo
Z bojno si ovenča slavo . . .
Hajdi, svetli vojevoda
Ferdulf, slavnega poroda
Z mano v goro na Slovence,
Tam povij si slavne vence,
Tam izkaži se, junaček.
Oj, junaček, korenjaček! . . ."
Kopje Ferdulf vrgel z desno
In kot tur zaručal besno;
Ali Hildebrand je spreten,
V hrib hití kot mladoleten.
In za njim divjá vojvoda.
Kaj li hoče zdaj gospoda?
Vojska vsa se zdajci zgane,
Za Ferdulfom v goro plane.

Stal na vrhu je Bogdane,
Ogovarjal čete zbrane:
„Dnès ne bomo pili vina,
Tekla bode kri črnina!
Ne gredó po nas pokojno,
No gredó z vojskó nebrojno.
V divjem tiru vkreber spejo,
Kot oblak na goro vrejo.
Pa, da nam kdo ne poreče,
Da smo mi izdrli meče
In prepire začeli —
Vstani, Vladimire smeli,
Vladimire, sin jedini,

Sokol drzni na planini!
Bližajo se vražni tropi,
Na visoko skalo stopi,
Kvišku pa nad svojo glavo
Belo drži jim zastavo,
Češ, da mi smo gostje mirni,
Gostje mirni, ne prepirni.
Mi pa dobro jih pazimo
In pripravljeni bodimo!"
Slušal Vladimir očeta,
Njega volja mu je sveta:
Ko so blizu vražni tropi,
Na visoko skalo stopi,
Kvišku pa nad svojo glavo
Belo jim drží zastavo.
Komaj pa na skalo stopi,
Že mi mladec s skale lopi:
Pušica je priletela,
V prsi mladca je zadela.
Pade mladec na zemljico,
Izpustí mladó dušico.
Krikne Bogdan vojevoda:
„Huj, furlanskega izroda!
Bog nebeški, Ti zdaj vedi:
Mi smo príšli po besedi,
Mirno príšli kakor svati,
Pa nas hoče Lah poklati.
On besedo dano kruši,
Gostoljubnost sveto ruši.
Hej, Slovenci, na Furlane,
Izdajalce, črne vrane!"

Zabučí Bogdan vojvoda,
Zabučí kot silna voda
Njega vojska na Furlane,
Nanje plane in jih mane.
Z gore skale so valili,
Pridno pušice prožili
In metali bojno kopje.
Lahi padajo kot snopje.
Hildebrand, glej, pade prvi,

Mrtev pade v svoji krvi;
Predno pa je padel starec,
Dal še mnog je ljut udarec —
Vsa čast tebi, starec sivec,
Sivec si, ne bojazljivec!

Kam te nese bes, vojvoda
Ferdulf, slavnega poroda?
Kam vihraš takó v pogubo?
Stoj, če ti življenje ljubo!
Tamkaj ne dobiš Blandine,
Mile svoje signorine,
Tam dobodeš drugo ženko,
Tujo ženko, smrt pregrenko!
Ferdulf kar naprej se trudi,
Ali zdaj na tla se zgrudi:
Skala z gore je pridrla,
Vanj pridrla in ga strla;
Pal je na zeleno rušo
In izpustil zdajci dušo.
Stok od zdolaj, vrisk na gori
Donebesen zdaj zaori.

Vitezi so kàr besneli
In se v goro zaleteli.
Prvič s konjci so skočili,
Naskočili, odskočili:
Konjci v skale so trčili,
Konjci glave si razbili.
Drugič z meči so skočili,
Naskočili, odskočili:
Meči so se otopili
In ob skalah se zlomili.
Tretjič z glavo so skočili,
Naskočili, odskočili:
Strte so odnesli glave,
Strte glave, a nič slave.
Zdaj pa so peté brusili
In nizdolu se podili.
Že pritekli so na polje,
A tu ni jim bilo bolje:

Kdo hití jim tam naproti,
Da jim beg vzkratí in zmoti?
Bogdan je poslal te trume
Po nasprotni strani šume:
Hitro kakor roj žuželek
Naj hití le-tá oddelek,
Naj hití in v loku teče.
Da Furlanom beg odseče.
Z gore skače sam Bogdane,
Da jih v ljuti pesti zmane.
Spredaj, zadaj glej sovraga!
Ali teče rdeča sraga!
Bilo pušic je svrčanje,
Bilo kopji je metanje,
Bilo mečev je rožljanje,
Bilo je krvavo klanje!
V klanji tem pa vsi Furlani
Obležali so na plani,
Vsi so v zemljo črno pali;
Vse Slovenci so poklali
In so polje pognojili.
Pa so déžel v last dobili,
Lepo déžel vso furlansko,
Krasno trato pomladansko.
Kaj bo z vami, oj, ženice?
Vdove zdaj ste sirotice!
Kaj bo z vami, oj, neveste?
Vzeli ženine so zveste!
Kaj bo z vami, deve mlade,
Ki bi se možile rade?
Ni mladiča več v deželi,
Vse so vam Slovenci zmêli!
Plakajo furlanske hčere,
Brez utehe in brez mere.

Joče, joče i Bogdane,
Kmetski véliki župane,
Dve sijajni solzi joče.
Jedno solzo rósi oče:
Mrtev sin mu je jedini,
Sokol drzni na planini.

Ta je grenka mu solzica,
Oj, solzica žalostnica.
Druga sladka je solzica,
Oj, solzica radostnica:
Prosto vidi očetnjavo
In še okrašeno s slavo.
Pa ko gleda slavo tako,
Ni po sinu mu inako,
Izpodrine domovina
Žalostni spomin na sina;
Posuší se žalostnica,
Zaigrá le radostnica.
Bogdan pade na kolena,
In v nebó puhtí iskrena
Bógu hvala za rešitev
In za to sijajno bitev.
Vmes pa, ko se zahvaljuje,
Prošnje te še beseduje:
Ljubi Bog naj i v bodoče
Bo Slovencem dober oče,
Naj jih varuje nesreče,
Od Lombardov jim preteče,
Da lepó bi žili mirno.
Kjer je njih domovje širno:
V novi svoji domačiji,
Po vsi vztočni Furlaniji!

Bogdan prosi, Bog ga sliši:
Bili časi zdaj so tiši,
Naselili se Sloveni
So ob Soči bistropeni
Na furlanski solnčni strani;
Bili končno vsi kristjani.
Ko Furlani so čez leta
Spet razvili se do cveta,
Spet so se zmešale nitke:
Príšlo novič je do bitke
Med Slovenci in Furlani
Tam pri vasi Lauriani.
Pemo, vojvoda furlanski,
Zmagal v bitki je strašanski,

Pa še na bojišči sklene
Mir ugoden za Slovene,
Ker so več mu móž pobili,
Nego svojcev izgubili.
Tudi Rathis-vojevodi
Misel v glavo se zaplodi,
Da si splel bi slave vence.
Šel je z vojsko na Slovence,
V Krajino udrl že gori
S požiganjem in pomori.
Pa Slovenci zložno čili
Ljuto so ga zavrnili.
Od teh dob Slovenci prosto
So selili se na gosto
Onkraj čez zeleno Sočo,
Reko jaderno deročo,
Po deželi sojni, sočni,
Po vsi Furlaniji vztočni.
Po dolinicah Nediže
In še više in še niže
Do Timave staroslavne
Kraje so posedli ravne.
Glas slovenski še odmeva
Ondu prav do tega dneva.

Epilog.

vet Italije cvetoče,
Solnce Lombardije vroče,
Kaj je tebi, signorina,
Mokroóka ti Blandina? . . ."

V nočco tiho, v nočco jasno
Strunin zvok se toči glasno;
Teče Minčjo reka, teče,
Ali glasno teči neče:
S snega jezera Benaka
Teče zložnega koraka,
Nič veselja mi ne javlja,
Nič gradička ne pozdravlja.
Oj, gradička tam na skali,
Na strmini ob obali.
V gradu čujejo se joki,
Bridki joki, tesni stoki.
Minčjo reka posluhuje,
Tek svoj čili pridržuje.

Mož povodnji, mož prastari,
Ki valovom gospodari,
Pa nocoj ne spí v globini,
No bedí na površini
In bedeč se mi grohoče,
Gromko kakor grom ropoče.
To pa beseduje reki.
Minčju reki lenoteki:
„Kaj sem pravil, moja stara,
Mož povodnji se ne vara:
Slišiš v gradu gori joke,
Bridke joke, tesne stoke?
In pa veš li, kdo se joka,
Kdo takó žalobno stoka?
Snubce je kàr odbijala
In jih onesrečevala,
Zdaj jo sama je skupila,
Po zaslugi je dobila:

Krije ji ljubimca jama,
Vanjo ga je dela sama!
Noč in dan za njim zdaj joče;
Drugega poznati noče.
Kaj ti pravim, moja stara,
Mož povodnji se ne vara:
Vse na svetu se vračuje,
In prevzetnost se maščuje!
Sicer pa — kaj nama mari,
Kam, kakó svet vozi stari!
Žál in radost, sestri zvesti,
Hodita po jedni cesti,
Skupaj sta vsekdár, povsodi
V zemeljskem dvoličnem rodi.“

Minčjo reka nič ne reče,
Pótem svojim dalje teče.

Valjavec Matija.

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka

zabavnih in poučnih spisov

Izdaje

„Slovenska Matica“

II. zvezek

Uredil

Fr. Levec

V Ljubljani 1895

Tisk „Národne tiskarne“

.alo.

Stran:

Pogovarjali smo se o politiki, o slovanstvu: kedaj zazori naš dan, kedaj se utelesi naša stara pravda in ali si jo priborimo z ‚uma svetlim mečem', ali kakó. Ni treba pristavljati, da smo imeli najrazličnejše, nasprotujoče si nazore in da nas je bilo skoraj toliko strank, kolikor glav.

„Nam treba močne nadvlade," dejal je štiridesetleten mož — zvali so ga Ivana Gorca, „sicer se pokoljemo med seboj takó, da ne bo po Slovencih ne duha ne sluha." To je rekel z dobrohotnim usmevom polnim ironije, ki se smejé ob vse zadene, pa tudi vse izpregleda in odpusti, ki se človeku dobrega srcá rodi v poznejših letih in po mnogih izkušnjah. Prikladna je taka ironija v mnogoglavi druščini, kjer se govori o politiki, kjer treba toliko odpustiti in toliko izpregledati.

„Naš up je naša mladina," menil je drug možak motnega, solzlivega pogleda, znan za velikega idejalista.

„Kakó si to mislite?" prašal je Ivan Gorec.

„No, takó —" zajecal je idejalist, „naša mladina je navdušena za našo stvar, ona ima še tist ogenj v prsih, katerega so nam več ali manj zadušile že skrbi in pretege življenja —"

„In pa plača, žena, otroci — le odkrito govorite!“ primeknil je Ivan Gorec.

„Da, tudi to so pretege, ki ovirajo razvitje jeklenih značajev,“ pritrdil je idejalist, „in teh ne pozna mladina. Dandanes se mladina drugače vzgaja, nego smo se mi, zatorej bo opravičila nade, katere gojimo o nji.“

„To so lepe besede, pa so že jako obrabljene. Mladina, mladina, kaj je mladina! To ni nič! Vihrav in igriv vzrast brez vztrajnosti in idej. Njo takó zaduši življenje, kakor je nas in takó opraviči nade, kakor smo jih mi. Kaj menite?“

Gorec se je takó smehljal, da se je kazalo, da ni popolnoma prepričan o resničnosti svojih besed, da hoče le izzivati, poslušati tuja mnenja.

„Tako torej!“ začudil se je idejalist, ki ni povsem razumel Gorca. A kdo naj nam netí ogenj za našo dobro stvar?“

„To bi bil še narobe svet, da bi ga nam netila mladina; sami si ga moramo netiti, mladino pa učiti, kakó naj se uči in pripravlja, pripravlja, pravim, za bodoče službovanje domovini. Možjé naj služijo domovini; nezreli mladiči naj stojé ob straní in naj se učé ob vzgledih značajnih móž, potem se lahko poreče, da skupina naroda služi domovini.“

„Tudi to so lepe besede,“ dejal je idejalist nekoliko ozlobljen. „Kje pa imamo tiste značajne može?“

„Imamo jih, nekateri so očiti, mnogo je pa skritih. Da, da . . . le smejajte se! Domoljubje se ne kaže v hrupnih besedah, ampak v tihih dejanjih in kdor vestno izpolnuje zapoved božjo, ki pravi, da ljubi svojega bližnjega, tist je že pravi rodoljub. Vsemu narodu posameznik težko pomaga, vsakdo pa lahko pokaže svoje rodoljubje s tem, da pomaga svojemu najbližjemu bratu. In takih značajnikov, takih vzgledov je dosti.“

„V tem, ko bomo mi po tihem, kakor pravite, brez hrupnih besed pomagali brat bratu, hrumeli bodo naši sosedje po svoji navadi in naravi nad našimi glavami in nas res izbrisali s površja zemlje. Dan-

danes se ohrani narod hrumeč in kričoč. Italijani in Madjari naj nam bodo vzgled!"

„Jaz bi prej rekel, naj posnemamo v rodoljubji požrtvovalne Čehe, samó s to izjemo, naj se naša mladina izogiblje hrumnih demonstracij češke mladine. Pride morda čas, ko bodo mogočni in modri činitelji poklicali ves narod na delo od petnajstletnika pa do trhlega starca, pride morda dan — da po Jokajevem povem — ko se bodo kupovale kose, s kojimi se ne bo kosila trava. Ali ne verujete temu? Da, vse je mogoče! Pomislite na upor Tirolske v začetku našega stoletja. Takrat, pravim, mora tudi mladina stopiti k delu, sedaj v mirnih časih naj se peča z učenjem, da se kar najbolje izuri za svoj resni in težki poklic. Mene bolí srcé, kadar se spomnim, koliko čeških mladeničev vzdihuje po ječah, in da ti mladi ljudje s svojimi nepremišljenimi demonstracijami ničesar niso koristili, še pohujšali so stanje narodu, ki je čudovito napredoval v vseh strokah. Takó se je godilo tudi mladini italijanski. Slišal sem, da so bili pred nekaterimi desetletji mlečnolični laški mladeniči neredki gostje na ljubljanskem gradu, pa tudi drugod je bilo dosti zaprtih zarad politiških pregreškov. Ali mislite, da bi bila Italija kedaj jedina, da ni bilo drugih činiteljev? Jaz sam sem izkusil, s kakim ognjem stopi mladina. če hoče kaj doseči, na polzko pot nezakonitosti in dovolj bridko sem čutil nasledke, ker sem prišel z zakoni v nasprotje, čeprav sem se potegnil za pravico in resnico."

„Kedaj je bilo to, kakó je bilo to?" prašalo nas je več ob jednem.

„Oj, to je dolga povest," dejal je zamišljeno Ivan Gorec, spuščaje in odpihujé smodkin dim skozi nos. „Da, to je dolga povest, ali s politiko nima opraviti ničesar."

„Tem bolje, tem bolje!" oglasili smo se nekateri, ker naše misli so se bile že obrušile ob neplodnem politikovanji in nerazrešlivih vprašanjih. Poznali smo Ivana Gorca, da je s svojim nasmehom dal vedeti, da bi se naprošen rad iznebil svoje povesti, vedeli

smo tudi, da mu gladko teče beseda in da zna pripovedovati mične prigodbe, vzete iz svojega življenja, zatorej smo napeljali govorico takó, da je naš zgovorni tovariš pričel svojo povest. Evo je!

I.

Med tiste ljudi, s katerimi živim v prijateljstvu že izza mladih let, štejem na prvem mestu Frančiška Lazarja. Poznal sem ga že na ljubljanski gimnaziji. Bil je dve leti starejši od mene, hodila sva pa skupaj v jeden razred in stanovala sva skupaj pri Gregorki v jednonadstropni hiši poleg Kravje doline. Frančišek na gimnaziji ni imel posebne sreče. Boril se je s hladom in gladom, poleg tega pa je bil izmed tistih mladeničev, ki prva učna leta ne morejo pozabiti, da so odtrgani od domačih pašnikov in se pozneje ne morejo sprijazniti z nadzorovanjem, katerim pa misli, ko so se utrdile in ublažile, takó rade uhajajo od ozkih predalov šolskih knjig k tistim tvoritvam bujne domišljije, kojim se v poznejših letih takó radi posmejamo. Res se je odlikoval v nekaterih predmetih, a drugi so se mu zdeli tako pusti, da je le za silo izhajal ž njimi. Temno se spominjam šolskih let. Zdi se mi, da gledajo obrazi nekdanjih tovarišev náme mrklo in brezpodobno, kakor gledajo z nekaterih slik glave naslikane v meglenem ozadji brez pravega izraza, brez znatnih potez in obrisov, brez življenja in značaja. Le Frančiškov obraz je med to množico jasen in rezek, le Lazar mi stoji še živo pred očmi zamišljen in skrivaj pod klopjo čitajoč „Slovenski Narod“, v tem ko učitelj predava poslušnim in neposlušnim učencem o bistvu in nebistvu kebrov in podobne gomazni.

Predno je dovršil Frančišek gimnazijo, vzeli so ga v vojake. Po štirih letih se je odpovedal vojaštvu, želja po domačih krajih ga je privela nazaj na Slovensko. Jaz sem bil tisto leto nameščen z dnevno plačo pri cesarskem uradu in ko je prišel Lazar v Ljubljano, nagovoril me je, naj se nastanim ž njim

vred pri Gregorki, ki je imela takrat prazno dijaško sobo. Hotel sem v nekdanjem stanovanji še jedenkrat živeti srečno otroško dobo, torej sem rad vzprejel njegovo ponudbo.

Najina gospodinja Gregorka je bila stara devica, utrjena v marsikateri kreposti. Poleg skrbi za svoje dušno vzveličanje — in velika je bila ta skrb — ni zanemarjala reda in snažnosti v hiši. Pri dijakih in njih roditeljih je bila v čislih zaradi svoje poštenosti in uljudnosti. Pri nji nismo dan na dan žulili ričeta, ne lokali juhe, podobne goli vodi; pri nji se ni valjala v vsakem kotiči krpa, ni gostolel iz vsake špranje ščurek, ni dišalo v njenih sobah, danes po kisli repi in po gnilobi, jutri po pricvrti kaši in po trohnečem prahu, ni se pod posteljo glina valila od prhke stene, ni še moča in trohnjad razjedla podnic in tudi sitna živad ni motila sladkega spanja dijaškega. Res da je tudi ona, kakor vse ženice njene vrste, prejšnja leta dijaško sobo nabijala z dijaki takó, da so ležali notri duša pri duši, kakor pogubljenci v šestem krogu pekla — če je prav videl Dante v svojih vizijah — no pozneje, ko se je bila že nakopala kopica, se ni hotela več ubijati s celo kopo otrok, ampak jemala je po dva, največ po tri odrasle dijake ali sicer odrasle ljudi v stanovanje brez hrane. Gregorka se je rada pogovorila z dobrim človekom; ker pa drugi ljudje niso prihajali k nji, oprla se je na stare babnice svoje vrstnice, ki so si pred njeno sobo kar podavale kljuke: zdaj se je pritresla po stopnicah gor kaka prevezana z jerbascem ob komolci, zdaj je prilezla kaka zgubana in osmojena in glej zdaj skaklja k nji prek mostovža jezik na klepetec. Nočem opravljati, kakó so te ženice časih obirale žive in mrtve, le izkratka povem, da je bila Gregorka ženska „očenj ljubivšaja pitj kofej i pokaljakatj“, kakor pravi ruski pisatelj.

V našem nadstropji in nasproti našim durim je stanoval čevljar Vah že mnogo let. Za mojega dijaštva mu je bila družica šibka ženska, ki se je poslujoč po hiši sukala silno urno in tiho in je živela z vsemi v hiši v miru in prijaznosti. Ta ženska je Gregorko zeló uvaževala in ni ga minilo dneva, da ne bi sedela pri

nji z vezenjem ali šivanjem. Za njo je hodila, kakor mlado jagnje za svojo materjo rdečelična, osemletna deklica držé se vedno za krilo materino, poskakujoč in nasmihujoč se neprestano v njeno bledo lice. To deklico so imenovali Ivanko in prinesla jo je Vahulja s seboj iz svojega prvega zakona s privatnim uradnikom. Pripeljala pa je Vahu v dom tudi svojo mater, šestdesetletno ženo, katero sem časih videl sedeti pri Gregorki. Takrat so bili Vahovi v hvalevrednih razmerah in Gregorka je dala nam dijakom večkrat pokusiti kakega cvrtja ali pogače, katero je dobila od njih.

Tist čas, ko sem prišel z Lazarjem v drugo k Gregorki, bilo je pri Vahovih že marsikaj drugače: hišni mir in red je bil podrt in marsikaj je bilo narobe. Prva Vahulja je bila že mrtva in Vah je bil oženjen v drugo z mlado hčerjo mestnega sluge ali biriča Trovraga. Težko si je misliti dveh zakonskih, ki bi si bila tako malo podobna, kakor ta dva Vaha. Čevljar je bil že star, pohabljen, medel dedec, mlada žena njegova pa v oni krepki dobi, ko človek misli, da vsa sreča tega sveta se suče okoli njegovega telesa in da samo treba imeti razum in potrebno smelost in popasti, pa se odkrhne ono, kar uteši naše želje.

Ivanka je bila vzrasla že v sedemnajstletno dekle in stanovala je s svojo staro materjo tik Vahovih v majhni sobi, katero so vezale duri z Vahovo in ki je bila del skupnega stanovanja. Bila je ljubljenka ne samo stare matere, ampak tudi Gregorke, pri kateri je presedela za šivanjem po več ur na dan. Preživela je s šivanjem sebe in staro mater, ki je že tako opešala, da ni prišla več iz sobe.

Tudi druga Vahulja se je izprva približala moji gospodinji in skušala okleniti se je; in dasi se je Gregorka naživela in natrpela na svetu, nabrala si izkušenj in naučila se, da se mladost redkokdaj druži s starostjo, razven kedar je potrebuje, upognila se je vendar toliko sladko govoreči ženi, da ji je posodila desetak, kateri ni priromal ob določenem času nazaj v njen predal, kar je zaupnost varčne starke v poštenje mlade sosede omajalo in izpodkopalo tla pri-

jateljstvu teh dveh po starosti in mišljenji tako različnih ženskih. Moja gospodinja ni mogla pozabiti desetaka, ki bi še lahko bil, pa ga ni več, in pri vsaki priliki je dala spoznati sosedi, da se nikakor ne more sprijazniti z njenim mišljenjem. Sedi, na primer, Vahulja pri Gregorki in ji po svoji navadi brblja v jednomer. Gregorka, ki je pri svojih poštenih sosedah vselej pazna in zgovorna, kaže skrajno ravnodušnost: jeziček vtakne med zobe, prikimuje in odkimuje.

„Sokolci pojdejo v nedeljo na Vič. Oh, bo pa spet parada!" pripoveduje Vahulja.

„Hm, parada že! Ali denar, denar!" vzdihne Gregorka, čvrsto pogleda na mlado ženo, ki takega pogleda strpeti ne more, vtakne jeziček med zobe in umolkne.

Neko jutro sem slišal nastopni razgovor:

„Dobro jutro! Kaj pa mamka, ali ste dobro spali?" oglasila se je Vahulja vprašaje v Gregorkino kuhinjo.

„Dobro, hvala Bogu! Zdrava sem in spim dobro."

„Ali ste kaj slišali godbo, kako je godla davi po mestu?"

„Nič!"

„Jaz sem pa še za njo šla nekaj časa gredoč v cerkev."

„Hm!"

„Danes je prvega majnika."

„Ko ljudem že vsega manjka. Meni, hvala Bogu, ne primanjkuje, ker sem vselej umela gospodinjiti, drugim ljudem pa, oh ljubi moj Bog!" dejala je Gregorka prihulivši se. In pri takih prilikah je znala pravo besedo tako naglasiti, da je človek moral razbrati njeni zmisel, če ni bil preveč v glavi udarjen.

Vahulja je rekala moji gospodinji mamka, pa Gregorka ni bila nikdar omožena in nobene krstne bukve ji ne morejo pritrditi tega naziva.

Da ni očak Noe zasadil vinske trte, da ni žid izumil žganjarske kuhe in da ni vrag zatrosil na svet kvart, bil bi Vah ne samo priden in pošten čevljar, ampak tudi sicer mož po želji božji. Pa naj bi bil že pil vino — ali žganje in kvarte — to, to! Kvarte so ga

zvabile vsak večer v kavarno. Ni igral visoko, ali otrate je bilo dosti. Vahulja je hodila po moža v kavarno, posedela pri njem in njegovih tovariših, šla sta potem še na polič istrske črnine, katero je Vah vselej rad plačal, bodisi da je bil vesel dobitka v kvartah, bodisi da ga je pogrela in razsrdila izguba. Prihajala sta navadno pozno v noč domov in večkrat se je slišal po noči not h Gregorki dirindaj in vpitje pri Vahovih. Ko bi že to pohajanje kavaren in gostilnic ne bilo pričinjalo nikakega prepira, rušilo bi bilo vsekako red, ki se nahaja v poštenih družinah, kjer se živi po težkem telesnem delu nekako notranje, duševno življenje večera. Takega vse oblažujočega življenja Vaha nista poznala.

Spominjam se ... nek prizor iz tistih dni se mi je zadolbel globoko v dušo. Bilo je že pozno v noč, štramljanje po stopnicah in ostro govorjenje me je prebudilo iz spanja. Ležal mi je že zopet prvi mrak spanca na očeh, ko se zasliši krik, podoben rjovenju iz Vahovega stanovanja. Z Lazarjem sva skočila oba ob jednem iz postelj. Odprla sva vrata. Pritajen vrišč in stok in pretrgane kletve so se slišale od sosedov. Zdajci so se odprla na stežaj njih vrata in na mostovž je skočil čevljar hlastno nasadivši klobuk na glavo. Ni še dospel do stopnic, ko se je pojavila na pragu Vahulja razgaljena, rdeča in razjarjena s sekirico v roki. In hipoma je zagnala z močjo in razmahom ostro orodje za možem, katerega je k sreči obrsnilo le toporišče ob ramo. Takrat človeške natore še nisem poznal in zavzel sem se ob takem divjaštvu in več nisem pozabil tega prizora. Priznati pa moram, da se mi jeza na gledališkem odru, kjer se strasti kažejo v njih dovršenem vidu, ni predstavljala — skoraj si ne upam izreči — tako visoko in veličastno, kakor ono noč na našem mostovži. Vahulja je stala z razpuščenimi gostimi in dolgimi lasmi, z obraženim polnim ramenom, z napeto gorenjo ustnico, z napihnjenima nosnicama, kakor Amazonka v svesti svoje moči in slave in pridala je svojemu žarevitemu, razdraženemu pogledu še več iskrenosti in ognjevitosti, ko je zapazila, da sva z Lazarjem priča njene pobede.

Oh, kakšno revše se mi je zdel takrat Vah in tistega vtiska se več nisem mogel iznebiti, on je ostal záme ubogo revše tudi poslej!

II.

Frančišek je prinesel od vojakov nekaj malega novcev, toliko da je mogel nekaj mesecev izhajati in čakati službe, o kateri je mislil, da jo lahko dobi po pravici, kojo si prilastuje vsak človek do vsakdanjega kruha. A prinesel je tem več knjig. Občudovanja vredno je bilo veselje, ki ga je navdajalo do tega knjižjega zaklada. Po cele ure je stal pred knjižno omarico, urejeval, pregledaval in prebiral. Polastila se ga je bolezen, da je hotel vse prečitati, kar se natisne na slovenskem jeziku, in kakor čmrl séde na vsako cvetico, naj je kaj slaščice tam ali nič, tako je on obral vse, kar se je pojavilo na našem književnem polji. Suhoparno je bilo, kar je nabral, neurejeno in zmedêno; ti slabotni odlomki, ki so mu iz knjig ostali v spominu, niso mogli utešiti njegovega hrepenenja po duševnem napredku. Na nemškem jeziku ni čital razven zgodovinskih del ničesar. V tej stroki pa si je nabral toliko znanja, da sem se mu čudil, čudil tem bolj. ker sem bil sam v zgodovini velik nevednež. Poleg tega pa je imel že izkušenj: prišel je bil med svet, videl je dosti ljudi in spoznal je že nekoliko življenje in bedo, učiteljico človeštva Lazar je rad napeljal govorico na zgodovinske dobe. Meni zgodovina, kakor sem že povedal, ni šla nič v glavo; da bi pa prijatelj mojega nedostatka ne opazil, brskal sem ž njim po njenih predalih, kolikor mi je bilo mogoče. Časih je bil zmisel mojega umstvovanja v takih stvareh zaresen, časih nasmešliv.

Rada sva se pogovarjala o zgodovinskih možéh. Moj junak je bil Hanibal, katerega nisem veličal zarad njegovih junaških pohodov, ampak zarad njegovega neugnanega sovraštva do Rimljanov. Posmejal se je Lazar, kakor je rekel, moji najivnosti v zgodovinskih stvareh; a pritrdil je, da je bilo tisto dosledno in do-smrtno sovraštvo vsekako znak duševne velikosti.

Tudi Lazar je imel svojega zgodovinskega moža, katerega je hvalil nad vse druge, in ta je bil Mojzes. Ko sem se neverno posmejal njegovi trditvi, dokazal mi je korenito, da je Mojzes naložil na svoje rame težji posel, ko je sklenil izpeljati zasužnjeli, mršavi in kodrasti narod izraelski iz Egipta, nego li Aleksander Veliki, ko se je pripravljal, da pokori z vojsko vajeno zmage azijske despote.

„Povej mi, Lazar,“ prašal sem ga nekoč, ko sva sedela pri mizi, jaz za knjigo, ki uči računovodstva, on za zgodovinsko knjigo, „čemu se ukvarjaš toliko z zgodovino. s tako vedo, ki záte ne more imeti nobene praktiške vrednosti več? Mari bi se prijel računovodstva, kakor jaz, saj sčasoma se izprazni kako mesto, kamor se lahko vrineš.“

„Vsak živi po svoje: Slavca zabava petje, žabo kvakanje,“ odgovoril je.

„Istina, ta dva žgolita vsak svojo“, dejal sem in se vgriznil v ustna in nekamo debelo sem pogledal, ker me je tako pikro prismuknil.

„In žgolita vsak sebi na slavo in veselje.“

„A ne živi slavec o petji, ne žaba o kvakanji.“

„Res, da ne: oba zobljeta črve: slavec jih pobira med perjem in cvetjem, žaba po lužah. Ali črvi so le črvi, naj se skrivajo v zeleni travi, ali naj gomazijo po blatu. Napačno je soditi človeka po tem, kar si zasluži in kar užije, treba ga je uvaževati po tem, česar se uči in kar zna.“

No — sem si mislil — časih je boljši drobec sreče nego cel koš znanja in vede — rekel pa nisem ničesar.

Rad se je Lazar pri priliki pohvalil s svojim znanjem in spoznanjem in rad je nameknil na človeka, na katerem je zapazil kaj posebnega bodisi v dobrem ali v slabem. Iz svojega kratkega vojaškega življenja je vedel dosti povedati in, kar je posebnost, ni mi pripovedoval kakih pustih, polzkih dovtipov, ki so doma v vojašnicah, ampak povedal mi je semintam kak anekdotec, ki je krepko naslikal kako zanimivo osebo. In takó je znal zasoliti svoje pripovedovanje, da sem je rad slišal, če tudi je bilo večkrat

ponovljeno. Najrajši je nameknil na svojega stotnika in naslikal mi ga je starega, dosti pohabljenega moža, z mozolom na nosu. s prestreljeno desno nogo vedno bolečo, vsled česar je stopal, kakor da ima dve levi nogi. Stotnik je bil rodom Kranjec in pisal se je za Pipana. Bil je ta Pipan tudi Gregorki znan. Kakih trideset let poprej — nji je bilo takrat blizo dvajset let — stanoval je kot dijak pri njeni materi, predno so ga potrdili sedmošolca k vojakom. Gregorka se ga je rada spominjala, dasi se je on v svojem kapitanskem stanu vêdel, kakor bi bil pozabil domačih krajev in prejšnjih znancev in prijateljev in jo je v teku tridesetih let obiskal samo dvakrat. In kaj nama je pripovedovala Gregorka o dijaku Pipanu? Pravila nama je, da je bil velik ljubitelj porcelanaste pipe in romanov in da se ima njemu zahvaliti, da tudi ona ve, kaj in kakšni so romani, dasi ni čitala še nobenega. Kratil je namreč nji in njeni materi dolge zimske večere s tem, da jima je pri topli peči sedé pripovedoval odlomke iz romanov, katere je čital čez dan. Gregorki ni ugajala nobena povest toliko, kakor ona o Pavlu in Viržiniji. To povest je moral Pipan od odstavka do odstavka večkrat ponoviti, in tako globoko so se ji zatesale te zgodbe v srce, da jih več ni pozabila; in mnogo let pozneje, hvaležno se spominjajoč Pipana in njegovega povestvovanja in morda še česa druzega, o čemer pa molči zgodovina, kupila je slike, ki so predstavljale prizore iz imenitne Sanpjerove povesti, slike, na katere je slučajno naletela na semanji dan pri slikotržci pred škofijo in jih spoznala za prave. Te slike so krasile sobo, kjer sva prebivala z Lazarjem, in Gregorka nama je radostno razložila njih zgodovino in pomen, ko je slišala, da je Lazar služil ravno onega stotnika, ki je kot dijak stanoval pri nji. Dosti ponosa je prizadela dobri ženici zavest, da je postal jeden dijakov, kakor je rekla: iz naše hiše — stotnik, v tem ko si to ni štela v posebno čast, da sta dva druga dijaka, tudi iz naše hiše, postala prošta in je bil jeden že blizo škofovske palice. Ta liberalnost je imela gotovo svoje tehtne vzroke, ker znano je, da stare ženice rajši tekajo za duhovniki, kakor za stot-

niki. Ali ni ga bilo človeka, od katerega bi bil slišal kedaj kaj slabega o svoji gospodinji.

Pipan je bil Lazarju dobrotnik in pokrovitelj. Kedar je moj prijatelj zagovoril o njem, vtopil se je tako v pripovodovanje in spomine nanj, da se mu je utrnila solza iz očesa, kar se rado prigodi čutečemu človeku, kedar žarko opisuje dni, katerih ni več, in osebe, ki so mu prirasle srcu. Bil je Pipan, po spričevalu Lazarjevem, pravi pravcati čudak, o katerem se je spočelo v polku dosti zabavljic in pravljic, katerim ni povsem verjeti, kakor sploh ustnemu poročilu ne, ker se odvali od vsakih ust v prenarejeni in povečani obliki. Takó se je na primer natanko poznal vkus stotnikov gledé njegovega berila. Stotnik je največ čital iz službenih knjig, vzpodbujajočih častnike in prostake na mehaniško pokorščino; če se je pa domislil, da bi bilo dobro pogledati tudi v kako drugo knjigo, dal je svojemu služabniku par šestic, naj gre v knjigarno in mu kupi knjigo, katero in kakršno hoče. Ta mu je prinesel kako razbojniško povest s strahovito sliko na sprednji strani, in Pipan jo je slastno prečital. Nekoč se je silno razsrdil na služabnika. Prinesel mu je služabnik precej debelo knjigo iz knjigarne. Leže stotnik na hrbet, zapali smodko, čita in zeva in čita. Ko pride do dvajsete strani polasti se ga strašno dolgočasje; to berilo se mu zdi pusto in otožno, prazno in nežno in kislo ob jednem. Radoveden postane, kdo je pač pisal to vodeno povest; pogleda na prvo stran — Marlitin roman! Mirno bi bil položil roman, ko bi ga bil napisal moški, na mizo, naj ga bere služabnik, če se mu ljubi, ali stotnik je takó globoko preziral ženski rod, da ni maral v hiši knjige, katero je rodila ženska. Mahoma jo je vrgel skozi okno na dvorišče in še sam je skočil k oknu in radostno si je pomel roke, ko je videl, da plapolajo razburjeni listi ženskega romana po zraku podobni grivi, kojo razpusti ognjevit konj po vetru, veselo dirjajoč preko ravnega polja. Pipan je bil dobra, predobra duša in vsak mu je želel višjega čina. Bil je stotnik v polku že mnogo let in ker ga nihče ni videl z drugačno, nego s kapitansko glorijo na vratniku, dejali

so nekateri zbadlivci, da je kakor večni žid prešel iz starega v novi vek, drugi — predrzna mladost se tako rada zaletava v starost — so pa trdili, da je Pipan svetopisemski stotnik iz Kafernavma in da se ga je najbrž spomnil kak starinar in ga izkopal iz razvalin obljubljene dežele. Priimek stotnik iz Kafernavma je ugajal vsemu polku in vsakdo ga je imel na jeziku: moštvo seveda skrivaj, častniki pri svojih veselih popivkah pa tudi vpričo dobrodušnega Pipana.

Frančišek je res že nekaj pretrpel in spoznal na svetu, ker sicer ne bi bil mogel slikati s tako ironijo svojega sobrata. Tudi ob to spoznanje se je zagnal časih z želom ironije. „Kaj mi pomagajo izkušnje in spoznanje," tako je modroval, „ko sem brez službe in sedim pri suhi skledi. Vedno čutim, da me je to spoznanje razburilo, a ni mi prineslo zaželjene tolažbe in miru. In ko bi tudi dosegel ono globoko spoznanje, ki je lastno velikim duhovom, in katero so veliki duhovi porabili v svoj prid, kaj bi to meni pomoglo. Poznanje človeštva je Cezarja in Napoleona dvignilo na vrhunec slave, jaz pa ostanem vedno v prahu in naj postanem še tako razsvetljena glava."

Smejal sem se Frančišku ob takem modrovanji in še le nekaj let pozneje, ko sem imel že za sabo mladeniško dobo in že nekaj grenkih izkušenj, ukrenil sem sam pri sebi, da je imel Lazar takrat poleg malenkostnih, mladostnih izkušenj mnogo srcá in še več domišljije.

III.

Precej prve dni, ko sva prišla h Gregorki, prepričal sem se, da je Vahova žena pogledovala na Lazarja pristalneje, nego na moža ali na mene. Če se je naključilo, da smo se srečali na mostovži, dvorišči, na ulicah, ali če sva bila v sobi pri Vahu, ki nama je popravljal in delal obutala, vselej je letel nek čudno globok pogled mlade žene po brdki postavi mojega prijatelja. Očevidno je iskala takih naključij, da jo je Lazar zapazil ali srečal; če naju je videla prek dvorišča priti domov, odpirala je okna, brisala jih, zalivala ali prestavljala rože, ali pa je naju čakala na

mostovži, baveč se s kakršno si bodi malenkostjo. Imela je navado, da je skoraj vedno pogrižljevala kako bilko, ali šibrinico od lesa s svojimi belimi zobmi, zevaje z rdečima ustnoma — navada, ki je lastna močnim, silnim ljudem z globoko strastjo, kojih jedina misel hlepi z vso silo na jeden in ist smoter in konec.

In spominjam se . . . nekoč sva bila pri Vahovih. On je molčé nabijal čevelj, jeklene barve lasje so mu štrleli prek čela in padali na oči, ona je stala pri oknu vrteč rožo med ustnoma in ni ga odvrnila pogleda od Lazarja. Lazar je bil vesele volje in smejoč se je pripovedoval iz svojega vojaškega življenja. Ko sva odhajala, stresla se je mlada žena na vsem životu, dvignila roko po rožo in povela je ž njo gracijozno, kakor kaka imenitna svetska dama, od ust nizdol proti srcu, bliskajoč z očmi in dvigajoč sapo, kakor bi hotela reči: „Oh človek božji, ko bi ti vedel . . .“

Toda Lazar o tem ni hotel ničesar vedeti. Pozdravljal jo je časih uljudno, časih zadosti hladno in površno; vêdel se je ž njo precej prilično, časih celo nekoliko neotesano in nikdar ni šel k Vahovim brez mene. Tako sem bil priča vseh njenih tajnih naporov. Smejal sem se prijatelju, kedar sva sedela zvečer v sobi pri knjigah in se je na mostovži zaslišal zvonki glas sosede, kakor izzivajoč na pomenek in pogovor.

Mari je bilo Lazarju pomenkov z Vahuljo! Njegove misli so krenile tiste dni na ves drugačen tir; slučajno sem jim prišel na sled. Takrat sem se pripravljal za državni izpit iz računovodstva. Vse svoje proste ure sem posvetil pouku o tem predmetu, da po pravici povem, záme silno dolgočasnem. Naši hiši skoncema je bilo nekaj vrta, na katerem je v kotu stalo troje orehov. Prav ob zidu je stala pod orehom klop. Tjà sem hodil, kadar nisem bil v službi, s knjigo, ki uči računovodstva. Neko popoldne sem korakal na vrt s knjigo pod pazduho in s trdnim namenom, kakor Valjhun, sin Kajtimara, da ne jenjam prej, dokler ni zadnja vrstica odstavka, ki opravlja konto-korentno vknjiževanje, semléta in zabičena v mojo pusto glavo. Ali evo nesreče, ki človeku podere najboljše namene. Prestopivšemu prag se mi je zazdelo, da se nekaj

giblje v ozadji vrta pod orehom Pogledam pristalneje — Lazar sloní obrnjen s hrbtom proti meni ob orehu in poleg njega stoji pol prikrita za drevesom Ivanka. On jo je držal za roko, ona je stala nekoliko upognjena, potopljena, kakor šibka jelka ob viharji. Pogovarjala sta se. Noga mi je zastala, kazalo se mi je, da listje na drevji migljá in lepetá, kakor pred hudim vremenom, oko je topo strmelo tjà v temoto pod orehe, kakor bi še dvojilo, sta li to res Lazar in Ivanka, ali so to druga bitja ravnodušna záme, tuja, ne dotikajoča se tako silno mojega srcá. Povedati moram, da sem Ivanko na ulicah pozdravljal še predno sem prišel drugokrat h Gregorki, da se mi je, kar je odrasla, zasadila v spomin, da so moje misli vselej, kedar sem slišal njen mehak glas pri Gregorki, zavrnile na njene globoke oči in da sem ob takih prilikah pozabil na borno resničnost in na izpit iz računovodstva in si naslikal za ta svet življenje, kakršno ni bilo opisano v moji suhoparni knjigi. Ivanka je bila deklica tolike miline, da je ni bilo mogoče prezreti v hiši. Če sva z Lazarjem odzdravljala Vahulji prisiljeno in suho, pozdravljala sva Ivanko z igrajočim srcem in nisva je pozdravljala samo z besedo omiljeno z naglasom naklonjenosti, vse črte najinih lic so izražale spoštovanje in sočutje. Na njenem obrazu se je svetila sreča zorne mladosti in neskaljenega veselja in nobena črta ni pričala, da je bilo to dekle sirota brez očeta in matere, sirota, ki se je trapila od jutra do večera, da preživi sebe in staro mater.

Razbravši položaj, splazil sem se tiho nazaj v sobo, kakor človek, kojemu je zdajci padla na dušo moreča ga skrivnost, položil sem knjigo na polico in šel pod grad Podturen uživat svežega zraka. Ivanka je bila moja prva ljubezenska misel, in da sem bil smelejši, in mi je ona dala kdaj kak znak ljubezni, nikdar več bi te deklice ne bil mogel izruvati iz srca. Tu na sprehodu sem izprevidel, kaj mi je bila in kako lepe so bile sanje o nji, in začutil sem prvikrat v življenji tisto neznosno srčno rano, o kateri so peli vsi pesniki meni tedaj znani. Dve uri sem se motal po stezah in potih pod Rožnikom in kakor

so zmedene in zavozlane te steze in potí, tako zamotane so bile moje misli. Ko sem se vračal domóv, srečal sem v drevoredu Lazarja: globoko zamišljen, v tla gledaje je šel kakor burja mimo mene. Ni me opazil. Hitel je tudi on v Podturen, tudi njemu je bilo treba svežega zraka. Postal sem in gledal za njim. Padlo mi je nekaj v glavo, nekaj nerazločnega in temnega, takó temnegâ, da sam ne vem, kaj je bilo, ali smotreč za Lazarjem sem izprevidel, da zdaj je konec moje tajne sreče, da je na veke izgubljeno záme, kar je prišlo v last prijatelju. To smotrenje za prijateljem mi je privabilo na lice bridek nasmeh. Posmejal sem se samemu sebi. Takó sem se že v mladeniški dobi naučil premagovati se ukrotivši prvo strast, ki se je pojavila v meni.

Ko je Vahulja izprevidela, da ji nič ne hasnijo napori in izzivanja, kazala se je užaljeno in dasi so njeni dolgi, živi pogledi še pričali, da še vedno tlí strast v njenem srci, bila je že brati na njenem zamišljenem lici prisiljena, nemirna odpoved.

IV.

Neko nedeljo zjutraj me je poprosil Lazar, naj grem ž njim k Vahu prašat, je li že narejeno zaukazano novo obutalo.

„Čemu sam ne greš?“ prašam.

„Ne maram zarad nje.“

Pritajeno sem se posmejal rekoč: „Star vojak si, pa se Putifarke bojiš!“

„Ne bojim se nikogar,“ odgovoril je Lazar, „a tako mi je zoperna ta vsilujoča se ženska, da ti povedati ne morem. Da, ona je prava Putifarka.“

„Ali si že slišal, kakó ravna z Ivanko in njeno staro materjo?“

„Slišal: prava šiba božja je obema.“

„Ali se ti je Ivanka sama pritožila?“

„Ivanka . . . Ivanka ne toži. Gregorka mi je pravila in drugi ljudje tudi vedó.“ Lazar se je obrnil od mene, njegov obraz je bil obsenčen; izprevidel je, da nemara več vem, nego je bilo treba. Umolknil sem,

ker sem čutil, kakšnih strun sem se doteknil. Res so slepi zaljubljeni ljudje. Kako bi bil mogel pač prezreti Lazarjevo in dekličino vedenje, ko bi tudi ne bil slučajna priča njiju sestanka na vrtu? Frančišek mi tiste dni ni pravil smešnic, svojega Pipana je pozabil, govoril je malo, tudi zgodovinske knjige ni imel vedno pri rokah. Šetal se je po sobi in mnogokrat je postal pri oknu nad vrtom in ni mu bilo žal časa, ki bi se bil dal s takim pridom porabiti pri knjigah. Ivanka prejšnje čase ni bežala tako tiho, lahko po mačje gibčno mimo naju in če je dvignila oči, to one poprej niso bile vajene spajati se s tako živostjo z Lazarjevimi.

Stopila sva k Vahovim. Čevljar je likal dodelane čevlje, žene ni bilo domá.

„Dobro jutro, gospoda!" kliknil je Vah, „po čevljičke ste prišli, jelite!"

„Da, po čevljičke," odgovoril je Lazar.

„Že so zbiti in sešiti. To bodo čevljički, da takih še niste imeli. Ovili se bodo noge, kakor predivo, usnje jedro, podplati jeklo. Tu ni nič tistega piškavega blaga notri, kakršno dajejo sedaj v obutala. Tisto blago, ki zdelujejo zdaj po fabrikah na mašinah, res na videz je na blesk, ali komaj je dobro natégnete in stopite, pa je preč — resk! Jaz pa delam vse z roko in na moč!"

Nama z Lazarjem pa ta hip ni bilo do tega, kaj blebeče kopitar; najine misli so hipoma ušle v ves drugačen svet, tja za pol priprte duri sosedne sobe, kjer je prebivala Ivanka. Izza teh duri je zabelelo pri najinem vstopu dvoje drobnih ženskih rok, tanko zapletajočih rmenkaste lase v dolgo kito. In kakor bi Vaha ne bilo v hiši in bi ničesar drugega ne bilo na svetu, zagledala sva se v te bele elastiške prstke, ki so tako gibčno prebirali mehke, svetle lase, kakor bi plesali po taktu divne razburilne godbe, in v to polovino obraza rdečega, kakor dozorevajoča jagoda, in na živo oko, ki je pozdravljajoč in smejoč se na pol prikrito zrlo na naju.

Videč, kakó sva se zagledala v Ivanko, viknil je Vah v sosedno sobo: „Ej, deklina, prepelica, le bliže

pristopi. Nista taka gospoda, da bi te pojedla. Mlad gospod, ljub gospod!“

Ivanka se je odmeknila za duri, pa kmalu je stopila na prag z zapletenimi lasmi, podobna pomladanski roži. Bila je praznično oblečena. Radostni blesk njenih oči je oživil Lazarja.

„Sédita gospoda, se bomo kaj pogovorili o starih časih, kako je bilo, ko smo mi vojačili po svetu. Primakni klop; deklina!“

Ivanka nama je primeknila klop. Poklonila sva se ji in sedla. Mêla se je ob vratih, kakor otrok, ki je prišel v nenavadni položaj, da občuje z odraslimi ljudmi, koji ga izprašujejo o stvareh, ki so celo zanj preotročje, ali pa o takih, do katerih še njegov razum ne dosega popolnoma.

„Vesta kaj, gospoda, o laških dekletih vama kaj povem; saj taki gospodje le o dekletih radi slišijo,“ povzel je Vah, „in obutala potem lože pričakata!“

„Povejte kaj veselega in poštenega“ odgovoril je Lazar. „Lahinje so lepe, kaj ne?“

„In zvite.“

„Pravijo. Pa Vi se pač niste dali prevariti nobeni.“ Lazar je govoril trdo, veselo in pritrkujé z glavo.

„Tega pa ne, premotila me ni, ali poskušala je jedna v Veroni.“

Vah je vzel leseni gladež in začel ž njim neznansko drgati kraje podplatov. Kakor kodelja nad vegastim kolovratom, opletavala mu je glava nad čevljem. Ko je ogladil podplate in si oddahnil, je pričel:

„Torej v Veroni je bilo na Laškem in nastanjen sem bil kraj mesta s konjem šarcem. Dober konj je bil, ali spomladi nikakor dlake ni hotel dati od sebe, dasi sem ga golil od jutranje zarje, pa da so nam trobili večerno zarjo. Takrat kónj še niso strigli. Kakor ščetine so štrlele kosmatine od njega not do poletja in mene so zmirjali in uhljali višji od mene dan na dan. Zato pa se je svetil, ko sem ga dobro ogolil, kakor salo in plaval je z menoj prek laškega polja, kakor zvezda prek širokega nebá!“

Vah je potegnil dober požirek žganja iz steklenice, stoječe pred njim na stolu, umolknil in se za-

solzil. Te solze so bile bržkone posledica hudega pijančevanja.

„Bogme, dober konj je bil Vaš šarec. Le pripovedujte!“ obodril ga je Lazar, ki je imel oči vedno pri Ivanki.

„Z menoj je imel v hlevu svojega konja moj tovariš Mažar, ki je znal le toliko naših besed in jaz tudi le toliko mažarskih, da sva se razumela za silo. Tist Mažar za svojega konja ni maral dosti, imel je pa bukve in v tiste bukve je vedno gledal. Čudil sem se časih, kakó se jih hudir ne naveliča. Ni bil prida človek. Še poleg konja je gledal vánje in če je prišel kak višji, skril jih je v žleb. Bil je gotovo iz kake dobre hiše.

„Ker je brati znal?“ prašal je Lazar, da bi pokazal svojo paznost.

„Tudi zato, in pa ker je bil lep mladenič: obraz okrogel, poln, kakor na kopitu, in tudi denar je dobival od doma. Hlev je pripadal k hiši, ki je bila lastnina laškega grofa, v hiši pa je stanoval grofov najemnik. Otroci iz tiste hiše so se naju kmalu privadili: prihajali so v hlev, ogledavali in otipavali najino opravo in v kratkem so se pri naju udomačili. To je dobro znamenje, namuznil se mi je Mažar, ko so se otroci vpričo naju že brez strahu prekopicavali po slami.“

„Zakaj je bilo tisto dobro znamenje?“ prašal je zarad priličja Lazar, ko je čevljar malo poduškal.

„Mažar je bil navihan človek. Vidiš, baratom, mi je dejal, otroci so se naju navadili in za otroki prideta kmalu tudi najemnikovi hčeri pogledat v hlev. Že se prepeljavata grlici po dvorišči in to je dobro znamenje. In res kmalu sta stali najemnikovi hčeri na pragu hleva.“

Vsi trije poslušalci smo lahno orudeli, spogledali in posmejali se. Nam je bilo takó lahko, svetlo na dušah.

„Ali sta bili lepi tisti dve deklici?“ sem prašal.

„Lepi! Obraz temán, napet in prišpiljen, kakor ajdovo zrno. Vse Lahinje so take, tanke in ravne pa kakor ščetina.“

„Pa ste se zagledali v jedno ali pa v obe,“ pridejal je Lazar in nekak šegav pogled mu je ušel po strani na Ivanko, ki mu je odgovorila jednako.

„Ne tajim — lože mi je bilo, kedar sta stali deklici v hlevu, in zdelo se mi je, da moje roke s povesloma slame hitreje švigajo po konjskem hrbtu. Milovali sta naju, da sva velika trpina, in kaka škoda bo, če padeva v vojski. Prišli sta pa vsak dan po dvakrat, trikrat in po celo uro sta stali na pragu hleva, smejali se in brbljali. Mlajša Kolomba se je uprla v Mažarja, starejša Jermenžila pa váme. Ej, takrat je bilo življenje, mladost, zdravje in vsega druzega tudi dovolj. Ob vojski je vsega dosti, ob mirnem času živi pa vojak na tesnem.“

„Da, posebno kedar si jermenje na tesno prizapnè,“ dodal je veselo Lazar.

„Le en primer Vam povem. Prišlo je povelje: vsak dan dobi vsak vojak pet smodek na roko in po mestu se mora izprehajati in v mestu mora pokaditi smodke. To je bilo pa zato, ker so se bili uprli Lahi, da več ne marajo avstrijanskega tobaka, da bi s tem oškodovali cesarske dohodke. Ker nam je bilo prepovedano v nemirnih tistih časih posamič hoditi po mestu, izprehajali smo se po najljudnatejših krajih v tolpah in vsak je imel gorečo smodko med zobmi. In pokazali smo jim, da se bodo smodke tudi brez Lahov še kadile!“

„To so se pa Lahom sline cedile po dobrih smodkah, katere ste dobivali zastonj in kojih vonjava jim je puhtela v uporne nosove. Ali ste jih užugali Lahone, ali so se podali in so zopet segli po našem duhanu?“ prašam.

„Kar jaz vem, se niso podali. Nam je kmalu za tem prišlo povelje, da imamo vsak čas odriniti na Ogrsko, kjer je bil Košut dvignil rebeljon.“

„Kaj pa je bilo z Vašo Jermenžilo!“ prašal sem hitro Vaha, bojé se, da ne bi padla v vodo povest ob italijanskih deklicah.

Vah je pricurnil žganja v grlo in z dlanjo si obrisal porosele brke. „Deklini sta se naju kar navadili. In glejte, kake reči mi je govorila Jermenžila.

Beži, pravi, z menoj beži na Pijemonteško, tam boš čevlje delal, jaz bom pa tvoja žena! Tu ti ude polomijo, ali te pa še ubijejo; beži z menoj, takó me je večkrat nagovarjala. In veste, takó se je obesila náme, da sem dejal sam v sebi: Vraga, slaba je polenta, ali ko bi ti šla z menoj na Kranjsko —" kopitar se je posmejal v ves obraz dvignivši razščetinjene obrvi preko vsega čela.

„Lepó je to, Vah, da ste ostali zvesti zemlji slovenski in cesarju" obodril sem mojstra. „Povejte, kakó ste z Jermenžilo izpeljali stvar do konca."

„Le poslušajte! Tiste dni so v naš regiment vteknili nekaj Mažarjev, katere so uklenjene pripeljali z Ogrskega. Trije tistih so se napili nekega večera in razgrajali so po mestu in ‚eljen' so kričali zemlji Ogrski in Košutu. Takrat so Lahi in Mažarji kljubovali našim, kjer so le mogli. Na to so vse tri prijeli in priprli. Zaprti pa so bili v neki kamri, ki je bila poleg hleva, kjer sem imel konja. Neko noč je stal pri tistih jetnikih na straži moj mažarski prijatelj. Po vojaških zapovedih pusti stražnika pri miru, kakor da stojiš poleg božjega groba, in vendar Mažar tisto noč ni imel miru. V tem ko je sedela Jermenžila v kotu dvora pri meni, stala je pri Mažarji njegova Kolomba. Pri luninem svitu sem dobro razločil, kako so se v njiju pomenek vtikali tudi jetniki, dasi kaj tacega ni dovoljeno. Če je zaropotala kaka častniška sablja na ulicah, dala je Jermenžila znamenje in Kolomba je zbežala kakor srna prek dvora, jetniki so skočili od okna in Mažar je korakal z golo sabljo, raven kakor sveča, pod oknom. Ko je zopet utihnilo na ulicah, pričel se je pomenek pred ječo iznova. Malo pred deseto uro je bilo teh pomenkov konec, ker ob desetih se je menjala straža. Mažar je šel v stražarnico, dekleti v hišo, jaz pa spat h konjem. Kako sem se zavzel drugo jutro, ko sem slišal, da tistih Mažarjev ni več v ječi, pobegnili so vsi trije z mojim tovarišem vred. Zgodilo se je pa to med drugo in četrto uro po noči, ko je stal na straži Mažar. Čakal sem, da se prikaže katera deklin, pa zastonj sem čakal. Ves dan nisem videl nobene in tudi drugi

dan ne, in tudi otroci iz hiše več niso prišli prekopicavat se po moji slami. Tretji dan smo odmarširali na Ogrsko."

„Kaj menite, ali je Mažarje tista deklica izpeljala izpod cesarskih zastav, ali ka-li?" prašal je radovedno Lazar.

„Podoba je. Lahinje so take. Zakaj je pa mene izkušala tisto poslednjo noč Jermenžila, naj bežim z njo pod sardinskega kralja. Pravila mi je, da se na Sardinsko preseli tudi njen oče in vsa družina, ker grofova posestva v Veroni bodo prodana in grof sam je že poprej zbežal. Podoba je tako, da so tisto noč zbežali vsi, ker videl nisem več nobenega."

„Oj, poštenjak ste bili, Vah, da se niste dali preslepiti," pohvalil je Lazar. „Mamiti nedolžnega slovenskega vojaka, kakršen ste bili Vi, to pač ni posnemanja vredno delo, kaže pa ta dogodek, kakó unete so Lahinje za svoj rod. Pri nas bi bilo kaj takega nemogoče; naše ženske nimajo takega rodoljubja."

„Oh, Vi tako pravite . . . se ve, vsak moški tako pravi!" unela se je hitro Ivanka ljubo se smejoč. Kazala se je malo užaljeno, a bila je to tistega roda užaljenost, katere ne smatramo za resnično, katera se tako rada pojavi med zaljubljenimi ljudmi, če si hočejo nagajati.

„Oprostite gospodična, ni ga pravila brez izjeme," popravil je hitro Lazar vesel, da ima povod izpregovoriti z deklico.

„Oh, v rodoljubji tudi ljubljanski gospodje niso trdni, in slišala sem že, da navadno pravijo: iz čegar sklede jém, tistega jezik govorim. To je prav žalostno za Slovence!" Ivanka črke ‚ž' ni mogla čisto izgovoriti, izgovarjala je ‚šalostno', kar njenega govora nič kazilo ni, še pridalo mu je nek poseben, samó nji lasten izraz.

„Da, to je res žalostno," odgovoril je Lazar. „Naj si bo človek v katerikoli službi, on vedno jé iz sklede naroda. Težko je najti zavod ali upravo, kamor bi se ne stekali prispevki naroda primerno njegovemu številu in bogastvu in v primeri, kolikor njemu koristi ta uprava ali zavod."

Ivanka se je čutila že kar domačo ob Lazarjevi navzočnosti. „Vi še ne veste, kakó nemškujejo moški

v Ljubljani,“ je dejala. „Saj jih spoznate, če ostanete dlje tukaj.“

„Odklej ste Vi taka iskrena Slovenka, da ste zapazili to narodno mlačnost?“ prašal je moj prijatelj.

„Od tistega časa počenši, kar sem prvikrat prebrala Prešerna.“

„To je lepo! To je lepo!“ ponavljal je odobritelno Frančišek.

Kje je neki dobila obliko ‚počenši‘ v svojo govorico? prašal sem se ves zavzet. Nastal je kratek premolk. Nisem se čudil deklici le zarad rabljenega deležnika, oblike, ki je delala meni toliko preglavice v šoli, vse njeno bitje je bilo polno tistega mehkobnega in ob jednem odločnega, dobrega, mladostnega ženstva, ki se na prvi hip prikupi in zavzame moškega. V njenih očeh ni bilo drznosti in neskromnosti: s svojim vlažno bliščečim žarom so božale tako Lazarja, kakor mene ali Vaha ali mačka, ki je zaspano murlikal pod pečjo.

Lazar je pretrgal molčanje, rekoč:

„Tako mislim, Vah, da ste prišli iz dežja pod kap, ko so Vas premestili z Laškega na Ogrsko.“

„Saj je bilo res takó, in takó pravim, da ne Mažarji ne Lahi niso bili prida ljudje. Takrat so bili čudni časi: če sem legel zvečer s tovarišem, nisem vedel, ali ga najdem še zjutraj poleg sebe, ali ga odnese ponočni veter, Bog ve kam. Ko smo se bíli po Ogrskem, nagnali so v naš regiment laških ljudi, kakor poprej na Laško mažarskih, in tudi ti so nam uhajali jeden za drugim, ali pa trumoma. Le kar nas je bilo pravih naših móž, ti smo bili vedno pripravljeni udariti, kedar se nam je velelo: sablje ven!“

Po zadnjih besedah se je kopitar dvignil po ščetico in črnilo. Vzpevši se k polici je pogledal skozi okno in nič mu ni prijalo, kar je videl na dvorišči. Hlastno je segel po steklenici, popil ostanek žganja in zroč skozi okno je mlasknil z jezikom in namrdnil obraz, kakor kdo, ki je izpil kozarec pelina. Potem je srdito kliknil: „Harum baša, cirum curum, čuhu čuhaj — moja starica gre domov! Nikar ji ne pravite o Jermenžili!“ In kakor se glumec zvirajoč pred

občinstvom v cirkusu pred vsako novo zvirko abotno postavi in s pogledom značilno šine po občinstvu želeč zanimanja in pohvale, tako se je Vah postavil pred nas očitno hoteč nas pripraviti na nekaj posebnega, različnega od tega, kar je bilo doslej. Mene je izpreletela misel, kakó prijetno bi se sedelo pri Vahovih, ko bi ne bilo Vahulje. Ivanka se je za hip zganila, kakor bi hotela uiti v svojo sobo k stari materi, pa precej se je vzbudil v nji odpor, pogledala je v strop, potem na Lazarja, kojemu ni ušel pojav njenega notranjega boja, in trdni ukrep, da ob durih sloné počaka nemile gospodinje, je bil storjen.

Vrata so se odprla in vstopila je ‚starica‘.

V.

Struja rezkega zraka je zavêla z gospodinjo po izbi. Bal sem se, da ta sitna Vahulja zamori naš prijetno oživljeni pogovor in pomenek slično slani, ki je nastlavši travnik ‚vso trav'co pomorila in vse rož'ce pisane‘. Ona sama se je po dosti prijaznem nemškem pozdravu (imenovala je naju z Lazarjem „Herrschaften“, mislila pa si je menda „Kundschaften“) in po priličnem strmenji, da sva tako zgodaj že na nogah, držala pusto in vidno je kazala iz početka, kakó malo ji je mar tuja trojica, navzočna v njeni sobi. Vendar pa tudi ni mogla odoleti svoji stari navadi pokoketničati, kar je pokazala s tem, da je vzela ruto z glave, stopila pred zrcalo in si tam popravljala kito močnih temnih las, ovito dvakrat okoli glave, kar ji je dalo priliko v zrcalu obrsniti s pogledom nekaterekrati tja, kjer se ji je predstavljala podoba toliko zaželjenega Lazarja. To je Lazar opazil in kakor bi ga dregnil hudobni, nagajivi duh nasprotovanja in zanikanja, obrnil je hrbet proti zrcalu in s svojim navadnim smehom na lici ogovoril Ivanko rekoč: „Kaj pa gospodična, ali greste kedaj v slovensko gledišče?“

„Oh, samo jedenkrat sem bila to zimo, na Vseh svetnikov dan,“ odgovorila je deklica.

„Aha, pri Mlinarji in njegovi hčeri?“ prašal je Frančišek.

„Da, pa še takrat sem se tako vedla, da se mi še zdaj smejejo Gregorka in moje tovarišice.“

„Ta smeh se gotovo nanaša na kako ljubeznivo dejanje od Vaše strani?“

„O, prav ljubezniva sem bila in otročja, tako da me je bilo prav sram, ko sem se opomnila in sem se ob jednem sama sebi smejala.“

„Kaj pa se je prigodilo takega?“

„Le pomislite: sredi igre sem začela ihteti in solze brisati, tako da so od vseh strani na mene gledali in se mi smejali. Od takrat še nisem bila v gledišči, ker se bojim, da bi se mi ne pripetilo zopet kaj podobnega. Pa tudi nisem posebna prijateljica gledišča.“

„Ali res ne?“

„Prav res.“

„Glejte v tem ste meni podobni.“

„Oh, res? Jaz sem se časih že naveličala sedeti pri predstavi in prav dolgočasno se mi je zdelo, v tem ko na primer v cerkvi sedim lahko celo uro in se nič ne naveličam.“

Lazar je malo pomislil, potem je odgovoril: „Da v tem sva si podobna, ker tudi jaz sem se naveličal gledišhih predstav, le pričine so pri Vas drugačne, kakor pri meni. Za mojih dijaških let in še pozneje sem bil ves za gledišče in vsak denar bi bil nesel noter; na mah pa me je minila navdušenost in razočarovanje mi je prišlo v najboljšem avstrijskem gledišči, v dvornem gledišči na Dunaji pri najboljših igralcih. Igrali so pa žaloigro Arija in Mesalina. — Tu je Lazar pripovedoval, kako je šel v dvorno gledišče še poln mladeniških misli gledat razborita igralca: gospo Wolter in gospoda Levinskega; kako si je naprej naslikal značajno Arijo, žensko visokih misli in lokavo in ničemno Mesalino, žensko močne čutnosti. (Vahulja je stopila mačku na rep, da je razrivno zacvilil in odskočil za duri, kjer je zvijaje rep mrklo gledal na družbo.) In ves svet njegovih premišljevanj se je vrtel že nekaj dni poprej okoli teh dveh zgodovinskih žensk. In tu tekom predstave, kar hipoma je prišlo razočarovanje. (Lazar je zamolčal, da je bila pričina prevrata njegovih nazorov beda, ki

ga je tlačila na Dunaji, in tuga po domovini in iz teh izvirajoča nezadovoljnost s človeštvom in ono mladostnim filozofom, če so bedni in nesrečni, lastno preziranje vseh ljudi, torej tudi onih, ki se kretajo po deskah.) Oh, ti nisi Arija, ti ne Mesalina, ti nisi Cecina Pet, ti ne Marko Pet! — vskliknilo je nekaj v njegovih prsih in ta vsklik je uničil mnogo njegovih prejšnjih nazorov in uzorov. Vse je laž, vse je prevara! — šepetalo mu je nekaj na uho. Od takrat se za gledišče več ne navdušuje. Izgubil je za vselej dar iluzije — pomen te besede je Lazar kolikor mogoče razložil — in on še vedno občuduje dejanja velikih móž, a nejevoljen beži od desák, na katerih se razkoračen zvira kak krojač v Črtomirjevi obleki in hoče pokazati junaka davno preteklih časov. To je žalostno zanj, da je tako zgodaj prišel do spoznanja, toda obstojateljstva, življenje, izkušnje — in Lazar se je razgovoril in postavil je na dlan vso svojo preteklost. Ni je slikal kar s temnimi barvami; doteknil se je tudi svojega duševnega življenja, notranjega razvijanja, a modro je zamolčal svojih najbednejših dní. H koncu je dodal nekak posnetek, rekoč, da ni bila najjasneja njegova preteklost, da si je ne želi nazaj, da pa nadepolno gleda v prihodnjost, da ni izgubil po svetu eneržije, volje, poguma.

Vsak sam o sebi najrajši in najložje govorí in vsakdo je že pripovedoval samemu sebi cele pravljice o samem sebi. Lazar pa je dobil priliko razložiti povest svojega življenja deklici, ki ga je spokojno, kratko, radostno in hvaležno poslušala, kakor bi ji trebalo te pravljice in bi si jo hotela vtisniti za vse življenje. Kaj je bilo njemu mari malopaznosti Vahove, kaj mu je bilo mari Vahulje, ki je delala, kakor bi malomarno brskala okoli ognjišča, pa je od togote izpreminjala barve videča, kako se dva človeka, katera oba sovraži, v njeni, v njeni sobi zbližujeta in bližata vršku pozemske sreče.

Vahulji se ni nič kaj umestno zdelo, da je Lazar nazival Ivanko z gospodično, in kolikorkrat je izgovoril ta pridevek, vselej je nasmešlivo namrgodila lice. Ni je razjedal samo strup ljubosumnosti, tudi nož sovraštva jo je neusmiljeno rezal v srce.

VI.

V tem je Vah dolikal čevlje. Postavil jih je pred Lazarja rekoč: „Zdaj so pa! Tako se privadite mojega obutala, da se ga boste spomnili na sodni dan, ko vstanete iz groba in zavpijete: Vahove čevlje sèm, Vahove čevlje sèm! Nosili jih bodete dve leti in se bodete še dolgo spominjali mojega dela. Kaj stavite, da bo res!“

Tu je vspihnila Vahulja, stopila sredi izbe in površno se ozrši na Lazarja, obrnila se je bistro k Vahu rekoč: „Ali si ti neumen, Vah! Taki gospodje, da bi mislili na razščetinjenega čevljarja, kakršen si ti? Taki premišljujejo o drugačnih stvareh. Kako si ti neumen! Groza!“

To je odvrnilo Lazarja od Ivanke in ne da bi pogledal mlade žene je odgovoril: „Da različne misli rojijo človeku po glavi in jedna izvira iz druge. Kdo ve, če se pozneje, ko me ne bo več tukaj, ne spomnim še kedaj denašnjega dneva in tudi mojstra Vaha.“

„Pa vendar ne mislite zapustiti Ljubljane in nas?“ prašala je Vahulja in temu prašanju je bil primesen izraz poroglive prošnje.

„Ne ve se še; morda bom na svetu kakor ptica selivka, danes tukaj, jutri tam.“

„Zategadelj bi bila jaz rada moški, da bi mogla iti po svetu, kolikor in kamor srcé želi.“

„Naveliča se človek tudi tega in tako nestalno življenje trga srcé, če se človek ubija na zemlji, kakor riba od kamna do kamna.“

„Pa je le prijetno in zanimivo.“ Razmahom se je obrnila zopet k možu. „Jeli Vah, ti si tudi dosti hodil po svetu, ko si bil mlad. V vsakem mestu si imel po vojaškem običaji drugo gospodično. Vojaki ste vsi jednaki!“

„Take sile ni bilo,“ pristavil je čmerno Vah.

„Se ve, če si bil umazan, kakor si danes, te gospodične niso dosti marale. Kaj si mislita gospoda, ko te vidita v nedeljo takšnega.“

„Kaj . . . pri delu sem . . . od šestih že zbijam, tolčem in mažem po čevljičkih.“

„Pa bi se bil umil in počesal, ko si vstal. Saj te vedno učim! Kaj bo pa naša lepa gospodična rekla, ko si ves prižast po lici?"

„Ali deklina?" prašal je kopitar nedoumevajoč.

„Ne bodi, ne bodi! Kaka deklina? Saj deklin ni več na svetu. Kaj deklina! Zdaj imamo same gospodične! Kje je tvoja pamet? Groza!"

„I nu —" zamrmral je Vah in se potuhnil. Kako herojiško navdušen je govoril poprej o svojem vojačenji po Laškem in Ogrskem in kako liriško pisklivo je javkal tu pred svojo ženo!

„Ti še ne veš, kakšne so te frajlice," nadaljevala je zlobna žena. „Le mene ti poslušaj, Vah! Zjutraj vstane in brž beži k ogledalu in prva misel ji je, kako bi se, ne primerno, ampak nad mero nalepotičila, našemila in nafrkala in napravila iz abotne, tope dekline divno gospodično. In ni konca ne kraja vrtenja pred ogledalom in pred predalnikom in vsa druga hišna dela — groza — kaj to frajlici mar! Da so le lasje lepo na fru-fru in ličica interesantne barve in da se obleka lepo okleplje, prilega in oprijemlje. Potem pa na ulici tisto nesramno izpogledavanje in striganje z očmi, postavanje po drevoredih, pozdravljanje z vsemi brivci in mazači! Jelite gospodična, da je tako!"

Ivanka je koprnela ob tem naskoku nemile gospodinje; kri ji je šinila v glavo, zmešala molekule v možganih in ji tako prestrigla hiter, stvaren in rezek odgovor.

Lazar je opazil dekličino zmešanost in suho je odgovoril Vahulji: „Pripeti se, da, mogoče je, da ima takih gospic tudi Ljubljana, ali gospodične Ivanke Vi sedaj pač niste slikali.".

„Ne ve se."

„Onda ste slikali povsem neresnično. — Vah, koliko sem dolžan za čevlje?"

Vah je praskaje se za ušesom povedal vsoto in Lazar je plačal.

„Oj, gospod Lazar, ali je mogoče, Vi ste se že vzpeli do varuha te dekline," zasmejala se je Vahulja po kratkem premisleku. „Čestitam! Vam seveda treba drugače govoriti; oprostite, da sem se izjavila tako odkrito!"

„Oh, izjavili ste se neprilično in povsem lažnivo," oglasila se je zdajci Ivanka, katero je minilo prejšnje koprnenje, a glas se je še tresel. Njena nožica je zdrknila z durinega praga, izzivajoč in nastopajoč, kakor bi se hotela postaviti v bran, po njenem mirnem obrazu se je razlil nasmeh, tist slastni, pol zlostni, pol nasmešlivi nasmeh, ki je lasten samosvestni mladi nedolžnosti, če stoji pred sovražnikom, o katerem meni, da nima škodlivega orožja.

„Glej, glej, Vah, kako me naša gospodična pita z lažnivko," obrnila se je Vahulja po izbi iskaje moža. „Vidiš, kako gospodično si odgojil?" Ali mojstra že ni bilo v sobi; vteknivši zasluženi denar v žep, izmuznil se je bil tihoma ven.

„Le poglejte, gospod Lazar, kakega gospodarja imam; ko bi trebalo potegniti se za svojo ženo, ga pa ni. Oh, kako sem sama na svetu! Zdaj pa res druzega ni, kakor da prosim vsestransko odpuščanja." In zavrtela se je kakor vrtalka sredi sobe in poroglivo priklonivši se je obstala pred deklico rekoč: „Oj dična gospodična, oprostite mi tudi Vi!" (Dregnil sem Lazarja v komolec hoteč ga opomniti, da bi bilo čas zapustiti to odurno žensko.)

„Ivanka!" zaslišal se je iz sosedne sobe star, hripav in zadušen glas.

„Precej, precej, mati!" odgovorila je Ivanka pospešno v duri in precej se je tudi odzvala na Vahuljin ugrizliv priklon. Ustnice so ji trepetale in vedno se ji je še tresel glas. „Oh —" dejala je obrnjena z vsem telesom k Vahulji — Ivanka je stavke rada začenjala z vzklikom: Oh — „Oh, ko bi Vi le hoteli pometati pred svojim pragom, pred mojim ni smeti, in ko bi videli bruna v svojem očesi, mene pa pustili na miru!"

„Torej pred mojim pragom, pravite, da so smeti?" Mlada žena je uprla roke o bok.

„Poln kup jih je tam!"

„Groza!" vspihnila je Vahulja, „to je pa že preveč, da bi nedorasle smrkolinke poučevale odrasle poštene ljudi. To je pa že res, da se lahko reče, da jajce več ko puta vé. Komaj se je izvila iz plenic, pa že druge uči."

„Oh nikdar, nikdar bi jaz ne izpregovorila besedice o Vas, da me sami k temu ne silite. Zakaj se zaletavate vedno váme, ko se Vas ogibljem, kjer le morem? In še to Vam povem, ker se sami prištevate poštenim ljudem, da je Vaše poštenje vsi Kravji dolini znano. Celó pesem se je zložila, ki slavi tisto Vaše poštenje.“

„Pesem?“ prašala je obezrazumljena Vahulja.

„Da, pesem! Oh, ne delajte se tako nevedne.“

Postelj je zaškripala za steno in zaslišal se je zopet izza duri zategnjen, nekak umiljen glas, kličoč Ivanko. Deklica se je obrnila v duri „Oh, pustite me mati, da govorim, kakor govori burja na Krasu. Saj smo se dosti natrpeli v tej hiši in danes je moj dan, dan povračila in osvete!“ Ponosno se je ozrla po družbi. „Oh, Vi poštena gospa, ki ste se danes zopet tako kruto in očito zagnali váme in se drznili natolcevati in podtikati meni nespodobno vedenje — a živi Bog mi je priča, da ste obrekovali — le spomnite se, da so Vam zapeli pošteni fantje Šempeterskega predmestja pod Vašim oknom pesemco o mačku na strehi; tega se domislite in pa tega, čemu so Vam jo zapeli, in pred svojim pragom pometajte!“ Rekši se je priklonila lahno Lazarju in meni in izginila je v svojo sobo.

„Ha, ha, ha!“ zasmejala se je zvonko in razrivno Vahulja vijoč z rokami. „Glejta, gospoda, kake muke imamo v naši hiši; v kaki ljubezni živimo mi, družina kristjanska! Le ne oženita se nikdar nikar, gospoda, nikdar, nikdar! Bolje je iti v puščavo in živeti ob samih koreninicah, nego nakopati si na glavo tako dolgočasno družinsko življenje . . . Kakó prazno, neumno govoričenje! Groza! . . . Res, da ga ni človeka, kateremu ne bi se mogli postaviti pred obraz sveti evangelji, — kakor so pridigovali nedavno pater Dominik — da se ogleda v njih, kakor v zrcalu, in spozna svoje grehe in napake, ali otroci nam pa vendar še ne smejo postavljati takih zrcal pred oči in se vtikati v stvari, katerih ne razumejo in presoditi ne morejo. Tej deklini se bo še otepalo to, le pomnite me! Kolikokrat sem upala prejšnja leta, pride čas, in Ivanka spozna, kako je dobro, če ima ljudi, na katere

se lahko zanaša... pride k pameti in zložno se bo živelo ž njo. Ali ona ne in ne! No, kakor si kdo postelje, tako spi!"

Govoreč je Vahulja hodila po sobi od omare do ognjišča in do mize in do okna in povsod je pospravljala, brskala, brisala, kakor človek, ki je prišel v veliko zagato in ne ve, kako bi prikril nedoumje, osuplost in onemoglost. Z Lazarjem sva segla po klobuke; med durmi sva se prilično klanjala.

„A to Vas prosim, gospoda," dejala je mlada žena pri slovesi stopivši na prag, „nikar se ne spodtikajta ob tem, kar sta slišala danes pri nas. V nebesih in na zemlji je znano, da smo vsi grešniki; čemu torej očitanja in prazne marnje? Upam, da tudi v prihodnje še rada prideta k nam, in takrat se bomo zabavali bolje!"

VII.

Pokazilo se je jutro, ki se je pričelo tako prijetno pri Vahovih. To sva čutila z Lazarjem, ko sva hodeč po sobi, nevedé kako dati duška tesnemu čuvstvu, molčé korakala po sobi, kakor učenjak, ki premišljuje o težavnih problemih

Naposled se je oglasil Lazar: „Kaj si slišal kedaj kaj o tej babi?... Ali znaš tisto pesem o mačku na strehi?"

„Ne znam. Morebiti je Jenkova pesem o mačku."

„A... ne verjamem... nemara bo kaj druzega."

„Ali to je pokazala Putifarka, da jo ta pesem grize. Ali si videl? Kakor bi jo bil polil z mrzlo vodo; ker precej je reč izpremenila, kar minila jo je tista zlobna zadirlivost."

„Da, to je težka vest, ob katero je zadela Ivanka."

„Meni se zdi neumestno, zakaj baba toliko sovraži deklico."

„To stvar treba razvozlati, tu so posebne pričine. O sovraštvu se ne more reči, da je slepo, kakor ljubezen, dasi se dostikrat ne more spoznati, kaj pričini tako strast. Morda Gregorka kaj ve o tem."

„Morda... poprašajva! Ravnokar je prišla od maše."

„Ivanka te pesmi ni spravila zastonj na dan... to je prebrisana, pogumna deklica. — Hej, Gregorka, ali ste domá?“ zaklical je Lazar.

„Domá, domá; precej Vama prinesem mrzle vode!“ odzvalo se je iz sosedne sobe. —

Gregorki sva povedala od konca do kraja vse, kar se je prigodilo pri sosedih: Kakó se je razblebetal čevljar; kakó se je razgovoril Lazar in so tekle besede kakor namaščeno kolo in je bilo vsem lahko in svetlo pri srci; kakó je poparila Vahulja našo dobrovoljnost, vmešala, razkokodakala se in zavladala pogovoru in kakó je ta ‚sklesek babji‘ — prav takó se je izrazil Lazar — napadel Ivanko.

„Povejte, Gregorka,“ poprosil je napósled Lazar, kaj je s tisto pesmijo o mačku na strehi? Ta mora biti imenitna, da je tako spekla njeno vest.“

Ženica je zmajevala z glavo, ker nič ji ni bilo všeč, kar je slišala. „Križ božji“, javknila je, „kaj je bilo treba dekletu čakati takega naliva, ko vendar ve, da proti Vahulji ne opravi ničesar. Do zdaj je sirota molčala in še ji ni bilo prebiti. Kaj bo pa zdaj? Ugonobi jo Vahulja.“

„Ne ugonobi je!“ povzel je Lazar. „Naj poskusi!“

„Kaj Vi veste! Ivanka je navezana nánjo in ne more se ganiti od nje. Zdaj ne, zdaj ne!“

„Že poprej sem Vas hotel prašati, pojasnite mi, čemu si deklica ne poišče druzega stanovanja, kjer bi lahko mirno živela s staro materjo?“

„Stara mati noče; ona pravi: tu umrjem, kjer je umrla moja hči in njen mož. Dve leti sèm se že tudi ne more preseliti, ker ne more iz postelje in je čisto pri kraji.“

„Ali povejte, kaj je zanetilo tako globoko sovraštvo v tej družini? Ivanka pač ni zadolžila ničesar?“

„Kaj je zanetilo? Velik greh, Vahuljin greh.“

„Kakov greh? Grehi so mnogovrstni, kakor plevel med žitom.“

„Smrtni greh,“ poudarila je Gregorka bridko.

„Tudi ti so različni: v nebo vpijoči, mutasti, zoper svetega Duha.“ Lazar je govoril odločno, kakor sodnik, ki izprašuje trdovratnega hudodelca; na njegovem visokem čelu se je bralo, da hoče prodreti stvari do konca in da je pripravljen na vse. Gregorka ga je osuplo gledala.

„Kaj tako izprašujete in gledate, kakor ris. Jaz bi se Vas kmalu zbala.“ Pri teh besedah je stopila za dva koraka nazaj.

„Postojte gospodinja, Vam se me ni treba bati, a bojé naj se me v soseščini, če bo Ivanki treba moje zaščite. Vedite, da sem pripravljen storiti za Ivanko vse, odkar vem, kako se ji godi.“

„Tako je torej ... to se mi je zdelo. Vi zalezujete deklico.“

„Nikakor ne tajim svojih namer, ker so poštene, in nič se ne obotavljam očito priznati, da vse sile napnem, da rešim to dekle neznesnega položaja. Pa povejte že vendar, kaj je s tisto pesmijo in pokaj tako sovraštvo proti Ivanki!“

Gregorka je dvignila pogled na steno k sliki, ki je kazala Pavla, budečega svojo Viržinijo, ki je, izgubivši se, zaspala sredi bujnega amerikanskega gozda. Zadovoljen smehljaj se je razlil po njenem lici, stopila je bliže k Lazarju rekoč: „Gospod Lazar, Vi imate dobro srce. Blagoslov božji bo z Vami, če ostanete zvesti svojim nameram, pomagati ubogemu dekletu. Vam zaupam, da se ne boste premislili in znémar pustili sirote. Le poslušajte me, zakaj se je razlilo to sovraštvo nad Ivanko. Pred dvema letoma je služil pri Vahu čevljarski pomočnik, ki se je pisal za Mačka.“

„Aha!“ dejal je Lazar z izrazom čudečega se človeka, kateremu se je ravnokar zatesala v možgane do sedaj nepoznana misel.

„S tem Mačkom je bila Vahulja ... veste ... no saj veste kakó!“

„O vem, vem, dasi nisem nikdar poznal tega Mačka, pa to se ugane lahko pri prvem naméku!“

„Nesreča je takó nanesla, da je bila nekega dne z Mačkom vkup pod streho — —“

„Aha, tudi mene je zalazovala in tudi z menoj bi bila rada . . . veste . . . oh saj veste kakó!“

„Oh ta Putifarka!“ odzval sem se jaz in čutil sem, da mi pri teh besedah gorkota sili v lice.

„In pripetilo se je. da je imela tistikrat Ivanka opravka pod streho in je naletela na Vahuljo in Mačka. Meni je prav žal, da je ona takó mlada prišla na take stvari. Prijokala je takrat k meni. Razven meni pa ni nikdar nikomur omenila o tem, ker ona je pametna in o takih stvareh takšen otrok ne govorí.“

„Danes torej je kljunila golobica prvikrat v sovo in precej je zadela v živo. Ali znate tisto pesem šempeterskih fantov? Vsaj začetek mi povejte, da ji jo tudi jaz časih zažgolim, kadar pojdem mimo nje prek dvora.“

„Kaj meni mar pesmi ponočnjakov! Le na miru pustite to žensko; vendar ne boste podpihovali ognja in še prediva metali vanj! Ona je objestna ženska in se je že poprej ujedavala nad njo, odkar se je pa to prigodilo s tistim Mačkom, jo pa črti iz dna duše. Vah je kmalu potem zvedel za to stvar, sam Bog ve po kôm,“ — tu se je Gregorki beseda malce zapéla in ubila — „veste ljudje vse iznesó, kar se govorí med štirimi stenami . . . Vah je za to zvedel in spodil iz hiše Mačka.“

„Gorec,“ obrnil se je Lazar k meni, „to pesem bi rad znal. Ali nimaš kakega znanca med šempeterskimi fanti, ti ki prebivaš že toliko let pod šempeterskim zvonom.“

„Imam ga! Ali se spominjaš tistega Ščinkovca, ki sva bila ž njim na normalki pod Ivanetičem? Kako ga je lasal Ivanetič dan na dan in mu polagal roko na glavo s tisto svojo neumestno nemško prislovico? Njegov oče je mnogo let fijakaril po Ljubljani.“

„Kje je zdaj Ščinkovec?“

„Stavec je v „Narodni tiskarni.“

„Hajdi, poiščiva ga!“

„Ob enajstih ga gotovo dobiva v Zvezdi. Tam se sprehaja ob vojaški godbi. Tudi Mačka sem že večkrat videl tam.“

„Ti ga poznaš?“

„Poznam.“

VIII.

Ob enajstih šla sva z Lazarjem v Zvezdo, kjer sva precej naletela na Ščinkovca, ki se je šetal v stranskem drevoredu, z rokama v žepu, kakor se sprehajajo vsi ravnodušni ljudje, ter z ugaslo viržinko za ušesom. Po kratkem pozdravu je prišlo, kakor navadno ob takih prilikah, spominjanje šolskih let in počudil se je Lazar Ščinkovcu in Ščinkovec Lazarju, da se — oj, oj! — po tolikih letih zopet vidita in snideta.

„Jeli, Ščinkovec, ti stanuješ v Kravji dolini, precej nad znamenjem?“ povzel je Lazar, hoteč napeljati vodo na svoj mlin.

„Da.“

„Midva pa v soseščini.“

„Pri Gregorki, nasproti čevljarja Vaha?“

„Da. Ali poznaš Vahuljo?“ Lazar je pristalno, ostro pogledal na stavca in se s tem izdal, da pričakuje na svoje prašanje posebne novice. Stavec je spoznal, o čem gre delo, in zdajci je zamežiknil z levim očesom, uprl desno oko šegavo v Lazarja, napél ter namrgodil šobo tako, da sem se mu na glas posmejal.

„Ali si bil že kedaj pri Vahovih?“ prašal je Lazar.

„Bil, kajpadá! Vahulja je moja čevljarica.“

„Kakó — saj ona ne dela čevljev.“

„Seveda ne, ali umeriti jih zna kaj dobro. Meni jih je ona pomerila.“

„Hm, hm — ali Mačka poznaš?“

„Poznam, saj sva vkup v gledišči igrala.“

„Prav korenjak mora biti to — a?“

„Kakšen korenjak? Šolobarda je in tepec! Na odru se je mêl, kakor bi valil mlinske kamne.“

„Kaj ti tudi na odru nastopaš?“ izpraševal je radovedni Lazar.

„Da; časih sem kočijaž, časih hlapec, kakor nanese in kar treba.“ Ščinkovec si je samoljubivo pogladil svetle brkice. „Tudi pôjem časih v koru.“

„Koga je pa Maček predstavljal?“

„Hišnega postrežnika; pa druzega ni imel opraviti, nego med vrati na oder zaklicati: Gospa jaz sem pripravljen! A še to mu je izpodletelo."

„Ali se ni morda zarekel in zaklical: Vahulja, jaz sem pripravljen!"

„Kaj si tudi ti že slišal o tem?"

„Ničesar nisem slišal."

„Res je tako zaklical!"

„Kaj vraga! Beži, beži!"

„Da istina! Ta tepec neumni! Vahulja, jaz sem pripravljen! je bleknil. Hvala, da je bil tako boječ in je tako tiho zamrmljal, da ga niso slišali med občinstvom. Za kulisami smo od smehu skoraj popokali. Od takrat pa on več ne igrá."

„Verjamem, verjamem."

„Vahulja je bila tist večer tudi v gledišči."

„Slišal sem, da sta bila Vahulja in Maček velika prijatelja."

„Oj, pa še kakšna! Jaz sem na to prijateljstvo zložil pesemco, katero časih v Kravji dolini po noči zakrožimo."

„Kaj ti tudi pesmi kuješ?"

„Bi že, pa nimam časa in volje pečati se s prismodarijami. Ta se mi je kar brez pravega pomisleka zatelebala v glavo. Veš, jaz sem zmiraj vesel, kaj bi človek klavrno s povešeno glavo hodil po božjem tlaku, kakor kljuse, ki je obljubljeno konjedercu."

„Napiši mi tisto pesem, jaz nabiram narodno blago."

„Pisana ti ne bo ugajala, ker ni narejena za tisek; ko bi jo pa v čitalnici zapeli po polnoči, vem da bi ji vse ploskalo."

„Kdo jo je uglasbil?"

„Jaz sam."

„Ščinkovec, ti si postal čudovit možakar. Učitelj Ivanetič se je presneto motil o tvojih sposobnostih."

Taka hvala je stavca prevzela: prijetno se je posmejal, pomeknil klobuk na tilnik, pogladil se po telovniku in pristalno pogledal proti nunskemu samostanu, kakor bi od tam pričakoval kaj prijetnega. Mahom pa se je vspel, njegova dosti pritlikava postava

se je nekako povečala in živo je vskliknil: „Glejta, tam gre Maček nam naproti! Dajmo ga! ... Postrašimo to suho preklo! Jaz bi ga najrajši utopil, kakor mlado mače. Pačakajmo ga tukaj!“

„Zakaj si pa tako hud nanj? Pusti ga!“ dejal je Lazar, ki je že tako težko čakal zaželjene pesmi.

„Kaj porečeta temu ... ta pokveka se je domislil moje sestrice Albinice, pa je začel postopati za njo!“ hitel je pripovedovati stavec. „Ali sem mu posvetil! Kakor grom sem planil nanj, ko sem videl, da se zvečer že v tretje sprehaja pod našim oknom in da oprezuje v ednomér not; pa ga nisem mogel kaj namahati, ker mi je prezgodaj ušel.“ —

V tem se nam je približal Maček, z levico za hrbtom in zlagoma postavljaje palico pred se. Bil je raztegnjen, slok človek, smolnatih las in čisto obritega, sila bledega lica. Ušesa so mu že nekako na izpregled molela od glave, in uhlja kakor bi postajala prozorna — znamenje delujoče sušice. Iznad ušes mu je segal na vsaki strani kvišku zakrivljen zalizec las v čelo, kakor bi hrepenel, da se združi s črno obrvijo. Šel je mimo nas trdo in ponosno, gledaje v stran in živeje tikaje palico v tla. Ščinkovec je plunil v dlan in si povrtal ž njo nad ušesom, kakor bi si hotel, oponošaje Mačku, narediti takov zalizec. Potem je veselo mlasknil z jezikom in nama pošepetal:

„Vesta kaj ... pojdimo za njim in latovski se pogovarjajmo; ti, Lazar, pa primešaj časih kako mažarsko kletev.“

Z Lazarjem sva nedoumevaje gledala na stavca, češ, čemu bi govorili latovski in kleli mažarski?

„Le kar pojdimo! Videla bodeta, kakó se preplaši, ker bo mislil, da se menimo o njem, kako bi ga nabili. On je takó neumen, da še latovski ne razume. Takemu oslu ne škoduje, če ga imamo za norca.“

Udala sva se temu naklepu, dasi nisva umela, kakó bi mogli oplašiti na predlagani način Mačka. Ko smo mu bili za petami, pričel je Ščinkovec svojo latovščino, mlaskal je z ustnoma, cmakal z jezikom in oponašal je na nekak čuden, smešen način mačje

mijavkanje. Lazar se je smejal in zdržano prilagal z vsakovrstnimi neslovenskimi besedami. To se je Mačku že preneumno zdelo in krenil je iz drevoreda na trg, mi za njim. Sredi trga je Ščinkovec suho zakašljal, vzel iznad ušesa vržinko in recitiral je svojo pesem, poudarjaje z naglasom, z vržinko in z glavo na dolgih zlogih. In vedno je gledal, kak učinek bo napravila pesem na njegovega sovražnika. Z Lazarjem sva jo zvesto vlekla na uho. Vse pesmi nisem zapomnil, tudi ni ne v jezikovnem, ne v drugih ozirih vredna, da bi se uvrstila v sicer široke predale naše književnosti, prvi kitici pa še zdaj znam. Glasita se pa tako-le:

Je maček na streh',
Kaj dela, kaj prav':
Mijav, mijav, mijav!

Je mucka pri njem,
Ga boža po glav':
Mijav, mijav, mijav!

„Oh, ta je imenitna, ta pa je imenitna!“ Pritrjeval je Lazar z glavo. „Ta ščiplje!“

Mačka je pesem v živo zadela; požuril je korake in mahnil proti Gradišču. Obračal je pogled zdaj na levo na hišne številke in napise, zdaj na desno na kostanjeve vršiče, ali razbrati on teh stvari menda ni hotel, ampak oziral se je po straneh najbrž zato, da bi kaj ugledal od sovražnika, ki mu je za petami. Takó smo ga gnali prek vsega trga. Pri vhodu v Gradišče smo ga pustili. Ščinkovec je bil sila dobrovoljen.

„Ves prestrašen je,“ dejal je. „Te pesmi ne more slišati. Zdaj se doma zaklene.“

„Le pustimo ga!“ svetoval je Lazar. „Veš kaj. Ščinkovec, tvoja pesem ima na nekatere ljudi blagodejen nravsten vpliv. Rad bi se je naučil. Povej nama jo še enkrat!“ Ni se dal dvakrat prositi.

Čemur sva se z Lazarjem najbolj čudila in smejala, je bilo to, da je znal stavec pri besedi ‚mijav‘ takó mlaskati in cmakati z jezikom, da se je slišalo kakor strasten, glasen, odmevajoč in slasten poljub, kakršnega razmahom pritisne ljubimec svoji ljubi pri slovesu in ločitvi za več časa. Poskušala sva se na-

učiti tega mlaskanja, a meni se ni hotelo podati, čeprav sem zvesto gledal na stavčeve ustnice. Lazar je pa kmalu razbral in pogodil to stvar.

„Kdo je pač raztrosil po mestu ono ljubkovanje Vahulje z Mačkom?“ je prašal.

„Kdo? Stare babnice so zagostolele, in Kurji želodček je raznesel.“

„Kurji želodček?“

„Da. Saj poznaš tisto babišče, ki je znano pod imenom Kurji želodček, tisto mrtvaško ptico, ki okopava mrliče, straži ter spremlja na pokopališče. Ta obleze vse hiše in obere vse novice.“

„Seveda jo poznaš, Lazar, h Gregorki tudi časih pride,“ vmešal sem se jaz. „Kaj pa, Ščinkovec, ali Vahovo Ivanko poznaš?“

„Poznam. Pripravna, umna šivankarica! Šivat je hodila v Prečne ulice.“

Tu me je Lazar potegnil za suknjo in obrnivši se k stavcu poslovil se rekoč: „Z Bogom torej, Ščinkovec! Kuj še dalje pesemce sebi na slavo in drugim v pouk in na radost. Ti nisi zadelana glavica. Ti si tič! Bog te poživi in hvala za pesemco!“ Moj prijatelj ni hotel, da bi pesnik Ščinkovec blebevsal o Ivanki.

Ločili smo se; spotoma pa sva še pogledavala nazaj na stavca, migaje in kimaje mu, in on je istotakó gledal za nama, nemalo vesel, da nama je pokazal svojo sposobnost in da je bil slavljen in hvaljen.

„Nepridiprav je tista pesem in kdor jo je zložil!“ dejal sem na obratni poti, spomnivši se Dantejevega verza: Galeotto fu il libro e chi lo scrisse.

IX.

Oprostite mi, če zasledite na meni ali na osebah moje povesti kako nedoslednost. Že pridejo taka razmerja in obstojateljstva in vsa doslednost gre po zlu. Lazar je nekoč našel na meni hibo nedoslednosti: zdel sem se mu premalo trden v svojem slovanskem mišljenji in imenoval me je zategadelj nemškega Pavliho v slovenski obleki. S tem je potipal na mojo občutno stran in dolgo nisem mogel pozabiti

tega pridevka. Ponudila se mi je prilika, da sem mu dal razumeti, da tudi taki ljudje, ki se smatrajo za vrh značajstva in za duševno vzvišene, ne morejo biti vseskozi dosledni.

Nekaj dni po prej omenjeni nedelji sva sedela zvečer za mizo. Jaz sem s prsti dromljal po mizi in premišljeval, kdo je pač izumil tisti dolgočasni Konto-Korrente, Lazar je z nožičem prerezaval liste novi knjigi.

„Kako knjigo pa sedaj premlevaš, bo pa spet zgodovinska — á?“ prašal sem prijatelja.

„Ta pa ni zgodovinska,“ odgovoril je.

„Pokaži, pokaži! Ni mogoče, da bi ti obrnil hrbet svoji preljubi zgodovini in da je za en sam večer. Svet bi se podrl!“ Vstal sem, sklonil se čez mizo in pokukal v knjigo. Debelo tiskani besedi Konto-Korrente sta me zbodli tako neznansko v oči, da sem precej nazaj padel na kanapéj. Da, kar padel sem!

„Kaj vraga, ali tudi ti riješ med birokrate?“ prašal sem z ironiškim usmevom.

„Na obrazu mu je bil razlit tist pritajeni nasmeh, s katerim človek sramožljivo pripozna, da je zakrivil kaj lahkega, bodisi v svojih razsodkih ali pa v svojih dejanjih in nehanjih.“

„Glej, prijatelj,“ odgovoril mi je, „zdaj je prišla vrsta nate, da me zasmehuješ, kakor sem se pri priliki jaz posmejal tebi.“

„Ker naposled tudi ti lezeš med žabe?“

„Da, tudi jaz lezem tjà, kamor si ti že skočil, in če hočeš, lahko mi očitaš nedoslednost.“

„Ne bodi, ne bodi, kaj bi ti očital! Prav imaš, da se primeš kakega resnega posla in tisto zgodovino zameniš z vedo, ki ti lahko kaj koristi. Tebi je pred vsem treba, da se vrineš v kako službo. Pa ne misli, da ti jo bodo ljudje sami ponudili, na nos obesili, iskati je moraš. Res, težko je, ali kdor išče ta najde, kdor trka, temu odpró. Že zdavnaj sem te hotel opozoriti na to. Svoj denar porabiš, čas poteče in iskal boš službe, ko boš brez sredstev, in je boš čakal težje. V tvojem položaji bi se jaz obrnil na agenta Muzeljna v Gosposkih ulicah, on ve za vse male službe in po

novinah bi razglasil, da tak in tak človek želi pisarskega dela. Za zdaj moràš biti z majhnim zadovoljen; zahtevaj toliko, da se skromno preživiš, in v tem se pripravljaj na kaj boljega. Ivanka je vredna, da se potrudiš za kako stalno službo.“

„Kako si danes zgovoren.“ zamrmral je Lazar. Senca zamišljenosti se je razlila po njegovem obrazu in globoče se je vtopil v puščobno knjigo.“ Nisem ga hotel dlje motiti, ker sem se bal, da bi mi ne očital sitnosti. Čutil pa sem tiho zadovoljnost v sebi: prvič zato, ker sem dal tako modre svete prijatelju, drugič ker sem videl, da se je poprijel resnega dela in je dal slovo zgodovini, kateri je očital že Salust pristranost, in tretjič, ker sem izprevidel, da utegnejo priti boljši dnevi Ivanki, če začne Lazar misliti na zaresno delo.

Ali dandanes je takó: misli, misli človek na zaresno delo, kolikor hočeš in pripeti se, da si brez kruha. Dosti je ljudi na svetu, ki ne vedo, kaj se pravi biti brez zaslužka in brez kruha, ker niso zmožni resnega premišljevanja; dosti je tudi takih, ki vidijo stradajočega siromaka, a srcá jim tak pogled ne gane, in nekaj je tudi še takih smešnih ljudi — sam sem jih že slišal — katerim se zdi to večno vpitje stradajočega ljudstva po kruhu in po delu nizko, gabno, preziranja vredno filisterstvo. Ljudje poprek v slast delajo: ogromna večina pristopi k delu z dušo, razvneto od veselja: delavci pojó in žvižgajo, kjer je to dovoljeno, gredoč prek mestnih ulic v tovarno, kosci ukajo na travniku, še predno je zažarilo solnce na vzhodu, ženjice prepevajo ob večerni zarji; delo jim je veselje in sreča. Lazar je pokazal, da ne pripada onim puhlim postopačem, ki se sramujejo službe, če ni dobro plačana. Delo mu je postalo dolžnost in jel je vse sile napenjati, da dobi trajno ali vsaj začasno službo. Njegova ljubezen je šla za kruhom. Šel je k agentu Muzeljnu, razglasil se po časnikih, vložil je prošnjo za razpisano tajniško službo pri neki občini na Dolenjskem. In čakal je. Muzelj ga je dvakrat ali trikrat poklical in mu poročil o službi, ki ni bila zanj, ker je bila brezplačna ali pa kje zunaj Kranjske dežele

in s tako pičlo plačo, da se je Lazarju škoda zdelo potnih troškov, in je Muzeljna sumničil, da ga vodi s svojimi službami le za nos.

Tiste dni sva hodila v gostilno pri „Beli vrani" kósit. Zahajal je tjà po kosilu na četrtinko vina narodnjak starega kopita. Takratni starokopitni Slovenci so se odlikovali v tem, da so znali vse vede tega sveta, le slovenskega jezika ne. Obžalovaje so priznali ta nedostatek, a vkljub neznanju našega jezika so šli vendar za narodom po vseh potih. Hvala jim i na tem! Ta narodnjak, star mož, ljubitelj dobre kapljice, počivajoč že na lovorih, pisal je članke o narodnem gospodarstvu v nemške novine in Lazar mu jih je pilil in časih tudi prelagal na slovenski jezik. Temu častitemu možu se je smilil mladi nadarjeni človek brez pravega dela in naméknil je Lazarju, naj gre službe prosit k prvakom naroda in naj reče tem možem takó: Gospodje, vas je vaša ljubezen do naroda obogatila, jaz nič manj ne ljubim naroda slovenskega, ta ljubezen me je pripeljala iz tujih krajev nazaj, — pomagajte mi, da pridem v domovini do potrebnega kruha! S tem jo je hotel narodnjak zasoliti prvakom, ki so ga prehiteli in prekosili, pomislil pa ni, da istinita ljubezen do naroda pri nas še nobenega obogatila ni, in da prvaki niso zato na svetu, da bi preskrbovali ljudem službe. Lazar je poslušal moža, opravil se, kakor spodobno, in napotil se je k prvakom. Prvi prvak, častitljiv mož, ga je zelo ljubeznivo sprejel, sama dobrota je bila razlita na njegovem obrazu, a odslovil je prosilca rekoč, da ima zdaj samo pri ednem zavodu vpliva in tam ni praznega mesta, da se ga pa spomni, kadar se tam kaj izprazni. Drugi prvak, liberalec in dovtipnež, se je mogočno razkoračil pred ubogim prosilcem, udaril se na prsi in na svojo vero zatrdil, da se dandanes lože dobi služba „hofrata", nego borna pisarska služba. In še k tretjemu prvaku je šel. Ta je dejal, da kadar potrebuje kakega delavca, razglasi po novinah in da ne ve nikjer za nič. Poskusil je priti k zavarovalni banki; tu bi ga bili vzprejeli v popotne agente; toda agentu se morajo besede zložno zmikati z jezika, ali

kakor pravijo: jezik mora imeti na mokrem, a Lazarju se je zdelo, da ima več misli v glavi, nego besed na jeziku, zatorej takega posla ni hotel vzprejeti. In čedalje bolj je spoznaval in ž njim sem spoznaval tudi jaz suhoparnost in brezsrčnost, ki delata iz nas nezadovoljneže, ostrake, da zabavljamo vsemu, kar se nahaja pod božjim solncem, dokler naposled izmučeni in razteptani, ob ednem pa tudi utrjeni ne prijadramo v naročje ironije, tiste svete ironije, ki skuša vsa nasprotja spojiti, pokriti vse nedostatke s plaščem krščanske ljubezni in se tako radovoljno uda v neizogibnost. Blagor mu, kdor spotoma ne omahne na taki trnjevi poti življenja!

X.

Nekega večera je prišel Lazar nenavadno dobrovoljen domov, čemur sem se čudil, ker on je bil resnega značaja in nekaj dni sem se je držal že kislo, kakor meglen dan.

„Kaj se ti je pripetilo tako nenavadnega, da si se prismejal v sobo? Kar jamice se ti delajo na licih!“

„V službi sem bil ves dan,“ kliknil je veselo.

„Ali res, pa mi opoldne nisi ničesar povedal.“

„Saj ti zdaj pravim.“

„Napósled si se vendar dokopal do nje, hvala bodi Bogu! Ali se ti je vendar posmejala sreča? Ali je kaj prida službe?“

„Da, sreča se mi je posmejala, toda ironiško.“

„Torej zopet nič — ej vraga!“

„Službica je to — žal, da sem jo že na kol obesil, ker ves dan sem se smejal samemu sebi in drugim.“

„Te je pa agent Muzelj morda zopet opeharil za tvoj honorar?“

„Da, zopet on. A mar mi je!“

Tu mi je Lazar na dolgo in drobno pripovedoval, kako ga je poklical Muzelj — evo službe! — in poslal ga v menjilnico, katero je pred nekaj meseci na novo odprl priselivši se v Ljubljano Nemec, kako se je tam predstavil in so ga vzprejeli s predlogom,

da bo štirinajst dni brezplačno služil, da ga poskusijo in ako se izkaže, odmerijo mu potem primerno plačo, kako ga je pomočnik lastnika menjilnice, krivonos človek, žid nemara, vzel pod svojo vrhovno oblast, narekoval mu dvoje terjalnih pisem na Dolenjsko, dvoje na Notranjsko, kako ga je potem pošiljal na pošto, v brzojavni urad, v prodajalnico po pečatni vosek, po smodke, a ni ga poslal takó, da bi šel in vse ob enem opravil, naročil mu je zdaj to in, ko se je vrnil, poslal ga je zopet drugám, izkratka: pošiljal ga je. Napósled ga je poslal po žveplenke".

„Kakšna služba zate, ki znaš po vrsti našteti z letnicami vred vse rimske in nemške cesarje, kar jih je kedaj rogovililo po Evropi! jeknil sem nejevoljen. „Tebe po žveplenke pošiljati! Ali si slušal hudirja?"

„Slušal. Spotoma sem zmajeval z glavo, dvojil in tolažil se rekoč: poskusiti te hočejo, naj bo! — Za popoldne mi je naročil, naj pomêtem pisarno."

„Pometal mu pa vendar nisi?"

„Sem, sem, zakaj bi ne! Posmejal sem se samemu sebi, da sem zagazil v tak smešen položaj in posmejal sem se vsem onim, ki se sramujejo kakega dela. Le nepošteno delo je sramota, vsako pošteno je dolžnost". — Popraskal sem se za ušesom, spomnivši se reka, kojega je nekoč navedel Lazar rekoč: Slavca zabava petje, žabo kvakanje.

„To je preširoko razlaganje, Frančišek ti devaš svojo luč pod mernik! Kakó si dalje delal tlako?"

„Ko je prišel popoldne v pisarno, je stopil s šopom popirja v roki važno pred me rekoč: Sedaj pojdete pa po mestu k našim dolžnikom denarje inkasirat".

„Glej, kaka zaupnost!"

„Podal mi je sedem obročnih listov, naj na nje izterjam dolžne obroke. Menjilnica prodava srečke na obroke, to je tist, ki bi se rad vzpel do originalne srečke, dobi za vsak obrok, ki ga je plačal, potrdilo, ki se imenuje obročni list, a srečke same ne dobi v roke, dokler ni poravnal ob pravem času vseh obrokov. Vzamem torej tiste obročne liste, vzprejmem tudi natančni naslov vseh tistih, pri katerih moram po-

trkati in poterjati in hajdi. Prva oseba, ki mi je odprla, bila je brhka kuharica v Gradišči. Glej — sreča bo! Začetek je! — sem si mislil, ko sem zagledal rdeči, prijetni obrazek kmečke deklice. Prijazno se mi je nasmehnila, prijazno mi odzdravila, ali ko je prišla govorica na obrok, zalomila se ji je beseda in obotavljala se je, češ, da ji v igri sreča ni mila in da rajša s tistim denarjem podpira brata, ki je prišel od vojakov in ne ve kam. Vesel sem bil, da sem našel v deklici krščansko ljubezen, in nič ji nisem prigovarjal h kupčiji — še odgovarjal sem ji. Ko sem odhajal, odprla je okno in dolgo je zrla za mano."

„Kakor Julija za Romeom?"

„Da. In čutil sem v sebi tiho zadovoljnost."

„Zakaj si čutil zadovoljnost?" prašal sem spomnivši se Ivanke.

„Zarad dekličinega dobrega srca; mene so vsi moji sorodniki zapustili."

„Kam si šel potem?"

„V Krakovo. Stopil sem v branjarijo in izšetala je pred me nizka, tolsta, zabuhla baba, po širokosti svoji podobna tistim sneženim možicem, katere smo svoje dni po zimi postavljali kraj hiše. Nikdar je ne pozabim! Povem ji, da prihajam po tem in takem opravku; ni me vzprejela povoljno. Kaj, — zarepenčila se je náme, že zopet ste prišli s tistim sleparstvom! Vi ste pač takšen slepar, kakršen je Vaš gospodar. V štirnajstih dneh sem že pet takšnih pognala. Če se ne poberete precej iz moje hiše — in zagrabila je za smetišnico." —

„Pa te je oplusnila... ti revež ti!"

„Ne boš! — Odskočil sem, ne od strahu, ampak tako nenadoma je prišla ta ploha, da nisem vedel s kakšno besedo odmahniti — skočil sem razmahom na plano pod silen curek od kapú. Po neznanskem blatu sem cokljal iz Krakovega na Žabjak. Dež je lil tako silno, da je kar od tal priskakoval. Na Žabjaku sem stopil v zakotno gostilno. Oštir, suh človek, ostrih oči in razježenih obrvi, me je prašal: Kaj bi radi, Dolenjca ali Hrvata? Eh, očka! — menil sem dobrodušno, kakor se spodobi agentu — nimam danes

žeje ne dolenjske, ne hrvaške, ali tu le Vam prinašam srečo, debelo srečo: ta list tako pravi, da boste Vi enkrat bogat mož, ako odrajtate drugi obrok, prvega ste pošteno plačali! In smehljaje sem mu molil obročni list pod nos.“

„Dobro si mu nateknil besedo,“ dejal sem, „a kaj oštir na to? Ali je plačal?“

„A . . . kaj . . . nič! Zagrohotal se je, doznavši, kaj pravi list. Plesknil je z rokama in kakor izpit, nor človek se je vrtel okoli mene protivno se grohotaje: Hahaha! Veste kaj, Vam tak denar dati, je pač toliko, kakor če bi kdo šel s svedrom k Ljubljanici in bi hotel luknjo vrtati v vodo. I, poznam, poznam debelo srečo, katero Vi nosite po hišah, pa še bolj jo pozna mož, ki sedi tu-le notri. (Oštir je pokazal v sosedno sobo, pogrnjeno morda za boljše ljudi.) Ta se je že tožaril z Vašim gospodarjem, pa ni dobil ne denarja nazaj, ne srečček, ne hudiča! Še zaprli so ga, ker je sleparja po pravici in resnici ozmerjal. I kar prav ste prišli! Že zdavnaj je hotel dobiti takega ptiča v svoje klešče. Čakite, čakite! — Oštir je skočil k durim in jih zaklenil — še ključ je vzel ta mrkač k sebi — potem je zaklical v sosedno sobo: Miha, Miha, vzdrami se, tu-le sem ujel ednega tistih ptičev, ki so te spravili na boben! Pojdi, oskubi, oskubi ga! Mihaaa! — Aaa! Odjéknil in zahreščál je hripav glas, ob ednem je zaškripala v sosedni sobi miza tako neznansko, kakor da je butnila vánjo kaka predpotopna zverina.“

Smejal sem se Lazarjevemu pripovedovanju: pripovedoval je takó živo in šegavo, hlastno in veselo, kakor da mu sedi sama jasna sreča na rami in se mu smehljá v obraz. Tudi jaz sem bil vesel videč, da prijatelja ni potrla neudača tistega dné.

„Radoveden sem, kakó se je končala ta halabuka. Ali si se kaj ustrašil Mihovega vstajanja?“ naméknil sem šegavo.

„Kako bi se prestrašil, ko se ne bojim dveh treznih, še menj pa dveh pijancev. Ali tako protiven in oduren se mi je zdel ta položaj, da sem želel kar najhitreje uiti iz te kletke.“

„Kako si pa ušel?“

„V tem ko je oštir v sosedni sobi spravljal Miho na noge, opazil sem, da je okno na dvorišče odprto. V hipec mi je udarila v glavo misel rešiti se in smuk — skočil sem na dvorišče. V naglici sem bil še dežnik pozabil v gostilni.“

„Ali nisi šel nazaj ponj.“

„Ne, pregabna se mi je zdela tista beznica. Po meni je vse vrelo in kipelo in polotila se me je za hip neka zbeganost, kakor da je že svetá konec. In spomnil sem se zadnjega špartanskega kralja.“

„I zakaj pa tistega? Ali je imel tudi opraviti z obročnimi listi?“

„Nič ni imel, ampak ko je videl, da se norčujejo ž njim na egiptovskem dvoru, kjer so ga nadzorovali, kakor bi bil njih jetnik in ko je spoznal, da ga pitajo s praznimi obljubami, izdrl je svoj meč in drl je s svojimi tovariši po ulicah Aleksandrijskih, klicaje narod na boj za svobodo in iščoč sebi slavnega konca.“

„E, neumnost! Meni kralj Kleomenej ne ugaja zarad tega prenapetega čina, ampak zato, ker je vse svoje premoženje razdelil med obubožani narod in je še bogatine prisilil storiti istotako; ker je zapovedal enakost in ravnopravnost in je sam začel pri svojem premoženji. Danes takih kraljev ni več! To ti povem le mimogredé in zato, da boš vedel, da sem tudi jaz pobrskal v dotičnem poglavji zgodovine. Zdaj pa povej, kako se ti je godilo v okrožji svetega Jakoba.“

„Listov nisem šel nikamor več ponujat, zadosti sem bil že zvedel. Bil sem takó razjarjen, da sem izgrešil celó pot v mesto. Zašel sem bil na Dolenjsko cesto in okoli grada sem prišel nazaj v Ljubljano.“

„V takem dežji?“

„Da.“

Oba sva se na glas zasmejala.

„Toliko ti povem, prijatelj“, nadaljeval je Frančišek, „da sem se danes, motreč v življenje, naučil za življenje več, nego cele mesece poprej čepé pri knjigah. In spoznal sem tudi staro resnico, da so knjige le slab odsev spoznanja, življenje pa je njega vir.“

Segel je v žep suknje in izvlekel šop listov premočenih in zlepljenih. Bili so neizpečani obročni

listi. Bacnil jih je na predalnik rekoč: „Tu gori naj trohné in plesnejo! Drugače se menjilničarju ne morem maščevati!“

Po sobi se je bil že razširil duh vlažnosti in mokrote. Potipal sem prijatelja po suknji in tlesknil sem z rokama rekoč: „Človek božji, ti si moker, ti si moker do kože! Kar puhti od tebe, kakor od Turgenevovega stepnega kralja Lira. Slekel bi se in legel v posteljo, in Gregorka naj ti skuha čaja!“

„Mar mi je! Veš kaj ... ker sem danes tako pri volji in korajži ... veš kaj narediva? Pojdiva doli na vrt in zapojva tisto pesem o mačku na strehi toli glasno, da jo bo slišala .... (Namignil je na nasprotno stran, k Vahovim.) Potem pa hajdiva v kavarno novine čitat: Rusje so napovedali vojsko Turkom in že so prekoračili Dunav; vse novine so tega polne!“

Moja povest se vrši 1877. leta ravno ob času, ko smo tako željno pričakovali, da prične širovladna Rusija vojsko s Turki. Novica, kojo je prinesel Lazar, me je tako navdušila, da sem bil precej pripravljen vreti za njim, če treba noter na Balkan. Segel sem po klobuku in mladostno hrumno sva stekla po stopnicah na vrt.

XI.

Jedva sva se drugi dan zvečer dobro vglobila v knjige, ko stopi Gregorka v najino sobo. Ubitost, skrb in nejevolja je prinesla s seboj na lici.

„Nekaj bi vaju poprosila“ izpregovorila je, a beseda se ji je trgala, kakor človeku, kojemu sapa pohaja.

„Kaj pa je, Gregorka? Govorite!“ pohitel je Lazar obrnivši se z vsem obrazom k starici in sklenivši roke na kolenih.

„Meni je tako neprijetno in zoperno danes, da nič tega: še jed mi ne diši; kofe se mi je za malico takó upiral, da nikdar tega, dasi mu nisem pridejala prav nič cikorije.“

„Ali naj skočim po zdravnika? Prehladili ste se: po včerajšnjem dežji se je izhladil svet in najbrž Vam je zopet škodoval hlad. Tudi meni je bilo žaltavo davi“ ponudil sem se jaz dobro hoteč ženici.

„Bog pomagaj in devica Marija!“ — Res je bila prepadla, kakor da je živela ves dan ob sami pelinovki.

„Pazite, pazite, Gregorka!“ dejal je Lazar, „zdravje curkom doli, po niti gori, pravi pregovor. Kar po zdravnika pošljite!“

„Oh, kaj zdravnik . . . le pustite ga! Življenje je v božjih rokah in zdravniška pomoč tudi. Ali še nista slišala, da smo imeli danes Boga v hiši?“

„Boga?“ prašal je Lazar, „saj je Bog vedno v naši hiši in povsod, le v Vahulji ga ni“.

„Saj ga tam menda res ni. Torej še ne vesta, da so danes prinesli zadnjo popotnico Ivankini stari materi?“

„Kaj se je revi tako shujšalo?“ prašal je moj prijatelj z velikim sočutjem.

„Čisto na kraji je. Moje starosti je, zdaj pride pa kmalu vrsta náme.“ Gregorka je zakrila s predprtom obraz brisaje si oči.

„Ne bojte se, Gregorka, Vi ste trdni in prebijete še svojih petnajst let lahko“, potolažil je Lazar.

„Tisto je v božjih rokah. Ali mi obljubita, da bodeta danes meni in Ivanki na ljubo pri rokah, če bo treba kake pomoči?“

„Kar hočete, Gregorka, na vse sva pripravljena, le smrti ne moreva odgnati, če pride po staro mater“, dejal je Lazar.

„Ne zoper smrt, zoper hudobno žensko pomagajta!“ Gregorka si je pri teh razrivno izgovorjenih besedah zopet zakrila obraz. Z Lazarjem sva vstala izza mize veličavo, kakor deželni zbor ob kaki posebni novici.

„Govorite, Gregorka, kaj se je pripetilo takega, da trebate najine pomoči!“ rekel je Lazar.

„Oh, ne vesta, kaj si je izmislila Vahulja!“ viknila je Gregorka.

„Kaj neki?“ prašal je Lazar strmo upröi oči v gospodinjo. In ves se je tresel in roka se je oprla ob bok.

„Kakor stekla psica — Bog mi greh odpusti — begala je vse popoldne po sobi in po mostovži in kričala, da ji je zmanjkalo desetaka in da ji ga nihče drug ni vzel, kakor Ivanka. Pomislite!“

„Kakšna podla izmišljotina!“ sem siknil.

„To je maščevanje za najino sinočno podoknico!“ je vskliknil moj prijatelj. „Ali za tako natolcevanje je sodišče, je glôba, je ječa! A kje in kakšni so njeni dokazi? Takó se ne dolži, kar tako na slepo!“

„Precej sem si mislila, ko sem vaju slišala sinoči, da iz tega ne bode nič prida. Pa res, kaka nespametnost je to od vajine strani, da sta ji šla pod okno nagajat s tisto pesmijo. Prav tako sta naredila, kakor tist, ki je steklemu psu navlašč molil stegno, češ, ugrizni!“ — Gregorka je pomela s prstom pred svojim čelom, kakor bi hotela namékniti, da se nahaja v najinih glavah to, kar ljudje ob vročini na glavah nosijo — slama. „V nedeljo — tako pravi Vahulja — ko sta bila Vaša gospoda pri nas, spravila sem desetak, ki sem ga imela pri sebi, v svoj predalnik; prav očito sem ga položila v denarnici vrh obleke, ker nisem mislila, da bi bila tatvina pri nas mogoča. Ivanka, ki je stala na pragu, je vse to videla, nobeden drug ga ni vzel, kakor ona — pravi. Baba dobro ve, da dekle ne pojde k sodišču iskat pravice, in kjer ni tožnika, ni sodnika!“

Lazar je grizel ustno; v njegove oči je stopil tist mrki nemir, ki se zasadi tja, kadar zaslišimo kaj takega, kar na prvi hip ne moremo opravičiti, ne sebi, ker vidimo krivdo, ki nas žge in reže noter v dušo, ne drugim, ker smo zmešani in nam nedostaje pravih besed, nemir, ki prisili oko, da pogleda na vsak drug predmet, le človeškega obraza ne more strpeti. Kmalu pa je zbral misli in stopil pred Gregorko rekoč:

„Ali Vi verjamete Vahulji, ali mislite . . .“ Lazar ni hotel končati stavka.

„Oj, ta je bosa; nič ji ne verjamem, saj sem Vam rekla, da si je izmislila, da je skovala laž. Ivanka mi je popoldne sama pravila in je tako bridko jokala, da so naposled še meni prišle solze. Seveda ona ne ve o denarji ničesar. Njene nedolžnosti sem tako prepričana, kakor umrlivosti telesa.“

Lazarjevo blodeče oko se je pomirilo. „Hvala Vam za Vašo zaupnost. Hudo bi me bili razžalili, ko bi se bil pokazal najmanjši dvom v Vaših besedah;

vem, da tudi v Vaši duši ni dvoma. Tako pošteno dekle dolžiti, da je skrivna zalaznica, to more le oseba, ki že nima več čuta poštenja v sebi; to more le taka izprijena ženska, popolnoma podobna onim, ki namigavajo po ulicah. A jaz ji pokažem roge, ne Vahovih, a drugačne! Naj se me čuva! Precej mora resnico povedati in preklicati natolcevanje. Ta prokleta . . . .

Lazar si je nategnil suknjo, hoteč iti k Vahovim.

„Vššš!“ mirila ga je Gregorka. „Nikar tako grdo kleti! K Vahovim Vam tudi ni treba hoditi, ker nista doma. Ali naprosila bi Vas in gospoda Gorca, da bi se res potegnila za Ivanko in za njeno staro mater, ker Vahulja je zagrozila, da ju nocoj pahne na dvorišče, če se sami nočeta izkidati, da ne mara tatic v hiši. Tako je zagrozila Ivanki, predno je šla zvečer z doma. Kako smo poprej mirno živeli pod to streho — oh saj vidva vesta! — zdaj pa dan na dan prepir in krik! Kam pojde stara mati, ki se že več geniti ne more. Ježiš pomagaj!“

Nastal je kratek premolk. Lazar je korakal po sobi, najbrž premišljujoč, kaj početi sedaj, kako pokazati Vahulji rogé. Ustavil se je pred gospodinjo rekoč:

„Umirite se, Gregorka! Z Gorcem bova nocoj stražila, dokler ne prideta Vaha domov. In če zaslišiva potem krik pri sosedih, planiti hočeva v njih sobo, kakor so nekdaj udarili dobri angelji na hudobne, in niti las se ne skrivi na glavi ne deklici, ne njeni stari materi!“

Starki se je razvedril obraz. „Bog vama povrni, če branita preganjano nedolžnost. Tudi jaz bom čula in vama pomagala, če drugače ne, pa z jezikom. Prašala jo bom, kje je zalotila desetak, naj dokaže, kdo ji ga je dal. Ona nima toliko denarja, da bi se ji valjal po predalih. Kako bo zapravljivka spravljala v predalnik, saj še meni ne more vrniti mojega desetaka; že vse leto čakam nanj in ga čakam, pa ga ni in ga ni in ga ne zmore. Vsi trije jo že uženemo!“

To bo krasna ponočna ekspedicija, sem si mislil; na pročelji prizorišča ravs in kavs med sovražnima strankama, a v ozadji tantiguje in regljá Gregorka o desetaku, ki bi še lahko bil, pa ga ni več. In pora-

doval sem se ob tej misli, dasi je bila stvar težka in ozbiljna: boj z Amazonko ima vsekako nekaj privlačnega v sebi in že stari kiparji so take boje v slast upodabljali v svojih umotvorih.

„Ali bi ne mogel zdaj precej govoriti z Ivanko?" prašal je Lazar.

„Oh, pustite ubožico, saj komaj ve, da je na svetu. Pri materi sedi in joka, joka, joka. Takega udarca ji še materina smrt ne nanese, kakor ji ga je prizadela Vahulja. Oh, živa šiba božja je ta ženska!"

„Ali stara mati še kaj ve o tem, kar se godi okoli nje ... o natolcevanji?"

„O ve že, dasi se ji menda že meša v glavi. Časih govorí prav pametno. Nič ne jokaj, Ivanka — govorila je popoldne — gori grem k nebeškemu očetu in s tvojo mamo ga poprosim, da bi se našel tak človek, takšen pošten človek, da bi prišel, ki te vzame v varstvo. Potem postane takó otročja in prav po otročje jame govoriti. Umrčkala bom — pravi — pa nič se ne boj, vsakega pokliče Bogec k sebi, tebi pa pošlje poštenega človeka, kakršen so bili tvoj oče. Oh, Ivanka — pravi — ali še kaj pomniš, ko je ležala tvoja mama na smrtni postelji ... ti si bila takrat še majčkena? Tu-le sva sedeli pri mizi in jaz sem te moliti učila. Ali še veš, kako si zaklicala — oh, kaj boš vedela, ko si bila tako majčkena! Mati, tako si zaklicala, če bodo mama umrčkali, naučite me mrčkati, naučite me mrčkati! — Tako ji govori stara mati. Mene so pri zadnjih besedah kar solze polile in brisaje oči sem zbežala iz sobe."

Lazar je šel dvakrat po sobi ves bled. „To je grozno, to je grozno!" je vskliknil, kakor bi odgovarjal svojim mislim. „Stara mati na smrtni postelji in še umirojoča nima miru. Gregorka, prosim Vas, idite precej k Ivanki in povejte ji, da jaz ... da oba z Gorcem stojiva na straži in da je še božja pravica v nebesih, ki poplača preganjano nedolžnost in udari hudobnega obrekovalca. Recite ji, da če nihče drugi, jaz bom orodje v rokah božje pravice!" Pogledal je na mene, kakor bi me hotel proučiti, sem li tudi jaz sposoben, da postanem orodje v rokah božje pravice.

XII.

Bog ve — sem si mislil, ko so se zaprla za Gregorko vrata, — Bog ve, kakó bova z Lazarjem orodje v rokah božje pravice. Ženske dotekniti se, tega ne! O tem še misliti ni. In besede pri nji ne izdajo ničesar. Naregljala se bo takó ali takó Gregorka, čemu torej besedičenje z moške strani? Seve če se Amazonka surovo dotakne deklice, onda treba porogoviliti . . .

Prašal sem Lazarja, kaj misli storiti, ko bi se Vahulja resno podstopila, da izžene Ivanko iz hiše. Zmajal je z ramama, in ta ravnodušnost mi je vcepila misel, da so se morebiti v njem podrle vse poprejšnje junaške nakane, kakor se to rado pripeti človeku, ki sili in stremi le na eden predmet, da temu stremljenju na edni strani še priliva strast, da je pa na drugi strani že krha in ruši spoznanje onemoglosti in da mu ono brez posebnega duševnega trpljenja in grenkega očitanja popolnoma upade, brž ko je skozi meglo strasti jasno razbral položaj in spoznal svojo onemoglost v očigled tega težkega položaja.

„Veš kaj," sem dejal, „če se Vahulja zares kakor si bodi zaletì in bi že ne bilo druge pomoči . . . poslala bi . . . jaz bi sam tekel na policijo —."

Lazar je uporno molčal, korakal je po sobi in na njegovem čelu se je videlo globoko razmišljevanje.

„Trovraga treba poklicati", nadaljeval sem „njenega očeta Trovraga. On sam naj jo strahuje, to najbolj pomaga! Saj časih tudi oblast tako kaznuje uporne ljudi, da maščuje brata, da strelja na brata, sina, da strelja na očeta in obratno."

Lazarju ni šla v glavo moja logika. Zmajal je z glavo, češ, neumnost! Ali jaz nisem odjenjal.

„Vsekako", pravim dalje, „treba že zdaj ukreniti, kakó prihiteti na pomoč zatirani nedolžnosti. Ni težko sovi premagati golobico, zato treba najine izdatne, premišljene in hitre pomoči."

„Oj, ne brbljaj toliko," jeknil je Lazar, če hočeš biti z menoj, delaj, kakor boš videl mene. Ko sem včeraj gažil blato za gradom, potlačil, pogoltnil sem

svoje pojme o časti in zdi se mi, da sem prav storil, ker sam sem se hotel vsiliti tujim špekulativnim ljudem in kaznovan sem bil za svoje in za njihovo dobičkarstvo. Danes gre zaresno za čast in ne za dobičkarstvo; gola hudobija je naskočila brezozirno na njo. In Ivankina čast je moja čast in za njo sem pripravljen dati vse.“

Kakor zadnji špartanski kralj! — sem si mislil in ugajala mi je misel, da prijatelj ni ravnodušen.

Sédel sem k mizi. Konto-Korrente mi je migljal pred očmi ali skrivnosti puščobne knjige mi zopet niso šle v glavo. Lazar je postal časih pri oknu, časih pred stenskimi slikami in tako pristalno se je vgledal na Pavla in Viržinijo, kakor bi hotel tam pozvedeti, kako bi dostojno dovršil svoje nakane. Če je kje kaj zašumelo, dvignil je blišččeče oči in poslušal, če ni ta šum predslovje grozne burje, če se ne plete že po stopnicah gori Ivanke živa šiba božja. Jelen, pasoč se v mirnem zakotji, vzravna se takó, kadar mu veter prinese jek oddaljenega strela in z namuljeno travo v gobci vleče na uho, od katere strani se pač bliža grozna nevarnost, njegova živa šiba božja.

Okoli ednajstih se je začul pretrgan govor z dvorišča. Stopila sva k oknu; mesečina je zavladala noči, Vah in Vahulja sta šla domov. Ona je šla ravno v svesti, kakor vselej, svoje moči in sile, z rokama trdo vgoždenima v žepih, češ, katera je meni ednaka in mari mi je ves svet, — poleg nje je krevljala motna njena senca, čevljar Vah. Tavajoč v temi sta prilomastila po stopnicah, zašumela je obleka, suh kašelj se je razdal, zaškrtala je žvipelj od ključavnice, nekaj se je silno zadelo ob podboj pri vratih. Stisnil sem pest v žepu.

Pri priprtih vratih sva ždela, popolnoma prepričana, da se ta večer že ne konča brez hrupa, in pripravljena, drzno prestopivši tuji prag, narediti mir in red ter konec besedi takó ali takó.

Jedva sta se Vaha dobro vgnezdila v domu, že sva začula Vahuljin zvonki glas: „Rada bi videla, ali pride moj denar na dan ali ne!“ (Odprlo se je predalce in se spet zaloputnilo.)

„Pss!“ je miril Vah.

„Kaj?“ se je zaznal zopet njen glas. „Da bi se pa ti ljudje mastili z mojim denarjem!“ (Beseda „mastili“ se mi je zasadila globoko v srce: mastili, mastili, sem ponavljal: kakšen izraz! Kedaj se pač masti naš borni narod, ki ima več masti na čevljih, kakor pa pod svojo kožo!) „Jaz jima razbrskam skrinjo, posteljo, vse predale, vse obrnem na robe! Ali pa denar nazaj, primojdunaj!“ Za tem je prišlo dolgo zamolklo šepetanje med zakonskima. Razločila sva posebno hriple izraze Vahove, glasove, svoje pijanim ljudem. Potem je prasknila žveplenka in se s puhom užgala, zaprl in odprl se je predalnik. Maček je skočil od nekod nekam. —

Dolgo, vsaj nama se je zdelo dolgo, sva stala na straži. Najina bojevitost se je že krhala in vsega sva se že naveličala. Že sva hotela zapreti vrata, pomirjena in uverjena, da pri sosedih vse leže k počitku, ko se je zdajci zaslišal glas Ivankin in ta glas — o tem nisva mogla dvojiti — je prosil, klical na pomaganje. Kakor razjarjen lev, ki je izvohal in zaželel živi plen, je planil Lazar prek mostovža, jaz za njim. Malo poprej sem se bal, da je morda Lazar že spoznal svojo onemoglost in da so se v njem že obrušile junaške nakane, a tu v skoku prek mostovža mi je zamigljal nekak premislek v glavi, češ: kakó pa zdaj — iz česar sklepam, da se slabost nahaja v nas, ko o nji razsojamo in jo pripisujemo drugim in menimo, da je v nas ni, da smo vzvišeni nad njo. Lazar je kazal vid divij, strašan, bojevit. A boja ni bilo potreba. —

Pri Vahovih se nama je predočil ta-le prizor: Vrata v drugo, v Ivankino sobo, so bila na iztežaj odprta. V tej sobi sta goreli ob postelji Ivankine stare matere dve sveči; na odeji je ležala suha, koščena roka s skrčenimi prsti, tista izmozgana roka, ki je tolikrat blagoslavljala Ivanko. Od starčinega obraza je bil videti samo šiljast bled nos, vse drugo se je posušilo in zgrudilo pod nagrbljeno kožo. V prvi sobi je stal poleg postelje Vah s sezutim čevljem v roki, osupel in od strahu se tresoč, ob predalniku je slonela Vahulja s skrižanimi rokami na prsih, velike oči strmeč

uprte na naju. Poleg sebe sem očutil nekak odblesk Gregorke, ki je pala v sobo precej za nama tiho, kakor megla na polje. Lazar je stopil sredi sobe, mogočno podprši pest ob bok, kakor izzivajoč na boj vse, kar mu je sovražnega pod solncem.

„Oh, pomagajte, pomagajte ... mati ... mati ... moja ljuba mati umirajo!“ viknila je zdajci Ivanka, planivši iz zadnje sobe pred Lazarja. Angelj božji je takó planil pred svoje tovariše s strahovitim poročilom, da so se pobunili hudobni angelji.

„Kje?“ prašal sem ves razburjen in vsi smo se rili skozi ozka vrata v drugo sobo.

Starka je bila že mrtva; nji ni bilo treba pomoči, pač pa Ivanki. Bled sem stal poleg postelje, zroč na mrtvo lice in na stotine gub, čez koje so se vsipali redki beli lasje. Takrat sem prvikrat srečal smrt in silno me je porazilo novo grozno srečanje. Čutil sem hlad blede gostje: morda se je splazila mimo mene, ko sem skočil skozi ozka vrata, nesoča s seboj dušo, oproščeno telesa, morda je dihnila vame in moja duša je od strahu zatrepetala, skoprnela in dušek si dala v onem sicer neumestnem vzkliku: Kje?

„Le spat pojdita, bova že z Ivanko opravili, kar je treba!“ velela je Gregorka. Ob ednem se je razdal milo proseč glas Vahov: „Po Kurji želodček teci, Lenka — po Kurji želodček teci!“ (Vahulja je bila za Lenko krščena.) Razumela sva z Lazarjem, da sva odveč tu, in tiho sva se splazila iz sobe. Mimo naju je švignila Vahulja in zdrknila po stopnicah.

XIII.

Sami lahko uganete, da sem slabo spal tisto noč: misel na neizbežno grenko smrt mi je stala neprestano pred očmi. Menda prvič v življenji mi je prišlo na um: takó boš ležal ti edenkrat brezsilen in brezslaven in strmé bo gledalo náte okó. In javil se je ponos, napuh človeški, ki bi se takó rad ustavljal smrti, in vzbudil mi je one vsakdanje tožbe, s kojimi takó brezuspešno buhamo ob večni zakon, ona neplodna razmišljevanja, s katerimi se takó rada poigrá

razburjena duša. Jedva sem zatisnil oči, že mi je začelo mrgoleti v glavi: oseba za osebo se je vrstila v sanjah: zdaj se prepiram z Vahom, potem z Vahuljo, naposled z Lazarjem. Pomaga mi izprva Gregorka, a kmalu se obrne na nasprotno stran in me napade prav z mrtvaškim izrazom umrle sosede na lici. Vzbudil sem se, planil po konci in sédel na posteljo. Nov neznanski strah me je obšel, ko sem ugledal na steni nad glavo pravcato sliko smrti. Tam je izobrazila mesečina, ki se je lila v sobo, ogromno okno, v čegar okvirji je stala smrt s koso. Ko sem se pristalneje vgledal v stvar, razbral sem, da se je sklonila vejica od bršlinove brajde, vijoče se okrog našega okna v sobo, menda samo zato, da mi naobrazi s svojo senco na steni podobo smrti in me postraši in opomni o polnočni uri, da mi je že napisan nad glavo moj ‚Mene-tekel'. Ni mi izbrisala iz spomina tožne podobe o smrti misel, da smrti ni — plitka tolažba mlademu, krepkemu, življenja polnemu in polno kupo življenja zahtevajočemu človeku, kupo, ki naj se nikdar ne izprazni — a pomirila me je misel na zgodovino. Zgodovina mi kaže možé plemenite sile, velikih zmožnosti in visokih značajev: vsi so poginili in ni mi jih žal! Njih dela stojé pred mojo dušo in čudim se jim, o njih smrti ne mislim. Ali je moje bitje vredno, da mislim o njega konci? — Proti jutru sem omamljen in zmučen trdo zaspal.

Mrtvaški mir se je vselil pri Vahovih. Gregorka in Lazar sta pomagala Ivanki s svetom in dejanjski. Vah je pokazal svojo dobro stran in z neko mračno marnostjo in skrblivostjo se je motal okoli Gregorke in deklice. Čevljarsko kladivo je počivalo. On je preskrbel krsto, Lazar je šel v župnišče. Vahulja se ni genila iz hiše. Vrata v Ivankino sobo je zaprla in vzela ključ k sebi. Prihuljena resnost s tajno primesjo se je brala na njenem lici.

Mimo nas, ki smo v hiši prebivali, in mimo dveh Gregorkinih prijatlic se ni nihče spomnil umrle starke, nihče ni prišel kropit in Kurji želodček ni mogel piskljati svojih milih „Bog lonaj!" v odmeno srčni molitvici, opravljeni kraj mrliča.

Tretji dan smo pokopali starko. Bila je vpisana v bratovščino, ki pokaže svojo naklonjenost človeku s tem, da ga shrani v črno jamo. Tudi Vahulja je šla za pogrebom. Držala se je ponosno, visoko, razdraženo. Na lici ji je bil razlit pečat globokih misli, svojstven strastnim ljudem. Javno je kazala preziranje do družbe, v kateri je šla. Kurji želodček je glasno molil častitljivi del rožnega venca, ostali smo tiše ali glasneje prilagali. Vahulja ni genila ustnic. Med potjo se nam je pridružil star slamorezec s škopnikom slame na hrbtu in ta usmiljeni mož je šel z nami v cerkev in h grobu. On je najglasneje molil, ali srčneja je bila molitev Ivanke, topeče se v solzah. Po pogrebu so ostale ženske na pokopališči, z Lazarjem sva se vrnila v mesto.

In tako je na svetu urejeno, da nas vse utrudi; predolgo veselje nam je neznosno in tako tudi predolga žalost. Nehoté se človeku v žalosti vrine nekoliko samopridno prašanje: Čemu žaluješ? In v odgovor se dvignejo v srci veselejše, časih celo šegave misli.

Spominjam se, da sem od sv. Krištofa v mesto gredé premišljeval, od kod dobiva ljubljansko ljudstvo takó čudne priimke kakor so: Kurji želodček, Žabja mošnjica, Trovrag, Macafura itd. Opozoril sem Lazarja na te priimke. On se je nejevoljno odvrnil od mene. Bil je iz drugačnega kremena izklesan, nego jaz. Različni smo ljudje: če tudi se kažemo časih ednake v dejanji in nehanji, v strasteh in čednostih, vendar smo takó različni med seboj, kakor trava na polji. In zdi se mi, da od te nejednakosti izvira ono sovraštvo, ki razjeda človeštvo večne čase.

Ker nihče ni plačal običajne skupne sedmine, plačal jo je vsak pogrebec sam záse. Z Lazarjem sva zavila v čitalnico, da ne bi grešila zoper stari slovenski običaj. Ko sva prišla zvečer domov, slišala sva Gregorko v sosedni sobi pogosteje pohrkavati, kakor navadno, znamenje, da je tudi ona obhajala sedmino najbrž v gostilni pri ‚Beli vrani‘, kamor se je zaletela vsake kvatre edenkrat iskaje razvedrila, kadar se ji je zatesala v srcé kaka posebno globoka

bolest. Vaha sta prišla pozno v noč domov in lahko sem ugenil po njihovem štramljanji v sobo, da sta se v dovoljni meri nasrkala pijače, ki ni bila voda. Vahulja je pri tej priliki pokazala, da je ostala v starem tiru. Odprla je vrata na mostovž in dala je Vahu na znanje toli glasno, da smo jo tudi sosedje lahko slišali, da jutri zjutraj pojde tožit Ivanko. Kopitar jo je miril, kakor je vedel in znal, ali njegove besede so bile bob ob steno.

„Kaj meniš, da pobiram na cesti desetake, ali da mi jih vrag nosi na repu?“ se je togotila. „Jutri bomo videli, pride li denar na dan ali ne; policaj mora priti po njo, ves komisijon pokličem in ta denar se najde, ko bi ga imel sam vrag skritega pod pazduho.“

Ta togota je takó zbodla Gregorko, da je odprla svoja vrata in izšetala na mostovž. „Da Vas le sram ni, na denašnji dan ubogemu, nedolžnemu otroku prizadeti toliko gorjupega! Ker že vedno blebečete o desetaku, katerega še zmogli niste, odkar sem Vam jaz ednega posodila, Vam pa tudi to povem, da pojdem tudi jaz tožit in da tudi moj glas nekaj velja, zaleže in odrine!“

Tako je zagostolela naša gospodinja in to je bil še le uvod daljšemu jezikanju, ki se je vnelo med sosedama. Videl sem v gorskih krajih, kjer ni drugih vodil, da bi se po njih spravljal les v dolino, kakó zajezé gorski potok in zbirajo njega vodo za močno zatvornico in pod jez navalé lesá polno strugo; kadar je pa dosti vode nabrane, odpró zatvornico in vodna sila hrumé plane, dere in lomasti s poleni, platišči in hlodi po strugi v dolino, kar tjà kamor lastnik hoče; takó po priliki se je nabirala v Gregorki, ki sicer ni bila klepetavka na moč, nekaj dni sem jezična sila, koji je zapirala izhod skrb, žalost in priličje; ko je pa odjenjala sveta potrpežlivost — glavna podpora te zaporice — in se porušila, vsul se je besedni gramoz raz njen jezik z vso vihravostjo srditega gorskega potoka. Lepih priimkov je nasula tist večer nasprotnici. Pridevki: grdoba in grdavš, macafura in krempelj mačji in krmevža so kar vreli iz

nje in Vahulja ji je hitro in spretno vračevala, postavljaje na konce svojih razrivno proiznesenih stavkov besede, s kojimi se častitlivim ljudem predbaciva njih starost.

Z Lazarjem sva ždela za zaprtimi durmi. Ostala sva mirna, ker Ivanka je bila pred Vahuljo že varna. Zapustila je precej po pogrebu staro stanovanje in se preselila k Gregorki. —

Drugi dan na vse zgodaj sem dobil to-le pismo:

„Ljubi moj sin Janez! Dam Ti na znanje, da sem nekaj obolela in sem le toliko vstala, da Ti napišem to slabo pisanje. Drugi so pa, hvala Bogu, vsi zdravi in če je božja volja takó, si tudi Ti zdrav in v milosti božji. Jaz, Tvoja mati, bi Te že prav rada videla, ker od Velike noči Te že ni bilo nič doma. Vem, da imaš dosti dela, ker le Bog je dodelal sedmi dan, človek pa ne dodela do smrti nikoli; pa če jih boš lepó prosil v kancliji, pridovolé Ti za eden dan k Tvoji materi, ki Te v vsaki svoji molitvi priporoča Bogu in Tvojemu angelju varuhu. Posebnih drugih novic ni, kakor ta, da razsaja zdaj po dolini neka zavratna bolezen pri prascih; kar za korito ne mara več, pa crkne. Bog se usmili in pa sveti Anton! Nič se ne izgovarjaj, ampak le kar odtrgaj se in pridi. Zdaj Te pa vsi lepo pozdravljamo, posebno pa jaz, Tvoja skrbna mati. Z Bogom!

Ker je bila tist dan nedelja, sem se odtrgal izlahka in še tisto popoldne sem stal zlati materi iz obličja v obličje. Njih zdravje se je zelo shujšalo.

Zarana v pondeljek sem se ž njimi poslavljal. Vi morda ne verujete slutnjam, ali jaz trdim, da se nahaja v naši duši nekak odblesk tega, kar nam prikriva prihodnjost v svojem naročji, čeprav se tega odbleska spomnimo šele tedaj, ko se je izpremenil v resničnost, ko se je takó rekoč utelesil. Zdi se mi, kakor bi bil takrat slutil, da vidim svojo mater zadnjikrat na tem svetu. Borna luč je brlela na mizi. Sedeli so na klopi ob robu peči v belem nočnem krili, z rokama sklenjenima nad kolenom, upognjena, zgubana, zlomljena in bleda. Hodil sem gor in dol, moje srce je bilo polno ljubezni in vedno me je nekaj vleklo, da bi sedel k materi in jim od blizu še eden-

krat, morda zadnjikrat pogledal v njih mile, dobre oči. Dolgo sem odbijal to misel, ker javnega skazovanja ljubezni nisem bil vajen; napósled ji nisem mogel odoleti in sédel sem k njim na klop. Kakó mi je bilo svetlo na duši in težko v srci, ko sem v svoji držal tisto roko, ki je toliko delala záme. Tudi mati so imeli slutnjo svojega konca. „Za maše daj po meni in križ, čeprav lesen, postavi na moj grob!"

To so bile zadnje besede, katere sem slišal iz ust, ki so s sveto mislijo v srci tolikokrat molila záme.

XIV.

Ko je napočil zor, vračal sem se po železnici v Ljubljano. V misli zatopljen sem sedel v kupeji, razbirajoč stvari, ki so se tikale moje matere in dedščine po očetu, katero so upravljali mati. Seveda, ko so me utrudila ta premišljevanja, obrnil sem svojo pozornost, kakor se to rado prigodi v dolgočasnih trenotjih na poti, glasnemu govorjenju v sosednem oddelku kupeja, kjer sta sedela, kar sem že pri vstopu površno opazil, dva stotnika. Govorila sta častnika seveda nemški, a ne s čistim nemškim naglasom, posebno pa se mi je zdelo pri ednem, da časih stavke kar prelaga iz slovenščine. Drugi častnik pa je vpletel v svoj govor časih kak krepak hrvaški rek.

„Kaj pa, oženil se še nisi?" prašal je mehak, gibčen glas onkraj pregraje.

„Hm" zažuborel je trudno drug glas skozi smodkin dim, „ne še in se ne bom več!" Ta glas je bil trd, rezek, starikav in kakor bi donel iz soda.

„Zakaj ne? Trden si še in tudi ne prestar!" dejal je zvonki glas s sočutnim poudarkom.

„Zamujeno, zamujeno!" odvalil se je starikavi glas.

„Nič ne de, še bolje takó, vrag poberi!" vskliknil je zvonki glas. „Tudi jaz se ne maram nikdar ženiti. Čemu nam razcviljena žena in jadikujoči otroci? Kúkala jim majka! Najlože se vojak bori in umrje, če nima nikakih pripon in pritiklin. Padeš na polji časti in slave, pluneš, bogme, na ves svet, in ni mačka ne rorosi za teboj solzice!"

Dobre nazore imaš, pa se tudi vidi, da se rediš ob njih in da se te leta niso doteknila."

„Resnično ti povem, da sem popolnoma zadovoljen in ničesar ne pogrešam. Teló mi krepi jed in pijača, starost preganjam z dobrim humorjem. Pravilo, da človek za to jé in pije, da živi, záme nima veljave, ampak baš nasprotno: jaz živim zató, da jem in pijem."

„Ti si še vedno stari veseljak, kakršen si bil na Ogrskem."

Nastal je kratek premolk onkraj pregraje. Moja domišljija se je precej polastila tega, kar sem ravnokar slišal. Takim-le ljudem — tako sem modroval v sebi — takim-le ljudem, kojih žitje in bitje je naravnano le na uživanje, dali so narodje in obstojateljstva skoraj vso oblast na zemlji v roke. Ko bi bil tukaj Lazar, on bi že rad poslušal častnika, čeprav to vse vkup nič ni ne! Dobro, brezskrbno življenje jim rodi brezmisel in smele besede. V starih časih je Orfejeva piščalka krotila surove rodove Tracije, dandanes mirnemu narodu zagodejo s puškami in topovi in še se hvalijo, da širijo kulturo. Nazori vojaškega stanu so bili záme nov svet in niso mi ugajali, rajši bi bil mislil o Ljubljani ali pa na kmečki svoj dom, no obstojateljstva so bila taka, da sem moral slišati pomenek obeh sopotnikov.

„Povej mi, ali na Češkem še takó razgrajate, kakor smo svoje dni. Vse noči, vse noči —" pričel je zopet starejši glas.

„O še! Veseli rod pri vojakih ne izmrje. Da ne pozabim ... če se ne motim, spominjali so se tebe nedavno v veseli družbi, kak ostrak in dovtipnež si bil, takó da še zdaj živé v ustnih poročilih čeških stanic smešnice o tebi. Oprosti, ali nisi malo takó ... pohajal za neko bogato Nemko iz Draždan?"

„Ali si že tudi ti čul o tisti neumnosti?"

„Slišal pač, pa sem že pozabil; daj, povej tudi meni, kako je bilo!"

„Neumnost, sama sama neumnost; no da si prikrativa čas, povem ti, kakó je bilo s tisto Nemko. — Ko sem bil na severnem Češkem, to je bilo še

pred šestinšestdesetim letom, shajali smo se večkrat z nemškimi častniki uradno. Saj poznaš tist pusti in prazni „Reunion“ na mejah?“

„Poznam! Vrag ga poberi!—“

Tu je starejši častnik začel pripovedovati, kako sta se za njegovega bivanja na severnem Češkem navadila zahajati k njemu dva saksonska kavalerijska častnika, nastanjena v Draždanih. Kapitan Berger in njegov poročnik, oba velika ljubitelja čeških piv in ogrskih vin; kakó so obhajali radovanke do belega dne, kakó je sam zahajal v Draždane, zaljubil se tam v Bergerjevo sestro; kakó je bil že do grla sit nemške družbe, a zarad Bergerice se ni hotel odreči prijateljstvu.

Pripovedovanje častnikovo mi je prihajalo čedalje zanimiveje. Vmešal je časih kako primero, da sem se moral počuditi in posmejati. Zvesto sem torej poslušal. Kakor potoček, izvirajoč visoko v zeleni gori veselo curlja navzdol, mestoma poigravajoč in skakljajoč, mestoma tiho lazeč med belim peskom: tu zavrti perišče suhega listja, tam zasloni bilko za šibko travo in zopet tam glasno žubori gorsko pesem svoji najljubši cvetici: tako se je zdelo častniku, da mu teče življenje na blaženi zemlji češki ob nadepolni ljubezni: časih strastno in burno, časih mirno in tožno, a vedno prijetno in slastno.

„Da, to so bili drugačni časi, časi neskrbnosti in mladostne lahkomišljenosti. In ker sem bil takrat dospél na vrhunec razposajenosti, vrivala se mi je čedalje bolj misel, da bi bilo dobro preskrbeti si svoje ognjišče še predno se voz obrne navzdol, in vedno bolj se me je oprijemala misel na ženitev. Bergerica je bila ženska z denarjem, samostojna, razven brata in tete, ki je bila omožena na Dunaji, nič sorodnikov, kje naletiš na tako žensko, a?“

„Da redke so primerne. Če je že bogata, pa ti pripelje s seboj polno gnezdo sorodnikov s taščo vred. Kúkala jim majka!“ pritrdil je nervozno zvonki glas.

„Seveda je bila tudi nekoliko ošabna, ohola, kakor vsi Nemci, pa sem si dejal: to se popravi v zakonu. Takó sem zahajal v Draždane, dvoril ji in

čakal ugodnega trenutka, da pridem s pravo besedo na dan. Iz njenih pisem sem zvedel, da pride njena teta z Dunaja v posete; moj načrt je bil precej narejen: tist dan, ko bo teta v Draždanih, popeljem se tudi jaz tjekaj, predstavljen ji bom in teta, ki živi že toliko let na Dunaji, je gotovo prijatlica avstrijskih častnikov in sama napelje govorico na ženitev, ali pa vsaj takó, da jaz lahko izprožim kako pametno o svoji zadevi. Če obvelja moja beseda, dobro; če ne, tudi dobro: beseda ni volk, da bi koga požrla. Saj veš, kako oprezen mora biti človek pri takih stvareh, a?“

„A . . . bogme! . . . Na čast treba misliti, na svojo in na čast svojega stanu.“

„Peljem se torej neko pomladansko jutro zopet v Draždane. Bil sem v civilni obleki. Z menoj v kupeji je sedela trojica sopotnikov: dva gospoda in postarna dama. In glej, polagoma ti začne ta gospoda rešetati avstrijske zadeve na tak način, da nisem mogel ostati ravnodušen. Kako so opravljali in zabavljali; da si ti to slišal!“

„Vrag jim jaši duše!“

„Gledam, poslušam. Najbolj razvozljan je bil jeziček one dame. Ona je povsod videla le nemarnost v Avstriji in zmešnjavo nad zmešnjavo. Rekla je, da je državni zbor Babilonija, vlada brez moči, da narodje delajo, kar hočejo, da vsaka dolina zahteva svojih posebnih pravic in vsaka dežela svojega kralja. Jaz jo le gledam in poslušam in tudi ona mene gleda, kakor bi hotela od mene potrdila za svoje neumnosti.“

Mlajši častnik si je dal duška s tako silno hrvaško kletvico, da sem se vzklonil po konci in mu pogledal v obraz. Bil je to možak rdečega lica, velikega nosu, debele glave. Vse na njem je kazalo prvobitno silo. Starejši častnik je dalje pripovedoval, kako se je dama zaletavala ob avstrijske narode, katerih je izprva naštela nič manj nego trideset, sčasoma pa se je zadovoljila z devetorico; kakó je opisala svoje popotovanje po jugu Avstrije, kjer je našla same zamazane, raztrgane in surove ljudi, hujše, nego so cigani.

„In vedno je gledala milostiva náme in mi stavljala prašanja. — Da da, milostiva, nameknil sem ji na videz veselo — ima naša zemlja krajev, kjer bi vrag, ugledavši jih, plunil, voščil lahko noč in zbežal. Ali težko je natanko spoznati jih z železniškega voza.
— Oh, ne mislite, da sem obsodila tiste kraje z železniškega voza, dejala je pikro dama. Moj svak je služil v Ljubljani, če veste, kje je to, deset let za profesorja, ta jih pozná. — Bog ve, zakaj gospodu svaku niso ugajali, pristavil sem suho in trdovratno.
— Oh, oprostite ... kakó morete dvojiti o resničnosti tega, kar rečem, in oporekavati mi, Vi, ki mi niti predstavljeni niste — vznesla se je nad menoj Nemka.
— Oh, oprostite milostiva — odgovoril sem in glas se mi je tresel — Vi ste me ogovorili, pa sem si mislil, da sem zatorej že sprejet v Vaše društvo! Dovolite, da se Vam predstavim sam: Jaz sem brivec Pipan iz Teše vasi na Kranjskem domá!“

V tem, ko se je mlajši stotnik burno posmejal in starejši si odkašljal, viknila je moja duša: „Kaj, Pipan se pelje z menoj? Pipan. stotnik iz Kafernavma, branitelj domovine? Kako naključje! Čudež, čudež! Oj, kakó se bo čudil Lazar!“ In da bi mogel videti čudnega moža, Lazarjevega in sedaj že tudi mojega prijatelja, vzpel sem se k polici, kjer je ležala moja culica, v katero so mi draga mati zavili mesa in cvrtja. Stojé sem otepaval posluške in dal si opraviti s tisto culo. Ni edne besede nisem hotel preslišati. Takrat se še nisem bil otresel šolske učenosti in zanimalo bi me bilo, na primer, izvedeti, o čem so se pomenkovali grški junaki, sedeči v sredini trojanskega konja, no zanimiveje še se mi je zdelo pripovedovanje Pipanovo, dasi nisem bil nikdar prijatelj denašnjega militarizma.

„Da si videl,“ nadaljeval je Pipan, „kakó je bila dama pičena, ko je zaslišala, da je človek, s kojim je govorila, tako nizkega poklica in na Kranjskem doma. Bal sem se, da omedli. Naslonila se je nazaj v blazine, našobila se, vzela iz torbice stekleničico dehteče tekočine, duhala in duhala. Zdelo se je, ko da sedi na šivankah in se ji pode neznosne misli po glavi. Oh, oh, brivca ogovoriti, kaka nepremišljenost!“

Pripovedoval je Pipan, kakó so dalje popotovali: on dobrovoljno uživaje razgled na Polabje, na češko Švico, in zadovoljen, da se je osvetil dami, njegovi sopotniki nemi in poparjeni. Napósled so v Draždanih izstopili: prva dama, potem sopotnika in tudi Pipan se je že hotel izkobaliti, a — glej kak prizor! Njegova Bergerica stopi s perona, šeta se naproti izstopivši dami, njegovi sopotnici in z vzklikom: Oh, tetka, mila tetka! — ovije se ji okoli vratu. Bedni stotnik se je zgreznil na sedalo, da bi se prikril in gledal je kakor človek, ki svojim očem noče rad verjeti. In postalo mu je težko in pusto na duši, ko je izprevidel položaj in spoznal, da je dama, s katero je imel razporico, atako, tista teta, na kojo se je zanašal, da pripomore njegovi srčni zadevi. Potrt je stopil iz kupeja, ko je bila Bergerica s teto že izginila v prostorih kolodvorskih; potulil se je v restavracijo in s prvim vlakom vrnil nazaj na Češko. Še je šel parkrat v Draždane, ko hude tete ni bilo več tam, ali prejšnje prisrčnosti ni prinesel več s seboj. Priskutila se mu je ohola družba za vselej. Kmalu za tem je bil prestavljen na Ogrsko. Kakor potok hrumno prispevši z gore na plano, umiri svoj tek in zmrači svoj vid čuteč, da je za vselej izpeta njegova pesem, in brez sledú izgine napósled med ločjem in bičjem pustega travnika: tako se je izgubila za vselej v ogrskih pustah Pipanova ljubezen, da sam ni vedel, kedaj in kakó.

Med takim pripovedovanjem sem opazoval natančneje Pipana. Nisem mu mogel dati dosti nad petdeset let. Videlo se je, da ga je že semtertjà hudo in dolgo ščipala kaka srčna bolest. Njegovo medlo lice je bilo krotkega izraza, drobne, umne in dobre oči so kazale pravega Slovenca, katerega ne skazi obleka, naj si bo vtaknjen v kakršno koli. Jagodasta bradavica na nosu ga je nekoliko kazila in zob časa mu je bil zarisal poleg očí že dovolj tistih praskotin, katere imenujemo „kurje krempeljce“, no posebnih brazd na lici ni bilo. Njegovi kratko pristriženi lasje so štrleli kvišku, uporni in redki, kakor strnišče, kadar je pozebljina strla setev in je Bog dal slabo letino. Pod tem strniščem pa ni bilo slame, najsi je čital

Pipan v resnici samo službene knjige in razbojniške povesti. On je že vedel, zakaj ne mara romanov, posebno takih ne, katere je pisala ženska.

„Čemu si se predstavil za brivca iz Teše vasi?" prašal je mlajši stotnik.

„Kar takó mi je prišlo na um. Narodil sem se v selišči, ki se imenuje Teša vas in moj stric je šel, ko sem bil jaz še otrok, po svetu brit ljudi in norce. Pa sem se v naglici spomnil tega. Neumnosti, same neumnosti!"

V tem je pridrdral vlak na ljubljansko polje.

„A glej ti, kako prekrasen kraj se nama odpira!" vskliknil je Pipan in se nagnil k oknu. Osvojilo ga je veselje in v glasu je bila čuti razburjenost. „Kadar se peljem tod prek in zagledam naše Grintovce, postane mi lože, kakor bi se odvalila od duše vsa službena peza. Glej, tam na desno pod onimi gorami sem se narodil in tam se v drugo naselim, morda ne čez dolgo. Takó je na svetu: komariš, komariš po svetu, po vsem cesarstvu te gonijo, raduješ se, živiš in uživaš in čedalje bolj te tesní razočarovanje. Napósled se vsega naveličaš in rad greš v tist tihi kraj, kjer te je rodila majka."

„Istina, brate," povzel je Pipanov tovariš, „tudi meni je veselo pri srci, kadar pridem v svoje krševito Primorje. In če me ne pobere vrag na bojnem polji, trohnele bodo moje kosti v lepi hrvaški domovini, kojo Bog poživi!" —

Vlak je obstal na ljubljanskem kolodvoru; stotnika sta se poslovila, Pipan je izstopil. Izročil je kovčeg vozniku, sam je šel peš v mesto, jaz za njim. Radostno se je ogledaval, kakor človek, ki po dolgih letih zopet pride v domače kraje, kakor ptica selivka, ko se vrne na pomlad in ugleda svoje gnezdo. Pobiral sem stopinje za njim, dokler mi ni izginil pri Maliči.

Meni je bilo prijetno misliti o tem, kar sem videl in slišal na železnici. Lahno priskakujé sem hitel domov, ker sem nesel dobro novico, ki je na moč silila na dan. Bog nam daj vsem, da bi imeli vedno dobre novice za našega brata trpina!

XV.

Najprej sem stopil h Gregorki. Pospravljala je po sobi, pri mizi je šivala Ivanka. Gospodinji sem moral podrobno razložiti vse, kar se je tikalo mojega domovja, ker ona je zelo čislala mojo mater. Ivanka je sedela s stranjo proti meni. Povedati vam moram, da sem bil za dijaških let velik prijatelj slik in kipov, da sem slike trgal iz knjig in žurnalov, kjer sem naletel nanje, in si takó nabral precejšnjo zbirko, da sem pri kipih stal po cele ure, kjer sem jih videl v steklenih izložnicah. Naletel sem nekoč na kip, ki se mi je živo vtisnil v glavo in me je vabil dan na dan k sebi. Predstavljal je nemško Gretko. Ivankin obraz je bil podoben tej Gretki. Tista gorenja ustnica, krepkejša in napeta, vabeča na uživanje, tist okroglovati nos in podbradek in tiste spuščene, mehke trepalnice in na vsem obrazu sama dobrota in požrtvovalnost, sama duša. In ko sem pripovedoval Gregorki, kako je na mojem domu, ko sem ji govoril o materi, bratih in sestri, naslikala si je menda Ivanka v svoji glavici najlepšo podobo družinskega življenja, kjer kraljuje zložnost, mir in ljubezen med domačini, vzor tihega družinskega življenja, kakršnega se je ona jedva spominjala in kakršnega je ravno sedaj najbolj pogrešala in morda — da gotovo je bila ta lepa slika vir solze, ki se je prikradla iz njenih velikih, svetlih oči in zdrknila na gorenjo ustnico malce pridvignjeno in ošpiljeno. Spoznal sem pričino njene žalosti, žal mi je postalo deklice in napeljal sem govor na svojo imenitno novico.

Gregorka se je začudila in razveselila. „Deset let ga že nisem videla. Moj Bog, moj Bog, morda se me pa vendar spomni in pride k nam!“

„Veste kaj, Gregorka? Pipan ima morda znanja v Ljubljani; recimo, ko bi bilo pri deželnem glavarji predsedniku, ali županu, ali pa drugod pri vplivnih možeh prvakih; kaj ko bi ga Vi nagovorili, naj zine pri teh možéh besedo za Lazarja, da ga spravijo kam v primerno službo? Vam bi morda take usluge ne odrekel.“

Prijetna se je zdela Gregorki misel, da bo za koga prosila pri drugem človeku. „Še škof ga dobro poznajo, saj sta vkup v šolo hodila,“ kliknila je vesela in zamišljena.

„Škof mu ne pomore“ dejal sem nejeverno.

„Lahko bi mu pomogli, njih oblast sega na Dunaj in v Rim.“

„Škof bi ga nemara vteknil v kak samostan; to bi pa ne bilo prida in prav,“ pridejal sem z lahno nasmeško in pogledal na Ivanko. Še niže se je sklonila deklica na šivanje in opazil sem živahen priliv rdečice na njenem lici. Ko sem odhajal in se poslavljal, se je nasmehnilo po sili njeno vlažno okó in še bolj mi je segla v srcé tista pridvignjena ustnica, za katero sem zavidal prijatelja.

. Lazarja že nisem dobil domá, torej se nisem mogel iznebiti svoje novice. Ko sem prišel tisto popoldne iz pisarne, našel sem ga sedečega pri oknu. Njegov odzdrav je bil čmeren, otožna senca je ležala na njegovem visokem čelu; kamen, ki ga je tiščal na srci, zajezil je vir njegove sicer dovtipa polne zgovornosti.

„Frančišek, novico, oh kako novico imam záte!“ vskliknil sem vstopivši. Lazar ni dal glasu od sebe. „Ugani, s kom sem se vozil od Litije gori!“

„S kom neki? S kakim starim sošolcem, ki se je pohvalil, kako se mu dobro godi, kako se ženi in tako dalje.“

„Nisi pogodil!“

„Morda s kakim zanimivim popotnikom s culo na rami, ki prihaja iz devete dežele po svoj vsakdanji kruh na Slovensko, v tem ko ga domovina nima za svoje sinove.“

„Ne ne, pravega ti ne uganeš, če ugibaš do jutri; zato ti ga povem naravnost. Tvojega stotnika s Kafernavma sem videl, tistega —“

„Ali Pip —“ Lazar se je zaiknil, bodisi da ga je takó morila žalost, bodisi da se je takó začudil

„Naj bo pipež ali papež, tist je pa le, o katerem si mi tolikrat pravil, da ima bradavico na nosu, rdečkasto, kakor jagoda.“

„Ti da si se s stotnikom Pipanom vozil?“

„Da, prav s tistim, ki koraka, kakor bi imel dve levi nogi.“

Zdaj sem razložil prijatelju vse, kar sem videl in slišal na železnici. On me je zvesto poslušal. Časih se je posmejal razmišljeno in prisiljeno, a vedno je pogledaval skozi okno na dvorišče, kakor bi čakal nekoga, kojega bi rad brzo ugledal.

„Povej mi, ali nisi morda že davi pravil Gregorki, da je Pipan v Ljubljani?“ me je prašal.

„Da, na vse zgodaj sem bil pri nji in iskal sem tudi tebe.“

„Zatorej, zatorej —“

Moje oko je prašaje strmelo v Lazarja.

„Zatorej se je izšetala Gregorka dopoldne tako našopirjena in nalepotičena, kakor še nikdar ne. Imela je na sebi tisto svileno krilo starega kroja, katero obleče sicer samo k sprevodu na Telovo. In kako bojko je stopala? In kako dolgo je ni bilo nazaj? To nekaj pomeni. Oj, oj! kaj pa je stara norost, če to ni?“

Jaz sem bil le deloma tega mnenja. Bolj mi je ugajala misel, da je šla gospodinja moledovat za Lazarja in dobro se mi je zdelo, da sem spravil v tir tako tehtno moledovalko. Rekel pa nisem ničesar.

„Vsekako se vidi Pipanu, da je dober človek,“ končal sem svoj hvalospev. „Vroče ljubi svojo domovino.“

„Dober človek je, dasi ga obdaja vojaška skorja. Ni pust slinež in lizun. V njem sem našel več srca, nego sladkih in gladkih besedi.“

„Kaj čepiš torej tu pri oknu in gledaš na božje solnce, kakor mačka na vrelo kašo. Mari bi se šla sprehajat, morda kje srečava Pipana; on te spozna, praša te kaj in ti ga lahko prosiš za dober svet. Kaj si že pozabil svojega dobrega stotnika?“ Zdelo se mi je, da je premalo presenetila moja novica prijatelja.

„Jaz se ne ganem od tega okna, dokler njega ni. Pusti me na miru!“

„Njega? Koga pa čakaš pust in čmeren, kakor bi ti kdo mašil koprive za vrat.

„Trovraga!“

„Trovraga?“ prašal sem tiho, sklonivši se k prijatelju, ker šepetaje sva govorila, da ne bi slišali ženski v sosedni sobi.

„Da, Trovraga!“

„Kaj pa je ž njim opraviti?“

„Tožila je menda.“

„Kdo?“

„Vahulja.“

„Ivanko?“

„Da!“

„In ti misliš, da pride Trovrag v hišo zarad nje?“

„Podoba je. Davi me je ustavil na ulicah Ščinkovec in me prašal, kaj se je zgodilo pri nas, ker se mu je ustil Trovrag, da pride danes k nam miši lovit.“

„Miši lovit?“

„Da! In dejal je Trovrag, da več ve mačka nego miš in da se ni še prigodilo, da bi miš pozobala mačko, obratno pa že. On pa da pride v našo hišo, da naredi tukaj mir in red in ne vem, kaj je še vse napovedal Ščinkovcu.“

„Ti torej čakaš mišjega lovca?“

„Da, če ti pravim!“

„Če je tudi tožila . . . saj tako nemara ne stoji zapisano v sodnem redovniku, da bi smeli kar brez dokazov, meni nič tebi nič, tirati koga pred sodišče. Najprej mi pošljejo priziv, povabilo, naj se javi.“

„Saj tist priziv ali tistega povabila pričakujem. Ali meniš, da bi Ivanka mogla odoleti takemu javnemu sumničenju? Ti je ne poznaš!“

„Res je, težko mora biti človeku, ki si ni v svesti najmanjše krivice, ako ga kličejo tjà, kjer prašajo le po krivici.“

„Zato onega priziva ne bo v našo hišo. Ne bode ga, pravim ti, prijatelj! In živ ne pojde s takim povabilom prek našega praga mišji lovec, naj so v njem trikrat trije vragi.“

„Ali te ni morda slabo poučil Ščinkovec?“

„Že sinoči je Vahulja pravila Vahu o nekaki pozivnici, pa nisem natanko slišal o kakšni. Ščinkovec pa mi je dal častno besedo, da govori resnico. Zato sem precej tekel domov ogledat sabljo.“

Lazar je prinesel od vojakov sabljo, kakor je rekel, za spomin. Tista sablja, gola in bridka, je slonela poleg njega ob zidu, zapičena v podnico. Dolgo sem hodil po sobi in pogledaval na njo in na Lazarja.

Rečem vam, da sem imel v tistih mladih letih dosti drznosti in poguma. Ko sem bil še v šoli, imeli smo dijaki svoje vojske na Gradu, za sv. Krištofom in v Šempeterski jami, in bili smo istinite boje z ljubljanskimi postopači najnižje vrste, ki so nam hoteli nagajati pri naših igrah. Jaz sem stal tedaj vedno v prvi vrsti, naj je frčalo okoli mene kamenje in naj je imel sovražnik še tako debel sklesek v rokah. Nikakih bojazlivih pomislekov torej nisem imel vzpričo nakan Lazarjevih in pripravljen sem bil pomagati mu, kakor si bodi. Ugajala mi je misel, da bom „orodje v rokah božje pravice.“

XVI.

Prek našega dvorišča je bil prehod iz Šempeterske ulice na stari živinski semenj; ta prehod ni bil dosti v rabi, ker ni bil vsakemu znan, in je bil ta kraj mesta takrat odljudnejši nego je dandanes. Sredi dvorišča je stal vodnjak, od katerega se je odtekala moča po majhni grapi.

Zvesto sem pogledaval skozi okno na dvorišče in pazil, kaj se odvali od gore, to je, kedaj se pojavi mišji lovec. Suhokrak dedek s culo pod pazduho je prišel na dvor, stopil za zid in začel nekaj jesti. Njegova koščena postava je pričala o nekdanji moči, katero sta ukrotila trpljenje in stradež. Siromak bi bil, da ni tako mršav pod širokokrajnim klobukom, prej podoben bedni duši, prišedši nazaj iz vic, da se na svetu kesá in pokorí za grehe, nego živemu človeku. Z Lazarjem sva se mu čudila, ker so bile črte njegovega lica tako zeló podobne zajčjim in ker je pri jedi baš tako vrtel in migal z ustnicami, kakor zajec. Vsa njegova gibanja so bila takó neokretna in trda, da sva se mu morala smejati. Po jedi je stopil k vodnjaku, potegnil za kembelj, in ko je pritekla voda, je skočil k cevi in naostril ustnice, da bi ujel pijače. Dasi je bil zadosti hiter, priložil je le prepozno k

cevi, namreč ko je bila voda že odtekla na tla. Zato je ponovil ist napor in ga ponavljal: tagal je za kembelj in čedalje hitreje je skakal k cevi, a vse zastonj: voda mu je vselej ušla skoraj do poslednje kaplje.

„Glej," dejal sem Lazarju, „podoben temu kmetu se ubija človek za vsakdanji kruh, vedno nastavlja usta, da bi kaj prida ujel vánje in večina blagodati, ki izvira iz njegovih žuljev in naporov, odteče v tuje grape in pojí one, ki so umeli človeško moč zapreči v voz, na katerem sami mehko in prijetno sedé ukajoč in se veseleč."

„Da," pritrdil je Lazar, „res je tako; take pozlačene fraze so dandanes vsakemu na jeziku in po godi, — a dobro je, če je človek vsaj uprežen, da more vleči in živeti. Tu imaš priliko, da vse modrovanje človeku nič ne pomaga; beseda ne zaleže nič, z usmiljeno radodarno roko treba poseči v delo in navleči narodu siromaku vodé življenja. Hajdi in skaži človeku dejanjsko pomoč! To lahko opraviš sam. Ne sramuj se!"

Nove misli so mi šinile v glavo in me osvojile. Da, dejal sem sam v sebi, nama bi bilo bolje pristovalo, da skočiva nemudoma na dvor in pomagava žejnemu dedu, nego marno modrovanje. Zdelo se mi je za malo, da nisem bil sam roditelj take misli. Zardel sem segel po klobuk.

Obrnivši se sem zapazil, da se nova pohabljena oseba plete pod temnim hišnim obočjem na dvor — Trovrag sam. Lazar je skočil na noge, kakor bi bilo poleg njega treščilo „Alo, nad mišjega lovca!" je kliknil. Stekla sva prek mostovža in udrla jo po stopnicah k hišnim vratom. Tam sva se postavila vsak ob eden steber. Lazar je skril golo sabljo za hrbet in stal je strog in mrk, kakor se poje v baladi o vojaku na poslednji straži. Prvo delo Trovraga prišedšega na dvor je bilo to, da je navlekel vodé žejnemu dedu. V tem ko se je on mudil pri delu usmiljenja, bližal sem se vodnjaku.

„Stric," ogovoril sem Trovraga spokojno, kakor bi mu nudil pipo tobaka, „kaj pa grejete ondukaj pod svojo pazduho?"

„Pisanje nesem, pisanje nekomu, ki morda ni pričakoval takęga pismonoše. Jaz tiram grešne duše k časnemu sodniku, ki prisodi po zaslugah, največkrat pa post osoljen z jokom in škripanjem z zobmi. Vse kote pretaknem in po dnevi in po noči vidim in lovim.“ Trovrag je bil Ižanec in zavijal je po ižansko.

Te besede so morale pogreti človeka. Lazar je stopil predenj. „Vi nobene duše ne boste tirali pred sodnika,“ dejal je drzno, „a slobodno Vam, ako hočete tirati tjà svojo hčer Vahuljo.“

„Kakó ste rekli, kaj ste dejali?“

„Razumeli ste, če ste me poslušali.“

„Vi ste Frančišek Lazar in do Vas vêde moja pot. Govorite takó, da bo moč izhajati z Vami. Vi kar nimate povoda moštvovati; saj znam in vse vem, kakó je in kakó še bo. Vi se ženite, a?“

„To Vam nič mari?“

„Vi znate prepevati mične pesmi po noči pod tujimi okni. In neke liste ste prodajali po Ljubljani. Hm! hm!“

„Vi ste se napili in ne veste kaj govorite, a pazite —“

„Človek božji,“ vmešal sem se jaz, „pustite za danes te stvari na strani in pojdite mirno domóv. Pridite drugikrat, da se pogovorimo do kraja.“

„Kaj Vi boste domóv gonili mene, ki sem službeno lêskaj? To je že na las podobno rebeliji!“ Opotekaje se je obrnil. „Hej, ti kmet, ali kaj si. pojdi sem, da mi pomoreš krotiti uporne ljudi, ki so se naveličali dobrot! (Obotavljaje in nemirno gledaje se je bližal kmet.) Vidva sta ptička, ki zaslužita, da se naveličata tudi hudega. Marš z menoj na policijo!“

Trovrag je hotel prijeti Lazarja za ramo ali zdajci je zagledal njegovo sabljo in vskliknil: „Kakega psička peljete pa Vi za sebój? Bojte se Boga in redarja, pravim Vam! Dajte sabljo meni, to ni za Vas! Ne bodite, ne bodite! Jaz sem cesarski mož!“

„Vi ste poleg tega stari bedak, ki ne poznate svoje službe in javno in nepremišljeno trabozljate o sodnih stvaréh ljudem, katerim do tega nič mari!“ zagrmel je Lazar. „Odlazite!“

Trovrag je za hip obstal, kakor okamenel. Ko je pa pristalneje pogledal v lice mojega prijatelja, zazdelo se mu je menda, da ima blaznega človeka pred seboj. „Rebeljon, sukurz, sukurz, sukurz!“ zakričal je na vse grlo in razmahom je bežal prek dvorišča. Še hujše je tekel na nasprotno stran proti suhemu mlinu kmet, dasi morda ni vedel, kaj mu pričinja tak strah. Kar prašilo se je za njim, takó je tekel, in le žeblji njegovih podkovanih čevljev so se svetili iz prahu.

„Hajdiva v vežo in čakajva za zaprtimi vrati, naj se vrne s svojim sukurzom!“ velel je Lazar in brž sva se umeknila. Zaprla sva vrata z železno zaporico, poleg tega sva jih zapehnila z debelim hrastovim brunom. Poleg vrat je bilo precej visoko od tal dvoje omreženih oken, na vsaki strani edno. Po kratkem vojnem posvetovanji sva sklenila utobariti se pri tistih oknih in braniti vhod v hišo. Pomislil sem, kako bi si priskrbel primernega orožja. V kotu veže je slonel dolg drog, ki se mi je zdel kakor navlašč ustvarjen za dreganje v napadajoče sovražnike. Prinesel sem ga k oknu. Lazar je odobril mojo nakano in mi velel prinesti izpred Gregorkine kuhinje škaf vodé in korec. Storil sem, kakor je bilo ukazano, in čutil sem radost v sebi misleč, kakó lepó se bo dalo z oken dol hladiti Trovraga in njegov sukurz, če bo naval na vrata prevroč. Skozi edno okno se je dalo operirati s stopnic, pod drugo je prinesel Lazar klop iz najinega stanovanja. Vse je bilo za brambo urejeno kar najboljše. Genij Napoleonov ne bi bil vedel dodati ničesar. Odpiral sem prašna okna in ves razjarjen sem šepetal Lazarju: „Zvedel bode Trovrag in njegov sukurz: — Kako Metulum se Avgustu brani!“

XVII.

Pol ure pozneje se je povrnil Trovrag okrepljen pod naša vrata. Poklical je sukurz, ki je štel v vsem dve osebi: velikega slokega moža z dolgimi brki, ki se je pisal za Barberinija in je bil vsemu mestu znan z imenom Baraba, koje so mu nadeli berači,

ker jih je silno pestil in preganjal, in majhnega, pa čokatega in hudogledega možica z majhnimi očmi in protivnim, skrivljenim obrazom, znanega s priimkom Kofernica — oba s sabljo ob bedrih. Oprezno je stopila trojica na dvor in se zavzela, ker na prvi mig ni zagledala nasprotnika. Vem da se je malce preplašila, ker neprijetna je zavest, da imaš blizu skritega sovražnika in ne veš ali te buhne iz zraka, ali puhne pred teboj iz tal, ali plane náte od stranı. Po kratkem odmoru naju je zapazil Trovrag v oknih in namignil Barabi. Troglava četa je korakala prek dvorišča tiho in pazno, kakor sv. Trije kralji proti betlehemskemu hlevu, ker tako je zahteval resni trenotek.

Baraba je četi načeloval, dasi je bil po službi nižji od Trovraga. Zakaj je on načeloval in ne Trovrag, ne vem povedati: ne more vsak piškav duh prodreti v spletke sočasne politike in diplomacije. O takih stvareh le ugibamo. Najnižji po činu je bil Kofernica, ker vselej se je stresel in zravnal na „abtak", kadar je pogledal vanj Baraba ali Trovrag. Baraba je bil strog, resen in trezen. Mogoče, da mu je Trovrag drage volje odstopil vodstvo ekspedicije, uvaževaje po skušnji njega mirnost in previdno in modro ravnanje ob ednakih slučajih; najbrž pa je spoznal, da se je sam že preveč zagovoričil in sedaj že ne more drugih tanjih strun napeti, prikladnih poostrenemu položaju, tako napeti, da bi ne bilo na kvar ugledu in službi.

Baraba je trikrat pomikastil žvipelj. Oglasil se je Lazar rekoč: „Brezuspešno se trudite! Le mikastite vrata, pa bolje bo za Vas, če se ne odpró, ker tužne Vam žene in otroci, ako prestopite prag najine trdnjave!"

Bog ve, v kateri jugoslovanski povesti je pobral take grozne izraze.

„Gospoda," dejal je Baraba resnega in imenitnega obraza, „Gospoda, odprita nam izlepa in udajta se! Vidva nista premislila, na kako nevarno pot sta krenila. To pomislita, kaj sta storila, kaj delata! Še se lahko reši vse izlepa, vse se lahko popravi. Vajina mladost opraviči marsikaj in ako odjenjata drage volje, postavim to v svoj protokol in lože se vama

bo zagovarjati. Vajino postopanje imenuje oblast upor, punt in rebelijcn — to pomislita! Ko bi pa moje vama dobro hoteče besede ničesar ne izdale, bil bi prisiljen uporabiti hujše, ostrejše mere in sredstva in primerno tem bi zadela tudi vaju hujša kazen — to pomislita!"

Baraba je govoril rezko in zložno, v redarskem pismenem jeziku. Za odgovor je pomolil Lazar konec drogu skozi okno, kar je tako ujezilo Kofernico, da je nervozno priskočil, stiskaje ročaj svoje sablje.

„Hm, hm," vikal je nemški, skakljaje pred vrati „dös is schon der höchste Spenat! Vojaško silo treba poklicati, da jih postreli! Postreliti jih!"

Za ta nasvet ga je osato pogledal Baraba. Mene pa je silno zgrabilo in speklo v prsih. „Pojdite bliže, Vi mož z nemško špinačo, da Vam jo zalijem!" viknil sem in — šop — zagnal sem mu curek iz korca za vrat.

V tem, ko je srditi možic klel in mi žugal, pojavil se je na dvorišči stotnik Pipan. Korakal je naravnost proti našim vratom. Z Lazarjem sva prebledela in se spogledala. Siromak Orest se ni zgrozil hujše, ko je zagledal Erinije v ‚veži Dijane mile‛. Da pride vsa armada na naju, ne strmela bi takó, ne prašala bi se z očmi, kaj početi zdaj in kakó, ali odporovati dalje, ali odpreti vrata in se udati. Pipan je hotel kar k vratom, ali Baraba je stopil predenj in mu vojaški objavil, da je ta hiša v obležnem stanji in da branita vhod vanjo dva uporna človeka, ki sta se utaborila tu-le v teh oknih in se že trikrat hudo pregrešila zoper postave: prvič ker sta nevarno žugala, drugič ker sta se nasilno protivila redarski oblasti in tretjič ker sta jo ozmerjala. Kofernica in Trovrag sta stala Barabi ob strani in potrjevala njega tožbo, pritrkujé z glavama. Pipan je bistro pogledal v okna, spoznal Lazarja in menda tudi mene. Zmajal je z glavo in zvesto je poslušal raportnika s stranjo obrnjen k njemu. „In zakaj sta se uprla redarjem? nadaljeval je Baraba. „Ednega teh dveh mladeničev kliče sodna oblast predse — Frančiška Lazarja namreč, tu je pozivnica — zove ga sodna oblast predse, da ga pobara zarad nekih poneverjenih obročnih listov, ker

poneverjenja ga dolži tukajšnji bankir, a on noče in noče vzprejeti pozivnice in se je rajši uprl in je rajši zgrabil za orožje in se s svojim tovaršem že štirikrat hudo pregrešil zoper postave, oviraje redarstvo ob izpolnitvi predpisanih dolžnosti.“

Strmel sem ob tem prevratu stvari in zopet sva se spogledala z Lazarjem. Ali je res, da je prinesel Trovrag le pozivnico zarad nesrečnih obročnih listov! Zakaj ni pijanec povedal tega precej, čemu se je ustil po mestu? Ta vprašanja so se mi valila po glavi. Postala sva malodušna in korec mi je padel z rok na tla. Že me je začela težiti zavest, da sva nemara res preživo odporovala in poleg tega še druga zavest, da je bil odpor po nedoumenji odveč in nepotreben. In vzbudila se mi je sumnja v glavi, če ni Vahulja morda nalašč takó napeljala svojega natolcevanja, da je naju speljala na pot odporstva.

„Tega človeka poznam in nikdar nisem mislil, da bi bil zmožen kake malopridnosti!“ dejal je Pipan Barabi in se obrnil k Lazarju rekoč:

„Hej, Lazar, kakó je to, da ste se tako prevrgli, odkar ste doma? Pri meni ste bili takó pameten in zanesliv?“

„Gospod stotnik,“ odgovoril je moj prijatelj, „tisto ob obročnih listih nič res ni, ker listi takó trohné pri meni na predalniku, kakor sem jih prejel od bankirja, in lahko se mi bo zagovarjati pred sodnikom.“

„Ne bo takó lahko, ker uprli ste se redarjem in teptali ste postave,“ kliknil je stotnik nekako oživljeno, kakor bi šlo o stvari, kjer si lahko zasluži cesarski red. Zapovedujoč je bil njegov glas, njegove obrvi žugajoče razježene. Potrepal je po smodki, da je odletel pepel in skrbno je pogledal po dvoru, ga li ne vidi kak znan človek.

Lazar je molčal. Domislil sem se, kako težko mu mora biti izpregovoriti pred temi ljudmi o Ivanki in o svojih zadevah, odkrito pravo pričino odpora, in poleg zakriti svojo ljubezen in pred vsem ime drage deklice in vse ono, kar se je prigodilo poslednje dni.

In da bi mu pomogel, izkopal sebe in njega, oglasil sem se: „Gospod Barberini, poslušajte me! Midva se sama javiva jutri zjutraj ali kadar ukažete na policiji in gospod Lazar prinese obročne liste in oba se bova zagovarjala zarad denašnjega postopka in tožila bodeva tiste, ki so zakrivili to nedoumnost.“

Zopet je vspihnil Kofernica in se obrnil k Trovragu: „Glejte, še tožila nas bosta, tožila! Tako žuganje si treba zapomniti. To je zopet nov prestopek!“

„Ustavljala sva se,“ nadaljeval sem in jako imenitno se mi je zdelo, da so me poslušali, „ustavljala sva se, ker sva mislila, da se hoče storiti velika krivica nedolžnosti preganjani po hudobni ženski v naši hiši. Hotela sva biti orodje v rokah božje pravice! Sedaj pa, ko je stvar jasna in veva, zakaj je prišlo redarstvo sem, sva pripravljena udati se in odpreti vrata, če ne zahtevate, da bi šla v vašem spremstvu na policijo!“

„Eh, glejte jih, zdaj pa še pogoje delata. To je že prevelika drznost, to presega vse meje naše prizaneslivosti! To je nov prestopek, ki si ga treba zapomniti! Tu treba eksempelj pokazati! V ječo ž njima, brez pardona naravnost v ječo!“ Takó mi je odrezal besedo Kofernica.

Zaškrtalo je okno nad nama v prvem nadstropji in razdal se je razrivni glas Gregorke. In takó se je vznesla gospodinja: „Kaj Vi hočete gnati v ječo moja fanta, moja gospoda, ki sta oba takó nedolžna, kakor to-le moje jagnjiče? (No, sem si mislil — puhnil je veter in sprožil je klepetec!) Veste kaj, ko bi smela in bi bila hudobna, vseh priimkov, kar se jih govori pod solncem, nametala bi Vam lahkó brez greha na hrbet, ker hočete takó brez uvidnosti onesrečiti ljudi, ki imajo toliko blagorodnosti v sebi, da se zavzamejo zatirane, od vsega sveta zapuščene sirote. Nič ne jokaj, jagnjiče moje! Pravica je na svetu in pride na dan, ta pravica, ki osramoti vse tiste ki so hoteli tebi nakopati sramoto. Jaz bom govorila in brez ovinkov še vse povem, kakó so te nesramni ljudje sovražili in zavidali, obrekovali in na časti žalili in kakó drugače že delati nista mogla moja vse časti

vredna gospoda, nego postaviti se v bran, ko sta mislila, zapeljana po hudobnih ljudeh, da te hočejo še očito sramotiti. Bog ti meni grehe odpusti — vsega je kriva nevošlivost in nesramno poželenje!"

Pipan je srdito pogledal v okno. „Lazar," kliknil je, ko se je hipoma ustavil tok Gregorkinih besed, „vojak ste in vedeti bi morali, kaj je prav, kaj ne. Ne čakajte, da bi vse mesto zijalo na Vas. Če ste se pregrešili, spokorite se, odprite vrata in pustite tem možem, da se pravica izpelje po svoji odmerjeni poti. Kako, da se obotavljate! Vse vem, v kakšnem položaji ste, in skoraj da sem že ugenil, kako ste prišli v to zagato. Pomorem Vam, če je še mogoče, in le zato prihajam v to hišo, da bi Vam pomogel." Prijel je Barabo za rokav in ga peljal nekaj korakov na stran. Iz tega kakó se je vêdel z redarjem, kakó je odmahaval z roko, primigaval z glavo, kakó je polagal roko na prsi, kazal na odprto dlan, kakor bi imel tam zapisano resnico, kakó se je nagibal z životom proti Barabi, kakor bi mu hotel vnušiti svoje dobroželje in človekoljubje — iz vsega tega se je videlo, da mu govori na srce moledujoč za naju.

Odstranila sva zapah, odklenila vrata in odprla. Kofernica je stopil pred naju, da bi nama zastavil pot, ko bi hotela uiti. Obstala sva pred vrati in čakala, da se do kraja zmeni Pipan z Barabo. Napósled je bil pomenek končan in stotnik se je obrnil k nama: „Vidva se oglasita jutri dopoldne ob devetih v redarskem uradu in tam se vama objavi, kaj se je izvolilo ukreniti zarad vajinega prestopka. Glava se vama ne odtrga. Bodita pa vsaj odslej pametna in zapomnita si to: razbije si čepinjo, kdor buta ž njo ob zid!" In potrkal si je pomembno ob čelo rekoč: „Pamet rabi, takó so vas učili starši, predno ste šli z doma! Pamet, pamet, pamet!"

„Oh mladost norost! Saj taki ljudje ne pomislijo, kaj delajo," dejal je Baraba, vročivši Lazarju pozivnico. „A Vi, gospod, kdo ste Vi in kaj je Vaš posel?" prašal je mene, visoko dvignivši obrvi in stisnivši ustnice. Nazval sem svoje ime in posel. Skrčil je obrvi in važno je pisal v svoj zapisnik. „Ahám! Takó! Dobro!

Vi ste se posebno junačili!“ dejal je in se obrnil k Pipanu. „Veste, gospod stotnik — vse dobre besede so časih bob ob steno. Pa kaj se hoče: naši zakoni so strogi in to rabuko moram objaviti, da ne bi se reklo, da smo čuvaji zakona sami teptali njega ugled. Da, da, od nas ubogih redarjev se zahteva po zakonu, od drugih pa le po dragi volji. Priporočam se Vam, gospod stotnik!“

Odzdravili smo se hladno in površno. Trovrag, ki je ves čas topo gledal in zaspano mežikal, kakor človek, kojega po prečuti noči še mučijo vinski duhovi, ostal bi bil kmalu na mestu pozabivši, da je že končano opravilo. Baraba ga je moral opomniti, potegnivši ga za seboj. Kofernica je nestrpno mencal z nogama menda nedoumevaje, kako da se more tako uporstvo končati brez končnega javnega toržestva redarske oblasti.

Pipan se je zopet ozrl po dvorišči, da bi se prepričal, kdo ga je opazoval, ko se je pečal s tako malo imenitnimi ljudmi. Potem je skočil razmahom v našo vežo, da bi se prikril radovednim očem, ki so z nekterih oken, odprtih onstran dvorišča, gledale na našo halabuko. Šla sva po stopnicah za njim nema, zbegana in poparjena.

XVIII.

Pipan je urno stopal po stopnicah, da čim prej pride proč od ljudi, ki so rušili njegovo pokojnost. Tiščal je sabljo pod pazduho in niti ozrl se ni na naju: javno je hotel pokazati srd, da se je sešel z bitji, ki so po častniških nazorih pravi nebodigatreba na svetu. In res, kaj je takemu gospodu mar človek, ki ni ne vojak, ne uradnik, ne duhovnik, človek, ki sploh še nič ni ne in se tudi ne pričakuje kaj prida od njega.

Vrh stopnic sta nas čakali Gregorka in Ivanka. Deklici je že pojemal jok, solze niso tekle več s prejšnjo obilostjo in že so se lomili tisti vse telo potresujoči porivi, ki v veliki žalosti nastanejo v prsih in nov tok solzá pripeljejo na lice. Edna roka, vzravnana

ob životu, je brezsilno držala za beli predprt na krajih zmét in poškropljen s solzami, druga do komolca obnažena je pritiskala ruto zdaj na levo, zdaj na desno stran lica, od solzá nekoliko nabuhlega in orudelega. Ko smo prišli na mostovž, ni si mogla deklica kaj: stopila je podobna Kvasovi Manici pred Lazarja in mu molčé podala roko. Ali se je hotela zahvaliti, da se je potegnil za njo, da ne dvomi, da ji zaupa, ali mu je hotela odmeniti za neprijetnosti, katere si je nakopal na glavo, ali samo dokazati, da mu tudi ona zaupa? Tudi Pipana je zadelo njeno vlažno oko s takim izrazom hvaležnosti, da se je precej storil prevrat v njegovi duši. Šegavo poredno so pogledale njegove še bistre oči na deklico — levo oko je malce priprl, pridurnil — in ugibala je morda njegova grešna duša, ali je pač vredna ta plebejska cvetica upora in rebelije, ali ni. Rekel bi, da se je odločil za prvo, ker se je pojavil nasmeh na njegovem lici, tist dobrohotni, prijetni, nazdravljajoči nasmeh, ki osvetli široka lica rimskih velikašev, kedar jim po slastnem obedu nalijejo prvo čašo rujnega orvijetanskega vina.

Vse to se je vršilo po tihem; globoke, resnične žalosti nihče ni hotel kaliti z besedami. Šele ko se je skrhal prvi vtisek, ki ga je napravila na nas žalujoča deklica, oglasila se je Gregorka. Dvignila je kvišku roke, kakor mlin na veter svoje veternice, kedar ni vetra in ne more mleti, in takó-le se je zlila njena jezica: „Oh, vidite, gospod Pipan, v kakih razmerah ste nas našli; še s policijo bomo imeli opravka, s policijo! Bog pomagaj in sveta Devica! Kolikokrat sem že rekla: iz te hiše pojdem proč, kamor me veter zanese, in preselim se na drugi konec Ljubljane, da bom imela že vsaj mir, mir, mir! (Resnici na ljubo moram povedati, da še nisem nikdar poprej slišal, da bi bila razodela komu željo po preselitvi.) Tudi to povem: Ko bi ne bila toliko let živela tukaj pod to streho z rajnico materjo — Bog jim daj sveti raj! — saj Vi se jih gotovo še spominjate in ko bi ne bilo le-té deklice, takó poštene, kakor čisto zlato (Gregorka je s prstom pokazala na ‚jagnjiče‘), že zdavnaj bi bila rekla hišnemu gospodarju, da še zastonj ne maram

imeti takih sosedov, nikar za drage denarje. (Gregorka je togotno plunila v stran ob zidu stoječemu Lazarju na čevelj.) Le pomislite: sto in petdeset goldinarjev plačam na leto za take-le beznice. Križ božji! — za toliko denarja si najmem lahkó sredi mesta stanovanje, ali pa v Zvezdi in pa kakšno stanovanje — še gospodje častniki bi radi stanovali pri meni! Sto in petdeset goldinarjev, to je nekaj denarja — uh — treba jih spravljati, predno so skupaj, pa za take beznice, v Kravji dolini in pa v takšni soseščini — to, to!“ (Gregorka se je na videz zagovorila, ker sicer ni devala v nič svojih sob, ampak hvalila jih je na moč, kedar je nanesla priložnost.) Pogledal sem prek dvorišča in zapazil, da je stal hišni gospodar pri odprtem oknu in je mogočno pušeč iz dolge pipe menda ugibal, kakšen vrag je to, da je redarstvo navalilo kar tolpoma in da se danes nočejo in nočejo pomiriti razburjeni duhovi njegove države. (Gregorka ga je že poprej opazila, zatorej — beznice.) „Kakó sem jaz mirila, pridigovala in prigovarjala: ne moli steklemu psu stegna — Bog mi grehe odpusti! — Kaj vama nisem takó svetovala, ali ni res gospoda? (Z Lazarjem sva se poméla ob zidu in prikimala.) Oh, gospod Pipan, Vi ne veste, Vi ne veste —“ Pipan je mignil z glavo in povèl z roko, ko da hoče reči: že dobro, vse vem! Stopil je proti durim najine sobe, katere mu je priskočivši odprla gospodinja, vedno žuboreč, kakor lonec, v kojem kipi krop.

Z Lazarjem sva nedoločno in boječe tihotapila za njima. Na pragu sva se oba še ozrla na Ivanko. Šla je v Gregorkino sobo. Zmestila sva se v kot, kakor statisti na odru, ki niso za druzega, nego da polnijo prostor in zakrivajo stene.

Gregorka si je dala opravka z urejevanjem stolov; s predprtom je pobrisala po mizi, po stolih in po usnjenem kanapeji, dasi tam ni bilo praha. Pipan je, ne meneč se za gospodinjo, stopil dvakrat gor in dol, iskaje menda strategiške točke, s katere bi najlože navalil na naju mlada zločinca. Ustavil se je pred nama, namršil obrvi in z odločnim, strogim glasom jel najn je žmikati, lupiti in stružiti. Naši pogledi so

se srečavali in ogibali, njih lesk je temnel. Oh, kako pridigo nama je napravil! Škoda, da si nisem zapomnil vse.

„Lepo sta jo zagodla," takó je rekel med drugim, „in oba zaslužita, naj vama zagodejo, da vama bo zvenelo vse življenje po ušesih. Ali sedaj takó vzgajajo mladino, ali na takem polji rasejo naši prihodnji državljani? A kaj bosta počela, če vaju zapró in pričine je več, ko dosti, kaj potem, če dobita madež, ki vaju bo zajedal vse življenje? Govorita, govorita sedaj, ko sta stvar že lahko premislila, ko sta lahkó že prišla do spoznanja, kakó neumen je bil vajin odpor!" Z Lazarjem sva molčala, stiskaje se v kot; meni se je delala tema pred očmi. In kaj bi ne! Človek misli, da se bije za pravico in resnico, da ima vzvišene nazore in tudi nekaj tiste tvarine, ki pretvarja svet, ga čisti in boljša, pa vam pride drug človek, ki kruto razbije vaše sladko samoljubje. Kaj bi vam ne upadlo srcé, ko se več ne morete smatrati vrednega, da bi smeli s ponosom na čelu stati na strani neukročenemu Hanibalu, smehljaje potrepati po rami značajnemu Kleomeneju, poigrati v taroke s poštenjakom Katonom. Tudi Lazar je stal okamenel in ukopan, kakor bi bil slišal gromovit ukaz svojega poveljnika, in nekaj živalskega je bilo brati na njegovem lici. Taka lesena, mrtva obličja se vidijo vsak dan na vojaških vežbališčih, takó se zbegane ovce rijejo v kot, kedar lačni volk zatuli pred ograjo. Kje je bila sedaj Gregorka, da bi nama pomagala, da bi izpregovorila tehtno besedico za naju? Jedva je slišala prve stroge stotnikove besede, pa se je izmuznila iz sobe.

Ko naju je Pipan do dobrega oskubel, napél je rahle strune. Skoraj kakor bi bil odsekal, nasmehnil se je Lazarju, češ, sedaj je končano ono, kar se tiče službenega dela moje osebnosti in navzočnosti. Takšna je namreč, to sem opazil pozneje, vojaška vzgoja in tudi že priroda, da v službi srcá ne sme biti: vpričo mene se je pohvalil nekoč vojaški dostojanstvenik rekoč: V službi sem živina, v privatnem občevanji in zunaj službe pa zgolj angelj. Jel je izpraševati Lazarja, ima li doma kaj premoženja, imovitih sorodnikov,

kam se misli sedaj obrniti, če gladko izteče praska z redarstvom, sedaj ko je že na več mestih poskušal brezuspešno. Lazar je prvi del prašanja zanikal, na drugi del ni vedel odgovoriti nič gotovega. Stotnik mu je delal lahne upreke, ker je zapustil vojaško službo, kjer se mu ni godilo slabo; rekel je, da se tudi tam lahko skrbi o svoji bodočnosti, le samozatajevanja je treba, potrpeža in uvidnosti. Omenil je, da je tudi njega misel na domovino izpeljala svoje dni nazaj v domače kraje, da je pa kmalu spoznal zmoto in jo kolikor mogoče popravil; pristavil je, da tudi na tujem človek ljubi domovino, še srčneje nego domá, in da ga ta tajna in sladka muka spremlja po vseh krajih zemlje, naj bo na jugu ali na severji.

Poprej sem bil že zameril Pipanu, ker naju je takó ožmikal in oskubel — pa res, v goste pride, pa zmerja — zdaj pa, ko sem videl, da kaže dobro, usmiljeno dušo, sprijaznil sem se zopet ž njim. On je moral zmerjati, on po stari navadi ugodni priliki odoleti ni mogel, dejal sem sam v sebi in zopet mi je postal zanimiv človek.

Gregorka je vstopila in postavila liter vina, krožnik plečeta in vogel belega kruha na lepem, rožastem podstavci na mizo. „Če se Vam ne zamerim, pokusite, gospod Pipan, kranjskega vina. Najboljše vino je zdaj to v Ljubljani; iz gostilne pri „Beli vrani“ je ravnokar prineseno. Dobro je in zdravo“. Nalivši kozarec se je spomnila, da brni še vedno struna zlosti v nji, dasi dosti rahločutneje, nego prej. Takó se o potresu pojavijo izprva silno zadirni sunki; sčasoma pa se skrha podzemeljska moč in po malem pojemlje, dokler se sama ne izbrca — če je prav, da se slabotna in brezumna dejanja človeška primerjajo ogromnim pojavom mogočne prirode.

„Vi ne veste, gospod Pipan,“ dejala je in porinila bliže predenj dobrote na mizi, „Vi ne veste, koliko sem se jaz ubijala s to žensko, predno sem ji pokazala, kako se gospodinji. Ko je prišla k Vahu, saj ni znala za nobeno delo prijeti. Da bi bila žganjce sama skuhala — še zdaj jih ne zna! Nekaj tednov sem ji kar sama gospodinjila. Vse sem ji naredila, dekla in

gospodinja sem ji bila. Zdaj pa tolika nehvaležnost in take marnje!“ In zopet je zaohnila.

Pipan je odpil, Gregorka je prililа. —

Razdalo se je lahno trkanje na vrata. Precej za tem se je prikazala med durmi črnolasa glava, ki me je na moč presenetila, ker sem spoznal po nji pesnika Ščinkovca. Njegovo oko je pazno šinilo po sobi, kakor bi hotelora zbrati, ima li prave ljudi pred seboj, ali ne; njegovo lice je zalila živa rdečiča in neko šegavo začudenje, češ, koliko vas je doma in kakega gosta imate pri sebi. Bil je delavno, toda lično oblečen. Prek lica je imel vidno praskotino notri do ušesa. Vstopil je ves spehan in zasopel, kakor maratonski junak, ko je prinesel poročilo, da je strt in pobit sovražnik. Edna roka je podržala kljuko od zaporice, kakor bi dvojil, bode li njegova navzočnost v tej sobi prijetna ali ne, z drugo je vrtel ponosen, sivkast klobuček. Kazalo se je, da od razburjenosti vse gori v njem in na njem, in lep mladenič je bil videti v tej gorečnosti.

„I, s kom si se pa ravsal, da si tako opraskan? S policijo, a?“ prašal ga je Pipan, ki je z zanimanjem gledal na prišleca, misleč morda: lep materijal bi bil ta za vojaštvo.

„O, ne s policijo!“ odgovoril je Ščinkovec in našobil ustnice. „Maček me je tako razravsal in razkavsal.“

„Kaj si mu v škodo zahajal?“

„Ne, ampak on hodi drugim v škodo, on preži na tuje luknje, pa sem ga zavrnil. Pa ne mislite, da takšen maček, ki hodi po noči s pridvignjenim repom po strehah, ampak čevljarski pomočnik Maček me je razpraskal. Saj, Lazar, ti ga poznaš in pa ti, Gorec.“

Stavec se je splazil ob steni k nama, ker pred stotnikom ni hotel obstati; za malo se mu je zdelo, da ga ta tiče.

„Kaj pa je zopet s tistim Mačkom?“ prašal je zamolklo Lazar.

„I kaj . . . nabuhali smo ga danes takó, da bo pomnil nekaj časa. Le poglejta, kak neumen bik je to!“

Z Lazarjem sva s podvojeno radoznalostjo pogledala na Ščinkovca. „Kegljal je danes že od ednajste pri ‚Beli vrani,‘ izgubljal, pijančeval in plačeval. Še dva druga taka pomagača sta bila ž njim, ki ne delata ob ponedeljkih. Jaz pridem tjà ob dveh, pa vidim, kako udeluje Maček. To spet ne bo prida za Tinico, si mislim. Pokličem torej tisto Tinico iz Kranja, ki je za točajko in mene rada vidi, pa jo opomnim, naj bo oprezna, ker Maček je brez službe in zopet ne bo plačal. Ali ona mi je odvrnila, da Maček naprej plačuje in da je pred nekaj dnevi pri nji zmenil desetak“.

„Desetak? Kje je dobil človek desetak?“ vskliknil je Lazar in meni je bilo isto prašanje na jeziku.

Gregorka se je z obema rokama oprla ob mizo in zvesto poslušala; kar oči je zasadila v stavca.

„Tudi jaz sem bil precej teh misli, da je Maček ta denar pofulil, ker sem se spomnil, da mi je Trovrag pravil, da je bil njegovi hčeri ukraden desetak. Da sta Maček in Vahulja rada skupaj, to sem tudi vedel. Imel sem dva stavca pri sebi, pa bi se sam Mačka tudi ne bal. Grem torej bliže in potuhnjeno gledam na kegljišče. Maček je potegnil ‚žnoro,‘ segel v žep, potegnil mošnjiček ven. Gledam tist mošnjiček in znan se mi vidi. Že nekterekrati sem ga videl pri Vahulji, ko sem plačeval za obutala. Trde, svetle, kovinske platnice ima in podobnejši je tobačnici, nego mošnjičku. Tu le imaš Lazar mošnjiček, poglej vanj in prepričaš se, da je Vahuljin. Daj ji ga nazaj in pošteno ji povej svojo misel.“

Lazar je nervozno pograbil denarnico rekoč: „Le not poglejmo, ukradeno blago se sme pregledati do dna. — Glejte zastavni listki od tukajšnje zastavarne na njeno ime! Eden na uhane, drugi na uro.“

„Oj, ti zapravljivka!“ viknila je Gregorka in skoraj preplašena je tlesknila v roke.

„In denarja je: eden, dva, tri — štiri goldinarje in nekaj drobiža!“ štel je Lazar. „Živel Ščinkovec, Bog ti plati! Z Gorcem poneseva denarnico tjà, kjer jo pogrešajo.“ Videlo se je Frančišku na lici, da se mu je odvalil kamen od duše.

„Kakó si pa ugrabil te stvari?“ prašal je stotnik, ki je od straní gledal na naše raziskavanje.

„Kakó? Kogar jaz primem, temu pomagaj Bog in vsi svetniki, ta se ne gane več, dokler ga ne izpustim! Takó-le sem naredil. Pravim Tinici: Veš kaj, Tinica, ti si pošteno dekle in za pol leta boš prej moja žena, če mi pomagaš danes. Ta-le Maček je tist desetak ukradel in tatvine se po krivičnem dolži mlado pošteno dekle. Pokliči Mačka na stran, da ga dobim samega v pest; on mora priznati! Le reci mu, da ga Vahulja čaka zadaj na vrtu v kotu. Slišiš: Vahulja Vas čaka, rada bi Vam nekaj povedala, reci! — on bo precej šel. Res, Tinica je izvabila Mačka, jaz s svojima prijateljema za njim. V kotu vrta smo ga dobili. Kar od spredaj in od zad sem ga zgrabil ob ednem. Mošnjiček sem, ti imaš po krivem denar, Vahuljin denar, sem ž njim! — takó sem mu tulil na uho in ga mikastil. Pa precej ni hotel dati, otepaval je krog sebe za žive in mrtve. Šele ko smo ga na tla spravili in ga onemoglega držali, segel je v žep. Povéj, kajón, ali si ukradel denar, ali si ga dobil za dar! — takó sem rohnel nad njim. To nobenemu mar! — je odgovoril. Dobro, sem dejal, mošnjiček bom pa jaz dal nazaj tjà, kjer so ga pogrešili. Ti pa zabrusi pete, kamor hočeš!“ — Izpustili smo ga in kar plot je zahreščal pod njim, takó urno je zbežal na sosedni vrt. Torej delajta, kakor vesta, da je prav, meni se mudi v tiskarno. Z Bogom, zdravstvujte gospod stotnik, z Bogom!“

Ščinkovec je prišel, kakor pravijo, v svoj element; obvela ga je igralska prisotnost duha in po igralski se je sukal, klanjaje se na vse strani. Kakor bi mignil, nam je izginil za durmi.

XIX.

Malo pozneje je bila najina soba podobna prizorišču, na katerem se nahajajo po mišljenji in po starosti različni ljudje v prijaznih odnošajih in prijetni harmoniji, primerni njih starosti. Precej po stavčevem odhodu je šla Gregorka v svojo sobo obvestit Ivanko

o najdenem denarji. Ko se je vrnila, je izrazil Pipan željo, da bi pozvala deklico, naj se v njih družbi potolaži in razveseli, ker je konči, kakor v starih poštenih povestih, prišla resnica na dan. Gregorka se ni obotavljala izpolniti te želje in kmalu je stala Ivanka na pragu, na katerega še nikdar stopila ni, odkar je odrasla.

Z njo je zavejala nekaka sveža struja radosti v sobo. Mrak skrbi je izginil z lica naše gospodinje, sama milina se je naselila tjà in milina jo je bilo gledati, ko se je ustrežlivo vrtela okoli starega prijatelja. Ivanko je izprva trla zavest, da je rušila pokoj dobrim ljudem, kmalu pa je mladost vzela svoje in premagala tesnobo. Marsikak prikrit pogled in svitel smehljaj je letel od okna, kjer sva stala z Lazarjem, k deklici in obratno. Pipanu ni ušlo tako pritajeno ljubkovanje. Večkrat je dvignil glavo in zasačil je mlada človeka, koja so zgodbe tistega dne docela zbližale. Ali ni se zgruzil ob mladi sreči, ni je zavidal, kakor je to navada nekaterih starih, nestrpnih ljudi, ki ne privoščijo drugim tega, kar je zanje že izgubljeno na veke — češ: ljubezen je strup. Časih se jima je posmejal zdržano, na kóčnikih, in tist smeh je bil prej odobritelen, nego karajoč. Jaz sem bil v tej družbi tako rekoč brez druge polovice, ali veselje me je prešinjalo, ker sem videl srečne obraze.

„I, koliko je že tega, kar Vas ni bilo pri meni? Po mojem bi imelo biti tjà o sv. Miheli deset let?“ povzela je Gregorka sédši nasproti stotniku.

„Saj bo nemara toliko.“

„In kakó dobro izgledate sedaj, bolje nego ste takrat. — Oh, in pa káko glorijo imate sedaj na ovratniku, še opazila nisem precej — jej, jej! Vi imate gotovo že dosti ljudstva pod seboj!“ Posmejal sem se po tihem taki čudni govorici in šestero mladih oči je švignilo in se srečalo. Gregorka ni govorila povsem takó, kakor Vam jaz sedaj pripovedujem, ampak rabila je znano purgarsko slovenščino (mesto ljudstva je rekla „fólka“), stotnik pa je govoril ono starodavno pošteno materinščino, ki je doma na deželi, a videlo se je, da je vešč tudi književnemu

jeziku, pa ga ne mara govoriti, da ne bi se kazal previsokega in afektiranega.

Odrezal je koščck plečeta in kruha, da ne bi bilo zamere. „Ljudstva nimam dosti, skrbi pa in trpljenja," mrmljal je jezik valèč vzprejete dobrote.

„Verjamem, verjamem, da Vi, ki ste tako vestni, dobro skrbite za svoje ljudi. — Oh, gospod Pipan nekaj novega in lèpega Vam moram pokazati," dejala je bliščečega obraza ter vstala, „— mojih stenskih slik še niste videli. Poglejte jih!"

Pipan je dvignil glavo takó, da so mu izstopile debele gube na tilniku in z izrazom nedoumnosti na lici je gledal po stenah, podoben tujcu, koji pride v hram božji, čegar znamenitosti mu slaví njegova popotna knjiga, a njegovo neizurjeno oko ne najde nič znamenitega v njem, naj še takó naporno išče in išče.

„Ali se nič več ne spominjate, kakó ste nama z rajnico materjo, ko ste bili še dijak, zimskih večerov pripovedovali povesti? Na tem kanapeji ste sedeli, ogrodje je še vedno tisto, le prevlečen je že dvakrat od takrat. Ali ste pozabili tistih časov? Oh, človeku, ki toliko komari po svetu, izgubi se v spominu marsikaj."

„Pozabil tistih časov nisem, Gregorka: kakor senca gre spomin na preteklost za človekom: izgine za kratke ure, pa se zopet pojavi."

„Pa to ni senca, gospod Pipan. Záme je to luč, ki mi sveti iz preteklosti, kakor mi sveti v prihodnjosti druga luč še lepša: nebeško kraljestvo, če ga bom deležna."

In ljubo se je nasmejala dragemu gostu, da ne bi slutil v njenih besedah kakega upreka.

„Kdo si ga je pa zaslužil, če Vi ne?"

„Tudi Vi morate poskrbeti zanj, če še niste. To je naš up onstran groba." Rekši je snela sliko s stene in prožeč mu jo pred obličje je prašala radovedno zroč nanj: „Uganite, kaj predstavlja ta obraz."

„Saj je zdolaj napisano."

Tudi on se je posmejal.

„Tu imam v slikah vso povest Pavla in Viržinije, katero ste nama morali tolikrat ponoviti. Lahko bi

Vam še vso povedala, tako sem si jo ohranila v spominu.“

Prinesla je za vrstjo vse slike. Pipan je vzel vsako v desnico, držal jo pred seboj, kakor ogledalo, in bistro je gledal nánjo, vihaje si z levico dolgi brk v ostro ošpiljeno pušico in navzdol gibaje z glavo vselej, kedar je roka gladeč šla po brku. Pri sliki: Pavel nese Viržinijo štuporamo čez potok — pomudil, se je dlje. Gregorka je z javnim zadovoljstvom brisala in podavala tablice in jih nosila nazaj na njih mesto, nič manj ponosna na svojo galerijo, nego Italija na Pitijevo. Pri sliki, ki je kazala rdečelična otroka, gredoča ob deževnem vremenu pod dekličino suknjico od zadaj zavihano čez glavi, sklonila se je k Pipanu naslonivši se na mizo in oba sta družno gledala in dolgo se nista mogla ločiti od ljubkih obrazov nasmihavajočih se in zorko gledajočih izpod suknjice.

Ko sta do kraja pregledala ‚galerijo‘, rekel je Pipan: „Da . . . Vaše slike tudi meni budé prijetne spomine. Kar je spojeno lepega z našo mladostjo, ima za nas veljavo do smrti.“ Naslonil se je na stol, oko se mu je zmračilo in površno je pogledal na Lazarja. Sabljo je predjal med koleni. „Lepa je mladost.“ nadaljeval je, „le škoda je, da so naši mladini pota prepređena s trnjem in da se ne zna in ne more dokopati do trdnega stališča, s katerega bi vsaj v poznejših letih zadovoljno lahkó zrla na življenje. Javljajo se mlademu človeku dostikrat take zapreke, o katerih misli, da jih ni mogoče prestopiti, da so cele gore, ki se mu valjajo pred noge; če pa krene na drugo pot, sčaka in potrpi, izginejo te zapreke same ob sebi. Res življenje za človeka, ki ni rojen v gosposki postelji, ni lahkó; vedru v vodnjaku je podobno: težko in počasno, zdi se, da gre na verigi k vrhu, a ko je izpraznjeno in iztrkano, urno rožlja na dno, kjer se potopi v vodi. In vedno je priklenjeno k verigi.“

„Da, res k verigi — to so naše skrbi!“ vzdihnila je Gregorka.

„Ali zaradi tega ni obupati! Ne izpolni se vsaka nada, ali za vsakega se odkrhne kaj od blagodatij tega sveta, če je vztrajen.“ Umolknil je, nekaj

pomislil, vstal in stopil pred Lazarja. „Da, da . . . le nikar ne obupate, Lazar! Jaz bi Vam svetoval nekaj pametnega. Poskusili ste sedaj, da domovina za Vas nima mesta. Iščite si ga drugod, svet je velik. Idite nazaj k vojakom, pri moji stotniji je mesto za Vas prazno in lahko pridete k meni, če le hočete. Ne rečem, da bi se zavezali za večno; če se kaj boljega odpre za Vas, lahko se zopet odpoveste. Tudi vojaku se podá žena in ne bodo se Vam delale zapreke, če hočete osrečiti deklico, za katero ste uporstvovali.“ Obrnil se je, šetal po sobi in pogledal na Ivanko. Njena glava se je sklonila na prsi in vsa se je potopila v čuvstvo sramožljivosti. Pipan je ni motil. Ségel je po kapi in še .edenkrat se je obrnil k Lazarju. „Premišljujte o tem, kar sem Vam rekel, in če Vam ugaja moj svet, sporočite mi to v treh dneh. — Ne pozabita, kam morata iti jutri. Zarad vajinega uporstva, bom skušal, da stvar uravnam, kolikor je mogoče.“

Poslovil se je. Gregorki je podal roko; stisnila jo je oberôč in neizrečno usmiljeno ga je gledala, z vsem obrazom proseč, naj kmalu zopet pride. Ali ste kedaj videli Mihelandželovo sliko ‚Tri Parke‘? — Ne? — Edna Parka, tista, ki prosi tovaršico, naj še ne odreže niti življenja, ima take moledujoče izraze v obličji. Spremila ga je do stopnic.

Ivanka je obstala med durmi, kakor uvezana; Lazar je gledal na njo, kakor bi prašal, kaj zdaj v očigled obzorja, koje je odprl stotnik. In čudno je to tajno utripanje dveh ljubečih src! V njem mora biti skrita sposobnost, ki pričini, da ljubeče srce ugane nade in dvome, trepet in srečo, strah in veselje sorodnega srcá. Deklica je hipom uganila misli prijatelja in zdaj . . . zdaj, ko Gregorke ni bilo blizu, zdela se ji je ugodna prilika, da ljubimcu razodene svoje mnenje gledé stotnikovega nasveta. Pogledala je náme z najjasnejšim pogledom, češ, ti vse veš, ti si se bil záme, ti si dober in mlad, ti vse odpustiš! — in hitrih korakov je stopila pred Lazarja: „Lazar, prijatelj moj dragi, stori kar hočeš! Če je tvoja volja, ... ne bom se bala tvojega stanu, in če greš na konec svetá!“ Rekši je zbežala v Gregorkino sobo.

Trenotek pozneje sva gledala z Lazarjem skozi okno za Pipanom, ki je odhajal prek dvorišča. Od severja je pihljal čuten veter in perje orehovo na našem vrtu je neprestano trepetalo v njega valih in eden list odtrgan od orehove mladike in viseč na rastlinski nitki je lepetal v zraku, vrteč se, oddeljen od svojih tovarišev.

„Glej prijatelj“, dejal sem, ko nama je izginil stotnik, ali ni to perje, trepetajoče v vetru, podoba Slovencev? Tako trepetamo mi v valovih tujega navala, kar je pričina, da smo se ojačili in postajamo vedno čvrsteji.“

Lazar ni odgovoril.

„In oni oddeljeni list, odtrgan že na pol od skupnega roditelja — ali ni podoba tega stotnika Pipana.“

„Da! — Tudi moja usoda bo taka!“ odgovoril je Lazar.

XX.

Tisto popoldne je praznoval Vah svoje ponedeljske počitnice; šel je zgodaj od doma in nisva mu mogla oddati denarnice. Vahulja se nama je zdela že pregabna, da bi se ž njo menila; poleg tega se nama je kazalo prilično in potrebno, da izročiva tak plen možu ki je glava vse rodbine. Zvečer sva šla k ‚Beli vrani‘, da bi se primerno zahvalila Ščinkovcu na njegovem junaštvu in tudi njegovi Tinici. Tu v razveselilnih prostorih smo se jako dobro počutili. Udarili smo v živ pogovor in pomenek. Seveda smo najprvo pošteno obrali Vahuljo in Mačka in jima želeli in prerokovali vsakovrstnih neprijetnosti za ta in za on svet. Tudi zaničevani cviček ima resnico v sebi: Ščinkovec je odprl dušo na široko in ker je v nji sedela ljubezen na zlatem stolu, govorila je sama ljubezen iz njega. Lazar se več ni sramoval razodeti vseh skrivnosti svojega srcá. Njegov trden namen je bil, vrniti se nazaj na Ogrsko v Pipanov oddelek in čakati tam boljših časov. Spominjam se, da je Ščinkovec, dospevši na vrhunec židane volje, vstal in jel deklamovati Uvod Krsta pri Savici, da je pri tem stal korenito igralski razkoračen poleg mene s polnim ko-

zarcem v roki in da je v verzu ‚Ko se neurnik o povodnji vlije‘ pri gromko proizneseni besedi ‚neurnik‘ živeje dvignil kozarec in po nerodnosti izpraznil polovico tekočine za moj vrat, kar me je nemalo pogrelo. Pogoltnil sem jezico, ali spomnila me je ta neprilika tistega korca, kojega sem izpraznil redarju na glavo, da se mi bo treba zagovarjati drugi dan. Ugriznila me je nekoliko vest, pa moje židane volje še ni bilo konca, ker precej me je pomirila zavest, da sem se poganjal za preganjano nedolžnost in da sem bil „orodje v rokah božje pravice.“ Ta zavest je pričinila z moje strani predlog, da ga stisnemo še eden polič in potem še eden in da sem pozabil tistega korca. In prigodilo se je, da sva prišla z Lazarjem domov, ko je vladala že po vseh sobah gluha tema in je že vse spalo v hiši, takó da se zopet nisva iznebila denarnice.

Uranivši drugo jutro sva šla k Vahovim. Bila sva v položaji človeka, ki se je dobro naspal in nabral one duševne in telesne sile, kojo potrebuje za predstoječa težavna dela. In bolj nego druge dni so gnali živci neko bodro, moško veselost v glavo, morda je bil to učinek cvička, izpitega prejšnji večer, ali pa zavesti, da so naše stvari v dobrem tiru in da se drugače ne morejo končati, nego dobro Vahova nista pričakovala takih gostov. On je pometal okolo svojega stola, ona je pripravljala zajutrek. Opazil sem, da se je sramovala, ker sva jo zalezla nekoliko razmršeno. in njene okrogle bele roke so hitele popravljat glavnik in pripet močno kito, ki je zlezla na zardelo uhó. Morda ji je pa tudi kaj druzega gnalo sram v lice. Nisva se ni klanjala, ni pozdravljala. Kedar začne odločen človek uporstvovati, nasprotuje že do skrajnosti in če treba vsemu svetu. Čevljar naju je prašal, kaj bi rada takega, kaj sva prinesla novega Na to nisva imela nič odgovora. Lazar je potegnil takoj denarnico iz žepa in trdo je izpregovoril te besede: „Prinašava Vam zaklad, katerega ste pogrešili in zarad kojega ste hoteli tožiti!“ Vah je strmo pogledal ni zalepetal: „Kaj? Tožiti? . . . Jaz ne . . . jaz ne vem ničesar!“ — „To je vse edno, kdo!“ poudaril je Lazar

in položil denarnico na čevljarski stol. „Vi ste glava tukaj in z Vami govorim!“

Kopitar se je vojaški vzravnal, držé metlo ob bedri. „Tu je denarnica, z vsebino vred . . . kolikor se je našlo! Našla pak se je pri Mačku, Vašem pomočniku!“ Zadnji besedi je pridal Lazar poseben naglas. „Ali jo je Maček ukradel, ali dobil za dar, ne veva! Tožila pa midva ne bodeva! Z Bogom!“ Odhajaje nisem mogel kaj, da ne bi se prepričal, kak vtisek so pričinile Vahulji Lazarjeve besede. Prihuljeno sklonjena je bezala z železnim kavljem v peč, takó da ji nisem mogel videti v obličje. —

Vselej in na kakršen način si bodi človek tudi ne more in ne sme biti ‚orodje v rokah božje pravice.‘ To so mi v šolah le površno in po okoliših povedali, pri sodišči pa so me tiste dni poučili do korena. Proti devetim sva šla v redarski urad. Radost je bila razlita po mojem obrazu, ker bil sem prepričan, da bi v podobnem položaji noben poštenjak ne bil ravnal drugače in da se mi hudega nič pripetiti ne more. Stopal sem po mestnem tlaku trdo oživljeno, samosvestno, kakor zmagonosni mladeniči, ki so se vračali od olimpijskih iger. Prišla sva pred sodnika. Ne bom Vam razkladal tistih sitnih, podrobnih, minucijoznih raziskavanj in prašanj, tičočih se najine praske z redarji. Izpraševanje je trajalo več dni in precej se je pokazalo, da se záme ne konča ugodno. Tudi Gregorka je bila poklicana na pričo. Dobra starka se je javila v svoji najlepši obleki in toliko je napovedala sodniku, da jo je ta nekaterekrati opomnil, naj ostane pri stvari in naj govori o tem, kar se tiče najinega uporstva, da vse drugo, kar se je godilo poprej v naši hiši, ne spada v okvir obravnave.

Pipanu se imam zahvaliti, da nisva bila že med preiskavo v zaporu. Lazar se je opral zarad obročnih listov, katere je razgrnil na sodno mizo, in tudi gledé uporstva je odšel kazni, dasi se je velikodušno sam izdal za podpihovalca, hujskača in začetnika vse rebelije. Pipan ga je potreboval na Ogrskem, zato je vložil zanj tehtno besedo. Meni se je godilo hujše. Pestili so me zarad javnega nasilstva, ker sem preveč

govoril, in glavno, ker sem Kofernici, delujočemu v službi, zalil jezo. Tistega korca vode mi niso mogli odpustiti. Dobil sem štirinajst dni zapora. S tem so se začeli záme kruti časi. Prišel sem ob komaj pričeto službo in pretekla so štiri leta, predno sem se vrinil drugam. Ali najbolj skeleče gorjé to še ni bilo, ker sem imel domá toliko imovine, da sem za silo čakal. Najhujše me je zadelo poročilo — bil sem takrat v zaporu — da so mi umrli mati. Koliko bi bil dal, da prejmem od njih poslednji blagoslov, slišim še edenkrat njih opomin ali pouk in poslednjo besedo, da njih angeljsko okó vlije poslednjikrat krepila váme za dolgo trnjevo pot življenja. Preselili so se v boljši svet v moji odsotnosti in ni poslednjih tolažilnih besed jim nisem mogel govoriti. Koliko več lepih spominov bi se nahajalo v moji duši, ko bi bil navzočen ob smrti svoje drage matere in ko bi me ne težila misel, da sem jim jaz okrajšal življenje.

Prišedši domóv sem zvedel po ovinkih od dobrih ljudi, da so se precej, ko sem prišel v preiskavo, v mojem domačem kraji raznesli grozoviti sluhi o mojem hudodelstvu. Bog vé, kdo jih je prinesel iz Ljubljane in povečal, najbrž potovke. Govorilo se je, da sem se zarad nekega dekleta pretepal po noči z mesarji na šempeterskem predmestji, da sem dva ranil in potolkel policaja, ki me je hotel zvezati in da bom sedel več let na gradu in kakó škoda je tistih let, katera sem presedel pri šolskih bukvah — mari bi bil domá pasel koštrune — in da se nikomur še sanjalo ni, da tiči pod takim poštenim obličjem toliko hudobije in hinavstva. Slišal sem, da se je moji bolni materi, ko so zvedeli o takem vedenji svojega ljubljenega, oboževanega sina, jel mešati um, da niso več izpregovorili pametne besede in so umrli četrti dan po zaslišanji one grozne vesti. Povedati moram, da je bila taka moja vzgoja in sem takó zeló spoštoval svojo mater, da vpričo njih nisem nikdar klel in da nisem nikdar storil ali izpregovoril kaj takega, kar bi bilo moglo pričati o izprijenosti mojega srcá ali o madežih na moji nravnosti. Od teh dob mi je očitala vest, da sem jaz pričina njih rane smrti!

XXI.

Ali mislite, da vam hočem s svojo povestjo reči: človek, če hočeš biti srečen na svétu, pusti iznémar pravicoljubje, ne poteguj se za preganjano nedolžnost, pusti sobrata, če je v nesreči, naj si sam uredi svoje stvari in po svoje? Nikakor ne mislim tega. To bi bilo grozovito. Ako vidiš v trpljenji sobrata; ako vidiš krivico, na široko odprì srcé, a prašaj tudi glavo za svet, posebno pa pretehtaj sredstva, ker vsako ni dobro. Mladina nima dosti idej, in še te so zmedene in fantastiške; skupine idej, ki vlada svet, ne pozná. Ako se ji zateše kaka ideja v glavo, onda jo smatra za dobro, naj je že v resnici dobra ali ne, in da se utelesi ta ideja, prime za vsako sredstvo, bodisi dobro in pospešiteljno ali ne. No, vi moralnega modrovanja ne marate; rajši vam torej povem, kar mi je še znanega o nadaljni usodi mojih in sedaj tudi že vaših znancev.

Lazar je šel k vojakom. Leto pozneje je Avstrija zasedla Bosno in Hergovino in on s Pipanom je pomagal pridobiti cesarju dve deželi, kakor se mi je takrat pohvalil pismeno. Po končani vojski je dobil službo pri bosenski upravi, kjer službuje še dandanes. Ivanka je njegova žena.

Pred nekaj leti mi je pisal na Tirolsko, kjer sem takrat služboval, da pride z ženo in otrokoma na odpust na Slovensko in da bi rad, ko bi se sešla v Ljubljani. Rad sem vzprejel njegov predlog. Štejem se k tistim ljudem, ki se naveličajo svetá in tudi že samega sebe, če so dolgo na tujem. Moj načrt je bil tak, da popotujem najprvo na Laško, potem pa da ostanem nekaj tednov v domovini. Prišel sem torej prek Italije v Ljubljano, kjer me je že čakal Lazar s svojo družino. Pozdravljanja in stiskanja desnic ni bilo ne konca ne kraja. Tudi Ivanka je kazala odkritosrčno radost in večkrat je ponovila, kakó neizrečno jo to veselí, da še jedenkrat vidi tistega velikodušnega gospoda, ki se je nekoč tako moško potegnil za njeno čast, in pristavila je, da se me mnogokrat spominjata z možem v svojih pogovorih. Sicer pa se je vnanje močno izpremenila: izginila je prejšnja mla-

dostna, sveža barva z lic, postala je tanji, nos se je nekako ošpilil, le oči so ohranile prejšnjo globokost izraza. Zato pa sta njena dečka cvetela v prvi svežosti in znatno sta povzdignila čvrstost teh umnih obrazov rdeča fesiča, ki sta pokrivala polnolični glavi. Lazar je vzrasel v postavnega moža, razvalil se, ovil si podbradek v mogočno brado. Vse na njem se je okrepilo, celó beseda. Navzel se je tistih krepkih jugoslovanskih izrazov, ki takó dobro dejo slovenskemu sluhu. Ker je bil že nekaj dni pred menoj v Ljubljani, zvedel sem od njega vse novice, tičoče se najinih nekdanjih znancev.

Družno smo obiskovali Gregorko, ki živi še sedaj v starem stanovanji in še vedno v slast razlaga izvor in pomen svojih stenskih slik gospodom, ki stanujejo pri nji. Pripoveduje jim tudi povest o Ivanki in Lazarji in mene pripletava vanjo. Dobra starka, ki ni poznala nobene posebne strasti, udala se je na stara leta užitku duhana, in takó globoka je postala ta strast, da si ga je v naši navzočnosti natlačila v nosogrejko in jo prižgala. Vselej se nas je srčno obveselila, posebno pa Ivanke in njenih dečkov, katerih se ni mogla nagledati.

Vahovi že davno niso več stanovali v hiši. O Vahulji sva zvedela, da živi še vedno po starem razuzdano. Prvega moža čevljarja Vaha je ubila ona in pa žganje, nič boljše ni ravnala z drugim možem, s tistim Mačkom, katerega se je usmilila sušica in ga spravila pod zemljo. Sedaj je omožena v tretje s starim kantinêrjem, obogatelim ob vojaških novčičih. Dočim se stari mož nikamor ganiti ne sme in mu žena ničesar ne privošči, vozika se ona z vojaki po okolici ljubljanski, kolikor ji želi srcé. „Ta pa zna, ta!“ takó se je izrazil o nji Ščinkovec, na katerega sva naletela pri ‚beli vrani‘. „Ta je sedaj . . . kaj . . . gospá je . . . po pravici se ji mora reči gospá, velika gospá je, vsa v svili, in peš ona izletov ne dela, ampak v kočiji, le v kočiji . . . drugače ta žlahtna roža ne!“

Dočim je Ivanka z dečkoma presedala cele ure pri Gregorki, hodila sva z Lazarjem po mestu in delala izlete v okolico. Moj prijatelj mi je vedel mnogo

zanimivega povedati o bosenskih stvareh, o navadah in težnjah ondotnega prebivalstva, o svoji službi in zasebnem življenji, jaz pa sem bil tiste dni ves v ognji za proizvode umetnosti, koje sem videl na Laškem in po cele ure sem jih našteval in hvalil, če sem našel potrpežlivega poslušalca. Oh, kakšne slike! — ah, kakšne stavbe! — uh, kakšni kipi! — ti in podobni vzkliki so se valili nepretrgoma iz mojih ust. In takó sva se pogovarjala o tem, kar je ravno takrat polnilo in razvnemalo dušo, in o preteklih časih.

Na jednem takih izletov se nama je pripeljala kočija naproti. Voznik, zavaljen človek, je javno kazal, da je samostojen voznik, ki ne služi pri gospodi, kojo pelje, ampak sam lahko séde v druščino te gospode, če hoče. Široko lice pod majhnim klobukom, pomaknjenim na stran, mu je žarilo na moč — vidno je bilo, da ne od večerne zarje, in zadovoljno se je nasmihalo nazaj v kočijo, v kateri so sedele tri osebe: dva korenita vojaka in našopirjena ženska z vsem mogočim rastlinjem na klobuku. Kočija je vozila počasno po napeti cesti in časa je bilo dovolj razbirati. Izlahka sva spoznala to žensko. Njeno oko je v naglici šinilo po meni in po Lazarji. Kakó bi na prvi pogled ne spoznala teh črt čutnosti in napuha, katerim je doba desetih let pridala nekak surov značaj, kakršnega ni videti v kipih Amazonk! Burno se je posmejala, ko se je peljala mimo, le tega ne vem, ali nama, ali kakemu dovtipu svojih prijateljev. Ta smeh me je živo spomnil tistih časov, ko je ž njim hotela zvabiti in zmamiti Lazarja.

S prijateljem sva se pogledala. „Glej, ta se je naposled dokopala do tega, kar je želela!“ dejal je Lazar, ko sva imela kočijo za hrbtom. Pomislil je nekaj, potem pa pristavil: „Meni ne ugaja to, da nekaterih javnih hudobnežev božja roka ne zadene že na tem svetu, in bojim se časih, da ne bi hudobija tudi na onem svetu ušla zasluženi kazni, recimo, da bi jo kakó izpregledali, ali pa da bi jo merili z drugačno mero, nego smo mi vajeni!“

„Tvoja dvomlivost gledé povračila na ónem svetu je greh, ali odpuščena ti bo, ker izvira iz pravicolju-

bivega srcá!“ sem mu odgovoril. „Take ženske bi bilo treba vsekako kaznovati že na tem svetu!“ In jel sem prijatelju pripovedovati, da sem videl na steni stranskega oltarja v orvijetanski cerkvi veliko sliko Sinjorelijevo, predstavljajočo padec pogubljencev v peklo, kakó nese nad druhaljo grešnikov, ki so vstavši iz groba pozabili obleči se, ostuden peklenšček štuporamo nago žensko prek neba, naravnost v peklo, in da mi je cerkovnik pravil, da je bila ta ženska ljubica imenitnega slikarja, kateri se je njeni črni nezvestobi odmenil s tem, da jo je naslikal v tako brezbožno družbo.

„Cerkovnikom ni dosti verjeti,“ pretrgal mi je Lazar besedo. „Slišal sem, da imajo laški mežnarji jako bujno domišlijo, ako se jim pokaže lira.“

„Naj bo s tisto sliko tako ali tako: jaz bi si želel biti slaven slikar in na podoben način bi hotel naslikati Vahuljo, da bi se večne čase zgražali ljudje in bi vsak s prstom kazal na njo, ker takó verolomno teptá zakon božji!“

Lazar se mi je posmejal. —

Pipan je dosegel podpolkovniški čin in šel ž njim v pokoj. Živí pozimi v Gorici, poleti pa in not do pozne jeseni na kmetih v svoji rojstni vasi. Kmetje ga visoko čislajo, pravijo, da je prehodil peš in na konji devet deželá, in še druge čudovite stvari pripovedujejo o njem. Iz kraja, ko je prišel v njih vas, niso mogli razumeti, čemu dobiva takó visoko plačo sedaj, ko ne službuje. „Vleče“ pa stopetinsedemdeset goldinarjev na mesec. Tešovaščani dolgo niso hoteli verjeti, da bi mu cesar dajal toliko na mesec in pa zastonj; preverjeni so bili, da je toliko za vse leto. Ko jih je pa birič o resnici prepričal, jeli so se čudom čuditi in sklepali so roké rekoč: „Stopetinsedemdeset goldinarjev na mesec? Tristo medvedov! Kam jih pa devlje? Ej zlomka . . . saj suhih menda vendar ne jé ne!“

Iz takih govoric posnemam, da se jim je začelo nemara daniti.

Jaz Pipanu ne zamerim toliko denarja na mesec, ker precejšnjo svoto obrne v dobrodelne namene in ker — kakor slišim — pridno obiskuje našo Gregorko.

Planinska idila.

Spisala Pavlina Pajkova.

I.

V gostilni „pri pošti“, v znanem prijaznem trgu sredi Soških planin, sedelo je pred hišnimi vrati več oseb v veselem pogovoru. Iz zadehle pivnice, v koji je prej skoro dve uri kvartala, pribežala je družba na priprosto kamenito klop predvežja, da si razvedri glavo in okrepča pluča v sveži večerni sapi. Bil je krasen večer, svitel kakor dan. Na obzorji, kjer je po dnevi sijalo in parilo najkrasnejše solnce, smehljalo se je zdaj polne lune žarno lice. Hladilna sapica je véla iz podgorja ter vedno bolj ohlajala razgreti zrak soparnega poletenskega dné. Prijeten mir je vladal okoli; čulo se je samó enakomerno žuborenje tekočega vodnjaka, ki je stal sredi trga nasproti gostilni, odmev stopinj kakega mimogredočega in zdaj pa zdaj zategli glas lajajočega psa iz daljave ali otožno mačkino mijavkanje.

„Ali nima nocoj poštni voz zopet zamude, gospod poštar? Pol devetih je že, moral bi že biti tu“, oglasi se nekdo iz družbe.

„Prosim, šele v dvanajstih minutah bode pol“, odgovori drobni možicelj, ki je že blizu pol stoletja nosil častno poštarsko ime, vidno razžaljen. Pri tem primakne svojo starinsko sreberno čebulo vprašalcu pred nos, naj se prepriča. Nič ga ni dražilo bolj, nego

če mu je kdo očital netočnost njegovega poštnika ali lenobo njegovih konj.

„Sicer pa“, nadaljuje z mirnejšim glasom, „sedaj, o poletenski dôbi, ni nič nenavadnega, če poštnik zamudi kakšno četrt ure ali pa še več. Obilo potovalcev, koji vstopajo ali izstopajo na postajah, pomnožena prtljaga, obilnejše poštne pošiljatve, to vse, gospôda moja, daje dosti časa in sitnob.“

„No, in ob sobotah je tudi vedno več potovalcev nego druge dni“, méni mladi učitelj pomirjujoč. Vedel je, da prijaznost proti staremu, gondrajočemu, a vrlemu poštarju nikoli ni brez dobička.

„Vaš Hilarij ima tudi vsak dan priti na dom, kaj ne?“ pozveduje župnik, da obrne pogovor drugam.

„Morebiti, da že nocoj“, odvrne poštar. „Da bi le! Koliko denarja me stane ta fant! Osemdeset forintov na mesec, prej več nego menj; to ni malenkost v slabih denašnjih časih.“

„Zdravništvo je pa tudi eden najdražjih ukov“, méni sodnik. „Čudim se, da še izhaja s to svoto.“

„Ali je pa tudi pametno, toliko trositi premoženja na to, da potem mori ljudi“, godrnja poštar.

„O, prosim, prosim; mi nikogar ne morimo!“ hitro odvrne domači zdravnik. „Koliko mojih bolnikov je pa umrlo v tem polletu, kar tukaj službujem?“

„E, kaj, Vi ste še novinec, zatorej Vam še veljajo besede pregovora, koji pravi, da nova metla dobro pometa“, nasmeje se poštar. „Toda vprašam Vas, prijatelji“, pristavi resno, „kaj je mojemu fantalinu bilo sploh treba iti po svetu in se leta in leta ubijati za to, da bode enkrat moledoval za službo? Doma bi imel opravka čez glavo in kruha dovolj. Kadar jaz zatisnem oči, kdo bode gospodaril na mojem domu? Zakaj ne bi enkrat prevzel za mano mojega poštarstva, kakor sem je jaz prevzel za svojim očetom, in bi pri tem, kakor delam jaz, imel gostilno, ki je že črez več nego osemdeset let daleč okrog na dobrem glasu?“

„Ej, ko bi človeku vse šlo po volji, ne bi bilo tako napačno živeti“, reče župnik in tolažilno poštarja potipa z dlanjo po rami. Vsakega človeka sveta dolžnost pa je, da si izbere oni stan, do kojega čuti največ nag-

njenja; samo potem more v njem s haskom delovati, sebi v zadovoljstvo, a drugim na korist.

„Pa primožite Alenko k hiši; naj bodeta Alenka in Hilarij par, in s tem priklenite sina na dom, svoji znameniti gostilni pa zagotovite tudi v bodoče enako čast, kakršno je imela v preteklosti“, svetuje nekdo iz družbe.

„Kaj takega sem že sam večkrat mislil“, momlja poštar polglasno. „A potem bi moral naš vrli gospod zdravnik prepustiti Hilariju svojo prakso; kajti naša občina ne more rediti dveh zdravnikov.“

„O, rad, prav rad se mu umaknem, ako mi Vi, ki ste po svetu znan in veljaven mož, preskrbite drugje službo“, odvrne zdravnik živahno. „Vaš gorski kraj itak ni posebno ugoden našemu poslu. Presneto malo ljudi boleha v tem čvrstem zraku!“

Občni smeh se začuje na to opazko.

„Kaj pa sorodstvo med Alenko in Hilarijem, ne bi menda oviralo take ženitve?“ pozveduje župnik. „Saj, če se ne motim, dekle je Vaše sestre hči“.

„Moje polsestre, gospod župnik“ pojasni poštar.

„No, potem že pojde“, méni župnik; „a brez škofovega dovoljenja tudi ne. Sitnoba pri tem že bode“.

„A, kaj sitnoba! Da bi se le mlada sporazumela“, méni poštar iskreno. „Alenko bi še težje pogrešal nego Hilarija; dekle je solnčni žarek naši hiši. Takó ljuba je, takó vesela je, takó postrežljiva in delavna; vsi jo imamo radi.“

„Kako dolgo pa jo že imate pri hiši?“ popraša zdravnik, kojemu poštarjeve razmere še niso bile znane.

„Odkar je zagledala luč sveta“, odgovori poštar. „V treh minutah moral bi priti“, reče nato bolj zase in pogleda na uro; ménil je namreč poštni voz — „ravno Vam utegnem še povedati, kakó in zakaj je postala Alenka moja hči, dasi njena roditelja še živita.“

„Za Alenkinega rojstva“, pripoveduje dalje, „živela je njena mati, moja polsestra v Trstu. Bila je omožena z malim uradnikom pri Lloydu. Tesno se jima je godilo; obilo sta imela zaroda. Skoro slednje leto ju je posečala štorklja, dasi sta bila že oba v letih.“

„Ko ju nekdaj po dolgem času zopet obiščem, najdem oba v skrajni obupnosti. On me je komaj pozdravil; jezen je hodil po sobi, deroč se na otroke, ki so, drobni in veliki, ležali po tleh kakor jabelka, katera jeseni skapljajo z drevesa. Sestra pa je ležala v postelji in tiho se jokala."

„Začuden in vznemirjen gledam ta prizor. Takoj spoznam, da se jima je pripetilo nekaj neugodnega. Stopim k postelji. Tinica, čemu se jočeš, poprašam sočutno, saj menda nisi bolna?"

„V tem trenotju zagledam poleg nje v postelji dva podolgovata bela ovitka. Iz zgornjih njih koncev sta kukala dva drobna, rdečkasta, napihnjena obrazka novoporojenčkov."

„Dvojni blagoslov, kaj?" vprašam presenečen, ker sedaj si tolmačim njiju žalost.

„Sestra še glasneje zajoče, svak pa zagrebe lice v dlani in stoče: „Še ta nesreča, ta nesreča! Ali jih ni bilo sedmero dovolj? Pa še takoj dva ob enem prifrčita!"

„In po vrh še deklici, to podvaja nesrečo", pristavi sestra obupna. „Ko bi vsaj dečka bila, ne stalo bi mi toliko do tega. Deček kmalu dospe do kruha, a dekleta, dekleta! S temi je druga. Zdaj imava sedem hčerâ, grozno!"

„Sicer pak niti dečkov niti deklic nisva bila več potrebna," zagrmi svak bolj srdit nego obupen. „V najinih letih ne smela bi več zibel teči v hiši, a zdaj kar dve naenkrat! Samega sebe me je sram."

„Ljudje božji, ne nosita se, kakor da sta iz uma," pokregam ju jaz. „Kaj bledeta o sramoti, kaj o tem, kar bi bilo in kar bi ne bilo potrebno. Previdnost božja daje in jemlje otroke, kakor se ji ljubi; a kadar jih daje, odmerja jim tudi prostorčka, da se preživé. Kaj bodeta tako brezpametno tugovala? Če sta doslej nasičevala sedmero lačnih kljunčkov, bodeta jih pa še teh dvoje več. Vidita, meni je usoda naklonila samo jedinca, Hilarija, za kojega življenje sem vedno v trepetu, in takó smo si mi vsi trije malo da ne enaki: vama dela skrb preobilni zarod, meni pa premajhni. Zato takoj s saboj vzamem enega teh dveh živih

ovitkov. Zagotavljam vaju, da moja starka in jaz bodeva ljubila ta drobiž, kakor bi bil najin. In takó se je zgodilo. Kar nič si ga nisem izbiral; kar pobral sem prvega, kojega sem bliže dosegel; grem naravnost z detetom v najdišče, mu najmem tam dojko in z obema odpotujem proti domu."

„Vrlo ste se obnesli! Pravo krščansko delo ste storili!" pohvali ga družba.

A poštar jih ni več poslušal. Vstane in posluša. Začulo se je iz daljave konjsko klopotanje. Brez dvojbe, da je njegova pošta, da prihajajo njegovi konji, ki so mu bili polovica življenja.

„Gospod poštar, jutri imam krasno propoved, kakor navlašč izmišljeno, da Vam zaceli rano, katero Vam je odhod Hilarijev zapustil v srcu", reče župnik in vstane, da odide.

„Ne vem, če bom imel časa priti, gospod župnik", izgovarja se poštar in odpre drugo plat dvoriščnih vrat, da voz more noter.

„Morate si pa časa vzeti, ljubi poštar, svoji duši v prid."

„Pošljem pa ženo in Alenko; onidve kaj radi poslušata besedo božjo. Upam, da mi njiju molitev pomore enkrat v nebesa."

„Ne vem, če njiju molitev zadostuje", reče častitljivi starec ter odide.

V tem trenotju zatrobi poštni rog, bič poka, na koncu klanjca pa se prikaže velika, črno-rmeno pobarvana kočija, natovorjena s kovčegi. Počasi in ponosno se poštna kočija pomiče dalje črez nekoliko strmi trg; naposled se škripaje med veselim hrzanjem upehanih kônj ustavi pred gostilno „pri pošti".

II.

„Sluga pokoren! S čem Vam morem ustreči?"

S temi besedami se pokloni poštar pred ukusno oblečenim gospodom, ki je prvi stopil iz voza.

Poštar je bil izvrsten poznavalec ljudi, ker je kot lastnik gostilne in pošte mnogo občeval s tujci. Vselej je na prvi pogled pogodil, s kom ima opraviti.

Tudi sedaj iz odličnega tujčevega vedenja brž spozná, da ima pred seboj osebo višjega sloja. Obračal je torej vso svojo pozornost nánj, prezirajoč druge potovalce, koji so se počasi izkrcavali iz poštnega voza.

„Ali dobim tukaj stanovanje?“ bilo je tujčevo prvo vprašanje, potem ko je voznika bogato obdaril; „Vaša gostilna mi je gorko priporočena“.

„Velika čast záme“, reče poštar in privzdigne nekoliko svojo čepico. „Sob imamo na razpolago polno dvanajsterico. Upam, da bodete pri nas z vsem popolnoma zadovoljni. Katinka, sobi s številkama X in XI pokaži gospodu“, reče svoji ženi, ki je tudi bila prišla pozdravljat prišlece.

„Želim dve sobi, v kojih bi imel popolni mir“, pravi tujec; „mislim prebiti vso poletno dôbo v tem kraju“.

„Potem bosta pa sobi številka VIII in IX pripravnejši za gospoda, ker sta združeni in stojita na koncu hodnika“, pravi gostilničarka. Na to brž vzame tujcu iz rok torbico z ogrinjalom ter ju izroči hišinji. „Milostivi gospod, želite tudi kaj večerje? Z vsem Vam moremo —“

„Ah, kakó si me prestrašil!“ zakliče nenadoma poštar.

Joj, naš Hilarij!“ vzklikne poštarica iznenadena, zapusti tujca in hiti sinu nasproti.

Ta je bil ravno skočil iz kočije, nenadoma stopil k očetu ter ga objel.

„V kojem kotu si pa tičal, da te nisem videl?“ reče poštar in krepko poljubi cvetoči ustni svojega sina.

„Prišel si vendar, Hilarij! Saj sem dejala, da nas kar iznenadiš“, reče poštarica z vznesenim glasom ga objemši. Na to se hitro povrne k tujemu gospodu, da ne bi bil razžaljen, ker ga je zapustila sredi pogovora.

„Ne zamerite, gospod“, izgovarjala se je, „najin edinec je, takó dolgo ga nisva videla. Izvolite stopiti za služkinjo, da Vam pokaže sobi; jaz takoj pridem za vama.“

Pokloni se mu kratko, potem zopet priteče k sinu, objame ga še enkrat, zrè nanj s solznim očesom,

poboža mu lice in deje s skrbljivim glasom: „Nekoliko bled in suh se mi dozdevaš!“

„Zmučen sem vsled dolgega potovanja. Natlačeni smo sedeli v vozu, kakor sardele v sodu. Pa še povrh ta neznosna soparica! Kakó se pa Vam godi, mati? Ali Vam je nadležna naduha kaj polegla?“

„Le na pol, Hilarij, le na pol.“

„E, moj dečko, od starih koles, kakor so najina, se ne sme zahtevati, da bi bila brez poškodbe“, méni poštar veselo. „Danes se kolo še vrti, a jutri se morebiti že ustavi.“

„Novo kolo se časih ustavi še prej nego staro“, odvrne hitro poštarica. Ona ni nikoli marala govoriti o smrti; „pa ne zamerita, pogledat moram k tujcu. Kdo neki je? Njegova prtljaga je tako dragocena, a sam stopa tako ponosno kakor knez.“

„Ogrski graščak je, Bogdan Veránić mu je ime; posestva ima med ogrskimi Slovenci, tudi on sam je Slavjan, kakor mi je pravil“, reče Hilarij in se ozrè nemirno, kakor bi nekoga iskal.

„Tedaj graščak! Najbrž kak, kak —. Kako se že pravi ogrskim graščakom?“ pozveduje poštarica, ker ji ne pride pravi izraz na jezik.

„Magnat ali plemenitaž, mati“, reče sin z nasmehom.

„Idi rajši enkrat pogledat, česa naš izborni gost potrebuje“, priganja poštar.

„Mati, kje pa je Alenka?“ kliče Hilarij za odhajajočo materjo.

„Zob jo bolí in ker ima zatekel obraz, svetovala sem ji, naj ostane v svoji sobi.“ —

Eno uro pozneje potrka nekdo na dveri Alenkine sobe.

„Ali smem vstopiti, Alenka?“ povpraša krepek moški glas, izražajoč hrepenenje.

„A ti si, Hilarij? Dobro došel!“ odgovori nežni glas deklice, njegove sestrane Alenke. „V sobo pa ne smeš priti. Ne, ne! čuješ, da ne smeš,“ vsklikne prestrašena, ker se ji dozdeva, da se kljuka giblje. „V postelji sem.“

„Tvoje postelje še ne pogledam ne; le tebe želim videti,“ smeje se Hilarij.

„Tedaj bi nekaj krasnega videl“, poroga se ona. „Prestrašil bi se me, tako imam oteklo lice.“

„Dovoli, da vsaj glavo pomolim v sobo, da te vsaj vidim“, prosi Hilarij.

„Tudi tega ne smeš“.

Hilarij zagodrnja nekaj, kar pa Alenka ni umela. „Ali te zob močno boli?“ povpraša potem sočutno.

„Ah, tako me trga in tolče, kakor bi kdo s kladivom nabijal v njem.“

„Ko bi v sobo smel, povedal bi ti izdaten lek“, reče on.

„Ozdravim tudi brez njega“, odvrne ona. „Idi spat, Hilarij“, pristavi s prijaznejšim glasom; „truden moraš biti. Lahko noč! Ne dam ti več odgovora.“

„Grdo si me sprejela“, potoži se Hilarij. „Ali si čula, Alenka, da si me grdo sprejela?“ ponovi še enkrat glasneje in precej razdražen, ker ni bilo več odgovora. „Tega ti ne odpustim tako brž.“

V sobi zopet tišina. Izprevidel je, da mu noče odgovarjati. Ozrši se na zaprte dveri odide nevoljen v svojo sobo.

Nekaj trenotkov pozneje reče Alenka polglasno: „Zdi se mi, da je odšel; ali ne, Marijana?“

Njena opazka je veljala ženski srednjih let, koja je pri mizi, obloženi s kupom perila, marljivo šivala.

Marijana je bila nekdanja Alenkina dojka. Oklenila se je bila z vso ljubeznijo svoje dojenke, in ker ni imela nikjer pravega doma, prosila je poštarico, da sme ostati tudi nadalje v njeni hiši.

Bila je krotke, blage naravi. V Alenkini sobi je šivala, spavala; ta soba je bila njen svet, Alenka pa nje edina misel, nje skrb, nje ljubezen. Iskrenejše želje ni gojila, nego da vidi srečno svojo dojenko.

„Pa bi bila Hilariju dovolila, da pogleda v sobo“, odvrne Marijana na Alenkino vprašanje. „Odpravila si ga, kakor da ni naš domačin. Ali te njegov prihod ne veseli?“

„Veselim se, da je prišel, a težko mi vendar dé. Saj vem, da ga bom zopet pri vsaki priliki žalila in žalostila“, potoži se Alenka.

„Pa ga ne žali!“ svetuje Marijana.

„Ne morem drugače. Kadar on reče da! moram jaz reči ne! Neka skrivna moč me sili, da mu vselej nasprotujem.“

„Temu se res čudim“, pravi Marijana; „saj je z njim tako lahko izhajati. Tako je skromen, pa kar nič ni domišljav in nestrpen, kakor so drugi mladeniči. Pa kako te rad ima! Mislim, da ne pretiravam, če pravim, da je s teboj ljubeznivejši, nego z roditelji.“

„To je ravno, kar mi ne godi“, odvrne dekle naglo.

Marijana jo začudeno pogleda. „Ljubeznivosti, ménim, ni nikoli preveč“, reče na to nekako otožna. V misli ji prihaja kratkodôbna ljubeznivost onega, ki je nji nekdaj obetal večno udanost.

„Ali v resnici méniš, da naju Hilarij ne posluša?“ reče Alenka v skrbéh in se nemirno ozrè na dveri.

Marijana vstane in pogleda v vežo. „Žive duše ni na hodniku,“ reče na to in obrne ključ.

„K meni pristopi, Marijana“, reče na to Alenka s prostejšim glasom, „povedati ti hočem, zakaj se preveč ne veselim njegovega prihoda. Ko je bil Hilarij zadnjič o Božiču tu, „nadaljuje na pol šepetaje, „bil je z menoj sicer ljubezniv in dober, kakor vselej, a vendar nekaj je bilo v njegovem vedenji, kar mi ni ugajalo. Kaj je bilo, si prav za prav sama ne vem razložiti, le toliko vém, da, ko bi bil z menoj menj ljubezniv in menj dober, bi mi bilo ljubše.“

„Ali za pet ran božjih, zakaj neki?“ začudi se Marijana.

„Zakaj? Da, ko bi ti mogla to umeti“, vzdihne Alenka.

„Le povej, prav pazno te hočem poslušati.“

„Ker njegove oči, kadar govori z menoj, ne gledajo več tako odkritosrčno, njegov glas ne doní več tako svobodno, kakor nekdaj. Njegove oči imajo poseben svit in on neprestano vzdihuje. Mene pa sili smeh, kadar vidim njega tako zmedenega. To pa ga draži. Očital mi je celó, da sem brezsrčna. Jaz, da bi bila brezsrčna? Ali ni to smešno? Ti gotovo še dobro pomniš, kdo izmed naju je nekdaj privezaval hroščem niti na noge; kdo je uprezal sultana v voziček, naložen s težkim kamenjem; kdo je jemal iz gnezd mladiče

in počinjal celo vrsto enakih hudodelstev. Oni vrli junak, ki je ta dela opravljal, je bil vedno samó naš Hilarij, ne jaz.“

„Veš, Alenka, trdosrčnost, kojo ti Hilarij očita, ni v zvezi s porednostjo otročjih let. Le bodi mu dobra in prijazna; kdo vé, čemu bo to dobro“, svetuje Marijana.

„Prijazna in dobra že, a več pa tudi ne“, mrmra Alenka bolj záse in se obrne od luči, da bi zaspala. „Lahko noč, Marijana! Zaspati hočem; spanec me premaguje.“

„Želim, da bi bolje spala nego sinoči, ko te je zob toliko mučil“, želi Marijana in zopet sede k svojemu delu.

III.

Malovažna oteklina Alenkinega lica je črez noč skoro izginila vsa. Alenka se čuti v jutro čvrsto, kakor navadno, dasi je rahla bolečina zdaj pa zdaj še spominja včerajšnjega zobobolja. Tudi dobre volje bi bila, kakor vedno, da je ni poštarica že v jutro za rana oštevala, ker je tako hladno sprejela Hilarija.

„Ali ne vidiš, dekle“, dejala je skoro z ljubosumnim glasom, „kako ti je udan? Ali bi ne bila záte velika sreča, ko bi ti on kedaj hotel več biti nego bratranec? Lepa nisi, kar sama veš; dote ti tudi ne moremo obetati, ker, dokler živiva strijc in jaz, potrebujeva sama gotovine. Šele po najini smrti smeš nekaj pričakovati. Ako si torej pametna, bodi prijazna Hilariju in tako osrečiš sebe in njega. Vajina zveza bi veselila mene in strijca.“

Ta kratki ogovor je pregnal Alenki vso dobro voljo. Vrhu tega je bila umrla ponoči triletna sosedova hčerka, ki je bila Alenkina ljubljenka. Tudi to jo je presunilo. Na domačem vrtu zdaj sedi poleg majhnega ribnika in plete venec za majhno krsto.

Bilo je najlepše poletensko jutro. V okolici se ponosno dvigajo visoke planine, moleč s svojimi sivimi vrhovi v prozračno modro nebo. Iz daljave se čuje raznovrstno klenkanje zvončkov pasoče se živine. A ona vsega tega ne vidi niti ne čuje. Nje oko je že vajeno gledati veličastne goré; njenemu ušesu je

že domače ljubko klenkanje preprostih zvončkov. V misli vtopljena popolnoma pozabi, kje da biva. Njena roka sama o sebi plete dolgi venec, a nje usta skoro nevedoma govoré polglasno nje misli.

„Dejala je, da nisem lepa, zagotavljala mi je, da nimam pričakovati dote. Nič novega mi ni teta povedala. A novo mi je bilo, da bi jaz morala postati Hilariju več, nego to, kar sem. Jaz pa nočem in ne maram postati mu več; saj čutim, da stoprav tedaj bi bil mojemu srcu izgubljen. Kot bratec mi je mil in ljub, kot — — ne, ne; iz te moke ne bode kruha“, pristavi poredno in odkima odločno z glavo. Nje oči oživé, nje lice se razjasni, urojena ji šegavost in dobra volja se je zopet polastita.

„Ali sem res takó grda?“ reče, in se pripogne nad zrcalo ribnika, da bi se videla v njem.

Njen še ne celoma razviti život, nje obraz z na pol še otročjim izrazom se v njem zrcalita.

„Oči imam premajhne, usta prevelika in nos, bogme, zdi se mi, da ne stoji prav sredi lica“, modruje o sebi. „Ne, v tako nepravilni obraz se gotovo nihče ne zagleda. V božjem imenu! Ostanem pri teti do konca dni, da ji snažim tičnike, da zalivam nje cvetice, da krmim nje ptičke in mačke, da“ — beseda ji naenkrat zamre na ustnih. Splašena, osramočena, skoči kvišku. Ne daleč od sebe zagleda tujega gosposkega človeka, ki jo opazuje z zanimanjem.

„Prosite Boga, gospodična, da ne bi nikoli postali lepa“, spregovori tujec z resno besedo, bližajoč se ji.

Ko Alenka zapazi čitajočega gospoda, brž si misli, da mora biti v njih gostilni nastanjen. Nje nenadejanost ji torej brž nekoliko preide; radovedna zre v njegov resni, ponosni, nekoliko trpeči obraz. Ta obraz se ji vidi uprav nasproten belo-rdečim obrazom, koje videti je vajena.

„Oprostite“, reče pri tem osramočena, „vêdla sem se tako po otročje.“

„Želim Vam, da bi prav dolgo ostali še otročja“, odvrne tujec in hoče iti mimo nje. A kakor da bi se bil premislil, ustavi se in uljudno povpraša: „Ste li domača hči?“

„Le na pol“, odvrne Alenka; pri tem pobere cvetke, koje so bile padle na tla, med tem ko se je pripogibala nad ribnikom. „Poštar je polbrat moje matere in torej moj strijc. Vzel me je k sebi kot dete in me ima za hčerko.“

„Menda pa postanete enkrat pri hiši še več, nego ste sedaj“, odvrne Bogdan Veránič dvoumno, ker bil je on.

„Ne mogli bi me v rodbini bolj ljubiti, nego me že“, odvrne Alenka iskreno. „Hilariju vedno pravim, da, ko bi mu bila prava sestra, ne mogel bi ljubeznivejši biti z menoj.“

„Menda bi bil tedaj menj ljubezniv“, opazi Veránič poredno. „Ali je Hilarij oni mladenič, ki se je včeraj ob enem z menoj vozil s pošto?“

„Vi ga torej že poznate“, vsklikne veselo Alenka; „da, on je. Strijc nima drugih otrók nego njega; medicinec je v četrtem letu. In Vi, gospod, kakšnega ste stanú, ako smem vprašati? Gotovo ste učenjak, tako zamišljeno gledate?“

Veránič se nasmehne. „Samó posestnik, gospodična! Moje imé je Bogdan Veránič, graščak v Šent-Mihelu na Ogrskem. Ali smem tudi jaz vedeti Vaše ime?“

„Alenka je moje ime,“ brž odgovori uljudno. „Kaj ne, priprosto ime? Nikoli pa ne bi bila verjela, da ste posestnik, to je človek, ki se bavi s kmetovalstvom,“ nadaljuje Alenka in ga otročje ter zvedavo opazuje.

„Zakaj ne?“ začudi se Veránič.

„Ali res želite vedeti?“ reče Alenka obotavljaje se. „Ker tako ponosno stopate, ker je Vaše lice tako upálo, barva na njem tako nezdrava, Vaše oči gledajo tako — tako —“

„Ostro“, pomaga ji Veránič.

„Ne ravno ostro,“ popravi Alenka, „pa tako nekako nezadovoljno, otožno. Kdor živí na kmetih, pa je navadno čvrst, vesel in zadovoljen.“

„Le Vi tako ménite, ker po sebi sodite“, odvrne Veránič mračno. „Od Vaših let, se vé, ni druzega pričakovati. Toda verujte mi, da nezadovoljnost gospoduje ravno tako na kmetih, kakor po mestih. Nesreča biva povsod, in kjer biva ona, tam sta tudi čmernost in otožnost domá.“

„Otožnost jaz jedva po imenu poznam“, pohvali se Alenka. „A po izrazu Vašega lica sodeč, mora biti otožnost nekaj prav hudega. Ko bi vedela, s čim Vas morem razvedriti“, nadaljuje pomislivši si, „storila bi rada. A jaz sem takó neolikana in nerodna, da se bojim, da bi moje prizadevanje bilo zastonj. Le delj časa ostanite v naših hribih! Sveži in čvrsti planinski zrak, lečne vonjave planinskih rastlin, krepilni žarki našega solnca, to vse Vas mora oživiti in razvedriti.“

Veránič pogleda razmišljen okoli sebe, ko je Alenka s preprosto sočutnostjo izražala svoje mnenje, kakor bi vse to ne zadevalo njega. Ko pa ona umolkne, brž reče prisrčno: „Bog Vas ohrani vedno tako neolikano in okorno, kakor pravite, da ste; od srca Vam to želim!“

Po teh besedah se urno obrne in nadaljuje z brzimi koraki svoj pot.

Alenka gleda nekaj časa začudena za njim.

Ko se Veránič oddalji po stranski stezi obširnega vrta, sede ona na prejšnje mesto, da zgotovi pričeti venec.

„Čuden mož!“ si misli pri tem. „Želi mi, da bi vedno ostala otročja, neolikana in okorna! Svetuje mi, naj prosim Boga, da ne bi nikoli postala lepa! — Tega pa že ne! Od danes dalje hočem celó vsako jutro in vsak večer vplesti v svojo molitev očenašek, naj mi dá Bog razviti se v čedno deklè. Saj to vendar ni nič hudega. Ne, da bi bila gizdava; ali lep obraz je rajši videti, nego grd. To vem iz svojega opazovanja. Menda pa so ti čudni nazori o ženski izobrazbi in lepoti ogrskim ljudem lastni, morda! — Že vem, da si ti; tvoje velike roke te ovajajo,“ zakliče na enkrat Alenka in se trudi odtegniti roke, s kojimi je Hilarij, ki se je nenadoma približal nji za hrbtom, zakril ji oči.

Hilarijeve roke mahoma izpustijo nje oči, a zato tem tesneje objamejo Alenko.

„Ker si me sinoči takó grdo spodila, v kazen za to mora danes tem iskrenejši biti pozdrav“, reče Hilarij, a iz tega glasú se je znala radost svidenja.

Hilarij je bil prijeten mladenič. Lice mu je žarelo od zdravja in mladosti. Prijazne črte njegovega obraza so kazale nepokvarjenost duše in blagost značaja, a

jasne, milobne njegove oči so bile porok njegove občutljive in otožne narave.

„Pusti me! Boli me. Čemu me takó stiskaš?“ huduje se Alenka.

„Moj objem, praviš, da boli? Ali veš, kaj pomeni záme ta izpoved?“ potoži se Hilarij in jo hitro izpusti.

„Pomeni, da si mi skoro vrat zlomil. Da si takó silen! Dozdaj si me vselej rahleje objemal“, očita mu ona.

„Ali misliš, da se bom vedno vêdel s teboj, kakor z desetletno deklico?“ odgovori on razdražen. „Sedemnajstletna si že; torej dovolj stara, da bi —“ umolkne in beza nejevoljen s palico po trati.

„Prosim, sedemnajst in pol“, odvrne Alenka s ponosom. „Prav imaš, stara sem dovolj, da se tvoje sitnosti ubranim.“

Hilarij se postavi pred njo in med tem, ko ji resno zrè v oči, vpraša jo z negotovim glasom: „Ali mi nisi kar nič dobra, Alenka?“

„O, pa še prav iz srca sem ti dobra, kar sam najbolje veš“, odvrne Alenka prisrčno. Pri tem pa obrne od njega oči. Njegov zgovorni pogled jo vznemirja. „Nihče na svetu mi ni ljubši od tebe; saj si mi zvest tovariš iz otročjih let.“

„Ali veš tudi, čemu človek živi na svetu?“ povprašuje dalje Hilarij z resnobnim glasom.

„Da se enkrat postara“, pošali se ona.

„Čemu midva živiva, kakšen smoter naj bi imelo najino vzajemno življenje?“ pristavi on nestrpno. „Saj ti je mati davi razložila moj namen.“

„No dá, ako Bog dá, da skupaj zastariva. Kakó boš tedaj čmeren, si lahko mislim; toda vse hočem voljno prenašati, samó tobaka mi ne smeš vohati“, nagaja Alenka s porednim glasom.

Njena dobra volja odžene tudi njemu pobitost. Smeh ga posili.

„Starevati morava skupaj, prav si pogodila“, reče presrečen; „toda upam, da ne kot maločutna sorodnika.“

„Sevé, da ne kot maločutna“, reče ona mirno ter se dela nevedno, dasi prav dobro umeje njegovo misel; „upam, da se bova vedno rada imela vkljub najinim večnim razporom.“

„S teboj ni mogoče pametne besede govoriti; še si popolnoma otročja in brezčutna“, huduje se on ter udari z nogo ob tla.

„Ti se zavzemaš zaradi mojega otročjega mišljenja, a gospod Veránič se je zánje vnemal; kdo od vaju ima prav?“ poroga se Alenka.

„Gospod Veránič? Ogrskega magnata meniš? Kaj si se že seznanila ž njim? Pa kedaj?“ začudi se Hilarij.

„Malo prej nego si ti prišel. Šel je tod mimo in spoznala sva se. To ti je čudak! A smili se mi, ker je nesrečen“

„Kaj veš ti o njem, da ga miluješ?“

„Nič ne vem, a to vendar priznaš, da srečen človek ne gleda takó resno, kakor on.“

Záme pa nimaš oči, da bi opazovala, če sem srečen ali nesrečen?“ odvrne pikro.

„Ker vem, da nimaš vzroka, da bi bil nesrečen? Tvoja čmernost pa me nič ne vznemirja, saj vem, da vselej kmalu izpuhti. A venec je gotov, takoj ga ponesem svojemu umrlemu angeljčku. Toda kmalu se povrnem. Upam, da te najdem tedaj boljše volje, da se po stari navadi veselo pomeniva o tvojem dijaškem življenji.“

Rahlo je privzdignila dolgo kito cvetja ter varno jo nesoč odšla ž njo z vrta.

Hilarij ji ničesa ni odgovoril. Bil je videti nezadovoljen. Ko ona odide, hodi nemirno gor in dol mimo ribnika.

Kadar se ženska šali s svojim ljubimcem, ga še nikakor ne ljubi, misli sam pri sebi. Ona dobro vé, kakó mi je ljuba, če se tudi dela nevedno; ona gotovo sluti, da je meni več nego sestrana ali pa sestra.

Naposled sklepa sam pri sebi, da ga ona ne ljubi takó, kakor on želi, ker ni žara v njenem pogledu, ne trepéta v njenem glasu. Ne da bi bila brezčutna! On vé, da se pod njeno veselo lahkoživnostjo skriva vroče srce. A to srce še ni vzbujeno; a kadar se vzbudi, takrat bode ravno takó ognjeno, kakor je zdaj maločutno. A kdo je vzbudi? Da oni srečnik ne bode on, pravi mu slutnja.

Ni maral počakati Alenke. Denašnji dan je zánj toliko kakor izgubljen; ne bode več mogel biti dobre volje.

In počasnih korakov, s povešeno glavo se klaverno napoti proti stranskemu vhodu vrta, s kojega je stezica vodila na obširno polje in zelene travnike.

IV.

Dolgo hodi zamišljen dalje. Mrzlica negotovosti mu stresa dušo. Še si ne vé raztolmačiti Alenkinega vedenja proti njemu. Ali je res nje srce še takó nevedno, da zánj ne čuti več, nego prijateljske ljubezni, ali pa se ga ona brani z namenom? Oboje se mu dozdeva neverjetno. Alenka, dasi še otrok v duši, kazala je o več prilikah, da ima gorko, čuteče srce, in tako srce, posebno če bije v prsih mlade deklice, se navadno ne ustavlja ljubezni. Tudi nikoli ni kazala osebne mržnje do njega, ravno nasprotno: njega je vedno in povsod odlikovala pred drugimi. V najlepši slogi in srčnem sporazumljenji sta prebila skupaj detinska, otroška in mladeniška leta.

Danes ga prvikrat, vrnivšega se v domovino po dolgi odsotnosti, ne navdušuje domovinsko podnebje; pogled toliko ljubljenih planin in domačih tâl ga ne gane; mehka domovinska sapica mu ne teši po rodni zemlji toliko koprnečega srca. Vse se mu, dozdeva nekamo tuje, mrzlo, brezčutno!

„Zakaj takó resno zamišljen, mladi prijatelj, in to že koj prvi dan svojega bivanja v domovini?“ oglasi se nenadoma nekdo v njegovi bližini.

Hilarij se vzdrami. Privzdigne glavo in njegove oči se pri tem ujamejo z očmi gospoda Verániča. Sedèl je ta pod senco divje hruške ob robu steze in pušil.

Neprijetno mu je bilo v tem trenotji to srečanje, a še neprijetnejši njegov mrzli, porogljivi pogled, s kojim ga je opazoval. Vedel je v trenotju, da so mu te oči pregledale dušo, kar mu nikakor ni bilo prav.

„Dozdeva se mi, gospod Veránič, da tudi Vas v tem trenotji ne naudajajo vesele misli“, odvrne Hilarij, prisiljeno se nasmehnivši, toliko da skriva nevoljo,

„Vaše čelo se mi ne vidi nič menj zamišljeno, nego je moje."

„Pravo ste pogodili", odvrne Veránič malomarno; „svetle, vesele misli ne bivajo pod tako mračnim obokom, kakor je moje čelo. A pri meni je to kaj druzega. Mračnost in nezadovoljnost sta meni postali druga narava. Čudil bi se, da je drugače. Z ozirom na moja leta in moje izkušnje, ni to nič posebnega. Pač pa pri Vas. Mladi ste, zdravi ste, ljubijo Vas, da ne rečem obožavajo Vas domači, kakor sem se sinoči prepričal, časten stan ste si izbrali, svet, bodočnost sta Vaša."

Hilarij nekoliko zarudi. Res je takó, kaj hočeš še več, pritrjeval je v njegovi duši skriven glas. „A vendar pri vsem tem nisem srečen", odvrne na to z razdraženim glasom. Zdelo se je, kot bi se nad samim seboj razsrdil. „Vi tudi, kakor sami trdite, niste zadovoljni, dasi bi lahko bili, po vtisku Vaše zunanjosti sodeč."

„Iz moje zunanjosti bi se dalo to soditi?" začudi se Veránič z dvomljivim glasom, „potem res slabo poznate ljudi. To je gospodična Alenka s svojimi bistrimi otroškimi očmi in mehko dušo boljša gatalka od Vas. Poglejte me, ali ne bi ménili, da imate pred seboj petdesetletnega moža? In vendar nimam več nego štiriintrideset; včeraj sem jih ravno dopolnil." In vzpel je svoje suho, visoko telo kvišku ter se približal Hilariju.

„Šele štirintrideset?" vzklikne Hilarij nehoté. „Res, več jih kažete," pristavi pomilovalno, ozrši se v njegovo od preranih gub razorano lice, v njegovo polnolaso glavo, že močno posuto s srebrnimi nitimi. „Ali Vas je zla usoda takó zasledovala?"

Veránič se bridko nasmeje.

„Zla usoda! Ha, ha! Usoda in božja previdnost igrata na svetu znamenito vlogo. Vse, kar se na njem godi dobrega ali slabega, bodisi vsled nedolžnega slučaja, ali zvijačne spletke, pripisuje se božji oblasti. Mogoče, da je res mnogo ljudi, koji so vsled svoje vernosti in naivnosti tega trdega prepričanja, a jaz nisem! Predobro sem uverjen, da moje nesreče ni naklonila božja previdnost, temveč da mi jo je zakrivila samó brezvestna in brezčutna ženska."

„Ah, nesrečna ljubezen“, šepne Hilarij ginjen. — Bilo mu je, kakor da vidi v Veráničevi pobitosti svojo usodo, koja ga čaka.

„Ne nesrečna ljubezen, koja pa, verjemite mi, še ni najhujše zlo na svetu, temveč nesrečen zakon“, odvrne Veránič temno in vrže od sebe komaj užgano smodko, koja ni hotela goreti.

„Vi ste oženjeni?“ zakliče Hilarij prijetno presenečen in zadovoljnosti žar mu za trenotek razjasni razmišljeno oko.

Veróniču ni ušlo to njegovo hipno razvedrenje. Vedel je koj, kaj pomeni, in porogljiv nasmeh mu sili na ustna.

„Bil sem oženjen, sedaj nisem več,“ reče na to s poudarkom. „Smrt je razklenila verigo mojega zakona, verigo, ki se je meni nekdaj zdela spletena iz rož, koje so se kmalu izpremenile v žgoč osat. Sicer pak sva živela ločena že šesto leto.“

„Žalostno, prežalostno, kar tu pripovedujete,“ vzdihne Hilarij. Otožnost se ga zopet polasti. Da je Veránič vdovec, mu nikakor ni prav.

„Čemú tu stojiva?“ začudi se Veránič, „spremite me, ali prav za prav jaz Vas spremim. Kam ste bili namenjeni?“

„Kamor si bodi in nikamor. Toda res, pojdiva dalje. Začudite se, v kakó romantično sotesko vodi ta pot,“ svetuje Hilarij.

In napotita se dalje. Polje in travniki so za njima ostajali. Vedno dalje prihajata v gorovje. Že sta prišla pod vznožje visoke planine. Kamen nad kamnom, skala nad skalo je tam stala nakopičena; iz njih bujno poganjajo divje rastline in planinske cvetlice.

Po tem kamenju so skakale koze prijazno meketaje, plašne, radovedne oči upiraje na prišleca. Skalnati velikan nad njuno glavo se je zdel, kakor bi se hotel vsak trenotek porušiti. Po zrakovju šumí, drví votlo grmenje padajočega slapa, ki se nenadoma prikaže njunim očem.

Veránič obstane začaran od tega prizora. Željnega očesa se ozira na vse strani, naposled je kopneč ustavi na deroči slap.

„Ah, kako divje-romantično!“ vzklikne. „Kakó se ta prizor prilega moji duši!“

„Moji pa ne“, odvrne Hilarij. „Moja duša hrepeni po miru, po sreči, a ta soteska nas nehoté spominja viharjev življenja. Mraz mi vselej prehaja dušo, ko hodim tod mimo. Da si jo pa človek res enkrat ogleda, je res vredno, ker je silno zanimiva. Zdaj pa pojdiva dalje“, sili v Verániča, ker ga njegova slastna, hrepeneča zamaknjenost v peneče se vodovje vznemirja. „V desetih minutah dospeva do odprte ravnine, iz koje bova imela najlepši razgled na vse planine okrog. Kanin, Triglav, Mangart se nama bodo dozdevali tako blizu, kakor bi se dali z roko doseči.“

„Idite sami dalje, jaz se še nekoliko tu pomudim. Že davno mi ni bilo tako prijetno-bridko pri srcu, kakor zdaj,“ reče Veránič in sede na porušeno skalo, ki je ležala na poti, lice pa zagrêbe v dlani.

„Da bi Vas zdaj zapustil? V tem dušnem stanji zapustil?“ zavzame se Hilarij in molčé tudi on sede na veliki kamen njemu nasproti.

Mož ima ali slabo vest, ali je grozno trpel, sodi sam pri sebi. Ko bi mi saj hotel zaupati, da bi vedel, kako je ž njim.

„Gospod Veránič, težko mi dé, da sem Vam povzročil razburjenost, privedši Vas tu sem,“ povzame v novič čez nekaj časa.

Veránič se zgane.

„Pozabil sem, da nisem sam, ne zamerite!“ reče z votlim glasom ter privzdigne glavo. Lica so mu še bolj upala, oči so mu kalne. „Mimogredoča mehkoba me je obšla — sedaj mi je lože. Ničesa ne obžalujem več, a tudi ne hrepenim po ničemer več!“

„V Vaših letih da ne bi gojili več željá? Je li mogoče?“ začudi se Hilarij.

„V mojih letih, ko bi imel pravice do najboljše sreče, zdi se neverjetno, kaj ne?“ odvrne Veránič bridko in si z roko potegne preko čela. „Sicer pa“, nadaljuje z mirnejšim glasom, „udal sem se v svojo usodo. Uredba božje previdnosti je, da kadar se človeku približuje smrt, mu ugasne v prsih vsaka strast, vsaka želja po zemski sreči. Moje telo je sicer še krepko, a duša mi

umira. Slutil sem to že davno, a zdajle sem se o tem najbolj prepričal.

„Čas, ki je najboljši zdravnik srčnim ranam, stori tudi pri Vas svojo dolžnost“, tolaži Hilarij.

„Vem, da se nahajajo rane, koje se sčasoma same po sebi zacelijo. Take rane so n. pr. one vsekane vsled odsotnosti ali izgube dragih oseb, o kojih nam zavest pravi, da smo bili ž njimi vedno dobri in prijazni. A nahajajo se tudi take rane, koje čas še bolj razjeda, kakor če bi v pretrgo devali prst in s tem luknjo še povekšali. In take, vidite, so moje rane“, razjasnuje Veránič.

„Ne morem razsoditi, ker mi niso znane“, reče Hilarij z naglasom. Očito je bilo, da bi jih rad poznal.

„Če Vas zanima, odkrijem Vam jih,“ reče Veránič ustrezno. „Sicer pak ničesa novega ne izveste, stvar je celo vsakdanja; razlika je samo ta, da bolest in obup ne razmesarita vsakemu srcá tako, kakor je razmesarjeno meni.“

Ko to izreče, potegne iz naprsnega žepa cigaretnico ter si iz nje jemlje dragoceno smodko. Ko jo hoče zapaliti, spomni se, da je včeraj videl Hilarija pušiti. „Vi ste tudi kadilec,“ reče, „ali Vam smem ponuditi pravo ogrsko smodko? Nekoliko premočne so, a to mi baš prilega, ker omamljajo.“ In ponudi mu polno cigaretnico.

Hilarij seže po eno, a pri tem ostrmi. Zagledal je bil na notranji strani platnice prekrasno doprsno sliko mlade ženske.

„Ah, čegava je ta angeljska glavica?“ reče navdušen; „najbrž samó izmišljen vzor.“

„Angeljska glavica! Da, to je slična primera“, mrmrá Veránič; „ali oh, kako časih laže človeški obraz! Oglejte si milobo teh oči, čar teh nedolžnih ust, ali ne bi človek pri tem pogledu nehoté sklenil roke in upognil koleno, tako se mu ta podoba vidi kot nekaj višjega, nadzemeljskega? A kakšno je imela dušo! Kaj pravim imela, duše sploh ni imela. Še zdaj, ko je že davno vse minilo med nama, ko jo že mesec dni pokriva hladna gomila, kadar občudujem te dovršene poteze, koje so dičile njo, izprijeno žensko,

začutim bolečino v glavi, kakor če bi mi kdo z železno roko stiskal možgane. Enako, menim, mora čutiti oni, kojemu se pamet zmeša. Čudili se zdaj pač ne bodete, da je nje nenavadna lepota v trenotji vnemala srce in razum mladega človeka, kakršen sem bil jaz tedaj, ko sem jo prvikrat zagledal. Bil sem takrat četrtoletni poslušalec prava na pariškem vseučilišči. A nisem bil več mlad. Sin bogatih ogrskih plemičev, nisem nikoli obiskaval javnih šol. Učil sem se s svojimi odgojevalci, kadar in kolikor sem hotel, da sem bil že dvaindvajsetletni, ko sem izgotovil srednje-šolski uk. Učil se nisem prava zato, da bi si enkrat s pridobljenimi vedami zagotovil obstanek, temveč samo, da se izobrazim. Določil sem bil, da se vsako leto dam vpisati v drugo vseučilišče, da bi imel prilike videti svet ter spoznavati ljudi in navade raznih narodov. Kadar pa bi se naveličal pohajkovanja, čakalo bi me doma mirno, brezskrbno življenje. Imeli smo na našem obširnem posestvu uradnikov in oskrbnikov dovolj, koji so čuvali in vodili premoženje, jaz bi bil imel samo uživati."

„Ne bom tajil, da več nego juridične dolgočasne študije so me zanimale veselice, a pred vsem gledališče. Marljivo sem je obiskoval, saj sem bil čez mero preskrben z denarjem."

„Na opernem obzorju se je tedaj bila prikazala nova zvezda, mlada pevkinja, Holandkinja po rodu, prava krasotica. Bolj nego njenemu glasu se je klanjal svet njeni izvenredni lepoti. Tudi mene je očarala. Med mnogobrojnimi svojimi čestilci je mene najbolj odlikovala, dasi sem bil eden najmlajših. Menda so ji bile znane moje ugodne razmere. Izkratka, meni na ljubo se je odpovedala svoji časti in slave polni bodočnosti. Postala je moja soproga."

„A izpolnitev te moje srčne želje mi je odvzela naklonjenost moje obitelji."

„Staro in čestito je bilo plemstvo naše rodbine. Odkar se je pomnilo, so se pradedje združevali v zakon samo z visokim plemstvom. Nikoli se ni naša žlahtna kri oskrunila s plebejsko. In da bi jaz, edini potomec mogočnega ogrskega magnata, pripeljal ženo

sijajne prostore našega ponosnega gradú preprosto eščansko dekle, pevkinjo? — Poleg tega je naša dbina od nekdaj bila strogo katoliškega mišljenja čutenja, a moja izvoljenka je bila luteranka. Rodilja sta se mi zarotila, da nikoli ne privolita v to vezo. A prava ljubezen ne pozna ovir, ne splaši se prek. zdi se celo, da se navdušuje in pomnožuje ričo zaprek in borb. In taka je bila moja ljubezen pevkinje Bil sem polnoleten in torej sam svoj spodar. Svetoval sem ji, da bi se dala skrivaj počiti, in ona se je voljno udala. Najine vezi ni blagovila cerkev, sklenila jo je samo gosposka: bila sva vilno poročena."

„Prvo leto svojega zakona sem živel sam svoji bezni ter bil v nji tako srečen, da me nikoli ni nemirila misel na bolest in poniževanje, kojo sem provzročil svojima roditeljema."

„Leto pozneje sem dobil naznanilo očetove smrti. čvrstega moža je spravila v rani grob moja nepopršćina. Mati, mehkočutna, bolehna ženska, ni mogla ebiti samote: sina in moža ob enem izgubiti, bilo je preveč. Rada mi je odpustila moj prestopek ter e pozvala domu v svojo bližino. Rad sem poslušal beči klic in to tem bolj, ker sem želel imeti svojo drijeno samo záse, kar bi na samotnem gradu bilo ogoče, v šumu prestolnega mesta pa ne. Nje lepota, ja se je po možitvi še bolj razvijala, vzbujala je čno pozornost in mi dala povod k ljubosumnosti."

„Da se Adrijena ne čuti srečne v tihoti mojega orca, poznal sem takoj. Moja od dné do dné rastoča bezen ter skrbno in ljubeče ravnanje moje matere, lelo se mi je, kot bi jo dražilo. Pritoževala se je o lgem času, o neznosni prozi selskega življenja; čutila , da ni rojena za rodbinsko srečo, da nje duh umira tej samoti in — groza! nekega dné izgine iz gradú s seboj odnese dragocenosti, kolikor jih je našla."

„Kaj sem tedaj prebil, ne bom ponavljal. Nočem strupiti s svojimi obupnimi slikami nazorov, koje aša mlada, zaupna duša najbrž goji o življenju, o nski zvestobi. Ko bi matere ne bil imel, napravil bil konec svojemu neznosnemu življenju. Toda ma-

teri sem hotel prihraniti silni udarec. Ohranil sem svoje življenje, a zato mi je umrla duša najmučnejše smrti: smrti zaničevanja. Njo, kojo je duša oboževala, moral sem zaničevati! Strašna pokora! Da bi jo bil poiskal, ali povpraševal po nji, bil sem preponosen. A časopisi so zopet slavili nje ime; vedel sem tedaj, da se je povrnila na gledališče. In popisi njenih zmag so vplivali kot žarki na moje ranjeno srce. Ljubosumnost me jame mučiti. Bili so dnevi, ko me je ta strast prijela s peklensko močjo. Tedaj sem zadušil svoj ranjeni ponos, odpotoval v Pariz, kjer je ona bila angažovana, in ondi pod tujim imenom se ukradel kot tihotapec v gledališče, da vidim njo, da čujem nje glas, glas svoje žene! Še bolj zmučen, še bolj nesrečen, kot prav izgubljen človek sem se vrnil potem domov."

Hilarij je majal z glavo.

„Ker ste jo tako iskreno ljubili," reče do dna srca presunjen, „bi si bili prizadevali jo zopet pridobiti. Nji na ljubo bi bili zapustili svoj grad in se preselili v Pariz."

„Adrijeno zopet pridobiti? Nikoli ne!" zakliče Veránič ponosno. „Žena mora za soprogom, ne soprog za ženo. Zakaj mi ni odkrila svoje misli, svoje želje, da si želi zopet k gledališču? Vsaki, še tako težki žrtvi bi bil privolil, samo da jo vidim srečno. Da bi se pa zopet približeval ženski, ki me je sramotno in brezsrčno zapustila, nikoli ne! In ko bi mi pri tem počilo srce."

„Prava ljubezen marsikaj odpusti," méni Hilarij.

„Odpusti se pač, pozabi se pa ne. Ali veste tudi, kaj ostane sčasoma od prave, globoke, neizmerne ljubezni, ako se ji jemlje domišljija, vera in up? Nič, nego žgoča, obupna bolest, koje duša, upehana od dolgotrajnih borb, ne more dolgo prenašati. Ne, z Adrijeno ni bila prava sreča več možna, dasi sem še vedno koprnel po nji. Ženska, koja se enkrat izneveri, izneveri se tudi drugikrat. Zato nisem poskusil sprave med nama. Sicer pa, dve leti potem, ko je zbežala s svojega doma, izginila je tudi iz Pariza in ob enem ž njo nek mlad plemič. Na to tri leta nisem čul o nji

ničesa. Slučajno sem potem čital nje ime v nekem angleškem časopisu. Iz njega sem izvedel, da je zopet pevkinja in sicer bolj zadnje vrste v nekem malo znanem mestecu Severne Amerike. Čudil sem se temu zeló, a dalje nisem pozvedaval. Pred mesecem dni pa mi dojde od Newyorškega konzulata naznanilo o nje smrti. Ponesrečila se je baje na neki potopivši se ladiji. Tragična smrt! Ali jo je zaslužila? Časih si mislim, da, časih ne! Ah, svojo in mojo nesrečo zakrivila je samo nje izvenredna lepota!“ pristavi razdvojen ter vrže z vso močjo velik kamen sredi grmečega slapa, da je voda visoko plusknila in ju oba močno poškropila. Težko je bilo soditi, je li ta divji čin znamenje obupa, jeze ali bolesti.

„Premalo sem se ji laskal“, nadaljuje nekoliko pomirjen, „premalo jo občudoval. Neizmerna gizdavost je hrepenela po neprestanih hvalospevih in slavospevih. Jaz pa tega nisem znal. Pač pa sem jo znal tem bolj ljubiti in obožavati. A za kaj je nje oholi duši veljala ljubezen? Za igračo, za hipno razvedrilo, za mimogredočo omamo! Ljubav se ji je zdela dobra za osrečevanje navadnih ljudi, a ne za izvenredne izvoljence njene vrste. Da sem jo moral srečati! Krepki moj oče bi se menda še zdaj življenja veselil; čuteči materi je tudi sinova nesreča skrajšala dni — in meni? No, kakšen sem jaz postal, lahko sami sodite: Živ mrlič tavam po svetu, ker mi nikjer ni najti mirú, brez smisla, brez namena, samo da preženem dolgočasnost življenja. Materi sem moral na smrtni postelji obljubiti, da si ne bom s svojo roko končal življenja. Pokoriti se ji nisem hotel, ko mi je odsvetovala neskladno ženitev; zato se hočem zdaj pokoriti in spoštovati nje zadnjo prošnjo.“

„A čas bode, da odrineva. Mrak se dela. Dozdeva se mi, kakor da se je sova iz onega skalovja oglasila. Neugoden mora biti v noči ta kraj“, reče, zagrozivši se.

Hilarij mu ponudi roko, on se je hlastno oklene, ter molčé nastopita pot nazaj.

V.

Kakor smo videli iz Alenkinega govorjenja in vedenja, bila je živahno, naivno, nekoliko poredno, a pri tem pametno, polno-čutno dekle. Živela je v onem zdravem. polmeščanskem, polselskem obližji, kjer se telo in duša svobodno razvijata po nagibih svoje narave, kjer se pride do spoznavanja dobrega in slabega, smelega in prepovedanega po naravnih potih, ne po licemerskih pretiranega izobraževanja in občevanja s tako zvanimi olikanimi krogi.

Potem, ko je doma dovršila ljudske šole in pri tem prav pridno skakala po tratah in se lovila po gozdih s svojimi vrstnicami, dal jo je strijc za dve leti k Uršulinkam v Ljubljano, da se nekoliko utrdi v naukih. Ko se je povrnila, hotel je imeti svoj dobiček od izdanih novcev. Odslej je morala Alenka po eno uro zjutraj in eno zvečer sedevati v poštni odpravljalnici, ker so njemu že oči pešale in ga je torej preveč utrujalo čitanje različnih pisem. Toliko o njeni naravi in izobrazbi.

Kar se tiče nje telesnih prednosti, ne imeli bi kaj posebnega omenjati. Ni bila niti lepa, niti nelepa; nje obraz je bil sto in sto drugim obrazom enak, ki ugajajo ali ne ugajajo, kakršen je ukus. A pri vsem tem se je prikupila hipoma vsakemu. Raz prijazno lice, iz porednega pogleda, iz smehljajočih se ust, iz preprostega in odkritega vedenja je vejalo nekaj čvrstega, mamečega, podobnega jutranji sapi pomladanskega dné.

Tudi danes sedi poleg okenca poštne odpravljalnice. Vsem pismom je že bila pritisnila pečat in jih uredila za odpošiljatev, a v glavni zavitek jih ni še bila spravila. Uradna ura še ni bila potekla; še utegne kdo priti s pismom ali s pošiljatvijo.

Tesno ji že postaja v zadehli sobici; hrepeneč se ozira v odprto okno sebi nasproti, iz kojega vidi košček zelenega vrta, čuje neskladno brenčanje žuželk, med katerimi zdaj pa zdaj zazvižga vesela kosova pesem.

„Ali je kaj pisma záme, Luka Brenclja?“ povpraša skljućen mož ter pokuka s svojim širokim obrazom v okence poštne odpravljalnice.

Alenka pogleda v predel, kjer so ležala še ne oddana pisma.

„Nobeno pismo se ne glasi na to ime“, pové potem.

„Ne?“ začudi se mož in dela tako kisel obraz, kakor bi se hotel zajokati.

„Pride pa jutri“, tolaži Alenka; „menda je obtičalo kje med potem.“

„Bo pa že tako“, odvrne ón udano. „Srečno! pa brez zamere!“ —

„Gospodična Alenka, danes se Vam na prvi pogled pozna, da sedite kakor na žrjavici v svojem tesnem prostoru, med tem ko se zunaj pripravlja najlepši večer“, reče star na pol gosposki oblečen mož ter postavi na polico okenca poln kup pisem za odpošiljatev. Bil je sodni pisar. „Glejte, kako sem neusmiljen“, nadaljuje obžalujé; „tu Vam prinašam sitno delo za skoro majhno četvrt ure.“

„Nič ne dé, saj mi pri tem hitreje čas preide“, odvrne Alenka dobre volje in hitro s postrežno roko napiše sprejemnice, pripne znamke, lističe in kar je bilo treba.

„Kje pa tiči gospod studiozus, da ga še nisem videl?“ pozveduje med tem pisar.

„Revež sedi ves dan v svoji sobi in se muči za zadnji rigorozum“, odgovori Alenka in marljivo dela dalje.

„Za rigorozum? Tako učenje mora biti strašno dolgočasno“, méni stari mož s tajno grozo.

„Mogoče, a verujte mi, da ne bode dolgočasnejše nego kadar jaz sedim v tej kletki, čakaje, da pride Peter ali Pavel z naročili. Sicer pa si Hilarij odganja dolgočasnost s tem, da kadi kakor hlapon.“

Pisar odide s sprejemnicami in v istem trenotku se prikaže Hilarij.

„Ali ni tvoje mučenje še pri koncu?“ reče sočutno, zagledavši Alenko sedečo pri oknu. „Ta nesrečna pošta! Najlepše ure dneva ti krade! Po jutrih in

poldnevih, ko bi lahko uživala nekoliko svobode, moraš tu posedati, po dnevi te pa mati neprestano potrebuje. Kar zakleni svoja dverca in pojdi z menoj na vrt!"

„Ne smem", reče Alenka vzdihom in pogleda na stensko uro, „še deset minut mi velí dolžnost tu ostati."

„Kaj boš taka pedantinja! Kdo pa naj pride z naročili baš zadnji trenutek? In ko bi prišel, naj se oglasi v obednici. tam najde očeta."

„Ali pa veš, da niti ne zaslužiš, da bi te spremila na vrt", huduje se Alenka. „Dve celi uri sem te ondi včeraj čakala. Prosila sem te vendar, da me ondi počakaj! Podvizala sem se tako, da v komaj petih minutah sem že bila nazaj. A kogar ni bilo in kdor ni prišel več na vrt, ta si bil ti. Kakor kafra si bil izginil. in kakor večnosti te ni bilo nazaj."

„Vsega tega je gospod Veránič kriv", izgovarja se Hilarij; „on me je poprosil, naj ga spremim na sprehod."

„Gospod Veránič?" začudi se Alenka in se z vidnim zanimanjem ozre na Hilarija. „Kod pa sta hodila? O čem sta se pogovarjala?"

„O, Evina radovednost. kako zasleduješ svoje hčerke!" vzklikne Hilarij. „Sicer pa, utolaži se, prav nič nisva govorila o tebi. Šla sva pa do slapa."

„Tako?" méni Alenka razmišljena. „Sedaj pa pojdiva na vrt", pristavi in vstane; „čas moje rešitve je prišel."

Malo trenutkov potem sta stopila na vrt. Domači psiček, mali beli kodrec, ki je že dolgo nestrpno čakal Alenke, svoje najljubše prijateljice, od veselja zacvili, zagledavši jo. Hiti ji nasproti, valja se od radosti pred njenimi nogami, skače ji v naročje ter ji nežno liže roke s svojim dolgim, rdečim jezikom. Vedel je, da je zdaj prišla ura, ko se bode Alenka ž njim mudila in veselila.

A danes mu ne izkazuje posebne prijaznosti. Pogladi mu samo kodrasto glavo ter mu ukaže, naj bo miren.

Psiček jo najprej iznenaden pogleda s svojimi pametnimi očmi, a potem z zategnjenim repom in zamišljeno migaje z ušesi otožno stopa za njo.

„One-le gredice bi morala zalivati“, reče Alenka in seže po škropilnico, ki je stala v bližini.

„Že zopet se mi odteguješ“, huduje se Hilarij; „za vsako reč najdeš časa, samo záme ne. Sediva rajši na ono-le klop, da se kaj pomeniva! Odkar sem se vrnil domú, mi še nisi povedala deset pametnih besed.“

„Ako res želiš, pa sediva!“ odvrne ona in sede na klop, ki je stala poleg grêde cvetočih resed, ter s slastjo potegne vàse prijetno, mamečo vonjavo.

Ko psiček to vidi, tiho zacvili. Zdaj je vedel za gotovo, da ga Alenka danes ne mara. Rep potegne med noge ter s povešeno glavo zbeži z vrta. Tako je storil vselej, kadar se je čutil razžaljenega.

„Še mi nisi povedal, kaj ti je včeraj pravil gospod Veránič“, začne Alenka po kratkem premolku. „Ali si zvedel za vzrok njegove pobitosti?“

„Sevé, da sem, pa ni, da bi ga zato tudi ti morala zvedeti“, odvrne Hilarij neprijazno.

„Če mi ga nočeš ti povedati, mi ga pa pové on sam“, odvrne Alenka z nekako gotovostjo. „Z lepimi, sočutnimi besedami si pridobim njegovo zaupnost“.

Hilarij od same osupelosti zardi, a na to obledi.

„Kaj ti bo njegova zaupnost?“ odvrne naglo in nekako srdito. „On ni družba záte! Izogibaj se ga rajša, bolje bode záte in“ — (zanj je hotel reči, a požrl je brž ono besedico). Sramoval se je svoje neresnične trditve. Vedel je, da bi se ona dva prav dobro sporazumela, a on ni hotel, da bi se. Sprevidel je ob enem, da je bolje, če ji on pové o Veráničevem burnem življenju, nego da bi ona to zvedela iz njegovih ust. Znano mu je bilo, da so nesrečni ljudje nagnjeni k zaupnosti; slutil je, da bi mu ona s svojim prikupnim in ljubeznivim govoričenjem kmalu postala zaupnica.

„Veš“, reče torej in si prizadeva kazati se mirnega, „povest njegovega življenja je tako žalostna in čudovita ob enem, da bi jo ti v svoji nedolžnosti niti ne umela. Preotročja si še, da bi razumela tako resne reči!“

„Sevé, dejal bi me najrajši v povoje,“ odvrne Alenka razžaljena. „Zdaj si prav vzbudil mojo radovednost.“

Hilarij spozna, da se ji mora udati, ako si noče nakopati njene nemilosti.

„Vse ti povem, kar sem si zapomnil, a za svoj trud dobim od tebe poljubek.“

In jo hoče poljubiti.

„Plačilo se deli po dovršenem delu, ne pred njim,“ odvrne ona nagajivo in se mu umakne.

On vzdihne udano. Da si nekoliko odškodi, seže po nje roko in jo drži med svojimi, da mu je ne bi mogla odtegniti. Pri tem ji pripoveduje o Verániču, kar nam je že znano, a pazno čuva, da ne bi izdal njegove globoke bolesti, njegove dušne obupnosti. Z lahno, skoro veselo besedo pripoveda resnobno-tragične zgodbe, koje so zastrupile mlado človeško žitje.

Alenka postaja med pripovedovanjem vedno pazljivejša, vedno resnobnejša. Ko Hilarij poneha, videti je nemirna, razmišljena, ginjena.

„Kako more pameten človek zavoljo nezvestobe malovredne ženske postati tako zelo nesrečen?“ začudi se naposled s presunjenim glasom. „Brezznačajna, brezvestna oseba, kakor je bila njegova soproga, ni vredna niti ene naših misli, ne pa našega nagnjenja, našega hrepenenja, ali pa celo, da bi trpeli zánjo. Ali se tebi ne dozdeva to njegovo žalovanje neutemeljeno?“

„Ti tako sodiš, ker ne poznaš niti moči ljubezni, niti moči bolesti,“ odvrne Hilarij.

„Čustva so naši volji dana oblast. Srcu moramo znati ukazovati, premagovati je moramo, da nas ono ne pogubi,“ pravi Alenka z resnostjo, koje bi ji nihče ne bil prisojal. „Kedar sem otožna, kar se pa Bogu hvala redko kedaj zgodi, začnem kaj prijetnega misliti ali pa katero veselo zapojem, in otožnost mi takoj izbeži iz moje duše. A kar pomaga v malih stvareh, menim, da tudi v velikih in resnobnih mora pomagati.“

„Ker tvoja žalost ni bila nikoli prava, ker ni prihajala iz notranjih muk, temveč samo iz zunanjih vtiskov,“ razjasni Hilarij velevažno. „Ne, Alenka,“ pristavi otožen, „srcu ni moči ukazovati, z gotovostjo to lahko trdim. Res bi bilo prekrasno, ko bi se to dalo doseči. Ubogo človeštvo ne bi potem trpelo toliko, tugovalo, obupavalo in čestokrat tudi proklinjalo.“

„Reci, kar hočeš, a vse početje gospoda Veróniča ni bilo modro," ugovarja Alenka. „Že to, da se je resno zagledal v pevkinjo, je bilo narobe. Že tedaj bi mu bila morala pamet ukrotiti srce."

„Kedar čustva govoré, ondaj pamet molči. Pamet začne gospodovati še-le tedaj, kedar čustva že oglušajo, a navadno je tedaj že prepozno," reče Hilarij bolj deklamujé, nego govoré.

„In ali misliš, da bode gospod Veránič vedno žaloval po nezvesti ženi, tudi zdaj, ko je že mrtva?" povpraša ona boječe in oko se ji zamisli.

„Preveč me vprašaš," odvrne Hilarij hladno. „Ne poznam gospoda Veróniča dovolj, da bi mogel soditi o njegovem bodočem dušnem stanji. Čemu se pa tudi toliko zanimaš za tega Ogra?"

„Zanimam se, ker — ker — je naš gostač," odgovori Alenka v zadregi in povesi oči, „in pa zato, ker je res prežalostno in prenenavadno, kar si mi o njem povedal."

„Nenavadno ni, temveč, žalibog, da prav vsakdanje," odvrne Hilarij mračno. „Razloček je samo ta, da vsak, koji ima ranjeno srce, ne dirja brezposelno po svetu, da bi si s tem omamil bolest, kakor dela on. Drugi nimajo časa in pa denarja za to. Sicer pa, ko bi se meni žena izneverila, ravnal bi drugače jaz —"

„Treba je prej ženo imeti," seže mu Alenka veselo v besedo, „in potem še-le se ji zagroziti."

„Ako Bog dá, imel jo bodem enkrat," odvrne Hilarij zaupno in se iskreno ozre nánjo. „Ali hočeš vedeti, kako ji bo ime?"

„Kar nič me ne mika," odvrne hitro Alenka in pri tem malo zardi, „a ne zavidam je ne."

„Ohó! Kaj mi moreš očitati?" oporeče Hilarij.

„Ko bi te tudi krasile najlepše kreposti, tvoja žena že zato ne bode zavisti vredna, ker bodeš pripadal onemu nesrečnemu stanu, zdravniškemu stanu," pojasnuje Alenka. „Vi zdravniki s svojim skrivnostnim, vsemogočnim postopanjem se imate za nekake rešitelje človeštva, namesto tega pa s svojo umetnostjo, odevano z latinskimi besedami, in s svojimi leki, sestavljenimi iz samih strupov, pomagate človeštvu, da hitreje pride onkraj groba."

„To se vidi, kako si se navzela očetovih nazorov,“ reče Hilarij žalosten. „Ali, kaj ne, kar si zdaj blebetala, ni tvoja resna misel?“

„Resna, resna,“ odvrne Alenka s posiljeno resnostjo ter vstane. „Zdaj je pa res skrajni čas, da bi zalivala cvetice.“

„Nekaj si mi še dolžna, Alenčica,“ opozarja Hilarij in ji zapira pot.

„Zapiši mi na dobro!“ smeje se ona. „Gospodje tvoje vrste, dijaki, ste itak vajeni dobivati vse na up; zavoljo izpremembe pa boš ti enkrat imel nekaj na dobrem.“

Ko to izreče, zbeži.

Hilarij jo hoče ujeti, a v tem trenotji zagleda pri vrtnem vhodu ponosno prikazen gospoda Veràniča, ki prihaja proti njima, in brž zopet sede na prejšnje mesto.

VI.

Tudi Alenka je zagledala Veràniča, ko je stopil na vrt, a ona se dela, kot da ga ne vidi. Hitro prime za škropilnico, zajema vode ter zaliva, zaliva, da so nastale mlake sredi gredic.

Mej tem sta se Veránič in Hilarij pomenkovala, a njiju pogovorov ni razumela, ker je bila preveč oddaljena. Pri tem delu ji lica goré, da je bila bolj rdeča nego škarlatne pelargonije, koje zaliva. Toda ta rdečiča ni bila naravna, ona je bila bolj blede polti.

Zdajci začuje korake za seboj. Ni bilo dvombe, ona dva se ji približujeta. Nenadoma se ji žareče lice ohladi kot led; čutila je, da je zabledela.

„Alenka, gospod Veránič prosi, da bi naju spremila; očetov pašnik si hočemo ogledati,“ ogovori jo Hilarij, še predno je dospel z Veráničem blizu nje.

Alenka se proti njima obrne in se vede, kakor da je še-le zdaj zagledala Veràniča. Pokloni se mu lahno, odloži škropilnico in reče priprosto: „Ako vama moja družba ni nadležna, pridružim se rada. Cvetke so za nocoj dovolj napojene.“

Hilarij jo začuden pogleda. Nenadna zabledavanja so časih zgovornejša, nego pogledi in besede.

Alenkino zabledelo lice mu ne ugaja; po svojem si tolmači njega vzrok in čelo se mu pri tem omrači.

Vsi trije se na to napotijo, kamor so namenjeni. Med potoma govoré o tem in onem, a njih pogovorom manjka pravega življenja. Hilarij se je držal čmerno, Veránič je bil kakor navadno zamišljen, Alenka pa razmišljena. Vedno in vedno se ji urivajo v spomin dogodbe gospoda Veránića.

Mej tem, ko razlaga gospodu Verániču krajino, ali ko pripoveduje dogodbico, katero je ona tu in tam preživela sama, ali s Hilarijem, ali s tovarišicami, obhaja jo skrb, da ga menda dolgočasi s svojim praznim besedovanjem. In v tem strahu vedno obtiči sredi živahnega popisa ali poredne opazke ter se plašno ozre nanj, da vidi vpliv svojega govoričenja.

Časih se ji dozdeva, da čita v njegovih resnih potezah neobčutnost, časih pa zanimanje, in po teh prikaznih ona potem živahneje ali bojazljiveje nadaljuje svoje pripovedovanje.

Ko se enkrat pri tem opazovanji ujame nje okó z njegovim mračnim, nezadovoljnim očesom, zdi se ji, da je v njem vtisnjena neutolažljiva pobitost. On se jej smili. „Gospod Veránič," reče prisrčno, „meni se dozdeva, da v teh oseminštiridesetih urah, kar bivate med nami, že mnogo bolje izgledate. Ali se tebi, Hilarij, tudi ne zdi tako?" In skrivaj miga Hilariju, da bi pritrdil.

„Gospod Veránič je zdaj samó razgret od hoje, kakor sva ti in jaz," odgovori Hilarij brezčutno.

„Gospodična Alenka ima prav," odvrne hitro Veránič, kojemu ni ušlo niti Alenkino pomenljivo miganje, niti Hilarijeva nejevolja. „Čutim se res telesno in duševno okrepčanega v tem prijaznem planinskem zakotji. Danes v jutro na primer, ko sem sedel pri slapu —"

„Zopet ste obiskali slap?" mu seže Alenka skoro oplašena v besedo. „To ni bilo pametno."

„Zakaj ne?" začudi se Veránič.

„Ako bodete prepogostoma hodili tjà, ne ozdravite nikoli več," odvrne ona burno.

„Kako moreš gospodu Veróniču zapovedovati — kod naj hodi in kod naj ne hodi," posvari jo Hilarij neprijazno.

„Gospodična Alenka mi ne zapoveduje, temveč mi samo odsvetuje," reče Veránič s pomirljivim glasom. „Nje namen je plemenit; ona bi rada, da bi skoro otresel svojo odurnost, svojo nezadovoljnost in neprebavljivo otožnost, koje lastnosti vplivajo kot môra na mojo bližino, namreč na vsakega, ki občuje z menoj. Nje skrbnost nima záme nič žaljivega; ravno nasprotno. O, samo oni, ki so preživeli vrsto bridkih ur, vedó kaj pomeni sočutno srcé," pristavi bolj zàse.

Hilarij ničesar ne odgovori. Skoro s sovražnim pogledom se ozre na svojega, v tla gledajočega spremljevalca, potem pa pravi zamolklo: „Obrnimo se, da bi šli do pašnikov, je že prepozno."

Nihče ni ugovarjal. Voljno se Alenka in Veránič udasta njegovi želji. Še menj izgovorni, še slabše volje, nego prej, nastopijo pot nazaj.

Preteklo je nekaj dni, ki se v ničemer niso razločevali od drugih dni. Alenka je vestno opravljala svoja vsakdanja opravila, bivala, kolikor je mogla, na vrtu, igrala se s kodrecem in pričkala s Hilarijem. Hilarij je mnogo tičal v knjigah, prodajal čmernost ter sebe mučil z ljubosumnimi slutnjami. Veránič je mnogo lazil okoli, izogibal se Hilarija, pogostoma srečaval Alenko ter bil še bolj zamišljen nego kedaj.

Neko jutro sedi Alenka v odpravljalnici ter ureja ravno došla poštna naročila, ko jo teta pozove v kuhinjo.

„Pomisli," vzklikne le-ta vznemirjeno, „gospod magnat želi danes gobe jesti. Odkod naj jih vzamemo? Deveta ura je že, pa nikogar ni pri roki, da bi jih šel nabirat."

„Naj Marijana gre!" svetuje Alenka. „V majhnem gozdu sem videla včeraj prav mnogo gob. V pol ure jih nabere, kar zadostuje za jedenkrat."

„Nespametnica, ali ne veš, da imamo danes pranje?" odvrne poštarica. „Kje je zdaj Marijana! Že od petih v jutro izplakuje pri Soči perilo."

„Potem pojdem pa jaz,“ dé Alenka odločno, „gobe se morajo dobiti. Strijca poprosim, naj sedi namesto mene na pošti.“

In tako se je zgodilo! Kakor bi jo sapa nesla, beži Alenka v bližnji gozdič, da nabere gob za gospoda Veránića. Roka ji pri nabiranju postaja negotova, vročina in mraz jo zaporedoma obhajata; ni čudo, vsako gobo posebej preiskuje, da li je prava, da li ni morda strupena. Bog ne daj, da bi Veránič obolel! Nesrečen je itak že dovolj, pa naj bi bil še bolan! In pridno dalje nabira, utopljena v misli nánj. Ali neki že manj čuti svojo nesrečo, odkar biva v našem čarobnem kraji? Pa ali še vedno misli na brezvestno umrlo ženo? — Globok vzdih se ji izvije iz prsi. Res, smili se ji. Dober človek mora biti! Kedar jo kje srečava, vselej jo prijazno ogovori. Tako imeniten gospod je, pa se zanima za skromno dekle. Ni li to plemenitost? A v oči mu ona ne more gledati; njegov obupni — ne, ni več obupen, kakor prejšnji čas, temveč otožen; njegov otožni pogled jo preveč presunja. Ko ji je onega dné pripovedoval o svojem nemirnem tavanji po svetu, iščoč pokoja, pa kako ga nikjer ne more najti in kako se povsod čuti osamelega in nesrečnega, postalo ji je naenkrat tako milo pri srci, da bi bila najrajša zaplakala. — Potegne si z roko preko oči, nekaj jo ondi šegeče. Moj Bog, da mu res ni pomagati! Kaj bi ona dala, da ga vidi vedrega! Njegova pobitost najbrž vpliva tudi na druge, kakor je Veránič sam trdil. Saj je že nekaj dnij, kar tudi ona ne more več biti kakor nekdaj prav od srca vesela. In Hilarij se ji tudi vidi izpremenjen. Tih je, zamišljen, neprijazen. Nič več ni med njo in njim, kakor je bilo nekdaj. Čuti sicer, da je od nje odvisno, da ga razvedri, toda ne gre, pri najboljši volji ga ona ne more razvedriti tako, kakor si on želi.

Globoko v gozd je že prišla, a le malo je nabrala gob. Nič jih ni več videti. Nekdo je moral pred njo pobirati. Pogleda v canjico. Obžalujé izprevidi, da jih je premalo; kedar se skuhajo, bode jih komaj za dve žlici. Sede na debel koren stare bukve, ki je rastel iz tâl. Samo nekoliko si hoče odpočiti, potem pa brž pojde domu.

„Ob taki uri sedite v gozdu? Saj je ta ura navadno Vaša uradna ura? Ali se Vam je kaj neprijetnega pripetilo? Se ne počutite dobro in ste sem pribežala iskat krepila?“ Ta vprašanja stavil je z začudenim in nemirnim glasom Veránič kar v eno sapo. Vračaje se skoz gozdič od svojega jutranjega sprehoda, naletel je na sedečo deklico.

Alenka, zagledavši ga, hoče hitro vstati, a krilo se ji nekje drži grčavega korena, kjer je sedela, da ne more takoj izlepa vstati. Torej zopet sede.

„Res, da bi zdaj morala sedeti v soparni odpravljalnici, ne pa v tej prijetni senci,“ odgovori Alenka nekoliko zmedena, „nič se mi ni pripetilo, slučaj me je sem nanesel. Gobe sem nabirala, a zdaj sem se hotela nekoliko spočiti, predno odrinem.“

„Nabirala ste gobe? Najbrž záme,“ reče Veránič, mej tem ko mu oko prehaja z nje nežnega obličja, koje obliva rahla rdečica zmedenosti, do rumenih gob v canjici poleg nje. „Obžalujem, da Vam je moja malovažna želja povzročila trud.“

„Nobenega truda, gospod Veránič, prav rada sem to storila. Ko bi Vam le teknile!“ odvrne hitro Alenka. Iz navdušenosti, s kojo je to izrekla, pozna se ji, da govori resnico.

„Mehkočutno Vam je srce,“ reče Veránič prijazneje, nego je bila njegova navada, in zna se mu, da premaguje mehkobo, koja ga obhaja vpričo preprostega, nedolžnega dekleta.

„Ne morem se dovolj načuditi, da ste svoje mišljenje in čustvovanje tako dolgo nepokvarjeno ohranili. V Vaših letih so mestne gospodične z večine celoma popačene. Gizdavost, lokavost in zvijačnost so njih glavne kreposti.“

„Da se človek ohrani dobrega in nepokvarjenega, kedar živi daleč od nevarnosti, ne vidi se mi posebna čednost,“ meni Alenka ponižno.

„K slabemu nagnjen človek bi se pokvaril tudi med zidovjem strogega samostana,“ odvrne on resno. „Prepričan sem, da bi Vi ostala blaga in poštena tudi med najhujšimi izkušnjavami. Žal, da navadno zlatim

dušicam, kakor je Vaša, daje življenje v plačilo le kupo bridkosti," pristavi mračno.

„Gospod Veránič, ne glejte zopet tako temno, kakor prve dni svojega prihoda," prosi ona bojazljivo. „Zdelo se mi je, kakor da se pričenjate razvedrovati, pa zdaj-le sem zopet zapazila v Vašem očesu oni prejšnji obupni plamen."

„Ali hočete imeti dober svèt?" reče Veránič, kakor da je preslišal njene besede, in gleda nekam proč od nje. „Nekega dné, v kratkem, izpremenite se iz deklice v žensko. Želeli, hoteli bodete ljubiti. Poslušajte moj svèt: Ne zaljubite se nikoli!"

„Zakaj ne?" povpraša ona zamolklo.

„Ker je ljubezen sestavljena iz same gizdavosti in same budalosti, iz samih prevar in bridkosti; nič ni na njenem dnu: samo prazne sanje, majhna pena!"

„Kako ste skeptični, sumljivi!" pošepeče ona žalostna. „Jaz pa poznam več ljudi, ki se srečno ljubijo."

„Ako sta osebi, ki se ljubita, druga druge vredni, potem, morda, je sreča mogoča," odvrne Veránič. Kedar imate ljubeči osebi popolno vero v udanost ena drugi, tedaj mora njiju ljubav biti podobna dragemu biseru, ki omamlja brez prenehanja s svojim bleskom. Ali kedar mož ljubi žensko, koja se potem izkaže nevredno njegove ljubezni, a on jo pri vsem tem še vedno ljubi, si niti ne morete predstavljati, kakšne borbe tedaj razsajajo v srcu takega moža: neupogljiva volja, bojujoča se s slepim poželjevanjem, zaničevanje z občudovanjem; dostojnost, koja srcu napoveduje boj, prizadevajoča si premagati njega hude upore, poleg vsega tega globoko poniževanje, da ni moči pozabiti bitja, koje ni vredno naše ljubezni, glupa obupnost, koja popade človeka, vedočega, da je njegovo ravnanje ravnanje ničvredneža. Ah, te grozne muke so tako silne, da jih prhle človeške moči komaj prenašajo."

„Da ste tako nesrečno zadeli v svoji ljubezni," vzdihne Alenka presunjena in oplašena od njegove tožbe. „Da niste pregledali srca svoji izvoljenki, spoznali nje značaja, predno ste ji darovali svoje nagnjenje!"

„Bil bi moral, pa nisem," odgovori Veránič vidno osramočen od nje modre opazke. „V mladosti," nadaljuje,

„človek ljubi, ker ga k temu navaja silni nagon. Zato tudi ni izbirčen gledé svojega vzora, ravno tako kakor ni izbirčen oni, kojega tare huda žeja. Takrat on pije, kojo si bodi vodo, ki se mu ravno ponuja, in, ako ni druge, tekne mu tudi ona iz kalnega potoka. Kedar pa uteši prvo silno žejo, napade ga gnjus do nezdrave pijače; v bodoče pa gotovo pomoči usta samo s čisto vodo."

„Da, v bodoče bodite previdnejši," reče Alenka iskreno. „Kako želim, da bi kedaj postali baš tako srečni vsled ljubezni, kakor ste zdaj nesrečni zavoljo nje!"

„Človek ljubi samo enkrat goreče," godrnja Veránič bolj záse z glavo zanikujoč.

„Ni res!" ugovarja Alenka živahno. „Hilarij mi je te dni dal čitati prelepo tragedijo „Romea in Julije". In veste, kaj sem v nji iztaknila? Da, Romeo, ta znameniti ljubimec svoje Julije, ljubil je drugikrat. Julija je bila njegova druga ljubezen!"

Veránič ničesar ne odgovori.

Ona je bila med pogovorom srečno rešila krilo nadležnega korena in je zdaj hitro vstala.

„Sedaj pa moram domu," reče polglasno, „teta že gotovo nestrpno čaka gob. Priporočam se."

Ko hodi nekaj časa naprej, čuti za seboj brze stopinje. Kmalu na to stoji Veránič na njeni strani. Ona se ozre nánj, hoče nekaj reči, a kmalu zopet povesi oči in ne reče ničesar.

In tako hodita nemo drug poleg drugega, oba na skrivnem čudeč se, da si nimata ničesar, prav ničesar več povedati.

Mej tem sta prišla do razpotja. Na desno in na levo držita pota, pa oba vodita do gostilne „Pri pošti". Alenka preudarja, bi li ne bilo prav, da bi se ona pod katerim koli izgovorom obrnila na desno, ker je on stopil na levo, ter šla sama še oni majhni kos pota do doma. Ali nezapopadljiva moč jo sili ostati v njegovi bližini. Ta moč ovira vsako njeno gibanje, premaguje njeno voljo. Navdaja jo neznana in mogočna slast. Od kod prihaja ta sreča, vsled prevelike vznesenosti skoro podobna sladki otožnosti, ki jo je nenadoma prevzela?

In še tiše stopa ob njegovi strani; skoro si ne upa dihati, da ne bi pregnala čara, ki jo je tako sladko omamil.

Prišedši do doma mu prikima z glavo v ném pozdrav; on privzdigne klobuk, baš tako ném, in ona izgine v poslopje.

Toda nje notranja vznesenost se izpremeni polagoma v nezadovoljnost. Nemir se je poloti. Čuti, da njegova podoba preveč sili v njene misli, da jemlje preveč prostora v njenem srci.

Ko je Marijana pozno v večer prišla v sobico, da leže spat, začudi se ne malo, da Alenka še ne spi. A ni se začudila samo zato, ker še ni spala, temveč ker jo je našla klečečo pred podobo Bogorodice, globoko v molitvi vtopljeno.

Ti ljubo dete, si misli, kako je pobožno! Bog ji daj svoj blagoslov!

VII.

Po onem sestanku v gozdu sta se videla in pomenkovala Alenka in Veránič le poredkoma, a tudi tedaj samo površno. Bilo je, kakor da bi se drug druzega izogibala, drug druzega bala. A vestnemu opazovalcu bi ne bilo ušlo pri njiju slučajnem in mimogredočem videnji Veráničevo nervozno gibanje obraza in živi plamen, ki je zažarel v njegovem sicer mračnem očesu, niti Alenkino nenavadno osuplost in pa trepet njenih zabledelih ustnic.

In tak oster opazovalec bil je Hilarij. Čital je v Alenkini duši, kakor v svoji in pri tem mu je dvorezni meč presunil srce. Čutil je, da je Alenka zánj izgubljena, a pri tem se tudi bal za nje bodočo srečo. Ne pade li ona s svojim neumestnim nagnjenjem do nepravega moža v mrežo nesreče, iz koje ne bo več rešitve?

Že enkrat je mimogredé omenil proti Veráničú, bi li ne bilo bolje, da bi šel kam drugam iskat leka svoji bolni duši. Veránič ga je gotovo umel, a ni kazal tega. Malomarno mu je odvrnil, da tako dolgo ostane v kraji, dokler se mu bode ljubilo.

Kaj naj bi bil storil na to Hilarij? Izpoditi ga iz hiše, zagnati krik zaradi stvari, ki še ni bila dognana, in s tem napraviti roditeljem sitnob in morda celo spraviti ob dobro ime staro gostilno tudi ni kazalo. A sklenil je, da izpregovori o tej stvari o prvi priliki resno besedo z Alenko.

Poštna ura je kazala deset in Alenka je zaklenila dverce poštne odpravljalnice. V pošti ne bi imela več opraviti do popoldneva. Pogleda v kuhinjo. Tudi tam ni bilo danes posebnega dela. Bil je petek, mrtev dan za gostilno, a prekrasen je bil v prirodi. Skoro vsi domači gostači, letoviščniki so danes odpovedali obed; vsi so se razpršili v razne kraje na izlete.

Tudi gospod Veránič je povedal, da ga ne bode do noči domá, ker méni napraviti daljši izprehod v okolico. Kakor tedaj rečeno, v kuhinji so danes lahko pogrešali Alenkine pomoči. Alenki šine nekaj v glavo. Tudi ona hoče uživati kratko svobodo in pa lepi dan. V gozd pojdem, si misli, tako prijetno se sedi pod ono starodavno bukvo. Rečeno, storjeno. Ročno delo vzame seboj in hajdi v zelenje! Pred hišnimi dvermi se zadene ob kodreca. Ta zamižika otožno na odhajajočo deklico in maje nekoliko z repom. Nasproti pa ji ne skoči. Še ga boli njeno preziranje onega dné.

Že je Alenka šla mimo njega, ko se obrne in ga pokliče, da bi šel ž njo. Na to psiček od veselja glasno zalaje in se ji pridruži skakljaje okoli nje.

Tudi Alenkina duša se danes čuti svobodnejšo in je tedaj dobre volje, kakor že dolgo ne. Vé, da se ji ni bati, da bi srečala Verániča, kojega sicer rada vidi, pa ji pamet pravi, da je bolje. če ga ne vidi. Mnogo zatajevanja jo sicer stane to izogibanje, mučno in britko ji je silno prizadevanje, da ne bi mislila nanj; ali pa ni bolje, da se polagoma odvadi njegove odsotnosti, nego da bi ga nenadoma izgubila, tedaj namreč, ko odide. Saj je najel stanovanje na šest tednov, a štirje so baš že danes, kar biva tú. Še štirinajst dni in potem ga ne bode več, tako kakor bi bil umrl. Pri tej misli se nehoté zagrozi in silna želja, da skoro dospe v gozd, pospeši njene korake. A komaj je stopila iz vozne ceste na obširen travnik, iz kojega

se je prišlo v gozd, zagleda Hilarija. Zdelo se je, kakor da bi jo čakal, ker ji je takoj prišel nasproti.

„Kam tako brzo in tako zamišljena? Sicer ni tvoja navada, da bi se ob tej uri shajala.“

Nikoli še ni Alenki Hilarijeva pričujočnost bila menj ugodna, nego v tem trenotji. Želela, hotela je v gozd sama s svojimi mislimi in obilnimi čustvi, a on ji zdaj ovira nedolžno veselje. Na njenem obrazu se menjajo izrazi iznenadenosti in nejevolje, strahú in bolesti ter srama, da ne bi uganil, kaj se vrši v nji. Poleg tega se ji zdi, kakor da bi Hilarijeve oči naznanjale nevihto: tako so napete, tako malo dobrohotno se upirajo vanjo. Hoče nekaj odvrniti, a misli ima zmedene; niti ena primerna beseda ji ne pride na um.

Hilarij pregleda takoj nje dušno stanje; pride ji na pomoč.

„Ali naj ti jaz povem, kam si zdaj-le z lahnim korakom bežala?“ reče s porogljivim glasom, a vendar s sočutnim pogledom. „Letela si v naročje nesreči.“

Ona se vzdrami in ga neverno pogleda. Je li prav razumela? Tihi gozd s svojim blažilnim pokojem naj bi bil kraj nesreče?

„Ne umeješ me? Povem jasneje. Ali ne veš, da je usoda nas vseh, da navadno letamo na perotih v svojo nesrečo, a da varno odtegujemo nogo od poti, ki vodi do sreče? Mojo ljubav, koja bi te, z mirno vestjo smem trditi, osrečevala brez prenehanja do konca dni, prevzetno zametavaš, sočutnost do Verániča pa gojiš in obožavaš ne pomišljujoč, pa ravno iz tega sočutja vzklije tebi največje gorjé. Nikamor drugam nego v gozd si namenjena, ker njega upaš ondi najti, kakor si ga našla pred štirinajstimi dnevi. O, vse se izvé v našem brlogu, če so tudi tvoja in njegova usta o tem nema,“ pristavi brez usmiljenja, videč, kako nje plašno lice zabledi kot smrt. Ta prememba lica velja njemu kot potrdilo, in ljuta ljubosumnost ga prevzame. V tem trenotji ni iskrice blagočutja v njegovem sicer blagem srci.

„Ravno ker vem, da danes njega ne bode tam, ker je nekam šel in se do noči ne povrne, namenila sem se v gozd,“ zagovarja se Alenka z neizmerno žalostnim glasom. Čuti, da ni zaslužila tega očitanja.

„Njega da bi kedaj iskala?“ nadaljuje in glas ji zatrepeče, ker se jok oglaša vmes, „to nikakor ni res!“

„Menda res nisi njega iskala, a iskala si njegov spomin, kar je skoro isto,“ odvrne Hilarij nekoliko ukroten od nje izjave. Saj vé, da se Alenka nikoli ne zlaže.

Alenka zardi. Ali je Hilarij danes začaran, da ugane njene najskrivnejše nagibe? Prej ni tega vedela, a zdaj, ko jo je on opozoril, ve za gotovo, da samo hrepenenje po njegovem spominu jo je gnalo v gozd. Tega pa mu ne prizna.

„Občevanje mej gospodom Veráničem in menoj je zdaj tako priprosto in hladno, da bi ne moglo biti bolj,“ reče na to in si prizadeva, da bi mirno govorila. „Iz početka je bilo še nekoliko prijazno, zdaj pa ne več; on se me vidno izogiblje, a jaz ga tudi ne iščem.“

„Nevedno dekle, kako so ti še neznane skrivnosti človeških čustev!“ vzdihne Hilarij. „Kolikokrat se skriva pod ledeno skorjo ogenj duše!“

„A kako jaz čutim zánj, bodem vendar sama najbolj vedela,“ odvrne Alenka silno, skoro razžaljeno. „Veránič je meni samo simpatičen.“

„Simpatija je zora ljubezni,“ modruje Hilarij.

„Ne muči me dalje,“ huduje se ona, „pusti me, naj grem, kamor sem namenjena.“

„Ali naj te spremljam?“ povpraša on.

„Kakor hočeš, a prijetna ne bode več danes najina družba.“

„Prav imaš,“ zavrne on britko, „bolje, da hodi vsak svoj pot.“

Ona se napoti v gozd, a on se izprehaja po travniku. Saj je vedel, da danes Veréniča ni domá, naj pa gre v gozd, če že hoče. Veránič se je izogibal Alenke doma in na vrtu, a v gozd, kjer se je bil sešel ž njo, ko je gobe nabirala zánj, gnala ga je neprestano skrivna moč. Ondi se je vsak dan po enkrat, tudi po večkrat, izprehajal. Je li upal, da pride zopet Alenka iskat gob? Kdo more čitati v človeškem srci? Pač je še večkrat potem želel jesti gobe in to željo mu je skrbna poštarica vselej točno izpolnila. Toda onih gob ni več nabirala nežna dekličina, temveč krepka in žilava roka dekle Marijane. Videl jo je s

jimi očmi, ko je nabirala, in vselej, zagledavši Ma-
no, ne pa Alenke, pri tem delu, obhajala sta ga
alovanje in nejevolja.

Kdo ne vé, kakšen vpliv imajo malenkostne
. na naš spomin? Ena beseda, ena vonjava, ena
tka, in pred našimi očmi se uvrstijo minule do-
be. Oni gozd, ona drevesa, ona mameča vonjava
ınih vej in svežega maha, one pisane gobice, moleče
tal, vse to mu je govorilo o tem dekletu, o nje
ıkobnem srci, o njeni nepokvarjeni duši. Hrepenel
še enkrat ž njo govoriti, prav iz srca govoriti. Zakaj
kaj, sam ni vedel. Toda ne domá, temveč tu pod
stim nebom, kjer se duh čuti svobodnejšega, kjer
eda iskrenejša sili iz ust. A čakal je zastonj. Alenka
reč po onem dnevu, ko se je ž njim slučajno sešla
;ozdu, stopila v one kraje.

Ko Veránič onega dné odide na namenjeno daljšo
-hojo v okolico, moral je tudi mimo gozdiča. Pa
nesto, da bi šel samo mimo, stopil je vanj, da bi
skoz njega. Nič mu ni bilo do tega, da si s tem
laljša pot; da pride pol ure prej ali pozneje na do-
əni kraj, ni imelo zánj nobene važnosti.

Ko pride blizu znanega korena pod bukvo, ne
re si kaj, da ne bi za trenotek na njem počil. Vedno
j mu ugaja počitek. Kako prijetno se je sedelo v
ımraku gostega vejevja, kako blažen mir je vladal
og njega!

Ozira se okoli sebe. Na drevesu njemu nasproti
kakuje brzonoga veverica. Kako smelo trka na
ım deblu muhasti brglez, pa kako ljubo gostolita
nad njegovo glavo dve drobni taščici. Gotovo za-
ɔljen par. Vse je videti srečno, zadovoljno!

Tešilni pokoj, koji ga je objemal še pred neka-
imi trenotki, ga mahoma zapusti. Nekaj, kakor
žnost, se ga polasti! Pojdimo, reče sam pri sebi,
er še postanem sentimentalen, in to svojstvo nič
ne pristaje meni.

Vstane, pobere ogrtač in palico, koja sta ležala
tleh, da bi odšel. A komaj napravi nekaj korakov,
se zopet ustavi. Nogi sta leni, glava težka. Ne čuti
več razpoloženega za dolgo, trudapolno hojo.

Ne daleč od tod zagleda prijazen prostorček, zaraščen z mahom, obdan z gostim grmovjem, na kojem so rastle ostrožnice. Ta kotiček je kakor nalašč ustvarjen, da si človek spočije, ne da bi ga kdo motil, si misli, ter leže na mehki mah. Na to vzame iz žepa majhno knjigo ter se vánjo uglobi.

VIII.

Veránič ni še čital dobrih deset minut, ko zapre knjigo. Zastonj, tudi tukaj v samoti ne more biti zbranih misli. Čita, čita, a niti jedne besede ne vzprejme njegov duh. Domá nezadovoljen, nesrečen, izven doma nemiren, razmišljen. To naj bi bilo življenje? Pokora, pekel je! In jezen vrže knjigo od sebe. Da ga je usoda zanesla baš v ta kraj, baš v ta trg! Da ni rajši ostal na svojem gradu! Tudi ondi je bil obupan, nesrečen, pa vendar dalje noče z mislijo. Z roko si večkrat hlastno seže v goste lasé in zre brezčutno okoli sebe.

Polagoma se mu poleže razdraženost. Njegove misli se zopet zbirajo, vstajajo, silijo na dan. Kaj velja danes njemu spomin na Adrijeno, spomin še pred kratkim od njega toliko oboževanega bitja, njegove nezveste žene? Nič! Nenadoma, da sam ne vé, ne kedaj, ne kako, je njena podoba izginila iz njegove duše in z njeno podobo tudi spomini, koji so najnevarnejši strup za vneto domišljijo, za ranjeno srce. Po silovitih dušnih borbah je prišel blagodejni odmor. Oh, kako mu to dobro dé! Vse tiho, vse mrtvo v njem!

In vendar, pri vsem tem se ne čuti zadovoljnega. Ko tako premišljuje sam pri sebi, se globoko zamisli. Naenkrat se mu dozdeva, kakor da zopet čuje tisto ljubko žgolenje onega para taščic, kakor da okoli njega vse diše ljubezni, kakor da vse vesoljstvo druzega ni, nego ljubav! Z rokama si pokrije obraz. Sram ga je tega, kar je v tem trenotji spoznal na sebi. Menil je za gotovo, da mu je duša otrpnela, da mu je srce okamenelo, pa zdaj izprevidi, da ni tako. Iz nova se v njem vzbuja hrepenenje po veri, po upu, po sreči, po ljubezni! Ali je pa njegovo hrepenenje pametno?

Ni li podoben pijancu, ki je žejen, vedno žejen, in v vinu, ki je njegov strup, išče svoje slasti, svoje sreče? Seže zopet po knjigo in lista malomarno po nji.

Ko se je Alenka ločila od Hilarija, stopa brzo po zelenem travniku, kakor bi jo kdo gonil. Pri tem še ne zapazi, da je nevedé prestopila ozko stezico, ki se kakor trak vije do gozda. Čvrsto, dasi nerodno, stopa po visoki trati, neusmiljeno teptaje pisane cvetice, moleče svoje nežne glavice proti solncu, kakor bi koprnele po njegovih vročih poljubih.

Ko pride že močno spehana v gozdno senco, zavre svoje korake. Vedno počasneje hodi. Lice, od pekočega solnca in notranje razdraženosti silno žareče, ji vedno bolj bledi, glava ji vedno bolj leze k prsim, prejšnja razburjenost se spreminja v globoko pobitost. Ne da bi vedela kedaj, stala je pred zaželjeno bukvo. V istem trenotji sede pod njo na znani koren, duša ji vzkipi še nikoli prej občutene bridkosti in tiho zajoče.

Nenadoma se ji zdi, da je po tleh zašumela ležeča suhljad, kakor pogažena od človeške stopinje. Hitro privzdigne glavo, si otre solze in se plaho ozre. Pri tem ji bije srce, kakor bi hotelo počiti, neugoden čut jo obhaja, kakor slutnja neke nevarnosti, ki ji preti. A nikogar ne vidi. Dolgonoga kobilica, koja je najbrž iz bližnjega travnika izgrešila v gozd, poskakuje pred njenimi nogami in pa velika gnjusna miš leti vsplašena mimo nje. To je vse, kar zapazi živega.

Čez nekaj trenotkov zopet zasliši ono skrivnostno šumljanje, pa glasneje nego prej. Psiček, ki jo je bil zvesto spremljal do sem, in zdaj, videč jo solzečo, klaverno čepel pri njenih nogah, privzdigne mahoma glavo, upre oči, nateguje ušesa, naposled pa skoči kvišku ter veselo zalaja. Alenka je zdaj vedela, da je zagledal znanca. Zopet ji začne srce utripati, bije ji po sencih, zatemni se ji pred očmi, da vse stvari vidi pred seboj kakor v meglo zavite. In skoz to meglo zagleda, kako se ji nekdo približuje, ne razločuje sicer črt njegovega obraza, ali postava in hoja sta ji predobro znani.

„Moj Bog, moj Bog!“ vzdihuje razdvojena in zadregeče od nog do glave, „samo danes, samo v tem trenotku da ne bi njega srečala!“

A Veránič ni mislil tako, ker on je bil, ki se ji je pridružil. Ravno o pravem času jo vidim, mislil si je sam pri sebi. Uverjen je bil, da ga je silno hrepenenje po nji privabilo sem. Srca, koja je združila ljubezen, gojé enake želje, enaka hrepenenja, čutijo enake presunjenosti, obhajajo enake omame.

„Alenk — gospodična Alenka, Vi ste se jokala?“ začudi se Veránič s sočutnim glasom, brž ko pride blizu nje. „Menil sem, in trdila ste mi to sama, da ne poznate žalosti, a Vaše upálo lice mi svedoči o nasprotnem.“

„Človek ima časih svoje trme, za koje si sam ne ve odgovora,“ odvrne Alenka prisiljeno se nasmehnivši. Pri tem pa ji je glas negotov od silnega prizadevanja, da ukroti vihar, ki ji razsaja v prsih.

„A Vi nimate trm,“ odvrne Veránič s prepričanjem. „Da ste se solzila, imela ste svoj poseben vzrok.“

Alenka živo zardi. Seveda ga je imela, ali njemu ga vendar ne more povedati. Še nikoli v njenem življenju je ni kako vprašanje spravilo v večjo zadrego, kakor to. Ni vedela pravega odgovora. Čudila se je sama temu, saj ji niso nikoli pošle dovtipne besede in verjetni razlogi; vedela si je vselej pomoči, naj so bili položaji še tako zamotani.

„Ste se menda pričkala s Hilarijem?“ pozveduje on dalje, ker ona mu noče ali ne more odgovoriti.

Alenka še bolj zardi; videti je silno vznemirjena.

„Ali Vam je očital nezvestobo?“ nadaljuje Veránič neusmiljeno, kakor da bi ga njena zmočenost posebno veselila. Pri tem pa njemu samemu šviga temna rdečica po resnem, ogorelem lici.

„Nezvestobo? Meni, da bi Hilarij očital nezvestobo?“ zakliče Alenka presenečena in za trenotek se njene oči smelo upró v njegove; „nima do tega pravice!“

„Ne?“ reče Veránič s sumljivim glasom. „Čul sem pa, da ste toliko, kakor zaročena ž njim.“

„Ali je mogoče zaročiti se s kom brez —“

Pogumno, skoro silno je Alenka začela stavek, nenadoma pa sredi njega osramočena umolknila.

„Brez česa?“ pozveduje on hladno.

„Brez ljubezni!“ zakliče ona naglo.

„Ali vi nikogar ne ljubite?“ reče on z nagubančenim čelom in jo ostro pogleda v oči.

Ona hitro obrne od njega svoj pogled. „Niko — moj Bog, jaz ne vem, mislim pa, da — oh, kako težko je odgovoriti na to vprašanje,“ reče v eno sapo z žarečim licem. Ustnice pa ji zatrepečejo, kakor bi premagovala jok.

Veránič se ji približa.

„Dekle, govorite resnico!“ reče trdo razburjen. „Imel sem Vas za najodkritosrčneje bitje, upal sem, da ne poznate hinavščine.“ „Poglejte mi v oči,“ nadaljuje po kratkem prenehanji s spremenjenim, mehkim glasom, „v one oči, koje, kakor ste enkrat v svoji odkritosrčnosti priznali, Vam vzbujajo sočutje. One naj Vas prisilijo govoriti resnico.“

Mehanično ga sluša Alenka. Trenotek se ozre nánj, a potem še bolj zmočena hitro povesi oči.

„Ménim, da — ljubim!“ zašepeče komaj slišno.

Veránič, ki jo je mej tem opazoval z nepopisnim nemirom, seže ji radosten v besedo: „Ljubite morda tega resnega, nezaupnega, nesrečnega moža? Alenka, ali je mogoče? Ni li samo sočutje, kar menite, da je ljubezen? Alenka, Alenka, ne vzbujajte v meni upov, koji bi se morda za vselej porušili. Ko bi bil še enkrat prevarjen, gorjé meni! S svojo roko bi končal to svoje zoprno življenje, če sem tudi materi na smrtni postelji obljubil, da tega ne storim nikoli. Saj potem ne bi imel več vere v nič, niti v Boga ne!“

Alenka se zgrozi ter nehote seže po njegovo roko, kot da hoče to zabraniti.

„Potem bi bilo tudi mene konec!“ vzdihne presunjena. —

„Ali smem tedaj upati, Alenka?“ povpraša on z vznešenim glasom in upapolnim svitom v oživelem očesu. Na to seže po nje roki in jo potegne k sebi, tako blizu, da sliši nje težko sopenje, da nje topla sapa boža razvneto mu lice.

„Kaj je meni? — Kaj se godi z menoj? — Ta sreča!“ mrmrá Alenka, kakor v sanjah.

„Ljubav se je v tvojem srci naselila, Alenka, ljubav do mene že na pol izgubljenega trpina,“ razloži Veránič močno ginjen ter jo vedno tesneje poteguje k sebi.

Alenka, premagana od sladke omame, zapre oči ter spusti glavo na njegovo ramo.

On jo nekaj trenutkov opazuje z neizmerno ljubeznijo. „Oj, te mile oči, ta jasni čisti pogled, on me je vzdramil iz temnih sanj, on je zanetil v meni up prerojenja. To svojo blaženo izpremembo čuvaj, goji v svojih prsih, Alenka, da me iz pekla obupnosti, v kojo sem se bil ugreznil, povzdigneš v nebesa vére in upanja.“

In s pobožnim, utripajočim srcem se skloni nad njo ter jo boječe poljubi na rosne oči.

V tem svečanem trenotku vzdrami oba neprijeten, oduren smeh. Alenka, vsplašena, se brž iztrga iz Veráničevih rok. Še predno koga zagleda, sluti, ugane, čegavo je to grdo, zaničljivo posmehovanje.

„Ha, ha! ta kotiček je res nebešk, kakor nalašč vstvarjen za skrivne posete,“ roga se naposled predobro ji znani glas. „Nimate slabega okusa. Nebo nad vama, pokoj okoli vaju, Alenka nedolžna, kot dete, gospod Veránič resen, kot svetnik, res, vajino pomenkovanje —“

„Hilarij, nehaj! Hilarij, usmili se mene, njega,“ seže mu Alenka razdvojena in osramočena v besedo ter se približa Hilariju. S križanima rokama, spremenjenih lic, stal je Hilarij ne daleč od njiju, nepremakljiv kakor kamneni kip in ju srpo opazoval.

„Gospod Hilarij, bodite mož,“ reče Veránič resno, mej tem ko se mu tudi on približa. „Čemu mučite sebe in Alenko z razdraženimi prizori? Vedeli ste že davno, še predno je mene usoda sem zanesla, da Alenkino srce Vam ni bilo in Vam tudi nikoli ne bode več, nego srce ljubeče sestre. Ne kalite ji torej mlade, blažene sreče z neplemenitim postopanjem, koje se tako malo ujema z Vašim sicer blagim srcem. Preplašena je itak dovolj. Napravite spravo ž njo,“ nadaljuje ter prime Alenko za roko in mu jo privede blizu, „objemite svojo sestrico in obljubite ji, da ji tudi v bodoče ostanete zvest brat.“

Hilarij se zgane. S temnim, očitajočim pogledom se ozre nanjo, ki je trepetala po vsem životu kakor nežna trepetlika, potem se brž, z odurnim kretanjem, obrne od nje.

„Sestra!“ ponovi bolestno, skoro obupno, „sestra ne bode ona meni nikoli, niti jaz nji brat!“

In predno sta se Alenka in Veránič od osupelosti vzdramila, zbežal je od tod.

IX.

Pozno zvečer onega dné sedi Alenka v svoji sobici poleg svetilnice in gleda z navideznim zanimanjem, kako Marijana krpa in maši luknje pri perilu.

„Pojdi spat, otrok,“ opozarja Marijana, „jednajsta bode skoro; sicer že ob desetih trdno spiš. Ko bi že jaz mogla leči,“ vzdihne, „a gospodinja mi je naročila, da moram ta kup perila še nocoj došivati, ker jutri bode zglajeno.“ In poteza iglo, pa ne tako urno, kakor sicer. Vidi se ji, kako se bojuje z zaspancem. Oči drži na pol odprte, nje velika glava z debelušnim obličjem se maja semintja, kakor nihalo pri uri.

„Nocoj nimam nič spanja,“ izgovarja se Alenka s skrivnostnim glasom, „takó sem srečna!“

„Kaj bi ne bila srečna,“ očita ji Marijana, „vsega imaš, česar si le moreš želeti. V tvojih letih sem bila tudi jaz vesela in srečna.“

„O, ni to, kar menim,“ odvrne Alenka, koji srce kipi od vznesenosti in koja čuti silno potrebo, da bi si je nekoliko olajšala, „tudi včeraj sem bila mlada, kakor danes, in vendar, kaka razlika záme med včerajšnjim in današnjim dnem!“

„No, kakšna vendar, radovedna sem,“ mrmra Marijana.

„Sinoči, ko sem kakor nocoj opazovala tvoje pridno šivanje, čutila sem se čez vse nesrečno, nocoj pa — ah, Marijana, ali veš že, da me ljubi?“ pristavi vzradostena ter burno objame nekdanjo svojo dojko.

„Ali je to kaj novega?“ odvrne dojka mirno. „Vedela sem to že davno. Vsa hiša, ves trg ve, da te ima rad.“

„Vsa hiša? ves trg?“ začudi se Alenka. „Kaj neki bledeš, Marijana? Saj sem še jaz šele danes izvedela to veselo skrivnost.“

„No, če je skrivnost, da je Hilarij ves zamaknjen váte, potem tudi jaz nisem več Marijana," poroga se dojka.

„Ni Hilarij, kogar menim," reče Alenka tiho, in vidi se, da ji spomin na Hilarija vzbuja žalostne čute.

„Ne?" začudi se Marijana ter upre, kolikor le more, svoje medle, zaspane oči v Alenko, da se prepriča, ne uganja li menda burke ž njo. „Kdo potem?"

„Veránič, ogrski graščak!"

„Sveta Mati božja!" zavzame se Marijana in delo ji pade iz rok, „kaj bo iz tega?"

„Kaj bo? Nič, rada se bova imela," smeje se Alenka presrečna.

„Da, da, vem, da se bodeta ljubila, iskreno, čez vse ljubila, kakor sva se jaz in moj Bastelj, ali kakšen bode konec vajine ljubezni?"

„Konca sploh ne bo, kakor upam," zavrne Alenka, „vsaj tako dolgo ne, dokler živiva."

„Ti me ne umeješ," reče Marijana v skrbéh. „Tak imeniten gospod, bogat graščak, gotovo ne bo jemal v zakon preproste gospodične, kakor si ti; in, moj Bog, ako se ne vzameta, potem pa gotovo pride nesreča v hišo."

Nje priprosta pamet se ne more sprijazniti z mislijo, da bi se utegnila dva človeka ljubiti, ne da bi pri tem mislila na ženitev; kedar pa ni ženitev mogoča, da bi mogla njiju ljubezen vstrajati brez prestopka. Saj to ve iz svoje izkušnje. Toda, da bi Alenki odkrila svoj dvom in strah, se ji ne vidi umestno. Govoriti hoče rajši s poštarico pametno besedo o tej stvari.

Je pač res, da je jezik hitreji, nego pamet. In Marijanin jezik, je imel brezmejno naglost, kedar se je začel gibati.

Sodni dan, kojega je Marijana v hiši povzročila s svojim gibčnim jezikom, bil je silovitejši, nego si je sama prej mislila. Obžalovala je potem svoje lahkomiselno kramljanje, a bilo je prepozno. Poštarica je tarnala, vzdihovala in se rotila, da velikašev in sploh takih lahkomiselnih gospodičev, koji od samega dolzega časa kratijo čast poštenim dekletom, ne vsprejme

več kot stalnih gostov pod streho. Njeno javkanje je odmevalo daleč izven kuhinje. Presolila je onega dné juho, prismodila pečenko, strla posode več nego sicer v pol leta.

Ko je poštar zvedel, da se rada vidita Veránič in Alenka, prvi trenotek ni spregovoril besede. Nenadoma pa prodre njegova jeza s tako silovitostjo, da se ga je njegova žena, koja mu je prinesla novico, do živega prestrašila. Kar more srd narekovati psovk in kletev, izbruhnil je v eni sapi nad zaljubljenima grešnikoma. In gorjé njima, ko bi mu bila tedaj v bližini.

Poklical je Alenko. Ko se ona, ne sluteč nevihte, podviza k njemu, zdrobil bi jo bil, da ni slučajno v istem trenotji tudi Veránič vstopil na pošto, da pogleda, je li kaj pisem zánj.

Mirni in resni Veráničev nastop ukroti nekoliko poštarjevo jezo. Z enim mahom spozna Veránič, kaj se tu vrši. Ne premišlja si dolgo. Stopi pred razkačenega Alenkinega strijca ter prosi za roko njegove varovanke.

To snubljenje pa poštarja huje osupne, nego ga je osupnila vest o Alenkinem nespametnem nagnjenji do ponosnega plemenitaša. Je li mogoče, da bi Alenka postala imovita graščakinja?

Njegovi ženi je to snubljenje neizrečeno laskalo, a on si je dejal natihoma, da bi bil rajši videl Alenko kot svojo sinaho. A dober, kakeršen je bil, dasi silno hude jeze, privoli brž v to zvezo in se sam veseli s presrečnima zaročencema.

Še isto jesen bi morala biti njuna poroka. Veránič se ni dal pregovoriti, da bi čakal še leto dni zavoljo Alenkine mladosti. Silil je v to zvezo, kot bi se bal, da ne bi ga iznova prevarila sreča, koja se mu je takó nenadoma prikazala. Alenkina ljubezen ga je bila sicer mahoma ozdravila vseh njegovih nečednosti, razven ene: nezaupnosti. Te hibe ni mogla zbrisati iz njegove izkušene duše. Ni hotel še verjeti, da postane Alenka njegova sladka last, dokler je ne imenuje svoje in je ne odvede na svoj dom.

Alenka je tudi zdaj, kot nevesta imenitnega moža, opravljala prejšnja svoja opravila. Poštar je

sicer koj pozvedoval tu pa tam, da bi dobil Alenki naslednico pri pošti, pa ker ni še bil naletel prave, je Alenka še vedno opravljala poslovanje odpraviteljice. Kakor prej je postregla uljudno vsakemu še tako revnemu človeku, imela za vsakega, ki se je oglaševal pri uradnem oknu, prijazno besedo in ljubezniv nasmehljaj. Ni se prevzela zaradi svoje sreče, vedela je, da postane v kratkem mogočna gospa, a ta misel je nikakor ni motila. Čutila se je presrečno v svoji ljubezni in Veránića bi bila ljubila baš takó iskreno in globoko, da je on priprost mladenič, koji bode moral v potu svojega obraza rediti sebe in njo.

Nekega dné vzbudi njeno pozornost precej veliko, debelo pismo. Na to pismo so bili vtisnjeni amerikanski, ogrski in naposled avstrijski pečati. Bilo je Verániču namenjeno.

To redko pismo opazuje z zanimanjem. Amerikanskih znamk še ni bila videla doslej; ne vzbuja pa v njej niti radovednosti niti skrbi. Na stran je položi, da mu je izroči sama.

Ko se proti večeru, kakor navadno, snide z Veráničem na vrtu, poda mu je takoj.

Veránič pogleda pismo, obrača je sumljivo na vse strani, kot da si ga ne upa odpreti.

„Romalo je skoz pol sveta,“ opazi Alenka brez sumnje.

Veránič je videti vznemirjen in vtakne pismo, češ, čital je bodem pozneje. A njegov nemir raste z vsakim trenotkom. Seže še enkrat po pismo in je odločno odpre.

Ona ga noče motiti pri čitanji in se med tem bavi s cveticami.

„Alenka,“ pokliče jo naenkrat Veránič, „sem pojdi!“ V njegovem glasu odmeva nekaj tajnostnega, bolestnega, kar jo bridko presune.

Alenka je stala v trenotku na njegovi strani ter ga nemo pogledala z začudenimi očmi.

„Dobil sem neprijetno vest, katera bo tudi tebi nadležna,“ reče Veránič z lahkotnim, malovažnim glasom. A hlastnost, s kojo se pri tem oklene Alenkine roke, in upalost njegovega obraza svedočita o njegovi notranji razburjenosti.

„Nobena vest, koja Vas zadene, mi ne bode nadležna," odvrne Alenka iskreno. Ni se še mogla privaditi tikati svojega ženina. „Da le Vas vidim zdravega in srečnega, da le vem, da sem Vam ljuba; vse druge stvari, naj bodo še tako resne, me ne morejo posebno vznemirjati."

„Kako me tolažijo tvoje besede," vzdihne on. „Ne preplaši se torej, ljubka, saj kar izveš, ne bode nikakor oviralo najine sreče. Samo osupne te, kakor je mene."

Govoril je vedro, krepko, a zvok njegovega glasú ni bil jasen, in njegova roka, ki je Alenko potegnila k sebi, se je malo tresla.

Alenki postaje nenadoma nepopisno čudno pri srci. Nekaj ji zdaj pravi, da je ono pismo v tesni zvezi z njuno ljubeznijo, da ima ono določiti o njuni bodoči sreči ali nesreči.

Veránič zapazi nje nemir. „Samo trenotek bodi pogumna," ji prigovarja skoro proseče. A on sam ne čuti poguma, da bi ji povedal, kar stoji v pismu. Sluti, da učinek teh maloštevilnih besed bode grozen, morda celo njemu usodepolen. A zgoditi se mora, njegova moška čast to zahteva.

„Trije mesci so pretekli," začne torej pripovedovati, „kar mi je Newyorška gosposka poslala naznanilo o Adrijenini nesrečni smrti. Danes pa mi baš oni urad poroča, da Adrijena še živi. Ladija, na koji je potovala, se ni potopila, kakor se je bila raznesla novica, temveč samo prevrnila. Mnogo potovalcev je pri tem utonilo, a mnogo se jih je rešilo. Med rešenimi je bila tudi ona. V Filadelfijski bolnišnici leži, odkar so jo oteli smrti, hudo bolna. Gosposka zahteva od mene, da bi prevzel bolniške troške, ker ona nima beliča. — In zdaj si zvedela vse," pristavi z globokim vzdihom, kakor da se je rešil hude muke, in se plaho ozre nánjo.

Alenka, začuvši, da Veráničeva žena še živi, zadregeče vsa zgrožena, z rokama pa si pokrije zavzeti obraz. Ne jeden vzklic, ne jeden vzdih ni prišel iz njenih ust, in še dolgo potem, ko je Veránič umolknil, ostala je néma, kakor brez življenja.

Dolgo je Veránič čakal odgovora, a odgovor ni hotel priti. Toda nje bledo čelo, edino, kar se je videlo iz njenega zakritega obraza, nje zabledeli roki, na kojih je kri do cela izginila, da so se videle, kot bi bile voščene, pravili so mu glasno dovolj o nje duševnem stanju.

„Alenka!“ zakliče bolestno in ji potegne roki raz lici, „ne veš mi besede povedati?“

Alenka se zgane.

„Ona živi, jaz sem za Vas izgubljena!“ zaječi bolestno ter se mu počasi umakne. „Oh, kako kratka je zemska sreča!“

„Motiš se, ljuba!“ tolaži jo Veránič, „ti si moja in ostaneš moja na veke. Naj si bode Adrijena mrtva ali živa, záme je izgubljena!“

„Izgubljena, morda, a pri vsem tem je vendar Vaša poročena žena“, odvrne Alenka žalostna.

„Dam se od nje ločiti, potem ni več moja žena,“ zavrne on odločno.

„Ločiti? ločiti?“ se zavzame Alenka. „Ali ne veste, da kogar zakon veže, privezan je do smrti?“

„Da, zakon kot svetotajstvo, kot sveta vez, kojo cerkev blagoslavlja, je nerazločen, a ne civilni zakon. In Adrijena, kakor ti je znano, bila je z manoj samo civilno poročena.“

„Vem, in vendar — ali ne, ne! dokler ona živi, ne postanem nikoli Vaša soproga,“ zakliče Alenka razdvojena.

„Alenka, ali je tedaj taka tvoja ljubezen do mene?“ očita ji on užaljen.

„Baš, ker Vas ljubim, neizmerno, nad vse ljubim, bolj nego svojo srečo, ne privolim več v najino zvezo. Ne postali bi več srečni z menoj. Jaz ne bi bila več Alenka, kojo ste dozdaj poznali. Kot zel duh bi Adrijenina očitajoča podoba stala vedno med nama. Jaz menim, da ljubezen nahaja pokoj samo v poštenji, in moja ljubav do Vas bi se mi tedaj zdela prestopek proti Adrijeni. In to bi me delalo otožno, nezaupno, nesrečno! In potem, kdo vé, kakšen prevrat bi se zvršil sčasoma v Vaši duši.“

„Nobeden ne!“ zavrne hitro Veránič z odločnostjo. „Adrijene ne ljubim več in tudi nikoli več je ne bom“.

„Ali ste o tem tako uverjeni?“ reče Alenka dvomljivo. „Zdaj seveda ste o tem uverjeni, ker biva daleč od Vas; pa ko bi jo nenadoma zagledali, ko bi čuli nje glas, ali ne bi se v Vas prejšnja čustva vnovič vzbudila? Ljubili ste jo tako iskreno, tako globoko; prava ljubezen pa, menim, nikoli popolnoma ne ugasne.“

„Motiš se,“ odgovori Veránič mračno; „z Adrijeno ni več sreča mogoča. Moja vera do nje je izgubljena, a brez vere ni sreče, tem menj pa prave ljubezni. Kaj se pravi resnično, blaženo ljubiti, naučila si me stoprav ti, Alenka. Ti torej edina imaš pravico do moje ljubezni, do moje osebe; le tebe čaka mesto soproge na moji strani,“ končuje Veránič, kot bi prisegal, s slovesnim glasom.

„Ne postanem, gospod Veránič, gotovo ne postanem nikoli Vaša soproga, dokler diše Adrijena.“ „O,“ hrabro nadaljuje, ker ji on hoče seči v besedo, „ne silite več v mene, usmilite se me! Nesrečna sem itak dovolj, saj mi jedino tolažbo privoščite, da si ohranim čisto vest.“

„O ti pretirana čednost, ki pogubljaš človeka, mesto, da bi ga spasila,“ roga se Veránič zdvojen. „Ali si tudi pomislila, Alenka, da s svojo odpovedjo pahneš mene v obup? Predobro čutiš, da se Adrijeni nikoli ne približam in ko bi ona sto let živela. Naj bi tedaj jaz, naj bi ti, zavoljo nespametne tvoje trme, trpela do konca dni?“

„Ne vidim druge rešitve,“ reče Alenka, solze komaj vzdržujoč; ne lastna, njegova bolest jo presune. „Nesrečna, neizmerno nesrečna bodeva odslej, ali zato si ohraniva vzajemno spoštovanje in sladko zavest.“

„Alenka, Alenka,“ seže ji skoro togoten v besedo in jo trdno prime za roko, „ali me resno misliš zapustiti? Ali ni upanja, da bi ti enkrat, menda celó v kratkem, modreje sodila o tej stvari? Nočem verjeti, da si spregovorila zadnjo besedo.“

„Zadnjo, gotovo zadnjo, prijatelj moj ubogi!“ zavrne ona presunjena.

„In ti, kaj boš ti počela vse svoje dolgo življenje? Ali misliš, da se ti ne bo tožilo po meni? Ali, oh kaj

vprašam," pristavi pobit, „moral bi slutiti tvojo usodo. Hilariju postaneš zakonska družica; srečna bodeš ž njim in se tako kmalu iznebiš mojega spomina."

Ona ga nekaj časa neverno, z očitajočim pogledom opazuje. Toda kmalu se prepriča, da iz njega govori samo obup, ne pa zavest. O, ona vé, da Veránič ne more tako nizko o nji misliti.

„Ako Vas more tolažiti zagotovilo," reče na to z negotovim glasom, „da moje srce Vam ostane zvesto, dokler se bode gibalo v prsih, potem le zaupno vzemite to prepričanje seboj."

„Ti mi ostaneš zvesta, Alenka? Zvesta, ko bi se tudi nikoli več ne videla?" vzklikne Veránič z vznesenim glasom. „Že sama misel, da bi utegnila druzega ljubiti, mi hoče vzeti pamet."

Na bledih Alenkinih ustnih zaziblje se bolesten, toda blažen smehljaj. Še-le zdaj je zvedela, kaj je ona njemu. Kako jo tolaži, hrabri, vzpodbuja k vsaki žrtvi njegova verna, globoka ljubezen.

„Sedaj, ko imate mojo obljubo, izpolnite mi še eno prošnjo, zadnjo," reče na to in za hip vzradoščeno lice se zopet zresni: „Odpotujte kar najhitreje!"

„Tudi to!" zastoka on. „Ali si bodeva dopisovala?"

„Bog ne daj!" odvrne ona.

Hud boj je izražen v Veráničevih črtah.

„Pa ko bi nenadejano prišel v dveh, v štirih, v desetih letih in bi tirjal od tebe svojo pravico, Alenka, ali boš ondi voljnejša, milosrčnejša, nego si danes?"

„Kdo bo stavil svoje upe na smrt drugih," posvari Alenka in se živo zgane. „Privoščite Adrijeni življenje; tako mlada je še," pošepeče s povešenimi očmi. „Če bi se pa Vi kedaj vrnili in bi Vaša roka, Vaše srce bilo prosto, najdete me pripravljeno iti z Vami," pristavi svečano. — „Toda, zapustite me, Veránič; skrajni čas je že. Hodite z Bogom!" in mu poda obe roki v pozdrav.

Veránič seže hlastno po njih in jih vroče poljubi.

„Ali se morava res že zdaj ločiti, Alenka? Pa tako hladno me pozdravljaš, a to slovo je morda slovo za večno!" očita ji mehko.

Njegova ponosna, strastna narava se je bila nehoté spremenila v ponižno udanost pred nje krepostjo in milobo.

V Alenkini duši se vname hud boj: ljubezen, sočutje, bridkost in dolžnost pretresajo ob enem nje zmučeno srce. A ljubav in sočutje premagate. Sama ni vedela kako, ovila je roki okoli njegovega vratú šepetaje do solz ginjena: „Mir s teboj, Veránič!“

X.

Štiri leta so pretekla po teh dogodbah. V gostilni „Pri pošti“ se ni mej tem ničesa izpremenilo, vse je teklo po starem tiru. Poštar hvali, kakor prej. svoje konje in svojo pošto, veseli se kakor prej vsakdanje domače družbe, s kojo tako prijetno kvarta; poštarica vlada v hiši in kuhinji, a Alenka je ostala nekdanja marljiva in prijazna odpraviteljica. Razcvela se je v mično dekle, mičnejšo, nego je obetal nje malovažni otročji obraz. A zato je izgubila nekaj, kar je takrat dajalo nekakov čar vsi osebi, nagajivost in veselost. Odkar je bil Veránič odpotoval, in to se je zgodilo brž drugo jutro po onem zadnjem usodepolnem razgovoru z Alenko, nihče ni več videl, da bi se bila kdaj od srca smejala. Ko je oddrdral poštni voz, ki je odnesel vse njene upe, njene nade, njeno ljubezen, oklenila je roki okoli strijčevega vratú in se bridko zajokala. Strijc je zalučil v zaprta vrata debelo knjigo, katera mu je ravno stala pri roki in iz srca proklel — knjiga in kletev sta veljala preklicanemu odhajajočemu magnatu — potem pa objel ubogo Alenko in se ž njo zajokal. Od onega dné ni potem nihče več v hiši omenjal Veránića in njegove ljubezni.

Hilarij je bil takoj po onem gozdnem prizoru odpotoval, najprej k nekemu prijatelju na Koroško, potem, ne da bi se prej oglasil doma, kar naravnost v Gradec, da prebije zadnje doktorske izpite. Ko je srečno dovršil te, bil je pol leta sekundarij v ondašnji bolnišnici, na to pol leta vojaški zdravnik, a naposled se je naselil kot zdravnik v manjšem mesteci na Slovenskem.

Sreča mu je bila mila. Kmalu si je pridobil ime; imel je prakse in zaslužka več, nego bi je bil kedaj upal dobiti. A doma še ni bil, odkar je bil zadnjič kot vihra odrinil. In tega je bilo kmalu štiri leta.

Naenkrat pa se v njem vzbudi hrepenenje po rojstvenem kraju, po dragih roditeljih in, kaj bi si prikrival, tudi po Alenki. Srce mu urneje bije, mislečemu nánjo. Kako dolgočasno mora biti njeno življenje, tako sami, prepuščeni žalnim spominom!

Ni se dolgo premišljeval. S kratkimi besedami naznani doma svoj prihod in predno so se ga nadejali, bil je že tam.

Občno in odkritosrčno veselje je povzročil njegov prihod. In tudi on se je iz vsega srca vzradostil o prijaznem sprejemu, posebno o Alenkinem. Bal se je svidenja ž njo. Kaj naj reče on, kako se bode ona vedla nasproti njemu, mislil je večkrat v skrbéh. In dasi mu je srce zdregetalo in beseda obtičala v grlu, ko je segel v nje desnico, njena mirnost in ljubeznivost sta ga kmalu spravili v ravnotežje.

V kratkem času sta si bila kot nekdaj dobra prijatelja; zdelo se je, kot da nikoli ni senca kalila vzajemnega nju zaupanja.

Toda Hilarij se je kmalu naveličal vsakdanjega prijateljstva. Stara bolezen ga zopet popade. Če mu je Alenka bila prijetna v otroški najivnosti, prikupila se mu je zdaj še bolj kot resna, zamišljena ženska. Spoznal je kmalu, da nje rana po Veráničevi izgubi še krvavi; toda njena udanost, njena hrabrost, njeno samozatajevanje, da se nikoli ni pritoževala nad kruto usodo, vzbujali so v njem poleg ljubezni občudovanje in sočutje. Pač škoda, da bi tako redka cvetica kar tako ovenela, ne da bi koga osrečevala s svojo plemenito vonjavo, mislil je čestokrat. Ah, kako bi on hotel vzgojevati, obožavati to cvetko, ko bi kdaj postala njegova! A njeno sicer prijazno in blagohotno vedenje ni nikakor bilo tako, da bi vzbujalo upe. Da bi pa še enkrat zavrnila njegovo ponudbo, ne, tega si ni želel. Drugokratno odbijanje njegove ljubezni bi ranilo ne samo njegovo srce, temveč tudi njegov ponos.

Nekega večera sedita na klopi takoj pri vhodu vrta v zaupnem pogovoru. Tišina je vladala okoli njiju. Cvetice, kojih nedrija so se zapirala v ponočno spanje, majale so se v bledi mesečini s skrivnostnim šumljanjem.

Tudi Alenkina zgovornost začne omahovati; vedno bolj tiha postaja, dokler naposled ne utihne.

„V kaj si se zamislila?“ povpraša Hilarij.

Tudi njemu postaja v tej svečani tihoti prirode nekako milo pri srcu.

„Mislila sem,“ odvrne ona in zre sanjarsko pred sé, „so li res te nežne cvetice neobčutne stvarce? Glej, kako se zibljejo v nočni sapi, kakor bi uživale hlad, kako si šepečejo med seboj, kot bi se veselile življenja. Zdi se mi, da bi cvetke bile več vredne, da imajo dušo, nego mnogotero bedasto in neobčutno človeško bitje.“

„Prav imaš, Alenka; koliko je ljudi, ki ne zaslužijo, da jim srce v prsih bije, koje oni spremenijo v neobčuten kamen,“ priznava ji Hilarij. „Toda upam, da mene ne prištevaš oni vrsti ljudi. Ali morda misliš,“ nadaljuje vedno ognjeviteje, „da sem jaz neobčutljiv nasproti tvojim bolestim, ali menda celo, da ti privoščim nesrečo? Ne omenjam tvoje tuge iz dveh vzrokov, prvič, ker se bojim, da ne bi ti s tem postal nadležen, drugič pa zato ne, da ne bi ti povzročil še večje bridkosti. In vendar sem si v svesti, da bi jaz znal lečiti tvoje rane, ker poznam človeško srce. Saj kdor je, kakor jaz, že prebil dušne in srčne borbe, nagiblje se k sočutstvu. Alenka,“ pristavi z negotovim, prosečim glasom, „zaupaj mi vendar, kako je s tvojo ljubeznijo do Verániča!“ „Kaj res še ne veš, da je med nama vse končano?“ začudi se Alenka.

„Da je vse končano, da, to sem zvedel,“ odvrne Hilarij zmeden, „a jaz bi še rad zvedel, je li rana, koja te je zadela vsled njegove izgube, globoka, ali je upanje, da se kedaj zaceli.“

„V mojem srci sploh ni rane,“ zavrne ona. „On me je zapustil, ker sem jaz želela, ker se je moralo zgoditi. Da sva se morala ločiti, obžalujem, a srce ni zato zavrglo svojega malika; moje ljubezni do njega ni oddaljenost ohladila, niti je ne bo.“

„Ne bo se ohladila, tudi ko bi zvedela, da se on nikoli več ne povrne, kar se najbrž zgodi?“ pozveduje Hilarij in neprijeten čut, mrzlici podoben, pretresa mu vse ude. „Nočem te žaliti, Alenka,“ nadaljuje, „ali kot dober prijatelj hočem in moram odkritosrčno govoriti s teboj.“

„Veránič je gotovo vseskozi spoštovanja vreden človek; je tudi prijeten, ker je izobražen in ker ima čustvo. Ali, verjemi, da mož, koji, kakor Veránič, strastno ljubi, redko kedaj ljubi resno in trajno, ker je strast že sama na sebi kratkodôbna in spremenljiva. Plameni, koji nenadoma vzplapolé, skoro ugasnejo. Bog zna, kod on zdaj hodi, veseleč se nove zmage.“

Alenki sili na jezik rezek odgovor; tako neprijetno jo je zadela ta ostra in, kakor je bila prepričana, krivična sodba o Veráničevem značaji. A naposled sprevidi, da Hilarijev namen ni hudoben, dasi nekoliko sebičen, kakor je slutila.

„Hilarij,“ reče brez ovinkov, majaje nezadovoljno z glavo, „ti si zopet delaš prazne upe gledé mene, in to me žalosti. Ali te ni dovolj izučila prva prevara?“

„In vendar upam, Alenka,“ deje Hilarij, presrečen, da ga je Alenka razumela, kar se njemu vidi kot dobro znamenje. „Vem, da me ne boš mogla danes ali jutri še ljubiti; toda v jednem, v dveh letih, kedar onega popolnoma pozabiš, sem preverjen, da te mora moja zvestoba in vztrajnost ganiti. Ljubil te bom toliko, da me bodeš na zadnje še ti ljubila!“ zakliče navdušen.

„Ker ne more Veránič postati moj soprog, ne omožim se nikoli,“ reče ona z odločnim glasom.

„Alenka, kaj govoriš?“ zavzame se on.

„Samo resnico. Čutim, da ne bom mogla nikogar več ljubiti.“

On se užaljen obrne od nje.

„Žalila, užalostila sem te, ali odpusti mi,“ prosi Alenka in seže po njegovo roko v znamenje, da želi spravo ž njim. „Resnica prepogostoma boli, ali koristna je in blagonosna. Čemu bi nekaj obetala, kar vem, da ne bom nikoli mogla izpolniti? In ti,“ nadaljuje sramežljivo, „ali bi maral za ženo, koja ne bi tebe ljubila, še huje, ki bi podobo drugega negovala v srci?“

„Potem pa se me ne dotakni, da mi tvoja bližina ne vzbuja sladkih, a žal, praznih upov," zavrne on jezen ter ji odurno iztrga roko. „Človek sem, a ne svetnik!"

Alenka se preplašena umakne. V hudi zadregi, s povešenimi očmi zamrmra: „Hotela sem te tolažiti, kakor se tolaži prijatelja, brata. Tudi tebe sem tedaj izgubila?"

Nje upalo lice, nje žalostni glas, v kojem je odmevala silna bridkost, ga presuneta. On se ji hlastno približa.

„Odpusti!" reče osramočen, „toliko trpim!" ter ji zmeden in ginjen ponuja roko, kojo ji je bil iztrgal. „Nisi prijatelja izgubila, še-le pridobila si ga. Jaz se tudi ne oženim nikoli, ker nočeš biti moja. Jaz bodem živel zapuščen in sladki spomini najinih otročjih let mi bodo edino veselje v starosti."

Nenadoma ga prevzame neskončna bridkost. Vstane s klopi, klobuk si pritisne globlje na čelo in se izgubi v tmini vrta. — — — — — — — — — — — — —

Prišla je jesen s svojimi otožnimi dnevi, sivimi oblaki in gostimi meglami. Nikjer se neprijetnosti jeseni tako živo ne občutijo, nego po dolinah med gorami. Take doline napolnjujejo po ves dan megle, vlačeče se med njimi, kakor kamenite klade, porinjene od nevidne roke.

Mej tem, ko se v ravnini še veselijo blagodejnih žarkov jesenskega solnca, ondi že dregečejo pod znamenji bližajoče se zime.

Bil je eden takih temnih, otožnih, mrzlih dni. Noč je bila zarana razprostrla svoja črna krila nad mirnim trgom, kjer se vrši naša pripovest. Tema je vladala okrog, le tam visoko blizu neba, je bliščalo nekaj svitlega v dolino. Bili so gorski vrhovi, že pokriti z zimskimi čepicami, s prvim ranim snegom.

Gostilna „Pri pošti" je edina hiša v trgu, iz koje je slišati življenje, gibanje. Po pivnih sobah sedijo domači gostje, živahno se pogovarjajo ali pazno kvartajo. Gospodarjevi in domača družina so že bili povečerjali in se razpršili.

V Alenkini sobi sedita kakor po navadi na večer Marijana in Alenka; Marijana pridno nategujoč iglo, Alenka uglobljena v čitanje.

Čez nekaj časa odloži knjigo in globoko vzdihne. Čitala je bila nekaj, kar jo je presunilo, nekaj tako podobnega njeni usodi.

„Rada bi vedela, kaj stoji napisanega v onih knjigah?“ reče Marijana, ki je komaj čakala, da bi Alenka ustavila premarljivo čitanje; „vsakikrat, ko nekaj čitaš, postaneš otožna.“

„Veš, tu notri se izve, kako se ljudem v življenji godi, kako oni trpijo ali kako se veselijo,“ razlaga Alenka.

„Jaz sem menila, da je samo meni namenjena kupa bridkosti; pa kakor se vedno bolj prepričujem, in to ravno iz knjige, na svetu je le malo izvoljenih, kojim bi prizanašala nemila usoda. Ali na ta ali na oni način, skoro vsi ljudje imajo obilo nadlog, pa le malo prijetnosti.“

„No da; če bi bili vsi ljudje tako trmasti kakor ti, ne bilo bi čudo, ko bi se človeštvo utopilo v solze,“ godrnja Marijana. „Ti si proti Bogu največja nehvaležnica. Pošlje ti najblažjega, najpridnejšega človeka, kar jih biva pod solncem, ljubi te, snubi te, na rokah bi te nosil vse svoje žive dni, kakor sem prepričana, a ti — no, pa saj ne zinem več besede,“ pristavi Marijana ter ustavi svoje klepetanje, ker ji Alenka da znamenje, naj molči. „A ti mi potem tudi več ne vzdihuj.“

V tem trenotji zatrobi poštni rog.

„Že zopet zamuda; pošta bi bila morala že pred pol ure priti,“ oglasi se iznova Marijana. Bivajoč ves dan sama pri svojem šivanji, hotela si je vsaj zvečer, ko se ji je pridružila Alenka, odškoditi za mučno, dolgo molčanje. „Jaz ménim,“ nadaljuje svoj samogovor, „da konja postajata že lena vsled starosti in trebalo bi ju torej izpreči. A gospodar visi s tako ljubeznijo na teh starih kljusetih, kakor da bi ne bilo moči ju nadomestiti. Kdo pa sem hodi po hodniku?“ pristavi ter posluša. „Ta hoja ni od domačinov. Da bi gost prihajal ob tem letnem času?“

Tudi Alenka posluša; tudi nji se dozdeva neznana ta lahkotna hoja, in vendar, ne popolnoma neznana. Ni utegnila dalje pomišljati. Na duri nekdo potrka, krepko, odločno, kakor z nervozno roko, kakor bi se zunaj stoječemu mudilo.

„Le noter, če si pošten človek!“ zakliče hitro Marijana.

Duri se naglo odpró. V vratih se prikaže visoka, ponosna moška oseba, zavita v potni plašč.

Alenka strmí v prikazen, kakor da je zagledala duha. Hitro vstane, toda moči jo zapusté, da se zopet spusti na stol.

„Alenka!“ zakliče prikazen s srce pretresujočim vzklikom.

Bil je Veránič. Zagledavši Alenko, tudi njega zapuščajo moči; tako razsajajo po njem raznovrstna čustva.

A kmalu se zavé. Stopi bliže, ustavi se pred njo, zre ji pomenljivo v oči, kot da hoče nje dušo pregledati, naposled pa reče z nekakim strahom: „Prišel sem po svojo last; Adrijena že počiva v Bogu!“

Alenka se zgane. Samo enkrat se ozre nánj z nepopisnim pogledom, potem mu stegne obe roki nasproti ter reče priprosto: „Vzemi me torej, tvoja sem za vselej!“

* * *

Teden pozneje stopata zarana, ko je tema še obdajala zemljo, Veránič in Alenka proti župni cerkvi; spremljata ju poštar in njegova žena. Ko je župnik oddaroval tiho sveto mašo, poklekne mlada dvojica pred njega, da ju poroči. Brez šuma, brez bleska, blagoslovi župnik vez dvoje src, ki sta po dolgi in mučni izkušnji našla pokoj v pravi, nesebični, vzajemni ljubezni!

Matija Valjavec.

Spisal Fr. Levec.

(Z Valjavčevo podobo.)

I.

Pri mladih ljudeh je za njih bodoče učenje in delovanje mnogokrat odločevalna prva znamenita knjiga, ki jim pride v roke. Taka se je meni godila z Valjavcem.

Še v mojih časih je bila slovenščina v ljudski šoli prava pastorka. Slovenski brati so nas še naučili v prvem razredu; v vseh poznejših razredih pa so se posluževali slovenščine samo toliko, kolikor je bilo treba, da so nam ž njo nemški jezik „vtepali" v glavo. V četrtem razredu je pač stalo zadnjo uro v soboto popoldne v šolskem urniku zapisano „Slovenisch Lesen", toda muhasti Ivanetič je največkrat porabil učno uro za to, da je z nami bril norce ali uganjal svoje debele in s palico dobro osoljene dovtipe.

Tudi na gimnaziji se je stvar izpremenila le malo. Materinemu jeziku sta bili tukaj pač odkazani v prvem razredu po dve uri na teden, imeli smo v rokah slovensko berilo Bleiweisovo in Potočnikovo nemški pisano slovensko slovnico; toda učni jezik je bil tudi pri slovenščini tuj. Učitelj nam je bil prijazen in čestit mož, mladi dr. Ivan Gogola, ki pa za ta predmet ni imel niti potrebnega znanja niti potrebnega veselja, ker se ga najbrž sam nikoli ni učil

temeljito. Pri branji smo ugibali, kako bi se to in ono reklo nemški, pri slovnici pa mehanično gonili oblike. Nalogo smo pisali po jedno vsak tečaj, in še se dobro spominjam, da smo v prvi nalogi sklanjali „čevó“, a da med 72 učenci nihče ni pogodil pravilne množine „čéva“. Navzlic temu pa se je smel nadejati dobremu redu iz slovenščine vsak, kdor se je dobro učil tudi drugih predmetov.

V drugem razredu nam je bil v slovenščini učitelj Karl Melzer, poštenjak od nog do glave, ki je znal mnogo zgodovine, ki je resnično ljubil svojo „kranjsko“ domovino, nosil v prsih zlato srcé, sicer pa kot pravi čudak, imel na sebi mnogo učiteljskih slabosti in posebnosti. Glavna njegova napaka je bila dobrota: Melzer nikomur, niti največjemu lenuhu, ni mogel dati slabega reda. In kako smo znali to izkoriščati! Zlasti rad se je pogovarjal z nami. Ako smo pohvalili njegovo palico s srebrnim držajem, njegovo gorko zimsko suknjo ali njegov lepi novi klobuk, pripravili smo ga v dobro voljo, začel nam je kaj pripovedovati iz svojih dijaških let, govoril je navdušeno o Vodniku, Čopu in zlasti o svojem ljubljenci — Prešernu. Z obema rokama se je oprijel katedra, vzravnal na stolu svoje visoko telo ter z močnim, hropečim glasom začel deklamirati kakšno Vodnikovo, še večkrat pa kakšno Prešernovo pesem, vselej končaje s patetičnim vzklikom: „Das sind Verse, das is[t] Poesie!“ — Zamaknjeno smo ga poslušali in ko j[e] nehal, vsi zagrmeli: „Oh, gospod, še jedno, še jedno!“ In rad se je dal preprositi, nam pa je prijetno m[i]nila ura.

Takrat je meni in marsikateremu mojih sovrs[t]cev mrena padla raz oči. Zavedli smo se svoje narodnosti ter pridno zahajali v licejalno knjižnico pr[o]birat slovenske knjige. Zlasti Prešerna je hotel vs[ak] dobiti v roke. Toda zaderikasti skriptor Kosmač [n]je pital le z „Vedežem“ in Krištofom Šmidom; sa[m] jaz, ki sem bil osebno znan ž njim, sem našel toli[ko] milosti, da mi je dal Prešerna. Z nekakim sve[tim] strahom in veseljem sem ga vzel v roke. Jako me [je] mikal; ugajale so mi seveda zlasti tiste pesmi, kat[ere]

nam je poprej že Melzer deklamiral v šoli, toda umel gà pa le nisem. Prešeren in drugošolec! Vendar sem domalega vsega prepisal v poseben zvezek. Prepisal sem ga bolj zato, ker so nekako čudno prijetno zveneli njegovi verzi in zlasti ker ga je Melzer hvalil neprestano, a ne zato, da bi si bil z njegovimi poezijami sladil dušo.

V takšnem duševnem položaji grem nekega dne mimo Giontinijeve knjigarne. Tam vidim izloženi dve slovenski knjigi: Pesmi. Zložil Matija Kračmanov Valjavec in Narodne pripovjedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. Pri obeh je bila na posebnem listku povedana tudi cena. Neslovenski naslov druge knjige mi ni ugajal, pač pa me je mikala prva knjiga. Brž preštejem svojo imovino in hej, kar od veselja poskočim! Pesmi so stale 35 kr., jaz pa sem jih imel 50 v žepu! Kupim knjigo — bilo je véliki teden, dné 26. sušca 1861. leta, kar imam še zdaj zapisano na notranji strani platnic — ter odidem ž njo v Lattermanov drevored. Bilo je deževnega neprijaznega pomladanskega dne, a navzlic temu slastno prebiram Valjavčeve pesmi, v premrlih rokah knjigo držeč in hodeč po Podturnskem gozdu vse popoldne, in potem doma ves večer in vse velikonočne počitnice. To je bilo berivo, prikladno mojemu duševnemu obzorju, a ne Prešeren! Kako so mi šle pesmi v glavo, v malo dnéh sem jih znal na pamet vse krajše in drobnejše, in potem se lotim celo silno dolge pesmi „Zorin in Strlina“, katere sem se naučil domalega vse. Celo domačega zemljepisja sem se učil iz njih in kmalu sem vedel, katera gora je Zaplota in Storžič, kod teče Kokra in Belica, kje leži Bela in Kokrica. Pozneje dobim v tretjem razredu součenca — (Bog te živi, Blaž, pod krševitim Čavnom!) — ki ni bil samo ožji rojak, ampak celo daljni sorodnik Valjavčev, in ta mi je moral opisati dom, učenje, rodbinske razmere Valjavčeve. Ob velikih počitnicah me pa kar ni delj vzdržalo doma. Posetim součenca Blaža na Spodnji Beli, ta me spremi na Valjavčev dom na Srednji Beli; tam se nameriva na Valjavčevega brata Petra, takrat gimnazijskega dijaka

v Varaždinu, ogledava si rojstno hišo in domačijo Valjavčevo, potem se pa vsi trije napotimo na Storžič. Toda, ker nismo znali pota, zaidemo ter se trudni in lačni proti večeru vrnemo pred Dvor.

Sčasoma sem seveda premenil svoj pesniški okus. Našel sem, da imamo Slovenci večjih in boljših pesnikov nego je Valjavec; toda nad vse ljub in drag mi je ostal vendarle Valjavec do denašnjega dne. Oko se mi ujasni, ko pridem v šolskem berilu do Valjavčeve pesmi in od srca me veseli, ko vidim, kako ugajajo tudi mojim učencem nižjih razredov njegove legende in povesti, zložene po narodnih pravljicah in pripovedkah; kar silijo me: „Kaj ne, to se bomo na pamet naučili!“ Pri nadzorovanji ljudskih šol sem opazil, da imajo celo mali učenci veselje do Valjavčevih priprostih pesemc in čul sem v kmetskih šolah njegovo v dijalogu zloženo „Kam in kje?“ celo devetletne dečke z razdeljenimi vlogami jako izrazito predavati.

Tudi poznejša leta sem rad prebiral vse, kar je pisal Valjavec, samo kakšno kajkovsko pripovest sem mu rad dolžan ostal. In kaj vsega ni pisal ta mož! Pesmi, narodne stvari, učene razprave v slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku. Ne poznam domačega pisatelja, ki bi bil od svojih dijaških let do svoje pozne starosti tako neumorno delaven, kakor je Valjavec. Nad vse žal mi je, da tudi po lici ne poznam tega poštenjaka, ampak samo po spisih in redkih pismih; zakaj vse, kar mi pripovedujejo skupni znanci in prijatelji o njegovem kremenitem gorenjskem značaji, o njegovi kolegijalnosti, o njegovem domačem in zasebnem življenji, vse je tako lepo, da ga mora človek rad imeti. Pripravljal sem se že dolgo vrsto let, da bi bil Valjavca opisal slovenskemu občinstvu, pa vedno je prišla vmes kakšna neprilika. Naj mu postavim s temi vrsticami mal spomenik! Že pred štirinajstimi leti sem jedenkrat naprosil Valjavca po nekem skupnem znanci, naj mi opiše, kadar bo dobre volje, svoje dijaško življenje in učenje. Valjavec je rad ustregel moji prošnji. Zdaj ga prosim oproščenja, da ta njegov opis tukaj — omissis omittendis — priobčujem z

njegovimi besedami; zakaj v njem pojasnuje tedanje domače, šolske in književne razmere tako zanimivo in dovtipno, kakor bi jih pri nas razen njega nihče ne mogel in ne znal.

II.

Dve uri nad Kranjem Storžcu na podnožji stoji vas Béla v preddvorski fari. So pa tri Belê: gornja spodnja in srednja. Skozi gornjo in srednjo Bélo teče voda Bélica Izvira pa iz Storžca in teče najpred skozi vas Bášelj, potem skozi gornjo Bélo na srednjo Bélo in od tod na Suho in potem se izliva blizu Kranja v Kokro. Tekla je pa iz početka mimo srednje Bele na spodnjo in tam skozi vas Kokrico dalje v Kokro, ali so ji drugo prétoko izkopali skozi srednjo Belo pa na Suho. Na srednji Beli in tudi na gornji so bili mlini in zlasti stope za olje, katero so prodajali v Tržič in Kranj, in zraven mlinov fužine, kjer so delali „žbice" za škornje. Na srednji Beli v hiši pod št. 21 narodil sem se jaz 17. februarja 1831. leta. Hiši se je reklo pri Kračmani, zakaj, ne vem; bržčas se je kdo prvih gospodarjev za Kračmana pisal. Hiša ima mlin, stope in žago in $^3/_4$ grunta. Očetu, ki je 1847. leta umrl, bilo je ime Tone. Ni bil domač sin, priženil se je h Kračmanu iz iste vasi od št. 15, kjer se je reklo pri Froncu ali pa tudi na Fronciji, zato ker je bila ta hiša prosta tlake na Brdo, ali je morala vsako nedeljo Belico spuščati v posebno pretoko tik posestveca, da je voda odtod tekla na brški ribnjak skozi hosto. Ali oča mu (moj ded) tudi ni bil na Fronciji domá, nego se je priženil iz Preddvora iz hiše, kjer se je reklo pri Zamûdi in od tod so moji preji možke krvi. Pri Kračmani so bile samo štiri hčere in najstarejšo Mico je moj oča nasnubil in ž njo rodil desetero dece, osem fantov in dve dekleti; ena dekle in dva fanta sta umrla, sedmero nas pa še živí. Materin oča se je priženil h Kračmanu iz Dolgega na Gorenjskem, pisal se je pa za Bizjáka in ko mu je prva žena umrla, vzel je drugo iz bližnje vasi Suhe in mislim, ali trdno ne vem, da se je pisala za Rôbljeka. Oča moj je nekaj v šolo hodil, ali je bil baje slabe

glave, kajti našel sem bil „perijohe“ celjske gimnazije in v njih v drugi latinski šoli očeta skoraj s samimi tretjimi redovi natisnjenega. Lomil je torej za silo nekoliko nemški jezik, edini on na vseh treh Belàh, in torej je moral postati „oberrihtar“, za kar je dobival po 50 goldinarjev na leto. Jaz sem se mu prvi narodil in nadeli so mi imé po svetniku, ki je stal teden dni za mojim rojstvom v pratiki, bržčas tudi zato, ker je bil ded mi materin oča tudi Matija. Ta ded me je rad imel, ker sam ni imel nobenega sina, a jaz sem pa najrajši imel „staro mater“, materino mater, kajti ona me je varovala, z mano molila ne le očanaš in druge navadne molitve, ampak tudi necerkovne, ki so bile večjidel v stihih, in se ni utrudila odgovarjati, kar sem prašal, a popraševal sem neki toliko, da mi je samo babica mogla na vse odgovor dajati. Ona je védela kaj kaj pripovedovati, največ „storij“ v pesmih o svetnikih, zlasti o sv. Matiji, mojem i dedovem patronu, kako so mu rojenice prisodile, da bo svet mož ali da bo očetu in materi glavo odsekal, ali pa o sv. Jêdruti, svoji patroni, kako so ji miši napredeno prejo zaškrabale. Od nje se mi je vlila ljubezen za take stvari, ki mi ni nikoli popolnoma ugasnila.[1]) Blizu do sedmega leta sem bil doma, potem me odloči oča v šolo dati. Neki ponedeljek jutro, ko se je odpravljal v Kranj olje in preše peljat naprodaj, reče, da pojdem v šolo in da mi gre danes kvartirja iskat. Ko se je vrnil na večer v mraku, prašal sem ga: „No, oča, a' ste m' prnesli kvartir?“ Kaj sem si mislil, kaj in kakšen je kvartir, tega več ne vem, ali kmalu potem so me odpeljali v Kranj ter me namestili k nekemu krojaču v hišo, ki so ji rekli pri Márni in katere vrtič se je držal farovškega vrta, od koder sem časih kak sad pouzmal. Tu sem imel učitelja v prvem klasi Petelina. Ta je rad tepel in meni je takoj prvi teden šest mastnih po hlačah pomeril, zato ker mu, poklicavšemu me po imenu iz kataloga, nisem odgovoril na prosto „Hier!“ kakor drugi, ampak: „Hier — krompir!“ in to je moja prva rima, katere se spominjam, in ta je

[1]) To svojo babico pesnik lepo opisuje v pesmi „Sanje“. (Glasnik, VI, 132 in 133). *L.*

bila precej obilno poplačana. V drugi klas sem prišel pod Potočnika. Ta je imel svojo hišo v Kranji in študentje smo od njega tinto kupovali. Oča, mislim, da mu je kdaj pa kdaj záme kaj prinesel, in da bi to prinašanje podaljšal, nagovoril ga je, naj drugi klas ponavljam in tako sem hodil dve leti v drugi razred, zato sem bil pa potlej prvi „prèmohar“. V tretji klas sem prišel pod Nagliča. Kranj se mi je jako prikupil. Vse kote sem oblazil, največ pa me je bilo poleti doli v Kokri in onostran Save, in večkrat smo z lučjo lezli v ono poklino pod „Gáštejem“, ki smo jo „dúlar“ zvali, in se je pravilo, da drži v neko klet tam v Šmartnem. Tudi sem hodil rad zvonit v turen velike cerkve, ki smo mu zavoljo črnine rekali „dimec“; zato sem se bil seznanil z mežnarjevimi, ki so stanovali v šoli. Tudi tukaj so se storije pripovedovale, a neka babura je imela pisane bukve od antikrista in v njih namalano, kako grozno pregrozni kristijane martra, in iz njih nam je na ulicah brala take stvari, da so nam lasje pokonci stali in so se nam ponoči v spanji rogati in repati vragovi prikazovali in nas strašili.

Ko sem dokončal normalko v Kranji, so me gnali jeseni l. 1842. v Ljubljano v latinske šole. V prvi šoli, zvani parva, sta bila tačas dva oddelka; v drugi oddelek so se pošiljali oni učenci, ki so nemško preskušnjo slabo prestali, pa so morali vsak mesec menda po dva goldinarja učitelju Jakšetu plačevati. Jaz sem prišel pod H. Ta je bil Moravčan in redaktor tadašnje „Laibacher Zeitung“. Imeli so ga za posebnega geografa in historika. Mož je strašno rad iz svojih novin pripovedoval, a bil je pa tudi zaljubljen v Žižko, ki ga je imenoval „einer der grössten, wenn nicht der grösste Feldherr aller Zeiten“. Mož je strašno rad mito jemal in, kadar mu je bilo česa treba, znal izdaleč govor na to navesti; postavim, prišel je v šolo v starem cilindri, ki so se mu rebra videla na dvajset stopajev, pa ga je jel vrtiti in sukati z rokama s takimi besedami, ki so jih neki mojih součencev — zlasti Sauer in Costa — umeli in doma razkladali, in popoldne je prišel v šolo s tako svetlim klobukom, da

se nas je pol šole v njem videlo. Ali pa je diktovaje nalogo namesti: „Punkt!" jako naglašal: „Punč und Schlusspunč". To je bilo znamenje za one, da so mu potekle stvari za pijačo punč. V drugi šoli, ki se ji je reklo princîp, je H. pod konec prvega semestra umrl, in namestoval ga je neki Bauer. V tretji šoli — reklo se ji je „gramátik" — dobili smo Lužarja, ki je rad cukrčke sisal. S tem možem se nisva nič kaj mogla; jaz sem bil v prvem semestru vedno dosti len, on pa dosti oster, in tako sem dobil v prvem semestru III. in IV. šole nekaj drugih in tudi tretjih redov, ki so me v drugem semestru gnali na večjo marljivost. Moža je najbolje to jezilo, da sem odločno premenil pisavo imena si. Dotle so me pisali Wallautz in Wallauz, zdaj pa sem se počel pisati Valjavic. Reče mi, da mi utegne taka prememba škodovati; umrl bi mi lahko v Ameriki stric, pa ne bi nič dedščine po njem dobil. Odgovoril sem mu, če mi ta stric umre, vedel bom, koga si naj ne vzamem za pravdarskega doktorja. Umel je mož, kam pes taco moli, pa sva se vedno nekoliko po strani gledala. Iz četrte šole — „sintâkse" zvane — stopil sem v peto, zvano „poezî" pod Martinjáka. Ta je imel navado, ko mu je bilo iz šeste spet v peto šolo stopiti, proti koncu leta priti v četrto šolo in naložiti učencem, da morajo na leto stopivši v peto šolo prinesti mu dnevnik čez praznike. Ta so dnevnik sploh pisali nemški, jaz pa sem ga spisal slovenski in po svojem načinu in s tem sem se mu zavalil na srce, da me ni mogel več odvaliti ž njega. Ker sem od prve šole skoro več časa v biblioteki presedel kakor v šoli, ostalo mi je v glavi marsikaj, kar mi je bilo zdaj na korist. Že drugo poletje v četrti šoli smo dobivali proste naloge iz latinskega jezika, ne več prevodov iz nemškega na latinsko, in take naloge sem zlasti od pete šole dobro izdeloval, in časih sva jaz in Trdina kako tako nalogo kar v verzih napravila. Tačas je bil na gimnaziji prefekt Elija Rebič, ki smo ga med sabo klicali ali samo Elija ali pa samo Repìč, ker so ga tako že pred nami zvali, kajti Prešeren mu je ravno tako rekel:

V Ljubljani je možìč,
Ki misli, da je tìč,
Pa je le tiča kosìč:
Repìč.

On in pa Martinjak si nista bila dobra in to smo učenci vedeli. Pod konec semestra je prišel vselej on enkrat v šolo in nam dal nalogo, ki smo jo zvali pensum semestrale, a lizuni pensum praefecticum. Ta njegov pensum sem napravil za drugi red, a med semestrom so bile moje naloge prve. To je Martinjaka zbodlo, pa vendar mi je v nalogah druzega poletja dajal dobre redove, in ko je dal proti koncu leta Elija spet svoj pensum, napisal sem mu drobne štiri strani polne, in ko je izpravljenega vrnil Martinjaku, naj nam povė redove, prinese jih učitelj veselega lica v šolo in velí: „Der erste mit Eminenz und ohne Fehler hat die Aufgabe einer gemacht, der im ersten in derselben Aufgabe zweite Classe gehabt hat: Valjavec". To se mu je zdelo tako dobro, da je na večer v Šiški pri Žibertu svojim pivskim bratom, med kterimi je bil časi tudi šentviški fajmošter Potočnik, še tisti dan pravil, kako sem Rebiča izplačal. Pod Martinjakom sem še bolj lenaril kakor v III. in IV. šoli, in kakor bi bil rad, ni me mogel napraviti niti akcesista, a kamo li premiferja, za take so bili Trdina, Božič in drugi; konec šole pa sem dobil dober prvi red. Vesel sem šel domov, ali nisem šel potem na Kranj in Kokrico, ampak na Smlednik in Preddvor, in ko pridem domu in stopim v hišo, najdem očeta na odru mrtvaškem, a nisem vedel. da je spet obolel. Nisem se zajokal, solze so se mi vlile šele ponoči.[1])

Postavili so hiši skrbnika strica mi, ki je bil na domi na Fronciji in je imel za ženo moje matere sestro. On je bil človek, ki bi na svetu rad kaj veljal, a izdelal ni več ko dve normalni šoli in umel samo slovenski, pa se je višim in pa gospodoma kaj rad upogibal in priklanjal in hvalo rad poslušal, gospodariti pa ni znal prida, in šle so iz našega hleva krava za kravo in svinja za svinjo, da so se potrebe namirjale. V šesti šoli sem bil 1848. leta. V homatije tega leta sem se

[1]) Ta dušo pretresujoči prizor pesnik jako lepo opeva v pesmi: „Tako je bilo" (Glasnik, V, 102.) *L.*

malo vpletal, vendar sem šel dve noči s kolom na stražo po Ljubljani, a ko se je ustrojila narodna straža in sta pri tej straži bili dve študentovski legiji, nisem se med nje vpisal. Tega leta je bilo, ko nam je součenec Bradaška prinesel vest, da je Costov oča izustil besedo, da so Slovenci osli. Jaz hud na to součenca Etbina Costo napadem in rečem, naj reče očetu, da je on osel. Drugi součenci se tudi usujejo na njega. Costov oče in prefekt Rebič pa sta bila debela prijatelja. Seveda me je zatožil in drugi dan pred šolo me pokliče Martinjak pred se, naj mu povem, kaj je. Ko mu povem, odvede me k prefektu v pisarno in tu me čaka Elija in stari Costa. Ta me precej popraša: „Was haben Sie gestern gesagt?"

Odgovorim: „Dass Sie ein Esel sind, wenn ich ein Esel bin."

On: „Ich habe nicht gesagt, dass Sie ein Esel sind."

Jaz: „Sie haben die Slovenen Esel geheissen, und da ich ein Slovene bin, haben Sie mir dasselbe gesagt."

On: „Das habe ich nicht so gemeint."

Jaz: „Gemeint so oder so . . ." a pri teh besedah me potrka Martinjak na ramo rekoč: „Beruhigen Sie sich, er hat ja sein Wort zurückgenommen."

Jaz umolknem, se priklonim in rečem: „Ich empfehle mich", pa odidem iz pisarne. Stvar ni imela záme nič slabih nasledkov; časi niso bili za to.

Še enkrat to leto bi me bil Elija skoraj v pest dobil. Katehet je bil stari Globočnik, ki smo ga le po imenu Joška zvali. Od njegove ure se je dostikrat izostajalo. Jaz sem bil tudi med njimi. Šesta šola je imela eno okno na dvorišče na hodnik, po katerem se je tudi na potrebo hodilo. Imel je popoldne katehet prvo uro. Nisem ga šel poslušat, ali prišel sem na hodnik četrt ure, predno je imel on iziti in drugo uro Martinjak priti. Klobuk postavim na okno, sam pa odidem, kamor smo na potrebo hodili in tam prežím, kdaj odide katehet. Ali vrag prinese Elijo na hodnik, jaz pa hitro iz svojega kraja proti njemu. Šent opazi moj klobuk, pa ga prime in ogleduje. Pridem do njega, priklonim mu se nizko, pa mu drzno rečem: „Da hat jemand die Schule schwänzen wollen."

On na to: „Der Kerl! Wer ist jetzt in der sechsten Classe?“

V sili se zlažem: „Martinjak!“ ker sem vedel, da se ne moreta, pa morti ne pojde noter.

Šent ga nese do vrat in že prime za kljuko, ali tačas se premisli in reče: „Eh, tragen Sie den Hut hinein, der Professor wird schon das Seine thun.“

Naklonim se in naklonjen postojim, da odide v svojo sobo. Stopim noter s klobukom v roci, a součenci, ki so vse skozi okno videli, se zagrohotajo: „Ali te je dobil prefekt, te je dobil!“

Katehet me prime, kje sem bil in kaj je to.

A jaz rečem: „Nič ni, bil sem na potrebi, pa je ravno prefekt prišel.“

A on: „Kaj pa klobuk?“

Jaz: „Martinjak nam dopušča klobuke s seboj jemati, da se ne prehladimo.“

On se obrne k učencem: „No, pa kaj se pôj smejate?“

Jaz: „Pa res, šeme neumne!“

Tudi to je Martinjak zvedel, povedal mu je sin, ki je z nami hodil v šolo. Še se mi je ena pod Martinjakom primerila, ki bi bila mogla zame neugodna biti. Martinjak je imel prijatelja Križaja, ki je na Poljanah stanoval nekoliko hiš dalje od tam, kjer sem jaz stanoval; stanoval sem pa pri farbarji Gestrinu št. 19 v prvem nadstropji z drugimi učenci. Križaj je imel tudi sina v šoli in ta je časih prišel k nam in k domačemu sinu. Neki četrtek pride spet Križaj k nam in ker je bil njegov god, dal je za vino in klobase. Eni so igrali, eni smo pa pili. Jaz se naslonim na okno. Prinese nesreča mimo Martinjaka, in ko ga pod oknom ugledam, zakličem: „Martinjak!“ in ker se na to še ogledal ni, zavpijem na ves glas: „Martinjak!“ On se ozre, jaz se umaknem od okna. Ko pridem v šolo in Martinjak tudi in ko odmolimo, reče: „Diejenigen, welche Polanavorstadt Nr. 19 wohnen, sollen aufstehen!“ V ravno tisti hiši nasproti mojih vrat so stanovali pri neki ženi tudi trije učenci: Božič in še eden iz šeste šole in neki drugi iz tretje šole, ki so ga pa malo poprej izpodili. Vstanemo jaz, Božič in oni tretji, ki sem mu pa ime pozabil. Ona dva

plašna, jaz pa drzno in rečem: „Ausser uns wohnt noch der und der, welcher aber ausgestossen wurde!"

Martinjak je takoj previdel stvar, pa reče: „Setzen Sie sich! Das ist ein verfluchtes Nest, das ich zu zerstören wissen werde"; ali ga ni razdejal.

L. 1848. se je šola končala že konec junija in prazniki so trajali do Vseh svetih, polne štiri mesece. Ta dolgi čas sem doma poslovenil Göthejevo „Iphigenie auf Tauris", ki se je nekoliko predelana natisnila kasneje v programi varaždinske gimnazije l. 1856.

Doma so se okoliščine premenile. Nisem imel veselja do duhovskega stanu, a znal sem, da me samó zato dajó v šolo, da bom gospod, pa sem se obotavljal vrniti se v Ljubljano, ali sem vendar šel. V sedmi šoli so nas morali zvati za gospode tudi učitelji. Bil pa je tu neki Unger, učil je filozofijo po skriptih, a z učenci je osorno postopal in bil debelo grob in tudi nas je jel zmerjati kakor prasce. To smo trpeli nekaj časa, ali nekega dne, ko je spet rogovilil, nekdo po nevédoma z nogo zaropota, in, kakor bi trenil, zacepetajo vse noge, in čim bolj se je srdil, tem bolj smo cepetali. Imel je spet priti drugi dan popoldne ob štirih v šolo. V šoli so viseli trije svečnjaki, da se je videlo. Tačas vse sveče ugasnemo, samo ena je gorela, in ko hlastno odpre vrata in stopi v tmico, reče: „Was ist das?" a nato učenec Arko odgovori: „Herr Professor, Sie werden gebeten, sich hinaus zu begeben!" Nato zakričimo iz vseh grl: „Marsch hinaus!" in zacepetamo. da se je vse treslo. Nekaj dni zatem pokliče ravnatelj Pavšek k sebi tiste tri, ki so bili prejšnje leto v šesti šoli prvi: Trdino, Božiča in Bradaško, mene je pa šola izbrala, da sem šel ž njimi in sem pred Pavškom dosti trdo govoril zoper neuljudnost Ungerjevo. Tu smo zahtevali, naj se Unger odstrani i z drugim zameni, a pogodili smo se, naj spet pride in nas uči, ali da se ne ponaša več tako nepristojno. Drugi dan ga je Pavšek v šolo spremil in jel govoriti, da ve, da to potiče le od nekaj malo nas, a kakor je to izrekel, zagrmi vsa šola kakor na povelje in iz enega grla: „Alle, alle!" Da ni bilo tega tako odločno izgovorjenega „Alle, alle!" in da časi niso bili še vedno burni, tako da

v šoli ni bilo nobene prave discipline, bili bi mene prej ko ne iz Ljubljane pognali; kajti Pavšek je zato, ker sem nepozvan prišel k njemu, mislil, da sem jaz glava vsemu.[1]) Potem Unger ni bil več surov in neotesan. — Za učitelja matematike smo imeli Hummla, človeka ki je bil bolje za salone nego za šolo i gola „höflichkeitsform", drugače pa brez čuta in srca in brez načina razlaganja. Izdal je sam dve knjigi, po katerih je učil vse do pičice, in kdor mu ni ravno tako odgovarjal, kakor sta govorila on in knjiga, nič mu ni pomagalo. — Po božiči so me jele iznova želje napadati, da obesim šolo na kol, ker se mi ni hotelo biti duhoven.

Vzamem pero v roke in pošljem dolg list stricu skrbniku, da nečem več v šolo hoditi. Stric se je hudoval, a jaz sem pobrisal iz Ljubljane ter doma kmetoval. Stric je narejal, da je najtrše delo dohajalo pod moje roke, češ, to ga izpametuje, da pojde rad nazaj v šolo. Časi je sam prišel, da sem delal ž njim in pred njim in ko se je upehal predno jaz, dasi je bil hrust, rekel mi je parkrati: „Matija, ali ni lepše študirati, kakor pa tako trdo delati?"

„Stric," mu rečem, „kaj je to delo s truplom, Vi ne poznate dela z duhom!"

Ko je previdel, da se nikakoršnega dela ne strašim in da me to ne nažene nazaj v Ljubljano,

---

[1]) Bralcem, ki poznajo zdanji vzorni red na ljubljanskih srednjih šolah, se bode pač čudno zdelo, kako drzni so bili takrat dijaki. A pomisliti je, da so nánje in na učitelje vplivali burni dogodki leta 1848. in tradicije nekdanje „filozofije", v kateri so uživali „slušatelji" več svobode nego „dijaki" na gimnaziji. Zlasti sedmošolci in osmošolci se dolgo niso mogli navaditi, da niso nič več gospodje filozofje, ampak navadni gimnazijalci. Še v mojih časih se je dogodilo, da so v višjih razredih nekega nepriljubljenega učitelja večkrat s cepetanjem in vpitjem izgnali iz šole in da smo še mi v tretjem razredu nekega učitelja drzno zapisali v razrednico, ki nam je slučajno prišla v roke; a zgodilo se nam ni nič drugega, nego da nas je Melzer posvaril: „Sie müssen künftighin mit dem jungen Herrn etwas mehr Geduld haben." To izrekši je vzel pero ter debelo prečrtal našo opazko v razrednici. Zdanjo strogo disciplino je uvedel šele ravnatelj dr. H. Mitteis (1862—66), deloma z drakoničnimi, toda potrebnimi sredstvi; tako n. pr. je bilo leta 1865. jeden dan 18 dijakov iz višjih razredov izpahnjenih iz šole in mnogo drugih drugače jako občutno kaznovanih. *L.*

začne me na vse mogoče načine nagovarjati, naj se vrnem v šolo. Moj odgovor je bil vselej odločen in enak: „Stric, grem nazaj, ako mi daste pošteno besedo, da me ne boste silili v lemenat, ko izdelam osmo šolo.“ Ali tega ni hotel nikoli obljubiti. Imel je tudi svojega sina v šoli v Ljubljani in tisti dan, ko ga je vozil v Ljubljano, pripeljal ga je mimo moje hiše, ko sem ravno kidal gnoj, pa pride k meni in popraša: „No, Matija, ali greš v Ljubljano?“

„Grem, stric, ako mi daste pošteno besedo, da me ne boste silili v lemenat, kadar izdelam osmo šolo,“ odgovorim mu oprt na gnojne vile.

Misli nekaj časa pa reče: „No, pa pojdi!“

Jaz zasadim vile v gnoj, se preoblečem in odpeljem spet v Ljubljano na stari stan na Poljanah. Tu sem bil naročen na vse novine, ki so tedaj slovenski na svet izhajale, a „Novice“ sem dobival spet zastonj, kakor počenši od pete šole, ker je bil Martinjak od kmetijske družbe izposloval, da so po trije učenci od pete do osme šole dobivali ta list brez plačila. Malo mi je bilo neprijetno, ko so mi součenci od prve šole dalje odšli in nisem sedel več skupaj v eni sobi s Trdino, z Božičem in drugimi. Ali tu sem dobil pa Žepiča, ki je bil komaj dve uri od mene doma, potem Marna, Mesarja, Torkarja in druge. Tu sem imel za učitelja iz matematike onega Hummla, potem Kleemanna, Schuberta in druge. Kleemann je bil človek ves po vetru, vsaka sapica od zgoraj ga je k sebi obrnila, ali dober učitelj, zlasti za zgodovino. Hummel je ostal prejšnji Hummel, brenčal je vedno enako, a Ungerja je nekamo odneslo iz Ljubljane. Schubert je učil prirodopisne znanosti, zoologijo, mineralogijo in botaniko. Iz tega predmeta ni bilo treba delati izpita, kdor je plačal šolnino; kdor je bil pa prost ukovine, bilo se mu je i to učiti.

Konec leta sem dobil prvi red z odliko. Sicer se živinstva nisem kaj učil in red je visel o treh prašanjih na semestralnem izpitu, ki se je vršil pri zeleni mizi sedé vis à vis profesorju. Ker sem med zadnjimi po alfabetu prišel na red, pazil sem na prašanja in opazil, da je bilo neko prašanje že tri-

krat na redu, preberem to prašanje, in ko potem mene pozove, grede iz klopi šepnem Žepiču in okolici ironično: „Poslušajte, kako jo bom rezal," češ, če padem, pa padem. Ko sedem k njemu, da mi prvo prašanje, po sreči ravno to isto, katero sem prebral. Odgovarjal sem počasno ali odločno, a ko mi je pisal red iz tega prašanja, šine mi v glavo, da bi bilo škoda kvariti, kar sem dobro začel; rečem mu zatorej, predno me iznova popita: „Herr Doctor, dürfte ich eine Frage wagen? Ich trachte schon lange darnach, wie ich das Skelet eines Thieres erhalten könnte, weiss aber nicht, wie man das anstellen soll." Součenci se zasmejejo na glas na te moje besede, in profesor začne gledati zdaj nje, zdaj mene, in jaz sem se s težo držal, da me rudečica ali pa bleda ne oblije. Ko pa je videl, da se resno držim in mi obraz ne mrda, pokara šolo, pa začne eksplikovati in eksplikoval je več ko četrt ure, in ko je končal, mislil je, da sem jaz odgovarjal, pa reče: „Sehr gut!" in to napiše v svoj katalog. Potem mi da še tretje prašanje, ali ni utegnil čakati odgovora, kar govoril je sam: „Nicht wahr, das ist so?" a jaz sem odgovarjal: „Freilich! Ja wohl! Anders kann's nicht sein!" — „Sehr gut!" — To je bilo konec prvega pol leta; drugo polletje je učil botaniko. Nekega dne prinese polno prgišče cvetlic v šolo, pa dve debeli knjigi. Reče: „Imam navado, da vselej enemu pokažem, kako se morejo iz teh bukev cvetlice določevati. „Valjavec, Sie sind noch der einzige Mann in der Classe, kommen Sie her!"

Grem k njemu na katedro, da mi neko cvetlico in odpira knjigo in mi začne določevati cvetlico, ali jaz mu presečem besedo, nekaj malega sam definujem pa sklenem: „Und das ist eine campanula."

On me zavzet pogleda, ker se mu bržčas kaj tacega še ni dogodilo, kar je tradiral botaniko v Ljubljani, pa reče: „Was, Sie kennen die Pflanze?"

Jaz sem res poznal tisto cvetlico po imenu latinskem, nemškem in slovenskem, kajti že v četrti šoli sem bil vsa imena, ki so stala pri rastlinah na količkih napisana v botaniškem vrtu, prepisal in mnogo tega zapametil. Zdaj sem bil pa v veliki mi-

losti pri njem. Sicer je bil pa Schubert čuden možiček: dosti nizke rasti, neoženjen in torej tudi dosti umazano oblečen. Pripovedovalo se je, da se mu je pred nekoliko leti tale dogodila: Zvedeli so študentje, kam na večer zahaja in kdaj odondot odhaja. Nekega večera, ko so znali, da je spet v tisti krčmici v dosti ozkih ulicah, postavijo se na vsako vežo v ulicah po eden, pa ga čakajo s kepami. Ko pride do prve hiše, trešči mu kepa v hrbet, in če je hitreje stopal, gosteje so kepe letele nanj. Eden študentov je bil neroden, pograbi ga profesor in začne vpiti: „Polizei!“ A študent vpije kakor on tudi: „Polizei!“ in ko policaj res pride, ni vedel, katerega bi prijel. Profesor reče: „Den führen's ein, ich bin Professor!“ A študent za njim: „Den führen's ein, ich bin Professor!“ Policaj ju ogledava, in ker vidi, da je študent elegantneje oblečen, pusti študenta, pa Schuberta cefrá na glavno stražo, kjer so imeli priprtega čez dve uri, dokler ga ni prepoznal neki oficir, ki je kasneje prišel.

Vrnivši se drugo leto v Ljubljano v osmo šolo, sem počel iskati instrukcije. Mislil sem si: ko izdelam osmo šolo, stric poreče, da mi ne more nič dajati, če ne pojdem v lemenat, češ, pa pojdem, ker ne bo groša, da bi šel drugam. Dobil sem res instrukcijo, od katere sem si do konca leta prihranil celih dvajset goldinarjev.

Še ko sem bil v sedmi šoli, jel se je popolnjati Vodnikov rokopis slovnika nemško-slovenskega dela. Delavnica je bila v sobi kmetijske družbe v Salendrovih ulicah. Tudi jaz sem bil pozvan med te delavce in bilo nas je polno omizje; tist, ki je sedel na čelu, imel je zvonec pred seboj, da je zazvonil, če smo preglasno žlobudrali. Eden je bral iz Vodnikovega rokopisa, drugi potem isto besedo iz Heinsiusa in komur je kaj na um prišlo, to se je pripisalo. Iz početka je bilo dosti delavcev, ali so se vsak dan bolj odtegali, in ko sem bil v osmi šoli, izdelovalo se je v biblioteki po peti uri popoldne in tu nas ni bilo nikoli več delavcev nego štirje: Kosmač, Kastelec, jaz in pa časih, ali redko Dimitz; večidel pa sva bila samo Kosmač in jaz, tudi Kastelcu delo ni dišalo. Tukaj — odpusti

mi, Kastelec, tam na drugem sveti ta greh! — sem odnesel vsak večer po zveženj polén, ki so bila pripravljena za biblioteko in Kastelčevo peč, ob sedmih domu, ker od petih do sedmih sva delala, in s temi sem si kuril ogromno peč, ki je drva kar žrla. Jaz sem polena grabil, Kosmač mi je pa svetil. Poleti sem pa prepisoval na velike pole, kar se je dodalo k Vodnikovemu tekstu in s tem prepisovanjem sem si zaslužil tudi dvajset goldinarjev, ki jih pa na praznike gredoč nisem vzel, češ, da jih domá ne zapravim in jih vzamem šele, ko bom odhajal na Dunaj. Osmo šolo sem izdelal tudi z odliko. Matura, takrat šele v drugo obhajana, obhajala se je šele v drugi polovici meseca septembra.[1]) Ves čas na praznicih ni se me upal prašati ne stric ne mati, kam mislim iti. Prašal me je le kapelan Lovro Pintar, ki je bil tačas pred Dvor premeščen. Povedal sem mu, da pojdem na Dunaj študirat za profesorja.

„Prav imate!“ reče Pintar, in od njega je izvedel stric moje naméré in pa tudi mati, ali sama me pa nista upala prašati tudi zdaj ne. Težko je delo to obema, zlasti pa materi, ki bi še dandenašnji rajši videli, da bi se bil pogospodil, nego sem se zaprofesoril. Nekega dne me pride obiskat študent z Visokega, ki je bil že v lemenatu. Rečem materi, naj nama prinesejo latvico kislega mleka pa kruha, in ko je odšel, pridejo po skledo in dasi so ga dobro poznali, poprašajo me: „Kdo je pa ta študent?“

„Onegav z Visokega.“

„V kateri šoli je pa?“

„V lemenatu.“

„Ti si pa tak, da ne greš vanj.“

„Jaz sem pa tak, da ne grem!“

Žal mi je bilo tega odgovora, in ko mati odidejo, uderó se mi solze. Nekega dne pride stric memo naše

---

[1]) Na zrelostnem spričevalu Valjavčevem d. d. 15. sept. 1851. so podpisani Friedrich Rigler, k. k. Schulrath, Dr. Anton Jarz, prov. Director und Professor, Elias Rebitsch, P. Petruzzi, Carl Melzer, G. Luschar, Karl Deschmann, Franz Metelko. Iz slovenščine ima red: Ausgezeichnete und vollständige Kenntniss der Grammatik und Literatur bei sehr gewandter und eleganter schriftlicher Darstellung. *L.*

hiše z vozom, da se popelje v Kranj. Prosim ga, naj me vzame s seboj, ker imam v Kranji nekaj opraviti. Na poti se razkorajži pa me popraša, kam menim iti. Rečem mu, da na Dunaj.

„Kako pojdeš na Dunaj brez denarja?"

„Stric, toliko sem si prislužil, da se tja pripeljem; za dalje bom skrbel jaz in pa Bog in mislim, da vas doma ne bom nič nadlegoval."

Odvalil se mu je kamen od srca, ker mu ne bo treba nič záme dajati, pa mi je kupil v Kranji novo vestijo.

Ko je bil čas odhajati, poslovim se s kapelanom Pintarjem, ki mi je za popotnjo podaril pet goldinarjev, in da se stric ne osramoti pred kapelanom, dá mi še on pet goldinarjev, a mati čiselce ali rožnikranc. Prišel sem tako v Ljubljano in vse, kar sem imel oblačila, nosil sem na sebi in nekaj malega zavezano v robec. V Ljubljani sem ostal nekaj dni, da počakam Žepiča, s katerim sva se dogovorila, da pojdeva vkup. On je hotel v Gradci ostati, jaz pa mu rečem: „Le pojdiva na Dunaj, če od lakote pogineva, da pogineva dalje od domovine!" Trdina je bil že eno leto na Dunaji in nama je pot pripravljal.

Pred odhodom grem k rajnemu Bleiweisu, da mi dá tistih dvajset goldinarjev, ki sem jih zaslužil s prepisovanjem slovnika. Ali s težo mi jih je dal in šele po dolgem obotavljanji; kakor da bi ne bilo prepisovanje za plačilo in to borno plačilo pogojeno, iztisnem iz njega krvavo zaslužene goldinarčke, brez kterih bi bil težko mogel na Dunaj, kajti s temi goldinarji sem imel vsega vkup 50 goldinarjev. Na Dunaji se nastanimo vsi trije, Trdina, Žepič in jaz, tam kjer je Trdina prejšnje leto stanoval. Pot od Ljubljane do Dunaja mi je vzela nekaj čez osem goldinarjev, tako da sem prinesel na Dunaj celih 40 goldinarjev. Drugi mesec sem dobil podučevanje v Fuhrmanovem privatnem institutu za 15 goldinarjev na mesec, a priskrbel mi je ta zaslužek prejšnji součenec, vedno nekoliko ekscentrični Garbajs, ki je imel vse v tem institutu.

Humor mi tudi v tem hudem času ni pošel, in časih smo si tudi z verzi preganjali bedo; tako

n. pr. je takrat jel Trstenjak priobčevati svoje razprave o Noriku, pa me je Cigale nagovoril, da sem zložil nastopni sonet, katerega potem noben list ni hotel natisniti:

Pod vlado Faraonov premogočo
Se izraelski rod ni več zavedel,
Tako neznano ga je čas opredel
S pozabnostjo zavednost jemajočo.

Z ljubavjo do Boga in roda vročo
Je bistri Mojzes spet iznova vredil,
Kar vse mekavi dolgi čas je zmedel,
Zašlò je čredo vrnil v svojo kočo.

Kaj bil je Norikum. biló je v dvomu,
Noben pisár nam pravega ne znani,
Katerega bilí so debla veja.

Pa mož učèn je vstal na našem domu,
Po njem Slovenci so zares Norčani,
Slovenska, če še ni, pa bo Noreja.

Kmalu je začelo Mohorjevo društvo delovati in izdajati Gofineja. Pokojni Janežič nam je pošiljal nemški tekst in mi trije smo iz njega kovali dober zaslužek, tako da sem konec prvega leta mogel iti na praznike domu in sem s seboj prinesel zasluženih celih 80 goldinarjev, da doma pokažem, da ne umrjem od lakote na Dunaji. Vendar me farmani niso nič kaj dobro gledali, češ, ker nočem biti gospod. Na gornji Beli je ravno tačas imel novo mašo peti ‚Skokov gospod', ki ga je dal stric mu vrhniški tehant študirat, ali ne za duhovnega, nego v jus, a mu je umrl stric in fant se vrne in gre v lemenat. Ž njim sem stanoval vkupaj v Ljubljani, ko sem bil v prvi, a on v šesti šoli. Navada je, da kdor poje novo mašo, povabi nanjo vse študente svoje fare, in Skokov gospod bi bil tudi mene povabil, ali mu domači niso dali, češ, da to ne gre, ker nisem hotel iti v lemenat. Ko so se vsi zbrali pred Dvorom, popraša Pintar novomašnika in očeta mu: „Kje je pa Kračmanov Matija?“

„Nismo ga povabili.“

Pintar: „To ni prav, precej s konji ponj!“ in pridirjali so póme in šel sem na novo mašo. Šel sem bil tudi na Bled, Bohinj in v Kamno gorico k Toma-

novim. S Tomanom sem se bil seznanil že poprej v osmi šoli, kajti mimo naše hiše se je vozil na Turn vasovat, in takrat sem nekaj pevcev študentov 9. avgusta ponoči odpeljal pod Turen, kjer sta bila zbrana Pintar in Toman, oba Lorenca in jutri godovnjaka, in gostovala ju je mati Josipine, zaročnice Tomanove. Zapojó pod oknom in kmalu pride po nas Toman in Pintar in Josipina, pa smo se vsi vkup gostovali. S tem popotovanjem po Gorenjskem pa sem potrosil vseh osemdeset goldinarjev in skrbelo me je, kako se vrnem na Dunaj. Spet mi Pintar pomaga iz zadrege: pričo strica mi podari pet goldinarjev, in stric ni mogel drugače, pa mi tudi on pričo Pintarja dá pet goldinarjev. To mi je pregnalo vse skrbi, kajti imel sem za pot in na Dunaji prihranjeno instrukcijo v Fuhrmanovem institutu in to že za 21 goldinarjev na mesec. Na Dunaj je hotel to leto tudi iti žensev moj in tudi v rodu mi Janez Valjavec iz Nove vasi, ali padel je na maturi iz krščanskega nauka. Pravil je, da ga je nalašč vrgel Globočnik, da so ga na to nagovarjale njegove tete tercijalke, pri katerih je stanoval v Lingarjevih ulicah v Ljubljani, zato da bo moral iti v lemenat. Ni vedel, kaj mu je početi, pa me praša, kaj jaz mislim. Rečem mu: „Če se čutiš trdnega v šolskih predmetih, a ti pojdi na Dunaj, zapiši se provizorno v tehniko in konec prvega leta napravi na kterem dunajskem gimnaziji maturo in potem se vpišeš v univerzo."

Storil je tako in odpeljal se z mano na Dunaj. Ker je imel on nekaj denarja, poprosim ga, naj mi posodi nekaj goldinarjev do prvega novembra, kadar prejmem za instrukcijo. Ali prvega mu nisem mogel vrniti in tudi druzega ne, ker sem šele tretjega denar dobil, ali precej me je v pismu terjal prvega in druzega, in to precej zarobljeno. To me je zabolelo, pa mu 3. novembra po pošti pošljem denar do goldinarja in mu povem, da mu bom ta goldinar vračal vsak dan po krajcarji. Ni se mu dopadalo na Dunaji; zakaj ne, to slutim, ali bodi si kar hoče. Ne čez dolgo odide z Dunaja in drugo leto je bil že v seminarji, a mene je obrekal grozno. Kesneje je šel med Jezu-

vite, in videl sem ga kesneje samo enkrat, ko je prišel v Varaždin h kapucinom na misijon na Vinici kraj Varaždina. Bil je dober pridigar in je pozneje nagle smrti umrl na Koroškem. V Fuhrmanovem institutu sem podučeval živega, iskrega fanta Viljelma Schererja[1] ki se je najrajši pogovarjal o Goetheji. Tretje leto obolim mesec pred božičem in grem v občno bolnico: dobil sem na stanu srab, a v špitalu, dan predno bi bil ozdravljen imel iziti, dobim kozé, ker sem ležal v sobi tik kozavih, h kterim se je odpiralo, ko sta nam opoldne v velikem kotlu dva na drogi nosila jesti. Popuhnilo je náme in prijele so se me. Tu nas je ležalo čez trideset kozavih, nekteri so bili vsi črni kakor sam peklenščak, nektere so morali djati v nekako, „zwangsjacke“, da niso v fantaziji poskakali skozi okna, a vsak dan sta umrla v sobi, kjer sem ležal, po dva in po več, pa so jih vrgli na plevnico in vlačili, ne nosili v mrtvašnico. To je bilo življenje, da groza! Jesti sem dobival strašno malo, a vendar smo takrat, ko je bil atentat na cesarja, zato ker se ni posrečil. dobili dvojni obrok: jaz torej trideset sliv suhih kuhanih k malo večji od navadne porcije teletini. Za te bolezni me je zastopal v Fuhrmanovem institutu Žepič. Na koncu prvega polleta je dobil eden mojih učencev drugi red. Fuhrman je godrnjal in rekel, da sem jaz kriv. Jaz sem to zvedel, pa sem mu pisal, da ne grem več v njegov institut, in če misli, da nisem zaslužil, kar mi ima še dati, naj tudi to pridrži. Imel sem namreč 30 goldinarjev, ktere mi je podaril neki Mažar po imenu Barczay, ki je bil tačas v osmi šoli v Fuhrmanovem institutu. Poslal mi jih je v pismu v špital drugi dan, ko me je bil poprej obiskal, in tretji dan sem ozdravljen šel iz bolnice. Stan sem si vzel na Wiednu v hišici na vrtu skupaj s Stefanom in Majcigerjem. Fuhrman mi je denar poslal in Scherer me je na stan prišel prosit, naj se vrnem nazaj v institut, ali zastonj. Hudo mi je jelo biti zadnji semester, ker sem bil čisto brez stalnega zaslužka. S prepisovanjem pri Miklošiču sem si

[1]) Pozneje slovečega germanista, profesorja na vseučilišči na Dunaji in v Berolinu. *L.*

zaslužil kakšen goldinarček, ali kaj je bilo to, in ne vém, kaj bi bilo, ko bi ne bil med tistimi tremi, ki jih je Grysar, profesor latinščine, priporočil vladi za podporo za dober napredek, in takó sem dobil spet 30 goldinarjev, s katerimi sem izhajal do konec semestra, sevéda živé po pasje. Ko se mi je tako huda godila na Dunaji, stisnil sem nekaj pesmi in zraven dodal nekaj psalmov, da mi jih Bleiweis ni odbil. Prosil sem njega, naj mi jih spečá, in dal jih je Giontiniju, in dobil sem zánje 30 goldinarjev. Trdina je bil leto prej šel za suplenta v Varaždin, in Jarz, ki je tačas postal gimnazijalni inspektor v Zagrebu, da naju z Žepičem po Trdini prašati, ne bi li hotela midva suplovat v Varaždin. Z obema rokama sem se oklenil te ponudbe. Dobiva dekret, da se morava postaviti v Varaždin do 15. septembra 1854. A zakaj sva jaz in Žepič rada šla na Hrovaško, je to: Kleemanna je bil minister Thun, ker je poprej učil njegove otroke, vzel k sebi v ministerstvo na Dunaj, a on naju sreča enkrat na Wasserglasiji in nama reče, da sva izbrala dobro branšo, ali da naj ne misliva nikoli na Ljubljano in slovenske kraje; na Nemce pa ni dišalo nikomur.

Komaj sem naprosil toliko denarja, da sem mogel priti v Ljubljano in do doma. Tu sem prosil strica, naj mi posodi 50 goldinarjev, da morem v Varaždin, ob leti mu jih vrnem. Ni mi jih hotel dati. Kaj zdaj? Domislim si, pa pišem v Šiško Schmidu, — njegovega sinu sem v osmi šoli slovenski učil — da sem dobil službo na Hrovaškem, ali da nimam denarja za pot, da pridem jutri mimo njega v Ljubljano, naj mi na pošteno imé posodi za leta dni 100 goldinarjev, da mu jih vrnem ob leti. Ali mati si niso dali miru, pa so pri sosedu kajžarju vzeli záme na posodo 50 goldinarjev. Ko grem drugi dan mimo Schmida v Šiški, stopim k njemu na vrt, in hotel mi je takoj našteti sto goldinarjev, ali se mu zahvalim za njegovo dobro voljo, da sem dobil 50 goldinarjev drugde. — Učiteljski izpit sem napravil na Dunaji 11. oktobra 1855. iz slovenskega in latinskega jezika, ker je bilo takrat toliko dosti. Slušal sem seveda tudi grški Bo-

nitza na univerzi, ali čez zahtev nisem nikoli hotel kaj službenega delati in torej tudi ne izpita iz grščine. Za domačo nalogo mi je Miklošič tole dal: „Mit welchen praepositionen werden im neuslovenischen die verba zusammengesetzt und wie wird die bedeutung der verba durch diese zusammensetzung modificiert?“ V svedočbi mi jo je Miklošič takole ocenil: Der candidat bestimmt vor allem die bedeutung jeder praeposition an sich, um dann jene modification anzugeben, die durch ihre composition mit einem verbum an diesem bewirkt wird. Was behauptet wird, wird an einer reichen sammlung von beispielen nachgewiesen. Die angaben des candidaten sind fast durchgängig richtig. Auch die anordnung ist nicht nur im grossen, sondern auch im detail zu loben, so dass die arbeit unbedenklich als eine befriedigende bezeichnet werden kann“. Imenovan sem bil za pravega učitelja konec decembra 1855. leta, prisegel sem januvarja 1856. in in leta so mi šteli od 1. februvarja 1856. V Varaždinu sem o praznih dnevih kretil semintja po zemlji okoli Varaždina, po Medjimurji in Ogerskem do Lendave in skupljal narodno blago, kterega je nekaj objavil Miklošič v „Slavische Bibliothek“ potem sem pa obelodanil na svoje troške knjigo, ki se je iz početka slabo kupovala, da nisem mogel tiska plačati, pa sem se zaklel, da nobene knjige več ne dam tiskat na svoje troške. V Varaždin sem s seboj vzel konec 1856. leta mlajšega brata Petra in sem ga šolal v Varaždinu in v Gradci; zdaj je učitelj na gimnaziji v Oseki. Med tem je brat Miha doma slabo gospodaril, zato sem vzel mater k sebi in pa sestro posmrtnico, ali ta se mi je omožila v sv. Križ pri Litiji pred nekoliko leti, in ko ji je predlanskim (1880) umrl mož, šla je mati k nji, ker se ni mogla privaditi mestnemu življenju. Ko sem bil 1856. leta na praznicih pred Dvorom, stanoval sem v farovži pri fajmoštru Kržišniku, ki bi me bil imel tudi krstiti, ali ga takrat, ko so mene h krstu prinesli, ni bilo doma, zato me je mesto njega krstil trsteniški fajmošter Šušteršič. Za kaplana je bil l. 1856. pred Dvorom še Pintar, a ta mi reče: „Matija, ne ženite se še kakih pet let,“

in jaz sem ga poslušal še čez ta rok. Ali sem se seznanil v zdanjo svojo ženo, hčerjo nekega geometra pri katastru. Oča ji je rojen Hrovat, a ko se je narodila, zagledala je solnčno luč v Zločovi. Oženil sem se leta 1864. — kar mi doslej še ni bilo žal — ter rodil devetero otrok, osem fantov in eno dekle. Izmed teh so mi umrli štirje fantje v prvi mladosti . . ." [1])

Ta životopis je popolniti še z naslednimi črticami. Leta 1876. je bil Valjavec premeščen za profesorja na gimnazijo v Zagrebu ter še istega leta imenovan za dopisujočega in 12. grudna 1879. za pravega uda jugoslavenske akademije. Nedovoljna učiteljska plača za precej veliko družino ga je prisilila ogledati se še po kakšnem zaslužku, da se pošteno preživi. To in pa veselje do jezikoznanstva ga je napotilo, da je od l. 1876 dalje vse svoje delovanje posvetil jugoslavenski akademiji, za katero je, kakor bodemo videli pozneje, spisal obilno število korenitih razprav. Leta 1891. koncem meseca januvarja je stopil v pokoj po 36letnem učiteljevanji. In zdaj, kakor dobro pravi Marn, (Ježičnik, XXX. 7) „premarljiva književna bučela kranjska" živi v Zagrebu, vedno neumorno delaven, dasi ga večkrat nadleguje bolezen v želodci. Toda upajmo, da Bog Valjavcu, ki je, kakor smo videli, prava gorenjska grča, podaljša življenje do izkrajne človeške meje ter ga še mnogo let ohrani njegovi družini, njegovim mnogim prijateljem ter skupnemu narodu slovenskemu in hrvaškemu.

Temu životopisu je pridejana spredaj tudi podoba Valjavčeva. Le iztežka jo je bilo dobiti, zakaj Valjavec se je dal samo jedenpot v svojem življenji fotografirat, pred dvajsetimi leti v Varaždinu, in še takrat, kakor pravi „prisiljen na odločno željo tedanjega ravnatelja Bradaške." Podoba kaže tedaj Valjavca petinštiridesetletnega moža; podpis pod podobo je pa iz letošnjega leta.

---

[1]) Izmed živečih otrok Valjavčevih je najstarejši sin dr. Julijan V., okrajni zdravnik v Vrbovskem, drugi dr. Dionizij V., odvetniški kandidat v Zagrebu, tretji Slavoj je letos dovršil pravoslovje in četrti sin je po dovršeni realki šel v vojake.

L.

III.

V trojnem oziru je Valjavec znamenit in prezaslužen književnik: Valjavec je najprej nadarjen slovenski pesnik, drugič doslej najpridnejši kritični nabiralec slovenskega, zlasti kajkavskega narodnega blaga in tretjič premarljiv in bistroumen jezikoslovec. Književno njegovo delovanje pa bi se dalo deliti v dve različni dobi. Prva sega do leta 1876. V tej dobi je bil Valjavec v prvi vrsti pesnik in nabiralec slovenskih in kajkavskih narodnih pesmi, povesti, prič in vraž. Svoje spise je v tej dobi priobčeval skoraj izključno v slovenskih listih; le malo jih je dotlej razglasil v hrvaškem jeziku. Po letu 1876., ko se je bil preselil v Zagreb, pa so ga osebne zveze z zagrebškimi učenjaki, zlasti z Daničičem, in lepo polje katero mu je odprla jugoslavenska akademija, odtegnile od leposlovne in tradicijonalne književnosti ter ga napotile na učeno jezikoslovno delovanje Če tudi je dobršen del tega učenega raziskovanja veljal slovenskemu jeziku, vendar svojih spisov z malimi izjemami ni priobčeval v slovenščini, ampak v hrvaškem jeziku. In tako sta njegovega književnega delovanja deležna oba naroda, slovenski in hrvaški, med katerima je ž njimi naredil trden most za bodoče zbliževanje. —

Pesnika Valjavca nam je rodilo leto 1848. Pesni zlagati in kratke povesti pisati je začel že na nižji gimnaziji. Mnogo teh mladostnih spiskov je imel zabeleženih v svojem dnevniku, ki ga je, kakor smo videli že zgoraj, stopivši v peti gimnazijski razred, izročil prof. L. Martinjaku. Svoj dnevnik je nadaljeval tudi med počitnicami po dovršenem petem razredu. Tudi ta dnevnik, poln pesniškega blaga, je izročil Martinjaku, ta pa svojemu prijatelju dr. Bleiweisu, uredniku „Novic“. Iz tega dnevnika so prinesle „Novice“ (1848., 2. l., 5 str.) prvo Valjavčevo pesen „Seničica“ z nastopno opazko urednikovo:

„S pričujočo pesmico vpeljemo prvikrat veliko obetavniga mladenča na slovenski parnas. Matija Valjavec je imé mladiga pesnika, učenca visoko čast itiga gosp. profesorja Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kteriga imamo —

kakor pričujoča pesmica spričuje, pri kteri nismo ne čerke popravili, v prihodnje veliko lepih pesniških dél pričakovati. Drugo pot bomo iz Valjavčeviga dnevopisa (Tagebuch), ki ga je v preteklih velicih šolskih praznikih domá spisal, en sostavek v prozi bravcam za poskušnjo podali, namreč: pravlico od lesene sklede".

Res prinašajo „Novice" že v 4. listu l. 1848. Valjavčevo lepo povest „Lesena skleda", spet opremljeno z nasledno opazko urednikovo:

„Pričijočo pravlico podamo po obljubi bravcam iz dnevopisa Valjavcoviga, kteriga so nam gosp. profesor Martinak prebirati dali. Z velikim veseljem smo ga dvakrat prebrali in v njem toliko lepiga našli, de želimo, da bi gosp. Martinak od svojih učencov več tacih dnevopisov dobivali. Častiti gosp. Martinak imajo namreč posnemanja vredno navado, de svojim učencam po dokončani peti šoli o velicih šolskih praznikih dnevnik pisati ukažejo, naj si bodi v latinskim, nemškim ali slovenskim jeziku, v prozi ali pesmih, kakor kdo hoče."

Kogar so „Novice" tako uvedle v javnost, kakor tukaj Valjavca, ta je bil tiste čase brez ugovora priznan pesnik. Od tega hipa je bil Valjavec marljiv sotrudnik „Novicam" in polnih deset let, dokler namreč ni začel izhajati Janežičev „Glasnik", priobčeval je leto za letom v njih svoje pesniške proizvode. Toda leto 1848. je Slovencem prineslo poleg „Novic" še polno kopo drugih časopisov in vse te je Valjavec zalagal s svojimi proizvodi v verzih in prozi. Vzemi v roke Navratilovega, za tisto dobo res izborno uredovanega „Vedeža" (1848—1850) ali Cigaletovo „Slovenijo" (1848—1850) ali Potočnikov „Ljubljanski časnik" (1850), po vseh teh novinah srečuješ Valjavca med najpridnejšimi mladimi nadarjenimi pesniki. Ko so nehali izhajati ti časopisi, oglašal se je Valjavec v Janežičevi „Slovenski bčeli" (1850—1853), v „Glasniku slovenskega slovstva" (1854), v Bleiweisovem „Koledarčku" (1856), pozneje v „Glasniku" (1858 do 1868), v „Vodnikovem spomeniku" (1859), v „Cvetji iz domačih in tujih logov" (1862 in 1866); v Stritarjevem „Zvonu" (1870) in napósled v Trstenjakovi „Zori" (1872). Vrhu tega je leta 1855. izdal knjižico „Pesmi. Zložil Matija Kračmanov Valjavec". V Ljubljani, 12°, 215 str. Založil Janez Giontini, tisek in papir L. Sommera na Dunaji.

Književno delovanje pesnika Valjavca je tedaj jako razsežno gledé časa, v katerem je zlagal svoje pesmi, obsega namreč dobo polnih štiriindvajsetih let, pa tudi mnogovrstno gledé opevanih predmetov, presoja njegovih poezij pa tem težavnejša, ker je večina njegovih pesniških izdelkov raznesena po najraznovrstnejših novinah.

Kaj je vnelo Valjavca, da je začel zlagati pesmi, to je lahko ugeniti. Gotovo so že mlademu dečku jako razvnele domišljijo narodne pesmi in pripovedke, ki jih je slišal od svoje babice na Srednji Beli in pozneje od Mežnarjevih v Kranji. Vse Valjavčevo književno delovanje kaže, da so te narodne pesmi in pripovedke popolnoma osvojile njegovo dušo, in ne trdim preveč, če rečem, da bi Valjavec brez njih nikoli ne bil slovenski pesnik. Vrhu tega je bil Valjavec v Ljubljani gimnazijalec tist čas, ko so ves slovenski svet silno navduševale poezije Jovana Vesela Koseskega. Nam je zdaj nedoumno, kako je mogel Koseski tako neizmerno vplivati na svojo dôbo, ki je vendar že imela Prešerna Priznati moramo, da se niti izdaleč ne dá primerjati Prešernov vpliv na njegove vrstnike in na malo izborno četo njegovih prijateljev z velikanskim vseobsežnim vplivom, ki so ga pokazale pesmi Koseskega pri vsem tedanjem slovenskem razumništvu. Še zdaj pripovedujejo stari možje, ki niso brez estetičnega okusa, da so jih pred petdesetimi leti pesmi Koseskega vselej kar do solz genile, da so se kar trgali za „Novice“, če so prinesle kakšen nov proizvod izpod Veselovega peresa. Navdušenje zanj je bilo občno, Prešeren toliko da ne pozabljen, vpliv mogočen in trajen, kakor kažejo proizvodi vseh tedanjih mladih pesnikov; pa tudi politični govori, znanstvene razprave, potopisi, lokalnega pomena članki — vse je tiste čase polno citatov iz Koseskega, ki je kar očaral svoje vrstnike, kakor Klopstock ob svoji dobi Nemce. Kakor bi bilo mikavno, da bi to res čudno prikazen v našem slovstvu ob tej priliki presodil na vse strani, za danes moram opustiti to namero. Da se tudi Valjavec ni mogel odtegniti temu občnemu navdušenju za Koseskega, to je jasno. Toda že častno

in posebno značilno je za našega pesnika, da se v svojih pesmih iz mlajše dobe, kolikor moči, ogiba tako zvanih koseskizmov. Res mu časih kateri uide izpod peresa, n. pr. kinč (nam. kras) plam (nam. plamen) šumón (nam. šum) gib in gan itd. a le redki so pri njem; popolnoma se jih pa v svojih mladih letih ni ogibal niti Levstik, dasi je bil že dijak odločen nasprotnik Koseskega. Koseskizmi so skoro dvajset let kar kužili slovensko ozračje in vsa naša tedanja književnost jih je polna. Valjavec pa je že izza mlada predobro poznal narodno govorico, pravo narodno mišljenje, pozneje so ga pa vestne študije o slovenskem jeziku ohranile, da ni zašel na stransko pot. da ni stopinj pobiral za Koseskim, kakor drugi njegovi vrstniki mladi pesniki. Da pa mnogo Valjavčevih pesmi iz mladostne dobe kazi neprijetni apostrof, temu se nam ni čuditi, ker brez tega tedanji slovenski pesniki niso mogli izhajati, saj ga je še Prešern poln! Šele Stritar mu je napovedal vojsko, v kateri je tudi zmagal ter do malega uničil to pošast, ki nam je poprej izpridila toliko lepih pesmi.

Poleg Koseskega tudi Vodnikove pesmi niso bile brez vsega vpliva na Valjavca. Pri nekaterih pesmih n. pr. „Na planini", se dá ta vpliv kar s prstom pokazati; pesem se bere kakor Vodnikov „Vršac", izraža iste misli in je pisana tudi v isti meri. Pa tudi druge pesni kažejo na Vodnika, katerega je zlasti v mladostnih pesnih rad posnemal v pevski meri Izmed nemških pesnikov je imel brez dvojbe Goethe nanj največ vpliva, kar bi se dalo tudi iz pesmi samih dognati.

Pregledamo li lirske pesmi Valjavčeve, kaj se nam kaže v njih?

Neko otroško nedolžno veselje do lepe prirode, prava usmiljenost do trpinčenih živali, zlasti do ljubeznivih ptic, resnična pobožnost in iskreno domoljubje, zlasti hrepenenje po oddaljeni gorenjski domovini so glavni čuti, ki se nam razodevajo v njegovih pesmih.

V prvo vrsto spadajo pesmi „Drevo v cvetu", „Solnce svečano", „Poletni večer", v drugo „Tice vi-

nopivke", „Prostost", „Seničica", „Bratec in sestrica". Vse te pesmi so iz mladih dijaških let ter popolnoma primerne mladim bralcem, katerim so bile najprej namenjene in katerim jako ugajajo še danes. Prava krščanska pobožnost se razodeva iz ode „Ti moj oče" in iz psalmov, ki so tudi v formalnem oziru tako lepo peti, da do novejših časov, ko je dekan Ivan Vesel izdal svoj dovršeni prevod Davidovih psalmov, nismo imeli boljših. Pomisliti pa je, da je Veselov prevod skoro štirideset let mlajši od Valjavčega, in koliko je v tem času napredoval naš jezik, koliko naša pesniška tehnika! Med domoljubne pesmi Valjavčeve prištevamo tiste, v katerih lepo izraža svojo domotožnost, svoje hrepenenje po oddaljeni domovini. Političnih pesmi Valjavec nikoli ni prepeval, pač je dal duška svoji duši, katero je morila osamelost v daljnem tujem dunajskem mestu ter svoje čute izlil v ganljive pesmi „Hrepenenje", „Podonavska riba" in „Danici"; zadnjo je Avgust Dimitz tudi lepo preložil na nemški jezik. Čudim se, da nobeden naših skladateljev, ki časih uglasbujejo malovredne tekste, še ni obrnil svoje pozornosti na te tri pesmi, polne iskrene ljubezni do slovenske domovine.

Kaj si mi storila
S čim se prikupila
Si mi priljubila
Se dežela mila?

Pa si le mi ljuba,
Skli me tvoja zguba,
In bo vedno sklela.
Nikdar zacelela.

Nag sem šel od tebe,
Bil sem sam za sebe,
Brez dobička, zgube,
In brez duše ljube:

Brez mirû, brez neha,
Duh po tebi zeha,
Roma, roma, roma
Slednji dan do doma.

Vzeli so mi srečno
Upanje za večno,
Vendar roma, roma
Vsak dan duh do doma.

Ti verzi bi se vendar dali peti, ali ne?

Tudi erotičnih pesmi ima Valjavec nekoliko, ki se mu pa mladeniču brez izkušnje in pravega poznanja svetá, niso posebno posrečile. Izborne pa so iz poznejših let njegove „Drobne pesmi" te vrste, v katerih

opeva svojo nevesto Berto, in prav ljuba in nedolžna je tudi „Rožica“, ki se tako rekoč sama poje.

Toda kdor pozna samo lirske pesmi Valjavčeve, ta pesnika Valjavca sploh ne pozna. Prevesni del svojega pesnikovanja je Valjavec posvetil epskemu pesništvu, posvetil že ob času, ko je gaj slovenskih pevcev odmeval od samih lirskih pesmi. Vsa vzgoja Valjavčeva je bila takšna, da ga je morala napotiti na epsko pesništvo. Pripovedke in legende njegove babice so že mlademu dečku vcepile veselje do epskih stvari; to veselje mu je rastlo, ko je bival mlad učenec v Kranji pri ljudeh, ki so ga ohranili v istem duševnem toku, in dolgoletno nabiranje narodnih pesmi ni moglo ostati brez vplivanja na njegovo umetno pesniško stvarjenje. Zatorej se tudi pesniška individualnost Valjavčeva nikjer ne razodeva tako odločno, kakor v tistih epskih pesmih, katerim je Valjavec tvarino zajemal iz narodnih pesmi, iz narodnih pripovedek in pravljic. V tem oziru je Valjavec nov pot pokazal svojim vrstnikom, le škoda da jih je šlo tako malo za njim! S svojimi legendami „Od nebeške glorije“, „Znamenja dežja“, „Od kod reveži“, „Starček“, „Tica pivka“, „Ovsenjak“, „Tri kaplje Jezusove“, „Zaprta smrt“, „Sv. Gregor“, „Legenda od sv. Mihela“, ki so vse zajete iz narodnega pesništva, je pesnik ustvaril prave bisere našega pripovednega pesništva, ki za vse čase ostanejo svojina narodova. V formalnem oziru se res tej ali oni zgoraj omenjenih legend da kaj očitati, toda pesnik je v teh naivnih legendah nameroma izražal pravo narodno mišljenje, nameroma pripovedoval tako, kakor pripoveduje narod sam, to pa se mu je tudi posrečilo v polni meri. Že na drugem mestu sem rekel pred več leti,[1]) da je Valjavec pesnik, ki je zložil Slovencem največ in najlepših legend, in te misli sem tudi še danes. Te legende preživé gotovo še mnogo slovenskih pesmi, katerim se dandanes poje slava.

---

[1]) Wurzbach, Bibliographische Lexicon, 51. zv. 226 str. pod besedo „Valjavec“. Dotičnega životopisa sicer nisem spisal jaz, a dal sem zanj uredniku potrebno gradivo. *L.*

Zlasti dve pesmi, legenda „Tica pivka" in romanca „Prek Save", sta tako značilni za način Valjavčevega pesnikovanja, za njegovo naivno pripovedovanje, kakor tudi za tehniko njegovih verzov, kitic in rim, da moram obe tukaj ponatisniti za tiste mlajše bralce, katerim nista znani.

Tica pivka.

Zemlje voda je vplahnila,
V dve, tri morja se je zlila.

Gora vode ni dajala,
Grozna žeja je nastala.

Vsi ljudje in vse živali
Žeje konec so jemali.

Klice njihne Bog začuje:
„Vaše sem zaslišal nuje;

Gora vodo bo dajala
In studenec trda skala,

Samo prétoke skopljíte,
Jih do morja prevodíte!"

In ljudje so in živali
Prihiteli in kopali;

Moški z rovnico, lopato
Kopljejo zemljo robato;

Ženskam ropatá motika,
Pridnost je povsod velika;

S klinci rujejo otroci,
Prst odnašajo kar v roci.

Delala je tud' živina
Ino divja vsa zverina;

Krave, junci in pa voli
Zemljo so z rogovi boli;

Konj teptàl je tak togotno,
Da vso polt imel je potno.

Pes in mačka skupaj stala
In sta s tácama kopala,

Krt s podgano in pa z miško
Ril je prst od spod nakviško;

Medved tacar, kosmatinec,
Volk, ovčár in vsak divjinec,

Lev mogočni, tiger hudi
Bili so kopači tudi.

Brskale so s kremplji kure,
S kljuni race, goske, pure;

Vrabci, orli, vrane, sove,
Vse, vse delalo je rove;

Ena sama, sama pivka
Lena tam na strani čivka,

Pa jih gleda, zaničuje,
Delavcem se posmehuje. —

Vodotoči so do morja,
Rek dovòlj priteče z gorja:

Vsi gasé si silo žeje,
Sama pivka le ne sme je;

Bog je vklel jo, da od zemlje
Nikdar vode si ne jemlje,

Sam edini dež sme piti,
Kar ga more v kljun vloviti.

In kedar jo žeja stiska,
„Piv, piv!" proti nebu vriska;

Bog pa čuje njene stoke,
Kmalu dežja dá potoke.

In ti, ko jo slišiš vpiti,
Kosec, z mrvo v kupe hiti!

Sploh pa, ki jo čuješ pivko,
Pomni ter jo imej znanivko:

Bog nikol' se ne prekane,
Nikdar dolžen ne ostane,

In se vendar rad usmili,
Kedar prosimo ga v sili;

Ne želí pogube grešnih,
Dokaj potov ima rešnih.

Prek Save.

O Sava, kako ti deroč
Postàl je val nocoj to noč!
Tik brežnih tečeš skor ovér,
Pa le narastaš v eno mer.

Oh, naj sem tičica nebés!
Kakó bi lehko zletel črez,
Al naj sem tvojih vód postrv,
Ne prašal bi za most al brv.

Al nimam tičjih ne kreljút
In tudi ribjih ne plavút,
Mostove in brví pa je
To noč pobrala Sava vse.

Hoj, čuješ ti, ki tvoj je brod,
Ki voziš se od tam do tod,
Ki veš valovom stati v bran,
Prepeljaj me na ono stran!

„Bedák le dela sebi v kvar,
Ne vozim za nobén denár,
Poglej le val, vrtincev poln,
Pogoltnili bi moj mi čoln."

„Al tí povéj mi, moj junák,
Pa kak opravek ímaš tak,
Da siliš tak na ono stran
In prek bi rad bil prepelján?"

Znan ti je grajski lepi vrt,
Ki je za proste nas zaprt,
Al zlati ključ odprè skrivàj
Za nas ga tudi kdaj pa kdaj.

Iz njega kupil sem si rož,
Kakoršnih tukaj ne dobóš,
Pa sem jih lepo v šopek zbral
I svojemu dekletu dal.

Zató pa rad bi vedel zdaj,
Al dekle jim priliva kaj,
Al šopek je zelèn al suh,
Al íma še poprejšnji duh.

Al dekle moje blizu ni,
Prek Save daleč tam stojí,
Zató pa bil na ono stran
Tak silno rad bi prepelján.

„Zdaj pa celó ne vozim te,
Junák, ki ima rad deklè
In ki jo ljubi prav zarés,
Brez čolna tudi pride črez."

„Če plavati ne znaš, ne veš.
Zakáj prek vode ljubit greš?
Le glej, za te ni moj čolnìč
Postani riba al pa tìč!"

Požéri ti vrtinec čoln,
Kedar bo najbolj z blagom poln,
Potopi te povodni mož,
Kedar na sredi vode boš.

Al ne! še prejmi tísoč hval
Za dobri svet, ki si ga dal,
Čolnár, ne bodi náme hud,
Da sem bil tako náte ljut! —

Zaprašil sem se v Savni val,
Preplaval sem črez vódo kmal,
Prijazen bil je val z menój,
Vrtìn mi djal: nič se ne boj.

Obá pa sta mi rekla to,
Da vode ljubih ne žeró
Nič več, odkar Leander mlad
Dobíl je v njih vročini hlad.

Od ljubim blagih vod podprt
Pritečem kmal na ljubčin vrt,
Na ljubčnem vrtu šopek moj
Precvita ves veselih boj.

Priliva mu, postàl ni suh,
Iz njega gre poprejšnji duh,
In meni níkdar žal ne bo,
Da ljubit šel sem črez vodó.

Poglejmo n. pr. tudi, kako se je pesniku posrečila „Vojska z volkom in psom".[1]) To naivno pripovedovanje, ta dobrodejni humor, ti zveneči šestomeri

[1]) Posneta po narodni pravljici (glej „Narodne pripovjesti", II. izdanje, str 269) in tiskana v Glasniku (VII., 111, 119) pa tudi, nekoliko okrajšana, v Sketovem berilu za V. in VI. razred srednjih šol, v Celovci 1886, na 84 str.

ujasnijo obraz najlenejšemu učencu, kadar jo bere v šoli. Ta pesem je in ostane pravi vzor živals pravljice. Ž njo je pokazal Valjavec, kaj se da nared tudi iz neznatne narodne pravljice, pokazal naši pesnikom, kolik zakład je zakopan v našem narodn pesništvu tistemu, ki ga zna najti in dvigniti

Poglejmo nadalje, kako je znal pesnik izkorist neznatno samo 13 kratkih kitic obsežno narodno pes „Zorika in Solnčica“. Iz nje je naredil 72 strani d romantični epos v treh spevih, zložen nekaj v zv nečih asonancah, nekaj v jambiških kiticah.

Narodna pesem iz Preddvora, iz katere je Valjav zajel snov svoji romantični pesmi „Zora in Solnc in katero je zapisal zgoraj že omenjeni pesnikov roj in žensev, pozneje sloveči jezuit Janez Valjav leta 1850. v Srednji vasi, slove tako:

Zarika in Solnčica.

Star Vah jin stara Váhinja
Prosíva sta lepó bogá,
De b' jima dav jen poros lep.
Boh jima j' dav jen poros lep.
Boh jima dav je hčeri dve,
Ta prva j' biva Zárika.
Ta druga j' biva Sončica.
Sončico vkrade turšči car,
Zariko vzame španšči kralj.

Zaričin mož na semenj gre,
Pa praša mvade Zariče:
Kaj pa ti kupim na semnjì,
Kar bi po všeči b'o tebì?

Zarika tok odgovarí:
Kar najdeš tam nej levšega,
Nej levšega, nej dražega.

Sončica na semnji stojí,
Jin Zar'čin mož tok govari:
Kolkò pa Sončica veljá?

Sončica štir sto kron veljá,
Gdor jih imá, ta nej jih dá,
Gdor jih pa níma, nej nehá. —

Zarika táko govari:
Kaj si mi kupu za semènj,
Vse levši koker sama sem,
Vse draži koker sama sem?

O nič ne marej, Zarika
Štenže nam bo pométova,
Vsak dan bo grš' prhájova.

Sonca j' štenže pométova,
Vsak dan je levš' prhájova.

Že mi pokliče hvafce vse:
Le pejte vovit ríbice,
Ki so z iménam kačice.

Zar'ka je kače kûhova,
Sonca jih je pokúšova,
Sončico gvava zabolí,
De precej v lica vobledí.

Sončica j' šva v ta gornji stan
Le vleci, veterček hvadán
Semkej jiz vaščih deževá.
Čer so voča jin mat' domá.

Zarika je posúšova,
Močnó se je prestrášiva:
O Sončica, sestra mojà,
De nisem ved'va preh tegà!
Pa sem ti dava káči strup.

Zarika tudi vomedli
Jin dušo s Sončico spustí. —
Kokó je vender to hudó,
De sestra sestre na pozná
Jin strupa kačiga ji dá!

In kaj je naredil Valjavec iz teh kratkih vrstic? Lepo in dolgo pripovedno pesem, tudi gledé oblike dovršeno takó, da ji še dandanes, ki smo v takšnih stvaréh precej občutni in natanki, ničesa ne moremo očitati. Vsebina Valjavčevi pesmi je pa ta: V petnajstem veku Bosenski paša udari z malo četo divjih Turkov na Kranjsko ter oblega ž njimi grad slovenskega graščaka na Gorenjskem, ki je imel dve lepi hčeri Zoro in Solnco. V Zoro se je bil zagledal krepak in zal gorenjski kmetski mladenič; tega pa ne ljubi Zora, ampak nje sestra Solnca. Ko zdaj svojo tajno ljubljeno devico vidi v takšni nevarnosti, zbere četo gorenjskih junakov, plane po noči na turški tabor ter zmane sovražnika. Samo jeden Turek uide smrti na naglem konji, a ta odnese s seboj predragi plen — graščakovo hčer Solnco. V tem tudi deželni glavar s svojimi vitezi prihiti obleganemu gradu na pomoč; ko vidi, kako junaško dejanje je izvršil mladenič, poroča to cesarju in ta povzdigne gorenjskega korenjaka v plemeniti stan.

Ker je zdaj tudi Zora rada videla svojega rešitelja, že misli graščak na to, da bi si pogumnega in zdaj tudi plemenitega mladeniča vzel za zeta. Toda tist čas pride v njegov grad bogat in imeniten vitez don Almiro in —

Vitez ni umel Slovenke,
Gospodična ne Španjolca,
Toda Amor tolmačitelj
Je ljubečega ycsoljstva.

Šla je iz slovenske zemlje,
Da postane španjska dona,
Spremljevale so jo želje
In voščila vsega roda.

Slovenka Zora s svojo lepoto in ljubeznivostjo kar očara španjsko gospodo in don Almiro presrečno živi ž njo polno leto. Sreča njegova prikipi do vrhunca, ko mu Zora porodi krepkega sina.

Don Almiro izpolni svoji ženi vsako željo, ki jo bere raz njenega obraza. V tej sreči pa se prevzame Zora.

„Ti praviš, da je ni nad mene
Lepote krasniše nobene
Na zemlji, koder solnce sveti,
In praviš, da imam le želeti,
Pak imam, kar želim imeti.

Prišla do nas je govorica,
Da lepše ni na širu zemlje
Kot je Zaira, sultanica;
Godi krščani se krivica,
Po sili se ji vera jemlje.

Zairo videla bi rada;
Napoti se do Carjigrada,
Pak iz haréma jo odpelji,
Da tam ne zvene cvetka mlada,
Kjer jo držijo proti želji."

Komaj Zora izreče te besede, že se jih kesa; zakaj don Almiro, ki je že poprej prehodil pol sveta, izbojeval mnogo bojev in izvršil mnogo neverjetnih činov, odpravi se nemudoma v Carjigrad, kjer prebije celo leto, dokler se mu naposled ne posreči, da podkupi žida, ki je imel pristop v harem; z njegovo pomočjo Zairo izvede iz turškega ujetja ter jo pripelje na svoj grad na Španjsko, pa je ne pokaže precej Zori, katero strašno grize ljubomorstvo.

Don Almiro je napravil velike gosti, ko je svojo Zoro pripeljal na svoj grad; povabil je vso znano gospodo na botrinjo, ko se mu je rodil sin; zdaj napove na svojem gradu veliko slavnost, ob kateri hoče španjski gospodi pokazati Zairo.

In Zaira v sobo stopi,
Kip z lepoto preposut;
In očesu, ki jo vidi,
Trip zastane od krasu —

Dona Zora, dona Zora,
Tak nikar ne prebleduj,
Kaj ti tako srce vjeda
Ljubomorstva smrtni strup?

Don Almiro, don Almiro,
Tako se ne prehinjuj,
Zvest si Zori, pa se delaš,
Kakor da bi bil ji tuj.

Zori strašne, celo peklenske misli rojijo po glavi, kako bi se iznebila svoje tekmovalke. Ravno tist dan pa pride tudi slovenski junak v Almirov grad. Ker svoji srčni rani domá ne najde leka, napoti se na božjo pot k sv. Jakobu v Kompostelje in vračaje se z božjega pota, hoče tudi pogledati, kako se godi Zori. Tej dojde junak ob pravem trenutku. Hoče se maščevati svojemu možu in kakor misli, da don Almiro gorí za Zairo, tako hoče tudi Zora v junaku vzbuditi mladostno ljubezen do sebe. Toda ta se slučajno na grajskem vrtu snide z Zairo, spozna v nji Solnco,

pové ji, da je Zora nje sestra. Almiro Zorin mož. Solnca mu razodene svojo mladostno ljubezen, svoje čudne zgode. Ljubezen do kranjskega junaka jo je obvarovala, da se ni udala turškemu carju; ta ljubezen je

„Kot angelj varuh iz nebes
Pred mé in greh nasula jez“.

Zdaj se spoznajo vsi, in veselja in sreče ni ne konca ne kraja.

Za teden bili so na poti,
Don, dona, Solnca in junak
In z blagom poslov velik vlak;
Vesele duše bil je vsak,
Na Kranjsko šli so toti.

Privede vse na Kranjsko tir,
Na Kranjskem bil je velik pir,
Junak se s Solnco je poročil,
Nad hiši dve se je zabločil
Veselja lok, nebeški mir.

Ta pesem spada mej najboljše proizvode Valjavčeve Muze, če tudi v drugem delu spominja nekoliko na Prešernovo „Turjaško Rozamundo“: pozna se ji, da je iz moške dobe pesnikove. Nekatera mesta v nji so tako humoristično zavita, da se bralec nehote domisli V. Scheffla. Le škoda, da ta krasna pesem leži pozabljena v knjigi, ki je dandanes malokomu dostopna. Ali res ni nikogar, ki bi „Zoro in Solnco“ [1]) iznova dal na svetlo Slovencem, ki tako krvavo pogrešamo dobrih epskih proizvodov.

Med večjimi popolnoma izvirnimi epskimi proizvodi Valjavčevimi bi bilo omenjati še dveh: „Brezbožnik“ ter „Zorin in Strlina“. O prvem bi rekel, da se pesniku ni posrečil. Kmet žganjar, bogotajec, požigalec ni ravno mikaven pesniški predmet, a ta predmet opeva Valjavec nekoliko prerazsežno in prerealistično, da bralca ne more ugreti, če tudi se mora časih čuditi njegovemu krepkemu opisovanju. Nasproti je pa „Zorin in Strlina“ tako nežna in nedolžna idila, da ji v naši književnosti ne vem primere. Deček Zorin in

[1]) Cvetje iz domačih in tujih logov, 33. zvezek, v Celovci 1866.

deklica Strlina se v otročjih letih seznanita in spoprijateljita, da kar ne moreta prebiti drug brez drugega.

In kaj je bil ta srca vžig,
Ki strnil je na prvi mig
Mladostne duše tak lepo?
Bilà je scer ljubezen to,
Al tak je še ne morem zvati.
Oboje dete premladó
Je še, imé mu tako dati.
In kakor rečem, nimam prave,
Besede nima jezik moj,
Dajal izrazu lastne glave
Po svoje vsak pomen bo svoj.

Strlina pridna, nedolžna in lepa deklica popolnoma prestvari nekoliko nagajivega in prešernega Zorina. Ta odide v mestne šole, Strlina ostane doma. Odsotnost in razdalja pa ne pretrga srčnih vezi, ampak jih le še bolj nategne med obema: iz prijateljstva se rodi ljubezen, tista čista ljubezen, ki oba obvaruje greha in zmot. Tako mine nekoliko let. Strlina vzraste v krasno, zorno in pobožno devico, Zorina pa v visokih šolah napadajo verski dvomi, da sčasoma izgubi vso vero. V takšnem dušnem stanji pride na počitnice; ljubezen do Strline je tako močna, da blizu nje spet potihnejo notranji viharji. Po stari navadi gre Zorin na Velikega Šmarna dan v cerkev in tu vidi, kako po končanem cerkvenem opravilu Strlina lepa in čista kakor angelj nebeški, prejme sv. obhajilo. Z vso strastjo ob tem pogledu napadejo Zorina verski dvomi, dušo mu osvoji peklenska oblast, spozna, da ni vreden tega angelja v človeški podobi, zbeži iz cerkve in za vedno iz domačega kraja.

Strlina, zdaj si pač Strlina,
Vstrelila si na smrt Zorina.
In kaj, Zorin, spet njo dolžiš?
In sam si kriv, kar zdaj trpiš. —
Zorin, Zorin, gorjé Zorin,
Dozorel, zrel si za pogin!

Posebno krasno riše pesnik v tej pesmi grozno stanje Zorinovo v cerkvi v nasprotji z nebeškim mirom v angeljsko čisti duši nedolžne Strline in veselje, ki odmeva po nebesih zaradi nje svetosti in pobožnosti. Krasni v tej pesmi so tudi verzi „Prijazno mestece

je Kranj" itd., v katerih pesnik poje slavo nekdanji gorenjski stolici in opisuje svoje srečno mladostno življenje v tem mesteci. Še nihče Kranja ni slavil v tako lepih verzih, zánje bi zaslužil pesnik, da bi mu Kranjci podelili kar — častno meščanstvo.

Gledé oblike Valjavčevih poezij bi bilo pripomniti, da pesnik ljubi po vzgledu narodnih pesmi kolikor moči priproste in prozorne kitice, največkrat z zaporedno rimo. V tem oziru sta za pesnika, kakor sem že zgoraj rekel, jako značilni po narodni pravljici posneta „Tica pivka" in romanca „Prek Save".[1]) V takšnih kiticah je zložil tudi prevesni del svojih legend. Da zna pa zlagati tudi umetne kitice, to je pokazal v svoji pripovedni pesmi „Naglica se rada kazni"[2]) in zlasti v poprej omenjeni epopeji „Zora in Solnca". Jako mnogo njegovih pesmi ima samo moško rimo, katero je, kakor znano, zelo težko dobro pogoditi, a Valjavcu se je to posrečilo v toliki meri, kakor nobenemu drugemu naših pesnikov, to pa zlasti v pesmih iz moške dobe pesnikove.

Tudi kot prelagatelja srečujemo Valjavca v naši književnosti; tako n. pr. je preložil iz Vergilijeve Eneide II. 1—197 verz v „Slov. Bčeli" (1853), Homerjeve Odiseje I. spev v „Glasniku sl. slovstva" (1854), „Čveteri veki ali dobe sveta" v Bleiweisovem „Koledarčku" (1856), Goethejevo „Ifigenijo v Tavridi" v programu Važdinske gimnazije (1856), Sofoklejevega „Ajanta" z uvodom v „Cvetji iz domačih in tujih logov" (1862), Halmov igrokaz „Der Sohn der Wildnis" in še nekaj drobnejših stvari iz Goetheja, Castellija, Mickiewicza itd.

Ne morem pa skleniti tega poglavja, da ne bi izrekel iskrene želje, naj bi pesnik na svoja stara leta zbral svoje najlepše lirske in zlasti epske pesmi, ki so zdaj raztresene in nekoliko tudi pozabljene po mnogovrstnih slovenskih novinah, ter jih v novi izdavi poklonil svojemu narodu. Lepa knjižica bi jih bilo. V to zbirko pa naj bi vzel tudi svoj prevod Sofoklejevega „Ajanta" in Goetheve „Ifigenije", od katerih je zadnja malokateremu Slovencu prišla pred oči.

---

[1]) Glasnik, 1863, 161.
[2]) Novice, 1855, str. 356, 360, 364, 368, 372, 380.

IV.

V obče je že znano in se po dr. Štrekljevi izdavi narodnih pesmi razvé dodobra, kako so starejši književniki, Vodnik, Prešeren, Smole, Ledinski, Poženčan in celó St. Vraz nabirali naše narodno blago. Mislili so, da se pesmî v narodovih ustih niso ohranile popolne in čiste in da jih morajo zatorej „popravljati". V teh napačnih mislih so nam nekatere bisere našega narodnega pesništva n. pr. „Lepo Vido", „Rošlina in Vrjanka", „Mlado Bredo" i. dr. izpridili tako, da je le iztežka razbrati iz njih, kaj je narodna svojina, kaj umetni primeček in podvržek. Le sreča, da ti nabiralci niso poznali narodnega deseterca in da niso vedeli, da mora ta verz po drugem stopu imeti odmor, tako da je mnogo podvrženih verzov spoznati že po tem, da nimajo odmora po drugem stopu. Zdi se mi, da se tudi Valjavec tega, tiste čase občnega književnega greha ni popolnoma ogibal v tistih lepih narodnih pesmih, ki jih je priobčil v Janežičevem „Cvetji slovanskega naroda" (1852), in v njegovem „Glasniku" slovenskega slovstva (1854). Morebiti, da gre nekoliko takih popráv tudi na urednikov rovaš. A bodi si kakorkoli, velika hvala gre Valjavcu že za to, da je v teh dveh zbirkah ohranil lepo številce pesmi, ki se z vso pravico smejo prištevati najlepšemu cvetju našega narodnega pesništva, tako n. pr. „Brédko", jedino meni znano inačico „Mlade Brede," dalje „Siroto Jerico," prekrasno, po vseh naših šolskih berilih udomačeno pesem, lepe legende o sv. Valentinu, sv. Urhu, sv. Barbari, sv. Kristini in še nekoliko drugih. Od tistega časa pa, ko je Valjavec, bivši učenec velikega našega Miklošiča, spoznal pravo bistvo in visoko ceno našega narodnega pesništva, nabiral je te stvari kritično ter jih zapisaval tako, kakor jih je slišal iz narodovih ust. Narodno blago pa je Valjavec nabiral po dveh jako oddaljenih pokrajinah: v mlajših letih v svojem rojstvenem kraji v preddvorski okolici[1]), poznejše čase pa po vzhodni Štajerski, med ogrskimi Slovenci, po Varaždinu in njegovi kajkavski okolici. Nabrane stvari je razglašal po

[1]) Glej Kres, 1884, 179.

raznih časopisih in zbirkah, tako da so zdaj le malokomu vse pristopne.[1])

O narodnih pesmih, kar jih je nabral Valjavec, pričakujemo, da jih natisne dr. K. Štrekelj v svoji veliki zbirki. Zatorej ne bodem govoril tukaj o njih. Toda velika škoda je za ono pripovedno blago neprecenljive vrednosti, ki je raztepeno po novinah. Kako je veliki Miklošič čislal Valjavčeve zbirke, to vidimo iz besed, ki jih je izrekel že leta 1858.[2]) o kajkavskih pripovestih: „Ihr Werth beruht erstens auf ihrer Bedeutung für die slavische Mythologie: sie enthalten, was sich das slovenische Volk in jener Gegend über die Rojenice (altslovenisch roždenicę), die auch Sojenice (das altslovenisch sąždenicę lauten würde) heissen, und über die Vilen erzählt. Es gereicht dem Sammler zu nicht geringer Ehre, diese Bedeutung unter seinen slovenischen Stammesgenossen zuerst erkannt zu haben. Möchten auch in anderen vom slovenischen Volksstamme bewohnten Gegenden nach diesem Muster Sammlungen von Märchen veranstaltet werden und mit der Zeit eine slavische Mythologie im Sinne der Grimmischen ermöglichen!“ Potem ostro graja Trstenjakovo neznanstveno raziskavanje slovenskega bajeslovja in Majarjevo kovanje novega slovanskega književnega jezika ter nadaljuje: „Der Werth derselben beruht zweitens auf ihrer Bedeutung als Proben jener Abart des Slovenischen, welche durch den Einfluss des Serbischen und Chorvatischen entstanden, in Provinzialcroatien

[1]) Tiskane so: v „Sloveniji“ (1848, 1849); v „Cvetji slovanskega pesništva“ (1852); v „Slovenski Bčeli“ (1851, 1852); v „Glasniku slovenskega slovstva“ (1854); v „Novicah“ (1855, 1856, 1857, 1858); v „Glasniku“ (1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1866, 1867, 1868); v „Zori“ (1872); v „Vestniku“ (1873, 1874); v „Slavische Bibliothek“ (1858, II. zv.); v programu „Varaždinske gimnazije (1858 in 1875); v knjigi „Narodne pripovjedke“ skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. U Varaždinu 1858, 8, X+315 str., ki je prišla v drugi izdavi na svetlo pod naslovom „Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici“. U Zagrebu izdala knjižara Dioničke tiskare 1890, 8, X+315 str.; v „Kresu“ (1884, 1885, 1886) in naposled v „Slovenskem Narodu“ (1873. l. 272—291; 1874. l. 60—69). Kdor bi to ogromno blago izdal v posebnem delu, nabralo bi se nekoliko obilnih zvezkov.
L.

[2]) Slavische Bibliothek, II, 169, 170.

gesprochen wird...“ Tako je pisal Miklošič, ki je takrat poznal šele dvanajst kajkavskih pripovesti, katerih je Valjavec pozneje nabral še na stotine. In res, kolikor imamo svoje mitologije, to je znanstvene, resnične mitologije, a ne izmišljene in od drugih Slovanov pobrane, vsa je oprta na Valjavčeve zbirke. In koliko znanstvenega gradiva je nakopičenega v teh stvareh, to sta pokazala Krek v svoji znameniti knjigi o slovanski tradicijonalni književnosti in še bolj Miklošič v svojih monumentalnih delih, kjer so Valjavčeve pripovedke povsod, bodisi v velikem staroslovenskem slovarji, bodisi v primerjajoči slovnici slovanskih jezikov, bodisi v drugih večjih njegovih spisih naštete med glavnimi viri, iz katerih je zajemal Miklošič. Znanstvenim možem in vsem ljubiteljem narodnih stvari je Valjavec močno ustregel s tem, da je že leta 1858. v večkrat navedeni knjigi objavil 25 pravljic o Vilah, 11 o Rojenicah, 11 o Volčjem pastirji in 73 o različnih drugih stvareh in da je to knjigo l. 1890. izdal v drugem natisku, da si jo zdaj vsak lahko omisli. Kdor se uglobi v to knjigo, ne more prebiti brez nje, toliko mu podaje na več strani zanimivega beriva, tako n. pr. vem, da je bila Levstiku vsakdanja dušna paša.

Toda četudi Valjavčevega nabranega narodnega blaga ne sodimo raz znanstvenega, ampak raz zgolj estetičnega stališča, moramo največjo hvalo dajati možu, da je našo književnost obogatil z mnogimi bleštečimi biseri, ki bi se bili drugače brez dvojbe pogubili ali pozabili. Nekoliko res neveščega bralca v Valjavčevih zbirkah moti kajkavska slovenščina, ali tej nepriliki bi bilo lahko pomagati. Mnogi naši književniki, ki pišejo slovenske knjige za šolske knjižnice, prelagajo Andersenove ali Grimmove pravljice. Nečem jih grajati zategadelj; kar je lepo, je lepo, pa si bodi v kateremkoli jeziku. Mladina zlasti v nižjih razredih naših šol rada prebira takšne stvari ter si zabava ž njimi svojo domišljijo. Samo opozoril bi rad naše književnike, ki pišejo takšne knjižice, zakaj hodijo tako daleč na tuje po književno tvarino, ko je imajo vendar toliko domače v Valjavčevih zbirkah. Kako n. pr. bi ustregla naša „Knjižnica za mladino“ v Gorici vsi slovenski

mladini, ko bi ji v zdanjem književnem jeziku podala nekoliko zvezkov Valjavčevih pravljic in pripovedek iz vzhodnih pokrajin slovenskega sveta. Seveda urednik, ki bi se lotil tega posla, bi moral skrbno paziti na to, da v kajkavskih pravljicah in pripovedkah ohrani slog, dikcijo in tisto narodno naivnost v pripovedovanji, ki veje iz njih, in da samo lokalizme in hrvaške oblike zameni s književnimi, izkratka, da v njih pogodi pravi narodni jezik, a da ne piše „gekünstelt“, kakor je Miklošič imenoval zdanjo našo književno slovenščino.

V.

Sad *znanstvenega* delovanja Valjavčevega nam kažejo nastopni spisi:

1. *Proben des Slovenischen,* wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. Ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde.

Razprava, prva takšne vrste gledé našega jezika, tiskana v letnem poročilu višje gimnazije Varaždinske l. 1858. (IV°, str. 7—20), obseza najprej natančno slovnico preddvorskega narečja, potem pa osem narodnih pesmi iz preddvorske okolice, ki so bile pozneje natisnjene tudi v Kresu (1884, str. 441, 442, 489—492).

2. *Chorvatisch-slovenische Märchen* aus der Umgegend von Warasdin. — Slavische Bibliothek II. (1858, str. 151—170) z zanimivimi opazkami Miklošičevimi.

3. *Narodne pripovjedke* skupio u i oko Varaždina itd. U Varaždinu 1858, 8°, X + 315. Štampao Jos. pl. Platzer. Ista knjiga v drugem izdanji pod naslovom „Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici“, v Zagrebu (1890, 8°, X+315.) Glej zgoraj str. 203 in 204[1]).

4. *O rodjenicah ili sudjenicah.* — Književnik, II. (1865, 52—61). Pisatelj opisuje v tej koreniti razpravi, oprt na narodne pravljice in pripovedke, usodna božanstva slovenska (Rojenice, Sojenice, Usod) primerjaje jih z usodnimi boginjami drugih narodov. Rački v posebni opazki jako hvali Valjavčev spis.[2])

---

[1]) Primeri o tej zbirki Archiv XVII, (1895, 286.)

[2]) Po tej razpravi je posnet dr. Sketov spis „o usodnih božanstvih slovenskih“ v berilu za V. in VI. razred srednjih šol.

5. *Izgledi* slovenskega jezika na Ogerskem. — Predge z letnicami 1802—1830. Letopis Matice Slov. za l. 1874. (str. 102—105) in za l. 1877. (str. 92—131).

6. *Novoslovenski komparativ* prema staroslovenskomu gledé formacije. — Rad jugoslavenske akademije XXXV. (1876, 50—135). Poteknila je Valjavca, da je spisal to razpravo, Daničičeva razprava v Radu XXVI.: „Prilog za istoriju komparativa v hrvatskom ili srpskom jeziku." Zlasti so ga podbodle zadnje besede: „Nije se bolje sačuvao komparativ u ostalijeh Slovena", in želel je pokazati ne toliko to, kako se dela komparativ, kolikor to, da je slovenščina gledé komparativa dokaj bližja stari slovenščini nego hrvaščina ali srbščina, in ta svoj namen je pisatelj popolnoma dosegel.

7. *Imperfekt,* kako se tvori u staroj slovenštini i prema njoj u hrvaštini ili srbštini pak u kajkavštini. — Rad LI. (1880, 87 str.[1]) Svoje mnenje, kako se tvori imperfekt, je pozneje opustil in to tudi očitno omenil v razpravi „Adverbi na ski, ske, ke. ce, ice u kajkavaca." (Posebni odtisek iz Rada CI 1890). Vendar ima ta razprava o imperfektu svojo vrednost, ker je v nji nakopičenih mnogo vzgledov iz starejšega in novejšega jezika. Tu pravi Valjavec: Discimus errando, saepe et pecasse iuvabit (str. 7.). O istem predmetu govori v razpravi „K tvorbi imperfekta u slovjenštini" Rad LVII. (str. 234—235)

8. *Zur Betonung im Slovenischen. Etymologisches.* — Archiv f. slavische Phil. (V, 1881, 157—164). Tu seznanja Valjavec učeni svet z razpravo o. St. Škrabca o slovenskem naglasu in o etimologiji besede „nobeden" iz I. letnika „Cvetja z vrtov sv. Frančiška".

9. *Droben spisek Truberjev.* — Letopis Matice Slovenske za leto 1882. in 1883. (str. 55—63) Govori o prezanimivem Truberjevem spisu „Ena molitov teh kerszhenikou, kir so sa volo te praue vere Viesusa Christusa pregnani," iz leta 1555. Valjavec je dokazal, da je ta spis Truberjev, a ne Vergerijev, dasi je ta podpisan pod molitvijo.

[1]) Ker imam večino Valjavčevih spisov v rokah v posebnih odtiskih, navajam tukaj pač dotično knjigo Rada ali Starin, nato pa skupno število strani iz posebnega odtiska.

10. *Ostatak optativa u slovenštini.* — Rad LXXXI. 85, 2 str.)

10. *Iz kotoribskega protokola.* — Kres (1885, str. 426. nasl.) Podaje vzglede uradne kajkavske slovenščine leta 1724—1733.

12. *Glagolski ulomek.* — Kres (1885, 480). Ulomek kos evangelija sv. Matevža 19, 3—11, ki ga je Va- rec l. 1856. našel na platnicah starega grajskega arja na Turnu na Gorenjskem.

13. *Mittheilungen aus dem kroatischen Kaj-Dialecte.* Ar, arti; 2. Budi čtel = čtej; 3. Odlog. Pondri; Deklič). — Archiv (VIII, 1885, 399—409)

14. *Razgovaranje* meju papistu i jednim luteranom — Starine XVII (1885, str. 232—240.) Zanimiva knji- tiskana v Padovi l. 1555., je zdaj v sv. Marka nici v Benetkah.

15. *Prinesček*, kako in odkod se narodne pripo- i razširjajo. — Kres (1886, 151—154) Vuk — Lionelli!

16. *Veznik: ada, unda.* — Kres (1886, 342—351. kajkavskih tiskanih virih.

17. *Kako je rabila riječca ‚črez' (novoj) slovenskoj knizi je 50 godina.* — Rad, LXXXV, LXXXVII, LXXXIX , 1888. skupaj 199 str.) Valjavec dokazuje v tej žni razpravi, kako se je pomen predloga ‚črez' v enščini premenil ter nemščini prilagodil. Zanimivi iz raznih starejših knjig nabrani obilni vzgledi.

18. *Trnovsko tetrajevandjelije.* — Starine, XX. in XXI, 9, 153 str.) Obseza uvod, razlago in besedilo zna- ćirilskega kodika iz XIII. veka, najbrž iz leta —1273; katerega primerja z Marijinskim evange- . Izdava tega rokopisa je za znanstvene namene važna. Glej, kar o tem piše V. Oblak (Archiv, , 241—248.)

19. *O prijevodu psalama* u nekijem rukopisima tsko-srpsko-i bugarsko-slovenskijem. — Rad, XCVIII, X in C (1889. 1890, str. 220.) V tem razsežnem delu erja pisatelj nekoliko psalterjev hrvaške, srbske in garske recenczije s staroslovenskim prevodom v gla- kem psalterji Sinajskega samostana po Geitlerjevem nji. O važnosti te knjige piše V. Oblak (Archiv , 358—361.)

20. *Djela Jurja Barakovića.* — Stari pisci hrvatski knj. XVII. (1889, XIII + 390). To knjigo je izdal Va ljavec skupno s P. Budmanijem.

21. *Adverbi na ski, ske, ke, ce, ice* v kajkavaca. — Rad CI, (1890, 52 str.) O tej razpravi glej Oblako kritiko (Archiv XIII, 606,—609), v kateri popravlja ne katera Valjavčeva izvajanja.

22. *Pjesni razlike Dinka Ranjine*, vlastelina Dubro vačkoga itd. — Stari pisci hrvatski, XVIII. (1891 XXVI + 245). Knjiga objavlja pesmi hrvaškega pesnik Dinka Ranjine (1536—1607) s pesnikovim životopiso izpod Valjavčevega peresa (26 str.).

23. *Kolunićev zbornik.* Hrvatski glagolski rukopi od godine 1486. — Djela jugoslavenske akademije knj. XII. (1892, XXVIII + 276). Zbornik obsega 8 postnih pridig, zajetih iz glagolskega rokopisa, ki g hrani jugoslavenska akademija, a ga je Valjavec pre pisal v latinico ter opremil s primernim uvodom.

24. *Crkvena prikazanja* starohrvatska XVI. in XVII vjeka. — Stari pisci hrvatski, knj. XX. (1893, 8, 341) V tej knjigi priobčuje Valjavec dvanajst jako zanimiv hrvaških prikazanj (Passionsspiele), katera je zajel i dveh glagolskih rokopisov; prvi iz leta 1556. je bi pisan najbrž v Istri, drugi iz l. 1681. na otoku Hvaru

25. *Prinos k naglasu v (novo) slovenskom jeziku.* — Rad XLIII do CXI. Tudi v 14 posebnih odtiskih (o l. 1878—1895, skupaj 1913 str. ali 119¹/₂ tiskovnih pôl v veliki osmerki.

V tem velikanskem delu ni nameraval Valjave književni slovenščini ustanoviti naglasa, (kar kaž že napis: prinos), pač pa je želel podati podlago i gradivo za bodočo ustanovitev naglasa v našem knj ževnem jeziku, vrhu tega pa vzpodbosti še koga dr zega, da bi opisal naglas v svojem okraji. Doslej s je oglasil jedini dr. K. Štrekelj [1]), ki je pokazal, ka Valjavec ni vedel, da je v goriško-kraškem nareč naglaševanje jednojno, a to ekspiratorno, kakor se j

[1]) V „Ljubljanskem Zvonu" (1885, str. 236—244) in večjem delu „Morphologie des Görzer Mittelkarstdialectes mit be sonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse" Sitzungs berichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Akademie d. Wiss. (CXIII Bd 1 H., Wien 1887, S. A. 8⁰, 122 str.)

Valjavec pozneje preveril tudi za ogrsko slovenščino in sosedno štajersko govorico. Dolenjec in Gorenjec imata pa, kakor misli Valjavec, dasi ne povsod, očito dve vrsti naglasa: jedne besede se kar potiskajo, druge pa vlečejo ali potezajo, n. pr vráta (die Thüre) do vrāta (bis zum Halse). Za razno naglaševanje rabi Valjavcu petero znamenj, katerih pa tukaj ne morem navesti, ker jih tiskarna nima vseh. Veščakom je ta stvar tako že znana, navadne bralce bi pa to ne zanimalo. S svojo razsežno razpravo je Valjavec izdatno pospešil rešitev važnega vprašanja, katero je spravil v razgovor najprej Svetec l. 1863. v „Novicah", in o katerem so pisali za njim Janežič, Žepič, B. Raič, največ pa Škrabec. Kakšno vrednost ima Valjavčeva razprava, vidimo iz besed najboljšega poznavatelja slovenskega naglasa, o. Stanislava Škrabca, v 7. zvezku „Cvetja" iz l. 1895.: „Nevtrudljivi zagrebški akademik Matija Valjavec je doveršil, ni davno, o našem naglaševanju velikansko delo, kakeršnega nima pač nobeden drugi izmej slavenskih jezikov in najberž sploh na vsem svetu nobeden. Tiskalo se je, če se nisem vštel, v triindvajsetih knjigah „Rada jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti" ter pretiskavalo tudi v posebne zvezke, keterih prvi je izdan leta 1878, poslednji leta 1895.; vsi skupaj štejejo čez 1800 strani velike osmerke . . . „V slovarju ga je prof. Pleteršnik vže pridno porabil; da ga bo treba porabiti nadalje tudi v slovnici, o tem, mislim, ní dvojbe".

26. *Rječnik* hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti.

Za ta slovar, ki je začel izhajati leta 1880. ter doslej dospel do 2. zvezka IV. dela, Valjavec že mnogo let pridno zbira znanstveno gradivo iz raznovrstnih knjig in rokopisov. tako da je Jagič Valjavca imenoval „glavnega sotrudnika" Daničićevega. (Archiv, VIII, 153.) Samostalno je Valjavec po Daničićevi smrti leta 1884. uredil „Rječnik" (II, 1.) od besede *čoga* do *čužiti* (113 str.)

27. *Jert*, irt, irta. — *Koroša*, Korošica, Korošec. — *Tržaščan*, Tržačan, tržaški. — Etimološke črtice. — Ljublj. Zvon (1892, 369, 644, 756; 1893, 173).

28. *V Ljubljanskem Zvonu* leta 1893., 1894. in 1895. je priobčil Valjavec svojo jako bogato zbirko tistih kajkavskih besed, katerih ni našel v Pleteršnikovem slovarji.

Pregled zgoraj navedenih Valjavčevih knjig in razprav nam jasno kaže, ne samo kako razsežno, ampak tudi kako raznovrstno in mnogostransko je Valjavčevo znanstveno delovanje. Slavistika skoro nima polja, na katerem bi ne bil deloval Valjavec: folkloristu in leksikografu, slovničarju in paleografu, književnemu zgodovinarju in izdavatelju starih glagolskih in cirilskih kodikov je Valjavcu med slovenskimi učenjaki odkazano odlično mesto. Zlasti pa je poudarjati, da je Valjavec prvi znanstveni raziskovalec našega kajkavskega narečja.

Človek ne vé, čemu bi se bolj čudil, ali mnogostranski učeni delavnosti Valjavčevi, ali njegovi neumorni pridnosti; zakaj pomisliti nam je, da je domalega vsa svoja učena dela spisal poleg svojega napornega učiteljevanja, vrhu tega pa še do svoje pozne starosti ostal duševno živahen, dobrovoljen in dovtipen. Samo za jugoslavensko akademijo je spisal Valjavec nad 240 tiskovnih pôl ali 3840 str. v veliki osmerki, kar bi dalo po priliki nad 4 zvezke Pleteršnikovega slovarja. Gradiva za svoje učene razprave pa Valjavec ni zajemal samo iz tiskanih virov, ampak premnogokrat iz glagolskih in cirilskih rokopisov, kar je tem zamudnejša stvar.

Hrvatje so očitno pokazali, kako znajo čislati dičnega našega rojaka: „Jugoslavenska akademija" ga je počastila z največjim dostojanstvom, katero sploh more komu pokloniti, že pred mnogo leti izvolivši ga za svojega pravega akademika. Moje skromne vrstice imajo ta namen, da bi tudi Slovence opozorile na velike zasluge, katere ima Valjavec za našo leposlovno in učeno književnost, in ako se mi je vsaj nekoliko posrečilo deseči ta namen s tem, da sem slovenskemu svetu na kratko opisal Valjavca pesnika in učenjaka, potem pero zadovoljen položim iz rok.

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaje

Slovenska Matica

III. zvezek

V Ljubljani

Tisk Národne tiskarne

1896

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka

zabavnih in poučnih spisov

Izdaje

Slovenska Matica

III. zvezek

V Ljubljani

Tisk Národne tiskarne

1896

Kazalo.

Stran:

Smrt.

Epsko-lirske slike.

Zložil Anton Funtek.

Prolog.

Z višavo hrib visok se pne,
Nastopa tiha noč;
Na hrib nekdó samoten spe,
Brez glasa predse zroč.

To mož je slok, mršavih las,
Obraz mu kamenit,
Od let upognjen njega stas,
Očij grozníčav svit.

Na potno palico oprt,
Ozre se zdajci v dol;
Na pol v očeh vzplamti mu srd,
Na pol vztrepeče bol.

In ko tako stoji, na mah
Uzre grozeč prikaz:
Smrt sama slóni ob skalâh,
Režeč se mu v obraz.

„Pozdravljen, Ahasvere moj,
Kam gre ti steza spet?
Sestala nisem se s teboj
Že dolgo dolgo let!“

28. *V Ljubljanskem Zvonu* leta 1893., 1894. in 1895. je priobčil Valjavec svojo jako bogato zbirko tistih kajkavskih besed, katerih ni našel v Pleteršnikovem slovarji.

Pregled zgoraj navedenih Valjavčevih knjig in razprav nam jasno kaže, ne samo kako razsežno, ampak tudi kako raznovrstno in mnogostransko je Valjavčevo znanstveno delovanje. Slavistika skoro nima polja, na katerem bi ne bil deloval Valjavec: folkloristu in leksikografu, slovničarju in paleografu, književnemu zgodovinarju in izdavatelju starih glagolskih in cirilskih kodikov je Valjavcu med slovenskimi učenjaki odkazano odlično mesto. Zlasti pa je poudarjati, da je Valjavec prvi znanstveni raziskovalec našega kajkavskega narečja.

Človek ne vé, čemu bi se bolj čudil, ali mnogostranski učeni delavnosti Valjavčevi, ali njegovi neumorni pridnosti; zakaj pomisliti nam je, da je do malega vsa svoja učena dela spisal poleg svojega napornega učiteljevanja, vrhu tega pa še do svoje pozne starosti ostal duševno živahen, dobrovoljen in dovtipen. Samo za jugoslavensko akademijo je spisal Valjavec nad 240 tiskovnih pôl ali 3840 str. v veliki osmerki, kar bi dalo po priliki nad 4 zvezke Pleteršnikovega slovarja. Gradiva za svoje učene razprave pa Valjavec ni zajemal samo iz tiskanih virov, ampak premnogokrat iz glagolskih in cirilskih rokopisov, kar je tem zamudnejša stvar.

Hrvatje so očitno pokazali, kako znajo čislati dičnega našega rojaka: „Jugoslavenska akademija“ ga je počastila z največjim dostojanstvom, katero sploh more komu pokloniti, že pred mnogo leti izvolivši ga za svojega pravega akademika. Moje skromne vrstice imajo ta namen, da bi tudi Slovence opozorile na velike zasluge, katere ima Valjavec za našo leposlovno in učeno književnost, in ako se mi je vsaj nekoliko posrečilo deseči ta namen s tem, da sem slovenskemu svetu na kratko opisal Valjavca pesnika in učenjaka, potem pero zadovoljen položim iz rok.

V pisarni „Slovenske Matice“

ali pri knjigarji

Antonu Zagorjanu v Ljubljani

se dobiva:

1. **Knezova knjižnica** I. zvezek. Vsebina:
Fr. Levec: Anton Knezova ustanova.
Dr. Fr. D.: Gospod Lisec, povest.
Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfe vojvodo. Povest v verzih.

2. **Knezova knjižnica** II. zvezek. Vsebina:
Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest.
Pavlina Pajkova: Planinska idila. Povest.
Fr. Levec: Matija Valjavec. Životopis.

—

Cena vsakemu zvezku 40 kr.

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka

zabavnih in poučnih spisov

Izdaje

Slovenska Matica

III. zvezek

V Ljubljani

Tisk Národne tiskarne

1896

Ob božjem grobu.

I.

Iz večnojasnih je višin
Prišel na zemljo božji Sin.

„Na zemlji Bog se učlovečim,
Zemljane vas otmem, osrečim!“

Bil nauk je kot solnce čist,
Ki ga učil je višnji Krist.

In vender Njemu trnjev venec
Pripeli so krog božjih senec!

„Na križi plačaj svoj zločin,
Dej, kdo te sname, božji Sin?

„Iz grôbov klical si mrliče,
Povej, kdo tebe kdaj prikliče?

„Če res te Bog poslal na svet,
Pa stopi s križa, hôdi spet!“

Tako drhal Boga je klela,
A Smrt se je ob križi vzpela:

„Umri od groznih bolečin,
Počij od muke, božji Sin!“

In vzdihnil je in nagnil glavo,
Od trnjevih ostij krvavo.

In žitja mu zastal je dih,
Na križi je obvisel tih.

II.

Kaj to, če se mrače nebesa,
Če grom vesoljni svet pretresa?

Kaj to, če vre drob zemskih tal,
Če se majo skladovi skal?

Smrt, silni tvoji so zakoni,
Njih moči Bog celo se kloni!

On sam, ki je ustvaril svet,
Mrlič je zdaj, na križ pripet!

III.

V grob skalnat so ga položili,
Pred grob mu skalo zavalili.

Ob grobu pa je stala Smrt . . .
Ha — skala poka, grob odprt?

In On, ki ga ubila zloba,
On vstaja, dviga se iz groba?

Pred Kristom Smrt poklekne v prah,
Božanstva jo pretrese strah.

„Gospod, ki vstal si sam po sebi,
Kako naj se poklonim Tebi?

„Življenje Ti, a konec jaz,
Kako naj gledam Ti v obraz?

„Ti vse, jaz nič — ob skalni jami
Pogled me v Tvojo večnost mami.

„Rodil me greh v nekdanjih dneh,
S krvjo je zdaj izbrisan greh.

„In če je greh izbrisan s svéta,
Dej, je li moč i meni vzeta?“ —

„„Ne, Smrt,““ veli nato Gospod,
„„Nesmrten ni človeški rod.

„„Z zemljani hôdi ti po vrsti,
Obstoj šele pri zadnji krsti.

„„Kadàr bo zadnji pokopan,
I tebi pot bo dokončan.

„„A jaz, tvoj Bog, v brezkončno žitje
Takrat pokličem vsako bitje“ . . .

Prikloni Smrt se mu molčé
In nemo od Gospoda gré.

Hip jeden le je v večnost zrla,
Ob nji od svete groze mrla!

—— ••••• ——

Pri novorojenci.

trok je bil na svet rojen;
Ob njem tri sestre Rojenice
Stoje, zagrnjene v tenčice.
In deje prva belih žen:

„Bogastvo ti poklanjam v dar!“ —
De druga: „Sreča s tabo hôdi!“ —
De tretja še: „Modrost te vôdi!“ —
Ko izreko, premine čar.

A glej, odskoči sam zapàh,
In žena grozna, žena sloka
Neslišno stopi pred otroka
Z nabrušeno kosó v rokàh.

„Nocoj se me, otrok, ne boj!
Življenja le ti čas odmerjam,
A nekdaj zase te poterjam —
Porojen komaj, že si moj!“

V areni.

Tam v areni, čuj, odmeva
Ljudstva glasni vrišč in smeh;
Ranjen grudi gladijator
Tu se na peščenih tleh.

Njemu, ki ga je premogel,
Pogled jasni je uprt
Gori k carju na tribuno:
„Dej, življenje ali smrt?“

Tukaj pa nevdržno lije
Ranjencu na pesek kri . . .
Konec bede, konec robstva,
Konec tudi zle skrbí!

Najsi car bi s prstom mignil:
„Pusti ga, živi naj še“ —
Rana ta je pregloboka,
Suženj čuti, da umre

Kri curlja, oko ugaša . . .
Vender čudo, kaj je to?
Kje arena? Kje gledalci? . . .
Rodne kraje zre okó!

Tam šume stoletni hrastje,
Reka poje pesem tam;
Sredi skal, obraslih z mahom,
Dviga se ponižen hram.

In tam vidi ženo zopet,
Deco vidi nežno spet —
Ali niso jih pobili
Takrat, ko je bil ujet?

ni
lneh . . .

Iz živih je plamenic
Po svetu svit zablestèl.

„„In niti klic niti svit
Ne mine nikoli več:
„Smrt robstvu!“ to klic gromovit,
„Za Krista!“ to svit blesteč.

„„Brezmejen je tvoj zločin,
Od njega trepeče svet . . .
Na veke je tvoj spomin
Proklet, proklet, proklet!“ “

Na zlatem prestolu sedí
Car Neron upalih lic.
Slobode, krščanstva gorí
Po zemlji tisóč plamenic!

—

·iži.

grobe;
;
e.

tov
elo,
ov
selo.

venci;
rak
enci.

e
rcá
nje:

i . . .

—

Most.

Razpenja most se preko reke,
Kot bi postavljen bil za veke.
Ob skladu teh mogočnih skal,
Ob teh drznó razpetih lokih,
Ob trdno zgrajenih obokih
Neviht zaman grmi naval;
Zaman ob silne stebre buta,
Zaman se peni voda ljuta.
In kakor preko varnih tal
Drdra po mostu vlak železni . . .
Najsì valovi spodaj jezni
Grme pogube, smrti spev,
To vse je le nezmožen gnev:
Vladar le človek je prirodi
In človek le ravná jo, vodi!

Viharna noč. Nebeški svod
Gori od bliskov, z gor bučanje
Zveni čez plan, glasan grohot
Med grom ženo vodé brezdanje.
Pogubna noč . . . Iz dalje, glej,
Dve luči se žarita v temi.
Železni vlak. I v noči tej
Drevi se med viharji vsemi.
In bliže spe. Naprej, naprej.
Koles ropot se čuje v noč.
Vóz brez števila parna moč
Podi s seboj na pot daljan.
Stroj hrope glasno. Zvižg glasan.
Nad vlakom dim se vije gost.
Naprej sedaj! Naprej čez most!

) —

opore
čev strah!
ati more
j to? Na mah
rozni krik?
mna vrsta.
lom.
silen grom.
j, vodnik,
a čvrsta?
pomoč?
grozno noč?
a žena?
č nobena!
klè?
ne otmè!
uteši?
e ne reši!
- ha, zadnji hip!
t, posip.
vozove,
v valove.

t podrt.
, mrtve
ne žrtve.
ove Smrt.

Na grmadi.

„Na grmado ga vrzite,
Da mu drzna, kleta ustna
V dimu bodo zamašena,
Da v pepel in prah se zgrudi!
Kdo je sploh ta čarodejec,
Došel k nam iz krajev tujih?
On zavaja nam mladino,
Nauke ji pravi čudne;
Proti šegam in navadam
Starodavnim ščuva tujec,
In mladina, glejte, naša
Že vzprejemlje njega uke,
Roga svetim se zakonom,
Vero dedov naših skruni,
Govori nam bogokletno,
Kakor nismo nikdar čuli.
Kdo še sodil bi neznanca?
Zla dejanja, novi uki,
Vse ga dosti sodi samo!
Na grmadi naj se zgrudi,
In tako se kazni vsakdo,
Kdor bi širil njega uke!“

Pa sežgali so neznanca,
Ker prižgati se je trudil
Luč prosvete med bedaki. —
A ko zvenel krik je ljuto,
Plula gori nad grmado
Smrt je sama in na ustnih
Porogljiv ji smeh je krožil,
Ko kostij je zrla kupec
In grmado dogorelo:

!
ase,
,
ie,
«
en,
iiku.
ua
roet!

Kuga.

Glas je počil tam na daljnem vzhodu:
„Kuga bliža bednemu se rodu.
Kamor dahne, groza tam zavlada,
Kamor stopi, bitij sto popada.
Zrak okužen od človeških žrtev,
Kdor ga vsopne, ta se zgrudi mrtev!"

In prevzame groza vso deželo,
Strah obide mesto, vas in selo.
Kdor utegne, rodni svet ostavi
In pobegne, da se zla izbavi;
Rod človeški moli, plaka, vzdiše,
Čaka smrti, polni božje hiše.

„Ti, ki vladaš, Bog, življenju, smrti,
Čuj, kaj k Tebi kličemo potrti!
Prizanesi nam storjene grehe
In dodeli moči nam, utehe.
K Tebi verno se človeštvo vrača,
Tebi koča klanja se, palača,
Mi vsi Tvoji smo pokorni sluge,
Bog, ohrani nas moreče kuge!"

Vsak dan glasi čujejo se hudi,
Pred oltarjem množica se grudi,
Dan za dnevom si na prsi bije,
Dan za dnevom se izprêvod vije:
„Mi vsi Tvoji smo pokorni sluge,
Bog, ohrani nas moreče kuge!"

Toda bliže spe morilka grozna —
Vernost, ljudstvo, tvoja je prepozna;

›jo strah samo poraja.
›vom bliže Smrt prihaja.

ɔ . . . Kuga v mestu, kuga!
osen. Kdo bo žrtev druga?
nja? — Smrt se glasno smeje:
še več jih ne prešteje!
širo bivališče;
mrti je — grobišče."

ne, groza bleda, tiha,
če od sodrugov diha.
› padajo mrliči,
›n, njega Smrt uniči.

lašno sin pobegne,
ˌsti zdajci ga zasegne;
› pohiti od hčere,
ı . . . Strahu ni primere.

›sem sveta se oglaša —
.vi Smrt ne prizanaša.
ni tu nas Bog ne reši?
› grozo nam uteši!
›rkvi klanjali koleno?
če vino zlatopeno,
nam podá utehe,
ıo in zabimo grehe!"

›vom solnce žarko sije,
ıči kužnimi se krije.
en širi se po cesti,
ın veje v bednem mesti,
.om h grobom se pomiče —
lje, spravi vse mrliče?

V krčmah divje se glasi veselje,
Zle se strásti vzbujajo in želje.
Z ust dekličjih spev zveni brezstiden,
Smrt nad pevko prst drži neviden,
Migne s prstom, in dekle se zgrudi,
Mrtev pade ž njo ljubimec tudi.

„V sebi hraniš krepko žitje, kupa,
Temu leku srce še zaupa — —“
Pade kupa, pade, zažvenkeče,
Pade pivec, v smrti zatrepeče!

Nì razkošje ljudstvu ni uteha,
Smrt pogublja, kuga ne odneha . . .
Topi, mračni, zbor mrličev samih,
Žde otrplo po samotnih hramih.
Pridi konec, nihče se ne méni,
Kot brezumni v zli živé obseni.

A naposled pride doba pozna,
In po cesti stopa žena grozna,
Stopa, sluša, šteje, kima, gleda,
Ko brezmejna se ji kaže beda.
V noč iz mesta končno dalje speje,
Zdaj obstane in tako-le deje:

„Kaj si, človek, proti smrtni ženi?
Črv neznaten le si proti meni!
Dokler v srci še žive ti strasti,
Srd mi vzbujaš, v strásti moraš pasti,
Ali kadar vse ti v prsih neha,
Strast in pónos, vera in pregreha,
Takrat živi, da od groze same
Mreš in gineš, ko pomisliš name!“

Pesem vodnih vil.

Vrsje rase kraj potoka,
V vodo lije ščip zlató;
Z vilo vila jasnooka
Pleše bajno tam koló.

Zdrznejo se zdajci vile —
Kaj molče in kaj strmé?
Glej, mladenke truplo mile
Sèm priplava sred vodé.

Med lase se ji zaplela
Kita vodnih je cvetic,
Vije se ji okrog čela
In okolo bledih lic.

Pa povzame prva vila:
„Kaj vam pravim, sestre vé!
Zrla sem jo, ko hodila
Z ljubljencem je kraj vodé.

„In hodila sta čez loke,
Po livadah, po gozdeh,
In mladenke milooke
Slišala sem jasni smeh!“

In povzame druga vila:
„Kaj vam pravim, sestre vé!
Zrla sem jo, ko točila
Bridke je pri njem solzé.

„In zardela vsa dejala
Nekaj mu je na uhó;
Kaj je bilo, nisem znala,
Zdaj pa vem, kaj je biló.“

—

In povzame t
„Kaj vam pr
Danes je porc
A njegova le,

„Ženin njen s
Drugo mesto i
Nji pa v sebi
Ta potok je pe

Kot bi sama v
Razpleto ji zda
Cvetk povodnih
Vpletejo ji še n

In na bleda mr
Dahne vsaka ji
„Spavaj, sanjaj
Hud je bil ljube

)alje nese val p
ljo, ki je pustila
lad vodami pa
pev povodnih s

/ile tudi ljubav
umreti ne mog
ečna bitja so z
er od bolečin u

——

Dušica.

Po zraku mlada
Dušica plove,
Bog sam jo k sebi
V nebesa zove.
Dušico spremlja
Angeljček sam,
Sicèr ne bi znalo
Detece kam.
Od zláta bliska
Vesoljni se svet,
Na zemlji klije
Ob cvetu cvet.

„Kam, angeljček mili,
Greva sedaj?“ —
„„Dušica, k Bogu
Spremljam te v raj!““ —
„Ali je v raji
Tudi lepó?“ —
„„Lepše je, lepše,
Dete ljubó!““ —

„Mamica, oče,
Kje sta li ta?“ —
„„V raji po tebi
Želita oba.““ —
„Ali pa vzame
V nebesa me Bog?“ —
„„Vzame, da prosto
Boš zemskih nadlog.““ —
„Ej, to je krasno!
Hitiva tedaj!“

Angeljček spremlja
Dušico v raj.

Spodaj na hribu
Pa gleda Smrt;
Izraz ji po lici
Mil je prostrt.
In zadovoljno
Kima predsé
In tiho deje
Besede te:

„Brez matere, otca
Živelo je tod;
V nebesa je dete
Poklical Gospod.
Zdi meni sami
Tako se lepó,
Da je umrlo
In šlo v nebó!"

ı o smrti.

potrt,
ısih te, Smrt:
le in boli!"
nisi nikoli.

j pógled je moj,
svet pred seboj:
ısih je bedno,
nder je vredno.

pše nam zdí,
sove zvení
ıli odprti,
čih, o smrti!

Kip.

„Kar sanjal sem v noči brezglasni,
Nemiren, razvnetih možgan,
To vstani kot živo pred mano,
To z dletom ustvari mi dlan!“

In dvigne se hitro umetnik,
Kot božji začul bi poziv,
Z lic bledih zasije mu plamen —
To genija ogenj je živ.

In vztrajno dan snuje za dnevom,
Da krasni izklesal bi kip;
Grozníčavo dolbe in teše,
Zamujen nobeden ni hip.

In misel dobiva obliko,
Oživlja se mrtvi načrt.
A vsak dan, ko stvarja umetnik,
Zret hodi nevidna ga — Smrt.

Po tvoru se novem ozira,
In časih iz vdrtih očij
Nehotoma njenih posveti
Čudenja iskrenega sij.

„Tako je zapisano v knjigi:
Čas bode ti skoro končan.
In vender, uzrla bi rada,
Kaj duh ti ustvari in dlan.“

Končano. Ob mojsterskem kipu
Počiva kot v sanjah kipar.
Na lici mu plove rdečica,
Razvnemlje ga genija žar.

›kno se vsipljejo žarki,
ıni in gleda na kip . . .
› mu trudno povesi,
nu zastane utrip.

ꞁipom pa slóni še nekdo,
gleda umetniški tvor:
eke boš živel v tem kipu,
.osti delo je vzor.

ıkor! Umreti si moral,
si moral s svetá.
'tvi tvarini si vdihnil
tje: srcé in duhá!"

„Smrt je bajka.“

Karavana vije se po pesku,
Stopa dalje v solnca žgočem blesku.

Brez krepila krajina je pusta,
Potnikom so žejna, suha usta.

Karavano ljuta žeja davi —
Kje studenec v grozni tej puščavi?

„Bog, daj najti nam hladan izvirek,
Jeden žitje nam otme požirek!“

Dalje, dalje karavana speje,
Človek mrje in žival od žeje.

Len prihaja že korak velblodom,
Grozna pot je pod žarečim svodom!

Pesek beli se jim pod nogami,
Kakor v peči bi hodili sami.

Domišljija riše bajno sliko:
Zelenice zro pred sabo diko.

In studenec teče v zelenici,
Palma vitka gleda se v vodici.

Mesec plava v noči nad puščavo
In svetlobo siplje jim sanjavo.

Hladen vetrič diše v zelenici,
Mehko gladi jih po vročem lici.

Bajke pravi starec, vse posluša,
V sanjah sladkih se topi jim duša.

ah se jim skloni glava —
ìno solnce vzplava! — — —

grlu, nad glavami,
jim pod nogami.

velblod jim zgrudi,
ndu jeden tudi.

Oče naš presveti,
am ne daj umreti!"

ı bite pozivi,
› mrliči živi.

ih se žari obzorje,
› peščeno morje!

rdeč oblak obstane!
. Nič se več ne gane!

am preti s pogubo —
komur žitje ljubo!"

rigne plameneči,
ter vse moreči.

težek kakor svinec,
morji vre vrtinec.

neudržno silo
›otnikom gomilo.

ıč, da karavana
› v njem je pokopana.

hlo spi v gomili,
ja k njim ne sili!

Smrt mrličem kaže živo sliko,
Zelenice zro pred sabo diko.

In studenec teče v zelenici,
Palma vitka gleda se v vodici.

Bajke pravi starec, vse posluša,
V sanjah večnih se topi jim duša.

In veselje se jim blésti z lica:
„Smrt je bajka, večnost le resnica!“

Živeti ob duhu...

 podstrešni sobi prostira
Leden se, rezek zrak.
Na postelji trdi umira
Upehan siromak.

Bolnika trpečega gleda
Otrplo, zamišljeno Smrt:
„Duhá ti je strla beda,
Uničila mnog ti načrt.

„V visokih si živel mislih,
Umetnik navdušen si bil;
Le vzori so bili ti v čislih,
Za vzore samo si žil.

„Ob tebi sem često stala
Ponoči, ko tisoč sanj
Na list je roka pisala;
Pozorno sem zrla nanj.

„Skoz okence tesno je silil
In dihal ledeni mraz...
Glej, skoro bi bil se smilil
I meni, Smrti, tačas!

„In bil je na vsakem listi
Zapisan mnog bridek stih;
Med stihi o zlobi, zavisti
Zvenel je mnog žalen vzdih.

„Umejem! Živeti ob duhu,
Ubožec, si hotel ti!
Presmešno! Brez duha ob kruhu,
Tako se najbolje živí!"

V snegu.

Zašel. Brezkončen sneg
Pokriva dol in breg.
Le semtertja grmičje
Izpod snega kipí.
Popotniku v obličje
Ledeni piš vrší.

Kam siliš, potnik, v noč?
Nikjer med snegom koč.
Udira se stopinja,
Sneg seza do kolen,
Život ti ves prešinja
In stresa dih leden.

Neznan mu ves ta kraj,
Ves drug, kot bil nekdaj.
Kako je v tujem sveti
Po kraji tem kopnèl!
Nocoj še htel je zreti
Svoj dom . . . Zdaj je zašèl.

Prešlo je dokaj let,
Kar ta je pustil svet.
Doma je pustil ženo
In deco, ko zaman
Tu delal je pošteno
In trpel noč in dan.

Zdaj vrača se domov,
Pod rodne koče krov.
Bogastvo nosi v pasu,
Zdaj konec bo skrbém

In konec zlemu času . . .
Naprej po snegu tem!

Močneje mete sneg,
Hitreje stopa v breg.
Sneg čez koleno seza —
Naprej samo, domov!
Globoko se ugreza —
Domov, pod rodni krov!

Povsod brezglasna noč.
Obstane, mrklo zroč.
Kam zdaj? Kje steza prava?
Miglja mu pred očmí.
Težkà mu noga, glava,
Znoj čelo mu rosí.

„Za jeden hip samó
Počil bi rad takó!“
Drevo kipi iz snega —
Prostorček kot nalašč!
Tako! Že podnje lega,
Zavit do vrha v plašč.

„Oj, to dé dobro, to,
Počivati takó!“
Prelepe mehke sanje
Objemljejo duhá.
Ves se zataplja vanje . . .
Domá je spet, domá!

Čez dolgo dolgo let
Objemlje ženo spet.
In ta presrčna deca,
Kako zre vanj zvestó!
On sam od sreče jeca,
Rosnó mu je okó.

Ob peči že sedí
In kaj vse govorí!
Kot pravil bi pravljice,
Brez glasa vanj strmé.
Živó se rdi jim lice . . .
Kako to dobro dé!

Toplota mehka tá,
In pa domá, domá!
Blaginja ga prešinja,
Ko tja po sobi zre:
Dnij prejšnjih ga spominja,
Kar vidi tukaj, vse.

Kako bo v hiši tej
Veselo žil odslej!
Zahvaljen Bog, da z blago
Roko ga je privèl
Nazaj v to kočo drago . . .
Zašel? Ne, ni zašèl!

Gosteje mete sneg,
Pokriva dol in breg.
On spi in spi in sanja
Otrpel, mrzel, trd. —
Kdo tu? Molčé se klanja
Nad njega truplom — Smrt.

Na morji.

I.

Po morji plava čoln,
Brodnikov bednih poln.

Razbil je srd valov
Ponosni brod njihov.

Tovariš v grob hladan
Premnog je pokopan.

Ostalo ni jim nič,
Samo le-ta čolnič!...

Nad čolnom vroč oblok,
Pod njim prepad globok.

Pogled hiti željan
Čez nepregledno plan.

Iz kraja bega v kraj:
„Pomoči, Bog, nam daj!“

II.

Po morji plava čoln,
Brodnikov bednih poln.

Mini za dnevom dan,
Po ladji zro zaman.

Oj, kje rešilni brod
In kopna zemlja kod?

Tam teče vir studen,
Tam gozd šumi zelen!

Tam hrib stoji in grič,
Tu nič, nikoder nič!

Kako jih v grlu žge!
Telo od glada mre.

Zdaj jok, zdaj blazen smeh
Odmeva po valeh.

Nato spet grozen molk —
Sledi jih morski volk.

S steklenimi očmí
Na njih čolnič strmí . . .

III.

Po morji plava čoln
Brodnikov mrtvih poln.

Senjava, jasna noč!
Z neba zre zvezd tisóč!

Čez morje veje dih
In spev šepeče tih:

„Zavejem čez morjé,
Kjer svojci jim živé.

„Do mater, žen, nevest
Prinesem zlo povest.

„Velim, da jih je črt
Valov pogreznil v smrt.

„A tega ne izdam,
Kar tukaj vidim sam.

„Prezèl bi bil spomin
Teh muk in bolečin.

„Vsekdar bi zrle čoln,
Mrličev bednih poln!“

———•••———

Trde roke te pehale,
Oh, iz kota bodo v kot,
Trnje bodo nastiljale
Tebi na življenja pot . . .

Ne, nobene več besede!
Blagoslov ni bil z menoj,
Strah me je gorja in bede,
Strah za tebe, deček moj!

Čuj, zvonjenje! Noč se bliža . . .
Zadnjič še kot prejšnje dni
Roka ta naj te prekriža . . .
Moli, moli, deček ti!

Zdi se mi, da v sobo seva
Iz neba čaroben zor,
Moli, moli! Tiho peva
Angeljev ob meni zbor.

Angelj jasen stopa k tebi,
Dlan prostira nad teboj,
Rahlo te pritiska k sebi —
Več ne boj se, deček moj!

Smrt . . . Nebo se mi odpira,
Zadnjič še . . . roko . . . mi daj!
Moli . . . mati, glej, umira . . .
Bog s teboj . . . odprt je raj!

Ob potresu.

Pod zemljo grmi in bobni,
Kot tisoč bučalo bi gromov.
Majo se skaline, šibi
Zidovje ponosnih se domov.
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

„Poguba se vsiplje na nas,
Gorje mu, kdor v hiši ostane!
Osvete nebeške je čas,
Bog kliče na sodbo zemljane!“
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Zatisnil oči je trpin,
Upehan od dnevnega truda.
Grmenje iz daljnih globin —
„Pobegni! Smrt čaka te huda!“
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Zaspal je ubogi bolnik,
O dobi se lepši mu sanja . . .
Bučanje in tožbe in krik —
Prestrašen se vzdrami iz spanja.
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

„Ne jokaj se, deček ti moj,
Saj Bog še nas ščiti in brani!
Tvoj angelj bdi tudi nocoj,
Objemi me, miren ostani!“
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Ha, v stenah je tisoč razpok,
Majo se zidovi in stropje
„Kaj tožba, kaj prošnja, kaj stok?
Zbežimo, že pada poslopje!“
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Kakov je to grozen prasket...
Udaja se tlak pod nogami;
Ljut srca prevzame trepet:
„Usmili, Gospod se nad nami!“
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Končano... Kup strašnih skalin,
Pod kupom mrliči krvavi...
Molitve iz srčnih globin
In prošnje na levi, na pravi.
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava.

Na sipu Smrt klanja se v prah:
„Bog, vsi se ozirajo v Tebe,
In mene mrličev je strah
In groza me same je sebe“...
Nad krajino plava
Noč tiha, senjava...

Mrtvi car.

sveč trepeče žar,
'u bled počiva car.

; prihaja ga kropit,
ɔrihaja vsakdo lit.

prišel seljak ubog,
ov dospel veljak je mnog.

kdo zbegan gleda nanj,
l obseno zlih bi sanj.

ek, mož, ded sivolas
'u plaka tem na glas.

, saj to ni res nikdár,
ev ni prejasni car!

mu igra nasmeh:
a se kot v nekdanjih dneh!

ı tu leži očij —
.r, da njih uzremo sij! —

n na čelu mu igrá,
'sih rana mu zijá.

i bil je vbod globok,
e lil življenja tok!

kdo hodi ga kropit,
ɔrihaja vsakdo lit.

m, ki tukaj v smrti spí,
ı še huje se budí,

In v vsakem srci, mrtvi car,
Zaté gori osvete žar.

Zločin živeje vstaja spet,
Ki storil ga zločinec klet:

Zastave, glej, vijo se v zrak,
Ovenčan dom je v mestu vsak.

Nešteto se vali ljudij,
V očeh žari jim sreče sij.

Saj car, njih oče in gospod,
Došel je sam med zvesti rod.

Glej zbor ovenčanih devic —
Cvetice trosi zbor cvetic!

V nebo se vzpenja slavolok,
Tam, car, te čaka zbor otrók.

In jeden glas kot sam vihar
Grmi v nebo: „Pozdravljen, car!"

Že bliže spe. Tam voz njegov
Posut z množino je cvetov.

In veličastva carju svit
Po lici blagem je razlit.

Pozdrav in krik na vseh straneh,
Na ustna leže carju smeh.

In jasno zre oko na njé,
Ki glasno ga tako slavé . . .

„Za tebe, car, za prestol tvoj
Život mi damo radi svoj.

„In kdor pretil bi tebi smel,
Mi zmanemo ga v prah, pepel!"

.r kot v rajskem snu . .
ır, te čaka tu!

zver na plen, takó
na voz nekdó.

ož se vrh glavé,
rju se v srcé.

ɔodi vsak končan,
ıam slobode dan!"

ılas. Za kratek hip
ıem srca utrip.

k se zdajci vzpne,
na tla podre.

l je vbod globok!
u žitja tok.

lóni smrtnobled,
ivljenja sled.

jok zveni okrog,
, seljak ubog.

izprevod začel,
je visoko vzpel.

rot, obraz udrt . . .
rezglasna, bleda Smrt!

——•-•• —

Pod zemljo.

Zasut je rov. Kot silna toča
Grmele so nad glavo grude.
Obšla moža je groza vroča,
Leden mu strah je šinil v ude.

Kako se rešil, ne umeje,
Odskočil le je v rov globočje.
Živ pokopan. Sedaj že speje
Tovariš k svojcem vsak v naročje.

Nihčè ga morda ni pogrešil,
Ko daleč sam je delal v rovi.
In če ga je, kdo bi ga rešil?
Potekli dnevi so njegovi!

Ugasnila svetilka. V temi
Ob kameniti slóni skali,
Trepeče pod skladovi vsemi,
Ki so ga podse pokopali.

Ni hriba del se le porušil,
Ne, hrib se ves je nanj sesedel . . .
Ha, bolje, da ga je zadušil,
Prednò se je strahu zavedel!

Tam gori deco, ženo vidi,
Luč tam gori na mizi v hiši.
„Kje oče?“ — „Mož, kje bivaš? Pridi!“
Tako vele; vse dobro sliši.

Večerja čaka; po navadi!
A njega nihče ne pričaka.
Otroci že bi jedli radi,
V skrbeh za njega žena plaka.

Okraden.

„Kaj niso zaškripala vrata?
Če kdo bi tedaj, ko sem spal,
Bil prîšel do mojega zláta,
Zakladov si mojih nabral?“

Iz postelje dvigne se starec,
Da široodprtih očij
Vseh zlatih in srébrnih stvarec
Ugledal iskreči bi sij.

Kako jih je zbiral in grabil,
Kaj vse je pretrpel za njé!
Dà, vzpričo zakladov pozabil,
Zadušil celo je srcé.

Z zakladi mu zrasla je duša,
V bogastvu mu žije vsa moč. —
Pozorno v temini posluša . . .
Vse mirno. Brezglasna je noč.

„Nič! Zmota! In vender je bilo,
Kot čul bi korak bil se tih.“
Nemiren zapali svetilo,
Od straha zastane mu dih.

„Razgrni, zlato, se blesteče,
Da vate oko zatopim! —
Okraden!“ . . . Zavrisne, vztrepeče —
Predala so prazna pred njim.

Omahne od divje bolesti,
Izdihne od groze potrt.
Nekdó se oglasi na cesti —
Kdo smeje se, tat ali Smrt?

Trinog.

„Bolezen? Smrt? Nikoli!
Život mi je močan.
Sedeč na zlatem stoli,
Naj vzamem žezlo v dlan.

„Glavo mi krona zlata
Kot prejšnje dni pokrij,
In plašč me od škrlata
Ovij kot prejšnjih dnij.

„Preklinjan in sovražen
Klevetnikom sem strah;
Ko dvignem prst, poražen
Sovražnik pade v prah.“ —

Iz težka trinog vstane,
Ob palico oprt.
Polnoč. Nič se ne gane.
On sam je bled kot Smrt.

Po žezlu zlatem segne,
Odene se v škrlat,
Po kroni prst iztegne,
Okiti z lišpom vrat.

In glej, dvorana jasna
Napolni se takoj.
Kdo družba ta brezglasna,
Kdo gostov poznih roj?

Sedeč na zlatem stoli,
Strmi trinog na nje . . .
Vse giblje se okoli —
Kje jih je videl že?

Ha, groza ga prevzame:
Prišli so iz grobov!
Odprte so njih jame,
Vse polno je duhov!

In bledi in krvavi
Strme, reže se vanj . . .
Trinoga v grlu davi —
Ne, to prikaz ni sanj!

To živa je resnica,
To je osvete zbor!
Kri mu izgine z lica . . .
Zločin, uboj, umor!

Šumenje vstane, rase . . .
Čuj grozni krik in vik:
„Proklet na večne čase,
Proklet, trinog, krvnik!“

In čelo mu oblije
Strahu in groze mraz,
Drhtečih rok zakrije
Upadli si obraz.

„„Dovolj, dovolj!““ Nikoli,
Nikoder konca ni!
Pošastij ob prestoli
Grozi mu roj s pestmi.

„Mi krono ti oblastno
Razbijemo na mah,
Telo, krvnik, brezčastno
Zdrobimo tvoje v prah!“ —

„„Pomoč! Ha, tolpa kleta,
Pošasti ve peklà — —““

„Haha, umri; osveta
Na tebe je prišlà!“

Zapoje zvon iz stolpa,
Pošastni mine čar.
Na hip izgine tolpa,
Sam v sobi je vladar.

Sam? Ne! Trinog oholi
Na tla je padel strt,
A nanj ob zlatem stoli
Strmi brezgibno Smrt.

Med plameni.

Razsvetljeno je krasno gledališče,
Napolnjeno do zadnjega prostora.
Ljudij se vanje srečnih roj je vsul,
Veselje sije z vsakega obraza,
V bogastvo in krasoto se ogrinja
Mladosti cvet in učenosti cvet.
Dà, kdor nocoj je stopil v jasni hram,
V umetnosti ponosno bivališče,
Skrbi moreče pustil je za sabo,
Da si ob vtipih razvedri duha . . .
Kako povsod življenje diha vse,
In Smrti, neme Smrti ni nikjer!

Zavesa vzplava. Kakor v krasnogledu
Vrste se žive slike; zadovoljno
Nasmiha se celo nadložni starec,
In kakor mehki glas zvona, radost
Zveni mu v hladno dušo kot nekdaj,
Ko ga življenja mraz še ni uklenil
V vezi ledene! Iskre plamené
Raz oder duhovitosti . . . A tam,
V zakritem kotu, neopažena,
Tam daleč zadi tli drugačna iskra,
In nekdo klanja se nad njo pošastno
In sope vanjo, da bi vzrasla više —
Poznam te, bitje, ti se zoveš Smrt!

Iskri se lišp z vratov snežеnobelih,
Oči se bliskajo kot jasne zvezde,
Opojen duh iz dragocenih kril
Prostira se po gledališči . . . Kdo
Začutil v njem bi oni duh zadušni,

e kot megla po hiši?
zadi liže plamen
seza više, više . . .
ıe vzpne, kadàr steber
› izpod strehe v noč!
! Kako je dobro skrit,
:apazi njega rasti!
ie med starinami,
lje se lahko zanetnih
više . . . Oni pa,
gledališči žitja,
ako je blizu Smrt!
ogar, da bi slutnja
:rahote nepopisne?
ki širi se povsod —
jim živci vsem.
ga nihče? — Nadalje
. . Smeh, brzskrben smeh . . .
se — kje, nihče ne ve!

ondu hrane zanj!
tam, če ga doseže,
kot plezalec drzen tja
potem bo vsega konec!
eselo prasketalo,
is, zastorov, vrvij,
esa in če butne
rijo, če nizdol
je morje vročih isker,
hko zagornih loti
i — teles človeških!
i duh, dušeča megla
ar zakriti! Mnog
lec že plašnó —

Šepet, zamolkel šum; kot slutnja zla
Prostre se nad vznemirjenim občinstvom,
Gorje — prepozno! Zdajci grozen vzkrik
Na odru in potem tišina smrtna —
Od groze zadrhti srce, raz sedež
Vsakdó poskoči smrtnobled . . . „Gori!
Gori! Otmimo se! Gori! Zbežimo!"

Vali k izhodu se človeška reka,
Z visokih galerij se vsiplje tok.
Gorje mu, kdor spotakne se na begu,
Gorje, komur ni dana krepka pest,
Da ž njo izhod napravi si iz gneče!
Gorje ti, žena šibka, če moža,
Ki se držiš ga krčevito, loči
Od tebe gneča, in gorje ti, deček,
Če materino izpustiš roko! —
Ha, dim vali se gost po gledališči,
Gori zavesa, isker sto in sto
Na pod se vsiplje, trak ognjen se vije
Okrog po zračno zgrajenih napuščih,
Blazine že ovija mehke, liže
Zastore in preproge tam od svile,
Prijemlje se stebričev in okraskov,
In na človeško reko vre pogubno
Ognjena reka! Ali vidiš jih,
Kako žare se lica smrtnobleda,
Kako bleste oči se od plamenov?
In čuješ li, kako brezupen krik,
Kako ječanje, stok, klic zadušen
Zveni v gorečem morji? Dim strašan!
Težak prihaja dih, omamljen pade
Otrok šibak, omamljen mož krepak,
Omamljena mladenka pade cvetna.

Blaginja vam! Menj strašna ta je smrt
Od smrti, ko ob živem še telesi
Prijemlje ogenj se oblek, ko žge
V telo, da zvija se od bolečin!
Kdor pade zadušen, blaginja mu!

Kot reka, ki se zajezi na poti,
Kadâr ustavi jo zapreka silna,
Tako se zajezi človeški tok
Ob vratih! Grozno moč daje obup —
Odtod iz hiše te, na zrak, na zrak!
Tam zunaj jasne bliskajo se zvezde
In mesec jadra sredi njih senjavo —
Kako je lep ta svet, nebeško lep!
A notri tu žari in vre, kot žrelo
Odpiralo bi samo se pekla,
Bruhaje ogenj neustaven k stropu!
In tisoč se plamenčkov druži v plamen,
V le jeden plamen — ha, kdor ni ubegnil,
Ne reši se nikdar! Kako to poka,
Kako se lomi strop — hodnike vse
Že polni dim, od ognja živordeč.
Med njim človeška bitja se gibljó
Ožganih las, goreča grozna bitja!
Zaman rode življenja se željé,
Zaman se vzbuja hrepenenje srčno.
Kjerkoli čaka ženina nevesta,
Kjer žena čaka svojega moža,
Očeta sin, kjer čaka oče sina —
Zaman, nihče več ne pričaka njih,
Ki tolikanj življenja so veseli
Pustili dom in šli se veselit . . .
Rešitve ni, Bog sam jih je ostavil,
Zakaj, ve On, in človek naj ne sodi!

Na streho vlivajo se vodni žarki —
Zaman; še više ogenj plapola.
Do njih, ki še žive v ognjenem morji,
Ne more več rešnik noben. Na trupla
Ožgana — grozovit je to prizor —
Goreči pada les — prežgan je strop,
Grmeč zvali se nanje — zadnji dih
Zbeži pod skladom velikanskih tramov!
Vse mrtvo, kup kostij med žgočim dimom!

A ondu nad plameni plove Smrt,
Režeč se na mrličev grozno kopo.
Nje lice je koščeno kot sicer,
In vender — nekaj giblje se na njem —
Kdo ve, je li to jok, je li posmeh?

Smrtna ladja.

V deželi tam daleč za morjem
Razsajata ogenj in meč.
„Smrt tujcem! Razbijmo okove!“
Upornikov vsak dan je več.

Najboljše junake pošilja
Država tja onkraj morjá . . .
Vse jeklo pobija v tujini,
Upor se zatreti ne dá . . .

Glej, ladja to pač je ponosna,
Ki ziblje se v pristanu tod!
Srčnejših bojnikov kot tukaj
Ne najdeš nikoder drugod!

Od otca, od matere, žene
Poslavlja se viteški roj.
Razpeta so jadra — zdaj dalje
Čez morje, za slavo na boj!

Solzó, ki oko bi zalila,
Na tihem vojak si otre,
A boli ne more zatreti,
Ki v dušo ga peče in žge.

Na sinje valove se vsiplje
Nebeškega solnca zlató,
Dih veje ugoden po zraku —
Zadosti! Rokó še v slovó!

Rokó še v slovo, pa na ustna
Prijateljem, svojcem poljub . . .
Strel poči raz ladjo — „Bog z vami,
Najboljši vas spremlja naš up!“ —

Že ladja hiti iz pristana,
Odhaja na sinjo ravan.
Na ladjo odmeva z obrežja
Poslednji pozdrav še glasan.

Kako li ime je tej ladji?
Moj pogled je v daljo uprt,
Ha, zdi se mi, kakor bi videl
Pod krovom zapisano: „Smrt“!

Plaz.

Prišlà je pomlad na goré,
Na snežne je prišla planine,
Ledene gruče se topé,
Pod solncem sklad sneženi gine.

Kako se skoro vzdrami svet
V življenje bodro, pomlajeno!
S cvetovi vsak bo grič odet,
Zagrnjen v krilo bo zeleno . . .

Ob tebi, koča pod goró,
Požene drevje spet mladice,
Na vejah ptice zapojó
Iz nova solnčne ti pravljice.

Na klop se ded bo hodil gret,
Pred hišo vnuk bo živo skakal,
In z vnukom ded vesel bo spet,
Da cvetno je pomlad učakal.

Prehôdi svet po vseh straneh:
Krasnejše ni nikjer doline,
Kadàr z bregov in gričev teh
Poslednji led in sneg izgine!

In glej, kako se že topí,
Vir z virom v jugu teče boder;
Še nekaj dnij, dve, tri nočí,
In več ledu ne bo nikoder.

Glej, kdo li stopa gori v breg?
Gorje, to sama Smrt je tiha!
Drobi se pod stopinjo sneg,
In jug ob nji močneje piha.

In kamor stopi, pokne led,
Za nje korakom reža zine,
Prasket zamolkel njen je sled —
Gorje, če zdrsne plaz s planine!

Ozri se, ded, na vrh goré,
Ozri se, deček, oče, mati!
„Hej, sneg kopni, led gine že —
Pozdravljen, čas pomladi zlati!“

A Smrt drobi in proži sneg!
Prepozno! Silen grom nastane,
Zdaj plaz — — Gorje, prepozen beg.
Vse ruši plaz, vse tare, mane!

Plasti snežene v dol grmé,
Dospo do koče — vzkrik brezupen ...
Kje mati, vnuk, ded, oče, kjé?
Vse štiri grob pokrije skupen.

A gori sije solnce spet,
Pomlad na hribe že prihaja —
Da, lepši ni nikoder svet,
Kadàr se tukaj led raztaja!

Po vojski.

Iz boja vojaki domov
Pod rodni se vračajo krov.
Otroci in starci po poti
Hite jim veselo naproti.

Oj, koliko jasnih je lic!
Za klicem razlega se klic . . .
Jokala si, žena, po moži,
Zdaj vidiš, desnico ti proži!

Po sinu si, oče, medlel,
Zdaj zopet je k tebi prišel;
Po drugu si mrla, nevesta,
Spet v vas ga privedla je cesta!

Glej, zadi še stopa nekdo,
Ženica ubožna je to.
Stopinja je težka siroti,
A dalje, jedincu naproti!

Kje? Željno ga išče z očmi —
Zakaj li ga k materi ni?
Umolknejo vpričo ženice
In plašno ji gledajo v lice.

Vztrepeče, razume na mah,
V dno srca zapeče jo strah,
Od groze ji sapa zastane,
Strah blazen ji segne v možgane.

Pa zgrudi na tla se drhteč,
Življenja v telesi ni več . . .
Ne, strla sirote ni beda:
Vzravna se in sluša in gleda.

Na ustnih ji kroži nasmeh,
Ko gleda po srečnih ljudeh.
Smijati se starka ne neha,
Vse groza je blaznega smeha.

„Kdo pravi, da sin je ubit?
Saj vem, da kje tukaj je skrit!
Sin, pridi, da spet te objamem,
Da, ljubček moj, s sabo te vzamem!“

In k vsakomur stopi nató
In gleda in sluša skrbnó . . .
„Kje biva? Iščite mi sina!“
Ne more ji sin iz spomina.

Zamolkel se dvigne šepet,
In mnog se porósi pogled . . .
A ona le gleda in sluša —
Umrla siroti je — duša!

svetnik.

e grmada,
divji krik.
ga se sklada
enik.

skladu goli
n, glasen ples:
c blazni, moli,
: nebes!

ai vere nove,
rist? Umri, slepar!
si bogove,
njim te v dar!"

da, ogenj rase,
Grohot in krik.
d, na večne čase!"
oli mučenik.

leč sem ostavil
odni svet,
i se odpravil,
ji dokaj let.

a srcé prepričal
e ga otel
sem vzveličal,
rem vesel!" —

: pred grmado,
rnih las.
staro, mlado
Glavarjev tak posluša glas:

„„Če si bogove naše smešil,
Saj nihče, tujec, ni brez zmot.
Prekliči vse, kar si zagrešil,
In prost od nas ti bode pot!

„„Glej, vedno više seza plamen,
Trenutek, in zgoriš med njim““ — —
„Bog, rad umrjem zate, amen!“
Začuje glas se skozi dim.

„„Pomisli““ — „Ne, za vero pravo
Umrem kot zvesti njen glasnik!“
Glavar povesi sivo glavo,
In spet se dvigne ljuti krik.

Grohotoma drhal se smeje:
„Umri tedaj, umri, bedak!“
Glavar pa spet slovesno deje,
Spoštljivo glas povzdigne tak:

„„Zgoreti mora, da osveta
Ne pride božja nam z višin!
A kdor umira brez trepeta,
Proslavljen bodi mu spomin!

„„Kdo še pred smrtjo bi ga smešil?
Najsì bogov je vzbudil črt,
Najsì strašnó se je pregrešil —
Junak je šel junaško v smrt!““

jednaki.

eč sloni krvnik,
grmi stoglasen krik:
je, vsi jednaki,
prosjaki!"

da bo krvnikov meč
tople krvi rdeč?
e pomaziljen,
prisiljen!

stopi trdnih nog,
kletev krog in krog!
zre raz oder —
i nikoder!

Te ne upa več.
dal glavo pod meč,
, zel občutek
u ta trenutek.

n doli tisoč zre,
e jih vidi vse.
zakone,
lja v spone.

e, zakonov ne,
sto hte za vse:
je, vsi jednaki,
prosjaki!"

je lila kri,
rtev moči ni.
ci že vsaka
toži, plaka.

In zdaj še on! Razsut, razbit
Kraljevski je njegov nakit;
Podrte so postave,
Posneta krona z glave.

In to je tisti rod, ki dlan
Nekdaj je dvignil zanj udan,
Ki vernost nerazrušno
Prisegel mu je zdušno!

„Kaj čakaš, kaj stojiš, krvnik?" —
Začuje kralj srditi krik,
Kot meč mu v srce seže,
Bridkost mu v dušo leže.

Na klado dene glavo kralj . . .
Vse tiho tja do daljnih dalj!
Meč ostri se zablisne,
Na glas drhal zavrisne.

V grohot, vriskanje pa bridak
Zamolklo klic se dvigne tak:
„Vaš kralj, vaš kralj je mrtev,
Osveto terja žrtev!

„Kraljevsko strli ste oblast,
Ž njo svojo ste podrli čast;
Brez nje ste vsi jednaki,
Veljaki in prosjaki!

„A njemu, ki leži ubit,
Najlepši bodi moj nakit:
Kralj nôsi okrog senec
Živ mučeniški venec!

„In najsi mine tisoč let,
V tem venci ne usahne cvet:

ga je zvila,
kropila!" —

do besede zle je del?
je zazvenel!""
jim po udih,
vstane hudih.

rt je stala tod:
azni, grešni rod!
e jekla,
oča tekla!

de strasti se zle,
a čaka vse;
jednaki,
osjaki!"

Božji dih.

Telo je mrtvo. Srepe te oči,
Ki živo zrle so nedavne dni,
Bliskále se v radosti, v boli mrle,
Za vselej so oči se te zaprle.

Iz ust, kaj je kipelo v prejšnjih dneh!
Vesela pesem, jok in z jokom smeh,
Navdušen govor in molitev mila —
Za vselej so ta usta se sklenila!

In te roké! Ljubeče so roké
Objemale, trosile so gorjé,
Storile dokaj, kar na vek ostane —
Zdaj roka se ob roki več ne gane!

In to srcé, ki bílo je tako,
Ki čustev je gojilo sto in sto,
Počiva zdaj po dolgi dolgi dobi
In skoro že strohni, razprhne v grobi!

Nikoli iz otrplih teh možgan
Ne šine jasna misel več na dan.
Visokih del je misel sto rodila,
A zlih rodila tudi brez števila!

Telo je mrtvo. Tisti božji dih,
Ki je oživljal ude, zdaj iz njih
Pobegnil je nazaj v nebo odprto . . .
Kje kdo, da truplo bi oživil strto?

Prešla telesu še oblika ni,
A žive ni v telesi več snovi,
In ž njo lepote ni in ne miline —
Ta splavala v nebeške je višine!

In kdo ve, kdaj in kam Bog modri spet
Milino božjo dahne v širi svet!
Mordà jo zvezdi dá na jasnem svodu,
Mordà jo zemeljskemu vrne rodu!

Mordà iz groba, kjer telo strohní,
Cvetica, lepa kakor sen, vzkalí,
Mordà milino Bog pokloni logu,
Kjer drevje tajno se poklanja Bogu!

Mordà jo dahne v ptičev milih glas,
V planine solnčne, v reke jasni pas,
Mordà vzprejmè ravan jo morska tiha,
Mordà vztrepeče zrak od tega diha! . . .

Glej, dokler pólje božji dih na svet,
Pa stvarstvo se oživlja spet in spet,
Kot božji dih bi vel po širem vrti,
Kjer pade cvet, da vstane nov po smrti!

Poslednja človeka.

Leden je svet, meglâ studenih morje
Prostira se po hribih in doleh.
Ta večni sneg, teh mrtvih skal pogorje,
Tihota grozna ta na vseh straneh,
Ta rezki vzduh in sivo to obzorje —
Gorje, kdor biva po pustinjah teh!
Človeku tukaj v mrazu dih zastaja —
Kdorkoli diha, zbeži s tega kraja!

Nikoli skozi megle te moreče
Nebeških lučij ne posveti žar!
Ledu povsod le velikanske sveče,
Studenci v sren vkovani za vsekdar;
Nikoder bilke, veje zeleneče,
Nikjer se živa ne prikaže stvar!
Ves svet odeva neraztalna skorja
Od južnega do severnega morja.

Pravljica to je le o luči zlati,
Ki lila je nekoč na senčni gaj;
Pravljica le je o zeleni trati,
Ki jo cvetovi krili so nekdaj . . .
Kje viri čisti, pevci kje krilati,
Kje zvezd sijaj, kje ves nekdanji raj?
Umrlo je človeštvo, želje, strásti,
Bol, radost — vse ž njim moralo je pasti.

Mrtvì zemljanov vseh so milijoni,
Gomila jim je gora in ravan . . .
In vender, glej, na skalni steni slóni
Lesen in s slamo krit človeški stan.
Kdo to, ki smrtni grozi se ne kloni,

kopan?
še teka,
veka!

ga doba
njih dveh!
l svetloba,
kalnih tleh.
roba,
greh!
ka,
poteka!

li k njima,
svit.
ima,
azlit.
ima —
ostit!

pretresa!

na sveti ...
Smrt.
n zreti,
t.
zeti
! Podrt
a se zgrudi,
art je tudi!

Pred božjim stolom.

Tam gori sveti solnce jasno,
V nebesih vlada večni Bog,
In petje angeljev stoglasno
Zveni po nebu krog in krog.

Pred stolom klanja se v trepeti
Sam Ahasver, človeštva duh.
Sijaj oko mu jemlje sveti,
Nebeški spev mu mami sluh.

In Bog na stolu rahlo migne,
In zdajci petje izzvení;
On sam pa višnji glas povzdigne
In Ahasveru to velí:

„Pred tisoč tisoč leti moja
Pozvala te je volja v svet;
Zdaj došel ti je čas pokoja —
Kako prebil si vrsto let?“

De Ahasver: „Gospod, zakrito
Nič Tvojim bilo ni očem!
Ko pot sem hodil vekovito,
Ti zrl si name, dobro vem!

„Prebil sem dokaj v vsi tej dobi,
Dovolj trpel, dovolj grešil,
Prevzeten v strasti, borbi, zlobi
In trdovraten često bil.

„Zakonom večne se usode
Upiral sem, vid drzni moj
Prediral v tájen je prirode,
Pred stol celo je hitel Tvoj.

„Jednak sem hotel biti Tebi,
Jaz črv, jaz prah, jaz nična stvar!
A Ti pozval me nisi k Sebi,
Da kazniš me, moj kralj, moj car!

„Prešeren v grozni Te slepoti
Pehniti htel sem raz prestol,
Tajil Boga celo v grehoti
In rogal Tebi se ohol . . .

„Ti gledal si na to početje
In v prah za greh me nisi strl!
Prešlo stoletje, tisočletje . . .
Zdaj zadnji je zemljan umrl!

„Gospod, ne prosim Te pravice,
Pravica Ti si čista zgolj!
Ne, milost Ti obsolnči lice,
Pogled mi en je Tvoj dovolj!

„Dovolj, da le en hip pogledal
V nebá sem Tvojega sijaj —
Tegà se hipa bom zavedal,
Če pahneš me z neba nazaj!

„Z menoj prose Te milijoni,
Katerim bil sem jaz vodnik,
Kleče, da milost jim nakloni
Njih Bog, njih stvarnik, njih sodnik!

„Ti vse, jaz nič! Karkoli storil
Človeški duh grehot je, zla,
Za vse, moj Bog, sem se pokoril —
Pred Tabo grudim se na tla!

„Najsi grešil sem, vender žilo
Neznano čustvo mi vsekdar:

Oko bi bilo rado pilo
Višin teh večnojasni žar!

„V nižino pač, a tudi gori
Vodila me je zmotna pot.
Iz tèm vodili so me vzori,
Iz brezdna greha, strástij, zmot!

„Jednak sem Tebi hotel biti —
Gospod, to bil je grozen greh!
A greh ni bilo, da sem piti
Želèl višin krasoto teh!

„Človeštvo silno in popolno,
Visoko kakor Stvarnik sam —
Oprosti, Bog, to misel bolno,
Saj nisem znal, kaj hočem, kam!

„Kar kdaj sem hotel, želel, sanjal,
Za vse me sodi, kralj in car!
Če pogubiš me, Tebi klanjal
Udano bodem se vsekdar!" —

Posluša Bog, na lica leže
Brezkončno jasen mu nasmeh;
Potrt od čustev bednih teže,
Ahasver grudi se na tleh.

„Le vstani, bedni duh, le vstani,
Čez grob ti moj ne seza črt.
Končani tvoji so zemljani,
Poslal sem jim na zemljo Smrt.

„Kar jih živelo kdaj v grehoti,
Njih rod na zemlji je minil.
Zdaj hočem, da v neba krasoti
Nov rod bi večno, večno žil!

„Bilà jim Smrt ni grozna kazen,
Bilà je le rešnica jim;
Jaz Bog sem oče jim prijazen,
Spokorjencev ne pogubim.

„Le vstani, živi v mojem raji,
Končan ti je pozemski tek!
V neba sijaji, v višnjem slaji
Začni se nov, nebeški vek!“ . . .

* * *

V nebesih sije solnce jasno,
Ahasver gleda božji sij,
Zveni krilatcev petje glasno,
Solzé vro njemu iz očij! . . .

Epilog.

Imel sem sanje
Take nocoj,
Da rokopis
Smrt brala je moj.
Po nje obrazu
Razlit je bil smeh,
Ko pazno zrla
Po listih je teh.
Naposled srepo
Name zroč,
Dejala je
V brezglasno noč:

„Da sem le rahlo
Dvignila prst,
Pa ne bi bilo
Teh rimanih vrst.
A to mi prija,
Priznal si, črvìč:
Smrt vse je na zemlji,
A človek nič!“

Jaz nič, resnica!
A ti, kaj ti?
O tebi sem mislil
Minule dni.
In marsikaj danes
Drugače je, glej,
Kot mislil o tebi,
Smrt, sem poprej.
Lahko me stareš
In zmaneš v prah,

Vender se tebi
Ne klanjam plah!

Pregledal sem delo
Tvojih rok,
Ob meni se glásil
Jok je in stok.
O moči tvoji
Vsak priča mrlič:
„Smrt, proti tebi
Ni človek nič!" —

Jaz nič,' resnica!
A ti, kaj ti?
Kar kdaj se zgrudi,
Zato ne mini
Če kdaj usahne
In pade cvet,
Iz njega požene
Nov, lepši spet!
Če pade skala,
Iz razvalin
Požene mah,
Zeleni bršlin.
Če kje v vsemirji
Premine svet,
Iz njega ustvari
Bog novega spet.
In če umrje
Bedni zemljan,
Pa duši zasije
Še lepši dan!

Ne, kar se zgrudi,
To ne mini!

Iz smrti življenje
Novo kali!

Zato pa lahko
Stareš me v prah,
Ne da bi se tebi,
Smrt, klonil plah!
Jaz proti tebi
Sem le črvič,
Ti proti stvarstvu,
Smrt, nisi nič! —

ubje.

:
ere perennius
lum altius,
non aquilo impotens
umerabilis
mnis moriar . . .
Horatius

ljudi. Vse štiri
sobe so bile natlačeno polne. Gostilničar je
moral še v veži in na hodniku postaviti
sodčke, preko teh pa položiti deske, da so
i gostje kje vsaj sedeti . . . Večina je držala kupice
kah; saj miz je bilo še vedno premalo, najsi je
Potokar izposodil od sosedov nekaj vegastih
ih mizic in klopi V srednji sobi so sedeli me-
ski godci, ki so godli na vse kriplje, če se jim
kazalo; sicer so mirovali ter poslušali ubrano
čitalničarjev, ali pa navdušene govore različnih
ih gospodov.
Nepopisen vrišč in krik je donel v „Novem
u;" nekateri so se smejali, drugi vriskali, treji
četrti pa vikali: „Živel Dolžan! — Živel
s!". — Med gosti so bili zastopani vsi stanovi:
vniki, advokatje, zdravniki, profesorji, velikošolci,
lji, obrtniki, delavci in kmetje. Pa tudi precej
kih je bilo med njimi v pariško modni toaleti, pa
v priprostem kmetskem krilu z robcem na glavi.

Izza mize, pri kateri so sedeli čitalničarji v kratkih surkah in okroglih klobučkih s srebrnim trakom, se je baš dvignil vitek, simpatičen gospod male rdeče brade ter živega pogleda.

„Gospoda moja!“ je izpregovoril z visokim glasom.

„Silentium! — Posluh gospoda!“ je zakričal pri sosedni mizi širokopleč mladenič širokega obraza, gostih kodravih las in velikih, ponosno navihanih brkov pod lepim ravnim nosom. — „Silentium!“ je zakričal še jedenkrat s svojim gromkim glasom ter pristavil: „Gospod Kočevar hoče govoriti.“

Vse je utihnilo, radovedno se ozrši v Kočevarja; med vrati pa se je v hipu nabrala truma poslušavcev iz sosednih sob iz veže in hodnika.

„Gospoda moja!“ je začel iznova rdečebradec ter se z ljubeznivim nasmehom ozrl po družbi: „Vesel dan slavimo danes. Ponosno, navdušeno nam utriplje srce, prsi se nam širijo prosto in lahko; saj imamo vsi, kar nas je zbranih tukaj, lepo zavest, da smo storili svojo dolžnost v čast in korist milega nam naroda slovenskega!“

„Tako je!“ . . .

„Dobro!“ . . .

„Živela domovina!“ je pritrjevalo mnogo poslušavcev.

„Silentium!“ je zagrmel zopet širokopleči herkuliško vzrasli mladenič, in Kočevar je nadaljeval:

„Gospoda moja! — Domovina je dobila danes vzornega zastopnika pred stolom Njegovega Veličanstva, — velenadarjenega, velemarljivega, veleuglednega, veleizskušenega in velenarodno odločnega državnega poslanca. Gospod tvorničar Dolžan pozna vse interese vseh slojev našega naroda, pa tudi vsa sredstva, javna in tajna, s katerimi nam pridobi in izvojuje kar največ onega, kar nam gre po človeškem in božjem pravu. Novi naš poslanec bo stal vsekdar na izkrajnji levici najodločnejših in najneizprosnejših slovanskih tovarišev v avstrijskem državnem zboru ter tako krepko in visoko držal zastavo Slovenije, katero so, žal, nekateri začeli spravljati v nevarnost, da nam jo naši stoinstoletni sovražniki raztrgajo in

oskrunijo. Tak poslanec bo gospod Dolžan, kar nam je pri neštetih volilnih shodih obljubil s svojo moško besedo sam. —

„Gospoda moja! — Danes slavimo sijajno zmago svojega kandidata ter z godbo in petjem zaključujemo srečni in veseli vse dni našega truda in napora. — Trd, hud boj smo izvojevali, gospoda, zato pa smo na svojo zmago tem ponosnejši! — Tega pa se zavedajmo danes vsi, da bi brez spretnega in neumornega vodstva ne dosegli nikdar zmage! Kar je vojskovodja v bitki, to je v političnem boju mož, ki ga vsi poslušamo in se mu vsi pokorimo, po čigar besedah se vsi ravnamo in sučemo. Disciplina, red je glavni pogoj v vojski, da pribore pogumni vojaki zmago; isto velja tudi v politiki. Brez načrta, brez določnega programa, brez jednotnega vodstva propade ter se razbije vse . . .

„In, gospoda moja, ta mož, ki nas je vodil in učil, za katerim smo z veseljem in navdušenjem hodili preko vseh težav prav do današnje zmage, je naš ljubljenec, moj prijatelj Josip Kres!“

„Tako je!“

„Živel Kres!“

„Slava! Slava!“ je vikala množica, ploskala, dvigala čaše, mahala z robci in klobuki ter bila gluha za vse vzklike: „Mir! — Posluh! — Silentium!“

Končno pa je polegel vihar in Kočevar je zopet začel:

„Iskreno, prisrčno pritrjevanje vaše je pač dovolj jasen in glasen dokaz, da sem govoril slavni družbi prav od srca. Brez Kresa bi bili čreda brez pastirja, ki sili na vse strani, pravega, jedino varnega pota pa ne ve. Kres nas je vodil, kadar smo izgubili pravec; Kres nas je navduševal, če nam je upadal pogum; Kres nam je bil najlepši vzgled posnemanja, ko smo se utrudili. Veliko, skoro bi rekel vso zaslugo za propast nasprotnega kandidata si je pridobil Kres; — njega moramo zahvaliti danes tako kakor zasluži in kakor se spodobi. Spominjam vas le njegovih številnih, temeljitih, prepričevalnih in vzpodbujevalnih člankov v „Slovenskem Braniku“, — spominjam

vas njegovih srce in dušo vznašajočih govorov, — njegove živahne neumorno požrtvovalne agitacije, za katero ni skoparil ni s časom niti z denarjem ... Kres je storil toliko, kolikor mu je bilo človeku možno, — več more samo Bog! —

„Zato pa vas pozivljam, slavna družba, da se pridružite tudi sedaj mojim besedam: Slovenski narod ne pozabi nikdar vzornega rodoljuba, gospoda Josipa Kresa, temveč mu poln hvaležnosti in priznavanja kliče: „Slava!“

„Slava! — Slava! — Slava!“ je zadonelo po sobanah, godci so zaigrali tuš, vse je drlo iz tiščalo k srednji mizi, želeč trčiti s kupico Kresovo ali pa celo stisniti njegovo roko.

Ko se je polegel vrišč, vstal je Kres, srednje velik mladenič, širok preko hrbta, a ozek okoli pasu, ogljeno črnih, kratko ostriženih las, visokega, izbočenega čela, močnih gostih obrvi, živih, ostrih oči, malih brkic in francoske brade. Ko je odprl svoja dekliško mala usta, zasvetili sta se dve vrsti belih zob.

„Gospoda! Dragi prijatelji!“ je začel s sonornim glasom baritonista. „V dnu svojega srca sem bil iznenaden od vaše ljubeznive ovacije. V svesti si nisem namreč niti jednega dejanja, s čimer bi bil zaslužil toliko priznanje. Delovati v korist in čast svojemu narodu, žrtvovati mu svoje duševne in telesne moči, skrbeti, trpeti, žalostiti in veseliti se z njim, gospoda moja, to ni nikaka zasluga, nego le prva največja dolžnost vsakega! ‚Sveto služimo sveti domovini‘ in ‚Ne samo, kar veleva mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan‘! To bodi geslo vsakemu Slovencu! Narod naš potrebuje neumornih in nesebičnih delavcev povsod, v vseh strokah, na vseh poljih. Povsod je še v nevarnosti narodna individuvalnost, povsod ga odrivajo ter mu izpodkopavajo tla. Boriti se nam je še za najprimitivnejše življenske potrebe ... koliko dela nas čaka šele tedaj, ko se začnemo poganjati za odlično kulturno in politično mesto med avstrijskimi narodi! — Dotlej pa je, žal, še daleč. Naša naloga bodi, polagati trdne, neomajne temeljne kamne, na katere bodo mogli naši otroci in vnuki z mirnim

in navdušenim srcem zidati visoko in ponosno poslopje narodne avtonomije... ‚Zjedinjena Slovenija‘, gospoda moja, ta večno zorni, prelepi, pa vendarle dosežni ideal vseh zavednih rodoljubov, ‚Zjedinjena Slovenija‘ nam bodi končni in najvišji smoter, za čigar dosego mora zastaviti vsakdo vse svoje moči, ves svoj vpliv. Res je, da se zdi nekaterim, kojih srce je plašno že po prvih izjalovljenih poskusih, ta vzvišeni narodni smoter izvodek sanjarjev... mi pa ne obupajmo! Ne takoj, ampak počasi dozore velika dela, njih vrednost je pa poslej tem občnejša. —

„Z izvolitvijo prijatelja Dolžana smo vzidali danes nov temeljni kamen za svojo vzorno stavbo. Vzidavali smo ga vsi, vsak po svoji moči, vsi pa z zavestjo, da ravnamo le kot verni sinovi matere Slovenije.

„Če me je imenoval prijatelj Kočevar v tem delu vodjo, generala, čigar vzgledu in besedi ste se pokorili, odkloniti moram to prelaskavo prispodobo, menjajoč jo s skromnejšo, primerjajoč vas z zidarji, tesarji, kleparji, kovači in slikarji pri novi stavbi, katere polír sem bil po želji vaši jaz... Vi ste me izvolili za to, — na vas jedinih je bilo, me li hočete ali nočete poslušati; moči generala pa, ki veleva življenju in smrti, nisem imel.... Vsi smo storili svojo dolžnost, zasluge pa zato nima nihče — nobene.

„To je moje mnenje, gospoda moja!

„Ker pa ste ljubeznivo priznali meni, da sem storil svojo dolžnost v vašo polno zadovoljnost, naj vendar i jaz zahvaljujem onadva delavca, ki sta mi bila vedno najbližja, vedno pri roki in na roko; delavca, ki sta sporočala iz ust do ust neposredno vaše želje ter mi bila tako nekaka pribočnika, poročajoča i vam moje misli; naj zahvaljujem javno i jaz ta dva, kličoč jima: Daj Bog domovini še mnogo tako vrlih bojevnikov, tako spretnih zidarjev, kakor sta gospoda Kočevar in Orožen! Živela!“

„Živio! — Živio! — Slava!“ je zabučalo vnovič po „Novem svetu“, da je odmevalo tja doli v mesto.

Množica se je iznova rinila s kupicami k pohvaljencema smejoča, kričeča in polivajoča se, čitalničarji pa so med občnim vriščem zapeli:

„Naj viharja moč razsaja,
Hraste cepi, skale taja,
Pahe zemlje naj drobi;
Vendar kakor siva skala
Sred viharjev trdno stala
Večna bo Slovencev čast!....."

Ko so odpeli, zagodla je godba.

Tedaj pa se je obrnil poslanec Dolžan, majhen, debeluhast mož plave, polne brade, sivih prijaznih oči, nizkega čela in debelega nosu, na katerem mu je čepel zlat nanosnik, ter ogovoril Kresa, ki je sedel poleg njega.

„Mrači se .... sedem bo," je dejal, „... domov bi šel rad, da se preoblečem. Pa kako se naj oddaljim, da ne užalim volivcev?"

„Mudi se seveda ... ob osmih pride brzovlak", mu je odgovoril Kres. „Le pojdi, opravičim te jaz!"

„Ne, ti pojdeš z menoj ... obljubil sem Melaniji, da te ji predstavim že na kolodvoru. ... Jako se zanima za te in jedva čaka, da te spozna."

„Tudi jaz se zanimam za tvojo sestrično ...... Iz pisem, katera si mi pokazal, sem spoznal, da je nenavadno narodna in veleizobražena mladenka."

„Da, da, res je .... malo takih! — Zato pa pojdiva, pojdiva! — Čakaj! Pokličem Orožna in Kočevarja ..." pomignil je imenovanima k sebi.

Prišla sta takoj. Junaško vzrasli Orožen je segal s svojim temenom skoro do stropa nizke gostilniške sobe, Kočevar pa je stal poleg njega kakor njegov sinček.

„Oditi morava," jima je dejal Dolžan. „Prosim pa vaju, da ostaneta tukaj, dokler hočeta. Pazita, da bodo imeli vsi vedno polne kupice, večerjajo naj, kar in kolikor se komu poljubi. izpregovorita še kako pametno, ob devetih pa pridita v tovarno! Vabim vaju na večerjo. Ob osmih pride iz Trsta moja sestrična ... pričakovat jo greva sedaj na postajo. — Torej do svidenja!"

„Do svidenja! sta odgovorila mladeniča ter poklonivši se stisnila poslancu in Kresu roko. Potem pa se je obrnil Dolžan do občinstva, hoteč je nagovoriti.

„Silentium!“ je zagrmel Orožen. „Gospod državni poslanec želi govoriti.“

„Dragi prijatelji!“ je začel z neizrazitim glasom Dolžan ter snel nanosnik, pa ga zopet nateknil. „Vsled privatnega opravka prisiljen, zapuščam vašo veselo in prijetno družbo. Prosim vas, da ostanete še ter se zabavate, dokler vam drago. Gospoda Kočevar in Orožen sta toli ljubezniva, da naju bosta nadomeščala. — Zahvaljujoč vas vnovič za danes izkazano mi zaupanje in podeljeno mi čast, kličem vam: Živeli! — Naprej zastava Slave!“

„Živio! — Živel! — Slava!“ je zabučalo po sobanah, pevci so zapeli navdušeni „Naprej!“, poslanec in Kres sta stiskala roke in se poklanjala na vse strani.

Občinstvo ju je spremilo prav pred prag, kjer sta stopila v kočijo, ter kričalo in mahalo z robci in klobuki še za njima, dokler nista izginila za oglom. Potem se je vrnilo na svoje prostore. Večina je ostala, le nekaj duhovnikov in ženskih je odšlo. Ko se je zopet vse umirilo, vstal je Orožen ter zavpil:

„Silentium! Prijatelj Orožen ima besedo!“

Vse se je bučno zasmejalo. Ko je grohotanje in hihitanje poleglo, zavihnil si je Orožen še jedenkrat svoje mogočne brke, šinil s prsti parkrat med svoje bujne kodre ter izpregovoril:

„Velečestita družba! — — — — — — — —“

II.

Pred postajskim poslopjem se je ustavila dvovprežna kočija. Galonirani sluga je skočil s kozla ter, odkrivši svojo pomadizirano, ob sencih s svederčki las odičeno glavo, odprl vratca.

Iz kočije sta stopila Dolžan in Kres v cilindrih, svetlih ogrtačih in temnordečih rokavicah.

V istem hipu pa je zapel postajski zvonec, — začulo se je brlizganje, ropot in trušč bolj in bolj se bližajočega vlaka.

„Točno, kakor vselej! — Niti minuto ne prekasno in ne minuto prezgodaj,“ je dejal s samozadovoljstvom

smehljaje poslanec ter z brzimi koraki hitel na peron. Kres je šel za njim.

Baš se je med sopihanjem dimnika in škrtanjem koles ustavil vlak.

„Postaja Tabor... pet minut!" je kričal sprevodnik ter urno odpiral vrata kupejev, iz katerih so se vsuli ljudje kakor čebele iz panjev. Postrežčki in nosivci so priskočili ter jim odjemali zavoje, cajnice, pletenice, škatlje in kovčége ter popraševali s suženskim izrazom v obličju, kam želi gospoda, da jih ponesó... Znanci, ki so pričakovali tujce, so si stiskali roke ter se časih poljubovali.

Iz predzadnjega kupeja I. razreda se je pokazala rdečelasa ženska glava ter se takoj zopet umeknila. Namesto nje pa se je pojavil moški obraz velikih, vodoravno štrlečih brkov in lakajskih koteletov na vsaki strani pod ušesi.

„Dolžan! — Sèm, sèm...! — Tu smo!" je vpil s korporalskim glasom ter mahal z roko.

Takoj nato se je odprl kupej in iz njega je skočil lahko in elegantno stotnik Edvard pl. Braunseiss.

„Tristo bomb, kolika sreča, kolik slučaj! — Evo ti gospice sestrične! Vozila sva se skupaj dve postaji... politikarica ti je, da nima para v Taboru! — Boga mi, zabaval sem se divno, — piramidalno! — O, o, gospod Kres! Sluga pokoren! Tudi o Vas sva govorila z gospico Dolžanovo... Eh, vrag, pozna Vas bolje od mene, in lepih svojstev mi je naštela o Vas, da sem se kar čudil, faktično čudil... No, no, čestitam, čestitam... kolosalen uspeh v distanci sto kilometrov! He, he, he!"

Kres ni poslušal stotnikovega brbljanja; vso svojo pozornost je obrnil v gospico, ki je skočila, z obema nogama najedenkrat in prav po telovadskem pravilu upognivši kolena, predenj na tla, ne ozrši se na bratrančevo ponujano desnico.

„Sestrična Melanija — prijatelj Kres," je predstavljal Dolžan.

Globoko se je poklonil Kres, stoječ gologlav pred njo; ona pa mu je ponudila obe roké v pozdrav ter stresla njegovo, držeča jo med dlanjo, kot najboljša prijateljica.

„Vesela sem, da imam vendar jedenkrat priliko, spoznati moža, katerega cenim že dolgo časa kot vzornega rodoljuba. Gospod Kres, v meni vidite jedno najiskrenejših somišljenk."

Kres je strmel, ko je čul take besede iz ust mladenke. Za hipec se ga je polastila misel, da ima pred saboj eksaltirano in emancipirano bitje. Ko pa ji je pogledal v velike, modre oči, preveril se je takoj, da govori z odkritosrčno, resno naobraženo in blago devo. Občudujé je gledal v njeno plemenito, sila belopolto lice, občudoval njena mala, bujna usteca ter se zagledal v njene goste à la Ticijan rujavordeče lase, ki so ji v kodrih silili izpod klobučka.

„Gospica, lagal bi, ko bi tajil, da so me Vaše besede nepopisno osrečile," je dejal kakor v sanjah. „Hvala Vam zanje! Meni pa dovolite, da Vas takisto kot znano mi vrlo domorodkinjo v našem mestu kar najprisrčneje pozdravljam."

„He, he . . . piramidalno! . . . bravissimo! . . . saj pravim: similis simili gaudet! — sedaj bosta pa govorančila, da ju ne bo moči ustaviti! — He, he!" je govoričil stotnik za njimi na pol resno, na pol poroglјivo, — a poslušal ga ni nihče . . .

Dolžan je ponudil sestrični svojo roko in šli so s perona k vozu.

Melanija je skočila naglo v odprto kočijo ter pošepetala bratrancu: „Odslovi ga vendar!"

Dolžan jo je takoj razumel; pritisnil je rahlo branečega se Kresa poleg Melanije, hitro sedel njima nasproti ter, zaloputnivši kočijna vratca, zaklical: „Sluga, stotnik! — Do svidenja!"

V istem hipu je že sedel sluga zopet na kozlu tik kočijaža, in kočija je brzo oddrdrala . . .

Stotnik pa se je klanjal za vozom in salutiral in salutiral, dokler mu ni izginil iz vidika. Potem pa si je pogladil z obema rokama svoje dolge, husarsko navihane brke ter vzdihnil: „Oh, ta keberček! — ta divni keberček!"

Porinil je obe roké v žepe svoje atile, rožljajočo sabljo vlekel za seboj ter stopal ponosno vzravnan, z ostrogami zvoneč in trdo se držeč za vozom . . . —

„Hvala Bogu!“ je vzdihnila Melanija glasno, ko so zapustili stotnika.

„I, zakaj pa, dušica?“ se je smejé čudil Dolžan.

„O, o, ta človek — ta stotnik! Rečem ti, da se mi je zdelo, da sedim na žrjavici. — Najrajša bi mu bila ušla.“ je odgovorila Melanija skoro jezna.

„Čudno, saj stotnik je znan kot največji galantom, prvi, najfinejši laskač v našem mestu,“ je silil radovedno poslanec.

„Čudno? — Ti praviš čudno! — Saj me vendar poznaš, Dore, da ne trpim, da se mi studi tisto neslano laskanje, s katerim se menijo prikupiti nekateri puhloglavci ženskam! Uh, na take prismodarije bi bila najrajša prav osorna in žaljivo odkritosrčna! In ta stotnik mi ni znal vso pot ničesar drugega blebetati... pardon, gospod Kres, a beseda je na mestu... prav ničesar mi ni vedel povedati, kakor kako je očaran od mojih las, kako krasne oči imam, da imam najmanjša usta vseh dam, kar jih je še videl doslej... in gospod pl. Braunseiss je preživel mlada leta na Dunaju, v Gradcu, v Požunu, v Zagrebu, garniziral je v desetih mestih! — in tako dalje, da se nisem vedela že kam deti! — Ko pa sem ga začela izpraševati o tukajšnji družbi, mi ni vedel zopet ničesar povedati, kakor kje se pleše, kje se najbolje pije in najdelikatneje jé... O politiki, literaturi ni sluha, ni duha v njegovih možganih. Brrr! — Grozen človek!“

„Pa vendar vzor toliko naših gospic in vdovic!“ je priteknil Kres, zabavajoč se ob njeni resolutni, iskreni govorici.

„Negalantnež! To ni bilo lepo, gospod Kres,“ ga je koketno pokarala Melanija; „dobro, da Vas ni čula nobena!“

„O, o, ne bojim se, gospica, — doslej še nisem utegnil misliti na nje. — Narodno delo, privatni napomi posli — ha, ha, nežnemu spolu še nisem zagrenil ni jedne ure!“

„In one tudi Vam, ne?“ ... Joj, joj, strašen neotesanec ste! Ha, ha!“

Melanija se je zvonko smejala, dokler ji niso solze zalile oči. Tudi Dolžan in Kres sta se smejala.

V tem je zavila kočija okoli ogla na trg.

„Evo nas domá!“ je dejal tedaj Dolžan; Melanija pa si je obrisala z robcem oči ter se obrnila h Kresu: „Ne zamerite mi!... Odkritosrčna sem časih preveč in besed ne izbiram tako, kakor tukajšnje malomeščanke, zato...“

„Zato pa postaneva tem prej dobra, prava prijatelja, gospica!“ priteknil je naglo Kres.

„Oh, oh, saj sva že! — prijatelja sva si bila že tedaj, ko se še poznala nisva — sedaj pa...“

„Da, da, iskrena, dobra, prava prijatelja, združena in zvesta v ljubezni do svoje domovine. Kaj ne, gospica?“

„Da, evo Vam moje desnice!“

Kres je prijel njeno malo ročico ter jo rahlo stisnil.

Voz pa se je ustavil.

III.

V sobi novo izvoljenega državnega poslanca Božidara Dolžana, tovarnarja v Taboru, je sedela znana nam družba.

„Tako torej ... carissime amice ... sedaj boš imel mir!“ je govoril Dolžan. „Naporna agitacija... iz kraja v kraj... neštevilo govorov... vznemirjanje radi napadov često prav nesramne nemške — nemškutarske stranke... pisanje v „Branika“ in na vse strani... hvala Bogu, vse je pri kraju! — Počitka si potreben... naj ti dobro tekne! Meni pa je sveta dolžnost, da se ti za vso tvojo veliko pomoč najiskreneje zahvaljujem!“

„Nehaj, nehaj, prijatelj... saj veš...!“ se je branil Kres. Dolžan pa je nadaljeval:

„Da, vem, dobro vem, da si — kakor moja sestrična Melanija“ — (pri tem se je poslanec hudomušno namuzal ter se preko svojega zlatega nanosnika ozrl v Melanijo, ki je, sedeča na zofi nasproti Kresu, občudovalno, nekako blaženo upirala svoje velike, pametne oči v lepo, moško Kresovo lice) — „vem, da si nasprotnik vsakemu hvalisanju in dobrikanju, da sovražiš frazo — a veruj mi, da govorim od srca, iz

dolžnosti: Glej, brez tebe bi bil še dandanes navadni neznani človek, o katerem se ne ve ničesar drugega nego da je bogat! Ti pa si se zavzel odločno za mojo kandidaturo, ti si pridobil záme svoje najboljše prijatelje in najspretnejše agitatorje ter mi ugladil pot do volivcev z besedo in peresom. Le tebi se moram torej zahvaliti, da sem izpodbil nasprotnika Ruhbacha! Zato te živi Bog!“

Dolžan je pristopil h Kresu ter ga poljubil.

„Pobratima! ... Josip ... Dore,“ sta vskliknila oba skoro zajedno objemši se. Melaniji pa so se od ginjenja zalile oči s solzami.

Potem so se pogovarjali o vseh dogodkih, sredstvih in težavah preteklih volitev ...

Državni poslanec Tabora in okolice je bil umrl. Ko so bile razpisane volitve, nastopil je takoj kot kandidat Nemcev, nekaterih veleposestnikov in višjih uradnikov upokojeni okrajni glavar, baron Ruhbach.

Slovenska stranka bi bila rada kandidirala upokojenega sodnika Vojnika, a mož je bil že póstaren. Vrhu tega pa je še baš ob istem času obolel. Hoteli so postaviti potem za kandidata župnika Tomana, domačega zgodovinarja, ki je bil že precej časa na dopustu, brez službe, da je mogel svobodneje in vestneje iztikati po različnih mestnih, trških in grajskih arhivih. Ko pa se je izvedela Tomanova nakana, posrečilo se je nekaterim plemičem in veleposestnikom na pristojnem mestu izposlovati krepak „Veto!“ — in temu „Ne smeš!“ se je moral pokoriti vrli duhovnik.

Bilo je sicer še dokaj drugih zmožnih in uglednih mož med advokati, profesorji, zdravniki, trgovci in zasebnimi uradniki, a vsi so bili vezani bodisi po svojih službah, bodisi po svojih rodbinskih razmerah — tako da je bila narodna stranka končno prav v zadregi zaradi kandidata ...

Duševne ničle, moža, ki bi bil v parlamentu le marijoneta, brez volje, brez programa, moža, na katerega se ne bi mogli zanašati, moža, ki bi se bal vsakega vetriča, katerega bi omamil vsak ljubezniv nasmeh na ministerskih ustnicah — takega niso marali ...

Želeli pa so si moža, katerega usposablja temeljita politična naobraženost, kremenit značaj, neupogljivost, neodvisnost, neustrašenost in vztrajnost; — hoteli so poslanca, ki pozna do pičice vse težnje in želje volivcev in kateremu bije vroče srce nesebično za domovino, za slovenstvo in slovanstvo . . . Le od takega moža so se nadejali, da bi znal in hotel zastopati z uspehom svoje volivce, da bo mogel in smel s pridom braniti stara narodna prava ter zahtevati novih dobrot v čast in korist domovini . . .

Pa odkod vzeti takega veljaka? — Nasprotna stranka se je lotila takoj z vso energijo, z vsemi dovoljenimi, pa tudi s prepovedanimi sredstvi agitacije za barona Ruhbacha; — narodna stranka pa je še iskala kandidata.

Iz te zadrege jo je rešil mladi trgovec Josip Kres, glavni urednik in založnik političnega dnevnika „Slovenski Branik“ . . . Kot bivši srednješolski in trgovsko-akademični tovariš tovarnarja Božidara Dolžana, jè pregovoril svojo stranko, da se je zjedinila za Dolžana.

Dolžan je namreč sam sporočil Kresu, da bi bil pripravljen vzprejeti državnozborski mandat. Pristavil pa je, da bi ga moral baš Kres pri kandidaturi izdatno podpirati, češ, da je sam prvič narodu na političnem polju še neznan, drugič pa, da, žal, nima tolikega govorniškega daru, da bi mogel pridobiti ž njim zase volivce. Sporočil mu je, da se hoče — ako bo izvoljen — držati natanko programa narodne stranke, navodil njenega glasila „Slovenskega Branika“, pa volje volivcev. Kres je bil te ponudbe prav vesel. Poznal je Dolžana kot pametnega in vztrajnega moža, čigar preteklost je bila čista in lepa. Spoznal je takoj, da bi ravno bogati in povsod ugledni tovarnar zastopal uspešno koristi volilnega okraja. Obvestil je torej še odbor narodne stranke o Dolžanovi kandidaturi. Ker se je dotlej pečal Dolžan izključno s svojo tovarno, pri tem pa vsekdar nastopal, govoril in volil kot narodnjak, pritegnil je tudi odbor, in Dolžan je bil proglašen kmalu javno kandidatom narodne stranke za Tabor in okolico.

In sedaj se je začel hud volilni, agitacijski boj.

Nasprotna stranka je bila dobro izrabila čas, ko še ni imela nobenega nasprotnega kandidata. Delovala je s podkupovanjem, s teroriziranjem in z dvema podmičenima časničkoma, ki sta imela za urednika človeka. katera sta gojila tudi osebno sovraštvo i do Kresa. i do njegovih prijateljev. K vsemu temu se je pridružila v ozadju še vlada. Veliko pa jim je koristila tudi politična nezrelost naroda samega . . .

Ko so torej nastopili narodnjaki z Dolžanom. domišljevali so si nasprotniki, da imajo že večino. In v marsikaterem kraju so jo istinito imeli! — Baron Ruhbach je bil gladek aristokrat, sila zgovoren in prijazen mož, ki ni v dosego svojega namena skoparil z ničimer. Govoril je prav lepo slovenščino in obetal svojim volivcem vse, kar so le hoteli. S svojim jovijalnim občevanjem pa je tudi omamil marsikoga, ki si je štel v posebno srečo, v nenavadno odlikovanje, da je smel tako preprosto govoriti z — aristokratom. udom prastare nemške rodbine z zgodovinsko-imenitnim gradom tik Tabora.

Težko nalogo so imeli torej narodnjaki, a lotili so se je takoj iz početka z vsem svetim navdušenjem in z vso požrtvovalno vztrajnostjo, katero zahteva čast in korist domovinska.

Na čelu vsi akciji pa je stal Kres s svojima spretnima agitatorjema, s Kočevarjem in z Orožnom Od kraja do kraja . . . od vasi do vasi . . . od koče do koče so hodili ter se vozili, probujajoč zaspance, navdušujoč brezbrižneže in poučujoč nevedneže . . . Shod se je vrstil za shodom, na katerih so govorili ti trije svojemu narodu. Niso se bali ni za svoje zdravje, ni za troške, katere so si nalagali, ni za čas, katerega so žamudili . . . Žrtva za dobro stvar, za hasek in za ugled vroče ljubljene domače zemlje jim je bila sladka.

In uspeh ni izostal. Narod je zaupal besedam govorjenim in pisanim, svojih rojakov bolj nego svojim stoinstoletnim zatiravcem in izsesovavcem svojim, ki so bili le sedaj tako dobri in prijazni ž njim, — le sedaj — v zavesti, da brez naroda propadejo . . . Prosvetljeni in poučeni narod se ni dal več varati in

slepiti, pa tudi ne oplašiti ... Trumoma so odpadali Ruhbachovi prevarani ali podkupljeni pristaši, opraščajoč se besede, vračajoč vse podmite, ter so pristopili Dolžanovim somišljenikom.

Onim pa, ki so bili zaradi svojih dolgov izročeni navidezno na milost in nemilost Ruhbachovi stranki, skočila sta na pomoč Dolžan in Kres. Posodila sta jim iz svoje blagajnice toliko, da so mogli rešiti se vseh obveznosti, ter jih tako pridobila narodni stranki.

V boju in pri agitaciji pa so jim pomagali tudi drugi rodoljubi, zlasti pa zavedni učitelji, duhovniki in obrtniki.

Z združenimi močmi so delovali in zmagali sijajno. Dolžan je prodrl z dvakratno večino ...

Umljiva je torej Dolžanova zahvalnost proti prijatelju Kresu in njegovima tovarišema ...

„Baš o pravem času si prišla, draga Melanija!" se je obrnil Dolžan do sestrične, sedši zopet na svoje mesto. „Danes imamo lep dan v Taboru: vesel sem ga jaz, veseli so ga moji prijatelji."

„Zato pa sem prišla ravno danes," mu je odgovorila Melanija, smehljaje si božkajoča debeli, rdeči kiti, kateri sta ji viseli preko desne in leve strani krepko razvitega oprsja.

„In ko bi bili ravno danes — propali?" se je čudil Dolžan.

„Vedela sem, da zmagate ... prepričana sem bila o tem ..."

„Prepričana? ... Torej veruješ morda tudi ti v slutnje, na katere se sklicujejo posebno rade ženske ..."

„Ne ... prepričana sem bila, da mora imeti neumorno delovanje gospoda Kresa le jeden uspeh: ... sijajno zmago!"

Melanija je govorila resno, počasi, poudarjaje vsako besedo; Dolžanu pa so se dvignile prav do srede čela njegove široke obrvi. Potem pa je prasnil v grohot.

„Vraga, Kres, Melanija te kar naravnost obožava ... osvojil si jo popolnoma ... čudno ... ha, ha!"

Živo je zardela Melanija, sklonivši svojo glavico globoko k naročju, in ni se upala pogledati v Kresovo obličje.

Kres pa se ni zmenil za Dolžanovo nepristojno smejanje. Nemo, resnih lic si je gladil svojo malo, črno francosko brado ter upiral svoje, žive, ostre oči v Melanijo. Potem pa je izpregovoril:

„Gospica — hvala Vam za te besede! Današnji uspeh mi je že sam na sebi plačilo za ves moj rodoljubni trud; — Vaše besede pa so mi največje odlikovanje, ki mi bo vsekdar v bodrilo in tolažilo. Obeh pa je rodoljubu dandanes dvakrat treba!“ —

Kmalu na to sta prišla Orožen in Kočevar. Predstavivši se Melaniji, sta veselih lic pripovedovala, kako radosten in navdušen je zbrani narod pri „Novem svetu“, kjer se še vedno popeva, napija in vsklika: „Živel Kres! — Živel poslanec!“

Od navdušenja se je iskrilo mladeničema oko in srce jima je prikipevalo od sreče in zadovoljstva.

„Vse za narod in svobodo! — Vse za slovanstvo!“ je napijal Orožen. „Prosveta naroda in materijalna blaginja njegova bodi naša naloga, naše geslo . . .“

In dolgo so sedeli skupaj.

Ko so se ločili radi pozne ure, zdelo se jim je, da je minil čas prav po bliskovo. Dolžan je povabil goste, naj ga še često posetijo, Melanija pa je koketno skrivaj pošepetala Kresu: „Nadejam se, da se že jutri vidiva . . .!“

Kres se ji je ljubeznivo nasmehnil ter ji molče stisnil malo ročico . . .

Ko pa se je razpravila Melanija v svoji sobici, obsedela je še dolgo časa globoko zamišljena na robu svoje postelje. Šele tanki, tožni glasek zvona s stolpa kapele, oddaljene jedva par streljajev od tovarne, jo je vzbudil. Stresnila se je, smuknila hitro pod odejo, upihnila svečo, pa blaženo se smehljaje šepetala:

„Ah, kako je vender lep! . . . kako ljubezniv! . . .“

Skoro takoj nato pa je zaspala . . .

IV.

Josip Kres je bil sin veletržca z žitom in sočivjem v Taboru.

Oče njegov se je bil pred petintridesetemi leti preselil s kmetov v mesto, kjer se je bogato oženil ter začel trgovati na debelo. Bil je sila štedljiv, celó skop, izredno marljiv in spreten mož. Tekom dveh desetletij je postal jeden najimovitejših, zato pa tudi jeden najuglednejših meščanov.

Mati Kresova je bila meščanka. Svoja mlada leta je preživela deloma v nekem graškem zasebnem zavodu, deloma pa pri svoji teti, mladi vdovi brez otrok, ki je imela veliko hišo v Reki. Doma je bilo še cel kup mlajših otrok, zato je niso klicali domov, dokler se ni teta — uživanja željna ženska — iznova omožila z nekim kapetanom pri Lloydu. Vrnivši se na očetovski dom je imela Marica že devetnajst let. Vajena zabav in razveseljevanja se je iz početka silno dolgočasila v malomeščanskih krogih. Vse se ji je zdelo malenkostno, nerodno in smešno. Ker pa je bila Marica lepa, vitka, stasita črnolaska, o kateri se je v obče vedelo, da ni le izobražena in omikana, ampak tudi bogata, začeli so kmalu pritiskati snubci in ljubimci za njo. Marica pa je bila jako izbirčna. Marsikateri uradnik je odšel z dolgim nosom, precej učiteljev, trgovcev in posestnikov je odneslo košarico iz sobice lepe Marice . . . Njene oči pa so najrajše obvisele na ličnih uniformah postavnih častnikov! Tudi med častniki je imela čestivcev — a roditelji so ji odločno odrekli vsako nado, da ji dovolijo kdaj omožiti se z vojakom. Ko je prišel torej končno še bogati kupec Ivan Kres k nji, proseč jo roke, se je par dni jokala, potem pa privolila v zvezo s Kresom, češ: ta je med vsemi še najboljši, najpremožnejši in najveljavnejši. — Brez ljubezni je postala soproga veletržčeva, ko je imela štirindvajset, njen ženin pa petintrideset let.

Kres je ljubil svojo lepo ženko, dasi se je zdelo tudi njemu samemu, da je med vsemi Maričinimi dražestmi največja vendarle — njena dota.

Marica je bila nekaj mesecev prav čemerna ... često je pohajala po obširnem domovanju z objokanimi očmi. Vendar se ni pritoževala nikomur. Mož je bil ljubezniv in pozoren do nje ... izpolnila se ji je vedno vsaka želja ... nedostajalo ji ni nobene stvarce. Udana je bila torej, kolikor je mogla, v svojo usodo ter nosila le sama za se vse svoje trpkosti.

Ko pa je povila prvo dete — sina — Josipa, tedaj se je kar najedenkrat izpremenilo njeno duševno življenje. Postala je zopet vesela in zadovoljna Marica. Zakonca sta se razumela odslej povsem dobro; njiju zakon se je smatral najsrečnejšim. Ljubezen do sina ju je zjedinila popolnoma.

Marica je postala skrbna in spretna gospodinja, na katero je bil Kres ponosen.

Dve leti za Josipom se jima je rodila Minka, ki se je razvila v lepo, majhno, šibko in nežnopoltno dekletce mirne in tihe nravi.

Kresovi so bili sedaj najsrečnejša obitelj. Njih kupčija si je pridobila dobrih in zanesljivih odjemnikov, letine so bile vedno preugodne in bogate ... govedina, drobnica in konji so bili zdravi ... imetek se je Kresu kar vidno množil. K vsemu temu pa se je pridružilo še zdravje, živahnost in lepota sinčka in hčerke.

Kresovi si niso želeli ničesar druzega, nego da ostanejo vedno tako srečni in zadovoljni, kakor so bili tedaj.

Tretje leto po Minkinem rojstvu pa so dobili zopet dečka, Valentina. — Kresovka, ki se je razvila tekom časa v močno, vzneseno ženo, je bila sedaj na vrhuncu materinske blaženosti. O, kako ponosna je bila na svoja dva sina in na lepo hčerko! Kjerkoli in kadarkoli je le mogla ter utegnila, pokazala se je javno s svojim marljivim soprogom in s svojimi zdravimi, ljubeznivimi otroki.

Leto dni za Valentinovim rojstvom pa je nenadoma smrtnò nevarno obolela. Dolgo je ležala med življenjem in smrtjo, navadno brez zavesti in brez jedi. Ko pa je ozdravela, ostala je melanholična in odmrla za ves svet. Za nič več se ni brigala ... na

vse je pozabila zapirala se v svojo sobo ter molila in molila.

Nekaj mesecev po svojem okrevanju je povila dečka, katerega so krstili za Ivana, ki pa je par dni zatem že umrl. Kresovka je plakala pri njegovem pokopu nalik obupanki. Poslej pa je postala tem čemernejša in nepriljudnejša. Nosila se je vedno črno . . . ždela skoro nepretrgoma doma, v svoji spalnici ter le časih zašla v cerkev, kjer je potem premolila cele dneve. Z nikomer ni občevala. Minka jedina je bila njena družba poleg Tinčkove zibeli. No, i za sinčka se ni brigala dosti mati, temveč ga prepuščala Minki in pestunji. Najrajša je bila Kresovka sama; sedeča poleg okna, obrnjenega proti zelenemu logu, je molila z brojanicami ali pa iz mašnih knjižic . . . Trgovina je dala Kresu vedno in nepretrgano toliko opravka, da je bil svoboden šele pozno na noč. Delo pa, ki mu je bilo iz početka le v potrebo, v tolažilo, postalo mu je kmalu v strast; nabirati, kopičiti novce, množiti imetek mu je bila največja slast. Postal je živ stroj, čez mero varčen človek. Poleg trgovine pa je bila Kresu vendarle odgoja sina in hčerke, katera je mati popolnoma zanemarjala, posebno pri srcu. Skrbel je, da sta hodila v pravo in dobro šolo, ter jima poiskal še domačega odgojitelja. Bil je strog, oster oče, ki je zahteval od svojih otrok pred vsem brezpogojne pokorščine . . . Ko sta dovršila Josip in Minka razrede ljudske šole, poslal je sina na srednje šole, hčerko pa v Uršulinski zavod. In tako so minevala leta in leta . . . Josip je šel na realko ter jo dovršil z odličnim uspehom. Postal je velik, lep, ponosen mladenič, katerega srce je iskreno gorelo za domovino . . . Rad bi bil šel sedaj na Dunaj na tehniško visoko šolo, a udati se je moral očetovi volji, ki je zahteval, da se vpiše na dunajski trgovski akademiji. Težko se je uklonil očetovemu ukazu, saj ga je gnalo za drugim poklicem, a navadil se je pokorščine in se udal želji očetovi. Šel je torej na Dunaj, zapisal se v akademijo, se marljivo učil ter temeljito pripravljal za veleizobraženega trgovca. A ni se pečal le s svojim poslom, temveč se zanimal za vse, o čemer je vsaj slutil, da more biti

kdaj v korist njemu in v čast domovinsko. Vsega se je skušal naučiti, vse znati in razumeti, vedoč, da zahteva mali narod slovenski od maloštevilnih svojih vodnikov, da vedo vse, da so povsod doma, vedno za vse porabni... Splošno, ne samo korenito strokovno izobražbo si je nabiral nekaj let neumorno. Zlasti pa je bil preverjen, da je silno potrebno Slovencem, da se čim bolje seznanijo s kulturo in politiko drugih slovanskih narodov. Vedel in videl je, da se nam povsod vriva nemštvo, da se nemška ali laška govorica, nemški nazori, nemški običaji, nemško ali laško slovstvo, nemška umetnost še vedno šopirijo med našim razumništvom. Zato pa si je mislil: Proč z nemštvom in lahonstvom! Bodimo v tem oziru najhujši radikalci, najstrastnejši fanatiki! — Bodočnost je slovanska. Duh slovanskih bratov bodi tudi naš, — njihova kultura, njihovo politično stremljenje bodi i naša last! Zavedajmo se in širimo bolj in bolj med vse narodove sloje ponosno zavest, da smo nadarjen ud največje narodne veje na svetu, da imajo Slovani preslavno zgodovino, veliko umetnost, krasno slovstvo, najmogočnejše vladarje, najuglednejše učenjake in politike! — Zavedajmo se tega, da trepeta ves svet pred močjo slovansko in da se, če tudi nehoté, klanja geniju slovanstva celó oholi German, ki se — bajè — „ne boji nikogar razen Boga!" — Bodimo Slovani (— ne pa partikularistični domišljavci! —) z dušo in s telesom; trudimo se za kulturni in gmotni napredek in končno avtonomijo svojega naroda ter skrbimo za svojo vsestransko, najširšo omiko v blaginjo in slavo domovini!

To so bili nazori mladega akademika Kresa in po njih se je tudi ravnal... Porabivši vsako minuto, dokončal je svoje velikošolske uke odlično ter se vrnil v očetovo hišo kot navdušen in temeljito izobražen mladenič. Oče ga je takoj vpeljal v svojo trgovino ter bil kmalu ponosen na sinovo znanje.

Josip pa se ni brigal vestno le za očetovo veliko trgovino, ampak se lotil takoj tudi društvenega življenja v Taboru.

Stara čitalnica je bila vsled nespretnosti njenih voditeljev popolnoma propadla. Boljši sloji so se ji povsem odtegnili. Njeno premoženje je bilo v neredu, njena knjižnica razmetana in razgubljena.

Čitalnice se je zavzel torej Kres najprej. Združivši se z nekaterimi udi, zahteval je, da se skliče občni zbor. Na zboru je razkril vse odborove in društvene zanikarnosti ter pozval društvenike. naj si izvolijo nov, spretnejši in delavnejši odbor. In tako se je zgodilo. Predsednikom je bil izvoljen ugleden meščan, tajništvo je prevzel Kres sam, blagajništvo pa uradnik Kočevar. Ti trije — na čelu seveda vedno Kres — so uravnali najprej društveno premoženje, poiskali lepšo in večjo sobo, katero so dali primerno poslikati, in uredili knjižnico, kateri jo podaril Kres nekoliko sto knjig in zvezkov iz svoje knjižnice. Kres je nakupil društvu iz svojega žepa tudi nekaj slovanskih slik, veliko zrcalo in elegantno svetilko. Kmalu nato si je po Kresovem navodilu društvo kupilo še čedno pohištvo. Društvena soba je postala tako dostojna najboljše družbe. Vsled živahne agitacije Kresove in Kočevarjeve je kmalu izginilo upiranje boljših krogov proti društvu. Udje — moški in ženski — so se množili; vsi so bili složni. — Tja na zimo pa je pozval Kres vse mlajše ude, gospodične in gospode, ter jim predlagal, naj ustanové pevski zbor. Ta predlog so vzprejeli z navdušenjem. Takoj se je oglasilo zadostno število pevk in pevcev. Kočevar, sam izboren pevec, pa je požrtvovalno prevzel pevovodstvo. Kres in Kočevar sta izbrala pesmi in pisala cele noči note. Sčasoma sta naučila tega mučnega dela tudi nekoliko pevcev, rokodelcev in trgovskih pomočnikov, ki so jima pomagali. In mešani zbor je na veliko veselje Kočevarjevo kmalu veselo in navdušeno popeval lepe slovenske narodne pesni.

O Svečnici pa je priredila Taborska čitalnica pri „Novem svetu“ po dolgem premoru zopet veliko veselico s koncertom, dramatično predstavo in plesom. Ves Tabor je bil po koncu. Pevke so nastopile v narodnem krilu s pečo in pasom, pevci pa v surkah. Pri dramatični predstavi so igrali Kres, njegova sestra

Minka, Kočevar in nekoliko pevcev in pevk. Uspeh koncerta, igre in plesa je bil za Tabor naravnost sijajen. Tako se niso še nikdar zabavali in toliko navdušenih, domoljubnih besed niso še nikoli čuli ko tistega večera iz ust mladega Kresa... Tako so govorili ljudje še nekoliko mesecev pozneje...

A Kres še ni miroval. Ustanovil je poleg stalnega mešanega zbora še tamburaški in dramatični klub ter s tem zanesel novo življenje v zaspani Tabor. Uradnik Kočevar pa je bil povsod Kresov oproda, podpirajoč ga z besedo in dejanjem. O počitnicah se jima je pridružil še medicinec Orožen...

V Taboru so imeli ondotni Nemci in nemškutarji v zvezi z nekaterimi okoličanskimi somišljeniki svoj nepolitični „Leseverein". V društvu je bilo, žal, tudi nekaj slovenskih rodbin, ki so si domišljale, da je za nje čitalnica preveč preprosta, da je za nje družba rokodelcev, obrtnikov in delavcev onečeščujoča, da je nemška druščina in nemško kramljanje jedino resnično ‚n o b e l'.

Tega „Levevereina" sta se Kres in Kočevar, jedva da sta imela z veselico prvi uspeh, lotila z zvijačno odločnostjo. Ker sta vsled pravil mogla postati uda „Levevereina", vstopila sta in za njima polagoma vsi čitalnični pevci in vse pevke. Nekaj mesecev so mirovali ter se veselo zabavali med seboj in z Nemci. Ko pa je prišel dan občnega zbora, volili so Slovenci in Slovenke — po navodu Kresa — le slovenske odbornike. Slovenski udje so imeli dvojno večino, zato so zmagali na vsi progi. Nasprotniki so se togotili in izstopili... Teden zatem so — zopet po Kresovem navodu — izstopili še čitalničarji in odbor je ostal sam. Pri prvi odborovi seji so torej sklenili, da se „Leseverein" razpusti in da pripade vse njegovo premoženje, zneseno itak skoro le iz domačih in izdajalskih žepov, narodni čitalnici. Tako se je tudi izvršilo. „Leseverein" je poginil za vselej, čitalnica pa se je okrepila...

V Taboru je izhajal tedaj tednik „Slovenski Braník". Program njegov je bil program narodne stranke. Širil, utrjeval in branil ga je vedno odločno in uspešno. Ker pa je bil v uredništvu le jeden pis

telj, kateri je moral list spisovati, sestavljati in popravljati, kar je bilo za jedno moč dela preveč, vrinila se je v „Braník“ marsikatera nepravilnost, nedoslednost in površnost. Pritožbe so bile redne radi tega, in vendar se ni moglo očitati uredniku — zavarovalnemu uradniku Vitavšku —, da bi bil nemaren. Le pomoči mu je bilo treba ... Ker je bil Kresov oče tudi med delničarji lista, prevzel je Josip očetov delež ter postal tako listov založnik. Pri prvi veliki skupščini delničarjev „Braníka“ in njegove „Tiskarne“ je prevzel Kres prostovoljno listovo vodstvo in blagajnico tiskarne.

Odtlej pa je bil „Slovenski Braník“ vrlo uredovan, najbolje poučen in bogato založen list; tiskarna pa je imela največji red ...

In minevala so leta ... Kres je bil duša vsemu družtvenemu življenju; zato pa ga je ljubilo in spoštovalo vse. Dasi je bil še mlad, imela je njegova beseda veljavo, kakor da bi jo govoril sivolas, izkušen starec, njegovi članki v „Braníku“ so bili narodu — politična dogma. Vsled njegovih naporov se je zjedinilo meščanstvo v lepo uspevajoči čitalnici, — njegova zasluga je bila, da je vladala v Taboru in okolici nekaka narodna disciplina.

V očigled tej slogi in disciplini pa je bilo možno, da je zmagal slovenski državnozborski kandidat Dolžan.

V.

Kres je prešel že petorico soban in še vedno ni našel žive duše. Spodaj mu je povedala kuharica, da je gospod v pisarnici, v predilnici, da pa sta doma Melanija in teta Ana. Naj se torej potrudi v prvo nadstropje.

Končno je dospel Kres do vrat, za katerimi je čul nekako šumenje. Rahlo je potrkal, a odzval se mu je preplašen Melanijin vzklik, zatem pa je začul besede:

„Gospod Kres — oh, kako ste me prestrašili! — prosim, samo malo potrpite — takoj bom gotova.“

Nato pa tiho, koketno hihitanje.

„O, Vi zaspanka!“ jo je kregal Kres, stoječ pred vrati. „Jednajst je že odbila, — moja ljubezniva prijateljica pa še ni oblečena.“

„Motite se, gospod, jako motite!“ se mu je odzvala Melanija, tekajoča semtertja po svoji sobici. „Veliko krivico mi delate. Vstala sem že ob sedmih — saj nisem mogla mirno spati: sanje so me mučile vso noč . . .“

„Ali res? — Glejte, tudi jaz nisem mogel spati in tudi mene so motile sanje,“ je priteknil naglo Kres.

„Zato pa sem danes tako prečuta in utrujena!“ je pripovedovala Melanija dalje ter se hitela oblačit. „Veste, taka sem, kakor da nisem tri dni zatisnila očesa . . . bleda, grda . . . ah!“

„Ah, ah, kolika nesreča!“ se je šaljivo rogal Kres. „Vzprejmite skozi ključavnico moje najiskrenejše sožalje, gospodična!“

„Le norčujte se, porednež, iz svoje žrtve . . . to je pač najbolj vredno moške trdosrčnosti!“

„Moje žrtve!? — Moje trdosrčnosti!?“ se je glasno čudil Kres. „Kaj li natvezujete nedolžnemu človeku, gospodična, s toliko smelostjo?“

„Da, da, samo Vi ste krivi, da sem danes kakor smrt in da . . .

„. . . in da še sedaj niste oblečena? Ha, ha!“

„. . . in da se moram preoblačiti že dopoldne. Zakaj pa ste sinoči tako lepo govorili, da se nisem mogla ločiti od Vaše družbe! — Pomislite, da sem jedva ob štirih zatisnila oči!“

„Žal mi je, silno žal, da sem kriv!“ je govoril Kres z rahlo ironijo. „Samo tri ure ste spala . . . oh, Vi ubožica! Prisegam Vam, da ne bom nikoli več . . .

„Tiho, tiho! . . . take prisege ne maram; ne vzprejmem je . . . saj Vas vendar tako rada poslušam, kadar govorite o dragi domovini, o ljubljenem narodu, o njegovih križih in potrebah, o našem slovstvu, naši umetnosti, pa o kulturi naših slovanskih bratov tam gori na severu in tam doli na jugu! — O tem mi je pač najljubši razgovor in o tem sem čitala ter se učila največ . . . Tako . . . dobro jutro!“

Odprla je vrata ter mu takoj ponudila desnico.

Kres pa je onemel. Melanija se mu je zdela danes še krasnejša, še čarobnejša. Velike modre oči so se ji svetile danes z nekim posebnim bleskom, z nekim tajnim, sanjavim izrazom; — njene male, polne ustnice so bile napete ter rdeče nalik sočnati češnji in malo bledi obrazek z rahlo rožnatonadahnjenimi lici se mu je zdel neznansko ljubek. Kiti sta ji viseli preko hrbta tjà doli do vznesenih bokov. Oblečena je bila v čisto belo, gladko, le malo s čipkami garnirano toaleto.

Občudujé je gledal Kres v Melanijin zarni obrazek ter se divil njenemu kipnemu stasu.

„Kako si krasna, kako si dražestna!“ si je mislil. Ona pa je brala to misel iz njegovih oči ter živo zardela, ko ji je prijel ročico, stisnil jo molčé, pa jo pobliskovo pritisnil na usta . . .

V tistem hipu pa je stopila v sobo Dolžanova sestra Ana, majhna in suhljata ženska. Pozdravila je Kresa, pa ljubeznivo pobožala Melanijo po licih.

„Vidiš no,“ je dejala, „da je bilo prav, ko si me slušala ter se preoblekla . . . Zdaj si zopet lepa.“

„Ali — tetka! Kaj govoriš!“ jo je karala sramujoča se Melanija.

„Samo resnico, golobče moje! Tudi prej sem govorila resnico, ko sem ti dejala, da si grda v onem krilu.“

„Pa kje je Dore?“ je vprašala Melanija, hoteča se iznebiti velike zadrege, v katero jo je spravilo Kresovo vedenje in tetina opazka.

„V predilnici. Danes je sobota — drevi se izplačajo delavci in delavke, zato pregleduje knjige . . .“

„Pojdiva ga posetit!“ je dejala Melanija. „V predilnici še nisem bila.“

In šla sta.

Predilnica je stala dober streljaj za hišo. Tvornica je bila obširen kompleks poslopij, ob katerih je tekel na jedni strani močen potok. Jedva sta se približala tvornici, začula sta zamolklo bobnenje, ropotanje in grmenje strojev, sikanje para in šumenje vode.

Na obširnem dvorišču so nalagali nekateri delavci velikanske zavoje volne na vozove.

Ko sta prišla Melanija in Kres mimo njih, odkrili so se in pozdravili ju vsi.

„Dobro jutro!“ je odzdravil Kres ter se takisto odkril. „Ali se ti je že zacelila roka, Martin?“ je vprašal jednega delavcev.

„Hvala za vprašanje, gospod!“ je odgovoril delavec, mlad, postaven fant. „Tri dni že lahko delam.“

„No, hvala Bogu, da ni bila nesreča večja. — Kaj pa tvoja mati, Matej? Kako ji je?“

„Hvala, — bolje; — zdravnik je dejal, da ni več v nevarnosti,“ je odgovoril drugi delavec.

„Veseli me — mati je največji zaklad otrok —; pozdravi jo, Matej, v mojem imenu!“

„Bom, bom, hvala, gospod!“ —

In šla sta dalje. Iz jednih vrat je pripelo rdečelično, krepko kmetsko dekle. Ko je zagledala pred seboj najedenkrat Melanijo in Kresa, je obmolknila in sramujoča se tiho dela: „Dober dan!“ Potem je hotela brzo oditi. Kres pa jo je ustavil.

„No, no, Franica, le poj, le poj — kaj se boš onegavila! — saj imaš povoda dovolj! Nevesta si, — vem.“

„Vi veste?“ — se je čudilo dekle, lica pa so ji zažarela od sreče in veselja.

„Vse vem . . . prav je, da je tako,“ je dejal Kres. „Kdaj pa bo poroka?“

„Menda v nedeljo črez jeden mesec . . . Vse je že v redu.“

„Dobro . . . čestitam . . . pa nikar ne pozabi, povabiti me vsaj na pojedino . . . sicer pridem sam oglarit.“

„Ne bo treba, gospod!“ se je smejalo dekle. „Gotovo Vas povabimo, če boste hoteli priti.“

„Glej jo, seveda pridem! . . . če bo pustil tvoj Tone, zapleševa jo parkrat, da bo vse gledalo!“

Dekle se je glasno smejalo in pozdravivši ju zopet odhitelo.

„Pridna in poštena delavka je Kastelčeva Franica,“ je pravil Kres Melaniji. „In vrla pevka naše čitalnice! — Zagorjanovega Toneta, gostilničarjevega sina, ki je tudi čitalničar, je ljubila že tri leta skoro

brez upa, da se kdaj vzameta. Stari Zagorjan namreč ni maral uboge delavke za sneho. Sin njegov naj si poišče bogate meščanke, — to je vedno želel. No, Tone je ostal značajen. Pred polletom pa je umrl Zagorjan, — zadela ga je kap, — in Tone je postal samostojen. Vzela se bosta torej. Franica bi lahko že pustila to svojo službo, dokler se ne poroči; a postajati, lenariti noče . . . pridna, delavna punica je . . . Bog jima daj srečen zakon!" —

V tem sta prišla do tvorniške pisarnice. Dolžan ju je vzprejel sredi čvetorice uradnikov.

Prišel jima je takoj nasproti, ljubeznivo ju popozdravil ter tožil, da ima silno veliko opravka.

„O, nisva te hotela motiti!" je dejala hitro Melanija. „Hočem si samo ogledati tovarno, katere še nisem videla."

„Dobro. dobro, — le oglej si jo — zanimala te bo gotovo. Boljšega vodnika ti pač ni treba, nego je Kres; on je v tovarni kakor doma."

„Ne govori vendar toliko, dragi prijatelj," se je smejal Kres; „saj se sliši iz tvojega dobrikanja le nujna želja, da se naju čim prej iznebiš. Ha, ha!

„Tako je — kaj bi pa tajil! Ha, ha! — Le pojdita torej — mudi se tako že, da si ogledata dopoldne vse vsaj površno. — Torej do svidenja!"

Kres je vodil sam Melanijo. Znani so mu bili vsi vhodi in prehodi, vedel je po vrsti za vse dvorane. Ko sta vstopila, zadonelo jima je na uho grmeče bobnenje in ropotanje strojev, čistečih sirovi bombaž, obdala ju je gorka soparica, začutila sta vonj olja in petroleja. Ogledala sta si za vrstjo vse stroje, od onega, ki je delal le sirovo, do onega, ki je plel najfinejša vlakna. Melanija se ni mogla načuditi nerazumljivi točnosti in umetelnosti strojevih del.

„Zdi se mi, kakor bi imeli stroji pamet — dušo," je dejala. „Glejte, prav natanko morem šteti jedna — dve — tri — štiri, da se premakne tale priprava, da se razpleto te le nitke, in iznova štejem jedna — dve — tri — štiri, da se priprava zopet odmakne in vlakno je spleteno . . . Kolik napredek od preprostih kmetskih tkalnih statev do teh tako umetnih, kompli-

ciranih in natančnih strojev, ki napravijo v jedni uri več, nego v prejšnjih časih vse leto stotero tkalcev! — Zares, čudovita je moč človeškega duha, ki še ne miruje, dasi je vdihnil že mrtvemu, težkemu železu življenje, gibčnost, umetelnost!"

„Da, človeški duh je nenasičen, neumoren, vedno napredka željan," je pritrdil Kres. „Izumil je stroje, o katerih se prejšnjim rodovom še sanjalo ni, priprave, kakršnih si ni mogel izmisliti niti fantastični genij Julesa Verna. ‚Rokodelstvo' bode kmalu le slovarska beseda, saj stroji opravljajo skoro že vse, kar so delale prej človeške roke" . . .

In hodila sta iz dvorane v dvorano, iz prvega nadstropja sta šla v drugo, odondod pa še v podzemlje, kjer so kurili za stroje.

Delavci in delavke so ju uljudno pozdravljali. Kres je nagovoril pogostoma tega in ono, vpraševal, šalil se in dražil ž njimi. In delavci so jima prostovoljno razkladali delo pri svojih strojih, opozarjali ju na to in ono ter se zopet prijazno poslavljali od njiju . . .

Ko pa sta se vračala domov, izpregovorila je Melanija:

„Če bi občevala vsa inteligenca tako, kakor občujete Vi z delavcem, izginila bi vsaj polovica one mržnje, vsaj polovica onih sovražnih predsodkov med delavci o naduti mogočni buržoaziji!"

„Menite, gospodična?' — Morda imate prav . . . Ne mislite pa, da občujem z delavcem prijazno le zato, da je tudi on tak nasproti meni! To bi bilo sebično, neiskreno. — Moje občevanje z delavcem izvira le iz srčnega globokega prepričanja, da so nezmisel stanovske kaste, da je občekvarno tisto umetno gojenje aristokratskega čustvovanja med meščanstvom, ki se smatra višjim, boljšim ter priviligiranim za razne dobrote, užitke in pravice, katerih naj bi delavec ne smel poznati. Moja prijaznost z delavcem je gola posledica nazora, da so vsi ljudje pred Bogom in vestjo jednake vrednosti! —

„Verujte mi, da sem imel iz početka s temi svojimi nazori med našimi neslavnimi Taboriti prav

težko stališče. Moja želja je bila n. pr., da bodi naša čitalnica zares narodna hiša, ne pa zabavišče samo nekaterih meščanov. Želel sem, da bodi čitalnica prostor, kjer se goji lepa pesem, lepa godba in lepa igra v korist in veselje vsakega, ki čuti s slovenskim srcem. Temu pa se je upiral marsikdo.

„Moj Bog, jaz naj plešem s fabriškim delavcem?!“ se je branila gospa zdravnica, katera je — mimogredé bodi povedano — hči kmetskih roditeljev.

„Milostiva“, sem jo tolažil, „uverjam Vas, da ne bo fabriški delavec prav nič smrdel po olju in petroleju; da ne boste čutili prav nič njegovih raskavih rok, zakaj nosil bo rokavice, in tudi na njega višnjevo bluzo boste povsem pozabila, ko pride po Vas v salonski, črni suknji in beli kravati. Verujte mi, milostiva, da je možno s poštenim in marljivim delavcem ravno tako, ali pa še pametneje govoriti, kakor z marsikaterimi gospodiči s frakom in nanosnikom, ali pa z gospodi v dvobarvanem suknu z zlatimi zvezdicami na ovratku! Delavec ume baš tako plesati, kakor naši inteligentni gospodje in baš tako lepo se Vam zahvali za skazano mu čast; — da, njegova zahvala bo celó iskrenejša in prisrčnejša!“

Tako sem ji govoril.

„A moje hčerke, moji sinovi vendar ne morejo v tako mešano družbo!“ se je togotil zopet gospod svetnik. „Moje hčerke vendar ne morejo plesati s krojači, z zidarji, čevljarji . . .!“

„Gospod svetnik“, sem mu dejal, „kakor jim drago! — Zagotavljam Vas pa, da imajo vstop v čitalnico samo poštenjaki, naj si bodo ti potem iz meščanskih, delavskih ali kakih drugih krogov. Porok sem Vam tudi, da bodo vsi dostojno oblečeni in da se bodo vsi dostojno vedli. Ako Vam to zadostuje, me bo prav zelo veselilo, če bom mogel pozdraviti Vašo velecenjeno obitelj v naši čitalnici.“

„Nekaj časa so se še upirali, končno pa je le premagala željnost po plesu in zabavi vse predsodke, in príšli so polagoma vsi in vse. In reči smem, da ni bilo nikomur žal . . . Odbor pazi strogo na red in

na vsako malenkost, ki bi mogla koga žaliti. Tako pa se ni pripetila doslej še nobena pomembna neprilika... Gospodične hčerke svetnikove se z navdušenjem vrte po zibajočih se akordih ob strani vztrajnih plesavcev-rokodelcev, gospod zdravnik, odvetnik, uradnik, profesor in učitelj pa se takisto z vnemo sučejo z brhkimi delavkami. Razločka — vsaj navidezno — ni nobenega.

Tako je govoril Kres Melaniji, ki ga je zvesto poslušala.

„V Trstu bi rekli Vašim nazorom, da so socijalistični; — jaz pa se strinjam povsem ž njimi, zato jim morem nadeti le naslov — pravice", je dejala ona... Potem sta se poslovila.

Stopajoča navzgor pa je srečala Melanija svojo teto.

„No, kako ti ugaja gospod Kres?" jo je vprašala Ana. „Lep, pameten mož, kaj ne?"

„Posebno pa plemenit in pravicoljuben mož, kakršnega sicer ne poznam," ji je odgovorila Melanija.

Teta jo je začudeno pogledala, pa dejala: „Da, da, posebno pravicoljuben in plemenit mož... lep značaj, Melanija, lep značaj je Kres, da, da..."

VI.

V postranski sobici gostilne pri „Novem svetu" sta sedela zvečer pri poliču vina dva gosta: uradnik Kočevar in doktorand zdravilstva Orožen.

„Po kaj pa je pravzaprav prišla gospodična Melanija k fabriškim? je vprašal baš doktorand.

Melaniji je pred letom umrla mati... ostala je sama z očetom. Stari Dolžan v Trstu ima velikansko. krasno zidano hišo — palačo! — sredi korza. Bankir je. — Melanija je samevala dolgo časa ter se dolgočasila; saj sorodstva v Trstu nima... oče pa je že siv, astmatičen starec, ki ždi ves dan v svoji pisarni. Dekle si je, torej prav gorko zaželelo, priti zopet med ljudi... Hm, jedva dvajset let šteje menda. — Za to je zvedel Dolžan ter jo povabil v Tabor, kjer še ni

bila in kjer ostane, kolikor časa se ji ljubi. Teta Ana jo ima rada, kakor bi bila njena hči, in Dolžan je takisto ponosen in sila ljubezniv s svojo sestrično".

„Vraga . . . veš kaj — lepa je pa res; zato pa se Kresu prav nič ne čudim; — no, saj se menda ne motim?" je ugibal počasi Orožen in sukal kupico med prsti.

„Kaj pa misliš?"

„Hm, kaj naj mislim! — To, o čemer že ves Tabor govori in sklepa: rada se vidita".

„Tudi meni se že nekaj časa isto dozdeva. Že precej tednov — odkar je ta rdečelaska tu — ga ni skoro prav nič v družbo; če se pa oglasiš pri fabriških, gotovo ga dobiš ondi z Melanijo".

„Morda se pa res kaj splete", je ugibal dalje doktorand. „Presneto, Kres nima slabega okusa . . . Če jo dobi, zadene kar dve muhi hkrati: lepo dražestno ženo, pa cel kup kron."

„Da, res je . . . No, Melanija pa ni le krasna in imovita, temveč tudi jako izobražena deva. Ž njo se moreš meniti o vsem in vsakem . . . povsod je doma. Slovstvo naše ti pozna do pičice natanko . . . nijedno važnejše delo ji ni tuje, nijeden znamenitejši pisatelj ji ni neznan. A ne samo našo, tudi francosko in italijansko književnost pozna temeljito . . . Maupassant, Daudet, Bourget, Castelnuovo, Barilli, in Ada Negri so ji najpriljubnejši. Zgodovina in prirodoslovje sta ji jako prijeten studij; kar pa je najbolj nenavadno: Vse bere. Zato pa ima naravnost moško trezne nazore."

„Take žene bi si pač vsakdo želel!" je pristavil Orožen. „Žena bodi soprogu tudi prijateljica, tovarišica, ne pa le ljubica in mati njegovih otrok. — Eh, nevedne ženske ne bi maral, če bi bila pozlačena!"

„Melanija je tudi izborna pianistinja in glas ti ima . . . ah, rečem ti: prava krasota! — Zares cela umetnica je; pri tem je pa vendar tako prijazna, ponižna in preprosta . . . Sedaj pa menda nekaj slika . . . tako mi je vsaj skrivnostno namignila teta Ana, ko sem se zadnjič čudil, zakaj so postavili klavir iz Melanijine sobe v sosednjo."

„Torej zadene Kres res celo terno ž njo. Jaz mu jo prav prijateljski privoščim! — Toda — tako lepo dekle — v Trstu živeče — bankirjeva hči ... morda ljubi že koga drugega, — vraga, to bi pa ne bilo prijetno ... Kres je strašno koleričnega temperamenta!"

„Kolikor znam jaz človeškega dušeslovja in kolikor znam jaz brati iz oči in z obraza, se menda prav nič ne motim, če trdim, da Melanija še ni ljubila resno ... In če je tako, se ni treba bati Kresu nobenega tekmeca, saj on je ..."

„Čuj, čuj, prijatelj," ustavil ga je sredi besede Orožen, — „česa sem se spomnil! Kaj pa tale pl. Braunseiss? — Že parkrat sem ga naletel pri Dolžanu, kjer je nosljal ter razbijal svoje kosarniške dovtipe ter se grohotal in drl, da sem se bal, da se udere strop nad menoj. Ta karikatura tudi nekam sili in lazi za Melanijo ... Strašno sladko ji govori ... dobrika se ji na vse mogoče načine ... pa cvetlic ji je že nanosil, da bi jih bile vse Kresove krave site!"

„Ha, ha, tega se pač ni treba bati Kresu ... Melanija pa je tudi toliko pametna, da ne bo gledala le na uniformo in sabljo. — Tudi jaz sem se sešel že parkrat s tem postavačem v Melanijini družbi. Strašno je nadležen, bedast, pri tem pa vendar grozovito domišljav. — Zadnjič je nama hotel po vsi sili obračati note, ko sva igrala z Melanijo čveteroročno Dvořakove ‚Slovanske plese', dasi ne pozna niti jedne note in dasi ima vsak pudel več posluha nego gospod Edvard pl. Braunseiss. — No, Melanija mu tudi pri vsaki priliki dovolj umljivo pokaže, da ji je zoprn. Če je res zaljubljen v njo, oziroma v njene novce, ga bo že prav kmalu minulo."

„Da bi se le vse prav dobro izvršilo!" je vzdihnil Orožen. „Na zdravje gospodični Melaniji in Kresu ... živela!"

In prijatelja sta trčila s kupicama ter izpila vse vino.

Potem pa sta poklicala Potokarja, plačala, oblekla ogrtače ter šla. Ko sta stopila na ulico, je svetila luna s polnim svitom raz vedro nebo. Ulice so bile svetle, kakor opoldne. Nikogar ni bilo videti. Skozi zastrta

okna pa so prodirale luči domačih svetilk. Meščani so bili vsi lepo doma.

Ko pa sta prišla do Dolžanove hiše, je začulo tanko Kočevarjevo uho glasbo.

„Pst! — čuj, Melanija igra!“ je dejal takoj ves navdušen „Na oni strani — proti vrtu so ... pojdiva tjà, da slišiva!“

Naglo sta zavila okoli ogla, stopila na tovarniško dvorišče, prehodila mali vrtec ter obstala. Okno v prvem nadstropju je bilo na stežaj odprto. Melanija je pela in igrala.

Prijatelja sta stala nepremično pod oknom. Le Kočevar je pokimal časih energično z glavo v priznanje, časih pa mu je ušel vzdih: „Krasno — divno!“

Končno pa je igranje prestalo. Od zgoraj sta začula govorico; takoj na to pa so zopet zadoneli polni, mogočni akordi klavirja, njim pa se je pridružilo dvoje moških grl, ki sta peli na pol glasno:

„Luna sije,
Kladvo bije
Trudne, pozne ure že;
Pred neznane
Srčne rane
Meni spati ne puste.“

Prijatelja sta spoznala takoj Kresov in Dolžanov glas.

„Pomagajva še midva!“ je dejal tedaj Kočevar, in naša krasna pesem je donela četveroglasno tjà v svetlo noč:

„Ti si kriva,
Ljubezniva,
Deklica neusmiljena;
Ti me raniš,
Ti mi braniš,
Da ne morem spat' doma“ ...

In prepeli so vso pesem čustveno, navdušeno.

Ko pa so se poizgubili zadnji akordi v zrak, je prihitela k oknu Melanija s Kresom in Dolžanom ter vzkliknila: „Ah, to je bila lepa in prav originalna podoknica, gospoda! Hvala vama ... pri prvi priliki se pokažem v čitalnici s svojim imenitnim kvartetom.

Ha, ha! — To je ideja, kaj, gospod Kres? Ha, ha! — Pa pojdita vendar gor, gospoda!"

„Ne — hvala, gospica," se je odzval Kočevar. „Prepozno je že nocoj ... pa poskusimo še drugo pot!"

„Torej jutri ... pa prav gotovo!" je odgovorila Melanija. „Le še jutri je možno, zakaj — kakor veste — že jutri ponoči se mora odpeljati Dore na Dunaj v parlament."

„Da, torej jutri prav gotovo, gospica!" je odvrnil Orožen. „Lahko noč! ... Sluga!"

„Lahko noč! ... Sluga!" sta se odzvala Melanija in Dolžan.

„Počakajta! — Takoj pridem," je dejal tedaj Kres. Kmalu nato je prišel. Zavratnik si je privihal navzgor, klobuk pa je pomeknil na oči.

Nekaj časa so hodili molčé. Zdajci se ustavi Kres ter reče z vznemirjenim glasom: „Kočevar — Orožen, vidva sta mi najboljša prijatelja; — recita, povejta mi resnico: — se li tudi vama zdi gospica Melanija blago, plemenito, pošteno dekle? — Govorita, povejta mi, kaj mislita ... zakaj jaz se bojim ... saj vesta, vse vesta!"

„Prijatelj moj, duša draga, ne boj se! — Nisi slep, ker ljubiš. Melanija je lepo, veleizobraženo in plemenito dekle, kakršno ti moreva le želeti za družico," je dejal Kočevar.

„Hvala vama," je odgovoril Kres, in zopet so šli dalje. Silna vznemirjenost se je kazala iz vsakega Kresovega gibljaja.

Prišli so do Kresove hiše.

„Jutri torej se odloči moja usoda," je dejal tedaj zopet Kres, glas pa se mu je tresel. „Temna, grozna slutnja me svari, naj **ne** storim tega, — nerazumen glas mi kliče: ‚To bo tvoja nesreča — tvoj pogin!' — Jaz pa mu ne morem verovati, — jaz pa moram poslušati le glas svojega srca ... Prijatelja, da bi vsaj vama mogel povedati vse ... vse, pa ne morem ... Morda jutri!"

„Umiri se, Kres, umiri!" ga je tolažil Kočevar. „Ne morem te razumeti. Vsekdar si bil pogumen in odločen, cel mož, sedaj pa najedenkrat ..."

„Sedaj pa javkam ter se tresem nalik nezrelemu sentimentalnemu gimnazijalcu, ki se pripravlja razodeti svojo ljubezen izvoljeni srčni kraljici! Ha, ha! Prav imaš ... toda pomagati si ne morem.“

„Amice, zaupaj malo i mojemu očesu, ki vidi bistro in ostro kakor sokol!“ je izpregovoril še Orožen, položivši mu desnico na ramo. „Moje oko pa je zapazilo i v Melanijinem očesu, ko se je upiralo vate, neki tajen, a žarek plamenček, katerega morem smatrati le za pristen odsev nekega čuta, kateremu se pravi ... ljubezen! — amice, ljubezen! — Torej pogum! Sreča te išče, um ti je dan, našel jo bodeš, če nisi zaspan! — Pa dobro spi! — Lahko noč!“

„Lahko noč!“

Stisnili so si roke ter se razšli. Duše pa so jim bile nemirne ...

VII.

„Josip! — sèm pojdi!“

Bil je očetov glas, ki je klical Kresa, ko je hotel baš zapreti za seboj vrata svoje sobe.

Takoj je šel k očetu, v njegovo sobo.

Stari Kres je sedel v komodnem naslanjaču pred veliko pisalno mizo z različnimi policami in predalčki. Pred seboj je imel kup popirjev.

„Dober večer, oče! — Kaj bi radi? — Mislil sem, da že spite.“

„Semkajle sedi, pa poslušaj me! — Kje si bil? — Pri Dolžanu zopet, sevé, sevé ... No, čudno, da ti ugaja tako njegova družba; — meni pa je zoprna. Zakaj? — Ne vem. A zdi se mi, da ta Dolžan ni iskren, da ni odkritosrčen človek ... veš, zdi se mi, da je hinavec in pri vsi svoji narodni politiki le sebičen trgovec ... No, no, nič zato ... saj se morda motim, Bog daj! Če pa imam prav, maščevala se bo njegova neznačajnost le nad teboj ... da, le nad teboj, pa nad stransko. — No, no, le tiho bodi, saj vem, vse vem, kaj mi hočeš reči! Jeden izmed naju ima gotovo prav. Da bi le jaz ne imel!“

Starec je povlekel nekolikrat iz svoje pipe ter porinil kvišku svoje naočnike, ki so mu viseli doslej na koncu nosa.

„Zdaj me pa poslušaj, Josip, kaj ti imam povedati!" je začel zopet stari trgovec ter vzel popisano polo popirja v roko. „Šesto leto že teče h koncu, odkar delaš v moji trgovini. Prav zadovoljen sem s teboj. Vidim, da imaš veselje in razum, pa tudi spretnost za ta stan. Zato mi ni prav nič žal, da sem te kot nevednega mladeniča skoro primoral v trgovsko akademijo. Tebi menda pa tudi ne, kaj?"

„Gotovo ne, oče!"

„No, dobro. V teh šestih letih si si vzel jedva dve tretjini svojega zaslužka . . . no, potreboval ravno nisi . . . doma si imel vsega, kar si hotel. No, zasluženo pa imaš venderle, da veš . . . Ker pa nosim že šest križev na hrbtu in se mi lahko vsak hip pripeti kaj takega kakor Zagorjanu, naredil sem danes svojo oporoko.

„Zagorjanove smrti se Vam pač ni bati, oče!" ga je miril Josip. „Saj ste vender suhljat in žilav . . . dà, naša mati . . . tej bi se prej zgodilo kaj sličnega . . . Bog nas varuj!"

„No, no, morda imaš prav. Toda red mi je venderle še najljubši . . . čim prej, tem bolje . . . jedenkrat itak mora biti! — Mati je sama svoja gospodinja . . . saj veš. — Jaz pa sem takole premislil: trgovino prevzameš ti in vse posestvo; Minki izplačaš, če se ne omoži pred mojo smrtjo, trideset tisoč goldinarjev; Tinetu pa, ki naj postane, kar hoče, izplačuješ do štirindvajsetega leta mesečno po petindvajset goldinarjev; kar bo potreboval več, mu odračuniš od njegovega deleža, t. j. petnajst tisoč goldinarjev . . . Ali ti je prav? — Le povej! Ti si moj najstarejši . . . pravico imaš".

„Dragi oče, zakaj bi mi ne bilo vse prav?! — Hvaležni Vam moramo biti otroci, druzega ne."

„Da, hvaležni . . . to je otroška dolžnost . . . pa ljubiti me morate . . . spominjati se me radi, ko me že ne bo več na svetu . . . No, no, saj sem zadovoljen z vami . . . posebno s teboj, in tako ostani še

nadalje! — To bi bilo torej v redu. Hvala Bogu! — Vendar sem pripisal še opazko za slučaj, da umrješ ti prej nego tvoj oče. Tudi to je možno . . . čudna so božja pota! — Pripišem torej nate svoto tridesetih tisoč. Tem si od danes sam gospodar Zapustiš jih lahko komurkoli ali za karkoli . . . Tako torej. Jutri pojdem k notarju. Vse je v redu . . . Zdaj pa le pojdi! — Dobro spi! — Lahko noč, Josip!"

„Lahko noč, oče!"

Starec mu je ponudil desnico, in Josip jo je rahlo prijel. Bila je koščena, mrzla, a ljubljena očetova roka . . .

Potem sta se ločila.

Josip je šel v svojo spalnico; spati se mu nocoj ni dalo. Misli so se mu drvile za mislimi po glavi . . . V srcu pa mu je bilo sladko, gorko, pa togepolno zajedno . . .

Jutri stopi pred Melanijo . . . jutri ji pove, da jo ljubi, vroče, strastno, nepopisno ljubi, da mu brez nje ni živeti . . . Jutri ji hoče povedati brez zadržka vse — vse, kar se je vršilo in izvršilo v njegovem srcu od tistega hipa, ko ji je gledal prvič v tiste velike, modre, lepe oči . . . od tistega trenutka, ko je prvič čul njen glas, ko je prvič držal njeno malo, gladko, drobno ročico v svoji . . . jutri ji hoče priznati, da nima več mirne ure . . . da ga vleče nezadržno le k nji, da jo čuje, da jo vidi, da se je vsaj malo dotakne. — Izpovedati se ji hoče prav od srca, kako hlepi, kako hrepeni po njenih malih, polnih ustnicah . . . kako koprni le za jednim: . . . le za jednim, da jo objame in pritisne na svoje prsi ves srečen — ves blažen.

Pa odkod ta bojazen? — Ta črna slutnja, da mu rodi baš jutrašnji dan nesrečo? —

Se mu li morda odreče Melanija? — Morda ga zavrne . . . s smehom, z roganjem, z obžalovanjem? — Morda ljubi že druzega? —

In očetovo čudno, nerazumljivo dozdevanje glede Dolžanove neznačajnosti . . . odkod hipno ta sum? — Če bi se ta sum obistinil — kaj potlej? — Moj Bog, saj to ni možno — saj to ni možno! — Dolžan je

resen mož, kremenit značaj, njegove besede odkritosrčne, iskrene, iz srca prihajajoče...

Dolgo je slonel Kres ob oknu in premišljal in premišljal, hrepenel in se bal, tolažil se, pa zopet zdvajal...

Miru ni mogel najti.

Zdajci pa se je spomnil očetovih besed! „... če pa ti umrješ prej nego tvoj oče... tudi to je možno ... čudna so pota božje previdnosti ... za ta slučaj ti pripišem trideset tisoč... zapustiš jih lahko komurkoli ali za karkoli hočeš".

. In če res umrjem? — komu li naj zapustim ta svoj imetek? —

Domovini! — Domovini! — —

Tàko mu je odgovarjalo srce.

Domovina je tvoja druga mati, domovina najbolj potrebuje tudi gmotno požrtvovalnih sinov... nji zapiši vse, kar imaš, in tvoj dar bo nosil leta in leta ... brez konca... stotoren sad. In narod te bo ljubil še dolgo dolgo po tvoji smrti ter blagoslavljal tvoj spomin. Tvoje ime pa ne izmrje nikdar...

Tako je razmišljal Kres; predno pa je legel, sedel je za svojo pisalno mizo ter napisal oporoko: v kateri je določil med drugimi volili zlasti sledeče,

„Glavnim dedičem svojega premoženja pa postavljam „Književno društvo" v ta namen, da iz te dedščine založi „Josip-Kresovo ustanovo".

Obresti „Josip-Kresove ustanove" naj se porabljajo v izdavanje cenene zabavne in poučne ljudske knjižice, katera naj nosi v spomin moje ime in mora biti pisana v strogo národnem duhu na podlagi katoliške vere, toda v svobodomiselnem zmislu.

Vsa ta dela naj tiska „Tiskarna" v Taboru po takrat obstoječih cenah, ureja pa „Književno društvo".

Moj glavni dedič mora svojo dedščino imeti naloženo pri bodoči „Kmetski posojilnici taborske okolice..."

Pozno je že bilo, ko je končal Kres to svoje najvažnejše pismo. Spravil je je v velik debel zavitek, katerega je zapečatil in zaklenil v najbolj skrito mizno predalce.

Potem se je razpravil, upihnil luč in legel v postelj. Dolgo je še ležal z odprtimi očmi; proti jutru pa je zadremal . . .

VIII.

„Gospica Melanija!“ —

Nič odziva.

„Gospica Melanija . . . lepo prosim!“

Zopet nič odgovora.

„Vi okrutnica! — Dobro vem, da ste tu notri . . . da se pritajujete . . . Teta mi je povedala, da ste že vse dopoldne v svoji sobici. No — torej — gospica! — Imam Vam nekaj sila, sila nujnega povedati . . . sedajle . . . takoj . . . in baš v Vaši sobici . . . nihče ne sme biti poleg . . . skrivnost je, gospica, velika skrivnost! — Prosim, gospica Melanija, lepo prosim!“

Iz sobe se je začul rahel, koketen, grličinemu hihitanju sličen smeh, — smeh, ki tako vzburja moške živce . . .

„Gospod Kres, jako zapeljivo znate prositi . . . gotovo bi Vas rada uslišala, a ne morem . . . ne smem . . . Bojim se Vas, ker . . .“

„Bojite se me, gospica?!“

„Bojim se, da bodete — hudi náme.“

„Gotovo, da ne bom . . . svojo besedo Vam zastavljam, gospica! — Samo sprejmite me v svojo sobico . . . samo za tri . . . za pet minut . . . potem pa pojdem zopet, če bodete ukazala!“

„Dobro torej, za pet minut . . . . ha, ha! — a niti sekunde ne dalje . . . Samo za hipec še potrpite . . . tako . . . tako . . . sedaj pa prosim . . . !“

V ključavnici se je zavrtel ključ, vrata so se odprla in Kres je stopil v Melanijino sobo.

Melanija je stala že tik okna. Oblečena v ohlapno, jasno višnjevo matinejo s kratkimi, jedva do komolca segajočimi rokavci, ga je pozdravila z nasmehom, s katerim je skrivala svojo zadrego.

„Vi ste slikala, gospodična?“ — se je začudil Kres videč pred njo stojalo, katero je zakrival lahek, a gost zastor. Pred stojalom je stal vrtljiv stol, poleg pa mizica s čopiči, paleto in palico.

„Da... Pa kaj mi imate nujnega povedati? Evo, jedna minuta gre h koncu.“

„Li ne smem videti Vaše slike? Še ničesar mi niste pokazala. Obljubljam Vam, de ne bom prav nič — hvalil.“

„Ne, ne... danes ne... bojim se... prosim, ne silite me! ... ah, kako nehvaležni ste!“ — Bila je čudno vznemirjena.

V Kresovi glavi pa se je takoj rodila mučna, črna misel: zakaj se tako boji? — zakaj tako prosi? — kaj — koga slika?

Ljubosumnost in neka nerazumljiva bojazen, da je morda za tem zagrinjalom nekaj, česar mu ne pokaže Melanija nikdar, ker je njemu sovražno, se ga je polastila.

Kri mu je šinila v glavo in oči so mu jezno zabliskale.

„Poglej! — sicer se blamiraš.“

Tako mu je govorilo vzburkano srce. In v tem hipu je pristopil k stojalu, dvignil roko, Melanija mu je skočila nasproti, hoteča ga potisniti v stran, a zastor je že padel in Kres je zagledal strmeč — sebe samega.

Srce mu je poskočilo od veselja, roke so mu trepetale in oči so se mu smejale, ko je izpregovoril:

„Gospodična Melanija, tega nisem zaslužil.“

Melanija pa mu ni odgovorila. S sklonjeno glavo, zardela kakor makov cvet je zrla v tla, trla si roke... saj jo je bilo sram, — tako sram!

Tedaj pa je pristopil Kres k nji. Rahlo ji je položil levico na ramo, z desnico pa je prijel njene prstke, pa jo na pol šepetaje vprašal:

„Melanija, ali veste... ali vsaj slutite, kaj Vam moram povedati?“ ...

Še bolj je sklonila glavico... Kres je čutil, kako se ji trese telo... Stisnil ji je prstke, dvignil jih, pritisnil na svoje vroče ustnice, pa vzdihnil:

„Melanija!“

In njeni prstki so se hipno razklenili, pa se zopet sklenil za Kresovim vratom... na prsih mu je slonela ter od veselja, sreče in blaženosti ihtela in ihtela...

Ko pa je dvignila kodrolaso glavico, ozrši se mu v obraz, tedaj je videl Kres najlepše oči na svetu, iskreče in krešoče se v solzah vroče ljubavi

In prijel jo je z obema rokama za glavo ter prosil:

„Melanija ... poljub!“

Krepko ga je pritisnila nase, dvignila se na prste ter mu položila svoje male, bujne, nalik sočnati jagodi napete ustnice na njegove v dolg — dolg poljub ...

Potem pa sta sedla na zofo ... ničesar nista govorila ... le gledala sta se, blaženo se nasmihala drug drugemu, stiskala si roke, dokler ni iznova začel prositi Kres:

„Melanija ... poljub!“

In odrekla mu ga ni ...

„Sedaj pa pojdiva k teti in Doretu,“ je dejala končno ona.

„Da, le pojdiva jima povedat ... dolgo sem v tem atelijeju ... ah, glej, minulo je že davno pet minut ... minula je že cela ura!“

„Vedela sem, da me boš prevaril, ti nasilnik!“ mu je odgovorila ona z žarkim pogledom.

In potem sta šla iskat Dolžana in teto Ano.

Ko pa preideta nekaj sob, začujeta živahen pogovor.

„Tristo bomb! — to ni kar tako. Jaz Edvard pl. Braunseiss se nisem še nikoli blamiral ... zato se tudi sedaj ne maram ... Previdnost je rodila največ zmag ... in zmagati hočem, da veš, zmagati!“

„Ne branim ti ... čestital ti bom ... a le poprašaj jo sam ... jaz ti ne morem prav nič pomagati,“ je govoril Dolžan.

„Dobro, torej ... Edvard pl. Braunseiss ni strahopetnež ... eh, zlasti pri ženskah ne! — Prsi vun, — glavo po koncu, — peto ob peto, da zazvene ostroge, — lopi po sablji, da zarožlja, — kavalirski poklon, — desnico na srce —: ‚Gospica, Vaše krasne oči, Vaš divni glas, Vaš nebeški stas, Vaš angelski obrazek ... ah, ah! — Edvard pl. Braunseiss Vas ljubi‘ ... in uspeh je bil doslej še povsod gotov. He, he, he! — Seveda, — seveda! — Korenjak sem, da mu ga nima para v garniziji, — hm! — hm! — pa moji črkici

‚pl.' — ‚pl.' — vplivata očarljivo na ženske živce. He! He! — No, sedaj pa hočem postati pameten... iskren... sedaj zares ljubim, saj ona je istinito diven keberček — diven keberček! Jaz jo ljubim in spoštujem. Veruj mi, da jo res spoštujem!"

„Verjamem, verjamem!" mu je odvrnil Dolžan. „Poskusi! Povsod si imel srečo, morda tudi tu... žal ti ne bo, saj ona je bogata, zelo bogata!"

„Da, vem, vem... natanko sem se o vsem informiral... He! he! Previdnost je rodila pač še največ zmag in koristi. Oče je bankir — blizu pol miljona ima bajè — in ona je jedinka... da, da, vem, vem... pa nikar ne misli, da mi je le za denar!... Jaz jo ljubim in spoštujem. Veruj mi, da jo res spoštujem, saj je tako krasen keberček!

„Zlat keberček!" moraš reči.

„Da, prav imaš... zlat keberček!" je meketal pl. Braunseiss...

Kres in Melanija pa sta stala nepremično sredi sobe ter čula vse.

„Pojdi v svojo sobo, Melanija... sam mu grem povedat," je dejal Kres; lice mu je bilo bledo in oči so se mu iskrile jezno. Še jedenkrat se je sklonil k nji ter jo poljubil... Melanija je odhitela trepetaje nazaj. Kres pa je potrkal na duri Dolžanove sobe.

„Naprej! — Ti si, Kres? — Pozdravljen! Baš sem mislil nate," ga je nagovoril Dolžan, stopivši mu nasproti.

„Prišel sem ti povedat samo najnovejšo vest izza tvojega sorodstva," mu je odgovoril Kres, pa kakor bi šele sedaj zapazil pl. Braunseissa dejal: „O, gospod stotnik — pozdravljeni!"

„Slûgà, slûgà!" se je pačil Braunseiss, —" ali vaju morda motim? Potem grem..."

„Nikakor ne, gospod stotnik," je dejal Kres ter sedel komodno v fotelj nasproti Dolžanu. „Vest, katero prinašam prijatelju Doretu, postane itak kmalu javna..."

„A, tako... potem še ostanem... ali pa stopim vendarle malo h gospici Melaniji... danes je še nisem imel časti pozdraviti."

Kres ga ni poslušal. Obrnivši se k Dolžanu je dejal: „Dragi Dore, ravnokar sem se zaročil s tvojo sestrično Melanijo.“

Braunseiss in Dolžan sta planila hkrati s stolov. Dočim pa se je razlilo preko Dolžanovega obraza veselo iznenadenje, je pobledel stotnik kot krpa.

„O, o, kako sem vesel!“ je vzkliknil poslanec, nudeč Kresu obe roke. „Iskreno ti čestitam, dragi moj Kres!“

„Hvala ti; — vedel sem, da si mi pravi prijatelj“, je odgovoril Kres ter ga objel... „Pa kaj Vam je, gospod stotnik? — Tako ste bled!“ — se je obrnil nato k Braunseissu.

„Domov moram — pregnal sem se menda z jahanjem snoči... slûga, Dolžan!“ je jecal stotnik. In ne da bi pogledal Kresa, je kolovratil skozi vrata.

Tedaj pa je prasnil Dolžan v širok grohot.

„To je bilo imenitno! — Ha! Ha! — Baš prav si prišel... ah, ta domišljava karikatura!... ha! ha!“

Potem je skočil k vratom ter zavpil „Ana, — Ana, Melanija ti bi rada nekaj povedala. Hitro pojdi k nji!“ —

IX.

V jedilnem salonu pri Dolžanu je bila zbrana velika družba domačih prijateljev. Povod temu je bil dvojen. Okoli polnoči se je imel odpeljati državni poslanec Dolžan prvič v parlament na Dunaj, zajedno pa se je praznovala — sicer še brez oficijalnega naznanila — zaroka Melanije in Kresa.

Okoli sedmih zvečer so prišli Kočevar, Orožen, urednik „Slovenskega Branika“: Vitavšek, Kresova Minka, poštni kontrolor Megla s svojo ženo, ki sta bila v daljnjem sorodstvu z Dolžanovo pokojno soprogo, zdravnik Pavlin s ženo, notar Škorec s hčerko in odgojitelj Muhovnik.

Vlogo gospodinje je imela teta Ana. Ona je sprejemala ter pozdravljala dame.

„Oh, ali že veste, gospa Megla? — Naša Melanija se bo omožila!“ je pripovedovala kontrolorki.

„Oh, ali res, ali res? — I s kom pa, gospodična?“ se je navidezno čudila kontrolorka, ki je že dopoldne izvedela to novico od svoje dekle, prišedše od mestnega vodnjaka.

„Z gospodom Kresom... Kar najedenkrat sta naredila, pa je bilo ... Samo ‚amen‘ sem še mogla reči.“

„Jej, jej, torej z gospodom Kresom! — Bog jima daj dobro. je vzdihnila globoko kontrolorka, da se je zaujčkala velika črna broša na njenih prsih. „Veste, Kres je res dober človek, dobro srce ima, da nikoli tega. In kako lepo zna govoriti. Jej, jej! — Zadnjič sem bila tudi jaz pri Potokarju, ko smo slavili volitev Dolžanovo ... Jej, kako lepo vam zna ta človek postavljati besede! Še lepše nego kaplan Juri! Ali mi verjamete gospodična, da sem se jokala, dasi ga nisem prav nič razumela? — Seveda, visoka politika ni za nas ženske ... to pa venderle rečem, da sem se jokala in da vem, da je Kres dober človek. Oh, Bog jima daj dobro, še jedenkrat rečem!“ in zopet se je zaujčkala broša na njenih bujnih prsih, skrivši se ji nekam pod brado.

O kontrolorki se je govorilo, da je že pred svojo poroko oblekla soprogove hlače, zakaj razen ob uradnih urah ni bilo kontrolorja nikoli na pregled. Vedno je tičal pri svoji čudovito rejeni ženki, ki je zaradi svoje debelosti jedva gledala izza zabuhlih lic; dihala je šumeče nalik počenemu kovaškemu mehu ter se premikala težavno kakor slon v cirkusu ... Pravilo se je, da ji omotajo, kadar gre iz hiše, s povoji roke in noge, da jo prevežejo od vseh plati z moderci i. dr., sicer da bi se ne mogla geniti ...

Teta Ana je šla pozdravljat še zdravnikovo soprogo, Minko in notarjevo hčerko.

Kontrolorka pa je potegnila k sebi moža, ki je bil ravno v živahnem pogovoru z Orožnom.

„Ali še ne bodo začeli na mizo nositi?“ je dejala nejevoljna. „Koga pa še čakajo? — Jaz sem že tako lačna.“

„Potrpi še malo, — takoj se začne!“

„Pa zakaj nas vabijo za sedmo uro, če mislijo začeti šele ob osmih?“ se je jezila kontrolorka in

gledala tako hudo svojega slokega, bledega možička, kakor da bi bil on kriv.

„I, saj se nikamor ne mudi,“ jo je tolažil mož šepetaje. „Kaj nisi doma ravnokar nekaj jela?“

„Ali mi pa zopet očitaš morda?“ se je raztogotila kontrolorka. „Glej ga, dedca . . . lačna naj bom . . . o! o!“ —

V tem se ji je približala Melanija, kateri je s pretirano sladkimi besedami čestitala, pa zdihovala, da je pač tudi zakon težek stan . . . Kontrolor je hitro pristopil k skupini, kjer so se pomenkovali Škorec, Pavlin in Muhovnik s Kočevarjem o bodočem državnozborskem zasedanju.

Zdravnik Pavlin je bil dolg, suh mož simpatičnega obraza in črne brade. Nekako nervozno se je zmeraj oziral v vrata. Bal se je pač, da ga vsak hip zopet kdo ne odpokliče iz družbe, v katero je mogel priti jedva vsake svetke. Podnevi ga ni bilo skoro nikdar doma in še ponoči ga je bilo težko dobiti. Revež je moral dirjati okoli bolnikov dveh okrajev in komisije zaradi pretepov, pobojev i. t. d. so bile ondi često na dnevnem redu. Bil je istinito pomilovanja vreden človek, zlasti ker je imel tako malo časa za svojo lepo, iskro ženico, katera je bila zares vzorno vrla soproga, zakaj imela je navzlic vsemu temu venderle že — šestero otrok.

Doktorica je bila hčerka bogatega kmeta iz okolice. Ko se je omožila, je bila še popolna kmetica; no, v kratkem se je olikala in omikala. Nosila se je sedaj že prav gosposko. Vender ji niso rekali drugače nego „Pavlinova Micika“ . . . Bila je odločna ženska in vrla rodoljubka.

Notar Škorec je bil poosebljen dolgčas. V družbi je navadno molčal, zeval, časih pa celó zadremal. Zdelo se je, da ga ne zanima nobena stvar. Bil je majhen, debel gospod z največjo plešo, ki je možna.

Njegova hči Malka, že devica v srpanu, je bila čokata, nizka, bujnih oblik in bledikastega obraza. Svojo mladost je preživela večinoma v institutu, pri svojih tetah in botrah, nastavljaje se moškim, ki pa je niso marali, pa spakujé se navzlic svojim letom

še vedno nalik kratkokrili deklici štirinajstih let. Njeno prijateljstvo s Prelesnikovo Nežiko pa je bilo znano po vsem Taboru.

„Gospoda, izvolite . . .!“ je izpregovoril tedaj Dolžan s primerno gestikulacijo, ki je pomenila, naj sedejo.

Ker so bili vsi pogosto pri Dolžanu gostje, so se vedli prav domače neprisiljeno.

„Hvala Bogu! je vzdihnila kontrolorka, hitela si tlačit servijeto za vrat, zvonila s svojimi zapestnicami, pa rožljala z nožem in žlico. Zapičila je svoje oči v zalo služkinjo, ki je ponujala gostom iz ogromne sklede, ter jih ni obrnila prej od nje, dokler ni prišla k nji. Naložila si je potem toliko na krožnik, da ji je šlo čez.

„Gospod notar, ne verjamete mi, kako sem nocoj lačna,“ se je obrnila k sosedu, ki je molčé strmel vanjo.

„Nocoj? — A-hm!“ je dejal notar ter si nalagal, ne meneč se za cmakajočo kontrolorko . . .

„Oh, da bi me le vsaj nocoj pustili na miru!“ je dejal boječe zdravnik ter zaljubljeno pogledal svojo Miciko.

„Le miren bodi, Janko, nocoj te ne pustim nikamor . . . Naročila sem dekli, da ne pove nikomur, kam sva šla,“ ga je tolažila ženka ter mu polagala prtič preko novih hlač.

„To ni bilo prav Micika . . . kaj če koga nocoj ranijo? . . . sobota je . . . fantje hodijo vasovat . . .“ S strahom se je ozrl zopet v svojo ženo ter gladil prtič, da bi vendar ne padla kje kapljica na njegove hlače.

„Bodi brez skrbi . . . rečem ti! Naročila sem Mini, da naju pride klicat le v skrajnem, v jako nevarnem slučaju.“

„Dobro, dobro . . . tako je prav“, je dejal zdravnik in se smehljaje lotil svojega krožnika . . .

Na gornjem koncu mize pa so sedeli Kres in Melanija, Kočevar in Minka, Kresova sestra, Dolžan, Vitavšek, Orožen in Ana.

„Vlada dobi pač težko večino za to svojo predlogo“, je dejal baš Orožen.

„To bi bilo pač želeti," je takoj pristavil Vitavšek. „Predloga je škandalozna!"

„Zlasti za malo obrtništvo in kmete," je dostavil Kočevar.

„O delavcih pa niti govora ni," je dodejal Kres.

„S to predlogo bi bila prizadeta tudi našemu narodu velika škoda in krivica, saj masa obstoji pri nas ravno iz omenjenih treh slojev," je menil Orožen.

„No, kaj bi . . . pasti mora!" je izpregovoril Dolžan. Jaz jo bom pobijal z vsemi sredstvi . . . Nabral in sestavil sem si že precej statističnih in zgodovinskih podatkov, s katerimi jasno dokažem, da se s sprejemom te predloge oškoduje večina cislitvanskih narodov ter da je v korist le nekaterim stanovom."

„Večidel židovskim kapitalistom, pa aristokraciji," je pristavil Kres.

„No, slovanska koalicija bode imela to pot zares važno besedo," je govoril dalje Dolžan. „Mladočehi, Jugoslovani in Rusini! . . . žal, da so izgubili Poljaki skoro docela čut slovanski ter ga zamenjali s hladnim kupčijskim razumom!"

„Zastopniki poljski v parlamentu pač niso poslanci narodne mase, nego le veleposestništva, plemstva in veletržcev . . . ti pa imajo razum le za svoje koristi," je pridel Orožen.

„Žalostno, pa sramotno ne le za slavni poljski narod, ampak za vse slovanstvo!" se je jezil Vitavšek . . .

„Ah, tale primaka k zajcu, je pa strašno dobra; — kaj, gospod notar?" je vpraševala kontrolorka svojega soseda. Ta pa si je brisal energično z obema rokama obilni pot raz čelo; drgnil se je z vsem prtičem.

„Vroče je, — a-hm!" je dejal, pa se iznova lotil zajca.

Tudi kontrolorka ga ni več nadlegovala. Potila se je tako, da ji je curljal pot po obeh straneh obraza. No, ona se zato ni zmenila, ampak hlastaje in cmakaje rezala, trgala, srkala na celi zajčevi nogi . . .

„Oh, nocoj ste pa zopet lepa, če dovolite, gospodična Malka," je govoril kontrolor Megla. „Tale bluznica je prav po najnovejšem pariškem vzorcu, če dovolite."

„O, gospod kontrolor, Vi se mi le laskate!" mu je odvrnila sramežljiva Malka.

„Nikakor ne, gospodična, če dovolite! Veste, jaz imam okus, — zato pa rečem, da tako elegantne bluznice še nisem videl v Taboru, če dovolite!"

„O, gospod kontrolor, Vi se le šalite!" je zopet zapevkala stara devica ter se vila in krivila nad svojim krožnikom ter zaobračala oči, kakor bi jo lomila božjast...

„Čakal sem te za vrtom dobro uro... a ni te bilo, Minka, je šepetal Kočevar Kresovi sestri. Minka je zardela, pa dejala še tišje:

„Pazi, da te nihče ne čuje!"

„Pa zakaj te ni bilo?" je vpraševal Kočevar dalje, skrbno se oziraje, če ju kdo ne opazuje. Vsi so bili zatopljeni v svoje pogovore, ali pa v svoj zajčev kos.

„Materi je najedenkrat slabo prišlo... saj veš, da jo muči naduha, da jo hoče časih kar zadušiti," mu je odgovorila Minka.

„Bojim se i jaz za njo... tako je bolehna!" je odgovoril Kočevar. „Hotel sem ti le povedati, da sem postal asistent."

„Ah, kako sem vesela, Fran!" je vzdihnila Minka ter se ljubeznivo ozrla ljubljencu v lice. „Koliko časa že skrivava svojo ljubezen... sedaj pa..."

„Ne upam si, Minka... še vedno se bojim, da me zavrne tvoj oče," je rekel otožnega obraza Kočevar. „Ubog uradnik sem! — Bojim se, da ga le razdražim... potem pa te morda prisili, da vzameš koga druzega!"

„Nikdar, nikdar, Fran! Tvoja, ali pa nikogar!" je odgovorila Minka odločno...

„In kaj je dejal tvoj oče?" je vprašala tiho Melanija Kresa, med tem ko se je Orožen glasno togotil nad bahatimi in surovimi Madjari.

„Vesel je bil... želi te že jutri videti! je odgovoril Kres smejé ter ji stisnil pod prtom levico.

„Jutri že? — Ah, kako me bo sram!"

„Ti dete moje!"

„In tvoja mati... kaj je rekla ona?"

„Moja mati je povsem odmrla za svet . . . malokdaj jo vidim . . . iz sobe se ne gane ter občuje le z Minko . . .“

„Rečem ti, Micika, da sem ko na trnju! — Staro Babnikovko bi bil moral venderle še jedenkrat obiskati! In farovškega hlapca Tineta tudi, ki je padel na glavo ter si pretresnil možgane! Blede se mu.“

„Nikar ne javkaj tako, dragi Janko,“ je tolažila zdravnica soproga. „Ni tako hudo ne! — Stari Babnikovki itak ne moreš več pomagati . . . Toporov Tine pa je kopriva, ki ne pozebe, če pade še desetkrat na svojo trdo betico!“

„Že res . . . ali, Puščavnikovi otroci imajo grižo . . . bil sem sicer danes že dvakrat tam, — in kaj misliš . . .?“

„Puščavnica bo vesela, če ji dvoje troje pomrje . . . uboga beračica nima sama kaj jesti, pa dvanajstero otrok! — Norček, bodi vendar miren! — Al-nisi zadovoljen, da sva zopet jeden cel večer skupaj? — O, da bi imel le še ponoči počitek! — Poglej no, kako se pogledujeta Kres in Melanija! — Ah, kako sta srečna!“

„Kaj midva nisva, Micika? — Pa me še ti tako poglej!“

„Ha, ha, ti norček, ti!“ —

Odgojitelj Muhovnik je sedel prav na spodnjem koncu. Jedel je, kar so mu ponudili in kolikor je mogel. Kaj pa jé, tega ni vedel. V duhu je namreč pesnikoval ter s čeljustmi škandiral svoje daktilične verze.

Muhovnik je bil kozav človek, dolgih, grivastih las, na pol slep in grbast. Jezdaril je cele noči svojega Pegaza. V svoji miznici je imel že celo skladnico epov in dram, na svetlo pa ni dal še ničesar. Pošiljal je pač svoje spise na vse strani, a dobival jih je redno — nazaj . . . Le jedenkrat se mu je posrečilo spečati neko pesen o „Tepki“, nazval jo je „elegijo“, uredništvo pa jo je ponatisnilo z dostavkom „za pust“ . . . Sicer pa je bil blaga, skromna duša. Ljudje so ga radi imeli, ker je za dobro večerjo ali pa kosilo napravil pesen prigodnico, kakršno in kolikor dolgo si je le kdo želel. Tako je bil na boljših ženitovanjih,

botrinjah in reševanjih stalen gost. Stisnivši se na konec mize je pil, jedel, molčal in potrpežljivo čakal, dokler se mu ni dalo znamenje, da odpre svojo poetično zatvornico... potem pa se je vsula ploha... morje verzov na srečno-nesrečne prisotnike.

Za nocoj je dobil kar dvoje vabil in dve nalogi. Teta Ana mu je naročila še včeraj petdeset stihov v slovo bratu. Dolžan pa danes dvajset verzov v proslavo Melanijine zaroke. Premalo časa je imel danes za toliko delo. Zato pa je sedaj pesnikoval, jedel in pil zajedno. Motil ga ni nihče...

Zdajci se je približala Ana svojemu bratu.

„Pojdi vun — brzojavka!"

„Ah, že? — Bravo!"

Hitel je iz sobe. Ravno so odnašali krožnike, sklede, nože, žlice, vilice i. t. d. ter prinašali v novo vina.

Čez kratek hip se je vrnil veselega, smejočega obraza. Naglo je sedel na svoj prostor, pogledal, so li vse kupice polne, obrisal si svoj zlati nanosnik, potrkal na kupico ter vstal.

„Dragi prijatelji!" je začel, se ozrl smejé na desno, na levo, malo zakašljal ter ponovil „Dragi prijatelji!"

„Silentium, gospoda, silentium!" — je viknil naglo Orožen poleg svoje stare navade kot bivši ‚kontrapikuš' pri oficijalnih komerzih dičnega slovenskega velikošolskega društva „Slovenija" na Dunaju.

In mahom so utihnili vsi.

„Dasi vam je že vsem znan veseli dogodek, ki se je izvršil danes v mojem sorodstvu," je govoril Dolžan z mrtvim glasom, „dovolite mi vendar, predno zopet nagnemo kupico, da — nepričakovano — že nocoj sporočim oficijalno zaroko predragega mi pobratima, gospoda Josipa Kresa, z mojo ljubljeno sestrično Melanijo Dolžanovo. Bog ju živi še mnoga, mnoga leta!"

„Živela! — Živela!" so vzkliknili gostje, hiteli k Melaniji in Kresu trkali ž njima ter jima stiskali roke. Minka se je celo objela in poljubila s svojo bodočo

svakinjo. Ko so zopet sedli, je izročil Dolžan Kresu brzojavko, ki se je glasila:

Gospodu državnemu poslancu Dolžanu.
Tabor.

Blagosljavljam zaroko svoje premile hčerke z vrlim rodoljubom gospodom Kresom ter se v duhu veselim z vami nocojšnji večer.

Pozdrav vsi družbi, zlasti tebi, gospodu Kresu in Melaniji!

Trst. Jakob Dolžan,
bankir.

V tem pa je vstal idejalni pesnik Muhovnik ter začel čitati svojo slavnostno pesen, v kateri je proslavljal in opeval državno poslanstvo, domovino, cesarja ter prešel na ljubezen, zaroko in poroko, vpletaje vrline Kresove in čednosti Melanijine.

Še pa ni prišel do konca, ko se je začulo pod oknom govorjenje ljudi, hoja množice in smehi.

Družba je planila mahoma k oknom ter jih odprla. Spodaj je stala glava pri glavi . . . ves trg je bil poln. Videti je bilo največ meščanov, rokodelcev in delavcev ter delavk. Baklje so gorele ter razsvetljevale prostor daleč na okoli . . . Tik pod oknom pa so stali v surkah in svojih okroglih klobučkih s srebrnimi trakovi čitalničarji . . . v njihovi sredi je že stal Kočevar . . . Orožen pa je hitel razdeljevat note. Takoj na to je zadonela v tiho, mirno, svetlo noč lepa slovenska pesen, močen zbor . . .

Kres, Melanija, Minka in Dolžan so sloneli pri jednem oknu ter molčali. Bili so vsi močno ginjeni. Le Melanija se je pritisnila časih h Kresu ter mu pošepetala: „Josip moj — kako sem srečna!“ — on pa jo je pritisnil lahno še bolj k sebi.

Ko pa se je začela druga pesen, so vstopili v salon trije odposlanci: Orožen, delavec v višnjevi bluzi in kmetski fant.

Stopili so pred zaročenca, Orožen pa je izpregovoril med krepko donečim petjem tovarišev:

„Blagovolita sprejeti od nas, zastopnikov treh stanov taborskega in okoličanskega prebivalstva, ta

iskreni in odkritosrčni izraz naših čestitek k denašnjemu veselemu dogodku, zajedno pa zagotovilo, da vaju vsi ljubimo in spoštujemo! — Bog vaju ohrani nam in narodu še dolga leta!“

Deputacija se je poklonila, Orožen pa je izročil Melaniji lep šopek.

Kres pa je odgovoril:

„Hvala vam najiskrenejša za veliko, nenadejano in osrečevalno ovacijo! Hvala vam lepa v imenu moje neveste in v mojem imenu! — Sporočite to najino zahvalo tudi svojim tovarišem, hkrati pa tudi moje zagotovilo, da ostanem nasproti njim v ljubezni in sočutju vedno isti... Prosim, da mi ohranijo i oni svoje dosedanje somišljenje in sočutstvovanje!“

Nato je stisnil vsakemu posebej desnico, in deputacija je odšla.

V tem se je končal drugi zbor. Za hip je utihnilo petje. Spodaj se je pomešala deputacija med mnogobrojno občinstvo, ki je radovedno popraševalo, kaj je dejal Kres. In jedva je minilo par hipov, ko je viknil nekdo:

„Živel Kres in njegova nevesta!“

To pa je bilo znamenje drugim, in zadonel je krik iz stoterih in stoterih grl: „Živel Kres! Živela Melanija! Živel Dolžan!“ — In ta krik se je ponavljal nekaj minut. Ko pa je končno utihnil, so zapeli čitalničarji še zadnjo pesen. Končavši jo, je zavpilo še jedenkrat občinstvo, pevci so se razvrstili, bakljaši so jih obstopili, in odšli so. Ljudstvo se je polagoma razgubilo...

Kmalu nato se je poslovila tudi naša družba Šlo je že na jednajst; poslanec se je moral odpravljati na pot.

Še jedenkrat so torej čestitali mlademu paru, voščili Dolžanu srečen pot in šli.

Kres je še ostal, da spremi Dolžana na postajo; sestro mu je spremil domov Kočevar sam...

In domov idoč so bili vsi prav dobre volje; najbolj pa menda gospa kontrolorka in pesnik Muhovnik.

Tako dobro in tako veliko še nista jela in pila nikoli! —

X.

Iz Dunaja so prihajala vznemirljiva poročila. Nekaj časa se je govorilo, da se parlament razpusti in se razpišejo nove volitve, na katere bo vplivala vlada z vsemi svojimi javnimi, še bolj pa s skritimi pritiski. Kmalu na to se je raznesla vest, da ministerstvo odstopi, kar se je pa takoj dementiralo. Ministerstvo ostane, ker ima absolutno zaupanje krone, da pa se predloga umakne in spremeni. Tako se je ugibalo pozneje. Končno pa je sporočil ministerski predsednik poslancem sam, da je dobila ministerska predloga že cesarjevo pritrdilo in da se predloži visoki zbornici že tekom štirinajstih dni.

V žurnalistiki je vladalo velikansko vznemirjenje. Listi židov in veleposestnikov so triumfirali, dočim so slovanski in nemški listi različnih katoliških frakcij besneli ... Vsem pa je bilo nejasno, odkod vzame vlada večino glasov za svojo predlogo. Poslanci so bili natanko prešteti, ki bodo glasovali za vlado in proti nji. Za predlogo jih je nedostajalo vedno petnajst do dvajset. Nekaj poslancev je bilo bolnih in nekaj na dopustu; o teh se ni vedelo, pridejo li dotlej v zbornico ali ne. Nekaj mandatov je bilo tudi še praznih.

V klubih se je razpravljalo in ugibalo samo o vladni skrivnosti. Ministerstvo je nastopalo s toliko samozavestjo, kakor še nikoli. Na vse opozicijske grožnje je odgovarjal predsednik z nekim satiričnim nasmehom, kot bi hotel reči: „Zaman je ves vaš upor: — predlogo imam tudi brez vas že v žepu na varnem."

Dolžan je često sporočal „Slovenskemu Braniku" o najnovejših parlamentarnih sklepih in zakulisnih domnevanjih.

Tudi Kresu je pridno dopisoval o svojem sprejetju med poslance, o različnih nemških strankah in njihovih voditeljih, s katerimi se je osebno seznanil; o mladočeških radikalcih in dvoreznih Poljakih. Sporočal mu je tudi o važnih pogajanjih med klubi; potem mu je pisal jako nejevoljno pismo o slovenskih tovariših,

zlasti pa o nastali neslogi v slovensko-hrvaškem klubu, v katerega še ni vstopil in v katerega morebiti sploh ne bo mogel vstopiti... Svobodno ravnanje po lastnem prepričanju da je vendar še najboljše in najpametnejše. Tiste klubove obveznosti da so često v oviro.

Zatem mu ni precej časa ničesar pisal. Tudi „Braniku" je pošiljal prav lakonične, malovažne brzojavke.

Izgovarjal se je, da ima mnogo dela, ker je bil voljen takoj namesto nekega umrlega poslanca v dva odseka.

Omenil je tudi one vso Cislitvanijo vznemirjajoče vladne predloge. A le kratko. Stvar da ni tako važna, ni tako huda, kakor je mislil doma. Pretirava se strašno. Govoril je z nekaterimi svétniki v ministerstvu o tem. Tudi z dvema ministroma je govoril o tem. Žurnalisti napravijo radi iz muhe slona. Večina poslancev je nahujskana ali pa terorizirana. Boje se pač za svoj mandat. On — Dolžan — pa da bo delal vedno po prepričanju, da se interesi celokupne države ne smejo žrtvovati partikularističnim . . .

Jedenkrat pa mu je pisal med drugim tudi sledeče:

„. . . Posebno značilno za naše razmere, posebno važno za ves razvoj naše politike pa je dejstvo, da ne odločujejo pri nas razlogi — dokazi — pravica in resnica, nego zakulisna spletkarija — osebne zveze in ugled posameznikov. V zadnjem času se posebno opaža, da se pri dvoru, zato pa seveda tudi pri vsaki vladi, ozira skoro le na aristokrate in njihove težnje . . . Plemenitnikom so vsa vrata odprta! Njim se ne odreče nikdar nič, — vsaj nič pomembnega ne. Zdi se mi časih, kakor da je vse ono, o čemer se prepiramo in borimo v zbornici, že davno sklenjeno in določeno: da je torej vsaka parlamentarna bitka nova komedija — novo slepilo naivnih volivcev . . . Kdor je izmed nas — poslancev — vitez, grof, baron ali vsaj navadni plemenitaš, ta more doseči vse ali vsaj jako mnogo . . . mi plebejci pa se pehamo in potimo navkreber nalik ubogemu Sisifu . .

Motijo se torej ljudje, meneč, da je doba aristokratske hegemonije minila. Vpliv in ugled plemenitašev je še vedno velikanski, dasi se mora skrivati za — kulise.

Iz tega vzroka pa je prav umljivo stremljenje večine mojih kolegov — tudi iz opozicije — po mastnih dvorno-svetniških in ministerijalnih stoleh, katerim se pridruži običajno še zapeljivi naslovček „pl.“ ... ali celo baron“. Za dosego tega pa ni treba ravno preveč truda. Znati se mora izrabiti le ugodno priliko ... zadrego vlade ... in zmaga je dobljena ... ideal dosežen. Seveda je tak plemenitnik privezan z premočnimi verigami na vladni voz. Narod navadno nima dobička od take kupčije ... Poslanci so pač tudi ljudje, ki mislijo pri ugodnih prilikah pred vsem — nase po geslu vseh praktičnih mož: „Primum ego“ ... Idealisti obsojajo in preklinjajo take „izdajice“ ... toda če bi prišli sami v iste ugodne prilike ... kdo stavi svoj mezinec, da ne bodo z veseljem postali tudi take „izdajice“ ?! — Svet je pač vedno okrogel in pod kožo smo še vedno vsi krvavi ... zato pa v izvestnih odnošajih, v izvestnih trenotkih precej vsi jednaki — lopovi. Kdor pa ni ... no, nikomur ni treba braniti, da tolče sam sebe po glavi! Vsak po svoje — modrec in bedak ...“

Kres je imel tedaj sam s seboj dovolj opravka.

Melanija se je hotela peljati v Trst, da si naroči ondi svojo balo in poročno toaleto, a Kres jo je pregovoril, naj ostane v Taboru ter naj si naroči vse potrebno iz Ljubljane, ki je bližja.

Sam pa se je peljal v Trst, da se predstavi svojemu tastu.

Jakob Dolžan je bil star, suh, ves bel možiček in dobra, mehka duša. Jokal se je, ko ga je objel zet. Kres se je čudil, da je najti tudi med bankirji plemenitih mož.

„Melanijo ljubim in sem vedno ljubil bolj kot vse, kar imam in kar sem imel,“ mu je pravil. „Njene želje so mi bile zmeraj le v radost, saj je pametno in razumno dekle. Njena vzgoja je bila najskrbnejša.

— Naj bo srečna z Vami! Vesel sem, da je prišlo tako, saj sem čul o Vas same lepe vesti."

Potem je začel pripovedovati, kako srečno sta živela s pokojno soprogo ter zopet plakal ter vzdihal:

„O, ko bi živela še moja Angelina! Kako vesela bi bila z menoj!"

Nato mu je povedal, da zapiše Melaniji za sedaj čistih stotisoč goldinarjev, ne vštevši vse bale, vsega pohištva in vse toalete, katere prinese Melanijo s seboj v zakon.

Kres mu je izrazil željo, naj bi bila poroka že v petih tednih. V tem času uredi doma primerno stanovanje. Dolžanu je bilo vse prav. Trdno je obljubil, da se pripelje na ženitovanje, dasi mu je prav težko zapustiti svoje obširne komptoare...

„Tako izgubim še zadnje, kar me veže na življenje, svojo hčerko," je dejal otožen. „Pa bolje je tako. Lažje se bom poslovil od te zemlje v zavesti, da živi moja Melanija srečna in v najboljšem varstvu!"

In stari bankir ga je spremil v svoji elegantni kočiji, pred katero sta bila vpřežena dva visoka, polnokrvna angleška konja, prav na kolodvor. Tam pa sta se ločila kakor oče in sin...

Tako zadovoljen se ni vozil Kres še nikdar po železnici. Ves svet se mu je zdel lep, vsi ljudje dobri in sočutni...

V tem času se je seznanila Melanija dodobra tudi s Kresovimi roditelji. Stari resni Kres je nevesto — videvši jo prvič — bistro, ostro opazoval... noben pogled, nobeno kretanje mu ni ušlo. Bil je nezaupen in njegova prijaznost je bila izpočetka lesena, prisiljena. V malo urah pa je spoznal, da ni nevesta sinova samo lepa in bogata, ampak tudi pametno, resno in blago dekle. In poslej je bil tem ljubeznivejši z njo... Sam jo je vodil po svoji obširni, trinadstropni hiši ter ji razkazoval vse svoje velikanske shrambe, svoje hleve, v katerih so stale debele, gladke krave, junci, tèlice, močen bik, čreda drobnice, tropa kuncev in osmero lepih, težkih konj. Sicer redkobesedni starec je poleg lepe snahe postal zopet živahen ter neutrudljiv spremljevavec in razlagavec.

„No, no, sedaj pa oglejmo še stanovanje mladega para," je dejal nazadnje.

Odprl je Josipove sobe.

„To so tri najlepše sobe v hiši. Vidi se na ulice, na vrt in prav tja doli do snežnikov. Pa to je premalo. Poleg so še tri moje. Tudi te vama odstopim. Stari se morajo zadovoljiti s ‚kotom' . . . Saj itak ne za dolgo! — No pa, kar je res, je res . . . v prvo nadstropje po stopnicah bom že kmalu težko hodil. Že čutim, da me premaguje v nogah. Preselim se torej v pritličje."

In potem so se še natanko pomenili, kaj bo treba pri pohištvu nakupiti. Kres je tekal kratkih korakov semtertjà, ugibal, ugovarjal, počepal in meril s svojim metrom. Minka je pa zapisovala. Melaniji je bilo vedno premalo, Kres pa ji je dokazoval, da bo sicer preveč natlačeno. In zjedinila sta se vselej.

„Otroci morajo slušati svoje starše, gospica . . . Vi pa postanete kmalu moj otrok," je dejal starec na pol šaljivo na pol resno.

Melanija pa ga je objela okoli vratu ter mu položila svojo kodrasto glavico na prsi.

„Ti rdeča mucika, ti!" se je smejal starec s sòlzo v očeh ter pobožal njene debele kite. „Kakó se zna dobrikati! — No. no, dovolj si velika, da imaš še mene malo rada . . . ti dušica, ti!"

Tudi Kresovo mater so obiskali.

Kresovka je sedela po svoji navadi v širokem naslanjaču tik okna. Poleg sebe je imela mizico, na nji pa različne mašne nabožne knjižice, brojanice, svetinjice, škapulirje in podobice.

Bila je bolehna; le obraz in gosti črni, prav malo sivi lasje so ji ostali še od nekdanje lepote.

Navadno ni ničesar govorila, samo tožno se nasmihala, kimala ali pa majala z glavo. Nekaj časa je pazljivo poslušala Minkino ali pa soprogovo pripovedovanje, hipno pa se ji je stemnilo obličje, segla je po knjigi in se zatopila vanjo. Nikogar več ni videla.

Ko ji je prvič povedala Minka, da je Melanija Josipova nevesta, je šinil žalosten nasmeh preko njenega obraza. Stegnila je roke ter prijela snaho za

glavo. Dolgo ji je gledala v oči, potem pa je pokimala ter dejala: „Bog in sv. Devica Marija naj vama bodeta pomočnika! — Molila bom za vajino srečo.“

Od tistih dob se je vedla, ko bi bila Melanija jedna njenih. Prav nič se ni razveselila ali začudila, kadar je prišla z Minko v sobo. Poslušala jo je, nasmihala se, kimala ali pa majala z glavo . . .

Melaniji se je zdelo izpočetka vedenje bodoče tašče jako čudno, če ne razžaljivo; a Minka jo je potolažila, da je vedno taka. Materina osamelost, molčečnost in pobožnost je bila že vsem tako navadna, da si je niti več drugače niso mislili . . .

Pri Dolžanovih pa so imeli dela čez glavo.

Najete so bile tri šivilje, ki so pripravljale nevestino balo. Teta Ana je igrala vlogo matere ter naročala, grajala, svetovala in popravljala po perilu, posteljnini, toaletah i. dr. z največjo skrbljivostjo.

Ko se je vrnil Kres, so se dogovarjali še o tem in onem. Stanovanje, katero je bilo namenjeno mladima zakoncema, so morali povsem izprazniti in docela preslikati in tapecirati. Zadnji dve sobi sta se združili v salon s tem, da so podrli med njima tenko steno. Tudi stopnice so morali popraviti, prebarvati vežo in hodnike ter nakupiti močnih oleandrov, katere so razpostavili na primerna mesta.

Potem so se peljali v Ljubljano Melanija, Ana, Kres in Kresov oče nakupovat pohišja. In kupili so najlepšo opravo.

Polagoma se je pripravilo vse, da živita novoporočenca čim ugodnejše.

Poroka naj bi se pa vršila, ko se vrne Dolžan z Dunaja. — Tako je bilo sklenjeno.

XI.

Po nekaterih hišah v Taboru so bili nabiti beli lepaki, ki so v velikih, višnjevih in rdečih črkah naznanjali meščanom, da bo črez teden dni v čitalnici ‚sijajen koncert z gledişko predstavo in plesom‘ v korist ženskim trojčkom neke delavke Dolžanove predilnice, ki je umrla v otročji postelji.

Kot nekaj posebnega pa je bilo čitati v podpisanem osnovalnem odboru sama ženska imena; predsednica gospa Marija dr. Pavlinova, podpredsednica Kresova Minka, tajnica Malka Škorčeva, blagajnica Nežika Prelesnikova, odbornici: gospa Megla in gospica Ana Dolžanova.

Baš nocoj je imel veselični odbor zopet svojo sejo. Gospa Pavlinova je povabila odbornice nocoj izjemoma v svojo sobo, dočim so zborovale doslej vedno le v odborovi sobi čitalnični.

Malo pred osmemi so začele prihajati.

Prvi sta bili bujna in bledikasta notarjeva Malka pa davkarjeva Nežika. Nežika je imela sloko, dolgo telo brez najmanjših oblik, majhne sive oči, velik nos in majhno nazaj pomaknjeno brado. Tako je bila nekako podobna ptiču flamingu.

Ker sta bili neločljivi prijateljici, sta se nosili ʌedno jednako. Pozimi in poleti sta imeli obleke iste barve, istega kroja, istih našivov, istih klobukov in istih slamnikov. Ker je bila jedna životna, tolsta, druga pa mršava, morala je biti jedna njiju vedno žrtva okusa druge.

Nocoj sta prišli obe v rožnati toaleti, ki je bila na prsih in na hrbtu trikotno izrezana; na mestu izrezka pa je bil všit nekoliko manjši, pod vratom in za njim zaokroženo izrezani trikot najfinejše, svilene in prozorne senčice Dočim je spominjalo bujno Malkino oprsje in njeno tolsto, napeto oplečje čarov dunajskim otrokom dobrodošlih hanaških dojnic, gledalo je Nežikino oglato okostje nekam brezupno skozi trikotove luknjice.

Pavlinova „Micika“ — zdravnikova soproga — ju je sprejela v koketnem sinjevišnjevem negližeju, ki je bil okoli vratu in po sredi do tal obrobljen s širokimi mehkimi čipkami. Roke je imela gole do lakti in brez nakita.

Ko sta odložili prijateljici svoja čipkasta klobučka, je vprašala zdravnica:

„Kako vama gre polonêzā?“

„Ah, divno!“

„Ah, krasno!“

Odgovorili sta obe hkrati.

„Malka je prava umetnica, gospa!“

„Ah ne, Nežika je mojsterska pianistinja!“

„Ah, Malka, zakaj ne govoriš istine! — Ti si angelj ponižnosti!“

„Dušica, nikar me ne povišuj, ko vé itak ves Tabor, da nimaš para na klavirju!“

„Malka!“

„Nežika!“

Zdajci sta si ležali v objemu ter se med solzami poljubljali.

„Veselilo me bo, če se točka lepo posreči,“ je dejala Pavlinka, ki je bila takih genljivih prizorov med zaljubljenima starima devicama že vajena. „Vajina točka je težka in elegantna. Uverjena sem, da vaju „Slovenski Branik“ še posebno pohvali.“

„Oh, Malka, v časniku bova!“

„Oh, Nežika, ves svet bo najini imeni čital – skupaj!“

„Skupaj!“

In iznova sta se začeli objemati in poljubljati.

„Da, skupaj, a ne samo pri igranju na klavirju,“ je rekla zopet zdravnica, ko je poleglo ganjenje.

„Kje pa še? — Moj Bog, kje pa še?!“ sta izpraševali; tedaj pa so se odprla vrata, in v sobo sta prihrumeli lekarnarjeva Karla in kavarnarjeva Tončka. Obe sta bili še kratkokrili deklici z velikanskima slamnikoma na plavolasih glavah.

„O, gospa, — papa mi je naročil dolgo, do tal segajočo krêm-obleko! To bom lepa!“ — je hitela pripovedovat Karla razžarjenih lic.

„In jaz tudi!“ je dejala naglo Tončka. „Sedaj pa nisva nič več deklici, ampak gospodčni, kaj ne?“

„In vikati naju mora vsakdo, kaj ne, gospa?“

„In ne sme mi reči: „ti — Tončka,“ — nego „prosim, gospica Seidel“, — kaj ne?“

„Da, da, z dolgo toaleto postaneta celi dami!“ jima je pritrjevala smejaje zdravnica. „In vajin dvospev?“ je vprašala dalje srečni punčiki.

„Gospod Kočevar naju je grozno pohvalil,“ je odgovorila Tončka, stoječa pred zrcalom. „Veste, kaj mi je dejal? — Da bom še druga Adelina Pati!“

„Jojmene!“ se je začudila Pavlinka. „Ali je res tako rekel?“

„Res, res, gospa, — Karla je bila poleg, ko mi je dejal tako... Ali tista Pati lepo poje?“

„Prislužila si je s svojim petjem milijone!“

„Jedetka! — jaz — pa milijoni!“ je vzkliknila Tončka ter se zavrtela na peti.

„In kaj je meni rekel — ne poveš?!“ se je vteknila naglo Karla z rahlo nevoščljivostjo. „Meni je pa dejal, da postanem slovenska Matêrna.“

„Joj, joj, ta gospod Kočevar! Kaj si vsega ne izmisli!“ se je smejala Pavlinka, videča kako resno smatrata naivni deklici Kočevarjevo šaljivo laskanje. „Želim ti tudi toliko sreče, kakor jo je imela slavna Matêrna!“

„Ali si je Matêrna tudi prislužila milijone?“

„Milijon cekinov, pa osvojila si milijon moških src!“ je pretiravala šaleča se zdravnica.

„Ah!“ je vzdihnila vsa blažena Karla. To bo življenje! — Milijon cekinov! — Vsak dan si pojdem kupit najmanj deset krofov!“

„Jaz pa dvajset makovih rogov!“ je dejala Tončka, in oči so se jima bliskale v zavesti nepopisne bodoče sreče, ko bosta pojeli na dan toliko krofov in toliko sladkih rogov.

Tedaj pa so vstopili Kresova Minka, Kres, Kočevar in odgojitelj Muhovnik.

„Gospa kontrolorka se opravičuje, da ne more priti... da pa se z vsem strinja, kar sklenemo,“ je sporočil Kočevar.

Kres pa je opravičil Ano Dolžanovo, ki ima preveč opravka.

Sedli so torej za mizo v krogu. Tajnica Malka je položila važno pred se snopič popirja in svinčnik, blagajnica Nežika pa drobno knjižico in mošnjico.

In Pavlinka je vstala ter izpregovorila: „Otvorjajoč nocojšnjo deveto sejo, pozdravljam vse gospice odbornice in gospode odbornike slavne čitalnice. Mnogo truda nas stane ta veselica, katero smo sklenile prirediti v korist ubogim, zapuščenim črvičem. A zavest, da bo blagoslovljeno naše delo, naj nas navdušuje i nadalje!“

Zatem sta čitali tajnica in blagajnica vsaka svoje poročilce, ki se je odobrilo brez ugovora.

Potem pa je zopet vstala Pavlinka:

„Po dogovoru z navzočnimi gospodi odborniki čitalnice vam sporočam nocoj še nekaj novega. Gospod Kočevar mi je svetoval, naj sprejmemo v spored namesto igre novo točko: Živa podoba.“

„Krasno — divno!“ sta vzdihnili hkrati Malka in Nežika.

„Ker sta za to idejo tudi gospod Kres in gospod Muhovnik, bom predlagala pozneje, da se sprejme,“ je govorila dalje Pavlinka. „Sedaj pa prosim gospoda Kočevarja, naj nam ponovi še jedenkrat svojo idejo!“

„Gospice, moja ideja je za to priliko prav umestna ter bo napravila na naše občinstvo izvestno velik vtisek,“ je začel Kočevar. „Mislim si jo pa v izvršitvi tako-le: Na siromašni postelji leži mrtva mati bledih, prepadlih lic; vsa bolest prebitih muk in vsa tuga radi osirotelih otrok se ji čita raz obraz. Nad njenim zaglavjem plove ‚angelj smrti‘, kažoč z jedno roko proti nebu, z drugo pa na tri angelje, ki drže, stoječ ob njenem ležišču. v svojih naročjih njene trojčke. — To bi bila moja ideja, gospice!“

„Divna — krasna — zares lepa,“ so se odzvale gospice odbornice.

„Menim torej, da se že nocoj pomenimo o posameznih vlogah in kostumih v tej živi sliki,“ je izpregovorila iznova gospa predsednica.

„Dobro, gospod pesnik bo smrtni angelj!“ je zinila porogljivo Prelesnikova Nežika.

„Ne, gospod pesnik bo imel svojo važno vlogo za kulisami,“ je priteknil Kres.

„Za kulisami? — Kakor želi gospoda,“ je dejal ponižno Muhovnik.

„Da, tam bodete prižigali rdeč in zelen bengalični ogenj ter tako obdajali z bajnim čarom uprav poetično vso sliko,“ je razlagal Kočevar.

„Divno — krasno!“ sta javkali stari devici ter se pritiskali druga k drugi.

„Pa odkod bomo vzeli mrtvo mater?“ je vprašala skrbljivo lekarnarjeva Karla.

„Stara Babnikovka je danes umrla — morda bi jo nam posodili za jeden večer," je svetovala Tončka.

Vsi so se zasmejali. Kočevar pa je dejal: „Vloge sem razdelil tako-le, gospice! — Mrtvo delavko bo predstavljala gospica Malka . . ."

„Jaz pa angelja?" je vprašala naglo Nežika s svojim ptičjim obrazom.

„Ne, gospica Nežika bo tretji angelj," je odgovoril Kočevar.

„O, o, potem pa ne nastopiva!" sta javkali prijateljici. „Midve sva vedno skupaj."

„Bodi torej, ker ne gre drugače," je pristal nejevoljno Kočevar. „Gospica Malka bo delavka in gospica Nežika smrtni angelj. Prvi angelj ob vznožju postelje bo gospa Pavlinova, drugi gospica Karla, tretji pa gospica Tončka."

Zadovoljne so bile.

„Ali bi ne bilo dobro za povzdigo celotnega vtiska, da bi igral za kulisami gospod Kočevar na harmoniju žalostinko ‚Nad zvezdami'?" je pristavil idejalni Muhovnik.

„Da, to bi bilo krasno!" sta vzkliknili prijateljici.

„Je li kdo proti predlogu gospoda pesnika? — Nihče. Gospod Kočevar bo torej moral prevzeti vlogo orkestra," je dosodila predsednica.

Kočevar se je porogljivo namuzal ter se molčé naklonil.

Zatem so se domenili gledé kostumov.

Ko se je še jedenkrat dvignila predsednica ter se zahvalila odbornicam in odbornikom, je sejo zaključila.

Poslovili so se. Drug za drugim so stopali navzdol po ozkih stopnicah, katere je pičlo razsvetljevala oljnata leščrba. Prišedši na ulice, so si zaklicali ‚Lahko noč!' ter se razšli.

Kres je šel še pogledat k Dolžanovim. Pridružil se mu je Muhovnik.

„In Vaš prolog, gospod pesnik? — O njem se nismo nocoj kar nič menili," je dejal Kres mej potjo.

„O, oddal sem ga gospé predsednici že pred jednim tednom: tristo stihov v jambični in anapestični

meri, z zgodovinskimi vpletki in modroslovskimi refleksijami," je odgovoril učitelj.

„Pa tako naglo ste ga spisali?! se je čudil Kres. „Tristo stihov — to ni igrača."

„Komur je vdihnila Muza pesniškega duha, tistemu je vse igrača . . . Sicer pa imam pripravljene vedno tri prologe. In iz teh sestavim za vsako priliko novega. Navadno napišem le nov začetek in nov konec — pa je!"

„Zakaj pa ničesar ne objavite?"

„I, saj bi, saj bi!" je hitel Muhovnik. „Pa kaj hočem! — Nove talente povsod zatirajo in preganjajo iz zavisti in bojazni, da bi ne otemnela slava starim literatom. Razen tega pa se še zahteva: ‚bodi modern! — bodi realist!' — Vidite, tega pa nočem. Jaz sem in ostanem idealist!" —

In razkačeno se je zaganjal v moderne realiste in naturaliste; Kres pa ga je smehljaje molčé poslušal . . .

Za Kresovim vrtom v senci košatega kostanja pa sta stala Minka in Kočevar.

„Minka, ali me imaš res rada?" jo je vpraševal Kočevar ter jo božal po licih.

„Saj veš!" mu je odgovorila Minka in sklonila glavico.

„Vem, vem, Minka . . . pa vendar . . , reci mi še jedenkrat, še jedenkrat: „„Fran, jaz te imam rada!"" No, daj . . . reci mi!"

„Kako si otročji, dragi moj Fran!" se je nasmehnila Minka ter dvignila glavico. Zdajci pa ga je objela ter ga poljubila, šepetaje: „Fran, Fran, nepopisno te ljubim!

In Kočevar jo je držal v svojem objetju ter ji šepetal: „Dekle moje, tudi jaz sem tvoj — ves tvoj! — O, zakaj se še ne smeva vzeti! — Pa potrpiva! Še par let — ko postanem oficijal potem . . . potem . . ."

„Srečna bova, presrečna!" mu je odgovorila Minka, pritiskajoča se k ljubimcu.

In še dolgo sta šepetala o svoji skrivni ljubezni in o svoji bodočnosti, o kateri sta začela sanjati pred jednim letom . . .

XII.

„Danes teden torej se bo odločilo," je dejal Orožen, vihaje svoje mogočne brke, sedeč za navadno mizo pri Potokarju.

„V soboto . . . baš k veselici dobimo brzojavko o posledku," je pristavil Kočevar.

„Čudim se, da je Dolžan povsem obmoknil," je menil Kres. „Ničesar več mi ne piše. Tudi „Branfku" ne. Marsikaj zanimivega bi mi mogel sporočiti, . . . tako pa moram sestavljati članke po tujih listih."

„Zadnjič je dobro govoril o nedostatku ljudskih in srednjih šol po Slovenskem . . . minister mu je celo dokaj ugodno odgovoril," je rekel Kočevar.

„Dobro . . . a vendar premalo . . . kako bi rekel? — premalo samozavestno, premalo rezko," je ugovarjal pritrjaje Orožen. „Njegov govor je bil gola prošnja, naj se vendar za Boga milega slavna vlada blagohotno ozira na želje toli lojalnih in ponižnih Slovencev . . . Takemu načinu govorov naših državnih poslancev pa bi jaz odločno ugovarjal. Zahtevati, ne pa prositi mora narodni zastopnik! S skromnim klečeplazenjem ne dosežemo ničesar . . . ali pa le malovredne drobtinice, za katere pa bi morali naši poslanci slavni vladi še nekako tlačaniti! — Slovenci plačujemo pošteno, voljnejši nego Lahi. Nemci in Madjari svojemu cesarju davek . . . Slovenci smo prelili že toliko in toliko krvi v iskreni obrambi Avstrije... Slovenci smo najzvestejši in najvernejši narod . . . zato pa zahtevajmo, da se nam ne kratijo prava za življenje in napredek! — Zahtevajmo, pravim, pa ne prosjačimo! Ah, da, kako prav poje Aškerc:

„Oh, ti dišeča rožica
Cvetoča v rajskem logi!
Hvaležnost tebi je imé,
Poznajo dobri te ljudjé,
A nikdar ne trinogi . . .

„Če svojih iščeš ti pravic,
Pokonci glavo nôsi!
Ponižnika ves svet teptá
In le za norca ga imá . . .
Zahtevaj, nič ne prôsi!""

„Prav ima vrli pesnik, prijatelj,“ mu je pritrdil Kres. „Tudi jaz nisem bil zadovoljen z obliko Dolžanovega govora. No, potrpimo! Bil je pač njegov prvi govor v parlamentu ... s časom se že naredi.“

„V odsekih je baje sila marljiv... tako je čitati,“ je govoril Kočevar. „Čast mu! Baje bode celó poročevavec.“

„I seve, spretèn strokovnjak je in star, izveden izkušenec.“

„Vsekako čutim, da ima zaupanje celó v ministerstvu.“

„Njegov nastop — njegova politična zrelost — mirnost — pa tudi ugledno socijalno stališče mu pač pomorejo še do velike veljave.“

„Ne bo nam žal, ne, da smo se toli potezali za njegovo izvolitev ... baš takega smo potrebovali,“ je dejal Kres.

„O tem sem preverjen,“ je pritrdil Kočevar...

Prijatelji so sedeli po dolgem času zopet v svoji sobici pri „Novem svetu“. Prejšnje čase, predno so bile volitve in predno je prišla v Tabor Melanija Dolžanova, so se shajali redno vsak večer. Pogovarjaje se o politiki, socijalnih vprašanjih, o literarnih in dnevnih dogodkih, so preživeli skupaj v gostilni najlepše ure. Navduševali so se ondi za narodne vzore, debatirali o vsem in vsakem odkritosrčno, brez zadržka. Časih so se v svoji razgretosti tudi malo sprli; no, končno so se vendar vselej zjedinili za mnenje, ki se jim je zdelo najbolj pravo.

Dočim je bil Orožen nagel, oster v besedi in dejanju, je bil Kres premišljen in zmeren, vendar pa odločen. Kočevar je moral zato večkrat posredovati med mnenji prijateljev, kar mu je bilo tem lažje, ker je bil sam izobražen mož, ki je s svojo mirno ljubeznivostjo vplival blažilno na vse strasti.

„Veš, da sem se že parkrat prav pošteno jezil nad teboj, Kres!“ je izpregovoril zopet Orožen, izpraznivši naglo svoj vrček.

„In zakaj, prijatelj?“

„Vraga, naši jour-fixi so povsem zaspali! Sam presedam tu cele večere, pa popijam iz same nejevolje, prav kakor Kraljevič Marko.“

„Torej kar na čebre? Ha! ha!“

„No, malo manj pa venderle,“ se je smejal Orožen, poznat pivec.

„Bojim se le, da te lepe Melanijine oči tako osvojé, da ne prideš kot pater familias kar nič več k nama.“ je dejal dalje Orožen.

„Torej ti misliš, da slečem hlače? — Ha! ha! Ne boj se!“ ga je tolažil smejé Kres. „Morda res ne bom hodil več tolikokrat v to ljubo mi sobico, kjer smo preživili toliko prijetnih trenotkov . . . no, pa prideta vidva k nama. Radi spretne gostoljubnosti moje ženke se ne bosta mogla pritoževati.“

„Verujem . . . verujem, da ne,“ je pritrdil naglo Orožen.

„In kam se popelješ po poroki s svojo soprogo?“ je vpraševal Kočevar.

„Kamor bo hotela Melanija . . . nisva se še menila o tem,“ je odgovoril Kres. „V Italijo, na Grško, v Nico ali pa preko Dunaja v Prago. Sicer pa bi ostal najrajši doma. S hranilnico in posojilnico bomo imeli dovelj opravka, da ju spravimo še letos pod streho.“

„Da, da . . . hranilnica in posojilnica je našim ljudem nujno potrebna,“ je pritrdil Kočevar. „To se je pokazalo posebno pri Dolžanovi volitvi. Kmetovstvo propada . . . izrabljajo je brezvestni oderuhi, da se potaplja bolj in bolj . . . kakor žival, ki je zašla v blatno močvirje Čim bolj rine in koplje, tem bolj se vdira, dokler se povsem ne pogrezne.“

„Ko pa propade naš kmet, naš obrtnik, proda svojo rodno zemljo tujcu ter gre v Ameriko v sužnost, kjer se navadno izgubi in bedno pogine.“

„Narod pa ima tako dvojno škodo: njegova last pride v roko sovražnih nam — tujcev, morda celo židov, in število Slovencev se zmanjša za veliko glav.“

„Zato pa me je resna volja, da zasnujem s pomočjo Dolžanovo, očetovo in še nekaterih posojilnico in hranilnico, ki bo nepregledne važnosti za naše ljudstvo,“ je dejal Kres navdušeno. Potem pa si je pogladil svoje male črne brkice in kratko francosko brado ter namežikujé še pristavil: „Ko se mi obnese to, osrečim takoj še dva človeka, ki sta mi jako draga.“

„In ta dva sta?“ je vpraševal Orožen.

„Uganeš li?“

Orožen je skomizgnil z ramami.

„In ti tudi ne, Fran? — Ha! ha! — Pa čuj, da ti povem! — Jedna oseba je moja sestra Minka in druga? — in druga? — kaj misliš li, dragi prijatelj? — Ha, ha! — Le poglej ga, Orožen, kako izpreminja barve! — Ha! ha! — Sram ga je, upravičeno sram, da se je zatajeval prijateljema!“

„Ti torej veš?“ je dahnil Kočevar.

„Slutil sem že dolgo . . . preveril pa sem se šele snoči, ko sem videl in slišal parček v vrtu za našo hišo.“

„Oj, ti hinavec!“ se je zadrl v šali Orožen. „In kaj takega nama zamolčiš?! . . . O, o! — To je prijatelj, to! — Sramota!“

„Oprostita! — bal sem se, da postanem smešen, noseč tako breznadne načrte v svojem srcu. Ubog uradnik sem . . . za Minko pa se potezajo bogatini in veljaki!“

„Katere pa ona radi tebe odločno odbija . . . ta ubožica! — In še nekaj let se mislita mučiti in trapiti . . . No, no, iz tega že ne bo nič. Slovesno ugovarjam! — Prerad imam svojo sestro.“

„Pa kaj naj storim?“

„Do novega leta se vzameta!“ je dejal Kres.

„Prijatelj! — pomisli! . . . jaz sem še neznaten asistent . . . tvoj oče me zapodi . . .!“

„Odkod li veš to? — Glej ga, saj še nisi poskusil! — Ha! — Pa čuj moj predlog! Ko ustanovimo hranilnico in posojilnico, treba nam bo upravnega osobja . . . Jurist si bil nekaj let, dokler nisi moral izpreči . . . ostalo pa ti je menda vendar še marsikaj . . . Kar še treba, se priučiš v kratkem.“

„Ti torej misliš, da bi potem opustil svojo dosedanjo službo?“

„Seveda mislim to! . . . Karijere itak ne napraviš v nji posebne nikoli. Vladne jasli niso in ne bodo za Slovence nikdar polne!“ je dejal Kres. „Ti vstopiš torej v hranilnico . . . plačo boš imel takoj boljšo, nego jo imaš sedaj . . . pa sestro mi rešiš tihega, uničujočega hrepenja iz samstva!“

Ganjen mu je podal Kočevar roko ter dejal: „Ti si mi največji dobrotnik! — Bog te blagoslovi za to!“ — —

In še dolgo so se pomenkovali prijatelji o srečni svoji bodočnosti.

Orožen se je kanil nastaniti že čez leto dni kot samostojen zdravnik.

In tudi on si bo pripeljal svojo Josipino iz Novega mesta... In trije pari bodo živeli v starem, nikdar ne skaljenem prijateljstvu, pa v vztrajnem delu domovini v čast in korist...

Bilo je že prav pozno, ko so legli k počitku, v katerem so jih razveseljevale lepe sanje iz bajno blaženih dni najkrasnejše prihodnosti...

XIII.

„Nocoj je hotela Melanija svojemu ženinu posebno ugajati.

Vse popoldne je primerjala krila, ogledavala se v velikem zrcalu, popraševala teto Ano, kaj jo bolje krije, a odločiti se ni mogla za nobeno toaleto svojega bogatega izbora

„Kolika nečimernost!“ je vzdihnila končno Ana nejevoljna. „In to je greh, da veš! — Pa čemu tolika skrb? — Vsako krilo ti lepo stoji.“

„Ali ne vidiš, kako stara sem v temle? — kako neokretno debela v temle? — v temle sem pa prav taka ko gospodična Prelesnikova! — Oh, moj Bog!“ je javkala Melanija ter prelagala svoja krila.

Ana pa se ji je smejala.

„Domišljija, nič kakor domišljija, dragica! — Melanija bi ostala lepa tudi v grdo našemarjeni toaleti in gospod Kres ne bi bil za to prav nič manj zaljubljen v njene oči.“

Melanija je bila sedaj huda. Toliko skrbi ima človek, pa se še norčuje iz nje! Najrajša bi kar doma ostala. — A ne sme. Obljubila je Kresu, da pojdeta nocoj prvič na javno zabavo skupaj. Kako se je veselila tega dne že nekaj tednov! V duhu se je videla stopajočo ob roko ženinovo naslonjeno, v razsvetljeno

dvorano — vse oči se obrnejo vanja — vse ju pozdravlja prijazno — tamkaj zadaj pa šepečejo: ‚Lep par! — ponosen par! — kako bodeta srečna! — ljubita se‘. — In v srcu jima bodo čestitali ... nekateri pa bodo tudi zavidali njiju sreči. In baš radi te zavisti bo njeno veselje tem večje...

Tako je sanjarila Melanija že dolgo pred današnjim dnem ... sedaj pa je priplul najedenkrat ta oblak nejevolje, ki ji krati vse veselje. Še vedno je tekala semtertjà, ne še docela gotova s svojo toaleto ... dan se je pa že nagibal. Še jedno uro, in Kres pride ponjo.

Tedaj pa je pritekel nekdo po stopnicah. Takoj nato pa je potrkal na vrata Melanijine sobice, in začul se je Minkin glas:

„Melanija, ali si že oblečena?“

Naglo ji je odprla Melanija vrata.

„Vsa sem nesrečna, ker mi ne ugaja ni jedno mojih kril ... kar doma ostanem.“

In Melanija je sedla na stolec, sklenila roke v naročju ter nabrala svoj obrazek na jok.

„Ali ni res, da je nocoj strašno sitna Melanija?“ se je jezila Ana. „Zaman ji dopovedujem, da je vedno lepa ... nocoj je najedenkrat vsa drugačna. — O, ta ženska nečimernost! — Niti najpametnejša je ni prosta.“

„Pred plesom je vsaka ženska sitna, gospodična! To nam je menda prirojeno. Jedni bolj, drugi manj. S potrpljenjem pa se ta sitnoba najprej uduši,“ je govorila Minka, ki je bila že pripravljena za veselico.

Oblečena je bila v elegantno toaleto iz lahke svetlo zelene svile s finimi, okusno aranžiranimi krême-čipkami po životu. V laseh se ji je gibal dražesten, iz pristnih smaragdov sestavljen metuljček.

Minka je pristopila k Melanijinim krilom, ležečim po foteljih, zofi in mizi ter je pregledovala. In ko je našla, kar je iskala: „V tem le krilu boš najlepša.“

Melanija je skočila na noge ter stekla k nji.

„Tudi meni se zdi ... Josip me še ni videl v tem.“

ličnem . . . ugajala si mu tedaj
›ovsem osvojila."

› predilnici . . . povedal mi je

a moja Minka!" — je vzkliknila svojo prijateljico.

je bila pri kraju. Z Minkino pomočjo se je začela naglo oblačiti. Izginile so raz čelo vse gubice jeze in nejevolje . . . zopet je bilo gladko . . . ličeca so bila zopet rožnato nadahnjena, napeta . . . oči so se ji iskrile . . . ustnice pa so ji kar žarele.

Ana se je šla sama oblačit.

„Nocoj boš krasna, Melanija . . . Josip bo zadivljen," je dejala Minka, občudujé prijateljičino lepoto.

„Laskačica!" ji je odgovorila Melanija s hvaležnim pogledom.

In kmalu je bila opravljena. Zares elegantno princesno krilo iz kreme-grenadina je objemalo tesno tjà doli čez široke boke vitke Melanijine ude; spodaj pa se je krilo čimdalje bolj širilo ter se končalo zadaj v kratko vlečko. Do komolca segajoči pariški rokavi, ovalna vstavka na prsih in ozka nabornica okrog vratu so bili iz finega, plisovanega gazeja slonokoščene barve Nazaj, tja preko ušes počesani zvalovljeni lasje so bili zaviti zadaj v umeten vozel in le na vratu, pa na sencih je sililo naprej par koderčkov.

In baš ko si je natikala dolge rumenkaste rokavice, se je vstavila pred hišo kočija.

Dva tri hipe pozneje je stal pred njo Kres v fraku, s klakom in belo kravato.

Videč svojo dražestno nevesto tako krasno, zdravo in krepko, so zatrepetale od sreče in hrepenenja vse mišice, vse čutnice po njem; oko mu je zažarelo in ljubeznivo se nagnivši k nji, je dejal: „Kako si lepa!"

Ona pa se je dvignila na prste, položila mu dlani na ramena, zamižala ter blaženo se smehljaje prosila: „Josip . . . poljubi me!"

In pritisnil ji je ustna v vroč poljub ... Ko pa sta odmeknila usta, sta si zrla iskro drug drugemu oči, objemala in nasmihala se, pa se iznova in iznova poljubila ...

„Sedaj pa treba iti," je izpregovorila končno Minka, vrnivši se v Melanijino sobico, iz katere se je bila umeknila po bratovem prihodu.

„Pojdi sem, Minka!" jo je poklical Kres, in Minka je pristopila. „Si li že videla kdaj dva zares srečna človeka?" —

„Še nikdar ... nocoj ju vidim prvič," je odgovorila Minka, naslonivši se ljubeznivo ob ramo ljubljenega brata.

Kres je zrl nekaj časa sestri v čiste, dobre, rjave oči, ki so tako jasno odsevale čednosti njenega skromnega, mirnega, za vsako žrtev pripravljenega srca. Potem pa je dejal, pritisnivši rahlo sestro in nevesto nase: „Srečen sem ... osrečiti hočem tudi vaju! Melaniji prisegam, da ji ne bom le ljubeč soprog, ampak tudi najboljši prijatelj do smrti ... tebi, sestra, pa hočem v kratkem pomoči do one sreče, za katero hlepiš že toliko časa! — Ne čudi se, — ne sramuj se tega, Minka! – Poznam tvojo skromnost, pa tudi Franovo poštenost ... zato pa hočem skrbeti, da bodeta v Taboru vsaj po novem letu že dva povsem srečna para: Melanija in Josip ... Minka in Fran!"

„Ti dragi moj Josip!"

Hkrati sta ga objeli in poljubili, razrešivši roke, pa padli i druga drugi v naročje ter od veselja zaplakali ...

Malo pozneje je oddrdrala kočija izpred Dolžanove hiše. V nji so sedeli Ana, Minka, Melanija in Kres. Za nekaj hipov so se ustavili pred dvonadstropno hišo.

Kres je pomagal damam iz kočije. Potem jih je peljal, Melanijo ob desnici vodeč, v prvo nadstropje. V prvih dveh sobah, kjer so bile postavljene mize, in v dvorani je bilo že polno občinstva, meščanstva, delavcev in okoličanov.

Spoštljivo, prijazno in občudujé so ju pozdravljali od vseh strani.

Nasproti jima je prihitel Orožen z belo pentljo na fraku in svileno trobojnico preko prs z napisom „Slovenija". Prerivajoč se skozi tesno drug poleg drugega stoječih gostov, ki so se postavili za vrstami stolov, jih je privedel do prvih sedežev ter ondi nakazal vsem štirim prostore.

„Dober, izredno dober obisk imamo nocoj," je dejal Kresu. „Veliko posla imam. ker sem sam . . . Vitavšek se je nekam zapoznil, Muhovnik je pri blagajnici, Kočevar ima pa še na odru z notami in tamburicami polno dela . . . Po sporedu se vidimo, li ne? — vsaj za malo časa! — mizo sem že pripravil za našo družbo . . . pod Bleiweissovo sliko . . . Torej do svidenja! Klanjam se, gospice!"

Odhitel je. — Za malo trenotkov pa se je vrnil, vodeč gospo kontrolorko. Jedva z veliko silo sta se prerinila do prostora. Za njima je prišel suhi gospodek Megla.

„Ah, hvala Bogu! — mislila sem, da me starejo!" je vzdihnila kontrolorka, položivša svojo debelost na stol tik Melanije. Vsa je bila zaripljena v tolsti obraz.

„Jej, jej, dober večer!" se je obrnila potem k sosedi. „Kako ste pa lepa nocoj! — Kaj takega ne poznamo v Taboru!"

Sapa jo je še vedno mučila. Ogromno oprsje se ji je dvigalo in padalo, velika slonokoščena broša z neokusnim monogramom pa ji je vsak hipec izginila pod trojno brado . . . Oblečena je bila v zoprno, svetlovijoličasto toaleto iz merveljeja ter bogato pošito z belimi čipkami in temno vijolčastim trakom iz baršuna.

Njen možiček je čepel na stolu nalik bojazljivemu gimnazijalcu, strahopetno razmišljeno zroč pred se v pisan zastor, okoli sebe po ogledujočih se in presladko ogovarjajočih se damah, poklanjajočih se gospodih in po lestencu, katerega je videl le deloma v zrcalu na desnici. Tesno, vroče mu je bilo v zastareli suknji in strašno neprijetno se je počutil.

„Saj sem rekla, da prideva prezgodaj!" — se je togotila žena poleg njega. „Ob osmih je naznanjen začetek, pa vendar se bo dvignil zastor jedva ob pol devetih. — Ta grda navada!"

„Potrpi malo ... saj dvorana je menda že nabito polna," jo je tolažil mož ter potegnil manšete izpod rokava, da so se videle.

„Koga pa zopet čakajo? — Ph, ph! — ta strašna vročina! — Veš, lahko bi bila še prej večerjala v stranski sobi ... ph! ph! — koliko časa bo zopet trajal ta program! — že sedaj omedlevam od lakote!"

Tedaj je pripuhtel od nekod tudi gospod notar Škorec. Sedel je baš za kontrolorko.

„O, gospod notar ... pozni ste, pozni! — Pa vroče je, kaj?"

„A-hm! — Vroče!" ji je odgovoril notar lakonično, segel v žep po robec, razprostrl ga ter si začel energično drgniti potni obraz z obema rokama.

Tu je zapel zvonec. Šum in govorjenje je potihnilo — zastor se je dvignil. Spored se je začel vršiti

Pod Kočevarjevim vodstvom je udarjala dvajsetorica čitalničarjev, tamburašev, delavcev in obrtnikov, med katerimi sta bila tudi Orožen in Muhovnik. Za tem je govorila Kastelčeva Franica oni ogromni prolog, katerega je bil zložil Muhovnik. Do konca ga ni poslušala živa duša; notar Škorec pa je med deklamacijo polgasno zazdehal. Vendar so poslušavci burno ploskali v priznanje marljivi delavki, ki se je naučila tolik pesmotvor ... Po moškem zboru sta nastopili idealni prijateljici, notarjeva Malka in davkarjeva Nežika v jednakih svetlomodrih krilih in s temno rdečemi vrtnicami v laseh. Tudi njima se je ploskalo, da je grmelo, zorni devi pa sta se klanjali z najmodnejšimi, poskakujoče cincajočimi pokloni ... Za njima sta pritekli na pozornico dve ljubki dekletci, nežni plavolaski v rumenkasto belih toaletah: lekarnarjeva Karla in kavarnarjeva Tončka. Nji zvonka glaska sta donela tako naravno, prisrčno in ganljivo, — spremljevanje Kočevarja na klavirju je bilo tako umerjeno in umetno, da je bilo glasno odobravanje, ko sta končali svoj spev, resnično in zasluženo, pa tudi iskreno. Dekletci sta bili tega toli veseli, da sta glasno se smejé zbežali za kulise ... In zopet je nastopil moški zbor ter zapel krepko, čustveno in razumno svojo pesem ...

Nato je bil kratek odmor. Gospicam, sodelujočim pri živi podobi, predstavljajočim usmiljenje in skrb božjo do osirotelih trojčkov nesrečne delavke, se je bilo treba kostumirati. Nastalo je zopet zgovorno pomenkovanje v dvorani. Vse je hvalilo spored, posebno pa odbor, ki ga je sestavil. Vsem se je zdel ravno primerno dolg in zanimivo raznovrsten.

„Vaša gospodična hčerka je pravcata umetnica, gospod notar,“ se je obrnila kontrolorka k dremajočemu sosedu.

„A-hm! — Vroče! — Zapanec me lomi,“ je odgovoril notar mežeče ter si gladil plešo.

„Ah, hvala Bogu! — konec je tu! — Potem pa mi pojdi takoj dol v kuhinjo naročit kos svinjske pečenke,“ je dejala kontrolorka svojemu možičku. „Pa reci kuharici, ki me pozna, da je zame . . . potem dobiš še jedenkrat večjo porcijo! — Ali si razumel?“

„Bom . . . bom!“ je odgovoril Megla ter obupano strmel v zastor.

Tedaj pa je zapel zvonček in zastor je šinil kvišku. Ljudstvo je bilo očarano.

Na bornem ležišču je ležala bleda ženska z zaprtimi očmi; nad njeno glavo je navidezno letel angelj smrti v črnem vihrajočem krilu in s črnimi, velikimi perotnicami, pa mrtvaško belim obrazom. Z desnico je kazal proti nebu, z levico pa na tri lepe angelje v snežnobelih tunikah, z malimi belimi perotnicami, razpletenimi lasmi in zlatim obročkom nad čelom. Vsak je držal v svojih rokah po jednega povitega otročička. Izza kulis je padala na skupino čarobna zelena in rdeča luč, obdajajoča vse z nekim tajinstvenim svitom. Od nekod pa je donela počasno, pretresljivo, rastoče in pojemajoče turobna žalostinka.

Nekaj hipov je vse molčalo. Potem pa so se začuli vzkliki: „Krasno! — ah! — divno!“

In istinito je bila ljubezniva, vznesljiva, lepa ta živa slika. Vtisek njen je bil mogočen.

Ko je padel zastor, je zadonelo iznova viharno ploskanje . . . občinstvo je vstalo . . . sililo k vhodu . . . izpraznilo dvorano . . . hitelo v garderobo in sedalo za mize v sosednih sobah.

Točajke so začele prinašati pijače in jedila.

Prva, ki je jedla, pa je bila gospa Megla . . .

Kres je peljal svojo družbo k mizi, katero mu je osvojil Orožen. Vročina v dvorani je užejala tudi njega in njegove. Prinesli so jim piva . . . Melanija ni mogla prehvaliti lepega sporeda ter je iskreno čestitala gospe Pavlinki, ki je prišla izza kulis, na preugodnem uspehu.

Pavlinki je Melanijina pohvala jako laskala.

„Prav vesela sem,“ je dejala; „ubogim trojčkom bo vsaj za prvo silo pomagano. Dohodki so nocoj izredno veliki, kakor mi je pravil gospod pesnik . . . Tudi sicer nam je došlo dokaj in izdatnih daril; seveda največje in najbogatejše pa je bilo Vaše, gospica in gospoda Kresa. Bog vama plačaj!“

„Kje imate gospoda soproga, gospa?“ je vprašal Kres.

„Nisem ga mogla pregovoriti . . . Oh, ta norček! Moral je iti še jedenkrat k dvema bolnikoma . . . Morda pride okoli polnoči. Oh, ta norček!“

„Vaš gospod soprog je pač vzoren zdravnik, gospa . . . zato pa smete biti nanj še ponosna!“ je dejal Kres.

Tu je prišlo k mizi več meščanov, ki so govorili s Kresom o večeru, čitalnici, hvalili tamburaše in pevce ter povpraševali, kdaj se oživotvorita posojilnica in hranilnica.

K Melaniji in Minki pa so prišle Malka, Nežika, Karla in Tončka, približala se jim je celo Kastelčeva Franica, ki jima je povedala, da se poroči še ta teden, in mnoge druge, ki so poznale Ano ali Minko.

Po čitalnici je nastalo živo govorjenje . . . trkanje kupic se je čulo . . . ropot, smeh, vzkliki in nerazločno mrmranje.

Tu je zadonel iz dvorane vesel, zibajoč valček.

„Gospa predsednica te prosi, da otvoriš ples,“ mu je sporočil Orožen vodeč ob roki lepo Pavlinko.

„Hvala, milostiva!“ je odgovoril Kres, vstal ter se naklonil Melaniji Kot vrtnica je zardela Melanija in odšla, držeč se ga za roko, naglo pred njim v dvorano.

In Kres je objel svojo vitko nevesto ter se zazibal ž njo v lahen valček. Takoj nato sta se zavrtela še dva lepa para: Orožen s Pavlinko in Kočevar z Minko. Kmalu pa se jim je pridružilo še mnogo drugih ... razvnelo se je najživahnejše rajanje.

In plesali so, ne oziraje se na stanove, — ne oziraje se na imetek ...

Kres je plesal največ z Melanijo; prepustivši jo pa svojima prijateljema, je plesal tudi s sestro ter znanimi gospemi in gospicami ... potem pa je šel tudi k delavkam ter se vrtil in zabaval z njimi, da je bil v zgled vsem.

In drugi so ga posnemali. Tako se je zgodilo kmalu, da je prišel k Melaniji preprost, čedno oblečen in lepo vzrasel delavec ter jo poprosil plesu. Čuden čut se je je polastil v prvem hipu ... ko pa je videla, kako ji je namignil Kres, ki je baš švignil mimo nje s Franico Kastelčevo, vstala je naglo in, prijazno nasmehnivši se, zaplesala z delavcem ... Ko pa jo je privedel delavec nazaj ter se ji lepo zahvalil, se ji je zazdelo, da je storila zopet nekaj, na kar more biti ponosna ... — —

Bilo pa je že blizu polnoči ko je prišel v dvorano urednik Vitavšek. Bled je bil ... njegova obleka je bila delavna. Zagledavši Kresa in Orožna, ju je poklical takoj iz dvorane.

„Propali smo ... izgubljeni smo!“ so bile njegove prve besede.

„Torej je vlada zmagala?“ je vprašal hlastno Kres.

„Še več! Doživeli smo največji škandal: ... izdajstvo moža, za katerega smo se navduševali in trudili!“ je odgovoril Vitavšek in zaškrtal z zobmi.

Kres je pobledel kakor smrt ... v glavi se mu je zvrtelo ... nasloniti se je moral na steno in hropé je zinil:

„Dolžan — izdajnik!?“

„Moj Bog, saj ni možno ... Dolžan — izdajnik!“ je ječal Orožen močno zardelega obraza.

„Izdajnik!“ je ponovil Vitavšek in pripovedoval. „Čakal sem v uredništvu brzojavnega poročila. In dobil sem je: „Vladna predloga je prodrla z ve-

liko večino. Na splošno iznenadenje se je pridružilo vladi v poslednjem hipu nad dvajset poslancev iz opozicije. Sodi se, da jih je vlada podkupila..." In takoj se me je polotila grozna slutnja: Dolžan je med podkupljenci! — Njegovo čudno vedenje, njegova nerazumljiva poročila, njegov molk, njegovo preprijazno občevanje z ministerstvom in plemiči... vse, vse to mi je vršalo po glavi... Pohitel sem na brzojavni urad, da bi brzojavil Dolžanu na stanovanje... na poti tja pa sem srečal barona Ruhbacha, ki mi je že iz dalje kričal nasproti: „Škandal! — škandal!" — Srce mi je strepetalo — slutnja se je uresničila. Pokazal mi je brzojavko, na kateri so bila imena vseh onih nezvestih poslancev, med njimi pa skoro na prvem mestu ime Dolžanovo.

„‚Ha, ha! To je narodnjak — to je poslanec, ki zastopa koristi večine volivcev... obrtnikov in kmetov', se je rogal baron spakovaje se, ‚ha, ha! — prodal se je... napravil je krasno kupčijo! Zdaj pa bomo govorili mi — mi — ter pokazali narodu, kdo ga je osleparil, da napolni svoj žep ter nasiti — svojo častihlepnost!'"

„Tako je govoril baron... Nisem vedel, kaj bi storil. Obvestiti vaju je moja prva dolžnost. — Tako sem si mislil. A veselica se je jedva začela. Počakati sem hotel... jeze in žalosti bomo imeli odslej v preizobilju. Dirjal sem torej po okolici do zdaj, ko vaju vprašam: kaj zdaj?"

„Kaj zdaj?" je odgovoril Kres. „Naša vloga je odigrana — zastor je že padel. Izgubljeno je vse — — celó naša čast... Toda priboriti si jo hočemo nazaj! Varali smo se v svojem prijatelju — varal sem se v pobratimu, a narod bo zvedel, da se ni varal v nas! — Prični se torej boj za našo čast, za čast Dolžanovih volivcev, za čast naroda! Jaz bom tudi sedaj na svojem mestu."

„In midva tudi!" sta izpregovorila prijatelja.

„Sedaj pa na poslednji ples!... Poslej bodo plesali drugi morda," je še dejal cinično Kres ter krenil v dvorano. Pohitel je k Melaniji.

„Bled si... Kaj ti je, Josip?“ ga je vprašala naglo, skrbljivo.

„Slabe politične vesti mi je prinesel Vitavšek... Oprosti torej, če predlagam, da gremo domov ... Samo jedenkrat še zaplešiva!“

„Kakor hočeš,“ je dejala ona ter mu položila levico na ramo.

In zaplesala sta ... plesala sta dolgo ... nežno jo je časih pritisnil nase ... potem pa jo je odvedel raz plesišče.

Tudi Minka in Ana sta bili kmalu pripravljeni na odhod...

Malo hipov pozneje je zopet drdrala Kresova kočija proti domu. Kres je molčal vso pot; le Minka in Ana sta se pogovarjali, hvaleči koncert in ples. Melanija pa je tiho stiskala ženinovo roko pod svojim plaščkom, a Kresova roka se ni zgenila. Mračno je strmel skozi kočijno okno ... v temo ... Mračna je bila njegova duša ... obupano njegovo srce zaradi sramote, prizadete domovini, katero je ljubil bolj nego samega sebe, bolj nego mater ... nevesto ...

XIV.

Molčé sta se pripeljala Minka in Josip do doma.

„Lahko noč, Minka!“ je dejal Kres dospevši do svojih sob.

„Lahko noč, Josip! — Umiri se ... potolaži se ... dež za soncem mora biti ... saj veš!“ je rekla Minka, stopajoča jedno nadstropje višje. Brat ji ni odgovoril.

„Tako potrtega še nisem videla ... Pred par urami je bil še najsrečnejši človek ... sedaj pa je tak! — kaj se je neki zgodilo?“ je ugibala Minka. „Tudi Fran je bil nazadnje tako čuden in redkobeseden; — kaj bi to bilo?“

Tiho je odprla vrata, vodeča v materino sobo, skozi katero je morala iti, ker je imela svojo spalnico za njo. Počasi je dvignila svečo, stopivši v sobo, da bi videla mater. Kako pa se je začudila videča, da

je postelj prazna in nedotaknjena. V istem hipu skoro pa je viknila, da je zadonelo po vsi hiši.

„Mati! — Mati!“

Poleg naslonjača tik okna je ležala njena mati na obrazu in ni se genila.

Minka je planila k nji, prijela jo za glavo... glava je bila mrzla.

„Mati! — Mrtva! Mrtva!“ je vikala obupano, skušala dvigniti truplo, pa brez uspeha. Obupana se je zgrudila poleg njega ter glasno, krčevito jokala.

Josip je čul Minkino vikanje. Prestrašen je tekel gor v drugo nadstropje... našel je mater in sestro na tleh.

„Minka, ne joči! — Še ni morda prepozno...!“ je dejal. „Pomagaj ... primi ... položiva jo na posteljo!“

In krepko je prijel za materin život, Minka pa je dvignila njene noge... tako sta jo dejala na posteljo. Ko pa se je nagnil Kres k materinemu srcu, da posluša, li še bije, ni čul nič več. Materin obraz, njene roke so bile mrzle... Mati je bila mrtva...

„Mrtva je!“ je šepetal Kres ter — zaihtel.

Minka pa ga je objela in plakala sta in plakala ... brat in sestra... sin in hči... srce na srcu...

Potem pa se je spomnila Minka svojega očeta. Brzo je prižgala še jedno svečo ter ga hitela ihté klicat v pritličje.

Kres pa je stopil k materinemu stolu. Mizica tik njega je bila prevrnjena... mašne knjige, škapulirji, svetinje, fotografije in podobice so ležale raztresene in razmetane po tleh.

Sklonil se je, postavil mizico pokonci ter začel pobirati materine relikvije. Vsem se je poznalo, da so bile često v potnih, morda tudi od solz mokrih rokah...

Kres je položil vse na mizo... zamislil se... a se zdajci zopet zbudil iz svojih misli, pohitel k materi, objel ji sivo glavo ter jo poljubil na usta šepetaje: „Ti uboga, dobra moja mamica!“

Tedaj pa je začul težke očetove korake in Minkino ihtenje. Naglo si je otrl solzne oči ter jima šel naproti.

V tem sta prišla v sobo oče in sestra. Oče je bil jedva na pol oblečen, bled, a miren.

„Tako si torej zdihnila sama, zapuščena, kakor si živela, svojo dušo! — Počivaj v miru, draga Marica!“ je dejal starec ter jo prekrižal.

„Ah, umrla je nama mati med tem, ko sva plesala!“ je ihtela Minka.

„Kakor ji je bilo usojeno, Minka! . . . Brez božje volje se ne zgodi ničesar; zato ne plači!“ jo je tolažil oče; Josip pa je stal molčé ob materinem znožju.

V sobo so hiteli od vseh strani hlapci in dekle. Ženske so jokale in glasno javkale, moški pa so stali na strani ter na pol zvedavo, na pol turobno zrli na mrtvo.

Kmalu so se začeli meniti o mrtvaškem odru. Minka je izročila kuharici ključe do shrambe za perilo, hlapci pa so začeli prestavljati in odnašati pohištvo ter donašati deske.

Kres je peljal očeta in sestro počivat, potem pa se je vrnil v svojo sobo. Več ur je stopal po stanovanju gori in doli. Misli in čuti so se drvili ter izpreminjali v njegovem srcu z neznansko hitrostjo. Ni se mogel umiriti.

Prevara, nezvestoba, izdajstvo prijatelja Dolžana ga je pretresla do dna duše . . . Vedno in vedno si je prigovarjal, da ta vest morda vendar ni resnična, ali pa vsaj pretirana . . . Spomnivši se pa Ruhbachovega triumfiranja, njegove grožnje in samozavesti, je izgubil zopet vsako, najmanjšo nado . . .

„Podpiral, delal sem za neznačajneža, ki se je okoristil, kdo ve kako, ob velikanski škodi narodovi!“ — Ta misel ga je pekla, grizla, bodla in trapila, da je zdihoval zaradi nje, kakor bi bil privezan na mučeniško kolo. Pobegnil bi, sam sebi bi se rad skril — če bi mogel . . . če bi smel! — A ne sme. Čast njegova in njegovih prijateljev, čast in ugled njegove stranke zahteva, da vztraja kot hraber vojščak do zadnjega trenotka, do smrti na svojem mestu . . . Ostal bo, boril se, zmagal, ali padel . . . Čast pa si hoče rešiti, naj velja, kar hoče . . . !

In spomnil se je zopet svoje matere. Izgubil jo je najedenkrat, kakor bi mu jo kdo ubil. — Spominjal se je potem vseh dogodkov od prve zavedne mladosti do današnjih dni, v katerih je bila središče mati.

Šele pozno v jutro je zadremal, sedeč oblečen na zofi...

A le za nekaj ur. Že sredi dopoldneva sta prihitela Kočevar in Orožen k njemu, sporočajoč mu, da je sklical baron Ruhbach z županovim dovoljenjem že za danes popoldne v gostilni „Pri novem svetu“ shod Dolžanovih volivcev. Agitatorji da letajo po hišah, vabeč ljudi na shod, in pisani plakati da so nabiti po uličnih stenah, ki naznanjajo ‚velike politične zanimivosti‘... Ker je ravno nedelja, se snide izvestno veliko naroda. Ruvalo se bo proti Dolžanu, proti narodni stranki, „Braniku“, proti Kresu in prijateljem... Treba se pripraviti na velike škandale; saj nasprotniki bodo kaj lahko nahujskali narod, ki je bil osleparjen za vse, kar so mu obljubljali prijatelji...

„Čim prej, tem bolje“, je dejal Kres. „Narod naš ni tako nerazsoden, da bi tudi v tem slučaju ne razločeval med odkritosrčnimi prijatelji in hinavskimi komedijanti. Pripravimo se, da mu povemo vso resnico, potem pa naj sodi! — Veliko krivic je že zadelo Slovence, mnogokdo je obupaval o bodočnosti, a preživeli so vse neprilike, polagoma iznova si priborili, kar jim je bilo z zvijačo ali s silo vzeto. Napredovali smo in napredovali bomo nevzdržno, dokler bo živel v narodovem telesu čut ponosa in moralnosti... Ministerstvo bo padlo za ministerstvom, naš narod pa bode stal vedno čil in krepak, v popolni zavesti svoje žalostne, a slavne zgodovine, svoje duševne, ošabne nemške, madjarske in italijanske sosede daleko nadkriljajoče zmožnosti in jeklene volje... Tudi ta vihar pomine in iznova posije na nas sonce miru in zadovoljnosti.“

Po velikanski razburjenosti se je naselil v Kresovo srce popolen mir. Tešil in navduševal je torej prijatelja, ki sta obupavala, ter si z lastnimi besedami množil čim dlje tudi svoj pogum.

Domenili so se, da pojdejo skupaj k shodu in se bodo podpirali ondi z vsemi sredstvi. Zlasti pa so sklenili, krepko staviti se v bran, če bi hotela izzivati Ruhbachova stranka med narodom neslogo in prepir. Kres sam hoče predlagati nezaupnico poslancu Dolžanu v dokaz, da obsoja dejanje njegovo in da ni ž njim v nikakem soglasju.

Orožen in Kočevar sta šla potem kropit Kresovko ter tolažit Minko in starega Kresa; Josip pa je šel v župnišče dogovorit se zaradi materinega pokopa.

Župnik ga je sprejel že na stopnicah, izražajoč mu svoje iskreno sožalje. Potem ga je peljal v svojo pisarno, kjer sta se domenila gledé maš, zvonjenja in sprevoda. Pokoplje naj se mati z največjo svečanostjo.

„Tako je torej vse v redu . . . Sedaj pa poslušajte še mene, ki Vam moram povedati po želji blage pokojnice njene poslednje želje“, je dejal končno stari gospod.

Vstal je, odprl v svoji pisalni mizi s ključkom malo predalo ter vzel iz njega veliko kuverto z velikim pečatom.

„To pismo mi je izročila Vaša mati že pred tremi leti z naročilom, da je odprem takoj po njeni smrti ter je izročim Vam ali pa gospodični Minki,“ je govoril župnik ter vzel iz kuverte velik list. „Evo, oporoke Vaše gospe matere . . . napravila jo je ob popolni zavednosti v pričo mene in gospoda kaplana tule, v tej sobi.“

In izročil mu je pismo. Kres pa je čital, da zapušča mati vsakemu svojih treh otrok jednako svoto dvajsetih tisoč . . . cerkvi za maše dve tisoč . . . siromakom v Taboru pa tri tisoč goldinarjev . . .

Solze so se mu silile v oči . . . otrl si jih je ter se naglo poslovil.

XV.

Vsi gostilniški prostori „Pri novem svetu“ so bili natlačeno polni ljudi. Glasno razgovarjanje, grohot, prepir, vzkliki in udarci po mizah in tleh so se čuli daleč po okolici, V veži so stali trije veliki sodi piva in vina . . . ljudje pa so si točili sami ter si na-

pivali . . . Že ni bilo dobiti nobenega stola več, a vendar so prihajali še vedno novi gostje. Ruhbachovi agitatorji in skrivnostni plakati so imeli torej velik uspeh.

Kres je s prijatelji sedel v mali družbi čitalničarjev v predzadnji sobi. Čakali so radovedno, kaj dožive . . . Ruhbacha še ni bilo v gostilni.

Okoli štirih pa je prišel v družbi mnogih prijateljev, veleposestnikov in upokojenih višjih uradnikov, samih bivših članov razpadle kazine.

Ko je šel mimo Kresove družbe, je stegnil vrat nazaj k svojim ter dejal porogljivo:

„Bravo! — tudi njegovi mešetarji so tu!"

Potem pa je stopil naglo v drugo sobo. Gostje so večinoma vstajali ter pozdravljali barona, ki je, milostno se muzaje, stisnil temu in onemu roko.

Orožen pa je planil, od jeze se tresoč in divje zroč izza mize ter hropel: „Ali niste čuli?! — Žalil nas je! — Prokleto, jaz hočem naučiti tega barončka dostojnosti!"

In hotel je za baronom. Kres pa ga je prijel krepko za roko.

„Stoj!" mu je dejal napol tiho. „Ako je aristokrat sirov, bodimo mi tem finejši . . . ako so Ruhbachovci osebni, bodimo mi tem stvarnejši!"

„Poravnamo se drugo pot . . . Danes nas čaka kaj nujnejšega!" je miril tudi Kočevar razkačenega prijatelja.

Tedaj pa se je začul zvonec. Iz vseh sob so drli ljudje v dvorano, kjer je stal baron Ruhbach na stolu ter čakal, da nastane mir . . . Tudi Kres in tovariši so se prerinili v prvo sobo.

Potem pa je začel govoriti baron:

„Dragi rojaki! — Preljubi prijatelji! — Zahvaljujem vas, da ste se odzvali v tako obilnem številu mojemu povabilu. To je dokaz, da ste politično zreli in nenavadno prosvetljeni možje. Vsa čast vam! — Sklical sem ta shod s privoljenjem velezasluženega gospoda župana tako nenadoma zato, ker se je prizadela še bolj nepričakovano vam vsem, predragi prijatelji, ravno včeraj nezaslišana krivica . . . Človek

kateremu ste s svetim zaupanjem izročili največje dostojanstvo, da zastopa vaše koristi, brani vaše pravice ter vam izvojuje nove dobrote ... ta človek vas je včeraj nesramno izdal in zatajil."

„Kdo? – kdo? — Dolžana menite? — To je laž! — Dokazi!" so se začuli vzkliki in množica je začela nejevoljna mrmrati. Baron je pozvonil in nastala je tišina.

„Dokaze vam podam takoj, predragi rojaki," je začel samozavestno baron. „Kakor je menda večini znano, je izdelalo sedanje ministerstvo na Dunaju predlogo, ki bi bila v največjo škodo masi naroda, t. j. kmetom, obrtnikom in delavcem. Korist od nje pa bi imeli le nekateri. Proti tej predlogi so vstali vsi pošteni in zares narodni zastopniki ter jo pobijali, kakor so le mogli. Mesece dolgo so se pripravljali na odločilen boj proti ministerstvu in njegovi predlogi ... Agitirali so po časnikih, shodih, društvih . . . storili vse, da le obvarujejo svoje volivce ogromne krivice, nepovračljive škode. In njihov rodoljubni trud je imel velike uspehe. Večina državnih poslancev je bila pridobljena proti vladi . . . Z mirno vestjo so zasedli včeraj vestni in pravični narodni zastopniki svoje sedeže v parlamentu, pričakujoč brez skrbi glasovanja. Ko pa se je izglasovalo, so zvedeli, da so vendar propadli, da je predloga sprejeta."

„Sramota! — Fej!" so vzkliknili nekateri.

„Da, sramota in fej onim, ki so zadali svojemu narodu največjo rano . . . ki so obljubili svojim volivcem kruha, a jim dali kamen! — Izdajavci so, ki ne zaslužijo imena poslancev, pač pa najostrejše kazni. — In glejte, med temi izdajavci, ki so se izneverili v zadnji minuti svoji častni besedi; ki so zatajili vse poštenje; ki so mislili le nase, na svojo korist; med izdajavci, ki se bodo greli zdaj ob krivici, prizadeti volivcem, med temi propalicami je tudi naš poslanec, gospod Božidar Dolžan!"

„Ali je mogoče? — Škandal! — Fej! — Slepar! — Hinavec! — Krvoses! — Fej, fej!"

Vseh prisotnikov se je polastilo velikansko vznemirjenje. Glasno so se začeli razgovarjati . . . čuli so se ogorčeni vzkliki, psovke, grožnje in kletvice.

Baron pa je pozvonil ter nadaljeval:

„Zaman iščem besede, da bi prav označil vedenje našega poslanca; zakaj kaj sličnega še ne pozna zgodovina našega naroda. Zgražam se le v dnu srca, ko pregledam vse velikanske škode, katere bodete morali nositi vi. Zaslepljeni od ljudi, ki žive vedno v vaši sredi, ki se vam hlinijo prave prijatelje, a vas le izrabljajo za to, da jih slavite in bogatite, goljufani od takih Efijaltov, ste izvolili moža, ki vas sedaj tepe, ki vam sedaj pljuje v obraz! — Radi onih sleparjev niste hoteli poslušati glasú moža, ki ni sicer vaše narodnosti, a ki bi delal noč in dan za vašo duševno in telesno blaginjo. No, izvolili ste si rajši Dolžana, — jaz pa sem propadel . . . V dokaz pa, da vas še vedno ljubim, da mi je sveta vaša čast, vam svetujem javno sredstvo, s katerim pred vsem svetom ožigosate sleparja ter mu užgete na čelu pečat izdajavca: . . . izrecite mu soglasno nezaupnico! — To je moj predlog, gospoda moja!"

„Bravo! — Dobro! — Živel baron Ruhbach! — Na dan z nezaupnico!" so vikali kazinotje, drugi so pa ploskali viharno.

Tedaj pa se je oglasil Kres.

„Prosim besede, gospod baron!"

„Ne . . . nihče nima besede," je odgovoril rezko baron.

„Sklicujem se na Vašo poštenost . . . na Vaše kavalirstvo, gospod baron! — Napadali ste čast mojo in mojih prijateljev . . ."

Baron je zgrabil zvonec ter silno zvonil, njegovi pristaši pa so zagnali velik hrup, potiskajoči Kresa iz dvorane.

Kres pa je povzdignil svoj glas ter mogočno zavpil:

„Shod je javen . . . po zakonu smem govoriti in bom govoril! — Gospod vladni zastopnik, Vaša dolžnost je, da mi branite to pravo!"

Nastal je nepopisen vrišč. Ruhbachovci so kričali, zmerjali, tulili, teptali z nogami, bili ob mize, Kresovci so silili k vladnemu zastopniku . . . nastalo je opasno prerivanje in suvanje . . .

„Gospod Kres ima besedo,“ je spregovoril tedaj baron, divje zroč na Kresa, ki je že stopil na mizo.

Kres je bil smrtno bled, a miren. Oči so mu žarele kot oglje in črni lasje, črni brki in brada so dajali njegovemu voščeno belemu obrazu nekak grozen značaj.

Orožen, Kočevar, Vitavšek in čitalničarji so se postavili okoli njega.

„Gospoda! Moje besede bodo danes kratke. Neznačajnost gospoda državnega poslanca Dolžana obsojam istotako, odločno iz dna svojega srca, kakor vi. Ravnotako odločno pa zavračam nesramne napade, kakršne si je mogel dovoliti le kak baron, zaklet sovražnik moj in narodne stranke.“

„Doli! — Vun! — Vun! — Predrznost!“ so zatulili Ruhbachovci ter navalili na Kresovo mizo, hoteči ga pehniti raz njo. Orožen pa je razprostrl svoje roke in z vso silo butil najbližje nazaj, da so se opotekli.

„Gospoda! Pustili ste govoriti baronu Ruhbachu. ko nas je ometal z najostudnejšimi lažmi . . . pustite torej govoriti še meni, da vam povem resnico!“

Vladni zastopnik je vstal ter dejal, da razpusti shod, ako bodo skušali nekateri zabraniti svobodno besedo govorniku . . . To je pomagalo. Pomirili so se vsaj nekoliko, in Kres je mogel govoriti.

„Gospoda! Ko smo iskali kandidata za državno zbornico ter smo bili, kakor vam znano, radi obolelosti gospoda Vojnika in zaradi prisiljenega odstopa gospoda župnika Tomana v veliki zadregi, me je poklical gospod Dolžan k sebi ter mi dejal, da je pripravljen sprejeti mandat. Obljubil mi je, da se bo — če bi utegnil biti izvoljen — držal vestno in natanko programa narodne stranke, navodil njenega glasila „Slovenskega Branika“, pa volje svojih volivcev. Ker sem poznal gospoda Dolžana kot bistroumnega in vztrajnega moža z veliko naobraženostjo in čisto minolostjo, sem bil te ponudbe prav vesel. Zdelo se mi je, da bo ravno bogati in ugledni tovarnar zastopal najlažje, najkrepkejše in najuspešnejše koristi tega volilnega okraja. V dogovoru z odborom narodne stranke

smo torej proglasili gospoda Dolžana kandidatom ... Verjemite mi, da sem bil tedaj preverjen o istinitosti in iskrenosti njegovih obljub . . . da, preverjen sem še danes, da je imel Dolžan tedaj najboljšo voljo in najpoštenejše namene . . . Radi te preverjenosti pa sem storil vse, da je prodrl pri volitvi ter premagal nasprotnika, barona Ruhbacha, kandidata nemške, kapitalistične stranke . . . Z najlepšimi nadami sem se poslovil od Dolžana kot prijatelj, kot pobratim njegov. No. varan sem bil jaz, varani so moji prijatelji, varani ste bili vi vsi! — Kaj je zmotilo gospoda Dolžana. da je postal nezvest svojemu programu in našim interesom . . . tega danes še ne vem. Vem pa, da sem te neznačajnosti ravno tako nedolžen. kakor ste je nedolžni vi. Ne, jaz in moji prijatelji vas nismo slepili in sleparili, agitujoči med vami za gospoda Dolžana... preslepljeni in osleparjeni smo bili najbolj mi sami. Škoda, ki zadene vas, zadene tudi nas. Zaradi tega bomo glasovali z vami, da se izreče poslancu Dolžanu nezaupnica. Zato pa vnovič z vso ogorčenostjo in najsvečaneje zavračam napade barona Ruhbacha na našo čast ter ga javno pozivljam, da svoje besede prekliče!"

Kres je poskočil raz mizo, Ruhbachovci pa so iznova zagnali velikanski vrišč in grohot.

„Komedijant! — Pesek v oči! — Domišljuje si menda, da govori kmetom! — Pereat Kres!"

Taki vzkliki so se čuli iz hruma in šuma.

Ruhbach je zopet vstal, pozvonil ter začel s ciničnim nasmehom govoriti:

„Predragi! Izgovorjena je bila beseda „komedijant" . . . in če kdaj, je bila umestna in zaslužena na tem mestu."

„Lažnivec! — Prekliči, — prekliči!"

Bil je Orožen, ki je izustil te besede. Peneč se od silne togote, je planil k Ruhbachu, skrčil roke v pesti ter gledal besno baronu v prebledeli obraz.

„Vun ž njim! — Vun! — Vun!" so zarjuli Ruhbachovci in v istem hipu je zgrabilo Orožna deset rok. Čitalničarji so priskočili, hoteči ga oprostiti, a masa je bila že vinjena in omočena od baronovih besed.... in so bili potisnjeni takoj zopet v kot...

Orožna pa so pehnili, dasi se je ruval ter podrl nekaj napadavcev na tla, z brutalno silo na cesto.

„Tako se zgodi vsakemu, ki se drzne tu kaliti red in mir," je dejal grozeče baron. „Kdor neče slišati resnice, naj se sam takoj odstrani!... Radi nekaterih neomikancev ne bomo trpeli, da nam razpuste shod. — Resnica oči kolje, predragi! Tudi gospoda Kresa je oklala, da se je predrznil očitati meni laž, dasi ima sam presno maslo na glavi."

„Fej Vas bodi, nesramnik!" je zaupil Kres tedaj, baron pa se je pomilovalno smeje ozrl po njem ter dejal počasi naglašujoč vsako besedo:

„Človek, ki dobi za to, da je pomagal izdati in kruto prekaniti svoj narod, od gospoda Dolžana lepo svotico pol milijona, pa še krasno dekle za ženo, tak človek me ne more razžaliti"...

Kakor čar so vplivale te besede na vse prisotnike. Vsi so jih verjeli... zdelo se jim je, da so jim padle luskine raz oči... Le za trenotek so molčali, potem pa je začela tuliti vsa upijanjena drhal, dvigati pesti ter rjoveti: „Fej! — Slepar! — Hinavec! — Lažnivec! — Sedaj je jasno vse! — Vun! Vun!"

Kres je stal kakor okamenel. Kar razumeti ni mogel, da velja to kričanje in to pretenje njemu... verjeti ni mogel, da ga psujejo tako grdo, tako krivično oni, ravno oni, ki so še pred kratkim vikali navdušeni: „Živel! — Slava, Kres!"

Videč pa od jeze in vina zardele obraze, besno zroče oči, dvignjene pesti nad seboj, se mu je zgrozilo srce... onesvetil se je za hip... potem pa se je ozrl po neznatnem številu svojih pristašev ter dejal: „Pojdimo! — Tu ni več za nas prostora."

In ponosno zravnan, prepadel, bled, ognjenega pogleda je zapustil ob strani Kočevarja ter Vitavška in v sredi čitalničarjev dvorano. Divji grohot je grmel za njimi.

Ko pa so prišli v zadnjo sobo, je stopil Kresu nasproti stotnik pl. Braunseiss, ki ga je ondi očividno čakal. Porogljivo je krivil ustnice in s satanskim naglasom je zinil besede: „Eh, gospod Kres, čestitam! — Kupčija z narodnostjo se Vam je obnesla pirami-

dalno . . . eh, faktično kolosalno! Čestitam, gospod Kres!“

In z brezprimerno nesramnostjo mu je ponudil desnico.

„Gospod stotnik, Vi ste lažnik!“ mu je dejal z mirnim glasom Kres v obraz ter šel mimo njega.

„Lažnik?! — Ha, ha, ha! — Bravo, gospodine! — Na tej poti sem Vas hotel ravno srečati! — O, pomenimo se o tem drugje . . . o, o, piramidalno . . . he, he, he!“

Tako je kričal stotnik za Kresom ter butal s sabljo ob tla . . .

XVI.

Bilo je že čez polnoč.

V sobi mladega Kresa je stopal z globoko sklonjeno glavo bled mladenič — Josip, gor in dol . . . dol in gor . . . Časih je postal za trenotje, prijel se za čelo ter zdihnil glasno, bolestno, iz dna trpečega srca . . . potem pa je začel zopet svojo pot . . .

Je li možno, da se mu je v jednem dnevi, v jedni uri podrla vsa prekrasna stavba lepe, srečne, plodonosne bodočnosti v grozen, strašen nič? —

Pokopali so mu ljubljeno mater . . . proglasili ga izdajavcem naroda, za katerega razvoj in rast bi z radostjo žrtvoval zadnjo srago krvi . . , ognusili so mu s svojim blatnim jezikom najvzornejšo ljubezen do Melanije, njegove neveste . . . Nekoliko ur mu je ugrabilo vse, kar ga je povzdigovalo in veselilo . . . vrgli so ga v obup, v propast . . . Vse je izgubil . . . čast, nevesto, mater, prijatelje, vse, vse . . .

Končano.

Jutri stopi še pred morilno cev, da zadosti svojemu ponosu . . . da kaznuje ostudnega obrekovavca . . . ali pa da pade sam, če mu je tako usojeno . . .

Zadnja noč! — Morda bo ležal jutri že na odru nem . . . brezčuten . . . miren . . . srečen . . . mrtev . . . Morda! — — Življenje nima vrednosti itak zanj več . . . živ mrtvec bo sicer . . . telo brez srca . . . bitj brez duše . . . Bi li ne bila zato zanj smrt le rešite — svoboda — nova sreča! — — — — — — — — -

Po materinem pokopu sta prišla h Kresu prijatelja, Kočevar in Orožen.

„Vse v redu, kaj ne?“ je vprašal hlastno Kres. Prijatelja sta molčé prikimala ter zdvojeno zrla v tla.

Koliko sta si prizadela, da bi ga odvrnila . . . da bi ga rešila! Zaman.

„Pustita me v miru, ljuba prijatelja!“ jima je dejal odločno. „Da bi vedela, kako mi grmi po možganih, kako divja kri po mojih žilah, ne govorila bi tako! Ako bi občutila vidva kakor jaz vse one grozne bolesti v svojih srcih, bi ravnala, kakor ravnam jaz.“

In prijatelja sta umolknila.

„Kdaj se vidimo?“ je vprašal nadalje Kres.

„Jutri zarana v velikem logu,“ je odgovoril Orožen.

„Dobro . . . pustita me sedaj samega . . . pripraviti se moram.“

„Prinesla sva ti troje samokresov . . . pojdi z nama v bližnji kamnolom! . . . je dejal Kočevar in pokazal na mal zabojček, katerega sta prinesla s seboj.

„Da bi se vadili? — ah, to bi bilo grešno! . . . Vaditi se za uboj bližnjika . . . ne, ne! – Mirujta, dober strelec sem . . . saj vesta, da nisem slab lovec!“

Ni ga bilo mogoče pregovoriti . . . Prijatelja sta odšla še bolj bleda in prepala, kakor sta prišla. —

Kres pa je takoj sedel ter napisal troje pisem.

V prvem je sporočil Dolžanu v Trstu, da odstopa od poroke z njegovo hčerjo, ter mu natanko razložil, kaj ga sili, da mora ravnati tako, dasi mu od obupa poka srce . . .

Drugo pismo je pisal svoji nevesti Melaniji. Ljubeznivo jo je prosil, naj mu odpusti, ker ga ni bilo k nji; nastali so čez noč odnošaji, ki mu branijo, da bi prišel sedaj . . . Prosil jo je zato, naj zapusti takoj Tabor ter se vrne k očetu, ki ji bo natančneje povedal vse, česar ji sam ne more in kar ve le njen oče. Uverjal jo je končno svoje vroče, nevenljive ljubezni in neomajne zvestobe ter ji zaklical: „Do svidenja, mila, zlata, nad vse ljubljena Melanija!“

Ko je končal to pismo, je položil glavo na roko ter tiho zaihtel...

„Do svidenja? — morda v večnosti...!“

Ko pa se je nekoliko umiril, je napisal še tretji list — svojemu očetu

„Oče moj!

Ko Vam pride to le pismo pred oči, me že ne bo več med zemljani. Šel sem k svoji materi, tja gori, kjer ni sovraštva, ne obupa, ne zlobe... Ko bodete čitali to le pismo, sem združen že s svojo mamico ter molim ž njo vred k Bogu, da pridete še Vi kmalu za nama...

Odpustite mi bolesti, katere rodi moja smrt Vašemu srcu, ki še krvavi vsled poslednje izgube! — Bog mi je priča, da Vam jih nisem povzročil lehkomiselno, ampak primoran vsled hudobnosti in nehvaležnosti ljudske!

Zahvaljam Vas za vse, kar ste storili za me — svojega sina! Poljubljam Vas za to! —

Prosim Vas pa, da mi izpolnite po moji smrti še zadnjo, veliko prošnjo!

Minka in Fran Kočevar se ljubita... Že drugo leto... Izpolnite mi torej željo: blagoslovite njiju zvezo, kakor jo blagoslavljam jaz! — Izročite njima svoj imetek, katerega bi dobil po Vas sicer jaz! —

V miznici najdete materino oporoko, katero mi je izročil včeraj gospod župnik. Svoj delež zapisujem bratu Tinetu. Sedaj izvršuje sedmo šolo... pustite mu svobodno voljo... naj si izbere sam stan, h kateremu ga kliče srce! —

Pozdravite mi ljubljeno sestro in predragega brata! — pozdravite mi svaka Kočevarja in prijatelja Orožna, kateremu zapisujem v spomin vso svojo biblijoteko! —

Zdravstvujte i Vi, oče moj, do — — svidenja! Vas in vse drage poljublja

V Taboru ..... Josip.“

Tako je pisal Josip... Dolgo je pisal. Tudi svoje oporoke ni pozabil, katero je imel spisano že nekaj mesecev...

Potem pa je hodil gor in dol, premišljajoč vse svoje življenje . . . misleč na bodočnost . . . na večnost . . .

Bilo je že blizu jutra, ko je utrujen zadremal na svoji zofi . . .

* * *

Jutro je bilo jasno, a skoraj mrzlo. Žarki počasi vzhajajočega sonca še niso imeli moči, da bi ogreli ohlajeni zrak.

Na obširni planoti sredi velikega hrastovega loga se je sešla majhna družba. Ločena v dve skupini se je tiho pomenkovala med seboj. Na jedni strani sta stala pl. Braunseiss in baron Ruhbach z vojaškim nadzdravnikom, na drugi pa Kres s Kočevarjem in Orožnom. V bližini sta stali dve kočiji; kočijaža sta držala konja za uzdo.

Razdalja med dvobojevnikoma je bila zaznamovana z dvema sabljama, ki sta bili zapičeni v zemljo. Premeril jo je mlad nadporočnik.

„Gospoda — pripravljeno je," je dejal nadporočnik.

Nepristranski, sekundanta in zdravnik so stopili na stran, za dva hrasta.

Bojevnika pa sta si stopila nasproti. Vsak je držal v desnici nabito pištolo . . . Čakala sta znamenja. Oba sta bila bleda.

In nadporočnik jima je dal znamenje.

Kres je dvignil pištolo malo . . . višje . . . še višje . . . potem pa je nagnil zopet cev, mereč na stotnikove prsi . . .

„Ne streljaj! — Ne ubijaj!" mu je branila vest. „Melanija! — Ubije me sicer on," mu je govorilo nekaj drugega . . .

In ustrelil je . . . pl. Braunseiss je stal neranjen pokonci . . .

Jedva pa se razkadi dim, poči nasprotnikova pištola.

„Melanija!" je kriknil Kres, dvignil obe roke . . . lovil se po zraku ter se zgrudil na obraz — od nekod pa se je začul hudoben smeh . . .

„Kres ... Kres! — Li čuješ, Kres!?“ je vpil obupano Kočevar, kleče ob nezavestnem prijatelju ter mu majal glavo.

Orožen in nadzdravnik sta klečala na drugi strani ranjenca ter mu slačila obleko.

Kres pa je hropel in bolestno ječal ...

Krogla mu je prodrla život pod prsmi nad trebuhom ter prišla na hrbtni plati iz njega. Kri je vrela iz rane ...

„Ali je smrtno ranjen?“ je vpraševal Kočevar trepetaje.

Nadzdravnik je molčé skomizgnil z ramami ter mašil rano; Orožen pa je strmel obupano pred se v okrvavljeno, v smrtnem boju se zvijajoče telo prijateljevo . . . pomagal ni več . . . vedel je, da je vse zaman ...

Malo kesneje so dvignili nezavestnega Kresa v kočijo ... vanj sta sedla Kočevar in Orožen ... počasi so se peljali v mesto.

Sonce je posijalo ... rosa po travi se je blestela, iskrila in svetila ... ptički so veselo popevaje poletavali med gostim vejevjem ... Kres pa je hropel in hropel ...

„Umrje nama ... ah, predno ga pripeljeva do doma!“ je dejal Kočevar ter božajoč prijatelja neprestano tiho klical: „Kres! — Josip! — Li čuješ? — Moj Bog, pomagaj!“

Orožen pa je držal ranjenca v naročju.

„Ustavimo se pri Dolžanu ... vožnja ga strašno trpinči ... do doma je še daleč,“ je svetoval Orožen.

„Da, da, pri Dolžanu se ustavimo ... oče, starec bi se preveč prestrašil ... Melanijin glas ga prebudi morda preje!“ je pritrdil Kočevar.

Na ulicah je bilo videti le malo ljudi. Meščani so še večinoma spali, le delavci in rokodelci so hiteli na delo.

Ko so prišli na trg, je bil še prazen. Ustavili so se pred Dolžanovo hišo.

Kočevar je stopil iz kočije ter stekel v hišo. V pritličju je bila kuhinja in soba za posle. Šel je v kuhinjo ... prestrašena mu je pritekla nasproti Ar .

„Moj Bog, kaj Vam je, gospod Kočevar!? — Bled ... okrvavljen ste!“ je zavpila.

„Kres je nevarno ranjen ... dalje ne moremo... prineseva ga z Orožnom na posteljo sem,“ je dejal Kočevar ter zopet hitel nazaj h kočiji.

In dvignila sta Kresa ter ga naslanjaje njegovo telo ob se, nesla v sobo za posle, kjer sta ga položila na prvo posteljo.

Ana je začela glasno jokati, vpiti, — treti roke ter klicati: „Kres! — Moj Bog, Kres!“

Mrtvaška bledota se je razlila po lepem ranjenčevem obrazu ... še vedno je ječal ... hropel, da so se mu težko dvigale široke prsi.

„Umrl bo ... ubili so nam ga!“ je zaihtel Kočevar ter omahnil na stol.

Tedaj pa je planila v sobo Melanija ... jedva na pol oblečena ... z razpletenimi lasmi ...

„Josip! — Moj Josip!“ je kriknila, da je pretreslo kosti in mozeg vsem pričujočim ter se vrgla tik ljubega.

„Josip!“ je klicala neprestano ter mu poljubljala usta, oči, čelo, lice ...

„Josip! — Josip!“ — —

In najedenkrat se je zgenil njegov obraz, globoko je zdihnil, odprl trepalnice ter zaječal:

„Melanija!“

„Josip! — Ah, čuj me, dragi, ljubi! — živi! — ne umiraj! — Saj si moj, moj ... ah, Josip, Josip!“

„Melanija — odpusti!“ je šepetal Kres in solza se mu je zablestela v očesi, ona pa ga je poljubovala in ihtela in ihtela ...

„Ah, umreti moram ... Melanija! — ah, kako boli! — grozno trpim, Melanija! ah, umreti, umreti!“ — Dvignil je roko ter jo položil Melaniji na sklonjeno glavo.

A takoj se je iznova onesvestil ... zopet ga je klicala nevesta ... zopet je pogledal ter zaječal:

„Melanija!“

Potem pa je izgubil zavest ... ni se prebudil več ... začel se je smrtni boj ...

Melanija je klečala ob postelji ter ga držala za roko . . .

Vstopil je župnik s sv. popotnico . . . ni mu je mogel dati več . . . mazilil ga je s sv. oljem . . . zgrudil se na kolena ter tiho, vroče molil in molil . . .

In še jedenkrat so se dvignile hropeče prsi . . . vse telo je strepetalo . . . stegnilo se . . . in Kres je preminil . . .

Tik postelje pa je ležala onesveščena Melanija, bleda in mrzla ko krasen kip . . .

XVII.

Minuli sta za tem dolgi dve leti. —

Na spodnjem koncu dolge mize je sedel pesnik Muhovnik in sladko vznemirjen čakal, kdaj mu namigne doktor Pavlin. Ponosno, samozavestno je stresal nocoj svojo grivato glavo ter z vsemi desetimi prsti ril po svojih kodrastih, ženijalno kodrastih laseh. Danes je bil srečen in zadovoljen sam s seboj. Iz Ljubljane je dobil poročilo, da je sklenil odbor dramatičnega društva sprejeti njegovo biblično dramo „Pastrka“, igro v petih dejanjih, ako izpusti polovico oseb ter črta cel prvi in četrti akt. Razen tega zahteva odbor še, da prestavi pesnik dejanje iz Abrahamove dobe v sedanji čas, da zamenja biblične osebe z osebami iz domače družbe, izkratka: da vso snov temeljito predela in — modernizira . . . Nepopisno vesel je bil Muhovnik tega sporočila. Po dvajsetletnem napornem trudu vendar uspeh, — velikanski, ponosen, slaven uspeh! Vztrajnost, ženijalnost in idejalizem so torej zmagali vse ovire . . . Muhovnikova drama se bo igrala v slovenski metropoli, v krasnem, novem, velikem gledališču, pred najizbranejšo, najfinejšo, najelegantnejšo, najbogatejšo in najveljavnejšo slovensko gospodo! Muhovnik bo dosegel, kar se ni posrečilo doslej še nobenemu slovenskemu poetu . . . osvojil si bo občinstvo in dramatična tla trajno. Za „Pastrko“ pride na vrsto dramatizirana „Tepka“, za to opera „Kralj Gubec“, žaloigra „Črtomir“ in končno trilogija „Herbart Turjaški“ . . . jedno delo za drugim, šireč

čast in slavo toliko časa preziranega Muhovnika... V duhu je že sanjal o svojem velikanskem življenjepisu v „Zgodovini slovenskega slovstva“ ... Res je, da ga čaka še mnogo, mnogo dela — zlasti moderniziranje klasične snovi mu bo delalo precej preglavice, — toda Muza, ki ga ni zapustila tako dolgo, ne zapusti ga sedaj, ko je njen ljubimec že na pragu — nesmrtnosti!

Pogumno in podjetno se je oziral zato Muhovnik po bučni in hrupni svatovski družbi ter si mislil: „O ve prozaične duše, ki živite le ob jedi in pijači... pa ne umejete žuborenja valčkov, šumenja drevesnih vrhov, kramljanja metuljčkov in hroščev s cvetkami, — ne umejete pihljanja vetrca, migljanja zvezdic in molka žalobne lune... o vi nesrečneži, ne zavedate se, da ste v družbi ljubljenca Apolonovega, prijatelja Muz, genija, ki se dviga nad vami v sončno-jasnih višavah ter gleda na vas in na vaše nizkotne vzore le s tožnim, prizanesljivim pomilovanjem!“

Sam sebi se je zdel oboževanja vreden, imeniten in nedosežen.

Bil pa je tudi že sit in napojen tako, da si je želel le še trenotka, ko bo mogel prečitati svojo klasično zdravico srečnemu ženinu Kočevarju in zorni njegovi nevesti Minki.

Poleg Muhovnika pa je sedela sramežljiva in še vedno nadebudna devica, notarjeva Malka. Na tihem se je togotila nad svojim sosedom pesnikom, ki ji ne zna kar nič dvoriti, ampak se le sam s seboj pomenkuje in nekako bedasto reži. Tak negalantnež in okornež! Saj bi vendar lahko rekel, da ima zopet krasno belo toaleto... ali pa bi pohvalil njeno najmodernejšo frizuro... ali pa jo vsaj podražil z njenim pikantnim izrezkom na prsih in na hrbtu! — Pa nič, — niti začeti ne zna, ta pustež! Že ves večer more govoriti le s kontrolorjem Meglo, in še to le tedaj, če ju ne vidi njegova debeluha.

„Jaz pa pravim, gospod notar, in gotovo ne lažem, da nisem bila še z nobenim ženitvanjem tako zadovoljna, kakor z nocojšnjim,“ se je pogovarjala kontrolorka z notarjem Škorcem ter glodala debelo

puranovo stegno. „Toliko jedi in pijače še nisem videla nikdar na mizi; in vse tako izvrstno, fino, izbrano... Ali ni res tako, gospod notar?‘

„A-hm... Samo vroče je... ph, ph!“ je zinil notar in si brisal s servijeto zabuhli in zaripljeni obraz, na katerem je stala potna kapljica poleg kapljice.

„Res je vroče... ph, ph! — oh, saj pa še nisem videla nobene svatbe s toliko gosti. Oh!“ je zdihovala in ječala kontrolorka. Sedela je na dveh stoleh.

„Pred dvema letoma smo se tudi dobro imeli, gospod notar... ali se še spominjate?‘.

Zaspano se je ozrl notar v kontrolorko in si tiščal servijeto na široko zevajoča usta; odgovoril pa ni nič.

„Pri Dolžanu smo bili... saj veste, li ne? — na zaroki rajnega Kresa... saj se spominjate li ne? — Oh, da je moralo tako priti! — To bi bila šele pojedina, ko bi se bila vzela Kres in Melanija... oh, oh!‘ je globoko zdihnila, da so se dvignile njene težke prsi in da je izginilo vse troje kontrolorkinih brad ter se je par hipov videlo le pol njenega rdečega, tolstega obraza... Potem pa se je zopet umirila ter si naložila na krožnik veliko porcijo piščanca...

„Na vsak način moramo pregovoriti Kočevarja, da kandidira za mandat!“ je govoril Vitavšek preko mize s Pavlinom. „Z ustanovitvijo hranilnice in posojilnice po načrtu pokojnega Kresa in svojim lepim vodstvom vedno čilejše prospevajoče čitalnice si je pridobil vsa srca, ki so gorela nekdaj za njegovega nesrečnega prijatelja. Prepričan sem, da zmaga.“

„Jaz takisto,“ je odgovoril zdravnik. „Ne vem, zakaj se tako upira. Res, da ima sedaj, ko mora po smrti tastovi voditi sam obširno in veliko kupčijo, premnogo lastnih skrbi in del; a vedeti mora tudi, da pademo, če se izgovori on, zopet v iste sitnosti in morebiti tudi v iste boje, kot pred dvema letoma. Dolžan pl. Taborski sicer ne bo kandidiral več in menda tudi baron ne, saj sta sedaj debela prijatelja, toda konservativci in veleposestniki izvestno ne bodo mirovali.“

„No, brez upa na zmago! Narod se je v zadnjih dveh letih marsičesa naučil. Sedaj vidijo vsi jasno in razločno, kje je pravica, resnica in čast, kje pa le izrabljevanje, sebičnost in sramota“ . . .

„In vidva se večkrat vidita?“ je vpraševala Karla svojega soseda, mladega slovenskega tehnika Valentina Kresa.

„O, večkrat, — vsak teden dvakrat gotovo!“ je odgovoril iskreno Kres ter si popravil svileni trobojni trak „Slovenije“ na sredo prsi. „Počakam jo navadno v „Ljudskem vrtu“, na klopi poleg Grillparzerjevega spomenika; potem pa jo spremim prav do konservatorija. Ker je gospa, pri kateri Tončka stanuje, vrla Čehinja ter ima dvoje možitveželjnih hčerá, se snidemo večkrat tudi na zabavah in plesih češkega društva „Slovanska Béseda“ ali pa pri koncertih „Slovanskega pevskega društva“.

„Blagor vama! — Kako rada bi se šla tudi jaz na Dunaj izobraževat . . . o! Odkar sem ostala sama v Taboru, sem vsa nesrečna! — Kako lepi časi so minili . . . o, o!“

Smehljaje je zrl Kres na svojo družico, ki se je razcvela v vitko, vendar pa bujnorastlo devo, ter, gladeč svoje male črne brčice, dejal z rahlim posmehom:

„Gospica, Vi ste nesrečna!? In vendar Vam gleda iz oči, iz vsakega Vašega uda, vsakega Vašega kretanja: zdravje in hrepenenje po življenju! — Nesrečen človek nima tako iskrečih se oči, tako polnih lic in ne tako zapeljivo rdečih ustnic . . o gospica, Vi niste iskrena!“

„Verujte mi, gospod Valentin, verujte! — res, prav res sem nesrečna . . . o, tako nesrečna!“ je hitela zardela Karla ter se silila otožno gledati. No, ni se ji posrečilo. Njen pogled je bil zato le poreden in koketen.

„Vi bi torej radi šli tudi na konservatorij? — na Dunaj?

„Takoj bi šla, takoj . . . z Vami bi se peljala . . .“

„In kaj bi dejal potem gospod profesor Flerin?! - O, vi grda hinavka! Mislili ste menda, da se na Dunaj ničesar ne zve izza kulis v domovini . . . a

)6 . . . . 1 K 20 h
)00 . . . . 2 „ — „
01 . . . . 2 „ — „
03 . . . . 2 „ — „
)04 . . . . 1 „ 30 „
)05 . . . . 1 „ 40 „
1906 . . . . 1 „ 40 „
1907 . . . . 1 „ 60 „
1908 . . . . 1 „ — „
ska bibliografija:
. . . . 1 „ 60 „
. . . . 1 „ 50 „
. . . . 1 „ 50 „
i:
ajski: Z viharja v zavetje. 1900 . 2 „ — „
i: Štiri bajke Saltikova Ščedrina.
ıro pravdo. Povest iz l. 1515. 1901 1 „ — „
etela: Učenjak, Veseloigra v treh
oljân Sami med seboj. Dramatičen
. . . . — „ 60 „
ìân: Pogreb. Slika. — *Pankracij*
e. *Fr. Ks. Meško*: Črtice: I. Ko so
. Za deveto goro. III. Cilji našega
. . . . 1 „ 20 „
tižar: Pri Jugoslovanih. 1904 . . 1 „ 40 „
in: Slavjanska lira. *Fr. Ks. Meško*:
ofka Kveder-Jelovškova: Pijanec.
zza mladosti. *Jos. Planinec*: Drobne
. . . . — „ 80 „
Povest o literatu. *Roman Romanov*:
n. *Ivan Cankar*: Smrt in pogreb
Golar: Tesar Aleš. *Milan Pugelj*:
njevec: Obsojena. 1906 . . . . . . — „ 80 „
i: Tilen Rekar. — *Jos. Regali*: Tra-
Ks. Meško: Drama izza davnih dni.
ıpela sv. Florjana. — *Milan Pugelj*:
Vladimir Levstik: Pigmalion. (No-
Levstik: Sirota Jerica. (Novela.) —
ec Klemen. 1907 . . . . 1 „ — „
der-Jelovškova. Amerikanci. *Milan*
in Cimbas. *Milan Pugelj*: Anžiček.
ina in Lina. 1908 . . . . 1 „ 40 „
ı. I. del. 1905 . . . . 1 „ 20 „
. II. del. 1906 . . . . 1 „ 40 „
v n o s t i:
Kralj Lear. 1904 . . . . — „ 80 „
: Beneški trgovec. 1905 . . . . . — „ 80 „
: *Moč teme*. 1906 . . . . — „ 80 „
Gorski venec Petra II. Petrovića-
. . . . 1 „ 80 „
er: Faust I. 1908 . . . . 2 „ — „
knjižnica I. snopič. 1906 . . . . . — „ 60 „
knjižnica. II. zvezek. Stanko Vraz,
ıtnik. — Ks. Šandor Gjalski: Osvit.
Pod starimi krovovi: Illustrissmus
p Kozarac: Tri dana kot sina. —
voje. Majstor Ilija. 1907 . . . . . — „ 60 „
njižnica. III. snopič. Veli Jože. 1908 . 3 „ — „
ensko-hrvatski slovarček . . . . . — „ 60 „
n i c a. Uredil Fr. Levec:

80. Prvi zvezek: *Fr. Levec*: Ant. Knezova ustanova (s podobo). *dr. Fr. D.*: Gospod Lisec. Povest. — *Bogdan Vened*: Ženitev Ferdulfa vojvode. Povest v verzih . . . .
81. Drugi zvezek: *Ivan Gorec*: Gorski potoki. Povest. — *Pavlina Pajkova*: Planinska idila. Povest. — *Fr. Levec*: Matija Valjavec. Životopis s podobo. 1895 .
82. Tretji zvezek: *Anton Funtek*: Smrt, epsko-lirske slike. *Fr. Govekar*: Ljubezen in rodoljubje. Povest. 1896 .
83. Sedmi zvezek: *Fr. Ks. Meško*: Iz mojega dnevnika. *Podgoričan*: Za možem. *dr. Fr. Zbašnik*: Pastirica. *Jos. Kostanjevec*: Čez trideset let. *J. M Dovič*: Z diplomo in brez diplome. *Ivan Cankar*: Potovanje Nikolaja Nikiča. *Fr. Levec*: dr. Fr. Prešeren. 1900 . . . . . .
84. Osmi zvezek: *Ivan Cankar*: Tujci. — *Fr. Ks. Meško*: Črtice. *F. J. Doljan*: Lajnar. (Slika iz življenja.) 1901
85. Deveti zvezek: *Ivan Cankar*: Na klancu. 1902 . . . . .
86. Deseti zvezek: *Ivan Cankar*: Življenje in smrt Petra Novljana. *Josip Kostanjevec*: Ella. 1903 . . . . . .
87. Enajsti zvezek: *Ivan Cankar*: Križ na gori. — *F. Devetak*: Spomini gospoda Ignacija Brumna. 1904 . . . . . .
88. Dvanajsti zvezek: *Ivan Cankar*: Potepuh Marko in kralj Matjaž. — *Ivan Cankar*: V mesečini. — *Jos. Kostanjevec*: Brez zadnjega poglavja. 1905 . . . . . .
89. Trinajsti zvezek: *Ivan Cankar*: Martin Kačur. (Življenjepis idealista.) 1906 . . . .
90. Štirinajsti zvezek: *Ksavér Meško*: Na poljani. 1907 . . . .
91. Petnajsti zvezek: *dr Šlebinger*: Vatroslav Jagić. — *Ivan Cankar*: Novo življenje. — *Cvetko Golar*: Dve nevesti. 1908 . . . .
92. *dr. Fr. Ilešič*: Kultura in politika. 1908 . . . .

b) Zemljevidi:

Koekejevi zemljevidi, in sicer:
Avstralija, Francija, Velika Britanija z Irsko, Skandinavija, Švica, Španija s Portugalsko in Nizozemska z Belgijo — komad po . . . .

Za leto 1909

prejmejo p. n. gg. člani «Slovenske Matice» sledeče knj

1. **Bleiweisov Zbornik** . . . .
2. **Koroška.** I. del. *(dr. M. Potočnik)* . . . . . .
3. **Štrekelj, Narodne pesmi.** 13. snopič . . . .
4. **Zabavna knjižnica.** (*E. Kristan*: Kato Vranković, drama)
5. **Onjegin.** Prevod iz ruščine. *(dr. Ivan Prijatelj)* . . .
6. **Stanko Vraz.** Študija. *(dr. Branko Drechsler)* . . . .
7. **Knezova knjižnica.** (*R. Murnik*: Matajev Matija, vesela novela. — *Cv. Golar*: Bratje in sestre v Gospodu. Sanje poletnega jutra. — K stoletnici Gogoljevi. — Ob stoletnici Slowackega.) . . . .

(**Letopis** iz financielnih vzrokov ni izšel za l. 1909.; izide

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaja
„Slovenska Matica“

IV. zvezek

V Ljubljani
Tisk „Národne tiskarne“
1897.

Kazalo.

pa vsakdanja izkušnja, da mi Slovenci, ne brigajoč se za važnejše stvari, pravopis tako menjujemo kakor naše Slovenke klobuke in rokave; torej se utegne pripetiti, da vstane med nami mogočen novotar, in da nam, ne boječ se bohinjskih pesti, zapové: pišimo odslej Bolhinj, in knjige ali lista, v katerem bo stala stara beseda Bohinj, ne sme nihče brati, kaj še kupiti. — Da takšno novoto preprečim, kolikor morem, mi bodi dovoljena opomba, da nimamo niti najmanjšega zgodovinskega dokaza za mnenje, da bi bili starodavni ali zdanji Bohinjci debelokožnejši od svojih slovenskih sosedov ob Savi in Soči, in da bi jim bil Bog poleg debelejše kože naklonil tudi večjo množico ali hujše pikajočo pasmino tistih skokonogih živalic. ki moški spol po nepotrebnem nadlegujejo. a pri ženskem opravljajo važni posel, „da bude zaspane žene, da slišijo jok nedolžnih otrok“, kakor poje narodna pesem. —

Da mi dobrovoljni bravec izpregleda dosedanje brbljanje, preskočiva od bolh do bogov. Velik skok je to, a ostala sva še v Bohinju in pri njega imenu.

Drugi Bohinju bolj naklonjeni učenjaki, ki pa menda niso učenci Miklošičevi ali Jagičevi, trdijo, da bi bilo namesto Bohinj pisati Boginj. „Paganski bogovi, povsod drugje zaporedoma odstavljeni in pregnani, so našli v tem skritem kotu slovenske zemlje poslednje pribežališče in so nadeli svojemu novemu domišču iz same hvaležnosti ime Boginj: „dom bogov“. Ta domneva mi ugaja, ker vnovič potrjuje dober okus odstavljenih paganskih bogov. Učili smo se v latinskih šolah kolikor toliko mitologije, in jako nas je mikalo, ko smo čitali, kako veselo so živeli stari bogovi grški in rimski; kako so bistro gledali na lepoto moškega in ženskega spola in takisto na lepoto zemeljskih pokrajin, ki so jih osrečavali s svojimi poseti. Torej je gotovo, da niso prezrli lepote bohinjske deželice, in da jim je ta celo prav božanstveno ugajala. — To domnevo podpira neka stara trditev Blejcev, ki so Bohinju najbližji sosedje. Blejci namreč očitajo Bohinjcem, da so ti samo napol krščeni, in da se jih cel krst ne prime. Postanek te blejske sodbe ali ob-

sodbe moramo staviti v dobo, ko so se Slovenci kristijanili: v dobo Črtomira in Bogomile. Iz Prešernovega „Krsta pri Savici“ vemo, da so se Blejci prej pokristijanili nego njih bohinjski sosedje. Ondašnji blejski mostičarji, ki so zabijali svoje „stavbe na kolih“ v Blejsko jezero, so bili preverjeni, da imajo bohinjski jezerjani-mostičarji nekaj posebnega v krvi, kar jih ovira, da ne morejo krsta sprejeti tako popolnoma, kakor drugi rojaki. Takšna krvna posebnost ali napaka je morala tičati v rodu. Blejci in drugi okoličani so se ponašali s čistokrvnim plemenom po Adamu in Evi; nasproti so pa starim Bohinjcem (rodu, ki je že davno izumrl) očitali mešano kri, ker so ti bili napol potomci Adama in Eve, a napol potomci prekletih paganskih bogov in boginj, ki niso bili človeškega plemena. Polovice, prirojene po paganskih bogovih, se krst seveda ni mogel prijeti. Tako so sodili stari Blejci — Bog jim greh odpusti! — Bohinjci jim ga niso. —

Imenitni žid Ben Akiba je izrekel že pred več stoletji krilato besedo, da ni nič novega pod soncem. Tisto pododovansko teorijo o človeških hibah, ki stoprav zdaj gorostasno prodira v znanstvo in slovstvo, so že pred stoletji negovali stari Blejci glede na stare Bohinjce. Razloček je samo ta, da je bila ta teorija pri Blejcih bolj blaga, da so Bohinjcem priznavali neko poboljšljivost, tako da so se Blejci in Bohinjci med seboj bratili, ženili in možili, čeprav se poslednjih ni prijel cel krst. Zdaj se pa tista teorija neizprosno tira do strme skrajnosti: „Onemoglost, podlost, zlobnost človekovega značaja tičé v krvi, in posledicam prirojenih svojstev se človek ne more izogniti, tako da vzgoja in življenske razmere v tem ne morejo ničesar izpremeniti“. Skoro pridemo do tega, da se hudodelniki ne bodo več kaznovali, ko bodo učeni veščaki dokazovali, da je dotični hudodelnik svojo zlobnost podedoval po očetu ali dedih, in da mu je prirojeno živčevje tako spleteno, da je moral učiniti hudodelstvo celo proti svoji volji. Nemara bo pa tudi sveti Peter svetnika, trkajočega na nebeška vrata, tako odslovil: Prijatelj, zate ni mesta v ne-

beškem kraljestvu, ker tvoja svetost ni tvoja zasluga, ampak zgolj prirojeno, slučajno svojstvo! Ostal bi bil svetnik, čeprav bi se bil vse žive dni bratil s samimi razbojniki, prešuštniki in drugimi junaki novodobnih romanov. — Vrnimo se v Bohinj!

Bohinjci z menoj vred te pododovanske teorije ne priznajo, in če jim kaj blekneš o polkrstu, utegneš prav do živega občutiti, da kaj takega nočejo niti slišati, kaj še verjeti. Torej nočejo biti potomci odstavljenih bogov. Pomisliti je tudi to, da naša zgodovinarja Valvasor in Schönleben, ki sta verjela i neverjetne reči, in da naša preiskovavca Hicinger in Trstenjak, ki sta dokazovala i nedokazne stvari, nikjer niso beležili ali dokazovali, kdaj in kako so se selili odstavljeni bogovi v kraje okoli Ajdovskega' gradca. Ne pove nam tudi nobena pravljica, kako sta tedanja bohinjska župana sprejela in nastanila toliko množ velikih in malih bogov z vso njih šaro, družinčadjo in živinčadjo. Ako bi bili bogovi zares prišli tja gori, kako lepo bi nam opevala še denes narodna pesem njih domovja, zabave in končno njih tragičen zator.

Vrhovni bog Jupiter bi bil sedel na Triglav in njegova ljubosumna soproga na razgledno Babino goro. Žitna boginja Cerera bi se bila naselila na Poljeh, Pluton se udomačil na Bogatinu in Neptun v jezeru. Vulkan bi se bil dela lotil pri Starem kladivu. Pan bi bil svojo živino gnal nekaj na Stador, nekaj v Ovčarijo in nekaj v Svinjak. Dijana bi bila stanovala časih za Zajčjim gradcem, časih pri Medvedu ali Volku, in povsod bi ji bilo dosti lova. Kam pa naj denemo vinskega bóžiča, ko na Suho ne gre in Bistrice ne pije? In kako naj udržimo Merkurija, da ne razpne svojih perut in ne uide čez gore med Lahe, ki so boljši trgovci nego Slovenci. Vedno nedostatno oblečena Venera bi ne hotela prezebati med mrzlimi Bohinjci in ušla bi v bolj topli Bled na jezerski osredek. Onda bi pa takoj vojaški Mart ostavil odkazani mu ostrog na Bitnjah in bežal za Venero na Stražo pri Blejskem jezeru. Za to dvojico bi ne žalovali kdovekaj. A bog Apolon z devetimi Muzami bi nikjer ne našel primernega svetišča, in prav tega in

teh Bohinjci najbolj pogrešajo. Zastonj je klical naš Valentin Vodnik Apolona, ko je hodil „visôko pit' Savico". Neprevidni pesnik! Zakaj si „mojstru pevcev" zdravico pil s studeno Savico? Mar bi bil načel steklenico ognjevitega vipavskega Vrhpoljca iz kleti prijatelja Zoisa na Bistrici, in odzval bi se ti bil Apolon prav hvaležno. Ker si mu pa napil z mrzlotno vodo, se je osvetil tudi z vodo, in zatorej so tvoje pesmi tako vodene.

S paganskih bogov selitvijo v Bohinj je v zvezi ime Wochein, katero Nemci rabijo za Bohinj.

Ko sem sedeval v ljubljanskih šolskih klopeh, sem moral znati in verjeti, da tisto nemško ime izhaja iz vprašanja: Wo ein? To tako duhovito kakor temeljito izvajanje mi je bilo jasno stoprav v moških letih, ko se mi je razbistrilo in razširilo dušno obzorje. Stari bogovi niso bili kdovekaj prebrisani. Jako in slavno število jih je bilo, vendar so bili premagani in odstavljeni. Kakor velika gospoda se tudi niso mnogo učili zemeljske geografije, in najmanj so jih zanimale slovenske pokrajine. Ti po kadilih in darilih razvajeni, v geografiji slabo podkovani veliki gospodje so, hiteč v bohinjsko zavetje, naposled stopili pred gore, med katerimi se Sava v tesni tokavi žene iz Bohinja. Stali so na Obrinski ravnici, strmeli na Babji zob in druge navpične obre, ki kipe v nebo pred njimi in okoli njih, in naposled spoznali, da v Bohinj ne pelje nobena cesta, ki bi bila za bogove dosti prostorna in dostojna. Tedaj so se bogovi ponižali in vprašali enega ali oba kmeta na Obrinah, seveda nemški: „Wo ein?" Kmet, ki je že takrat bil toliko praktičen, da je razumel véliki gospodi na veselje nekaj nemških besed, je odgovoril po resnici in pravici: „Skozi Štenge" ali nemara celo nemški „Durch die Stiegen!" Kaj so storili bogovi na ta kmetov odgovor, ne pove povestnica. Mislim pa, da so se vendar splazili skozi Štenge, čeprav so bili bogovi, ker v véliki sili se ponižajo tudi véliki gospodje. Mislim takisto, da so v Bohinju ostali, ker sicer bi bili tam notri takoj po prihodu klicali: Wo aus? Wo aus? in Nemci bi bili potlej izvestno omahovali, ali naj Bohinj v svojem jeziku zovejo Wochein ali Wochaus. —

Naš učeni rojak Dragotin Dežman, ki pa bolj slovi pod imenom Karl Deschmann, je časih paberkoval tudi na jezikoslovskem polju, in znano je, kako krčevito se je držal pisave „Terglu“ namesti „Triglav“. Izrekel je novo domnevo, da se je beseda Bohinj porodila iz laškega „valle vacchino“, kar bi bilo naški: Kravja dolina. Toda Lahi še denes ne imenujejo Bohinja valle vacchino, in po krave niso hodili v Bohinj, ko so jih imeli bliže v obilici. Kravjo dolino imamo pač v Ljubljani, in rajni Dežman je prav blizu nje prebival. Lehko bi bil vedel, da si moräta biti Kravja dolina v Ljubljani in Bohinj nekaj podobna, ako je Bohinj tudi Kravja dolina. Čestokrat je posetil Bohinj, a našel ni nobene take podobnosti, celo blata ni nikoli toliko kakor v „Kravji dolini“, čeprav dežuje v Bohinju največ v vsem cesarstvu. Tako je piškava tudi Dežmanova razlaga, in besede „Bohinj“ ne razkrojimo, naj na pomoč pokličemo ali bolhe in krave ali celo bogove. —

Temeljita razprava, s katero sem namenoma začel svoj potopis, je hvala Bogu končana. Oj, da bi bil z njo dosegel svoj namen glede nase in glede na blagovoljnega čitatelja! Meni, pisatelju je poglavitna stvar čitateljeva potrpežljivost. Bilo mi je do tega, da to potrpežljivost preskusim in utrdim takoj v začetku. Če se mi je to posrečilo, onda upam, da bo vsakdo vztrajal do konca, kdor dozdaj ni opešal z menoj gredoč na Triglav. Hkrati moram v znak zanimanja vsaj nekoliko obuditi zanimanje bravcev, utrjenih v potrpnosti. Imamo pa dvojno vrsto bravcev: eni bero iz potrebe, drugi brez potrebe. Prve sem si pridobival ozirajoč se nanje, drugim sem privoščal brezobzirnost, in nisem mogel drugače. Bravci prve vrste so, ali ukaželjni, da ne rečem: ukapotrebni, ali samo radovedni. Kdor je ukaželjen, bode pričakoval, da mu podam nadaljujoč ta spis še mnogo dušne hrane v čim dolgočasnejših, tem jedrnatejših raziskavah; jaz pa lehko ustrežem njegovi nadi, ker tej vrsti čitateljev ugaja, kakor gladniku ovsenjak, vsako berivo, samo da je papir bel in tisek lep. Kdor čita iz same radovednosti, je sicer nekaj bolj izbirčen, vendar je utegnil izprevi-

deti, da je Bohinj imenitna in vse pozornosti vredna deželica; zakaj že samo zaradi njegovega imena so si različni bolj ali manj odlični učenjaki belili svoje lase in lasulje, prav tako kakor zaradi imena naše bele Ljubljane. Takega čitatelja bode napotila radovednost, da si ogleda Bohinj, preden bo zgrajena nameravana bohinjska železnica. Svetujem mu, naj to izvrši čim preje. Gostoljubno ga bodo tam gori sprejeli razni Mencingerji, ki vkljub nedomačemu imenu domače govore in računajo, nekateri (nomen non est omen) Smukavci, in nekateri — the last non least — Zadniki. Ti Bohinjci bodo hvaležni, da sem privabil i slovenskega popotnika v njih kraj, in odpuste mi vse, kar sem v tem hojepisu zagrešil proti njim in proti Bohinju.

Nerad, a končno vendar omenjam tudi tistih bravcev, ki čitajo, ne da bi jim bilo treba. Ti možje so vajeni sedeti pri polnih mizah dušne hrane; a hkrati so toliko razvajeni, da zahtevajo od pisateljskih del lepote in resnice, obenem držeč se načela: nil admirari! Takim visokim bravcem se moramo po robu postaviti vsi pisatelji, ki ustvarjamo samo vsednjo, da ne rečem postno, dušno hrano. Komur je prirojena ali prigojena neukrotna pisateljska strast, ta mora pisateljevati, čeprav vedno pogreša katekizma o pojmu in pravilih lepote in čeprav mu je znano, da se v nečem, njemu neznanem, razločujeta umetniška in matematiška resnica. Umotvor je porojen. Blagor tebi, če ga hvalijo vsi čitatelji! A kaj počneš, če ga hvalijo čitatelji prve vrste, dočim ti čitatelji druge vrste očitajo: tvoj umotvor je nestvor, ker mu nedostaje lepote in resničnosti? Tebe in sebe naj tolažim takole, ne imajoč prostora za dolgo zagovarjanje:

Če te obseda pisateljska slast, ne kroti jo zabadavo, da ne zboliš na živcih, ampak pisateljuj neumorno. Papir je čudovito potrpežljiv, čeprav je slabši od dne do dne; in noben spis ni tako ničev, da ne bi imel poleg pisatelja še kakovega bravca in hvalivca. Kaj naj pišeš, to ti bo velevala tvoja slast; samo to je sitno, da boš moral sam presojati, kaj je lepo, kaj grdo, kaj umetniško; zakaj največji umetnik

najučenejši modrijan ti bosta pač v stoterih slavnih delih pokazala, kaj je lepo in umetniško, nikakor pa ne bosta mogla z jasno besedo določiti pojma lepote. A to naj te ne plaši, ampak osrčuje. Tvoje delo utegne vendar biti dobro in vredno večne slave, dasi tisti čitatelji, ki bero in hkrati sodijo, poreko, da si dušni revež in šušmar. Kdo so pa tisti čitatelji? Naj so veleumi, naj so svetovno izobraženi, vendar gledajo z zmotnimi človeškimi očmi; vsakdo izmed njih ima subjektivno mnenje, ko gleda s svojimi očmi izpod svoje kože; in, kar naj te pred vsem tolaži — vedno so med bravci v manjšini. Proti njim se dviga ogromna večina vseh čitateljev prve vrste, in če tem ugaja tvoje delo, zadovoljen bodi! V sedanji dobi parlamentarizma se ne smemo pokoriti estetičnemu trinoštvu neznatne manjšine, ampak takisto v slovstvu kakor v politiki odločuj večina. Glasovi naj se štejejo: a ne tehtajo, kakor zahteva manjšina. Zdaj živimo v dobi obče svobode. Zakaj se ne bi tudi v slovstvu oprostili vzorov in hrepenenja po tisti lepoti, katere itak ne moremo doseči? Bodimo svobodni tudi proti umetniški resnici! Tako delujmo v duhu sedanje dobe za zlato praktično korist in ne za nedosežna načela; in tako naj nas vodi potreba in okus večine ali stranke, ki ima za seboj véliko množ. Sedanja doba zahteva mnogo, da, premnogo beriva. To moramo uvaževati. Količina je zrno, kakovost pleva. Tudi pri knjigah velja, kar opažamo pri žigicah: čim slabše so, tem več jih porabimo, in tem več jih razpeča trgovec. Za večino bravcev in celo za obširnejšo zgodovino slovenskega slovstva ima več veljave sto zvezkov šušmarstva nego tisti edini zvezek Prešernovih poezij. —

Res se spodobi nekaj preziranja tem bravcem-sodnikom. Vso književnost hočejo soditi z nekega višjega nadslovenskega obzorja in vladati, kakor da so nad strankami. To pri nas Slovencih ni možno. Kdo sme biti nad strankami? Odkar smo svobodni po ustavi, nas tolikanj prešinja strankarstvo v vseh in vsakih razmerah, da smo po samem strankarstvu manj svobodni, nego smo bili pred tridesetimi leti. In kako naj se krdelo pisateljev vzpne do višjega d—

ševnega vznosa, ko nas baš vsestrankarstvo odeva z nizkim tesnim obzorjem? Sploh se Slovenec težko otrese starih spon priljubljene navade in splošne slovenske pohlevnosti, liki moj prijatelj vodopivec. ki mu bohinjski sir več ne diši, odkar so mu odpravili smrad po kozjem mleku. Pomisliti je takisto, da smo dozdaj vse slovstvene proizvode presojali raz stališče vzajemne krščanske ljubezni, pričakujoč, da se pisatelj brez karanja poboljša — če ne na tem, pa na onem svetu.

Naši kritikujoči čitatelji so tudi prestrogi, zakaj ob najbolj ublaženem okusu in ob vsi naobraženosti nam ne morejo nezmotno narekovati, kakšna bodi umetniška lepota. Mi Slovenci smo za podlago književnosti gotovo veliko storili, ko smo v teku časov pridobili vsaj štiri abecede in smo dospeli celo do abecedne vojske. Ne verjamem pa, da bomo baš toliko storili za dovršek književnosti, in da bo med nami vstal umetnik-učenjak. ki bo pisateljem, neobdarovanim z lepotnim čutom, neovržno in predorno določil pojem in rabo lepote, in to tako natanko, kakor se piše dobra slovnica, ali kakor se sončni mrk preračuna za sto let naprej. In če vstane tak veleum, bomo rekli mi, da je iznašel umetalnost, kako se stlači sončna luč v meh; a hkrati bodo tisti nepoboljšljivi kritiki zakričali: Kdor lepoto znanstveno sestavi ali razreši, ta jo pokoplje, kakor ugasne sončna luč v mehu. —

In kaj je resnica — naša človeška resnica? Pravijo, da je nekoč malce zadremala. Tedaj sta ji podteknili tekmovavki, slabost in zlobnost, svoji hčeri: zmoto in laž. Ko se je resnica predramila, se je razveselila hčeric, nji tako podobnih, a skoro, toda prepozno je spoznala, da to nista pristni njeni hčeri. Od tedaj se bije neprestana vojska med resnico in med zmoto in lažjo, in tega boja ne bo nikoli konec, ker zmota in laž se veljavita za resnico ter sta resnici tako podobni, da človeški rod, ki plačuje stroške te vojske, često ne ve, ali nam narekuje gola resnica ali razgaljena laž, kaj verjemimo! — Časih so rekli: to je zlegano, ker je tiskano. V sedanji razsvetljeni dobi

pa smemo reči: resnično je, kar sami vidimo, bolj resnično, kar čujemo od drugih ljudi, in najbolj resnično, kar čitamo tiskano. Nihče naj pa ne misli, da je ta moj potopis popolnoma resničen; zakaj tudi jaz sem zmoti podvržen.

Od resnice se najlepše poslovimo z resnim vprašanjem, ali je Bohinj zares vreden tiste slave, ki mu jo pojo vsi Bohinjci in izmed strancev bolj inozemci nego Slovenci.

Sedeli smo v verandi gostilne pri Bohinjskem jezeru, dva inozemca in jaz, ki sem se tudi delal za stranca, da gotovejše izvem sodbo tujcev o Bohinju. Prvi je Bohinj tako prehvalil, da sem mu malone razodel svoje hvaležno bohinjsko srce. Drugi je Bohinj tako ogrdil, da sem jel ugibati, kako naj bi se kaznoval ta mož: ali pred političnim ali celo pred sodnim oblastvom. Oba bosta nosila hvalo in grajo po širnem svetu, a njiju sodbe ni odločil um, ampak želodec. Hvalivec si je dal prinesti okusne jagnjetine, jezerskih postrvi, steklenico burgundca in k črni kavi havansko smotko. Grajavec je pa svoj želodec in z njim okus kvaril s prazno juho, z mesom od sestradanega bika ter s tistim vinom, ki je na Dolenjskem za silo pitno, a na Gorenjskem vsled umnega kletarstva po pravici nosi ime „cviček“.

Drug slučaj se mi je pripetil v črnem Kranju. Tam sta se sešla neki Bohinjec in sloveči Dolinec, prerano umrli župnik Simon Robič, pri kupici vina, ki ni bil cviček. Ponosno sta poudarjala veselemu omizju, kako veličastna sta Dolina in Bohinj, in kako imeniten je v Bohinju slap Savice ter v Dolini Peričnik. Zdajci se obeh pripovedovavcev loti pristno slovensko krajevno domoljubje, in vname se med njima prepir, jeli lepši Peričnik ali Savica. Zmagoval je Robič, ker je že imel večino poslušavcev na svoji strani. V skrajni sili se Bohinjec obregne: Ako bi bil Peričnik lepši od Savice, onda bi nam Prešeren ne bil zložil „Krsta pri Savici“, ampak napisal bi nam bil „Krst v PeriČniku“! Nato je Dolinec Robič zardel, molče snel svoj slamnik raz kljuko, molče segel po popotni palici in si jezo ohladil stoprav v Cerkljah pod svojo Šenturško goro.

Soseda Bohinjec in Blejec soglašata v tem, da ni lepših krajev vrh zemlje, negoli sta Bohinj in Bled, ali Bled in Bohinj. Samo ob sebi se umeje, da se prepirata za prednost. Bohinjec, kakor je obče znano, zajme vse svoje jezero v eden škaf. Blejec je pa žaljen, če mu Bohinjec očita, da je Blejskega jezera komaj pol škafa. Žaljeni Blejec mu odgovarja: Bohinjec ne bo hodil v Bled po vodo, ker je ima doma preveč; ampak v tisti svoj škaf bi naložil in v svoje jezero prenesel zeleni osredek z lično cerkvijo iz Blejskega jezera, ako bi mu Bog to dopustil. A Bog tega ne dopusti, ker bi Materi božji bilo bivanje na Bohinjskem jezeru prežalostno. —

Sploh se ne dasta primerjati jasno, veseljebudno Blejsko in temno, z orjaškimi gorami obrobljeno Bohinjsko jezero. Doktor Prešeren je pogodil pravo sodbo, ker je bil hkrati pravnik in pesnik po božji milosti. Junaka Črtomira je postavil v Bohinj, devico Bogomilo v Bled. Črtomiru je ljubezen procvela na osredku Blejskega jezera, a na bregu Bohinjskega

„Strašne mu misli rojijo po glavi,
Življenje misli vzet' si v slepi veri.“

Pri Savici za Bohinjskim jezerom se Črtomir da krstiti in tam se odreče nevesti in vsi pozemeljski sreči. Razstanek med Črtomirom in Bogomilo bi ne bil možen ob veselem Blejskem jezeru, zato ga je Prešeren postavil v resni Bohinj.

Samo to me je jezilo, dokler sem bil mlad, da je Prešeren Blejskemu jezeru posvetil posebno kitico v svojem „Krstu pri Savici“, in da ta Blejec tam izrečno pove, da dežela kranjska nima lepšega kraja od Bleda, „podobe raja“. — Želel sem si tedaj, da bi bil naš Koseski moj ožji bohinjski rojak. Izvestno bi bil, prevzet od bohinjskega domoljubja, zložil vzneseni epos: „Krst na Triglavu“, in ob svoji izvirnosti Črtomira krstil s Triglavovim ledom ter na tak način prekosil Blejca Prešerna vsaj dvajset let na veselje vsem, ki so Bohinjci v pravem ali prenesenem pomenu.

Ta želja se ni mogla uresničiti, zatorej sem si že v mladosti priredil in z razlogi podprl svojo sodbo

o lepotah bohinjske domovinice. To se je godilo že v avgustu 1860. leta, ko sem že videl nekaj več Evrope in prišel čez dolgo časa zopet na dom očetni in na dijaške počitnice. Imel sem tedaj dveindvajset zdravih let in vsega dovolj, kar se dotika dijaka na počitnicah, samo skrbi ne. Otresel sem se knjižjega in cestnega prahu, pozabil žalostno dunajsko brezgorje in se zopet zagledal v zelene gore in v bele čeri, bohotne poljane in čedne vasi, v pestre ribe v Savi, v penaste valove na jezeru. Vedno sem bil na nogah, da preletam in prelazim hrib in dol, da vidim kaj novega, ali pa posetim nepozabne kraje, ki so mi hranili toliko spominov na neizkaljeno srečo detinskih let. Povsod sem bil, nikjer obstal; vse gledal in vse prezrl; vse poslušal, a ničesar slišal. Jedva sem čutil sam sebe, nikdar pa mislil, kako naglo beže dnevi zlatih počitnic. Sedaj pa mislim nazaj na nagli beg dni in let in v meglenem spominu na tiste počitnice brez pokoja se mi zdi, da mi je bil Bohinj najprijetnejši kotiček vse zemlje, kar sem je videl dotedaj in dozdaj. —

V tistih blaženih razmerah so me naudajale mnoge sanje, seveda same visokoleteče. Saj ni moglo biti drugače. Edna izmed tistih sanj je pa zaslužila ime misli in dala se je uresničiti, kar je veliko za dijaška leta. To je bila misel, da se pospnem ob prvi priliki na vrh Triglava.

Ta prilika je prišla od Jadranskega primorja. Pribežala je odondod priletna vdova, da si v svežem planinskem vzduhu ozdravi izbegane živce. Da se to izvede temeljiteje, je pripeljala s seboj hčer in sinu. Hči je imela živce primerne svoji dobi štiriindvajsetih let, nekaj lepote, precej omike in mnogo dote. Da ne bi kdo sumil, da sem se zagledal v to mladenko, povem takoj zdaj, da je bila že nevesta, in da se je imela omožiti v pustu leta 1861. Sploh sem se pa proti ženstvu držal stanovitnih načel, in po tistih se nisem smel zagledati v tako gospodično, katera ob vsi veliki doti do štirindvajsetih let svoje dobe ni mogla dobiti moža. Sin tiste vdove je imel devetindvajset let, bister um v zdravem telesu in potrdilo, da se bavi z zdravilskimi uki na dunajskem vseuči-

ču. Meni je bil prijeten znanec iz dunajskega vse-
iliščevanja.

Srečno sem premagal vse težave prvega pravni-
ega državnega izpita. Zakaj bi ne premagal i Triglava,
je z nebotične višave tako ošabno gledal v dolino,
kor bi izzival ravno mene in sodijaka iz Primorja?
rabriva se, najmeva nosača ali kažipota, ki nama
bil pohvaljen, in objaviva stari gospe, da naju je
dna volja, dejati pod nogo Veliki Triglav. To je
spo toliko razburilo, da je zahtevala iz ust samega
jetega vodnika izvedeti, kakov je pot na Triglav;
ugače ne dovoli te hoje svojemu edincu. Že sem se
al, da splava najin ukrep po vodi, če ga zagovarja
orni vodnik pred visokonoso gospo. A moj strah je
prazen, zakaj možev jezik ni bil sličen njegovim
enim coklam. Z debelo roko je kazal na jasno
vo Triglava, slikovito opisaval pot tako, da smo v
hu kar plavali po čereh, ki so nam blestele iz
ljave, in trdil je, da nas sama vsakdanja previdnost
varuje vse nevarnosti. „Naposled pa divoten razgled
hu Triglava stoterno poplača ves trud in strah."
mirjena gospa je izrekla svojo dovolitev, in jaz sem
dniku s hvaležnim pogledom namežikal priznanje,
je svojo ulogo izvrstno igral; zakaj zabičal sem
u prej, da mora robato pot na Triglav tako ugladiti,
kor da bi se hodilo v tretje nadstropje gosposke hiše.
lajci se oglasi gospodična in vpraša, morejo li tudi
nske priti na Triglav. Vodnik je bil malce v zadregi,
r ni imel navodila, kako naj odgovori na tako vpra-
nje. Ostal je dosleden in odgovoril: „Dobro poznam
s pot in ne morem najti na njem take zapreke, da
jo moški prelezli, a ženske ne mogle. Meni se zdi,
ženske celo laglje pridejo na Triglav nego moški,
r so — pa brez zamere — bolj mačje nravi."

Rad bi bil tedaj vešč zdravnik za ženski spol,
presodim, komu so živci bolj razdraženi, ali bolni
spe ali zdravi gospodični. Ta razdraženost se pa ni
letela v robatega hribovca, ampak vihrala je med
mima ženskama. Gospodična je z odločnostjo, ka-
šna bi dičila moškega junaka, izrekla, da gre in
jde na Triglav, poudarjajoč celo svojo polnoletnost.

Takisto glasno in prikrepajoč svoje razloge s pestjo ob mizo in s peto ob tla, je gospa branila in pregovarjala. Usmelila se je celo opozarjati, da je za tako podjetje tudi treba dovolitve ženinove. Ta ugovor pa je bil med vsemi najšibkejši, ker naposled sta bili tako bodoča tašča, kakor bodoča žena ene in tiste misli, da bodoči mož nima odločevati, ako sta že ženski odločili. — Prošnje, prigovori, protigovori, puhla očitanja in omahujoči dokazi so švigali semtertja, in pluskali so valovi boja ob dveh trdih skalah. Vsekako sem želel, da dobi gospa pravdo v tem nerednem ustnem postopku. Naš najeti vodnik je to celo pričakoval. Zakaj toliko več sile je v ženskih ustih, kolikor manj zob je v njih, gospodična pa ima vse zobe, dočim jih je gospe materi že nekaj izpadlo in se ostali majo. A jaz sem se spomnil neke domneve iz radovoljno pozabljevanega rimskega prava, ki veli: Če se ob viharju hkrati pogrezneta petdesetletna in štiriindvajsetletna ženska v morje, takoj domnevaj, da si je mlajša ženska dalj nego starejša ohranila življenje. Prav tako se je završil ta ženski vihar, in hčerina volja je zmagala. —

Zdaj sem bil pa jaz v zadregi. Resno in resasto sem uprl svoj pogled v vodnika; a njegove oči so mirno odgovarjale: v nedolžnosti si perem jezik, ko nisem prekoračil danega navodila. Ženski vihar ga ni spravil iz ravnovesja, in molčal je kakor zid. Sam sem moral odvijati, kar je vodnik navil previsoko. Opomnim torej, ko „sledu ni več unanjega viharja", da hoja na Triglav prav za prav res ni kdovekaj nevarna, a za gospodično iz mesta utegne biti pretežavna.

— Vsaka težava se da premagati, prireče gospodična. —

— Veliko težav vkupe je hujše od ene nevarnosti, odvrnem jaz.

— Bila sem že dvakrat na Nanosu. —

— Nanos in Triglav se ne dasta primerjati. Na Nanos se hodi, na Triglav pleza. Tukaj ni gladke steze. Gledati moramo ves čas pod noge na pragove, jame, skale in prožni prod in povrh paziti, da ne stopimo na kačo-pikačo, ki se ženstva prav nič ne

boji. Moški človek v debelih škornjih prebije vse te sitnosti, ne da bi mislil nanje. —

— Hvala za opomnjo! Naročila si bom obuvalo nalašč za Triglavsko hojo. —

— Hoja je jako dolga in nočevati bo treba v senu, če ga dobimo, ali na trdi klopi dimnate koče. To se ne prilega mestni gospodični. —

— Ta bo jako zanimivo, gospod! —

— Nikjer pod cesarjem ne pade toliko dežja kakor v Bohinju. Vsako uro se nam je bati dežja; a pod Triglavom dežuje vselej z viharjem in strašnim grmenjem. Dežnika gori ne moremo rabiti. Ali se ne bojite prehlaje, če Vas Triglavska ploha premoči do kože? —

— Grmenja se veselim že naprej. Proti plohi pa s seboj ponesem nepremočno ogrinjačo.

— Oprijemati se moramo ostrorobatih skal, kadar plezamo proti vrhu. Nobena rokavica Vas ne obvaruje, da bi si ne opraskali mehkih ročic do krvi. —

— Priskrbela si bom rokavice iz jelenove kože. —

— Vaša gosposka obleka ni za Triglav. Nobena kmetica Vam pa ne posodi obleke iz debelega platna in raševine, ker ve za gotovo, da se vsa povalja in napol raztrga, ko je treba plezati čez robate pečine, mestoma celo kobaliti po vseh štirih in se plaziti čez ostra slemena, kakor bi jahali. —

— Hvala, da ste me opozorili tudi na to. Dala si bodem napraviti primerno opravo blizu tako, kakršno nosijo Črnogorke. Dela si bom tudi rdečo čepico na glavo, in čudili se boste, kako lepo mi pristoji tista dražestna noša. —

— Res bi bilo imenitno, če Vi prva izmed Evinih hčer dospete na vrh Triglava. Pa mislim, da bi bile že naše srčne, gore in vremena vajene Bohinjke izvršile to hojo, ako bi bila ženskam tako prilična, kakor je moškim. —

— Prav zato hočem iti na Triglav! Ne pustim Vam ne tistega domorodnega veselja, kadar bi se ponašala Vaša bohinjska kmetica, da je bila prva med ženami na Triglavu. — Jaz hočem in moram biti prva.—

Poslednje besede je tako odločno naglašala, da sem bil preverjen, da mečem bob ob steno, če dalje pregovarjam. Gospodična pojde torej z nami, in odložiti moramo odhod, da se more dotlej primerno opremiti — ali ošemiti, kakor mi je prav tiho rekel najeti vodnik. —

Priprave podjetne gospodične so bile kaj naglo gotove in samo dvakrat je deževalo do dne, ko smo se sešli, da naložimo v vodnikovo vrečo, kar potrebujemo v gorah. Poleg gospodičine obleke za skale in njene rdeče čepice je ostalo nekaj prostora za črni in beli kruh, za koruzno moko in za železni lonec, v katerem bomo kuhali kavo in koruzne žgance. Pridejali smo raznih smotek, o katerih je vodnik trdil, da jih na gorah nikoli ni preveč; dokaj zmlete kave, ki je na gorah koristnejša nego v dolini; precej veliko mesenine, da nam tolaži lakoto in dela žejo, in naposled pošteno čutarico pristne vodice, ki se je pred tremi zimami žgala v slivorodnem Sremu. Glede slivovke je bil vodnik prav tistega mnenja, kakor glede smotek. Pozabili smo, da se pri kavi potrebuje tudi sladkor; nalašč smo pa doma pustili daljnovid, da se bo mati ž njim radovala, gledajoč, kako pleza nje hči na veliki Triglav.

Vse je bilo v redu in dogovorjeno, da se drugi dan, v ponedeljek, snidemo na domu, nam vsem znanega učitelja Grma v Srednji vasi natanko ob sedmih zjutraj — če ne bo dežja. —

Krasno je bilo jutro tistega imenitnega ponedeljka. Krenil sem v pravem času na pot, da dospem do sedmih do čakališča, kamor mi je bilo hoditi po drugem poti negoli mojima tovarišema. Na strmi bližnici od Broda do „Senožet“ sem poskusil in pohvalil svoje nove, gosto podkovane škornjice, ki sem jih bil naročil za to hojo; ker dobro bodi podkovan, kdor hoče priti na Triglav. Senožeti so položna, travnata ravan v sredi med in nad spodnjo in zgornjo dolino bohinjsko. Bila je tam občna košnja ter veselo gibanje v jutru, ki obeta lepo vreme za ves dan. Moški so v dolgih vrstah enakomerno mahali s kosami in podirali travo v goste skóredice; ženske, pol praznično

oblečene so pele in urno se kretajoč razgrabljale travo v ograbke; dečki so nosili mrzle vode okoli koscev, nagajali grabljavicam in trgali v grmovju napol zrele lešnike; male deklice so sedele za grmi, pletle pisane vence iz nabranih cvetlic in karale razposajene dečke.

Blizu moje steze stoji šator iz gosto naloženih smrekovih vej. V šatoru plapola ogenj in brdko oblečena ženska postavlja lonce okoli žerjavice. Videl sem samo nje hrbet, goste, dolge kite, drobnje čevlje in nad petami poldrug decimeter pravilnih meč, vlitih v bele napete nogavice. Spodobi se, da to žensko, ki po vnanjosti sodečemu ne more biti stara, prijazno ogovorim, da ne bo denes nesreče, ki se rada pripeti, kadar je prvi človek, ki naletimo nanj v goro gredoč, ženska, in se ji ne primilimo s prijaznim pozdravom, zlasti če je že v poznih letih. Sicer je pa mlad človek radoveden, in meni je bilo povrh do tega, da si izprosim ognja za prvo jutranjo smotko, ki naj mi prijetno diši, dalje hodečemu po položni stezi med grmi, cvetovi in veselimi senoseki. Stopim pred šator, izrečem pozdrav in prošnjo, in ženska se obrne z gorečo tresko v roki. Pogledava se, nji pade ogorek iz roke in meni smotka. Žena smukne, kakor bi trenîl, izpod šatora in zakliče na vse grlo moža, ki je tam blizu koso klepal pod bradatimi vejami visoke smreke, samujoče sred prostrane košenine. Mož, jak, zal in mlad, prihiti krepkih, težkih korakov, in žena vzklikne:

„Lej, Joža, to je tisti Janez, o katerem sem ti toliko pravila. Kako je zrasel! Pa nekaj bled je; to morajo biti hude šole tam na Dunaju!“

Mož me je gledal zvedavo, ker me nemara še ni poznal; in meril me je s tisto plašnostjo ali previdnostjo, kakor bi čakal mojega ogovora, da bo potlej vedel, ali me naj vika ali tika. No, jaz ga dotedaj nisem poznal, torej sem ga vikal. Vikal me je takisto on, in gaz med nama je bil narejen. Prikupno mi je pripovedoval, kar mu je žena govorila o svojih in mojih detinskih letih: kako sva hodila blizu dve leti v lepem in grdem vremenu v vsakdanjo šolo na Bistrico, ogibajoč se družbe drugih součencev; da sem ji posojal knjige, katerih ni imela; da sem jo na njenem domu

učil računstva; da sem jo sleherni dan v šolo gredoč izpraševal, kar nama je trebalo znati, in ponavljal z njo, kar ni popolnoma umela ali pametovala; in da je dobila koncem šolskega leta pri slovesnem izpraševanju častno darilo ter bila zapisana v zlato knjigo. Vso to védo in čast sem ji baje samo jaz pridobil, in mož mi je zato izrekal iskreno zahvalo trdeč, da me žena nikoli ni zadostno zahvalila. Neprisiljeno, prirodno zadovoljstvo je igralo na zdravih licih govornikovih. Mlada poslušavka je pa zrla sramežljivo v tla, in če se je ozrla vame, sem videl v nji še prav tiste ljubeznive oči, kakor v otročjih letih. Moral sem odvrniti pretirano hvalo, in sedši na prteno rjuho, ki jo je Mina razgrnila v senci pred šatorom, sem govoril mnogo več, nego je tu pisano. Rekel sem med drugim: „Mina je povedala nekaj preveč, nekaj premalo. Res sva hodila vkupaj pol ure do šole in pol ure domov. Ko sem prišel gredoč do nje doma, me je že čakala na pragu, in često sem ji bil prekasen. Dalje gredoč je ona mene prav tako učila kakor jaz njo. Bila je pridnejša in karala me je, če nisem znal nauka tako dobro kakor ona. Nekoč se nisem naučil katekizma, zanašajoč se, da ne bom vprašan. Kako huda je bila takrat Minica! Moral sem sesti pod stog poleg ceste. Tam je pri meni sedela in nauk ponavljala in me izpraševala, dokler ga nisem znal popolnoma. Rekla je tedaj: Lepše je, da naju klečat dadó zaradi zamude, nego da bi te bilo sram, da manj znaš kakor me dekleta! Zamudila sva, klečala sva, vprašana sva bila oba in najbolje sva odgovarjala. Gospod kaplan so nama dali pozlačeni podobici, in meni celo lepšo nego Minici. A ona me ni zavidala zaradi lepšega darila. Kaj ne, tega Vam ni povedala? Gotovo tudi tega ne veste, kar Vam moram še povedati. Domačo šolo sem izgotovil, in odriniti mi je bilo v Ljubljano. Ko sem odhajal, pride Minica po slovo. Iz nedeljske rutice odvije štiri knjige, zlato obrezane in po dve zvezane s svilenim trakom, prav take, kakor jih je prejela pri delitvi šolskih daril. Položila je knjige na mizo in prosila mojo mater, naj mi denejo te knjige v skrinjo, da se bodo z menoj

peljale v Ljubljano, da me bodo spominjale Minice, ki mi ne more podati drugega spomina. Milo se je storilo materi, trdo so morali govoriti, da je Minica knjige zopet zavila v ruto. Odšla je ihteč in očitala moji materi; da ne ravnajo prav, ker knjige so po pravici moje, in jaz sem jih zaslužil, ne ona. Od tistega solznega razstanka se nisva videla do denes, ker minilo je trinajst let. Ali ni bilo res tako, Mina?"

Mina je zardevala in molče gledala v stran. Mož mi pa ni zameril, da sem mu razodel, kar dozdaj ni vedel, in vidno je bil zadovoljen, da je čul tajnost prve ljubezni svoje žene iz mojih ust in ne iz njenih.

Preveč sem se že zakesnil; toda nisem se mogel ločiti, ker sta me zadrževala žena z ljubeznivostjo in mož s krepko roko. Zvedel sem dalje, da se je Mina tisto jesen, ko sem bil odšel v Ljubljano, preselila v zgornjo dolino z vdovo vred, pri kateri je bila rejenka. Tista vdova je pred tremi leti umrla in ostavila vso imovino svoji rejenki, kar poprej nihče ni slutil, in te ostaline je bilo več, nego so pričakovali vdovini sorodniki. Tedaj je postala pridna, ponižna Minica lepa, oboževana Mina, uboga rejenka bogata zamóžnica, in oglašali so se snubači, česar poprej nikoli ni pričakovala. Volitev ji ni bila težka, ker sosedov sin Joža je bil najlepši za oči, najblažji za srce, najumnejši za glavo in najimovitejši za veljavo kmetskega doma Poslednji pust sta se poročila. Mina je rekla, da bi bila tudi mene povabila v svate, da mi vrne neko moje vabilo, ako bi se ne bil izgubil tam daleč na Dunaju. —

— Kako vabilo? vprašam radovedno.

— Ali ne veš, kako si takrat, ko sva hodila v šolo, štel leta, kdaj boš posvečen v mašnika; in kolikrat si meni obetal, da me boš povabil na novo mašo za družico? Saj sva imela že vse domenjeno, kako bomo tedaj oblečene jaz in tvoji sestri. Vse tri enako, kaj ne? ..... Kako je pa zdaj drugače izšlo? Oče in mati in vsi sorodniki so se veselili časti in sijajnega dneva. Tudi jaz sem se veselila, in srce mi je bilo, ko sem se skrivaj nate ozirala, kadar si hodil po zgornji dolini, čeprav me nisi več videl,

kakor ti praviš, ali več pogledal, kakor jaz pravim. Seveda, ti si bil mlad gospod, jaz sem ostala uboga rejenka. Morebiti se še izpreobrneš, in tedaj ti pridem na novo mašo z možem vred, čeprav naju ne vabiš, bodisi celo v Ljubljano, ako se Bohinja sramuješ... Slišala sem, da ženske zapeljujejo študente, da ne gredo v semenar. Prav rada bi vedela, katera je tebi glavo zmotila. Pa vendar ne tista rjavka, katera letuje že štirinajst dni na Bistrici? Srečala sem jo davi, pa povem ti, da je zate prestara in pregrda za tvoja lica. —

Ko sem prišel do besede, sem tako odgovoril: Ni vselej res, da ženske vplivajo na stan, ki si ga izbere neizkušen mladenič. Vendar mene je pač zavedla neka ženska, da ne bodem mašnik. Tista ženska je bila mojih let; prav lepa je bila. Zdaj je veliko lepša kakor nekdaj in stokrat lepša od tiste Tržačanke, ki jo moram denes spremiti na Triglav. Moja zapeljivka me je iz srca rada imela, in jaz takisto njo. Potlej se je omožila in živi zdaj bolj srečno in zadovoljno kakor jaz, samec. Čez dolgo časa sem se sešel slučajno ž njo in se veselil nje sreče. A ona me je karala, zakaj nisem oblekel duhovnega plašča. Kaj ne, to je trdosrčna ženska?

— In nepoštena, pristavi Mina, če tebe odvede od duhovniškega stanu in se potlej omoži z drugim!

— Ne sodi prenaglo, Mina! Tukaj ni šlo za študentovsko ljubezen ali za zvestobo, ampak za nekaj posebnega, za sramoto! Takoj boš vse čula. — Nadaljeval sem: Mene in tisto mojo zapeljivko je vodila nekdaj do skupne šole oba ena pot. Učila sva se peti. Jaz sem pel kakor mutec, ona liki nebeški krilatec. Zamaknjen sem jo poslušal in iskreno hvalil. Ona pa ni bila zadovoljna samo s svojim petjem in z mojo hvalo; ampak po vsi sili je hotela, naj pojem tudi jaz, da me bode poslušala in hvalila tudi ona. — Jaz, revež, za petje nisem imel ne posluha, niti poziva. Vedno me je nagovarjala, naj izkušam peti, in kadar sva iz šole gredé prišla v gosto vrbnatico pri šumeči reki, mi je često pot zastavila ter prav odločno zapovedala, naj pojem ž njo vred kakor ona. Če ne gre prvi

prav, se mi posreči morda drugič ali tretjič; če ne denes, nemara jutri. Ako pa ne pojem vsega prav, tudi nič ne dé, saj naju nihče ne vidi in ne sliši. Zapela je in zopet zapela zdaj ta napev, zdaj oni. Jokala in togotila se je nad menoj. Vse je bilo zaman. Jaz sem mutast stal pred njo, ali vekal in zavijal take glasove, da so pevko docela prepričali, da bi pri meni samo čudež kaj opravil. — Pri poslednjem takem poskusu je vprla vame svoje velike črne oči, v katerih je gorela jeza in se topila žalost, ter je bolestno zdihnila: „Oj štor ti štorasti! Kako me bo sram, ko boš novo mašo pel pa peti ne znaš!“ Zdaj govori Mina! Ali še pomniš te svoje besede? —

— Na to sem popolnoma pozabila. Morebiti ni res — odgovori Mina priprosto se smejaje. — A nje smeh ni bil odkritosrčen. Odgovoril sem tudi smejaje se:

— Da, tako je bilo! Jaz sem resno premislil tvoje besede, ko sem prebil osmo šolo, in še vedno nisem bolje pel nego vrbov štor. Torej nisem mogel drugače, nego da grem mimo semenarja na Dunaj in si izberem stan, kjer se ne poje, ampak govori in piše. Ti mi pa bodi hvaležna, da sem te obvaroval tiste sramote, katere si se bala že tedaj, ko si imela jedva devet let. —

Slabo sem naletel. Iz Mininih veselostnih vzklikov sem posnel samo očitanje, da se na Dunaju učimo prazne šale uganjati, in da ni pametnega človeka v Bohinju, ki bi mi verjel, da zato nisem šel v duhovni seminar, ker nisem znal peti. Sploh sem razvidel, da moji in njeni nazori hodijo daleč narazen, odkar se skupno ne šolava, in da ona do mene nima več tistega zaupanja kakor pred trinajstimi leti; samo zapovedovala bi mi tako kakor nekdaj. Tako ni kratko ni malo ni dopustila, da nje možu ponudim smotko, hkrati čudeč se, kako sem se mogel jaz, ki sem baje pameten človek, privaditi smrdljivemu duhanu. Smešna se ji je zdela celo moja brada; in ko sem nato nje možu rekel, da bi se mu prav lepo podali zavihani brki pod nosom, je odgovorila, da bo odslej pazila nanj, da ga ne pohujšam ali na Dunaj ne odpeljem. Nje

strah za moža pa ni bil istinit, ker sem moral naposled obljubiti, da precej drugo nedeljo, ko pokosé seno po senožetih, posetim srečno dvojico na njunem domu. Srčno, iskreno smo si segli v roke, in še „za jedan časek radosti“ sem pasel svoje oči na vitkem, v polpraznično obleko vlitem stasu, na podolgovato okroglem, zamolklobelem obrazu, na velikih, črnožarnih očeh in na bujnih valovitih laseh družice iz detinskih let. Nje lepota mi je bila denes zanimivejša od nekdaj, ker zdaj iz nje odseva plemeniti značaj jugozemskega podnebja, ki se v Bohinju redko nahaja. Z enako radostjo sem meril visoko, krepkoplečnato postavo, okroglati, cvetoči obraz, modraste oči in rjave, gladke lase mladega korenjaka, ki je bil pravi lik zdrave, nepokvarjene gorenjske strani. Poslovil sem se, kakor bi mi bila oba k srcu prirasla in želel jima božji blagoslov ter sinov, podobnih očetu, in hčera, podobnih materi. —

Bil sem zopet na stezi, hitel dalje in ugibal, kako bom opravil, in kako opravičil dolgo zamudo. Senoseki ob poti so me pozdravljali, in marsikdo, ki je zvedel, da grem na Triglav, je zmajal z glavo, kakor bi hotel reči: „Škornjice bi že bile sposobne; ali bo pa to, kar se giblje v njih, zmoglo Triglav, ne verjamem.“ Tudi mlade grabljavice so se šalile, proseč me, naj jim prinesem pristnih rožic, ki rasto na vrhu Triglava. Meni to zbadanje ni kratilo ravnodušja, in urno sem hitel dalje mimo senosekov.

Dospel in dosopihal sem na vrh senožeti, ki se po pravici zove: Kazanica. Zakaj tukaj se pred potnikom v hipu razprostre najlepši del zgornje doline. Spredaj na prerodovitni ravnini se vrste njive in travniki. Pod goro na oni strani ravnine vas vasi podaja roko. Visoka, prostrana poslopja gledajo izmed drevja, in kažejo imovitost tamošnjih seljakov. Sredi med vasmi se postavlja Srednja vas in nad njo na tesni ravnici se diči ponosna, visoka farna cerkev svetega Martina na Rávinjah. Za vasmi se v polukrogu sklada strmo pogorje nekaj v navpičnih pečinah, nekaj v bohotnem zelenju senožeti in lesovja. Na pogorju se prostira položna visoka planota in v ozadju

te planote štrle goli, sivi velikani med oblake, njajoč se Triglavu, ki stoluje v sredi nad njimi, k najvišji, najveličastnejši —

Kadar sem prišel na vrh Senožeti in na zgornje doline, sem vselej obstal na Kazanici se nagledam te slike in teh prizorov, ki so mi davno na drobno znani, a vedno čarobno divni. D se mi je mudilo, kakor nikoli poprej, vendar n mogel dalje. Nesel sem oči čez zgornjo dolino, oz nazaj v spodnjo in motril, kje se dviga dim od ša kjer sem bil ravnokar tako milo presenečen. Usi mi v spomin Prešernov sonet: „O Vrba, srečna, d vas domača!" Nikoli nisem te pesmi tako istinito čutil, kakor v tej uri in na tem mestu. „Da b' želja me iz tvoj'ga sveta speljala ne bila!" V teh ženih dolinah, v tem raju, obkroženem in obvarova z visokimi gorami, bi mi bil odmerjen očetni dor jaz bi bil na njem najsvobodnejši gospod: kmet, tisti kmet, ki ga ne ukloni, ne zlomi nobena sila ki krepkejši vstane, novo moč dobivši od ma zemlje, kadar ga vržejo ob tla zlobni sovražniki zmotni prijatelji njegovega stanu ... In zdaj! Te ene počitnice imam, potlej pa vzemi slovo od nega doma za vse žive dni in romaj v križem iskat si sreče in novega doma, ako ga bo d možno! In novi dom, ali ne bo hiša truda in s dočim je bil očetni dom hiša nekaljene radost milih spominov?

Še enkrat sem stal za tistih počitnic na zanici in zrl v divotno zgornjo dolino. Krasen je bil, a dolina mi je bila v žalost vtopljena. K krat prej sem ondi na Kazanici radostno pos ubrane glasove mogočnih zvonov, s katerimi se naša farna cerkev na Rávinjah, in se čudil njih o vanju od skalnih strmin za zvonikom. Zdaj p zvonjenje neubrano in turobno mi bije na uho. starodavnih zložnih stopnicah, ki peljejo k cerkvi vasjo, neso črno odeto krsto in velika množica nično oblečenih faranov stopa počasi za njo. I blago družico mojih detinskih let, so položili v zg grob v cvetju nje mladosti in čednosti in imovit

Jaz sem pa čul od daleč, kako pada kamenje na krsto v grobu, in zdelo se mi je, da se vsiplje na moje ogrodi.

Zvedel sem naglo, da je Mina umrla z negodno porojenim detetom vred, ker je prepozno prišla pomoč najbližjega zdravnika iz daljne Radovljice. Napravil sem se, da bi šel k pogrebu, pa mati so rekli: „Ne hodi med pogrebce! Stopi rajši samo na Kazanico. Odondod glej sprevod, in tam naj ti svobodno tekó solzé, če se ti milo stori. Ob grobu jokati smejo samo sorodniki in tisti, ki kaj dedujejo. Ti nisi med tistimi. Če prideš k pogrebu, te bodo po strani gledali in mislili med seboj: Kaj hodi semkaj študent iz druge doline, ki ga ne štejemo med svojce. Stare ženice iz one fare bodo pa ugibale: Nemara tudi ta ni našega rodu; nemara je tudi njega, kakor pred dvajsetimi leti Mino, prinesla laška košarica čez južne gore in ga ostavila našim usmiljenim ljudem, ne da bi pozneje prišla vprašat, kako se godi njenemu detetu."

II.

Grm. Luskovnica. Materinske skrbi. Boj z malim velikanom. Rešitev. Pravna vprašanja.

Spustil sem se po kratki travnati strmini z vrha senožeti v dolino. Osem bo ura namesto sedem, ko potrkam pri učitelju Grmu. Pa nič ne de. Nemara me družba čaka, ker se ji ne mudi; ako ne, dohitim jo v eni uri, in lehko se opravičim, če povem, kaj je provzročilo zamudo. Malo pred Srednjo vasjo mi pride naproti sam gospod Grm. To je slabo znamenje; a mož je bil tako veselega obraza in že od daleč me je pozdravljal v svoji čiribirščini. Pa to ni bila istrska čiribirščina, ampak izvirna Grmova mešanica zlogov iz vseh jezikov, ki so se porodili okoli babilonskega stolpa. Da ne zaostanem v učenosti, odzdravim z nekaterimi stihi iz Ilijade, ki sem jih izgovarjal po novogrškem reku, da so bili bolj podobni Grmovi čiribirščini. Kmetica z deklama, ki so plele na njivi poleg naju, so ustavile delo, in žena je stopila k nama, da vpraša, kake novice sem prinesel. Zakaj čudno se

ji je zdelo, da stari Grm tako kima z glavo in tako giblje roke in poteze na obrazu. Stari Grm nagrbanči obraz v resne potèze in odgovori radovedni kmetici: „Če mi za trdno obljubite, da do nedelje nikomur nič ne poveste, Vam razodenem vso skrivnost. V nedeljo jo bodo pa na prižnici oznanili. Nove postave so, novi zakoni. Če je le res, kar je ta gospod ravnokar prinesel iz Ljubljane.“ Jaz sem bil radoveden, kako novico sem sporočil iz Ilijade, in žena pa še bolj, kako novo postavo so skovali v Ljubljani. Ker je v hipu obljubila, da bo molčala kakor zemlja, ji Grm pove na uho, da bo odslej vsak kmet, ki ima celo kmetijo in ženo staro nad štirideset let, privzeti smel še eno ženo in se ž njo poročiti na levo roko. No, ta žena je imela nad štirideset let, nje mož pa celo kmetijo in pod štirideset let. Upravičen je bil torej nje strah pred novimi zakoni, katerega je v hipu izrazila. Zvedavo, osuplo me je gledala in začela izpraševati. Jaz nisem smel preresnega Grma na cedilu pustiti, ampak delal sem se, kakor da ne razumim nobene besede slovenski. To zatajevanje materinega jezika se mi je slabo obneslo. Ženi sem se zdel nekoliko domač, in čim dalje sem se odmikal proti vaškim plotovom, tem bolj sem ji bil znan. Bila sva že med plotovi, ko začujeva, kako mi žena grozi z zatožbo pred mojo materjo in pred župnikom, in kako kliče vse božje kazni name — a nobene na Grma — češ, da sem se ponorčeval s staro, pošteno kmetico. Govoril sem potlej slovenski, in tudi Grm je obljubil, da bo s slovenščino popravil, kar je grešil s čiribirščino.

Zvedel sem, da sta tovariša čakala samo do pol osmih, in da me bosta v bližnji planini čakala še pol ure povrh, dalje pa ne, ker gospodična meni, da sem se skujal. Na svojem domu Grm zamenja mojo palico z daljšo in bolje okovano, češ, ta je vajena hoje na Triglav, ker je bila že trikrat tam gori. Prijazni gospod me spremi nad vas, da mi pokaže strmo bližnjico, po kateri prav lahko pol ure prehitim in tako dospem do tovarišev in vodnika, preden odrinejo dalje v goro. Poslovila sva se, in mož je obljubil, da pride jutri večer k Stari fužini poslušat,

kako je Triglava bolelo teme, ko smo sedeli na njem.
— Prav nam bo, če pride k Stari fužini, in bolj bodemo poslušali mi njega nego on nas. Stari, vedno mladi gospod je bil namreč živa povestnica zgornje doline za stare in mlade čase in prvi posvetni omikanec v svoji fari. Izvestno je bil tudi prvi umetnik v vsem Bohinju, ker je umel orglati brez not, peti vse možne glasove in nedosežno posnemati s svojim imenitnim nosom žvrgolenje kosa, škrjanca in drugih bohinjskih in nebohinjskih ptičev. Nad dobo človeškega rodu je učiteljskopotrpežljivo in po stari šegi tepežljivo bistril trde glave svojih faranČkov. Vsakdo ga je spoštoval in čislal; in kadar je pobiral svojo mežnarsko biro, je dobival z vrhom mero in izbrano zrnje. Da, ko bi se bilo zrno za zrnom izpremenilo v denar, tedaj bi bil živel naš Grm, kakor si je želel; ne bil bi ostavil priljubljenega mu Bohinja. Tako pa je skromno živel ob majhni plači in veliki pokorščini tiste dobe. Toda vedno je bil dobre volje, in rad nam je krožil pesmi, katere so že pozabili njegovi vrstniki. Rad je povedal burko iz starega ali novega Bohinja. Imel je v tej stroki dober spomin, ker se je često vežbal ponavljajoč svoje povesti. Takisto nam je često izmislil nov bohinjski dovtip in ga sproti ponovil, kakor se ponavlja nauk šolarčkom, čeprav smo se ga branili, trdeč, da smo se tistega dovtipa naveličali že zunaj Bohinja. —

Grm je odšel po stezi nazaj in jaz po strmi, prodoviti bližini naprej proti Lúskovnici ali Uzkolnici, kamor morem priti v eni uri, dočim sta tovariša po kolovoznem potu hoditi imela poldrugo uro. Neumorno ubiram strmo pot in pridno rabim Grmovo palico; sončni žarki pa neusmiljeno ravnajo z mojim hrbtom. Hodil sem že tri četrti ure brez prestanka; žeja se je oglašala, noge so pešale od enolične, strme hoje. Stopil sem v senco grčavega gabra, kjer so kakor stolci tičali trije oglajeni kamni, in se je sploh kazalo, da je ondod že marsikdo počival. Umeknil sem se sončnim žarkom, tudi žejo sem si potolažil. Dobra, previdna Mina mi je namreč pri razstanku na Senožetih vrinila v žep dvoje jabolk, češ, da za žejo na gorah ni

boljšega leka od zrelih, sočnih jabolk. Hvala ti, Mina, za ta izborni lek! In da se širi tvoja hvala, priporočam tvoje zdravilo vsem hribolazom nad vino ali žganje, nad kavo ali vodo, in pripominjam iz svoje izkušnje, da tri jabolka utegnejo biti uspešnejša nego samo dve. Po hlastnem zaužitku jabolk mi je tudi duša bolj oživela, in začel sem premišljevati svoj dosedanji napredek. Gledajočemu v dolino se mi je zdelo, da sem jedva polovico rebri prehodil. Da bi bil vrh blizu, se ni videlo, in nisem mogel domnevati. Steza se mi je vlekla preveč na vzhodnjo stran, in sodil sem, da pridem po tej stezi samo na potok Ribnica ali na staje v Šijéh. Bližnjica me je torej zavodila, in gotovo sem ob nagli hoji prezrl stezo, ki bi me bila obrnila na levo stran, ali naravnost gori proti Luskovnici. Ostavil sem senčnati gaber in razhojeno stezo in krenil na levo, da tam zadenem pravo stezo ali kolovoz, ki ga izgrešiti ne morem.

Ta hoja brez steze je bila jako zanimiva, ker je kazala, kako raznovrsten more biti svet, ki se nam od daleč vidi gladék in enoličen. Bila je hkrati koristna, ker je učila, da ne hodi brez vodnika po neznanem gorskem svetu. Držati se mi je bilo ravne črte proti zahodu. Med nizkimi grmi se je hodilo prav prijetno, rekel bi, valovito, ker enemu sem se umeknil navzdol, drugemu navzgor. Grmovje se zgosti v nepredorno šumovje. Nazaj se moram umekniti po prejšnjem poti. Kje sem hodil, ni sledu, in ljubeznivo me objemata trn in srobotina. Izmotal sem se. Šumo bo treba obhoditi. Prišel sem ji do kraja in si oddehnil na gladki trati. Veselo napredujem proti zapadu. Na koncu trate je strma stena in za steno drča. Stopiti prek stene ne morem; če skočim, se ubijem. Treba je zopet iskati prehoda zdolaj ali zgoraj. Srečno sem našel malo razhojeno stezico. Kaka radost! Steza me privede k zapuščenemu čebelnjaku na travnati ravnini. Za ravnico je zopet neprehodna strmina; a nikjer ne zazrem vrha na tem nesrečepolnem bregu. Prodiram dalje, premagujem vse možne ovire, ali omagujem pred njimi; medtem pa čas hiti, in sončni žarki pekó, kakor da imajo zreti samo mene v vsem

Bohinju. Kdor bi me bil gledal z daljnovidom od nasprotnega brda, bi rekel, da je moj položaj jako smešen; kdor bi pa hodil z menoj, bi obupaval z menoj vred Preril sem se naposled na zložni, prostorni kolovoz. Oddehnil sem si, ker odslej se bode hodilo kakor po cesti.... Zahodil in zablodil sem v grmovju nad poldrugo uro, in vendar še nisem na Luskovnici. Oj, ti nesrečna bližnjica! Skoro se vidi konec brega in klanca, in združi se s kolovozom gladka steza. Kraj kolovoza stopim na stezo. Lučaj pod seboj vidim nad smrečjem in gostim grmovjem košato gabrovo drevo, edino v okolici. To me je toliko razburilo, da stopim doli po stezici in pod gaber. Zopet vidim tri gladke kamne, pred srednjim jabolčne olupke in na olupkih, ki so mi zdaj bolj dišali, kakor poprej sama jabolka, žalibog vse polno črnih mravelj. — Krenil sem zopet po stezi navzgor, sam nad seboj se jezeč in trdno namenjen, da bom gospodu Grmu povedal, kako sem po njegovi stezi potreboval od Srednje vasi do Luskovnice samo tri četrti ure, ter da bom zamolčal, kako sem med to hojo druge tri četrti ure blodil, neprostovoljno preiskavajoč gorske znamenitosti. —

Na visoki planoti, ki jo Srenjani zovejo „Vúskovnica“ (kar se morebiti sme pisati „Luskovnica“) je v majhnih presledkih raztreseno dokaj lesenih stanov z ogradi za živino, lesenih in zidanih hišic s pravilnimi okni, z vežo in pečjo in s hlevi, prizidanimi za živino. Nekaj tednov v letu se tukaj bavijo prebivavci Srednje vasi z obdelovanjem njiv in s košnjo. Tedaj imajo tudi svoje krave v planini, in marsikdo vzame s seboj vso svojo obitelj. Takovo planinsko življenje je za deco iz doline prav tako radovanje, kakor deci iz mesta življenje na kmetih. — Zaklical sem po ljudeh, ko sem dospel med hiše. Nihče se ne odzove. Torej bo treba, da primem po vrsti za hišne kljuke. Prva kljuka ni odprla, duri so zaklenjene. Druga in tretja kljuka sta me izpustili v dotični hiši. V prvi nisem našel sledu človekovega, v drugi je na ognjišči tlelo, in v sobi na mizi sem našel narezan hleb kruha; a človeka nisem priklical. Četrta hiša je

bila odprta. Iz veže stopim v sobo in tu vidim mlado ženo, čepečo pri precej veliki zibeli. Preden izpregovorim, mi migne žena, naj bom tiho. Stopim bliže, a žena mi pokaže duri, sicer molče, vendar tako odločno, da sem jo moral razumeti in slušati. Sedem pred hišo na klop, vesel da sem našel človeka. Po dolgem čakanju pride žena iz hiše in mi pove, da so me tujci čakali blizu eno uro, in da so odšli po kolovozni poti. Če krenem za njimi po bližnjici, jih prestrižem pod goro Konjščico; če grem po kolovozu, bom pa vedno nad pol ure za njimi. Opomnil sem, da mi denes prestane izkušnje branijo samemu hoditi po bližnjicah; žena mi naj bo kažipot, ali naj preskrbi drugega kažipota za dober denar! Žena zmaje z rameni in pravi: „Do večera ne bo žive duše tukaj; jaz pa ne morem ostaviti otroka. Že zdaj sem ga prav težko uspala, ko ste ga zbudili z ropotom. Ves nemiren je in morebiti bolan. Glava mu je vroča. Ko bi mu krščanski človek naredil tri žive vozle nad glavo, mu gotovo precej odleže. Sama sem že poskušala, pa ne morem narediti živega vozla“. — „Živi vozel znam jaz narediti“, odgovorim. „A ne verjamem, da kaj pomaga.“

„O pomaga, gospod, prav gotovo!“ je vzkliknila žena in segla po trak, kakršen se potrebuje za povezovanje zibeli. Poskusil sem svojo umetnost zunaj na trati, in ko se je posrečila, sva po prstih stopila v sobo. Žena mi je pokazala, kje naj obstanem, in načaral sem tri pravilne žive vozle. Dete v zibeli se je tedaj nasmehnilo v pokojnem spanju tako ljubo, da so ženi kar oči zaiskrile. Ko zopet stopiva pred hišo, ponovim svojo prošnjo, saj se je otrok nasmejal za živimi vozli, in to je gotovo veselo znamenje. Dolgo sva se pogajala in naposled dogovorila, da žena pohiti za mojimi sopodjetniki, in ko jih najde, bo prišel vodnik pome; jaz bom pa med tem otroka stražil, pozibal, če bo treba, in mu dal, kadar se predrami, toplega mleka iz lonca na peči. Žena je obula močne čevlje in izginila za plotovi; jaz se premestim v sobo, sedem na skrinjo pri postelji, se naslonim na blazino in jamem premišljevati, kako naj si okrajšam bodoče

nadenourno čakanje. Rad bi bil smotko zapalil, a tega ne smem, ker moji živi vozli gotovo niso otroka toliko ozdravili, da bi mu bil duhanov dim prijetna vonjava. Neprijetno zabavo mi je delal želodec, ko me je venomer nase opominjal, a nisem mu mogel ustreči. Zatorej sem si hudo očital, zakaj nisem sprejel vseh pet jabolk, katere mi je ponujala Mina. Naposled sem si dolgi čas preganjal s tem, da sem se oziral po sobi: na razpelo in na podobi Matere božje in svetega Martina pod stropom za mizo, na svetega Duha v stekleni obli, viseči nad mizo, na ozko polico, na kateri se družijo svečnik, milo, ščet, in v usnje vezana „Dušna paša“, na belo mizo iz lipovega lesa, na javorjeve stole in na klopi, k steni pribite. V žličnjaku poleg duri sta bili samo dve žlici. Kaj je bilo v skrinji, na kateri sem sedel, in v rjavi omari, pribiti na steno poleg postelje, nisem gledal. Da popolnim opis, naj dostavim, da je bila postelja mehka in zame dosti dolga, česar sem se telesno prepričal, in da je imela peč zelene modnice in izvestno preveč gorkote za tisti dan. — Če je človek truden od dolge, strme hoje, če leže v topli sobi na mehko posteljo, gotovo posnema, četudi opoldne, zgled deteta sladko spečega poleg njega. — Zaspal sem. — Mlad človek sanja i bdeč, zakaj ne bi speč. Sanjalo se mi je to, kar bi zdaj počenjal, da je šlo vse po redu. Stopali smo vodnik, mladi gospod in jaz ter za nami gospodična po ozki stezi više in više. Na Velem polju smo počivali in se krepčali z jedjo in pijačo, kar je meni prav dobro teknilo, ne da bi se bil nasitil. Gospodična je stopila v planinsko kočo in pritrdila duri za seboj. Čez dolgo časa se vrne k nam, in komaj smo jo spoznali. Na glavi je imela rdečo čepico, okoli stasa sivkast plašč s širokimi rokavi, vse rdeče obšito, vse debelo in trdno. Navadno žensko haljino je zamenjala za modre, debele in ohlapne turške brgeše, ki so tesno zapete pod meči, in se tam zadevajo visokih opank iz voljnega rjavega usnja. Tako se je gospodična prelevila v jugozemskega mladeniča brez brkov; samo premajhna in prešibka je bila za junaka. Hodili smo od Velega polja dalje kvišku in lehko, kakor da nas

nosijo peruti. V hipu smo bili na Malem Triglavu in od tam smo gledali parnike, kadeče se med Benetkami in Tržaškim zalivom. Plezali smo neumorno na Veliki Triglav: jaz naprej, gospodična za menoj, vodnik tikoma za njo. Prepad je na levi in desni strani, da se mu ne vidi do dna, vendar sem plezal brez vsake omotice. Na koncu grebena se mi spodrsne, strmoglavim se v propad, gospodična zakriči in pade za menoj. Pretresem se, predramim se in skoro zavem, da bivam še vedno na mehki postelji. — A dete v zibeli je kričalo na vse grlo, in to grlo je pričalo, da je popolnoma zdravo. Zlezel sem zopet na skrinjo in jel zibati tako lepo, kakor znajo le matere. Celo zapel sem, kakor sem najnežnejše mogel, dijaški „Gaudeamus igitur“. — Pa dete je izvleklo roke izpod odeje, vzdigovalo glavo in rilo tako čvrsto po koncu, da sem mu moral pomagati. Treba se bo namreč prikupiti, ker dete že očitno kaže, kako zoprn mu je materin namestnik, čeprav lepo ziblje in poje. — Zibati sem znal dokaj dobro, ne pa oblačiti drobnega deteta. Snel sem raz čelešnik toplo ruto, potegnil odejo raz zibel, zavil otroka v plenice in ruto, vse to dvakrat ovil okoli njegovih rok in nog, in ga krepko posadil v svoje naročje. Gledala sva si zdajci od blizu v lica, in uverjen sem bil, da se v hipu priljubim čvrstemu kričaču, ali da mu vsaj mogočno imponira moje inteligentno obličje. Govoril sem mu na dušo: „Glej! To je skledica! Vanjo vlijem mleka. Kako slastno diši! Ta žlica iz žličnjaka je sicer lesena in nemara celo za usta tvoje matere preširoka, a bodeva že izdelovala ž njo, ko nimava druge. Saj si ti bistroumen in jaz potrpežljiv. Ko se nama posreči spraviti prvi požirek mleka v tvoja ustca, me boš prijazno gledal in objemčkal, kakor pravo mater, in jaz te poljubim na okroglo rdeče lice prav tako kakor mati!“ — Vse je v redu. Otrok čiča pri lipovi mizi na mojem levem stegnu, h kateremu sem z desnim pritisnil njegove nožice, da ne bodo venomer cepetale. Moja leva roka je objela otrokove ročice, z desno sem pa previdno krmanil tisto veliko žlico k njegovim drobnim ustnicam.

To bi bila lepa slika! Otrokove bistre oči pol zvedavo, pol nezaupno vame uprte; moja levica lahno in skrbno ovita okoli bele rute, v kateri nemirno čepi krepko razvito telesce, v moji desnici okorna, debela žlica pred napol odprtimi mlekaželjnimi ustnicami in v ozadju moje obličje, v katerem se zrcali vsa materinska ljubezen.

Ko bi trenil, se je izpremenila slika v živ igrokaz, ki se je vršil v naslednjih prizorih.

Otrok izmuzne roke izpod rute in mahne po žlici in skledi. Žlica pade na tla, skledica se prekucne na mojo obleko in odtod na tla, kjer se razbije, po moji suknji, po telovniku in levi hlačnici se pa cedi toplo mleko. Naglo se zravnam, da se kolikor toliko otresem. Deček — ne bodi len — zasadi svoje vlažne prstke v mojo brado in jame na vso moč vleči, viti, tresti, da so mi stopile solze v oči. Oj ti presneti živi vozli, kako moč so dali tema drobnima ročicama! Otrok zdaj ni kričal, ampak zedinil je vse svoje sile, da izpipa mojo brado, na katero sem bil tako ponosen. Prosil sem in grozil, a deček ni hotel izprevideti, kako je nehvaležen, in kako mi dela krivico. Moral sem, da mi ostane še kaj brade, uprizoriti veden silobran, a imel sem zanj na razpolago samo eno roko, dočim je deček napadal z dvema. Grabiti sem moral prstek za prstkom in ga luširi iz kocin, ovitih okoli njega. Srečno sem se oprostil dečkove levice in jo varno upognil pod mojo. Ko sem tako na pol zmagal, se lotim težavnejšega dela, da se rešim še njegove desnice. Deček je vztrajen in za svoje eno leto izvrsten telovadec. Jaz pa dozdaj takšne ločitve med svojim in tujim imetkom, ali takšnega boja za moško brado nisem poznal, ne iz izkušnje, ne iz rimskega prava, in bil sem prepočasen in premalo previden. To mojo slabost uporabi prebrisani deček, izmuzne novič svojo levico izpod moje in se zagrebe s podvojeno silo v mojo brado. Moral sem bojni načrt premeniti in dečka v zibel položiti, da si oprostim obe roki. A deček je imel takisto krepke noge, in te se nečejo upogniti, ko ga polagam v zibel. Obe ročici divjata v moji bradi. Ko vihar otročje jeze najhujše razsaja, stopi

mati kakor deus ex machina v sobo, in v hipu nastane iz moje tragedije obča komedija. Otrok se zgane k materi, oklene njenega vratu, in ko se jaz brišem, me po strani pogleduje jezno, zmagozavestno in izzivajoče na nov dvoboj. Mati je hipoma premotrila ves položaj in po svoji nepokvarjeni prirodni čudi opazila najprej njega smešnost in na to stoprav mojo nesrečo. Na ves glas se je zasmejala in rekla, da takšne rvanke ni videla, odkar po zemlji hodi. Potlej je naglo položila dete v zibel, vzela snažen prt in mi obrisala sledove mleka z obleke, kolikor se je dalo. Pri tem delu je opazila tisto veliko žlico pod mizo in se zopet zasmejala, češ, da sem sam kriv vse svoje nesreče, ker bi vendar moral vedeti, da imamo za malo deco posebne žlice, in kje jih navadno spravljamo. Pokazala mi je takoj tisto žličico v miznem predalu in opomnila, da se je dete bolj ustrašilo velike žlice nego moje brade, ki ni baš tolika, da bi mladi deci strah prizadevala. — Mlada žena se je dosmejala in domilovala, jaz sem sedel za mizo, da si odpočijem, mladi junak se je pa razkoračil v materinem naročju, kjer hlastno sreba sladko mleko s svojo žličico in me srepo pogleduje, kakor bi se bal, da mu ne vzamem nove skledice, katere se oklepa z obema rokama. Duri se odpro na stežaj, in pozdravi nas Triglavski vodnik. Iz srca sem bil vesel njegovega vstopa v hišo, bolj še pa vprašanja, sem li lačen. Hotel sem takoj dejansko dokazati, kako upravičeno je bilo to vprašanje. A vodnik me je iznenadil z neprijetno novico, da me obed čaka pod skalami gore Tolstec, in sicer zatorej, da prej pridem do tovarišev, ki me čakata prav nestrpno. Pripovedoval je, kako so hodili in dokod so prišli. Rekel je med drugim: „Mladi gospod je stopal precej dobro, gospodična pa toži, da si je ožulila desno nogo na peti in obtiščala levo v stopalu. Sicer se obema planinska sla tem bolj ohlaja, čim višje stopamo do hladnih vrhov. Za tako dolgo hojo smo storili malo pota in ne bili bi prišli dalje, čeprav bi ne bili Vas očakovali. Vaša zamuda je bil povoljen izgovor za pogosto počivanje. Ne vem, kako bomo potlej hodili, ko bo pot zares utrudljiva,

in kako bomo počakovali na gospodično, ko nam ne bo čakati na Vas. Nama se pa zdaj ne mudi prav nič in za Vaš glad bo že najina planšarica našla kakov grižljaj." —

Slutil sem, da gospodinja nekaj takega namerava. Toliko, da je vodnik dobro sedel, mu je že dala otroka v roke. Potlej sem pa videl skozi okna, da je hitela od hiše do hiše, in da je končno nekaj prinesla v pokriti skledi. Postavila je na mizo skledo mrzlih žgancev in nanje vlila kislega mleka. To bodi obed zanjo in vodnika. Predme je pa potisnila grebo presnega masla v orehovi skledi in črnega in belega kruha. To grebo je po sreči izteknila, ko je zabádavo odprla tri zaklenjene hiše. „Težko je v ponedeljek opoldne", je rekla, „dobiti svežega masla, ker denes še nismo metli, maslo od onega tedna je pa včeraj, v nedeljo, šlo v dolino. Do večera bom utegnila zmesti in vrnila bom grebo." Stranski človek bi sodil, da sem tedaj vedoma užival ukradeno maslo. Pa onda so v Bohinju vladale šege poštenih očakov, in meni in vodniku se ni prav nič sumno zdelo, da je žena šla do zaklenjenih vrat, da je segla po ključ tja, kjer se navadno hrani, da je sama odprla tujo hišo in tam iztikala po shrambi, in da je odnesla nad dve kili težko grebo presnega masla, ne da bi koga vprašala dovoljenja. — Okrepčali smo se, in žena in vodnik sta bliže, ali bolj po domače, k meni prisedla; saj sem zaslužil vse zaupanje, ker sem dečku odčaral ves glavobol. Sumil sem takoj, da se snuje napad na mojo učenost, in ta slutnja me je navdihnila s ponosom in zadovoljstvom.

Zvedel sem, da je gospodinja, ki me je ljubeznivo pogostila, vdova Meta in sestra našega vodnika. Namignilo se mi je hkrati, da se dober kristijan ne brani pomagati vdovam, in da je od nekdaj pravica bratova. da govori o sestrinih stvareh, zlasti če je sestra vdova. Meta je bila srečno omožena leto dni in nekaj mescev. Sred posta letos so ji prinesli novico s planine, da je nje moža zasul snežni plaz. Od tistega dne je vdova, in blizu enoletno dete, ki ji sloni na prsih, je zdaj brez očeta.

Marsikatera zakonska sreča se v naših planinah podere na enak način in iznenada, ker tukaj priroda silovito deluje in preti z nevarnostmi, ki jih v ravninah niti ne poznamo. —

Iz Metine nesreče je nastalo dvoje pravnih vprašanj, in te naj jaz rešim.

Prvo je bilo: „Ali prav govore ljudje, ki Meto nagovarjajo, naj se zdaj omoži z bratom rajnega moža. Dobila bi tako moža enakega rajniku, ki je bil poštenjak od nog do glave. Nje sinu bo očim pravi stric, in boljšega, bolj naklonjenega očima si niti misliti ne moremo.“ —

Na to vprašanje sem točno odgovoril. Besedoval sem sicer jako učeno, posegal iz kanonskega v rimljansko pravo, zlasti razlagal, kako se sorodstvena kolena štejejo po rimljanskem, a drugače po cerkvenem pravu. Lotil sem se celo zanimivih predmetov iz zakonskih zadev. Vendar sta me brat in sestra razumela ter izrekla svoje prepričanje, da bom takisto glede drugega vprašanja razodel svojo temeljito učenost; samo prosila sta, naj govorim bolj po domače in naj opuščam stvari, s katerimi si glavo beliti ni treba bohinjskemu gorjanu.

Drugo vprašanje je bilo obširnejše:

„Ženitna pisma se delajo po starih kopitih. Vsa so si podobna, bodisi blejska ali bohinjska, in ne ozirajo se na izredne slučaje ali iznenadne nesreče, kakršne se pri nas često pripeté. V Metinem ženitnem pismu so imeli pred očmi navadno smrt v postelji. Mož je pa umrl v snegu, in zdaj je enoletno dete gospodar posestva in vse očetne imovine; a vdova, triindvajsetletna brdka Meta, nima od hiše drugega nego svojo doto in navadno vdovščino. Sin gospodariti, kmetovati ne more, in če se mlada vdova drugam omoži, kar ji nihče braniti ne more, in če poterja svojo doto, pride sinovo posestvo na boben. Meta neče sina zapustiti; dobiti mu hoče dobrega očima in skrbnega gospodarja. A prav tukaj smo v škripcih! V Radovljici pravijo, da je drag, težaven pot prenesti kmetijo od nedoletnika na druga ramena. Rajnikov brat pa pravi, da se z Meto ne poroči, ako se prej ne prepiše

vse posestvo na njegovo ime. In mož ima prav, ker ta sin bi sicer smel, kadar pride do svojih let, od hiše pognati mater, očima in vso njiju obitelj. Vprašava torej, kako naj se najgotoveje in najceneje izbavi ta nameravani prestop sinove domačije na strica, bodočega očima?“ —

To preprosto kmetsko vprašanje ni bila majhna zadrega za mojo modrost in učenost. Mojim nazorom o kmetski nravnosti se je protivilo, da mlada, lepa vdova s precejšnjo doto, kateri so mladi ženini na izbiro, v zakon jemlje priletnega moža zato, da pridobi sinu svojega prvega moža kolikor možno dobrega očima; in da hkrati ta za blagost svojega otroka tako nesebično skrbeča mati baš svojemu otroku jemlje podedovano imovino zato, da se more zopet omožiti. Dvomil sem o materinski ljubezni, in švigale so mi po glavi misli o podli sebičnosti in ostudnem hinavstvu. A bil sem v tuji hiši, in previdnost mi je velevala, naj molčim. Da sem izrekel svoje pomisleke, gotovo bi bil našel glasen odpor, češ, da tukaj ne gre za materinsko ljubezen, ampak za samo gospodarsko vprašanje, ali naj ima otrok kmetijo, katere ne more kmetovati, ali varno naložene novce, kateri neso gotove obresti brez dela. Sploh pa često kmetskemu ljudstvu podtika podle naklepe, kdor njega razmere presoja bolj po knižji modrosti nego po resničnem življenju in zrelih izkušnjah.

Govoriti bi bil moral o pravniški strani tega vprašanja. Nerad, vendar odkritosrčno sem izpovedal, da ne vem prav ničesar svetovati, ker se bom imovinskega prava, katero zdaj velja med nami, učil v prihodnjih dveh letih. Povedal sem hkrati, da se nekaj opravičim in nekaj uveljavim, s kakimi uki sem se bavil prvo, in s kakimi drugo in tretje leto svojega dunajskega vseučiliščevanja.

Vdova je zmajala z glavo in izrekla ostro sodbo: „Ali na Dunaj Vam je bilo treba hoditi, da Vas sreča modrost, in leto dni ste potrebovali, preden ste izmodrovali, da se s takimi jeziki, ki se več ne govore, ne pride daleč po svetu? Potlej ste se učili dve leti zakonov, ki več ne veljajo; in tiste pravne vede, ki

je potrebujete med nami, se boste učili takisto dve leti in niti uro dalj! Zdaj vem, zakaj so postave tako slabe in sodbe krivične."

Odgovoril sem samozavestno: „Prava šola pravnikova je samo življenje. Kakor si pa nista niti dva človeka docela podobna, tako so različni pravni predmeti; zatorej ni možno narediti za vse slučaje posebnih pravnih določil. Čevljar ima malo kopit za vse noge. Po teh kopitih naredi vse obuvalo za kratko in dolgo, za tesno in široko stopalo. Potlej se nekaj prileže čevelj nogi, nekaj privadi noga čevlju. Prav tako je z občno postavo in s posameznim človekom. Težko že pričakujem, kako bom pravne stvari vtikal, tlačil in razblinjal v obdele tistih zakonov, ki se po mojem preudarku ujemajo z dotičnim pravnim predmetom. Tako bom pravico meril in branil. Ali ne bo to imenitno opravilo?" —

Radost bodočega pravnika se je omračila, ko je vdova zamolko vprašala, ali sem že kdaj premišljeval sporočilo modrih mož, da je najvišja pravica često največja krivica. Tudi vodnik je izprevidel, da napad na mojo dozdevano učenost njegovi sestri ni priboril nobene koristi.

Čas je bil, da se poslovim. Odhajajoč ponudim ženski nekaj šestic za nje delo in za svoj obed. Ker od domačega človeka ni hotela vzeti plačila, potisnem svetle novce malemu junaku v dlan. Deček še enkrat v mene upre svoje bistre oči, zaluči novce po tleh in se glasno in jasno odslovi z enozložno psovko, ki jo beremo v Pleteršnikovem slovarju pod črko K.

III.

Na visoki planoti. V gozdu. Počivališče. Izmaknjeno živilo. Razgled po gorah in na morje. Pod Konjščico. Krave. Ovce. Pisana senožet.

Hoditi mi je bilo nad eno uro po visoki planoti, da pridem do tovarišev, ki čakata v kotu, kjer se iz planote strmo dvigata širokoreberni Tolstec in drazkavi Veliki Draški vrh. Vrstili so se ob meni ograjeni vrtovi s hišicami, senožeti s svislimi, pašniki z

redkim grmovjem in smrekovi drvošci. Da enoličnost ponavljajočih prizorov ne dolgočasi, je treba zanimivih pogovorov. Ako jaz vodniku dokazujem, kako blagodejno vpliva čisti gorski zrak na živce, in kako se duh raduje ob razgledu na gorske velikane, katerim se bližava, bi to bilo za trdnega gorjanca prav tisto, kakor če mu pravim, da je voda mokra in sonce okroglo. Dosegel bi z opisovanjem svojih občutkov baš toliko, kolikor sem ravnokar s svojo učenostjo. Obšla me je torej pametna misel, da gre vodniku prva beseda, in to po pravici. Če me zanima planinska priroda, me bo gotovo bolj zanimal prirodni sin teh planin nego mrtva, hladna narava. —

Govoril je torej vodnik preprosto in živo o stvareh, ki so se kazale poleg naju, in jaz sem ga poslušal rad in pazljivo. Povedal je, kdo je bil in odkod je prišel gospod, ki je počival pod tem macesnom. — V tem brinjevem grmu si je nekdo hotel urezati gorjačo, a gad ga je pičil, ko je nastavil nož na vejo. Tam je plot pretrgan, in rante so razmetane po senožeti. To je naredil A . . . . svojemu sosedu. Že lani mu je plot raztrgal. A . . . . je bil tožen, in sodiški návod se je vršil na licu mesta. A . . . . je moral velike stroške plačati in plot postaviti v prejšnji stan. To ga je toliko peklo, da se je vnovič znosil nad mršavim plotom, in zdaj se usti, da ne miruje, i naj ga pravda stane kobilo in žrebe.

„Ta stan je popravil tisti N . . ., ki ga gotovo poznate. Zdaj vsa poslopja čedi in popravlja, ker se ženi. Pred nekaj mesci je zvabil k notarju dve nevesti. Tam v pisarni je rekel, da vzame tisto, ki bo imela več dote. Očeta sta pobrala klubuka in nevesti ter odšla iz pisarne. Mlade ženske so se zdaj baje zarotile med seboj, da mu vsaka odreče, ako jo pride snubit, ker je tak volk na denar. Mož pa pravi, da bo še letos snubil in poročil tisto, ki mu je prva odrekla. Mislim, da tako tudi bode, ker mož je stanovitnejši od ženske.“ —

Tako sva obravnavala gredoč stare in nove dogodbe in družabno življenje nekaterih posestnikov, ki sem jih poznal vsaj po imenu. Prišla sva v bolj

gosti les. Tam je bil vodnik bolj gorečen in rekel je med drugim: „Vsi ti gozdi, vse te planine, kar jih vidiva daleč okoli, vse to je po pravici naše in božje. Zdaj nam pa jemljo naš svet in naše pravice. To je krivica, ki vpije v nebo! Ali so mar najprej zgradili graščino in šli potlej kmetov iskat, da se naselijo v Bohinju? Ali so napravili najprej jezove, plavilnice in kladiva, in so šli potlej iskat delavcev in rudnih jam? Mi smo bili tukaj prvi za Bogom, in vse je bilo naše. Če se potegnemo za stare pravice; če zastavimo tisti predor, kjer tišči Sava iz Bohinja; če zagradimo tiste dva ali tri prelaze, kjer se more čez gore splezati v našo dolino, kdo nas more užugati? Take človeške sile ni na vsi zemlji. To Vam pravim: če se postavimo na noge, potlej bo svet videl, kaj smo mi, in da se nikogar ne bojimo razen Boga! Toda ne vstrašite se, kaj tacega ne bomo počeli, ker vemo, da ne smemo! Kmet bo potrpel in pretrpel. Graščine bodo razpadle, in fužinska kladiva utihnila; naš kmet pa bo še vedno nosil dolge škornje in irhaste hlače ter svobodno ukal na planinah."

Tako je govoril in končno zaukal, da se je odmevalo od tretje gore. Odzval se je nekdo iznad šume. „Ta ne zna vriskati", reče vodnik. „To je gospodič iz Primorja. Naproti nama gresta." —

Bilo je res tako, in skoro se snidemo. Gospodična je takoj opomnila, da prav lehko hodi in da jako obžaluje štiriurno zamudo. Odgovoril sem, da gledé njene lahke hoje nisem nikoli dvomil, in da težko pričakujem prilike, ko jo bom smel iskreno pohvaliti, če prav je vodnik izblebetal, da ji čevlji nagajajo. Zamude naj pa ne obžaluje, ker nismo več zamudili, nego smo že prej odmerili časa za počitke in dopustne zamude. Odrinili smo na pot, in bilo nam je hoditi kakih dvajset minut do počivališča po stezi, ki je bila bolj drča nego steza. Tam bi nas bil malone srečal star lisjak. Krenil je v grmovje, ko nas je zavohal; in vil je svoje gibčno telo in gosto kodeljo med grmi naglo in previdno ter nekaj v gobcu nesoč. Čakališče ali počivališče je bilo izborno; travnata ravnica v kotu med Tolstecem in Konjščico, pod

ravnico globoke strmine, nad njo skalne rebri in mestoma redek brinjev les, v sredi ravnice visok vejnat macesen in v ozadju mrzel studenec z žlebom od smrekove kože. Sédel sem v mah pod macesnom k belemu razgrnjenemu prtu, in urno segel v vrečo poleg pota, da iz nje potegnem, kar bo za zobe. Gospica pristopi, vije roke in jadikuje, da so raz prt izginili kuhan goveji jezik, pečen piščanec in debela laška klobasa, ali razen načetega hleba kruha vse, kar sta ona in brat na prtu ostavila, ko sta odšla meni in vodniku naproti. O te hudobne tatvine! Moral sem se potegniti za poštenje Bohinjcev in opomniti, da se o Bohinju sploh ne krade. „Ako bi bil tukaj človek kradel, bi ne bil pustil kruha na prtu in reči, ki so v vreči, ampak zmašil bi bil prtič in kruh v vrečo, in vse odnesel z vrečo vred. Ne tatvina, ampak neprevidnost je kriva, da smo izgubili svoje najboljše živilo. Popustila sta jedila na prtu, ne da bi jih bila spravila v vrečo nazaj. Pečen piščanec, goveji jezik in laška klobasa izvrstno diše ne samo lačnemu hribolazcu, ampak bolj še lisjaku, dehorju, jazbecu in raznim ujedam. Lisjaka smo videli, ko je nekaj nesel v gobcu, in znano nam je, da je jako premeten, ko gre za pridobitev okusnega obeda. Ukradenega živila nam nihče ne vrne, pa tolažimo se s tem, da lisjak ne uide kazni od lovčevega zrnja.“ —

Odŕezal sem si kruha in potegnil iz vreče domačo klobaso; moram pa reči, da si je lisjak privoščil boljši obed. Vedno dajem domorodno hvalo domačim klobasam; vendar bolj bi mi bila ugajala tedaj nepretanka kolajna veronske salame, in ne prelehak koščok govejega jezika, nego navadna mesena klobasa. — Za klobasami smo uživali razgled.

V dolini globoko pod nami smo videli nekaj hiš iz vasi Stare fužine, polje proti jezeru s cerkvijo sv. Janeza Krstnika in jugovzhodni del jezera, na kategega gladini se je zrcalil mestoma skalnati, mestoma bujno obrasli južni breg z visoko strmo goro vred, ki se dviga za bregom. Na nasprotni strani globoke doline se sklepajo in vrsté mogočne gore, ki v zložnem polukrogu delajo visoko, strmo, samo na redkih sedlih

prestopno mejo med Bohinjem in pokrajinami okoli Sorice, Tolmina, Koborida in Bolca. Bila je to ponosna vrsta vrhov od Rtitovca na izhodu do Bogatina na zahodu. Čudili smo se planinski raznovrstnosti zelenih in sivih, ostrih in razsežnih, lesnatih in golih, gladkih in razkavih, skladovitih in razvalinastih vrhov. — Koliko višja bi mi bila domoljubna radost, da so moji očaki imeli vsaj mrvico pesniškega vzleta, ko so nadevali imena tem slikovitim vrhovom? A, žalibog, tista imena so tako preprosta in kmetska, da sem eno moral celo predrugačiti, ker pravo ime ne prija ženskim ušesom. Nad imeni Rtítovec, Pečána, Višávnik, Črna gora, Skrili, Čétrt, Rázkovec, Vogel se more radovati samo jezikoslovec, ker mu ime pove, kakova je gora. Toda lepi, zeleni Lisec ni tako lisast, da bi mu pristalo sramotilno ime, in sloveča, visoka Črna prst gotovo nerada nosi poniževanja v svojem imenu. Črna prst se spodobi njivi na ravnem polju, a ne gorskemu grebenu. Dve visoki goličavi, ki segata blizu do višine Triglavove, tudi nista zaslužili zaničljivih imen „Škrbina“ in „Mígavec“. Hvalim pa nazivanje „Bogatin“, in zaradi tega lepega imena sem to goro prvo poznal izmed vseh velikanov, ki segajo v oblake na zapadni strani Bohinjskega jezera, čeprav se iz doline vidi višji in veličastnejši Bogatinov sosed Mígavec, gora grdega imena. — Kdor je izumil ime Bogatin, je zaslužil, da mu vzidamo spominsko ploščo na njegovem neznanem rojstnem domu. —

Ravno sem razlagal svojemu vseučiliškemu tovarišu, da Bogatinovo ime bolj pristoji neznatni gori „Rúdnica“ in visokima planotama „Rudnemu polju“ in „Gorjušam“ zaradi plenjave železne rude, ki se tam nahaja, nego Bogatinu, ki je bogat samega golega kamenja, ko naju gospodična opozori na gladino Jadranskega morja. Trdila je, da vidi celo Benetke. Čudil sem se tako bistrim očem; a moj vid je bil bistrejši, ker sem videl v tistih Benetkah tudi golobe, ki jih tam na trgu svetega Marka krmijo dolgočasni Angleži s kruhovimi drobtinicami. Moje in vodnikove dobre oči niso videle ne morja, ne Benetek, in moral sem gospici pojasniti, da na tisti strani, kamor gleda,

ni morja, ampak suha zemlja kranjska in hrvaška, in da od svojega stališča sploh ne moremo zazreti morja, ker še nismo dospeli do višave grebenov južnih gora bohinjskih, ki se prostirajo med nami in morjem. Zemljevida nisem imel pri rokah, povedati nisem mogel višave nad morjem o našem stališču in onostranskih sedlih, in zatorej je gospodična še vedno koprnela v pogledu na sveto morje in motrila, kdaj bo zazrla prvi parnik, ki plove od Trsta do Benetek. Podiral sem nje prazno domnevo, pa vodnik je posegel vmes, češ, da gospica iz Primorja gotovo bolje pozna morje nego jaz, ki ga še nisem nikoli videl. Pomežikal mi je to izrekši; mene pa je prešinil globoki pomen njegovih besedi: Čemu človeku podirati priljubljeno in povse nekvarno zmoto, ako je v nji srečnejši, nego bi bil z resnico, katero mu vsilujemo.

Ob vodnikovi modrosti sem se spomnil sedmerice grških modrijanov in zlasti gesla Pitaka Mitilenskega: „Glej na uro!“ In račil sem kažoč na svojo žepnico opomniti, naj se požurimo; zakaj še daleč nam je strmolaziti in se ob marsikateri kamen valjavec spotikati, če hočemo po svojem načrtu jutrajšnji sončni vzhod občudovati na robu Malega Triglava, kar je baje vredno znoja vrlega človeka. Lahkonoga gospica, vedno še zamaknjena v svoje morje, hladno odgovori, da ji ni kdovekaj do gledanja sončnega vzhoda na strmih gorskih robovih, na katere je treba splezati v nočni temi, in da si noče slabiti vtiska, ki ga nareja gotovo bolj veličanstveni vzhod sončne oble na neskončni morski gladini. Pritrdil sem gospici iz same uljudnosti in se drznil pripomniti, da je po moji preudarni izkušnji celo sončni zahod na gorah — veličastnejši od vzhoda, liki grškim modrijanom starost blažja od mladosti. „Prav nocoj se nam nudi redka prilika, opazovati, kako se topé poslednji sončni žarki na utripajočih valčkih Bohinjskega jezera; kako se utrinja poslednja luč za opoklo steno Bogatinovo, in kako bo naposled nad občo temo pod nami in okoli nas žarelo čelo Velikega Triglava v pojemajočem odsevu sončne oble; in to vse nam tako

blizu. Take čarobne žarjave kakor tukaj, ne vidimo na Jadranskem morju."

Prijatelj vseučilišnik je pač želel videti planinsko žarjo na Triglavu, a jako dvomil, da se mu izpolni ta želja, ker odtod Triglava ne moremo videti.

„Požurimo se tedaj, da pridemo na Velo polje; tam vidimo Triglav in divni žar iz obližja!"

Zdajci je vodnik namrdnil svoja lica v najbolj tope gube in izpregovoril:

„Pri gorskih hojah se rado pripeti, da ne dosežemo niti pol tega, kar smo si namenili. Tako denes kratko malo ne pridemo na Velo polje. Preveč smo se zakesneli, in ponoči hoditi ne moremo, ker nimato derez. Gospica najbrže celo ne vedo, kaj so dereze. Pozabiti pa tudi ne. smemo, da se brez zadostnega živila ne pride na Triglav. — Mi ga nimamo, in če hočemo nadaljevati začeto pot, moramo še nocoj dopolniti, kar so nam živeža vzele lisice in ujede. Prisiljeni smo torej prenočiti nižje od Velega polja. Blizu nas na Tolstcu je pač tesna koča, ki je tako nizka, da vanjo pridemo prav tako lehko skozi durce, kakor skozi streho. Tam planšari čemerna samica, ki je pred leti zaslovela, ko je znanemu gospodu iz Ljubljane zmleto kavo tako skuhala in zabelila, kakor navadno pripravljamo žgance. Od tistega dne ne kuha kave in ne pusti, da bi jo drugi kuhali na njenem ognjišču. Kave za zajutrek in zlasti črne kave, ki se v gorah jako priporoča, gotovo nočete pogrešati. Na Tolstec torej ne pojdemo! Takisto nam ne sodi vračati se na Luskovnico, kjer smo počivali predpoldne. Priporočam, da krenemo v drugo stran. Tam najdemo ugodno prenočišče, tam si nabavimo živila za jutri, vidimo med potom nov svet, in na samem prenočišču čudnega moža. —

Vodnikov nasvet sva pohvalila, gospodična glasno, jaz molče, in tovariš se je vdal volji večine. Vodnik mi je povedal ime moža, ki nas bo sprejel pod streho, in jaz sem razveselil gospodično z novico, da bo naš nocojšnji gospodar govoril v štirih jezikih in nam izvrstno postregel celo z uspešnim mazilom za nje otiske; samo premagati bo morala svoje gospostvo

in govoriti prijazno z šestdesetletnim dedcem, ki nosi lesene coklje in raševno suknjo.

Kakor novooživljeni smo se vračali izpod prodov in pečin in krenili okoli gore Konjščice proti jugovzhodu. Pol ure smo prehodili in prišli zopet na zmerno nagnjeno planoto med gozdi in planinskimi pašniki. Pot je bila prijetna, in ni se nam mudilo. Tujca sta često obstala ob velikanskem mravljišču, ali pri bukvi, ki je z grčavimi koreninami opletala razpokano skalo, ali pri smreki častitljive velikosti, in se čudila, kako nje dolge zakrivljene veje, vse s sivim mahom pretkane, segajo do tal daleč okoli debla. Kadar pa smo prišli do pečine, viseče nad stezo, smo jo po stari šegi podprli z otrhlimi koli, da jo gorski škratje ne poveznejo na nas. Prišli smo naposled do krav, ki so na obsežnem pašniku mulile tanko, gosto travo ter se enakomerno otepavale z repom in kratkočasile z glasbo svojih nezglasnih zvoncev.

Bohinjska krava! Kolikokrat smo v prvih dijaških letih zunaj Bohinja čuli ta vzklik v prvotnem in prenosnem, v dobrem in slabem pomenu! Gospod in gospodična sta obstala za menoj in vodnikom, kakor bi vedela, da krava, vedno resna in vedno za svojim koristnim pozivom strmeča, ne pozna nobene šale. Jaz sem stopil nekaj korakov naprej, da tovariše prepričam, kako olikano bitje je baš bohinjska krava. Izborna gospoda iz tujih krajev hodi gledat v Bohinj Savico in lazit na gore. Tam pride povsod s kravami v dotiko. Na tak način spozna krava tuje obleke, obraze in šege in se navadi „občevanja“ ne samo s kravarji in mesarji, ampak i z višimi ljudmi obeh spolov in obeh polut naše zemlje. Tako si je priposestvovala v teku let tisto oliko, s katero se odlikuje pred stranskimi sorodnicami. Bohinjske krave poznajo tudi več sveta negoli njih rogate sestre v nižjih pokrajinah. Nekaj časa so v dolini, potlej se selijo v nizke planine, in poleti na hladne, visoke planine, liki velika gospoda na letovišča. Na visokih planinah, tam kjer ni komarjev, ali kakor poje Vodnik, kjer „od muh daleč je goved“, se jim najbolje godi ob izvrstni paši, ob čistem hladnem zraku in ob lepem razgledu.

celo do sinjega morja. Zato ni čuda, da je bohinjski sir tako sloveč. Dober sir se naredi samo iz dobrega mleka. Olikana krava pa ne more dajati drugačnega nego dobrega mleka. To zahteva že nje kravje poštenje.

Stopim pred čedo. Takoj se mi poklonita dve kravi, katerima je na rogeh poznati, da sta materi mnogim junicam. Ena mi poljublja desnico, druga hkrati levico, ližoč jo s slinanistim, hrapavim jezikom prav nevsiljivo in nehlinljivo. Planinska palica mi je sicer padla na tla, ker jo nisem mogel vzdržati pod pazduho, a to ni motilo krav v njunem prilizovanju.

„Rojakinji pozdravljata rojaka“, zakliče tam zadaj moj tovariš s Primorja. Na to šalo se usuje triusten smeh nadme in nad krave. Šala je pa bila celo kravam predebela; zakaj niso se smejale, ampak prikrade se gibčna junica gospodični za hrbet, ovije jezik prav krepko okoli njene levice, in na pol obuta rokavica se zmuzne v kravji gobec. V kriku, ki je nato nastal, nisem mogel natančno premotriti, ali je tista junica s svojim jezičnim činom hotela gospodično pozdraviti in ji hkrati namigniti, da zavzema bohinjska krava glede na rojaštvo demokratično stališče, ne razločujoč Bohinjcev od Primork, ali je pa na ljubezniv način gospodično namesti brata samo posvarila, da ne smemo smešiti Bohinjcev v Bohinju. Ljubeznivo je pa ravnala vsekako, ker hipoma je izbrusila zaseženo rokavico. Vodnik je rokavico naglo pobral, a ta se je gospici tako zagnusila, da se je ni doteknila. Pristopilo je še nekaj krav, da nas pozdravijo po svoji šegi. A naš vodnik jim je z glasnimi, kratkimi, samo govedi umljivimi besedami pojasnil, da mi ne znamo s kravami občevati po stari bohinjski šegi, in da torej od nas zabadavo pričakujejo običajnega odzdrava s soljo ali kruhom, in razšle so se brez kake nevolje po paši, kjer so neolikane tujce prezirale samopašno in porogljivo, a vendar dostojanstveno.

Ne dolgo potem smo prestopili do čede ovac. Ovce se ne kretajo tako odmerjeno in velevažno kakor krave. Kakor bi trenil, jih je vse polno okoli nas. Enoglasno nezglasno mekečeč naskakujejo od vseh strani, in gospica mora izpodrecati svojo haljo, da

ne bi na nji ostali vonjavi, rjavi sledovi ovčjih parkljev; toda braneč haljo, ni mogla ohraniti brezrokavičnih rok od toplih jezikov in hladnih noskov pritiskajočih ovčic, ki so bile priliznjene v te besede najhujšem pomenu. Naš nosač-vodnik je mahal in suval z rokami in nogami, gospodič vpil v treh jezikih, gospodična malone omedlevala, in jaz sem mislil: vedno bolj smo v manjšini in stiski, in skrajnji čas je izmisliti rešitev, ko ovce udarcev ne čutijo in vseh treh jezikov ne poslušajo. Domislim si še v pravem času, da so ovce tako radosnedne kakor radovedne. Dvignem torej venec planinskih cvetlic, katerega mi je bila gospodična med potom spletla in na klobuk potisnila. Gledali smo krasni venec jaz milo, gospodična osuplo in ovce poželjivo. Jedva sem zalučil venec, kakor možno daleč, se ovce obrnejo in zadrve za njim. Preden se overijo vsaka posebe, da v vencu ni soli niti sočne trave, smo že v varnem zavetju ograjene senožeti, in vodnik nam zatrdi, da se nam odsle ni bati neravnega boja z neumno živino.

Toliko da se je gospodična oddehnila od prestane vojske z ovcami, že me zbada, da sem se branil neviteško, ko sem ovcam žrtvoval cvetlice, ki mi jih je ubrala in poklonila ženska roka. Na toliko nehvaležnost bi se bil moral odzvati z vso gorjansko robastjo našega nosača-vodnika! Ker smo žalitev čuli iz ust mlade rahločutnične ženske, se branímo prijenljivo. Odgovoril sem torej: „Klicali ste, mila gospodična, vse znane in neznane svetnike na pomoč liki mornar v silnem viharju. Tedaj sem se spomnil, da so imeli pomorščaki že po starem rimskem pravu oblast, da ob veliki nevihti v morje pomečejo i najdražje blago, da si olajšajo težo svoje ladje. Z enako pravico sem jaz najdražji venec žrtvoval razljučeni ovčadi, da sem Vas in nas otel iz velike stiske. Prosim Vas, da se novič prepričate, kako drag mi je venec iz Vaših rok. Na tej pisani senožeti je obilno cvetic, in lepše so od onih nabranih v grmovju pod Draškim vrhom. Izvolite pa splesti dva venca, da ne bo nove zamere. Enega ponesem, kakor sem obljubil, na vrh Triglava, da ga tam položim na najvišje teme za spomin; enega porabim,

ko se nam bo zopet vojskovati z neumno živino. Ovce smo sicer premagali; a tu gori imajo tudi kozé in kozle, ki so predržnejši od ovac. Ovce so Vas poljubljale samo na roke, koze se bodo spenjale na usta in lica. To bo stoprav prava vojska.“ —

Takoj je gospodična zdrknila v pisano travo, da nabere cvetočega orožja za novo vojsko, in pomagati ji je moral brat, ki se je tudi bal koz in kozlov. Vodnik je pa modroval: „To pisano, denes lepo dišeče, jutri grdo smrdeče, po največ trdo steblasto in strupeno cvetje je prava nesreča travnikom. Pisana senožet je kravam to, kar pisana mati deci: sama mačeha. Kakor se med nami malo čisla zakonski mož, čegar žena je vedno nakičena in v pisanih trakovih, tako je tudi slab gospodar, kdor ne zatira tega pisanega, strupenega plevela na svojih senožetih. Če hoče imeti mestna gospoda v naših gorah svojih posebnih in samo zase imenitnih zelišč; naj si napravi tu gori svoje posebne cvetličnjake. Nam naj pa priskrbé semen od samih trav, po katerih pridobi krava več mleka in bolj gosto meso.“ — Nikoli nisem bil vnet za rastlinoslovje, in od zelišč, poznam malone samo tiste, ki prihajajo na mizo za obed ali nakit, vendar so bili moji nazori toliko navzkriž z vodnikovimi, da sem začel drug pogovor, zapustivši vodnika in njegovo gospodarsko prepričanje.

Opomnil sem tovariša in tovarišico, da se moramo seznaniti s poglavitnimi posebnostmi čudaka, pri katerem bomo prenočevali, da se nam ne pripeti nezgoda hujša od vseh dosedanjih. Povabil sem družbo v znožje mahovite groblje pod jesenovo senco in zaprosil, naj prizanesljivo poslušajo mojo povest. Držal se bom tistih verovnih zgodovinskih virov, iz katerih sem sam zajemal. To so pa sama ustna sporočila ljudi, ki često bivajo na planinah in čislajo staro planinsko svobodo v dejanju in govorjenju. Tem ljudem ne smemo v zlo šteti, ako nekaj tiste svobode rabijo proti resnici, kadar pripovedujejo planinske dogodbe, kakor nam je to znano iz raznih lovskih povesti. Moja povest sega daleč nazaj v prejšnji rod, in šla je od dedov do vnukov; torej ne morem kaj, ako se je v

teku let morebiti navzela planinske svobode. Jaz sam je nisem našel v nji, a takisto je nisem zasledoval.

Sedli in legli smo na mehki mah. Gospodična je razgrnila cvetice in jela plesti nov venec; jaz pa sem zapalil smotko in pripovedoval takole:

IV.

Mlekojedov krst. Pri Rokovi poroki. Gospod Koljarček. Mlekojed na Bohinjski Beli in pred Valentinom Vodnikom. Koroška povest o dveh jecavcih. Podrta gora. Mlekojedov sokob s Trinosom in posledica tega sokoba.

Gospodar, ki ga posetimo čez eno uro, ako bo dotedaj končana moja povest, se je porodil in krstil v Zgornji dolini bohinjski dne 10. decembra 1799. Ko so ga prinesli od krsta domov, so se vsi jokali, kar jih je bilo takrat v hiši. Novorojenček je vekal po stari pravici, ker ga morajo čuti vse štiri stene, sicer mu Rojenice ne podelé dolgega življenja. Imel je pa tudi tehten povod, da se joče. Zakaj vstopil je v to solzno dolino nekaj tednov prezgodaj, in zatorej gospod župnik pri svetem Martinu ni smel v krstno knjigo, ko je zapisaval ime novorojenčevo, zabeležiti imena otrokovega očeta, čeprav je tega poznal po imenu in licu. Mlada mati je že poprej dokaj jokala. Denes je morala še posebe jadikovati, ker ji niti kumica niti babica nista mogli povedati, na katero ime so krstili nje prvorojenčka. Kumica in babica sta tudi tarnjali največ zato, ker so gospod župnik detetu dali tako ime, kakršnega nista še nikoli čuli, češ, da je s tem prizadeta velika sramota pošteni, trdni hiši: sramota dozdaj nečuvena v Bohinju! In ko so to začule, so se razjokale tudi vse tete prvega in druzega kolena, ki so čepele v sobi. —

Botra-kumica, ki je bila nekoliko gluha, je trdila, da je dete krščeno na ime „Mlekojed“. Vse ženske (moških ni bilo prisotnih) so bile sicer tega mnenja, da si človek z mlekojedstvom prej zasluži nebesa nego z vinopijstvom; a celo najpobožnejša med njimi je menila, da svetnika z imenom Mlekojeda ne pozna ne nebo ne pratika. Manj bogomolne tete in ujne so

pa rekle, da se bo treba pritožiti v Ljubljani pred škofom. Zakaj gospoda župnika je zmotilo francosko brezvestvo, da je dal kršanskemu otroku nekršansko ime samo zato, da se nespodobno pošali nad bohinjskimi kmeti, ki čez vse čislajo mleko, dočim gospod ni Bohinjec in molze manj krav nego majhen kmet. Babica ni bila tako črtežna proti domačemu župniku, ampak tolažila je družice z domnevo, da deček ni krščen na ime mlekojeda. A pozabila je, kakšno je prav za prav tisto neznansko ime. Tarnajoče in ugibajoče ženske je nekoliko pomiril crkovnik, ko je prišel po stari navadi pokušat, s kakim vinom bodo zamočili. — Cerkovnik je razodel, da je dete krščeno na ime svetega papeža Melkijada, čegar god se praznuje denes 10. grudna, in da bi ne bilo dobilo tega v Bohinju dozdaj neznanega imena, ako bi ne bil gospod župnik vezan na svojo slovesno oklicano besedo. Sicer pa to ni nobena nesreča. Sinovo ime je gosposko. Bog že ve, zakaj. Mlada mati in nje ženin sta tolikanj podprta z imovino, da smeta privoščiti svojemu sinu ime, ki presega skromno navado bohinjskega kmeta; in če bo sin nekoč gospod, se bo celo veselil svojega gosposkega imena. —

Kaj pa je bila slovesna beseda župnikova?

Francoski državni prevrat je nesel po Evropi nove svobodne in presvobodne nazore, in nekateri izmed tistih so se vtihotapili celo v samotni Bohinj. Župnik v Srednji vasi je bil o tem docela prepričan, ko je koncem leta 1798. prelistaval farne knjige, da v praznik novega leta faranom raz leco pové, koliko je bilo v preteklem letu porok in pogrebov, koliko se je krstilo otrok in koliko izmed njih ni bilo zakonskih. Ko je župnik vse to povedal raz leco, je svoje ovčice gledé na podatke iz krstne knjige ostro posvaril in naposled oznanil, da se bodo odsle pri fari svetega Martina nezakonski otroci krščevali brez izjeme na ime tistih svetnikov, ki se godujejo na dan otrokovega poroda, in da se bo otrok, kadar bo izbirati izmed več svetnikov, krstil na manj znano ime. Bohinjcev ta novota ni baš vznemirjala, ker nezakonski otroci so jim bili prej in slej redka prikazen.

Novi krstni red se je pa vendar izvršil enajst mesecev in deset dni po njega razglasitvi, in njegova žrtev, edina v tistem letu, je bila Melkijad, naš nocojšnji gazda. —

Sedem tednov pozneje sta se poročila Melkijadova roditelja Rok in Špela, ko je baš njegov vstop v rodbino pripomogel, da sta se Rokov in Špelin oče pobogala zaradi tistih dveh krav, ki jih leto dni poprej Špelin oče ni hotel privreči na doto. Rok je zdaj dobil od svojega očeta kmetijo, od Špelinega doto in balo s kravo in telico povrh, in šli so na grad v Bledu pismo delat. —

Nato so priredili sijajno ženitvovanje. —

Po slovesni poroki so šli ženin, starejšina in svatje v sprevodu godcev in trobcev, piskačev in škripačev v župnišče, da se v farne knjige vpiše poroka, da se krstna knjiga glede Melkijada popolni, in da se po stari šegi povabi gospod župnik na svatovščino. Ko je župnik v knjigo pisal ime Melkijadovega očeta, izusti starejšina tako ponižno kakor poudarno: „Blejci in drugi Kranjci nam oponašajo, da smo samo na pol krščeni. Ali bi ne mogli pri tem nedolžnem otroku krsta dopolniti z drugo polovico in mu dodati ime takega svetnika, kakršnega praznujemo v desetih Bohinjskih cerkvah?“ Župnik je prijazno in takisto poudarno odgovoril, da so Bohinjci sicer premalo pobožni in preveč svojeglavi, vendar jih ima milostljivi škof tako rad, da jim vedno pošilja mašnike, ki znajo krščevati brez vse napake. Melkijadov krst se torej ne da popraviti ali popolniti. Če pa to ime ne ugaja kmetom, naj bo Melkijad gospod. Oče ga lehko zaklada v šolah. Sin se bo dobro učil, kar je pri Bohinjcih kakor gotovo, in kadar bo velik gospod, se bo radoval nad „Melkijadom“ in mene hvalil, da mu nisem izbral takozvanega kmetiškega krstnega imena.

Oče in svatje niso imeli zgodovinskih dokazov, da se deček iz Bohinja gotovo dobro šola. Od župnika takih dokazov tudi niso zahtevali, ampak verjeli so mu nekaj iz spoštovanja do njega, nekaj iz samoljubja, in trdno so si zapomnili njegove besede, češ, da so preroške in pomenljive. Odslej sta oče in mati sinčka

negovala izredno ljubeznivo, in kadar je blebetava soseda spomnila, da ta paglavček malo po strani gleda, je mati vselej odklonila tako sodbo rekoč: „Seveda po strani gleda. V Ljubljano gleda, v Ljubljano! Saj mu je sojeno, da bo gospod, vozil se bo v svoji kočiji."

Oče Rok je pa vzgajal sina po načelih svojega deda: „Otroci so liki žrebeta. Čim več, čim prosteje skače mlado žrebe, tem jakši, tem iskrejši bo potlej konj." Tako je Melkijad rasel v strahu pred Bogom in pred šibo, katera je brezposelno samovala za čelešnikom, in prebival je detinska leta med dobrimi in slabimi ljudmi, med ovcami in kozli, ob žgancih in mleku. Razvijal se je po reklu: mens sana in corpore sano, in možgani so mu bili tako čvrsti, kakor lobanja okoli njih, ki je pretrpela marsikatero bunko v deških dvobojih pod lipo sredi vasi. Brez deških dvobojev pa ni moglo biti, ker preradi so mladi paglavci bodočemu gospodu nagajali pojoč mu za hrbtom: „Mlekojed, krivogled, v kočijo sed'!"

Tista doba je bila za Bohinj jako pomenljiva. Tlaka je do malega nehala z desetino vred. Ustanovili sta se novi fari na Bistrici in na Koprivniku, kjer je bil prvi župnik naš sloveči Valentin Vodnik. Prišel je na Bistrico za oskrbnika vsem železnikom slovečega barona Žige Zoisa vestni, za blagost Bohinja vneti Andrej Koller. Ta bistri in preudarni mož je v naprednem duhu uredil dobavljanje rude in oglja, zgradil namestu potratnih, starošegnih topilnic nov visóki plavž in razširil ter izboljšal izdelovanje železa in jekla na Bistrici in pri Starem kladivu. Pod njegovim vodstvom so se začele urejati bohinjske občinske reči, popravili so se stari kolovozi, da so bili cestam podobni, in stoprav njemu se je posrečilo zgraditi prvo cesto iz Bohinja v Bled skozi Štenge namesto stoletne, težavne tovorne steze, ki je peljala vseskozi ob levem bregu Save in bila tam, kjer zdaj pravimo „v starih Štengah", jako strma, plazovom izpostavljena in sploh nevarna za ljudi in živino. Neumorni gospod je povsodi deloval, kjer je šlo za blagost in napredek Bohinja. Za francoske vlade

je bil nadžupan vsemu Bohinju in tedaj malone vsegamogočen v tej deželici. Andrej Koller je bil majhne postave, in rekli so mu zato v obče „Kóljarček". A kazal se je velikega moža s prislovico do denes ne pozabljeno: „mož se meri od nosa gori". Vse mu je zaupalo, vse ga je spoštovalo, in kadar je kdo potreboval pomoči in dobrega sveta, se mu reklo: „Idi h gospodu"! Vsak Bohinjec je pa vedel, da je ta „gospod" brez pridevka mali gospod Kóljarček.

Redne šole takrat ni bilo v Bohinju. Andrej Koller je pridobil za svojo deco zasebnega učitelja in hkrati je napotil nekaj imovitejših posestnikov, da so pošiljali svoje sinove na Bistrico k njegovemu učitelju. Med tistimi Bohinjčki, ki so se v visokih sobah fužinskega gradiča ali pod velikansko lipo pred njim pripravljali za latinske šole in za gosposki stan, je bil naš Melkijad po materini sodbi najbolj bistroumen, a po učiteljevi najbolj razposajen. Gotovo pa je imel med vsemi najtrdnejšo voljo pogospoditi se.

Dobrih enajst let proste domače in prisiljene šolske vzgoje so privoščili Melkijadu, preden so določili, da je goden za ljubljansko mesto in za latinske šole. Solzno slovo od doma (katera beseda naj pomeni ves Bohinj) in od ljube matere sta mu lajšali neovržna resnica, da se ne more pogospoditi brez ločitve od Bohinja, in živa nada, da pride v mestu med bolj olikane vrstnike, ki ga ne bodo venomer pitali z „mlekojedom". Nekaj dni pred Vsemi svetci je oče Rok na kola pričvrstil podolgovato kripico, podedovano za očaki, vanjo razložil dežice masla in záseke, vrečo povojenega mesa, moke in kruha in skrinjico s sinovo obleko za svetek in petek. Vse to je zadelal s slamo; čez slamo je pogrnil belo prteno rjuho in na rjuho posadil Melkijada in dva druga dečka, ki sta se takisto dala preveriti ali (kar se bo videlo pozneje) samo prevarati, da se nekoč po dolgih izkušnjah in izkušnjavah v šolskih klopeh — pogospodita. Oče Rok je nato opremil kobilo starega bohinjskega plemena s prazničnim komatom in z jermenjem na blesk olikanim ter jo potisnil med težko zakrivljene ojnice. Ko je hlapec kobilo vpenjal, je sédel oče spredaj na kripico.

Za njegovim širokim hrbtom pak segajo desnice treh mater v desnice treh dečkov po slovo, in tri levice pri vozu in tri levice na vozu brišejo solze iz oči. Hlapec je delo opravil in pogladil kobilo po dolgi, gosti grivi. Tedaj je oče počil z bičem, da se je razleglo v tretjo vas, kobila je potegnila, voz je zaječal in zaropotal in potlej dalje in neprestano ropotal po dolini in mimo jezera, ki je utripajoč v tankih valčkih oponašalo solze, ki so se utrinjale malim popotnikom v očeh. Ropotal je voz po spodnji dolini mimo Bistrice, kjer je dobra teta Melkijadu potisnila meden kolač v naročje, dalje mimo Nomenja, kjer so se poslovili od poslednje bohinjske hiše in končno skozi dolge, dolgočasne Štenge v deželo . . .

„Ljubi gospod! Vaše povesti ne bo konca in kraja!“ pravi vodnik glasno in predrzno. „Trda noč bo že tukaj gori, in mi še ne bomo zvedeli, s kakim drobižem je Rok mostovino plačal pred kranjskim mostom. Če mislite povest tako zavlačevati do Melkovih šestdesetih let, potlej bo tukaj gori jesen, sneg nas bo zapadel in zopet skopnel nad nami, in Melko še ne bo stopil v dvajseto leto. To bi vse lehko na kratko povedali . . . celo brez zasmehovanja svojih rojakov.“ — Poslednje besede je vodnik prav zategnjeno izpregovoril.

Vsi smo se smejali vodnikovi resni kritiki. Vendar sta mi tujca dovolila, naj dalje pripovedujem ali opisujem svobodno, češ, da nekoliko zvesta, kakšni so bili ljudje in običaji pred pol stoletjem. Vodnik je molče legel v mah. Obrnil se je pa zdaj tako, da sem videl obe njegovi ušesi od zadaj.

Nadaljeval sem:

Kdor gre po svetu, marsikaj izkusi. Prva izkušnja je doletela naše popotnike kar v prvi vasi zunaj Bohinja, to je na Bohinjski Beli. Na vežnem pragu blizu ceste sta stala zastavna mati in droben deček. Deček je odpiral oči in usta, ko se je proti njemu pomikalo neznano, nedomače vozilo: gorostasna serasta kobila, ki je tolika, da iz nje narediš pet hrvaških; visokoštrleči venomer se gugajoči komat, ki je liki razkladnica kožuharjeva obložen s kožami

od jazbeca, dehorja in lisice; očakovsko, debelo in široko jermenje na kobili, obsuto z velikimi mesingastimi kolajnami in zaponami. Za počasno stopajočo kobilo se trese na težkih kolih spredaj ozka zadaj široka, spredaj nizka zadaj visoka kripica iz rezljanih jesenovih deščic. Spredaj na kripici oblastno sedi velik, širokoplečen mož, ki drži v desnici enostremenen povodec in v levici dolg bič. Na glavi mu sedi nezarobljen, širokokrajen, rjav klobuk z okroglo nizko štulo in rdečim trakom okoli nje. Trup mu za silo odeva do kolen segajoča tesna in s kožuhovino obšita suknja, čez pas vezana s široko, svetlordečo, volneno ovijačo. Noge tiče v ozkih, črnih irhastih hlačah in v dolgih širokih škornjih, in škornji imajo debele, dvojne podplate in ostre podkovice na petah. V koncu kripice čepé na beli rjuhi trije v vsem si podobni dečki zdravih, okroglih lic in bistrih oči, po koncu se držeč kakor sveče in vsi enako glave obračajoč, kakor bi bile na vrvici. Imeli so eden kakor drugi na glavah višnjeve, suknene čepice spodaj obšite z črno janjčjo kožuhovino in na vrhu okičene z čveterokotnim ploščekom, ki se prigiblje na levo ali desno, kakor se je zasukal pestri volneni čop, ki je s takisto šarno vrvico prišit na sredico ploščeka, in niha dečkom do ušes. Oblečeni so dečki v kratke, tesne suknjice s strmostoječim, nezavihanim ovratnikom od domače sive raševine. Iz takega blaga so tudi ozke, dolge na šivu z zelenim suknom obrobljene hlače, ki so pod koleni vtaknjene v dolge škornjice na kveder. Vsi trije so zvedavo gledali prvo nebohinjsko vas, in jako jim je ugajalo, da jih blejska mati in sin gledata tako pozorno; ali da jih celo občudujeta, kakor so si domnevali. Kar blejski sin nekaj povpraša blejsko mater. Ta mu nekaj porogljivo zašepeče na uha, in deček skoči na cesto ter zakliče: „Stric! Napačno ste naložili!“ — „Jezik za zobe, raztrganec!“ se obregne mož na vozu, ne da bi se ozrl na dečka. Mladi Blejec se umakne proti hiši in tedaj zakliče na vse grlo: „Bohinjska teleta se izvažajo pomladi, a Vi ste jih naložili jeseni!“ — V tem hipu plane mladi Melkijad raz voz, pobere kamen ob

cesti in ga zaluči proti veži, v katero je bil smuknil zabavljivec. Zažvenketala je steklenina v vežnem oknu. Naš junak se urno dvigne na voz, in oče Rok švigne z bičem ne po sinu, ampak po kobili. Toda plemenita kobila, od nekdaj vajena samo težke, premišljene vožnje in trdno prepričana, da sama najbolje ve, kdaj je treba hitreje potegniti, si nikakor ne da izbičati svoje značajne hladnodušnosti. Zdaj stopi lastnica ubitega okna k vozu in zgrabi za bič in povodec. Voz obstoji in trop vaščanov ga obstopi. Žena srčno zahteva za ubito šipo dva groša. Bohinjec je hud, Blejska je hujša. Torej oddrgne naposled oča Rok svoj mošnjič in odrine denar. Da bi pa nihče ne mislil, da ga je ženska ustrahovala, ji poda petico za pet grošev, poudarno govoreč: „Tista slepa škrbina ni bila vredna niti počenega groša. Dam ti pa pošteno petico. Saj jo boš skoro potrebovala za hišna okna, če ne boš svojemu paglavcu z debelo leskavko vtepla zapovedi, da v cerkvi in na cesti pri miru pustimo poštene ljudi!“

Kobila je zopet potegnila. Sin na vozu je rekel sam sebi: „Dobro sva jih izplačala!“ Oče ohladivši si jezo se pa za ušesom popraska in misli: „Bohinjec na Bohinjski Beli si brzdaj jezik, dokler drži v Bohinj samo ena cesta, in ta prav po sredi beljanske vasi!“ Ta jako previdna, a prepozna misel se mu je vrinila, ko je čul za vozom prijazne vzklike: „Kar si ženi preveč plačal, dobiš nazaj gredé vrnjeno s počenimi groši!“ Bravcem, ki ne poznajo starega denarja, naj povem, da je nekdaj „počeni groš“ toliko plačal, kakor dandenes „pripeljana klofuta“. —

Moral bi še povedati, kaj je Melkijad izteknil, ko je pri Blejskem jezeru, kjer so napajali, k sebi zvabil in v vodo vrgel lično mačko, ljubljenko stare gospe, ter kake strahove je prestal v Naklem, kjer so nočili; a moramo hiteti. Stopimo tedaj v Ljubljano. Tam pri mitnici na Celovški cesti so se ustavili, da se odrine užitnina. Oče Rok je ponižno povedal, da je ubog kmet, in da nima na vozu drugega nego deset funtov masla v dveh dežicah, šolarsko obleko in detelje in slame, kolikor je potrebuje nazaj gredé

za kobilo, zli užitninar pa ni verjel, da vozi tak mož za tri dečke samo deset funtov masla. Ukaže torej dečkom, ki so sedeli na vozu kakor pribiti, naj se umaknejo. Zdaj otiplje z golo roko in z železnim drogom mnoge stvari, ki so ga jako zanimale. Kmet se izgovarja, da so mu te nepotrebne reči domače ženske skrivaj in za njegovim hrbtom poteknile na voz, in rohni nad dečki, zakaj da mu niso tega poprej povedali. A vse to mu ni pomagalo. Ustrelili so ga za dva goldinarja globe. Ko je mitničar očetu Roku dajal pobotnico, je stari Smuk z Bele slišal naslednji pogovor:

Mitničar: „Huje bi Vas bili pritisnili, da niste iz Bohinja.“

Rok: „Lejte si no! Nisem še bil v Ljubljani, pa me že poznate!“

„Spoznal sem Vas od daleč po kobili.“

„Kaj ne, da se takšne ne vidi izlepa pod našim cesarjem? Dve takšni imam naprodaj. Če mi dobite kupca, zaslužite pošteno mešetarino.“

„Res lepa kobila, a neznansko je okomatana.“

„Da, neznansko lepa je; pa okomatana, kakor se ji spodobi.“

„Ali morebiti tržite tudi s kožuhovino?“

„Tega baš ne; a volne imam naprodaj nekaj centov.“

„Lehko jo boste pripeljali, ko imate kola tako debela.“

„Da, šestdeset centov smem naložiti nanje. Tako močnih kol ne znajo delati zunaj Bohinja.“

„Saj takšnih tudi še nisem videl. To čudno kripico utegnete razpečati tukaj v Ljubljani.“

„Zakaj ne, če se mi dobro plača?“

„Neki gospod kupuje nenavadno staro šaro. Gotovo Vam ponudi za kripico več, nego je vredna, če prav je silno skop. Samo ne vem, kako jo bo spravil v svojo shrambo.“ —

„Najmanjša briga! Pokazal bom, kako se dene vsaksebi.“

„Ali Vas boli želodec, ker ste tako prepasani?“

„O ne! Želodec mi je zdrav in ne potrebuje povoja. Moj pas samo kaže, da sem cel kmet, zemljak!“

„Zato ni bilo treba pasu; saj Vam že na obrazu berem, da ste kmet, cel in ves.“

„Vi že, ker ste bistra glava! A koliko je škricev, ki ne ločijo kmeta od polkmeta ali kočarja?“

„Da, celo potraten kmet ste, ker vozite s seboj tisti težki medičarski dežnik iz povoščenega platna. Ali Vas ne varuje že sam klobuk dežja?“

„Prav ste rekli, da sem potraten. Zato Vas vprašam, ali mi boste, ko se vračam iz Ljubljane, kaj vrnili od tistih dveh goldinarjev, katero sem plačal po nedolžnem?“ —

„Tega pà ne. Drugim računamo štiri goldinarje globe, Bohinjcem samo pol. Mi že vemo zakaj, Vam pa ne smemo povedati, da ne bo zamere.“ .....

Zdaj se oglasi Smuk z Bele, in kličejo soglasno i drugi očetje, ki so imeli na vozeh dijake in živilo, da naj jih mitničar naglo odpravi in vzame od njih tudi samo pol užitnine kakor od Bohinjca! Pravica bodi vsem enaka! Oča Rok je pa nameknil svoj klobub in rekel Smuku: Nismo še rekli poslednje besede. Stopil bom pred doktorja, ki izdeluje naše srenjske pravde. Naredila bova pritožbo, naj imam plačati tudi še dva goldinarja povrh.“

Naš vodnik je obrnil obraz k meni in me srepo pogledal. Da mu ne sprožim besede, ki jo je imel na jeziku, sem poudarno pristavil: „Tako je pravil stari Smuk z Bele nam dijakom, ko smo hodili mimo njegovega doma na počitnice. Ali je vse res, ne vem.“

Vodnik ni izpregovoril, in jaz sem brez skrbi nadaljeval:

Drugo jutro se je vršilo vpisovanje v prvo latinsko šolo. Osma ura zjutraj je bila, ko je bohinjski oča prikoračil v šolsko poslopje, pred seboj tiščeč ukaželjno trojico. Pred ravnateljevo pisarno, tedaj še zaprto, je čakala obilna množ očetov in sinčkov največ kmetskega stanu, gnetoč se proti vratom. Ti čakavci so čuli že od daleč škripajoče udare moževih podkóvic na kamenite plošče hodnikove; in ko je Rok prišel do njih, je vse presenetila krepka postava, še

bolj pa nenavadna oprava starošegnega Bohinjca. To obče zanimanje in čudenje je mož takoj izkoriščal in se prerival proti pisarničnim vratom. Ker je ta napor našel krepak in hrupeč odpor, mož poprosi z najprijaznejšim glasom: „Možje, spustite me predse, jaz sem prišel med nami vsemi od najdalje!“ Takoj se oglasi v drugem koncu skupine suh mož v narečju, bohinjskemu najmanj podobnem, vendar znanem po vsi deželi: „Kaj bi tisto? In prav zato ste prišli najzadnji. Odkod ste prikrošnjali, oče?“

„Kaj treba vprašati? Iz Bohinja sem in pripeljal sem se s svojo kobilo. Krošnjo naj drugi nosijo!“ —

„Že vem, tam iz Bohinja, kjer so velike dote. Če se tam ženiš, doboš na doto kravo s teletom povrh. Svoja teleta pa Bohinjci vozijo v Trst, a ne v Ljubljano, in jih tam prodajajo funt po deset krajcarjev pri mestni tehtnici.“ —

Splošen smeh se je razlegel po hodniku. Oče Rok pa divje pogleda zbadljivca in zarohni nad njim: „Pa se dajva tehtati! Ti pritlikavec nimaš drugega nego vedno suho žlico, nikdar sito, in tisti lončeni bas. Jaz imam pa tri žrebetne kobile, višje kakor tvoja kočura, trideset molznih krav, in“ ... „... In toliko slame, da jo nosiš celo pod klobukom!“ se začuje zopet od onega konca, in obči grohot se podvoji. Naš orjak se raztogoti, razmahne roke in zavpije z glasom primernim svoji velikosti: „Možje, razmeknite se, da dobim v pest in zmanem to človeče!“ V tem hipu čuje za seboj krepak glas in višja oblast ga prime za ramo. Naš Rok se ozre; hipoma sname klobuk raz glavo in zakliče svojim dečkom: „Brž poljubite gospodu roko! To so naš prejšnji koprivniški far!“ — Dečki so točno izvršili, kar je mož zapovedal. Kmetje v obližju se pa spogledujejo, češ, zdaj pride gromska strela na vse, ker je ta zarobljenec duhovnega gospoda vodjo dirnil s psovko „far“. Ta gospod je bil Valentin Vodnik, za francoske vlade vodja višjih ljubljanskih šol. Ker je bil pred leti prvi župnik nove fare na Koprivniku, je dobro vedel, da beseda „far“ v Bohinju ni žaljiva. Prijazno je pogledoval vse tri Bohinjčke pred seboj, povpraševal Roka, katerega je

poznal že od prej, po svojih znancih v Bohinju in mu naposled obljubil, da bodo njegovi dečki vpisani najprvi. Sluga je naredil ulico do pisarne. Gospod vodja je stopal skromno naprej in za njim je korakal oče Rok tako košato, da se mu niti ni račilo sneti klobuka, ko je stopil pred vodjevo pisalno mizo. Stoprav znani glas izmed vrat: „Oče, rejto raz škopnik!“ ga je opomnil, kaj se spodobi. — Tretji vpisani dijak je bil naš Melkijad. Počasi je čital Valentin Vodnik krstni list, kakor da ne verjame črkam, a zapisati je moral ime „Melkijad“ in ne drugače. Nato je pogladil dečka po licu in mu rekel dobrovoljno: „Tvoj krstni patron je sveti papež Melkijad. Verjetno ni, da bodeš ti kdaj papež. Škof pa more postati Kranjec, in zakaj ne bil Bohinjec (Oča Rok je tedaj zrasel za pol glave). Bodi torej priden in poslušen; sicer boš vse žive dni samo mlekojed, kakor so tvoji bratje v Bohinju!“ (Oča Rok se je zdaj sklonil za pol glave.) Gospod vodja je naročil pozdravila do znancev v Bohinju, in Rok je korakal od pisarne glasno vprašajoč, kje je tisti vražji rešetar, da ga potiplje z debelim prstom; a moral si je odgovoriti prosto po Prešernu:

Med njimi, ki so stali brez odmike,
Naš Rok zastonj tam išče zlobno lice
Njega, ki kriv noritve je velike. —

Oča Rok se je še tistega dne poslovil od Ljubljane in domačih prvošolcev. Ti so pa krenili na izprehod po Dunajski cesti, da so tam zopet videli domačo Savo in se ozirali proti domačemu Triglavu, ki jim je bil tako mil in hkrati tako neizmerno oddaljen. Tisti večer je Melkijad prvič sedel pri okrogli mizi dijaškega stanovališča in med tujimi součenci. Stol, na katerem se je izkušal gugati, mu je bil prešibák, soba pretesna; „poštengana“ kaša preredka in premalo zabeljena; a najhuje ga je peklo, da se ga že prijema ime Mlekojed, in da ta zoprni pridevek ugaja celo gospodinji. Sédel je po slabi večerji na klopico v kot in tam je molče in osvetoželjno izbiral součenca, kateremu bo prvemu v svarilni zgled za druge s krepko pestjo dokazal, da se ime Mlekojed tudi v Ljubljani ne sme izustiti brez kazni....

Zdaj se je naš vodnik ne samo obrnil, ampak po koncu postavil ter izpregovoril, ne da bi prikrival svojo nejevoljo: „Oprostite gospod in gospodična, da zopet govorim; a moram vama povedati, da je ta moj rojak (pokazal je tedaj s koncem škornjice name) vso to povest iz trte izvil, samo da smeši in sramoti prav proti četrti božji zapovedi rod, ki je živel pred nami v Bohinju. Saj od vsega tega, kar je povedal, ničesar ni mogel ne videti, ne slišati."

Vstal sem nato tudi jaz in zdelo se mi je, da se mi lica grejejo. Odgovoril sem vendar mirno: Vaša sodba je nagla, in da je krivična, utegnete zvedeti še nocoj. Kar se je takrat godilo, so videli in slišali drugi vere vredni možje, ki niso bili vezani jezik držati za zobmi. Sam stari Rok, kar menda pomnite, ni bil tistih, ki zamolčujejo, česar je srce polno; rad je koga pograjal, rad se pobahal in najrajši pripovedoval, kako se mu je godilo ob prvi vožnji v Ljubljano. Največ svoje povesti sem pa zvedel iz ust starega moža v spodnji dolini, ki je bil zdravih ušes in dobrega spomina ter vrstnik Melkijadov, s katerim še zdaj občuje."

Na to vodnik: „Tistega moža iz spodnje doline poznam in ga spoštujem. Dovolita, tuji gospod in Vi, gospodična, da nekaj o njem povem, kar bodi v posvarilo temu mojemu rojaku (Zdaj je name pokazal že z roko). To je bilo takole. Imel sem pri tistem možu opravek in stopil sem v njegovo kovačnico. Na klopeh pri stenah so sedeli kmetje iz okolice, ki so prišli h kovaču na pogovore, ker je tisti dan dež šel, in nismo mogli delati na polju. Tudi kovač je počival, slonel na naklu in govoril kmetom sedečim okoli nakla. Jaz sem se priril na klop pri durih in z drugimi vred poslušal moževo „prerokovanje". Čudne reči je pravil, kako je hodil po svetu, in kaj je videl v Nemcih in Lahih. Marsikaj je bilo težko verjeti, vendar sem vse verjel, kar je povedal. Saj smo bili vsi Bohinjci! Mi smo pa toliko pošteni, da Bohinjec Bohinjcem ne laže. Kar jame pripovedovati, da je v Korotanu nad sveto Krvjo, kamor so hodili naši stari ljudje na božjo pot, videl goro, ki je višja od našega Triglava. Tega mu pa

kratko ni malo nisem mogel verjeti. Zdaj pa tako sodim; kdor ponižuje Triglav pod tisto koroško goro pri sveti Krvi, ta pa ponižuje ves Bohinj in vse Bohinjce. Prav nič nočem obrekovati, pa vendar rečem, da je tisti mož iz spodnje doline, ki se je toliko izpozabil, da je poniževal Bohinj, morebiti prav tako zapostavljal Bohinjca Roka in Melkijada, ko je temule rojaku pripovedoval o njiju. To pa moram povedati, da nam je tisti mož prav takrat, ko je Triglav poniževal, tako govoril, da ne smemo poniževati sami sebe, in da smo Bohinjci več trpeli po svoji ponižnosti nego po tuji prevzetnosti. Rekel je: „Spoštujmo vsak sam sebe in svoje rojake, in spoštovali nas bodo stranci bolj nego dozdaj. Držimo se stare vere, pravice in šege. Drugim, ki drugače mislijo, ne prikimujmo iz same ponižnosti ali zato, da bi se jim laskali; ampak kadar nam je povedati svojo pravo pošteno misel, jo glasno povejmo, da se bo razumela razločno. Zakaj kdor potaji svojo misel, zataji svoje poštenje.“ To pa ni še tisto, kar sem hotel temule rojaku povedati v svarilo. To bom stoprav zdaj povedal, če boste poslušali.

Mož iz spodnje doline nam je takrat v potrdilo svojega nauka povedal naslednjo dogodbo, ki sem jo prav dobro zapomnil. Pripovedoval je takole: Nekdaj sem dalj časa delal v Ziljski dolini na Koroškem. Tam žive ljudje blizu tako kakor v Bohinju. V neki večji vasi pa prebivajo vkupe Slovenci in Nemci, katoličani in lutrovci. V tisto vas je prišel krojač, ki se je štulil in dobrikal na vse strani. Govoril je Slovencem slovenski, da je rojen Slovenec, in Nemcem nemški, da je pristen Nemec. Če je šel v petkih v gostilno, je najprej posetil katoliško in si dal prinesti v mehko kuhana jajca; potlej je smuknil na ono stran ulice v lutrovsko krčmo in tam užil meseno klobaso. Ljudje so mu kmalu prišli do jedra, in potlej ga nihče ni imel za moža, ne Slovenec ne Nemec, niti katoličan niti lutrovec. Kmalu za krojačem je prišel v tisto vas velik gospod iskat miru pred svetom. Stopil je h krojaču, da si omisli novo obleko. Ta gospod je hudo jecljal. Takoj je zajecal tudi krojač in tolažil gospoda, takisto kakor on jecajoč, da jima je voljno prenašati

hibo, katero jima je Bog naklonil. Gospodu je jako prijal krojač, ki je znal jecavost tako naravno posnemati, in sprijaznila sta se oba jecavca. Često sta se izprehajala po bolj samotnih krajih, da bi ju ljudje ne poslušali in oponašali. Nekoč prijecata v šumo nad vasjo. Kakor bi trenil, ju sreča medved in se pred njima postavi na zadnje noge. Oba sta brez orožja in silno se prestrašita, gospod po gosposko, krojač po krojaško .... Zdaj pa pride božja kazen. Medved je zamrmral in se obrnil v grmovje. Gospoda se pa spogledata in oddahneta od strahu. In kaj se je bilo zgodilo? Jecavemu gospodu se je od samega strahu jezik odvezal, da ni več jecljal. Krojaču se je pa jezik zavezal, in jecal je od tedaj vse žive dni."

Tej povesti je vodnik z zategnjenim glasom pristavil še to: „Med poslušavci te dogodbe je sedel mladenič v gosposki suknjici. Ta je povest o ziljskem krojaču v petih letih tako pozabil, da je denes smešil svoje rojake samo zato, da so ga stranci rajši poslušali."

Imel sem odgovor na jeziku. A bolj prav je bilo, da me je prehitel primorski tovariš, ki je vprašal vodnika: „Ali mar res verjamete, da ni višje gore nad vašim Triglavom?"

Vodnik odgovarja: Vaše vprašanje ni novo. Marsikateri gospod mi je že trdil, da je veliko višjih gora. Nihče me pa ne more siliti, da bi to verjel, kar nihče ni dokazal. Modri možje pravijo, da je največ leži baš v tiskanih knjigah. Mi verjamemo svoje, učeni gospodje naj verjamejo svoje. Oni pravijo, da mi nič ne vemo, ker se nismo učili. Mi pa pravimo, da oni nič ne vedo, ker jim je sama učenost pamet zmešala. Jaz verjamem to, kar so nam sporočili naši dedje in pradedje — pametni možje. Samo tista gora, na kateri je ob vesoljnem potopu obtičala Noetova barka, je za komolec višja od Triglava: vse druge so nižje. Staro ustno sporočilo pripoveduje tudi to: Nekdaj so imele gore vsaka svojega duha in zmaja. Ti so, vojskujoč se med seboj, pustošili in s skalami in prodovi obsipali rodovitni svet okoli gorá, kar se še zdaj pozna po vsem Bohinju. V tisti prastari dobi je zaželela gora

za našim jezerom zrasti nad Triglav. Nje duh jo je napenjal, zmaj je tiščal in vzdigoval skalne skladove kvišku, gora je rastla in že bila tolikšna, kakor Triglav. A Bog tega ni dopustil. Zemlja se potrese, napihnjena gora se razpoči in razvali. Tam vidite kaznovano goro na južni strani Bogatina. Še dandanašnji jo imenujemo „Podrto goro". Tako je ta reč." —

Dočim je moj tovariš zabadavo dokazoval, da stoje na naši zemlji, ne boječ se usode Podrte gore, snežniki, ki so celo trikrat višji od Triglava, sem jaz ohladil nejevoljo nad preobčutljivim rojakom in jel premišljevati usodo svoje podrte povesti.

Res malo ali nič šale ne pretrpe taki ljudje, ki jih vsakdanji napor za svoj obstanek sili, da so vedno resni in v skrbeh. Zatorej me je tudi gori omenjeni mož iz spodnje doline, kateremu sem bil nekoliko prešaljive čudi, često svaril: „Previdno ravnaj, ako že moraš burke uganjati! Ljudje ki so prisiljeni dan na dan delati kakor črna živina, tudi zdivjajo liki živina, če se ponorčuješ ž njimi." —

Takisto nam je uvaževati, da so vsem staroselcem domače šege podedovane rod za rodom ter spomini na njih prednike nedotekljiva svetinja. Ako se predrzneš te njih starine osvetljevati z veselostno svetilko, takoj si vržen na gorečo grmado, čeprav nisi imel nobenega hudobnega namena. Skrunil si njih svetinje in s temi vred njih poštenje!

Čim ožje je človeku dušno obzorje, tem širja mu je osebna razdražljivost. Če imaš s takim človekom opraviti, ne dotekni se njegovih niti njega svojcev do devetega kolena slabosti, ali tistih njihovih svojin, ki ščegečejo tvojo smehovo žilico. Jako težavno je torej govoriti ali pisati po pravilu: ridendo dicere verum.

Najbolj občutljiva in razžaljiva je pa tista gospoda, ki je to bolj po obleki nego po duhu. Majhen narod smo Slovenci, in marsikateri trgovinski popotnik pozna malone vse, ki se štejejo med takozvano zgornjo desettisočino. Morebiti polovica teh veljakov so možje tesne mišljave. Vsi ti v tvojih besedah ne bodo gledali na reč, ampak za njo in pod njo bodo iztikali osebe in osebnosti. Gorje tebi, če takov občutljivi tesno-

mislec po črtanem nosu, po opisani noši klobuka, po označeni navadi, kako se smeje ali usekuje, kako odpira denarno listnico ali se igra z urno verižico, ali sploh po katerihkoli slučajnih malenkostnih znakih najde bodisi najmanjšo podobnost med seboj in osebo, katere smešnost ali podlost predočuješ! Vsa rodbina in prirodbina se bo zaklela proti tebi, in ne opereš si jezika ali peresa, četudi se očitno pokoriš celih sedem let.

Jaz se onda nisem pokoril, ampak vodniku rekel, naj se umakne na ono plat gomile, da ga več ne bodo ušesa bolela, ker si ne dam kratiti pravice osvetljevati tudi temno in smešno plat človeškega življenja. Vodnik je vendar ostal pri nas, a jaz sem nadaljeval svojo povest svobodno.

Šest let je Melkijad pohajal ljubljansko gimnazijo. Vzorno se je vedel, pridno učil, redno in čedno podajal svoje naloge in izvrstno je znal vse, kar je bil vprašan; a vendar nikoli ni mogel razveseliti ljube in ljubeče matere, da bi jo prinesši ji častno šolsko darilo bolj utrdil v nadi, da se bo nekoč vozil v svoji kočiji. Ta „tiha voda“, ki je samo redkokdaj, a onda precejšnje skipela, ni ugajala profesorjem, morebiti tudi zato ne, ker je Melkijad res nekoliko krivo gledal. Vedno so ga imeli na sumu, da ni tako vzgleden dijak, kakor se dela. V tem so imeli nekaj prav, a kriv ni bil dijak, ampak njegovo ime. Melkijad morebiti ni rad strahoval pačivcev svojega imena, a navzel se je v teku let prepričanja, da mora edino sam braniti svoje pravo ime in potrebni ugled med dijaki, ker nikoli ni našel zadoščenja pri tistih, ki so imeli pravico kaznovanja. Najbolj ga je to peklo, da so gospodje, ki naj vzdržujejo red med dijaki, sami smatrali za malenkost, kar je bilo Melkijadu resna, častna reč, in da se je časih celo kateri teh gospodov izpozabil in mesto imena „Melkijad“ rabil besedo, ki je bila vsakomur gladkeje izgovorna in se je vedno rabila za Melkijadovim hrbtom. Tako je bil naš dijak venomer bolj oster nego mil, bolj skriven nego očiten sodnik, da, osvetnik svoje časti, in to ni bilo koristno njegovemu dušnemu razvoju. Kaznoval je najrajši s

samo šalo: z besedo za besedo ali z burko, samo da je mogel razžaljivca izpostaviti občnemu zasmehu. V teku let je v tem načinu kaznovanja dospel do prave dovršenosti, in v tej stroki se je morebiti bolj popolnoval nego v matematiki in francoščini, ki sta mu bili najljubša učna predmeta. Mnogim sramotivcem je prisodil celo telesno kazen, a bil je previden. Čakal je z izvršitvijo tedne in mesce; a vselej je kazen tako izvršil, da mu kaznovanec ni mogel ničesar dokazati. Če je kaznovanec šel tožit, ga je Melkijad pozneje kaznoval tudi zaradi ovadbe. Dosegel je s tem, da ga naposled noben kaznovanec ni tožil, a tudi poboljšal se ni nobeden. Pripetilo se je celo, da je kakov profesor čutil kamen na hrbtu, ali sneženo kepo za vratom, ali da so se mu v jutru mrzlega zimskega dneva pobila okna v spalnici. Storivca niso našli, in profesor je že davno pozabil, da je pred letom dni rekel Melkijadu v sami šali: Mlekojed. Ob takšnih težavah je dogotovil naš dijak gimnazijo (ki se je tista leta končavala s šesto šolo) in prinesel domov izvrstno spričevalo. Jaz in naš vodnik sva pa tega mnenja, da bi bil onda pred ljubo, častiželjno mater položil tudi častno šolsko darilo, da ni bil „Melkijad", ampak bi bil nosil „lepo ime Janez". —

O počitnicah po šesti šoli je bil Melkijad povabljen na neko novo mašo v Bled, kjer se je že onda vsako leto praznovalo več novih maš. Melkijad je bil izvrsten pevec. Kdor je pa pevec in je že dovršil šesto šolo, sme vsaj o počitnicah in na novih mašah nekaj vina piti. Od sijajne, vesele nove maše domov grede stopi Melkijad na Mlinem pri Blejskem jezeru v znano gostilno, da tam pogleda po Bohinjcih, ki bi morebiti ž njim vred popotovali skozi dolgočasne Štenge proti domu. V pivski sobi ga nagovori kmet Trinos, edini Bohinjec, z malomarnim pozdravom: „Mlekojed, pojdi pit!" Naš dijak se naglo obrne, ne da bi odzdravil ali po stari šegi odpil in Trinosu nalil. Zakaj tikati šestošolca ali prav za prav sedmošolca je preveč nespodobno, in kdor je bil v ponedeljek mesojed, noče biti v torek mlekojed. Najteže pa prenese ogrdo, kdor je malo spal in snoči toliko pil, da

ga denes lasje bolé. To zahteva osveto. Sramota se vračaj s sramoto!

Trinos je bil dokaj trden kmet v spodnji dolini bohinjski. Hišni priimek „pri Trinosu" je pridobil že njegov oča, ki se je izprek gorá priženil v Bohinj, a popolnoma zaslužil je ta pridevek stoprav naš Trinos, ker je marljivo zlasti s temeljitim vinstvovanjem na to deloval, da njegovo obličje čast dela hišnemu imenu. Uspeh je bil očiten, in sosedje so rekali med seboj: Kar je Triglav med gorami v Bohinju, to je Trinosov nos med nosovi. Sicer je pa Trinos pridno kmetoval, v miru živel s sosedi in bolj potuhnjeno nego voljno slušal svojo osorno ženo. Red v vseh rečeh je ljubil nad vse. Zlasti redno je hodil vsakih sedem tednov po opravkih v Bled. Ob takih rednih prilikah je v ponedeljek zjutraj zarana napregel svojo kobilico, in ta ga je potlej v sredo pozno zvečer domov pripeljala utrujenega od njegovih opravkov. Poglavitni opravek mu je bil ta, da je v Bledu tri dni zaporedoma popival. Zakaj piti je moral, a v Bohinju ni hotel sosedov pohujševati, ali svoji ljubi ženici dajati povod, da bi ga zabadavo zmerjala ali vlačila iz krčme. Denes je bil torek, to je drugi dan Trinosovih blejskih opravkov, in če se hoče Melkijad ž njim v Bohinj voziti, mora čakati do večera prihodnjega dne. A Melkijad neče čakati, marveč osvetiti se hoče nad Trinosom, in to še denes.

Dočim je Trinos v gostilni pil in pel, sta Melkijad in gostilniški hlapec hlevnik zunaj pred hlevom skovala ta naklep: Hlevnik takoj vpreže Trinosovo kobilo pred njegovo kripico, in dijak se bo takoj z njo odpeljal v Bohinj. Kobila pa mora vsaj ob osmih zvečer zopet stati v hlevu na Mlinem, ker je Trinos redoljuben mož. Ves dan namreč pije, ne da bi se ozrl na konja in voz. Točno ob desetih zvečer, ko jame krčmarica pivce iz hiše goniti, pa pride hlevnik v pivnico, prime Trinosa pod pazduho in ga spravi v konjski hlev. Tam Trinos kobilo potiplje in pogladi in potem leže poleg nje v postlano slamo. Torej mora biti kobila že ob osmih v hlevu, da bo kmet ob desetih na nji otipal, da je nakrmljena in da sope popolnoma nesumno.

Hlevnik in Melkijad sta previdno ravnala; dobiti je bilo samo še zanesljivega človeka, ki bo konja točno in brezkvarno postavil nazaj v Bled. Odzvonilo je poldne in že se obrača kobila raz cesto na Trinosovo dvorišče.

„Kaj pa ti delaš z našo kobilo?“ zavrešči stara, šepava, dokaj povaljano oblečena žena.

„Ali sem prav prišel k Trinosovim?“ vpraša naš dijak skromno in mirno.

„Kaj se boš šemil?“ zakriči osorna žena. „Ti si tisti krivogledi Mlekojed, in veš tako dobro kakor jaz, kje je doma naš pijanec.“

Ta iskreni pozdrav je Melkijada potrdil v veri, da je njegov načrt za osveto docela opravičen. Odgovori torej glasno: „Če sem prav prišel, pa sedite na voz in se odpeljite na Mlino. Tam v krčmi pri mostu Trinos kmetijo prodaja nekemu Bolčanu.“

Kakor bi trenil, sede žena na voz, kakršna je bila, in obrne kobilo nazaj proti Bledu. Melkijad pa gre dalje svojo pot v svesti si, da je kobilo izročil najbolj zanesljivi osebi.

V zvoniku farne cerkve v Gradu pri Blejskem jezeru je bila ura deset, a tedaj ni bilo krčmarici treba izganjati pivcev, in nje hlevnik ni imel posla ne s Trinosom niti z njegovo kobilo. Na Trinosovem domu v Bohinju so pa devali spat nepomirjenega gospodarja, ki še vedno rohni nad krivogledim Mlekojedom in izmišljenim Bolčanom; in ko je bila drugič deseta ura, je že po vsem Bohinju raznesena novica, kako je Trinoslja rešila kmetijo, kako je pogorel nje možu tretji veseli dan, in kako pretkano se je osvetil Melkijad. —

Zdaj pak se je ost obrnila, ker Trinos je bil tudi izmed tistih ljudi, ki vračajo šilo za ognjilo. Čez malo dni se je ukradel natihoma in brez kobile skozi Štenge. Ni šel samo do Mlinega za redno vinsko trgovino na drobno, ampak izreden opravek ga je peljal gori na Blejski grad. Tam je pred sodnim komisarjem natanko in po resnici povedal, kako sramoto mu je natvezal tisti hudobni, ošabni Mlekojed. Sodni komisar, še mlad gospod, je vzel Melkijadov čin za kočljivo, a brez kvara

izvedeno dijaško šalo. Trinosu je sicer obljubil, da bo dijak primerno kaznovan, sam pri sebi je pa menil, da bo zadoščal ustni ukor. Drugi teden pride komisar v Bohinj, kjer dozdaj še ni bil. Tudi Bohinjci so ga malo poznali ker je stoprav pred malo mesci nastopil službo na Gradu. Komisar poseti Roka, Melkijadovega očeta. To se je kmetu zdelo nekaj sumno, ker dozdaj ni bil še noben posvetni gospod pod njegovimi strehami. Čim bolj je bil gospod uljuden, tem bolj je bil kmet nezaupen in niti premeknil se ni od skednja, kjer je imel mlatiče, da bi gospoda peljal v hišo za mizo. Mlatiči prenehajo mlatiti in se zijavo zagledajo v komisarja, ko je Roka vprašal. ali bi mu mogel preskrbeti osla za ježo na Koprivnik.

Preden stari Rok ubere umesten odgovor, se oglasi mlad mlatič iz skednja: „V Bohinju nimamo oslov, sam svoj osel boste morali biti, če hočete jahati na Koprivnik."

Mlatiči se namuzajo in spogledajo med seboj, ne da bi zapazili, da je gospod malo zardel za mlatičevim preživinoslovskim vzklikom, katerega je oče nekoliko oblažil, izrekši, da v Bohinju res ne redimo oslov in mul.

Gospod dalje vpraša kmeta: „Kje imate mladega gospoda Mlekojeda?"

Mlatiči stoje in molče. Stari Rok se oblastno ozre v ozadje skednja in zakliče porogljivo; „No, odgovori! Ta gospod tukaj po tebi vpraša."

Oglasi se zopet prejšnji mlatič osorno: „Denes nisem gospod, ampak mlatič; in če me kdo z Mlekojedom ogovori, se mu odzovem s cepcem."

Na ta lesoslovni odziv se gospod komisar obrne proti cesti in kmeta poprosi, naj ga spremi čez dvorišče. Ko sta bila sama, mu reče gospod: Nikar ne mislite, da sem namerjal žaliti Vašega sina, ki se baje prav dobro uči. Do denes ga nisem videl, nikar še slišal, da bi mu bilo drugače ime nego Mlekojed. Premalo časa sem še na Gradu, in morebiti celo ne veste, da sem novi komisar."

Kakor bi trenil sname Rok slamnik raz glavo; a takoj ga zopet pokrije, ko je gospod izrekel željo,

da bi ga dijak, kateremu se mlačva prav za prav ne spodobi, spremil na Koprivnik, da mu tam nekaj piše. „Malo bo dela, in ne bo žastonj.“

Kmet se popraska za ušesom in jeca: „Bi že bilo, saj zna pisati. A sosedje bi rekli, da je opravljal službo biričevo, ali da je kaj pisal, kar bo kmetu na kvar. Zatorej ga Vam ne morem posoditi, in kadar boste zopet potrebovali pisarja v Bohinju, ga pripeljite s seboj.“

Kmet se je obrnil sredi dvorišča nazaj, gospod je stopil na cesto, in mlatiči so zopet prijeli za cepce, na tihem sodeč, da sin in oče nista prave pogodila.

V soboto prihodnjega tedna je stal Melkijad pred komisarjem v sodišču. V nedeljo potem je pa Trinos v gostilni na Bistrici tako govoril sosedom čakajočim popoldanje službe božje: „Tisti novi komisar, ki blizu tako govori kakor Čiči, kateri prodajajo kis in bruse, je ostro izpraševal mene in hudo podajal študenta. Ta se je pa tako premeteno branil, da sem se kar pomikal proti durim, da ne bi še mene malo priprli. Ko sva vse povedala, kar je hotel poslušati, ni dal nobenemu niti črhniti ne, in zamislil se je, ne da bi kaj pogledal v tiste svoje črne knjige, ki so ležale pred njim na mizi. Potlej je vstal in rekel takole: „Grbavi, hromi, slepi in nemi nesrečniki voljno trpé vsak svojo nadlogo. Vi, mladenič, ste pa zdrav, nepohabljen, in hodite v višje šole; vendar se niste priučili potrpljenja z uborno malenkostjo, katero Vam prizadeva priprosto pačenje Vašega nenavadnega imena. Pozvedel sem celo, da ste brzousten in oduren človek, ter da mnogo huje zbadate svoje bližnjike, nego se oni šalijo z Vami. Temu vzrok ni toliko Vaše ime, kolikor sta oče in mati, ki Vam dajeta potuho, in nista na Vas nikoli pokladala tiste blagodejne šibe, ki novo mašo poje. Človek drvenega vedenja Vašega se kaznuj takisto drveno. Zatorej sem Vas obsodil na deset palic, iskreno želječ, da bi popravila naša leskovka, kar je zamudila očetova.“

Tako je govoril komisar. Mlekojed je prebledaval prav tako, kakor jaz tedaj, ko je prišla moja starka pome na Mlino. Smilil se mi je revež. Vse sem mu

odpustil, prosil sem zanj in rekel, da nič ne zahtevam za pot in potrošek. Nič ni pomagalo; pošteno je birič odmeril, kar je sodnik prisodil, in odšla sva z Grada. Meni je bilo žal, da sem ga zatožil; njega je pa bolelo. Tak človek nima tako utrjene kože kakor mi, in ker se ne moti z vsakdanjim delom, ga taka sramota hudo peče v srcu, vsé huje kakor nas."

Počitnice so minile, in Melkijad je vstopil v sedmo šolo. Čez nekaj dni pa zvedó v Ljubljani, kaj so Melkijadu naložili na Gradu in moral je slovo dati šoli in Ljubljani. Vrnil se je domov. Oče je klel, mati jokala, sin obupaval. Nastopili so mu žalostni dnevi, polni kesanja in zasramovanja. Oče je silil, naj gre sin v samostan, da ga nihče ne vidi več. Mati in sin sta rekla, naj bi kmetoval. Oče je pa na take besede zarohnel: „Izprijen dijak ni bil nikoli dober kmet! Katera poštena ženska se bo omožila s kmetom, ki ima tako neznansko ime? Če ostane ta izgubljeni sin na domu, se bo naposled premenilo staro, častitljivo, hišno ime; in tam, kjer se v Bohinju použije največ mesa, se bo rekalo „pri Mlekojedu!"

Čez leto in dan je Melkijad očeta preprosil, da mu dovoli prostovoljni vstop v vojake, in nekdanji dijak je izginil iz Bohinja. Vojaško suknjo je nosil samo pol leta. Odslovili so ga, ne ve se prav, ali zato, ker je bil nesposoben, ali zato, ker se je sam delal nesposobnega. Ni se vrnil domov, ampak odšel křižem sveta, in nad petintrideset let niso zvedeli, kje se potika, in ali še živi. Umrla sta mu med tem oča in mati, brat je prevzel dom in se oženil. Nekaj let so se že bratovi otroci v večerni molitvi spominjali rajnega strica, za čigar grob nihče ne ve, kar se ustavi pred hišo tuj voz z velikimi kovčegi, in z voza stopi sivolas gosposko oblečen človek. Komaj so se spoznali Melkijad, brat in nova gospodinja na očetnem domu.

Melkijad se je nastanil pri bratu v posebni sobi. Živel je tam ob svojem trošku bolj gosposko nego kmetsko in dobro se pogajal z domačini in sosedi, zlasti pak z vaško deco, za katero je imel vedno po polno dlan knjižic, podobic in mediva. Pomladil se je

stari mož v domačem kraju ob spominu detinskih let in med drugim rodom, ki je že davno pozabil Melkijadovo potvarjeno ime, njegove zbadljive psovke in prešerne burke.... Nekoč se sporeče z jetrvo in čez blizu štirideset let ga dirne v ušesa malone pozabljeno ime: Mlekojed. Takoj se preseli v drugo hišo ter bratu zapové, naj mu ali izplača tistih dvanajststo forintov, katere ima po očetovi oporoki dobiti, ako se kdaj domov povrne, ali pa zgradi to hišo na planinah, katero bomo skoro videli. Brat se je odločil za hišo. Melkijad prebiva v nji že tretje leto.... Lani sem ž njim občeval, ko je bil po opravkih pri mojem očetu, in tedaj sem mu obljubil, da ga posetim za nekaj dni v njegovi „akademiji“, kakor je takrat imenoval svojo puščavo. Če denes stopim čez njegovo prag, se odzovem tistemu povabilu.

Vodnik je pripomnil, da je z Melkijadom v rodu v daljnem kolenu, in da je ta njegov stric na glasu, da je nekoliko prismuknjen, ker je časih čez mero vesel in prijazen, časih brez vzroka puščoben in togoten. Na zimo hodi v tuje kraje, a nihče ne zve, kam; na pomlad se zopet vrača domov, in potlej nabira po gorah zeli in kamenov, odklanjajoč vsako družbo. Kar je našel, nikomur ne pokaže, a vse odpelje v tuje kraje. Kje in kako je živel toliko let, nikomur ne pripoveduje, in kdor ga o tem kaj vpraša, slabo naleti. Kadar je dobre volje, pride med ljudi in rad se pohvali, kaj ve in zna. Če ga pohvališ, pa takisto slabo naletiš, in mož se zadere vate: „Kaj hvališ, teleban, reči, ki jih ne poznaš?“ Melkijad sploh ne dopusti ne hvale, ne prerekanja, niti najbolj blagohotnega tujega sveta. Na to torej pazimo, in dobro se nam bode godilo pri njem.“

V.

Naš prihod v Melkijadovo hišo. Cvetličnjak Pokažena večerja. Čaj. Mlekojedova povest o beraču Cvajarčku. Mlekojed vojak. Dovršek rednih opravkov Trinosovih. Mlekojed odide od nas.

Bližali smo se puščavnikovi hiši in bilo nam je dobro znamenje, da se dviga dim nad sleme. Prišli

smo pred lično zidanico. Na pragu je stal velik mož golorok, opasan z belim, do tal segajočim prtom, na nogah je imel lesene cokle in na glavi ponosen, velik slamnik. Postava mu je bila vitka in ravna, lasje sivi, lice okroglo in bledo, čelo gubavo, oči rjave in bistre. Sprednje zobe je imel še vse. Stopil sem pred družbo, in mož mi je roko stisnil prav presrčno. Predstavil sem tovariša in opomnil, da gospodična lože govori laški nego slovenski. Takoj se je v možu zbudil stari Kranjec, ki se rad pobaha s tujimi jeziki. Vprašal je gospodično v nagli laščini, ji jeli znan vojaški zdravnik njenega priimka, ki je bival okoli leta 1820 v Ljubljani. Ko mu je povedala, da je to bil njen oča, jo kar objame izrekši, da mu je bil ta gospod blag in nepozaben dobrotnik. Povedala mu je tudi, kdo in od kod je njena mati. Melkijad pak z genljivim glasom pristavi, da je v davnih, mladih letih poznal tudi nje mater, ki je bila onda še v otročji dobi. A beseda se mu ustavi ... Mož se zamisli in gleda nekaj trenutkov strmo predse. Potlej se kvišku zgane in čelo se mu razjasni. Seže nam vsem zopet v roke in reče z mlim glasom: „Oprostite, da sem star in neokreten, in da me časih omamijo spomini na mlada leta. Oprostite dalje, da vas ne morem dostojno pogostiti. A vse, kar moja hišica premore, vse vam je na razpolago. Moji gostje boste denes in jutri, in ne izpustim vas, dokler se ne naveličate.“ Bralo se je možu na obrazu, da je tako mislil, kakor je govoril. Mignil je vodniku, naj stopi v hlev, kravo opravljat; nas je pa posadil za mizo pod hišnimi okni, koder je krasen razgled na planine in v dolino. A ni nam pustil uživati razgleda, temuč naglo je prinesel dobrega vina, belega kruha, presnega masla in svežih rdečih jagod ter lične krožnike in prtiče. Kdo bi bil kaj tacega pričakoval gori pod Triglavom!

Sonce je že nizko stalo ob vrhovih Mševega vrha in Tôlstca, ko vstanemo od kosilca. Melkijad pozove vodnika, da stori gospodični vse točno, kar mu bo zapovedala. Hkrati poda gospodični bel predpasnik in jo poprosi, naj nam priredi večerjo po svoji umetalnosti, ker se ne spodobi, da bi moški kuhal, kjer

je ženska pri hiši. Mene in tovariša pa odpelje od hiše in hleva na bližnji in daljni rastlinjak, kakor je imenoval dva s kamenim plotom ograjena vrtova. Vsi smo se molče vdali moževi volji vedoč, da ne prenaša prigovora.

Premišljal sem, kakšna bode večerja. Zakaj gospodična ve, s kakovo juho so se ukvarjali stari Špartanci, ne pozna pa juh, ki gredo v slast našim vrstnikom; imenovati zna cvetke na trati in tiste, ki jih razpostavljamo po sobah, neznana so ji pa zelišča, ki jih rabimo v kuhinji; učila se je z vnemo kemije in celo anatomije, ne ve pa, kako se pretvarja zajec v pečenko, in kako naj se razreže piščanec. Skoro me je Melkijad napotil na druge misli. Pravil mi je, da mu je rajni Valentin Vodnik vcepil veselje do mineralogije, in da se je pri rajnem profesorju Hladniku, ki je bil imeniten učenjak, z vso vnemo učil botanike. Hkrati se je čudil, kako sva mogla jaz in tovariš završiti gimnazijo ob tako nedostatnem znanju prirode, in grajal je sedanje dijake, ki baje bolj poznamo podobe na ščitu Ahilejevem in gore na mescu nego podobe rastlin, ki nam krasijo zemljo in podajajo živež, ali tvarino zemlje, na kateri lenobimo. Dolgo nama je razkladal posebnosti in imena svojih redkih in strokovnjakom imenitnih zeli, da so mi bila ušesa polna, a glava prazna. Toda moral sem poslušati in se delati, kakor da so mi njegove zeli nad vse zanimive, da ne bo zamere.

Prišel nas je vodnik klicat k večerji „na koruzne žgance z mlekom“. Naš gazda se razljuti, kakor da bi mleka niti videti ne mogel. Vodnik se ponižno zagovarja: „Bil je pač v čumnati planinski zajec iz kože dejan in s slanino pretikan; a čakati bi morali nad tri ure, preden se táko trdo meso skuha in potlej še speče. Tam so tudi visele tri gozdne jerebice; trajalo bi takisto nad tri ure, preden jih tako snažno oskubem, kakor je bil zajec, in preden se potlej skuhajo in opekó. Zatorej se nisva doteknila teh dragih reči, ampak rekel sem, da so na gorah žganci iz koruzne moke najboljša jed. Gospodična je bila sama radovedna, kakšni so žganci. Na to sem jih skuhal in z

maslom zabelil. Zajec in tiči naj pridejo jutri na vrsto; saj ste prej rekli, da pričakujete vsak trenutek gospoda iz Zagreba."

Jaz in tovariš sva čula na to izmed besed, ki so grmele iz gazdovih ust na ušesa vodnikova, marsikatero novo, ki se ne nahaja v naših slovarjih; a nočem jih objaviti, ker imamo že zdaj preveč takih, ki bolj zanimajo kazenskega sodnika negoli jezikoslovca. Sedli smo naposled k žgancem. Gospodična je menila, da znana ji laška polenta ni slabša od žgancev; a mi drugi smo vsak zase in molče sodili, da se je maslo prismodilo. Nihče ni zinil žal besede, in za vodnika je ostalo veliko večerje. Po obedu nas je obhajala tista vesela zadovoljivost, ki pospešuje prebavljanje. Naš gazda je bil prijazen, dovtipen in tako duhovit, da smo vsi pozabili, da nosi lesene cokle. Naposled nam skuha veliko mero čaja in ga vlije v skledice. Potegnem iz vodnikove vreče steklenico slivovke, da prilijem nekaj kapljic v vonjavo tekočino. Gazda pa strastno prime za steklenico in bolestno zakriči: „Nikari žganja na mizo! Za Boga ne!"

Odgovorim mu, da to ni navadno žganje, ampak pristna sremska slivovka. Toda mož ne izpusti steklenice, marveč odgovori, da jo vrže ob tla, ako je takoj ne spravim v vodnikovo vrečo. Udal sem se.

Mož se umiri in dlje časa zamisli. Potlej gre iz hiše gledat, ali vodnik že spi zunaj na hlevu. Ko se je o tem prepričal, zaklene vežne duri, prisede k nam, in jame mirno govoriti: „Oprostite mi, da sem bil tako sirov. Hribovec, ki živi med hribovci, se često zapozabi. Da me pa ne sodite napačno, vam povem svojo povest o žganju, in potlej boste razumeli, zakaj sem tako zabesnel, ko sem zagledal vašo čutaro. Povedal te povesti nisem še nikomur in dolgo sem premišljeval, ali jo smem razkriti vam. Odločil sem se. To pa prosim in gotovo pričakujem, da o moji povesti molčite kakor zid. Govoril bom nemški, ali če želite, laški, da me ne more razumeti, kdor bi morda poslušal zunaj pod okni . . . Vsi smo obljubili molčanje, in mož je povzel besedo. „Vstopil sem v Ljubljani po dovršeni šestletni gimnaziji v prvo leto modroslovja,

kar vam je zdaj sedma latinska šola. Čez štirinajst dni sem moral šolo ostaviti, ker sem o počitnicah nekaj zakrivil, kar se je meni zdelo pametno in pravično, pa je bilo kaznivo. Potem sem se doma v Bohinju potikal do druge zime. Lotila se me je tačas bedasta, in ker bedasta, zato nepremagljiva želja, da naj grem prostovoljno v vojake, da tam dosežem slavo in dostojanstvo, kakor so jo tedaj dosegli nekateri Slovenci kmetskega stanu. Izbral sem si za odhod najmanj primerni dan v letu; a meni je ugajal, ker sem želel potovati v Ljubljano ob takih dnevih, ko me bo srečevalo najmanj ljudi.

Na Sveti večer leta 1818. se poslovim od očeta in matere. Bilo je že o mraku, ko na poti blizu Nomenja (to je prva vas v Bohinju, če prideš z Bleda) doidem starega znanega berača. Ta berač je prihajal blizu vsako leto v Bohinj. Nosil je vrečo s kožami od zajca, vidre, dehorja in kune, kakor jih je navadno skupoval, in hkrati je prosil usmiljenih ljudi „cvajarčka“; če nimajo cvajarčka, pa „krajcarčka“. Zato se ga je prijel in držal priimek „Cvajarček“. Ta Cvajarček mi potoži svojo bedo, da na tako svet dan ni še užil nič toplega, in da ne ve, na kateri klopi bo prenočil, ako sploh pride do klopi v topli hiši. Debel sneg je ležal po polju in mraz je pritiskal. — Berač se mi je zasmilil, a hkrati se spomnim svoje reve in zdihnem: „Ako bi jaz v Vaših letih nosil take težave, kakor jih moram zdaj, želel bi si smrti.“

„Tudi jaz si želim smrti“, odgovori berač milo, „a smrt beži pred menoj.“

Tedaj se v meni zbudi tisti nagajivi duh, ki mi je bil tolikrat v zlo, da odgovorim brez pomisleka: „Nič ni lažjega nego ujeti bežečo smrt. Tu nate desetico! Kupite si zanjo žganja v gostilni na Nomenju. Izpijte tisto žganje duškoma in idite dalje skozi Štenge v tej jasni noči. Tam blizu takozvanega „Beraškega studenca“ boste opešali in sedli v suhi sneg, da si odpočijete. Zadremali boste. Sanjalo se Vam bo, da Vam je toplo, da uživate slastno jed, da pred Vami gore lučice božičnih jaslic, in naposled zmrznete v najprijetnejših sanjah.“

Berač je hvaležno sprejel moj dar in molčé sva korakala dalje po ledeni, polzki cesti. Stopiva v gostilno in sedeva, jaz za mizo, berač na klop pri durih. Jaz si ukažem vina, berač pomoli krčmarici srebrno desetico starega denarja in prazno čutaro, proseč dobrega žganja za vso desetico. Žena mu prinese čutaro nazaj, berač se obrne k peči, in čul sem, kako je lukal iz čutare. Potlej je naglo vstal in odšel, toliko, da nam je voščil lahko noč.

Ostal sem v krčmi čez noč in se z vinom poslavljal od krčmarja, ki mi je bil ljub znanec iz dijaških let. Drugo jutro je bil Sveti dan. Pozno sem vstal po slabem spanju, in bilo mi je hiteti, da pridem do desete maše na Bohinjsko Belo. Pot je bil žalosten, ker sem mislil na dom in na slovo od poslednjega znanca in od zadnje hiše v Bohinju. Težavno sem stopal po ledeni, hudo izvoženi cesti in nikoli nisem prav vedel, kje sem; zakaj na obeh straneh ceste me je spremljala nad seženj visoka, strma stena prvotnega in raz cesto nakidanega snega. Ko pridem v Štangah do tako zvanega Beraškega studenca, se stena odpre na južni strani, kjer teče Sava. Ozrem se na ljubo, bistro Savo, katere še nisem videl to jutro, čeprav sem že dolgo čul nje šumenje od blizu. Na nje produ zagledam otrplega moža. Dolge škornje so obrnjene proti Beraškemu studencu. Truplo, znak sloneče v snegu pod cesto, je ogrnjeno z obnošenim, oguljenim, meni dobro znanim plaščem, in na glavi mu v čelo potisnjena čepi tista luknjasta, s petelinjim perjem obdana klofeta, ki je bila značilna za berača Cvajarčka. Ostrmel, okamnel sem, in vest mi zakliče: To je Cvajarček, in ti si ga umoril z žganjem!

Spustil sem se v tek, in zdelo se mi je, da me podi sam Cvajarček z gorjačo v koščeni, ledeni roki. Pešal sem, a vest mi je novič očitala umor in me novič podila mimo ljudi, mimo cerkva in vasi, in stoprav zvečer sem stopil v toplo sobo in pred ljudi. Zbolel sem na prenočišču, in ljudje so rekli drugi dan, da sem blêdel. Kaj sem govoril v blodnji, nisem zvedel, niti hotel vprašati. Trdni moj život je premagal bolezen, in čez tri dni sem se oglasil pri vo-

jaškem oblastvu. Niso me hoteli potrditi, ker preočitno sem jim gledal navzkriž, sicer sem bil popolnoma sposoben. Vaš oča, gospodična, pa je preprosil gospodo, trdeč, da se očesna hiba, ako jaz dovolim, temeljito odpravi z neopasno operacijo, in da bi bilo škoda odvračati me od stanu, do katerega imam veselje, in kateri mi obeta lepo bodočnost. Bil sem končno sprejet. Vojaški zdravnik mi je potlej nekaj malega v levem očesu prerezal, in videl sem prvič v življenju ter gledam še danes pravilno, kakor drugi ljudje. Zdaj prvič sem se zadovoljno ogledoval v zrcalu; brez strahu sem gledal vsem ljudem v obličje; in kadar so me gledali drugi, jih nisem sumničil, da se spotikajo nad pogledom, ki je bil vražnim babam toliko uróčen; ampak zazdevalo se mi je, da me radi gledajo, in da sem jim morda celo zal mladenič.

Radost nad pravilnimi očmi čez malo časa zagrené spomini na mrtvega Cvajarčka.

Vadil in uril sem se vsak dan. Zvečer sem legel spat ves utrujen. V spanju se mi je prikazoval berač, stoječ pred posteljo in žugajoč z grčavo palico. Zbudil sem se, in nič nisem videl. Zopet sem zadremal, in prikazen se je ponovila. Vstal sem drugo jutro nespočit in nesposoben za težko delo. Vidno sem hujšal; drugi so rekli, da od domotožnosti; jaz pa nisem smel povedati, zakaj. Končno se mi je berač prikazoval tudi podnevi in žugal smrt za smrt. Nekoč se vežbamo na ledini pred vojašnico. Beračeva pošast s tistim strganim plaščem in z našemljeno klofeto stopa mimo mene, kažoč name s palico. Planem iz vrste in vržem pošast ob tla. Tovariši me naglo primejo, jaz se predramim iz omame, in od tal se pobira gospod ravnatelj modroslovja. tisti, ki me je izključil iz šol. Drugič sem tako na tla podrl profesorja iz šeste šole, ki se je nekdaj norčeval iz mojega imena. Napadel sem svojo poslednjo dijaško gospodinjo, svojega desetnika, in nekoč na straži stoječ z bajonetom prebodel kodra, ki je bil ostrižen po levovo To je bil moj najhujši zločin, ker ta pes je bil last zelo visokega gospoda. Zaradi takih in enakih napadov sem bil večkrat kaznovan. Naposled, ko sem končal tistega psa,

in bi bil moral pretrpeti kdovekaj, se me usmili in v bolnico pošlje polkovni zdravnik, Vaš oča, gospodična! Dolgo so premotrivali in se med seboj prepirali zdravniki in višji častniki, ali sem blazen, ali se blaznega delam. Naposled dožene Vaš gospod oča, da so me odslovili od vojaške službe za vselej. Slekel sem vojaško suknjo, ki sem jo nosil blizu pol leta in vedno teže prenašal. Kam naj krenem zdaj? Trden mi je bil sklep, da ne mimo Beraškega studenca, da ne nazaj v Bohinj. Šel sem v križemsvet s trebuhom za kruhom zaupajoč prislovici: koder sonce teče, povsod kruh se peče.

To je moja povest o žganju. Izvolite iz nje izprevideti, zakaj tako bolestno skipim, kadar zagledam žganje. Veliko sem obhodil sveta, a povsod me je spremljal spomin umorjenega berača. Na večer svojega življenja se me je lotila nepremagljiva sla, da se vrnem v nepozabni zavičaj, da polože moje kosti k večnemu počitku poleg očeta in matere. Živel sem nekaj časa prav srečno v očetni hiši poleg drugega roda. Malenkosten prepir z mojo jetrvo me je overil, da se mi utegne povrniti prejšnja dušna bolezen. Treba je bilo torej, da se ljudem umaknem in se zarijem v to odljudno puščavo, da ne bom nevaren svojemu bližnjiku, kadar mi morda zopet zavre v možganih. Tukaj zdaj samujem in premišljam, kako sva se nekdaj varala jaz in mati, ko sva meni gradila zlate gradove v oblake — da, v oblake! — Ker malo, malo sem imel jasnih dni. Odkar pomnim, so potvarjali moje krstno ime. Vsakdo me je svobodno smel sramotiti, a jaz sem zaman pričakoval kazni nad sramotivce. V tem gnevu mi je raslo sovraštvo do človeške družbe in se jeklenilo v meni prepričanje, da je pravica za nesrečnika drugaka, negoli za tistega, ki je rojen pod srečno zvezdo. Zakaj drugi so se smeli šaliti in norce briti z menoj brez kazni; a kadar sem se jaz maščeval nad njimi, kar sem se, bogme, moral, tedaj mi je moja šala, moja burka, toliko da je bila storjena, že nakopala hudo kazen in sramoto. Neznosna sramota in kesanje za nepreudarjene čine sta me končno vrgli v umobolnost. Te dušne

bolezni se še nisem otel, ker vedno še premišljujem, da ne morem najti zadoščenja za prestane krivice, in da vpričo vsega kesanja nisem zadobil niti pri Bogu niti pri ljudeh prizanesbe za čine, s katerimi sem branil svoje poštenje. Tako tukaj trpinčim sam sebe in čakam odrešenja od neizprosne usode in od najbridkejših spominov na razočarane nade mladeniških let . . . Zatorej oprostite, da se ne vedem tako, kakor se spodobi omikanemu gazdi proti ljubim gostom. —

Mož je umolknil in plaho zrl proti sobnim vratom. To je trajalo precej dolgo. Molčali smo, boječ se, da zopet ne zablede. Zopet se prijazno k nam obrne in drugič čašice napolni s čajem. Tedaj se ohrabrim in izpregovorim: „Dovolite, blagi rojak, da Vas iznenadim z novico, ki Vas bo zelo utolažila! Ta novica je v spodnji dolini nekaterim ljudem znana; a Vi je niste nikoli čuli, kar sem razvidel iz Vaše povesti. In stvar je ta: Tisti človek, ki je na Sveti večer l. 1818, zmrznil pri Beraškem studencu v Štengah, ni bil berač Cvajarček, ampak kmet Trinos.“

Toliko da sem to izgovoril, zakliče Melkijad strastno in naglo: „Primite me in trdo držite na stolu!“ Gospodična se preplaši, jaz in tovariš primeva moža za rame in jih krepko pritisneva k stolovemu slonilu. „Tako je prav, le krepko držita!“ ječi naš gazda. Moj tovariš je svoji sestri francoski šepetnil, naj odpre vežo in pokliče vodnika. Gazda je to prav dobro čul in tudi francoski odgovoril: „Nikar po vodnika! To bi bilo olje v ogenj. Prosim Vas, gospodična, položite mi rajša ruto v vodi namočeno na čelo.“

Gospodična to ročno stori. Četrt ure je trajala ta muka. Naposled izdahne naš gazda: „Hvala Bogu! Niti en trenutek me ni napadla omama. Odleglo mi je. Miren sem, in svobodno me izpustite.“

Mož je vstal, hodil po sobi nekamo potrt in zamišljen in obstajal je mestoma zroč v tla ali v mene. Kar vpraša z zamolklim glasom: „Ali pa veste, da je res, kar ste ravnokar povedali?“

Radovoljno sem odgovoril: „Veseli me, da morem potrditi vprašanje, ki sem ga pričakoval. Ni še štirinajst dni minilo, odkar sem povest o Trinosovi smrti

čul iz ust svojega očeta, ki je bil sam pri Trinosovem pogrebu. Spomladi po tistem pogrebu je moj oča odšel na rokodelsko popotovanje.' Tisto pomlad smo pisali 1819. leto. To dobro vem iz knjige, ki jo je s seboj nosil kakor vsak rokodelski pomagač. Ujemata se torej dan in leto. Cvajarček je umrl kakih pet let pozneje tudi v Bohinju in sicer na Bistrici pri Zaloliku. To vse Vam izpričajo farna mrtvaška knjiga na Bistrici, moj oče in drugi stari ljudje iz spodnje doline. Narveč je vedel povedati o Trinosovi smrti sam Cvajarček. Ta človek, kakor ga hvalijo stari ljudje ni legal niti kradel, čeprav je bil berač. Po njegovi povesti, kakor sem jo čul iz ust svojega očeta, se je vršila tista stvar takole: Na Sveti večer — bilo je to, kakor sem prej omenil, leta 1818. — se je Cvajarček vračal v Bled in bil namenjen, da prenoči na Nomenju Malo pred Nomenjem ga dojde gosposko oblečen človek, ki je govoril nekaj bohinjsko, nekaj ljubljansko narečje. Tisti človek je bil norčave volje, in dal je beraču za žganje célo srebrno desetico, — tako je namreč govoril Cvajarček. — Z neznanim gospodom vred je stopil v gostilno. Cvajarček si je tam kupil žganja za pet dni — kakor je rekel — pa izpil ga je takoj v gostilni za dva dni naprej, ker žganje je bilo dobro in Cvajarček potreben. Gospod je ostal v gostilni. Cvajarček je stopil k prijaznemu kmetu in ga izprosil prenočišča v toplem hlevu. Drugo jutro, na Sveti dan, je zarana vstal in se napotil proti Bledu. Pri Beraškem studencu najde človeka v snegu že vsega otrplega. Tipal ga je in tresel in prepričal se, da je mrtev. Po obleki je sodil, da je zmrzlec človek iz Bohinja. A kdo da je, tega ni mogel posneti iz obrazovih potez. Vzame torej ponesrečencu mošnjico z denarjem, nož z nožnico vred. plašč in klobuk; mrliča pa pokrije s svojo klofeto in svojim plaščem. da se ga ne loti volk ali ujeda. Odene se s tujim plaščem in klobukom. in se napoti nazaj na Nomenj. da tam ljudje po obleki in morebiti po hišnem znamenju, ki je bilo po lepi stari šegi vdelano v nožev ročnik, spoznajo ime in dom ponesrečenca in gredó z vozom ponj. Sneg je bil tedaj visok, da je

pokrival plotove, grme in vodne roje, in srenj je držal človeka. Berač je šel nekaj po cesti; ko pa je prispel do nomenjskega polja, spleza s ceste na srenj in hiti naravnost čez polje do kmeta, pri katerem je bil prenočil. Vi, gospod Melkijad, ste vstali pozneje, in berača niste mogli ne srečati, ne videti, ker ste hodili ves čas po cesti, on pa največ po polju. Berač h kmetu prišedši, odloži klobuk, plašč, nož in mošnjico, in gospodar spozna, da je v nožu vdelano staro znamenje Trinosovega doma. Tako je bilo dokazano, da v Štengah leži Trinos. Kmet na Nomenju je bil o tem popolnoma prepričan še posebe zatorej, ker je dva dni poprej videl Trinosa v znani krčmi na Bohinjski Beli in ga vabil, naj prisede na sení, da se vkupe popeljeta v Bohinj. Tedaj je Trinos odgovoril, da ima piti še en dan, in da pride stoprav na Sveti večer domov. Kmet z Nomenja je poslal človeka na Trinosov dom z naročilom, naj pridejo na Nomenj s senmi. Sam se je pa s Cvajarčkom peljal do Beraškega studenca in tam je naložil mrliča. Tako je sam Cvajarček pripovedoval zbranim možem pri pogrebu Trinosovem. Jaz sem pa vso povest slišal iz ust svojega očeta. — To je vendar nesreča, da niste nikoli zvedeli, kako sta resnično umrla Trinos in Cvajarček."

Melkijad odgovori: „Blizu šestintrideset let me ni bilo domov, in ko sem prišel nazaj, sem malo občeval z ljudmi. Tudi bi se nihče ne bil predrznil, pred menoj govoriti o Trinosu, ker so vedeli, da sem mu nekoč natvezel burko, ki je zame izšla prav sramotno. O beraču Cvajarčku nisem povpraševal, a vesel sem bil, da so ga pozabili drugi ljudje. Ostala mi je torej vsa reč tako v spominu, kakršen je bil moj prvi strašni vtisek."

Melkijad je bil vidno potolažen, a skoro je zopet hodil po sobi gori in doli. Kar se ustavi pred menoj in me vpraša, je li moj oče doma ali na senožetih. Ko sem potrdil, da je doma, naglo stopi pred vežo, pokliče spečega vodnika, mu da ključe od shramb in naroči, kako naj nam postelje. Potlej obuje močne škornje, vzame klobuk in podkovano palico, izreče še enkrat svojo trdno nado, da bomo čakali do devete ure prihodnjega dne v njegovi hiši.

VI.

Vodnik opisuje Triglavske nevarnosti. Kako smo prišli v pol ure na Triglav in iz ponedeljka v torek. Začarani kup sena. Daktili z Bistrice. Moj vzlet na Triglav. Sestanek ob zori na Triglavu z imenitnima Slovencema. Mojega slavospeva veličava in zator. Čveteronogi poslanci.

Spremili smo Melkijada do vrtne ograje. Odondod je naglo odšel proti Srednji vasi. Vsi smo sodili, da gre naravnost do mojega očeta, da čuje iz njegovih ust potrdilo novice, ki ga je tolikanj iznenadila, da je edino meni ne more verjeti. Mož je prav storil. Tako ali tako bi nocoj ne mogel spati. Dolga nočna hoja mu bo ukrotila živce. Pričevanje očividcev jih bo potlej blagodejno ojačilo, in jutri bo dušni položaj ves pravilen. — Stali smo pred hišo dokaj časa v lepi noči. Večerno žarjavo smo sicer zamudili, a tudi mesečina sije na zračnih gorah bolj čarobno negoli v soparnih dolinah. Vodnik je opomnil, da se od mesečine in planinske sape pege primejo mladega obraza. Trdil sem, da je to zgolj prazna vraža. A gospodična je vodniku bolj verjela nego moji učenosti, in naglo smo se morali vrniti v sobo. Tam sem pač takoj videl, kaj so vodnikove pege. Bilo mu je do požirka slivovke in do obljubljene smotke. Vse smo mu privoščili, saj je denes mnogo pretrpel z nami in od našega gazde. — Nikomur se ni mudilo k počitku, torej smo snuli načrte za prihodnji dan, in vodnik je začel opisovati, kaj bomo prehodili, preden stopimo snežnikov naših prvaku na drastavo teme. Često sem čul tako pripovedovanje iz ust starega znanca, a denes sem radostno pripoznal, da je napredoval tako glede na obliko, kakor glede na vsebino. Bolj mi je ugajal nego moji profesorji rimskega prava, ki leto za letom čitajo svoja predavanja z vedno enako suhoparnostjo in z običajnimi, a redkimi dovtipi, ki se ponavljajo vedno na istem mestu. Zapazil sem na vodniku še drug napredek. Logarji, vojaki in pomorščaki imajo od nekdaj pravico do svoje posebne govorice. Naš vodnik je bil v mladih letih vojak, pozneje lovec in logar. Obeh teh stanov latinščino je spretno uporabljal nocoj, ko

nam je živo, da, otipno slikal: polzke snežene ledine, na katerih zelo drsi, strme prodove, ki se meljejo pod nogami in nas izpodnašajo v prepade, nebotične stene, preko katerih nam bo plezati, ostra slemena in ozke grebene med brezdanjimi prepadi, čez katere bomo jahali ali kobalili. Pazno in plaho sta poslušala stranca, in celo meni je bilo tesno pri srcu, ker sem si bil v svesti, da se moram z vodnikom vred deležiti vse odgovornosti, ako se onima, ki nista vajena plezati po takih višavah, pripeti kaka nezgoda. Za tistih časov se nam še sanjalo ni o planinskih društvih, in za vodnika je bil sposoben vsak, kdor je bil že enkrat na Triglavu. — Zdaj je pač drugače in bolje. Hribolazec se odpočije v Aljaževi koči na Kredarici; steze na Triglav so popravljene; ovire razstreljene; vodnik je izvežban; in kjer je treba posebne opreznosti, se potegne močna vrv skozi ušesa trdno zabitih železnih klinov, in nevarnosti ni nobene. Kadar pa dospeš na Triglav, sedež v Aljažev stolp, si skuhaš svoj čaj, in če ga tudi ne skuhaš, si izvestno zavarovan pred vetrom in pljučnico.

Dovedel nas je vodnik v živahnem plezopisu na konec grebena, ki se razteza med prepadom od Malega do Velikega Triglava. Tukaj mu sežem v besedo: „Na koncu robatega, strmega grebena je treba kvišku vstati in se oprijeti gole stene Velikega Triglava; pogledati pa ne smemo na levo ali desno v prepad, da se človeku ne zavrti v glavi. Kratko je poslednje plezanje, samo to ni prijetno, da tista strma stena, ali človek plezajoč na nji, visi naravnost nad prepadom. Kako naredite, vodnik, če Vas hribolazec, ko se mu tresejo roke in šibijo kolena, vpraša stopivši pred tisto strmol, katerega kamena v steni naj se oprime, desnega ali levega. Gotovo Vas je to že prašal ta ali oni. Jaz Vas nisem.“

Vodnik odgovarja, kakor da je čakal tega vprašanja: „Na to nepriliko me je opozoril moj stric, star triglavar, preden sem nanjo naletel. Čul sem že tako vprašanje na tistem nevarnem mestu, in povem vam, da je to vprašanje zame hujše nego za vpraševca. Tedaj naredim, kakor bi vprašanja ne čul; naglo rečem

gospodu, naj zameži, in posadim ga zopet na greben. Potlej mora gospod malo počivati; jaz pa zapazim meglico na nebu, in povem, da se bliža vihar z bliskom in treskom. Tedaj obrneva hojo oprezno nazaj, in ondi, kjer sva bila poprej pustila palice, razodenem popotniku, kar poprej niti slutil ni, da se mu je v glavi vrtelo, ko je videl dva kamena tam. kjer je bil samo eden. To je bila edina rešitev zanj. da sva se vrnila, in da sem molčal o njegovi omotici, dokler nisva bila na varnih tleh. Drugače ne smem ravnati, če se človek opoteka prav tam, kjer plezanje zahteva popolnoma mirne glave in trdnih rok. Vrtoglavica na teh višavah je grozna reč. Dokler plezamo na Triglav, ni še toliko nevarna, ker smemo počivati, kadar nam drago, in se obrniti, kadar hočemo. Če nas prime omotica raz Triglav nazaj plezajoče, tedaj pa gre za življenje in smrt. Zakaj na Triglavu ne smemo nikogar pustiti, ogniti se ne moremo nobenega mesta, in nazaj grede niti ni časa, vselej počivati, kakor bi želeli, ker često nas podi nevihta, ki se tam gori zbere nanagloma, ko se je najmanj nadejamo.“

Gospodični se je bralo na obrazu, da jo je minila prvotna slavohlepnost, in da se ne bode srdila, če pride druga ženska, bodisi celo Bohinjka, pred njo na Triglav. Nje brat pa vpraša, ali se pozna človeku, da je omotičen.

Vodnik nadaljuje: Mi vodniki se tega nismo učili. Nam pokaže samo izkušnja, kdo je omotičen, in da vrtoglavost človeka prime baš nad prepadom. Bolj ko je kdo hodil na gore, manj je podvržen tej slabosti. Ta gospod iz Bohinja ni vrtoglav, in po pravici je rekel, da me ni vprašal, katerega kamena naj se oprime na tisti steni. Vprašali so me drugi gospodje iz Ljubljane, iz Trsta in od drugod. Vsakega vodnika poštenje pa zahteva, da ne izdamo, kdo so bili tisti plašljivci ali slabotniki. O nikomer še nisem povedal, in ne bom nikoli, da se je obrnil na Malem Triglavu, ali na robatem slemenu med Malim in Velikim Triglavom, ali da se je tresel kakor šiba na vodi, ko sem ga vlekel in nosil nazaj, in kako ga je trapila vročina v glavi a mrzlica v kolenih. Naša vodniška

čast in zaupanje, katero si moramo ohraniti, zahtevata strogo molčanje . . . Vsakdo, kogar vodimo na Triglav, nam je prišel na najvišji vrh, bodisi da je opešal i doli na Velem polju. Ako se bojite dalje hoditi, v pol ure ste na vrhu najvišje gore na svetu kar tukaj v tej sobi; samo da si natanko zapomnite, kar Vam bom še povedal !

Vodnik je nadaljeval popisovanje. Prišli smo v topli sobi, ponoči in pri voščenih svečah na Veliki Triglav, sedli na ostro razorano skalovje, branili se mrazu z jedjo, pijačo in ogrinjačo, gledali nebroj gora, rek in mest, videli morje, čuli imen, da jih še desetino nismo mogli zapomniti in se čudili, kako neomejeno in daleč nese vid na širni svet pod nami. Ko smo se načudili, in nas je obhajal običajni triglavski spanec, smo zapisali dan prihoda in svoja imena na močen listek, in ta listek je vteknil vodnik v steklenico skrito med skalami, da potnik, ki pride za nami, vidi našo slavo, in jo razglasi od izhoda do zahoda. Potlej smo se vračali nazaj oprezno, izkušeno in brez nezgode. Že smo se bližali Velemu polju V hipu se dvignejo megle za Mišévim vrhom. Zgosté se nad nami v črn oblak, in vihar pritisne in zarjove, ko baš prispejemo pod varno streho. Zdaj se nebo zatemni, usuje se ploha s točo, bliska se tik nad našimi glavami, grom se razlega od gore do gore Strela udari v star macesen Pol debla se zvrne na skale, druga polovica se vname. Plamen in dim se vrtinčita v viharju, goreča smola pada v zelenkastih curkih na skalo, in naposled trešči ostalo drevo z plamenečimi vejami proti nam Mi, gospoda, se preplašimo, a neustrašeni vodnik si zapali smotko viržinko na gorečem macesnovem vršiču — ako jo ima.

Takoj je imel naš vodnik smotko v rokah, a odložil jo je za zjutra ter nas opomnil, da smo že prestopili iz ponedeljka v torek. —

Meni je vodnik namenil spalnico v senu na hlevu. Stopila sva iz hiše v jasno noč. Tenka meglica se je preprezala čez dolino pod nama, in redke zvezde nad mesecem so tako živo migljale, da sem vodnika posebe opozoril nanje. Meni je bilo to planinska ča-

robnost, a prozaičnemu vodniku gotovo znamenje, da se v kratkem vreme prevrne. Vse je bilo tiho, samo redkoma se je čul iz daljave posamezen udar kravjega zvonca, in ne daleč od hiše je hripavo lajal morebiti prav tisti lisjak, ki si je priredil ob našem strošku gosposko večerjo zase, za lisico in za nadobudno deco. Nisem šel na hlev, ker me je mikalo počivati tam blizu hiše v kupu suhega sena pod milim nebom. Vodnik me je pač svaril, da me bo zeblo proti jutru; a nisem ga slušal, ampak zaril se v seno, si ovil pleča z volneno plahto, potisnil klobuk v čelo in rekel: „Sladki spanec, poseti me, pripravljen sem nate!“ A spanec me ni čul. Vonjava ravnokar pokošenih, naglo posušenih planinskih trav in močni čaj sta dražila živce, in zavidal sem dolgo časa vodnika na hlevu, čigar enakomerno smrčanje je glasno pričalo, da ima zdrave prsi, vrle živce in mirno vest pri vsi svoji planinski latinščini. Ko zavist ni privabila spanja, sem se jel tolažiti s premišljevanjem, da bi bilo greh prespati tako čarobno noč, ko ima dijak o počitnicah tudi podnevi dosti prilike za spanje. Zamislil sem se v planino, v mesečino in v glasove kravjih zvoncev. Iz planinskih logov in višav so mi v dušo pripluli pesniški nazori. Ponosno sem sodil, da me za postelj na tem mestu pod milim nebom, kjer mesec neposredno in tako blizu deluje na možgane, zavida vsak pesnik; in če prifofota krilati Pegaz tisto noč na slovensko zemljo, gotovo obstane pri meni, ker drugje ne dobi tako visokostne, tako dehteče krme nego v senenem kupu mojega planinskega ležišča ali pravše sloniščа. Skoro sem zapesnikoval, in domišljija mi je bila tolika, da mi je bilo hripavo bavkanje lisjaka liki rezgetanje Pegaza, bližajočega se meni in senu. Tista leta smo dijaki svoje proste ure, katerih je bilo dokaj, radi ubijali s pesmarjenjem. Bilo je nedolžno veselje, a celo to so nam grenili. Bil je profesor, ki je očitno dejal, da nam več koristi, če v prostih urah namesti pesmarjenja žogo bijemo ali plezamo po drevesih. Bolj izpregledljiv gospod je pa venomer ponavljal: „Nonum prematur in annum“. To svarilo smo seveda razumeli za izpodbudo

ter pričakovali, da se naši prvenci vendar nekoč natisnejo, ako ne prej, pa vsaj v devetem letu.

Ko sem tisto noč sédel v seneni kup, sem bil sicer že toliko izpametovan, da se mi je pesmarjenje zdelo najmanj dopustna potrata dijaškega časa, vendar čim dalje sem v senu tičal, tem glasneje so se v prsih budili davno pokopani pevski občutki. To premembo v meni je izvestno provzročila baš planina. Celo star človek se mora pokoriti vnanjim vplivom, zakaj bi se ne mladenič? Kako naglo preobrazijo vinski duhovi plašljivca v bahača? Mož je prej vino pil in bil tedaj oster srpan; zdaj je kislo mleko, a hkrati je najkrotkejši kimavec. Mož in žena sta živela ob mesu; tedaj je hotel mož ves svet popraviti a pred vsem svojo ženo. Šel je mož med vegetarce in jedel prikuho, dočim je žena uživala meso. Tedaj se je njegova taščica bahala, da je nje zet vzor vsem zetom. Zdravnik je naredil nov hišni red: zdaj uživa mož meso in prikuho, in žena samo prikuho, in mir je v hiši. Prav tako je dišava planinskega sena v meni preobrazila nizko dolinsko mišljenje v planinsko, pesniško vznositost. Razveselil sem se nad tem preobratom in zaželel, da se me pesniški duh prime stanovitno in neločljivo, kakor se otroka primejo cepljene koze. Zakaj rajši se odrečem vsi pevski slavi in brezsmrtnosti, nego da bi me pesniški duh obhajal samo tedaj, kadar sedim v kupu planinskega sena.

Potisnil sem klobuk proti tilniku, da se prosto oziram na vse strani. Mesec sije ljubeznivo, kakor da gleda samo name; saj nima zanj ob tej uri nihče drugi čutečega srca Tenko prepređena meglena odeja nad dolino se gosti v vodoravno valovito morje, ki sega blizu do mojega podnožja. Splaval sem s plavutami domišljije po sivi gladini do bližnjih in daljnih gora, ki s› liki začarani ostrovi strmeli iz meglenega morja. Ustavil sem se na Stadoru blizu pod menoj, na mestu, kjer sem prvič streljal na srnjaka. Srečen je bil tisti dan. Nedolžna veverica je plačala svojo radovednost z življenjem, a tudi srnjak ni ubežal namenjeni mu smrti. Čez malo trenutkov ga je na

tla podrla svinčenka iz lovčeve cevi — toda ne iz moje. Od Stadora sem priplul na Rudnico. Tam smo otroci nekdaj posnemali Robinsona, čigar povest mi je zmedla glavo. Ves dan smo sekali smrečje, sestavljali šator in kurili grmado. Zvečer smo pa razočarani krenili v dolino, ko nas je iztreznil neusmiljeni glad. Od tod sem proti jugu plaval na Črno prst, kjer sem prvič gledal morje in Furlansko ravnino, in se me je prvič polastila želja pogledati lepi prostrani svet zunaj tesnega Bohinja. Od Črne prsti me je duh nesel od gore do gore proti zahodu, in sédel sem naposled na visoki Bogatin, kamor sem želel priti že v detinskih letih. Stara teta mi je obetala, da me tja spremi, da v Bogatinu zajmem korec čiste zlatice in rešim plavolaso gospodično, ki tam vica zakleta v kačo z dementovo krono na glavi. Zdel sem se onda teti prebojazljiv; ko sem prišel v bolj srčno dobo, je pa umrla. Kar začujem iz srečne, speče doline ropot debelega kladiva iz Bistriške železarne. Z domorodno zadovoljivostjo sem poslušal to trdo glasbo, to enakomerno udarjanje, zdaj votlo in počasno, zdaj trdo in krepko, zdaj naglo in rezko. Bilo mi je to kakor srcebitje speče doline. Res srcebitje! Stoletja in stoletja so butala fužinska kladiva na Bistrici, na Pozabljenem in pri Starem kladivu in ustvarjala železo in jeklo iz bohinjskih rud. Železniške tovarne so bile Bohinju liki srce životu. Točile so živilo po vseh žilah in širile blagost po dolini in planini. Pozdravljal sem bistriško kladivo: „Udarjaj naprej stoletja in stoletja kakor dozdaj in ne ohladi se topilnica, ki preliváš drob naših planin v drago blago Ti si naš pravi Bogatin! Ti nam daješ istinito zlatico, a ne tiste bajevne, ki izgine izpod rok, kadar se je dotaknemo! Samo tvoja zlatica je stanovitna, ker nje zrno je pridobljeno z žuljavo roko in oprano z znojem "

Tako sem sanjal leta 1860. in si v duhu ponavljal vesele ure, ki sem jih prebil v bližini bistriške fužine . . . . . Pred malo leti sem zopet stal pred železarno. Požar jo je razdejal. Zdaj se zidovje ruši, dno nekdanjega plavža je prazno in hladno, in kjer se je zemlja tresla pod debelim kladivom, gledaš grobljo in

razrov. Valjarna, pretapljalnica, kladiva, strugarne — vse je minilo, in kjer je bilo nekdaj veselo, pridno gibanje ljudi in strojev, vlada zdaj mrtva tihota. Srce Bohinja več ne utriplje!

Iz razdora na męstu, kjer so nekdaj stali in ječali veliki mehovi, stopi predme, kakor strah iz grobov, sivéren, matór, slok mož uvelih lic in ob palico se opirajoč. Nisem spoznal moža, ki je bil nekdaj toli jak. On me je še poznal, in roka se mu je tresla, ko mi jo je podajal. Vodil me je okoli po pogorišču, in kazal, kje je stalo veliko, kje malo kladivo, kje je bila livarna, kje ploščivnica, kje strugarnica, in kje sem nekdaj jaz sam najrajši posedaval. Pravil mi je, kako je nastal požar, in kako je prihitel ves Bohinj na pomoč; a niso mogli ustaviti velikanske sile ognja. Sedla sva pod orjaško tristoletno lipo, ki še vedno nadkriljuje tristropni fužinski grad. Koliko srečnih rodov je videla ta lipa, koliko je čula veselega petja pod svojimi košatimi vejami, in koliko blagih načrtov se je snovalo pri mizah v njeni senci. A zdaj gleda zapuščenost in podrtino. Sama je bolna in želi si strele z neba, da jo podere in reši, da ne bo več gledala žalosti pod seboj in razvalin daleč okoli. Da, Bogatinov zaklad se je pogreznil! Kdo ga zopet dvigne s čaravim rekom? In tista začarana kača z demantovo krono na glavi? Ali je to mar železnica — „železna kača“ starega prerokovanja, ki se bo vila skozi prevrtano Črno goro v blaženo, a našemu rodu sovražno Italjo. Obudi se, zlatokosna gospodična, iz zakletega spanja! A kaj potlej? Ali boš ohranila zvesto srce svojim goram in prebivavcem svojih dolin? Snubili te bodo tujci, in Bohinj ti bo dal doto od svojih šum in rudnin, od vodnih sil, od živine in polja. Ako pa tujci zapravijo tvojo doto; ako ti snamejo demantovo krono ràz glavo, onda boš ostavila v Bohinju gola brda, kršna pogorja razdrastana po hudournikih ter dušno in gmotno bedo domačinov. Tujec nam bo vsiljeval drug jezik in nove šege, izpodnašal domačina v njegovi domači hiši, in kjer je zdaj naš svet najdivotnejši, tam se bodo košatila razkošna letovišča hladnosrčnih inozemcev . . .

Kam sem zabredel? Torej nazaj v mladost, nazaj v planinski raj!

V senenem kupu sloneč sem pesmaril. Luna me je bodrila, in ropot kladiva iz doline mi je ubiral pristne daktile. Kladivo je kovalo železo, jaz sem koval rahlo, krhko stvar, mešanico mladeniškega svetožalja in idealizma. Mladeniško svetožalje se je v nas porajalo, ko smo gledali dozdevno tujo srečo, sami sebi zidajoč nedosežne gradove. Tisti blaženi mladeniški idealizem je bil pa upodobljen v meglenem morju pred menoj, dočim je idealizem moške dobe sličen pravemu morju, katero nosi brodove z jeklom okovane. Ubiral sem tedaj, seveda visoko pesem — slavospev Triglavu, in stihi so se mi nizali prav povoljno. A končno je posegel vmes spanec, tisti spanec, ki trapi pesmarje in njih čitatelje, ki pa nima oblasti nad pevci po božji milosti.

Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli na vrh Triglava tako urno, da sem ondi malone v prepade prekopicnil gosposko oblečenega moža. Samo to ga je rešilo, da je prav takrat prižigal žigico, da pogleda na uri, koliko minut mu je še čakati do sončnega vzhoda. Predstavil sem se gospodu precej okorno v temi in na tesnem robatem prostoru. Ne tako okorno, ampak z običajnim mladeniškim samozavestjem sem pristavil, da sem zgolj zato splezal na Triglav, da spišem v vzornem članku za „Slovenski Glasnik“, kaj sem tu gori videl in mislil ob sončnem vzhodu. Bolj skromno od mene se je potem javil tuji gospod, in iz njegovega glasu sem sodil, da ga je moja navzočnost celo genila, ako ni nemara samo hripav od mrzle jutranje sape. Jako me je pa presenetilo, da je ta skromni prijazni gospod pravcati profesor Anton Janežič, urednik „Slovenskega Glasnika“ v Celovcu. Takoj je izpričal svojo značilno ljubeznivost in hkrati temeljito poznanje raznih dijaških razmer. Morda je uvaževal znano sušo večine tedanjih svojih sotrudnikov; morda je hotel moj popis zaárati: bodisi tako ali drugako; pomolil mi je kar v temi dva papirčka, katera sem kakor vešč dijak otipal za bankovca. Branil sem se bolj z besedo, manj v

srcu, a končno sem stlačil denar v žep. Oba je zeblo, in previdni profesor je predlagal, naj tako sedeva, da se s hrbtoma tišiva. Sedla sva tako, a jaz nisem čutil ne toplote, ne profesorjevega hrbta, in zdelo se mi je, da mi tudi ogrinjača toploto odreka. Kmalu obzorje zardečeva vedno više in širje. Iz sredine žarkov vstajajo svetli stremeni. Žar je čemdalje bolj ognjen, in čemdalje bolj bledé rdeče plasti nad njim. V žaru se vname bliščeča poka, ta se širi in kroži, in počasi se iz nje izmota žarka obla, daleč tam izsred ognjene megle. Ko je bila bliščoba za najine oči premočna, se obrneva na nasprotno stran, da vidiva, kako se iz spanja dramijo gorski velikani. Obročile so se po vrsti vse gole glave s škrlatnim žarom, Mišév vrh in Ožebnik takoj pod nama; Kanjavec, Vogel, Bogatin, Migavec v bližavi; tik za njima Krn in Sivec (Kanin); na severni strani Pihavec, Razor, Jalovec, Travnik (ki se zdaj zove Mangart) in daleč gori strmi Véliki Klek. Koliko pa je bilo drugih znanih in neznanih velikanov, ki so zaporedoma meli meglene nočne čepice, in si umili gubáte glave v zlati zori, da dostojno pozdravijo mlado sonce. Nebroj strmih stolpov, slemen in razorov se je prostiralo pod nama, vse tiho, golo in veličastno; plameneče razvaline gradov in trdnjav velikanske stolice nekdanjih bogov, ki je začarana sredi oceana sivih, oledenelih oblakov. —

Kadar opazovavca premagujejo vtiski mogočne prirode, je najprimernejše, da v roke vzame svinčnik in beležnico, kakor nam to kažejo vedno ravnodušni modrijani in Angličani. To sva storila hkrati. Profesor Janežič si je oprt na zemljevid beležil imena gorá, katere je videl ali videti slutil, in jaz sem pisal svoj Triglavski slavospev. Kakor je rasla moč mladega sonca, takisto je rasla moja pesniška vnema, in rime so se usipale na malone pretesni papir, kakor da jih tresem iz rokava. Preden je profesor zabeležil vse gore, je že bila moja pesem gotova, popolna in divna, liki Palada Atena, ko se je dvignila iz Zenove glave. Čital in prečital sem svoj slavospev na glas, poudarno in odušelvljeno; profesor Janežič je segel po nov petak

v svojo listnico. Z dušno vnemo vred mi raste list v rokah in se izpremeni naposled v železno ploščo. Spustim ploščo iz rok in jo položim na vrhnjo skalo Triglava. Na plošči se vlijajo, obrazijo in zlaté krasne črke vrsta za vrsto. Glej, moj slavospev je ovekovečen na nerazdrobni spominski plošči. Urednik Janežič mi je častital ves ginjen in me pohvalil, da sem to pesem spisal brez kričečih slovniških napak, kar kaže, da sem jel prelistovati njegovo slovnico. Nato je spominsko ploščo premeril ter zabeležil v svoj dnevnik, da ima dolžine pet in širine dva in pol čevlja; jaz sem pa bil nepopisno vesel in ponosen. Pred dušo so mi stopili vsi znani pesniki od Homerja in Hezioda do najnovejših Slovencev, a spomin mi ni povedal, da bi bile pevske Modrice kateremu koli naklonile takovo slavje kakor meni. Moj ponos je bil prav triglavski.

Kar se na zapadu dvigne oster vrtinec, pripodi gosto meglo iz globoke Trente, in iz te megle se izmota in skoči na Triglav profesor Franjo Erjavec iz Zagreba. Hrvaška surka mu je bila rosna od megle, in običajna popotna torbica polna. Radostno sem objel ljubega prijatelja in ga seznanil s profesorjem Janežičem, ki dozdaj ni osebno poznal najboljšega sotrudnika pri „Slovenskem Glasniku". Erjavec pa — oj ti sirovež! — sede, kakor je bil težak in rosan, na mojo spominsko ploščo in položi umazano torbico poleg sebe na zlate črke. V hipu sem videl, da zlata pena na črkah ni še docela suha in strjena. Zelo me je spekel kvar, ki ga je tako nepremidno naredil moj prijatelj. Vedel sem sicer že prej, da Erjavec ni prijazen rimani besedi, kaj še poeziji takih mladičev, katerim se po njegovi sodbi bolj prilega šolska klop nego Pegazovo sedlo, in spomnil sem se tistih štirih stihov — „versus unigeniti Erjavciani" — katere edine je zaokrožil, da osmeši nezrele stihokovače; vendar sem si bil ta hip v svesti, da me mora šteti med prave pesnike, čeprav sem nedoleten. Opomnim ga torej s krotko besedo, da njegova umazana torba z žuželkami, polži in drugo golaznijo, in njegovo obširno podhrbtišče nista izbrali primer-

nega skladišča, in da je to, kar si je osvojil, ne poprosivši dovoljenja, spominska plošča in slavospev, — moj slavospev! Erjavec se spodobno ozre in vidi na plošči polsuhe črke, in na torbici in surki vse polno marog od zlate pene. Jeza popade njega, on pa ploščo, in zaluči jo na vso moč raz Triglav. Uboga plošča se je nesla in frfotala v zraku, liki odtrgana strešna skodlica v burji. Vsedala se je proti bohinjski dolini in se končno spustila skozi vrata bistriške železarne na tla. Tam jo nadkovač Jernej prime s klešČami in položi na nakovalo. Debelo kladivo je zaropotalo, Jernej je ploščo postavljal po robu in po strani, jo krivil in mlinčil in v malo trenutkih je iz klešč izpustil ploščat, gladek in raven drog. Zdaj pristopi moj oče, drog se dene na tehtnico in Jernej pokaže, koliko je potegnila . . . . . Zmračilo se mi je pred očmi, ko sem slišal očetove besede: „Naredil bom iz tega ostanka štiri konjske podkve, pa cenejši naj bo od navadnega železa, ker to blago je plenasto in skaljasto.“ O Pegaz! Hudo si se osvetil! Nikoli več ti ne bom želel bohinjskega sena. —

Naslonil sem glavo v dlani in s solznimi očmi premišljeval usodo svojega slavospeva. Erjavec je pa odvezoval jermenje na torbici, da nama pokaže redke polžke in žužke, katere je te dni izteknil v Triglavskem pogorju. A ni prišel do tega. Po grebenu od Malega Triglava priskačejo divji kozel, srnjak in planinski zajec. Srnjak in kozel pokleneta pred Erjavca s sprednjimi nogami, v sredi med njima se zajec postavi na zadnje noge, si natakne velike naočnike pred izbuljene oči in razgrne s sprednjima nogama krasno pisan list. Potlej globoko se priklonivši čita iz lista z jasnim zajčjim glasom: „Slavni pisatelj Erjavec! Pusti žuželke in polže in drugo nizko golazen! Opiši rajši, kako mi, plemenita živad, prebivamo na teh planinah v božjem miru med seboj in nikomur na kvar. Izprosi pri Bogu in pri ljudeh, da nam bodo milostni tisti poklicani in nepoklicani lovci, ki nas hodijo morit, in obvaruj nas, da ne bode uničen naš nedolžni rod!“

Zajec poda prečitano polo Erjavcu in se zopet globoko prikloni. Divji kozel in srnjak prikimajoč pomigneta z rožički.

Tedaj sem spoznal, da ima Erjavec vendar dobro srce, in odpustil sem mu zator mojega slavospeva. Sočutno je pogladil kozlu roso brado, počohal srnjaka med rožički, pobožal zajčeva uhlja in odgovoril: „Hvalim vas na prirejeni ovaciji, katere še nisim zaslužil. Prišel sem pa baš zato v vaše planine, da proučim vaše šege in družabne razmere. Opisal bom vaše trpljenje, in iskreno bom vesel, ako po svojih skromnih močeh kaj pripomorem, da vas človek ne bo toliko preganjal kakor dozdaj."

Zajec je poskočil od veselja in zaklical: „To bo lepo! Tudi v Bohinju že vemo, da pišete tako zanimivo kakor nihče drugi. Hudi Medved, naš stari morivec, nas ne bo več zalezoval. Vodil nas bo od paše do paše, in kadar bomo polegli okoli njega, bo vzel iz torbe knjige društva svetega Mohorja in bral nam bo, kar ste Vi pisali o nas. To bomo poslušali! To bo veselje!"

Pri tej priliki se pa zajec tako nespodobno prekopicne, da me dirne ob nos s svojo zadnjo nogo... A to ni bila zajčja noga, ampak bilka suhe trave; to ni bilo na Triglavu, ampak v planini pod njim; in pod nosom me ni poščegetal zajec, ampak, ko se predramim v svojem senenem kupu, stoji pred menoj pravcati živi — Franjo Erjavec! —

VII.

Erjavčev prihod. Njegovi nazori o bohinjskem senu. Zopet Mlekojed brez konca. Planinske jame. Dunajski spomini.

Sonce, stoječe že visoko nad gorami, je obetalo krasen dan. A kaj mi je do sonca! Naj se krije za črne oblake, naj z neba grmi in dežuje, dan bo vendar prekrasen, ker blagi prijatelj „Primož" biva med nami!

Dvignil sem od mraza premrle ude iz senenega kupa, in vsi smo stopili v hišico in sedli k zajutrku, ki se je zdel vsaj meni jako potreben. Gospodična nam je priredila kavo s planinskim mlekom, vodnik

je zmetel presnega masla in nabral rdečih jagod, prijatelj Erjavec nam je pa sladil kosilce z mično govorico. Govoril je po stari navadi točno, gladko in jasno, tako da bi se smelo vse sproti tiskati, beseda za besedo.

Pripovedoval nam je, da želi šolske počitnice uživati v svoji ožji domovini, in da se je napotil semkaj, da kolikor toliko preuči prirodne znamenitosti Triglavskega pogorja. Znan prirodoznanec v Zagrebu ga je opozoril na Melkijada, ki samotari poleti na bohinjskih planinah, in mu priporočil, naj poseti tega moža, ki pozna rastline in rudnine svoje domovine kakor malokdo, dasi je hkrati čudak, kakor nihče drugi. Že včeraj se je nadejal, da dospe do Melkijada. V Bledu so mu rekli, da ga najde na Koprivniku. Ko je snoči prišel na Koprivnik, je zvedel, da bo moral dalje hoditi v prav odljudno planinsko samoto Davi je iztežka našel dečka, da mu pokaže pot do semkaj. Ta deček je plaho pripovedoval, da je Mlekojed (tako je nazival našega gospodarja) zelo oduren človek, in da rad zapira vežna vrata znancu, kakor tujcu kar pred nosom. Baje, da je zelo učen, ker ve, kje se dobiva suha zlata ruda, in kje rastó bajevne zeli, iz katerih se kuhajo dragi leki, a takisto strup, ki umori človeka stoprav čez leto dni, ne da bi kdo mogel zaslediti, da je umrl za strupom. Sploh je pa vendar dober človek. Točo zna delati bolje kakor vsak župnik, vendar je še ni naredil, dokler biva v Bohinju, čeprav ga je že marsikdo ujezil in razžalil. Ko sta zazrla sleme Melkijadove koče, je pa deček hipoma izginil v grmovje in se ni dal priklicati, da bi mu bil Erjavec podaril, kar mu je poprej obljubil za kazanje pota. Tolikanj se je deček bal priti pred oči planinskemu čarovniku.

Mi smo Erjavcu pravili, da hodimo že od včeraj zjutraj na Triglav, in da čemo pot nadaljevati še denes Erjavec nam tega ni hotel verjeti ozrši se na šibko gospodično. Ta pa je takoj umela pomen Erjavčevega pogleda ter vzkliknila: „Gospod profesor! Izročam Vam svoje mesto. Sanjalo se mi je davi, da nas je zajela nevihta, da je treščilo v nas in nekoga ubilo,

a ne povem koga. Ne verujem sicer v sanje, a ta sanja me je toliko oplašila, da ne naredim stopinjice više v goro. Torej idite Vi, gospod profesor, namesto mene na Triglav! Jaz ostanem pri tem puščavniku, ki mi je, da si oduren, vendar zelo ljubezniv in sočustven."

Erjavec je menil, da tudi rajši ostane pri tem puščavniku, ker mu je namen samo preiskovati prirodne znamenitosti okoli Triglava. Vendar pojde z nami, ako mu Melkijad to svetuje.

„Onda pojdeš gotovo z nami!" pristavim jaz. „Melkijad ti bo, kakor pristen Bohinjec, razodel, da na Triglavu raste neka posebna roža, in na tej roži se pase čudna zlata mešica, ki je človeku, ki jo najde bolj srečonosna nego čveterolista deteljica. Tiste rože in muhe na nji sicer ne vidi vsak človek, kakor tudi na zemlji pod Triglavom marsikdo ne vidi luči sreče, ki mu gori; a ti si dozdaj bil vedno srečen in gotovo zazreš rožo in ujameš srečonosno muho sebi in meni."

Povedal sem dalje, kako sva se že davi sešla na Triglavu, in kako mi je v svoji jezi ugonobil moj slavospev. Erjavec se je srčno smejal in odgovoril: „Baš zaradi tvojega slavospeva ne pojdem na Triglav; marveč prosil bom Melkijada, da preučiva in razkrojiva snovi tistega sena, ki je opajal tvoje možgane. Če ostaneš tudi ti pri naju, da na tebi poizkusiva, kako različno činujejo posamezna zelišča, gotovo iztakneva vso tisto tvarino, ki poraja v možganih vzvišeno blaznost pesniško. Da, tista zelišča bodeva celo razvrstila; nekaj jih bo za liriko, nekaj za epos, nekaj za dramatiko: in morebiti se nama posreči, da najdeva celo satirično „bodečo nežo", kar bi Slovencem posebno koristilo. Tako bo pomagano Bohinju in tebi. Bohinjci bodo več denarja iztržili za pesmotvorno seno nego za železo, maslo, živino in gorski mah. Ti pa zasloveš kakor največji dobrotnik svojih rojakov in po vsi Sloveniji kakor naš prvi pesnik. In zares boš prvi pesnik v novi stroki, ker prvi boš: po seneni milosti."

„Iz te moke ne bo kruha," odgovorim. „Vedno bom toliko Bohinjec, da ne bom deloval na to, da se

naše najboljše seno odtegne našim kravam in žrtvuje pesmarečim senojedom. Kaj Bohinjcu koristi, da je po širem svetu vse polno senenih pesmi, ako mu pogine poslednja krava? Vedno bom tudi toliko Slovenec, da bi tako pesmotvorno seno štel za veliko nesrečo. Pomisli, kako naglo in kako visoko bi se tako seno podražilo! Kdaj bi zmogel ubog slovenski slavohlepnik toliko denarja, da si z našim planinskim senom dobavi pesniško nesmrtnost? Pesmotvorno seno iz slovenskih planin bi slavo množilo edino le bogatejšim tujcem, ker samo ti bi mogli plačevati tako redko, tako drago blago, dočim bi naši slovenski pesniki še vedno, v bodoče kakor dozdaj, na Parnas hodili po stari trnjavi stezi. Kako bi se potlej prav tisti tujci, katerih slavo je naredila zgolj trava naših planin, rogali našemu skromnemu slovstvu? Za vajino izdajstveno početje ne podajam svojih možgan in živcev. Privzemita si za svoje poizkušnje rajši našega . . . .“ — V tem hipu je v sobo stopil Melkijad. Vse je iznenadil, ker ga nismo pričakovali tako zgodaj. Ne čakajoč ogovora, seže Franju Erjavcu v roko in ga iskreno pozdravi v gladki hrvaščini. Po kratkem živahnem pogovoru mu nevabljeni gost prija tako prisrčno kakor mojima sopotnikoma. Naš vodnik, ki je poslušal hrvaški pogovor za odprtimi durmi, me je potlej opomnil: „Lepo govorimo v Bohinju, a zdaj vidim, da je naša govorica res kmetiška, kakor nam časih očita škric, ki se je nekoliko naučil tajč pohrusten. Ta profesor z menoj govori po domače, in z Melkijadom po gosposko, kar se lepše sliši nego naše kmetiško zategovanje. Čuden stric je ta Melkijad! Gotovo je bil nekdaj visok gospod, ker se je tako lepo naučil gosposke slovenščine, katere jaz, ubogi kmetavs, nisem čul do današnjega dne.“ Ta vodnik je še od včeraj nekoliko jezen; zatorej sem mu moral po resnici pojasniti, da ta jezik, ki je njemu gosposka slovenščina, govore Hrvatje. Razloček je samo ta, da tam doli govore kmet in gospoda eden in tisti jezik. V Bohinju in daleč okoli je pa jezik za kmeta slovenščina, dočim slovenski gospodi (bilo je to leta 1860.) za gosposki jezik služi nemščina ali laščina. — Mel-

kijad je sedel za mizo. Videlo se mu, je da je potreben počitka, in sam je povedal, da vso noč ni zatisnil oči. A hkrati je dejal, da bo vse žive dni hvalil Boga za to noč in današnje jutro, ker je našel popolnoma verjetne priče za vse, kar je snoči čul o Trinosu in Cvajarčku. Ko se nekoliko oddahne od dolge, strme hoje, se zopet obrne k Erjavcu: „A kdo je tisti *prijan Vatrolomije*, ki mi je pisal, da me te dni počastite s posetom? Moj znanec je izvestno, ker pozna moje razmere. Vratolomije! To mi je bila uganka. Mislil sem naposled, da se neznani znanec šali s svojim imenom, samo da svobodno od strani udari po mojem. Že sem mu namenil kazen, in to bi bili trpeli baš Vi, gospod profesor!“

„Ime Vratolomije se je pohrvatilo ali posrbilo iz imena „Bartolomej“, za kar Slovenci rabimo napačno ime „Jernej“, kar pomeni prav za prav „Irenej“. Često se pripeti, da se tuje ime na tak način predomači, in hkrati potvari“, odgovori Erjavec točno. —

„Že razumim“, vzklikne Melkijad šaljivo. „Prav tako se je pobohinjil Melkijad v Mlekojeda. Pa primaruha, Mlekojed je vendar stokrat lepši negoli tisto ilirsko vratolomno ime! In jaz, prismojeni človek, sem se toliko togotil zaradi Mlekojeda! Ali ni to prava nesreča, da sem bil vedno homo sapiens — kaj ne gospod prirodoznanec? — a da me je pamet srečala stoprav zdaj, ko imam šestdeset let na plešasti glavi jaz Mlekojed!“

Hkrati je ukazal vodniku, naj prinese steklenico s slivovko. Vodnik jo je prinesel in plašljivo podal Melkijadu, kakor da se od nje navekomaj poslavlja. A naš gazda steklenice ni vrgel ob tla, kakor je žugal snoči, ampak natočil je iz nje kozarček in ga ponudil vodniku rekši: „To izpij na moje zdravje in govori: Môzi Bog Mlekojedu!“

Vodnik je osupnil o tej iznenadni premembi Melkijadovi in bil v veliki zadregi; a pomagal si je. Izrekel je polglasno: „Môzi Bog Bohinjcu, ki mleko je!“ in izpil je slivovko duškoma. Za to nepokorščino vodnikovo bi se moral Melkijad po stari navadi raztogotiti, toda krotko je rekel vodniku, smejoč se:

„Zdaj si me prevaril, a ne boš me več. Prihodnjo nedeljo bom sleharnemu človeku, ki mi bo rekel Mlekojed, plačal polič vina; tebi pa samo četrtinko. Vas, gospoda, pa prosim, da me imenujete Mlekojeda, da se vendar enkrat privadim svojemu lepemu imenu, ki je kakor nalašč ustvarjeno za poštenega Bohinjca.“

Vodnik je nemirno stal pred nami in plaho pogledoval Mlekojeda in nas, kakor bi nam hotel namigniti, naj se varujemo, ker zdaj pa zdaj se bo možu zabledlo v glavi. A gazda ga mirno posvari: „Ne boj se mene ali zâme! Do nocoj mi je pamet trapil neki berač Cvajarček, odslej bom imel mir pred njim. Ali si kaj čul o tistem beraču?“

Vodnik se nasmehne in odgovori: „Kdo se meni za mrtvega berača? Nikoli nisem videl tistega Cvajarčka; bil sem pa nekoč na Bistrici, ko so o njem govorili neverjetne reči. A to je bilo že pred tridesettimi leti, in sama šala.“ —

„Kake reči? Povej hitro!“ —

„No, pravili so, da je bil pošten berač stare šege. Malo je prosil, še manj dobil, a bil je zadovoljen z vsakim darom, ki ga je izprosil vbogajme. Čez mnoga leta je prikašljal na Bistrico v hišo, kamor je prejšnja leta prihajal Bil je zelo bolan. Usmilili so se ga dobri ljudje in mu postregli, kakor se spodobi. Berač je ukazal, naj gredo po može, da naredi svojo poslednjo voljo. To se jim je smešno zdelo, a storili so po njegovi volji. Še bolj smešna je bila njegova oporoka. Zakaj volil je hišni gospodinji svoj beraški koš in gospodarju svoje cunje in vse drugo, kar ima. Čez nekaj dni umrje berač, in tedaj so našli, da njegova poslednja volja ni zgolj beraška šala. Koš se je zdel gospodinji nekaj pretežak. Natanko ga preiščejo in vidijo, da ima dvojno dno, in da je med dnoma srebrnikov za blizu dvesto forintov. Zdaj razparajo tudi beračevo obleko. V nji je všitih križavcev in bankovcev tudi za dobrih dvesto forintov. Celò palico so previdno razklali, v nji pa niso nič našli. Vse to mi je bilo prav neverjetno, pa bilo je neki vendar resnično. Sicer pa Bistričani radi kaj natvezijo gorjancu, če se jim zdi lahkoveren.“

„Zakaj mi nisi tega že prej povedal?“

„Pa bi me bili vprašali, če Vam je bilo toliko do tistega berača! Sam ob sebi Vas nisem smel nadlegovati s tisto bistriško natvezo o beraču, ki ga nemara niti poznali niste. Sploh Vam pa to povem: Vi nam niste nikoli hoteli praviti, kako se je Vam godilo zunaj Bohinja; mi smo Vam pa vračali in tudi molčali o tem, kar se je godilo pri nas tedaj, ko Vas ni bilo doma.“ —

Mlekojed utoli vodnika s krepkim, vendar prijaznim migljajem in se obrne k nam: „Prirodoznancem je „homo sapiens“ celo tak človek, ki se izpametuje stoprav v šestdesetih letih. Kdor do pameti pride pozno, ta mora še bolj nego drugi ljudje paziti, da je ne izgubi. Torej pustimo bedastočo nekdanjih dni. Pomozite mi marveč, da vsaj denes kaj pametnega ukrenem. Mislim, da bo pred vsem treba preudariti, kaj naj denes obedujemo. Stopimo zatorej k moji planinski ledenici. Tam nekaj hranim za ljubega gosta, katerega je že pred trēmi dnemi pismeno napovedal prijatelj Bartol, zdaj Vratolomije, svojemu staremu Melkijadu, zdaj bohinjskemu Mlekojedu. Živio Vratolomije, živio Mlekojed!“ —

Dospeli smo vsa družba do varno ograjene ozke rupe. Ko smo v plotu odprli vrzel, zapazimo v rupi močno komarčo, to je po koncu postavljeno smrekovo deblo s prisekanimi vejami. Po tej priprosti lestvi je splezal vodnik na dno rupe po meso, ki je ležalo na oledenelem snegu.

Mlekojed je zopet povzel besedo: „Takih rup, korit in jam je mnogo na planinah pod Triglavom. Nekdaj so bile napolnjene z železno rudo, zdaj so prazne kakor oropani grobovi, in v njih se potika samo sneg, katerega pozimi nanosi burja, in ga poleti sončni žarki ne morejo raztopiti docela. A našel sem ob gorskih raziskavah še mnogo kotlin, ki hranijo obilo bohinjskega zaklada. Vestno sem preiskaval, in ne vara me veda ali izkušnja. Preden umrem, bom vse te važne najdbe razodel bohinjskemu kmetu, — ne gospodu, iz vsega srca želeč, da se železnina podraži, da se bo kopanje rude zopet tako dobro izpla-

čevalo, kakor nekdaj, in da bo naš gorjanec novič hvalil Boga z besedo nekdanjih imovitih rudojamarjev, ki so mu hvalo peli doslovno za to: ker je Bohinju podaril kamen za kruh."

Nato je prirodoznancu Erjavcu obširno razkladal, s kakšno zemljino je pokrita, kako se plasti in meša v jamah, in kako plenja v topilnici bohinjska železna ruda ali tisti kamen, iz katerega umeje Bohinjec narediti kruh. Tak pogovor in daljnje premotrivanje, kakšne so bile tiste prirodne sile, ki so nasule jame, rupe in korita na tako visokih planinah s težko železno rudo, in zakaj sta ruda in trdi kameni grušč, v katerem leži ruda, tako okrožena in oglajena, kakor da bi bila preblodila dolgo pot, preden sta obtičala na planinah, — pa nista nikogar zanimala razen prirodoznanske dvojice. Moža sta se vtopila v svoje teorije, in zabadavo smo ju na lep način opominjali, da se take važne reči morebiti temeljiteje doženo drevi na Velem polju ali jutri na Bistrici, kjer se jima utegne pridružiti tretji strokovnjak, ki razpolaga vsaj s tremi novimi teorijami.

Končan je bil preučeni pogovor z Mlekojedovo nado, da bo Erjavec čez dva tri dni, kadar obhodita več sveta, opustil svoje mnenje in se oprijel njegovega. Mlekojed je nato pokril belo čepico, se pred ognjiščem opasal z velikim prtenim predpasnikom in šaljivo slovesno oznanil zbrani družbi dnevni red: „V dveh urah vam zvarim in sparim puščavniški obed. Dve uri bomo obedovali, dve uri počivali, dve uri hodili in končno si priredimo še veliko pred nočjo udobno prenočišče na Velem polju. V prihodnje jutro bomo gledali sončni vzhod na Malem Triglavu; vsi, tudi jaz, in Vi, gospodična, čeprav me gledate tako plaho! Spodobi se, da pridem enkrat na Triglav; skrajni čas mi je. Vaši materi sem v davnih nepozabnih in zatorej nepozabljenih dnevih obetal, da jo popeljem na Triglav. Pristaje se torej, da izpolnim vsaj hčeri, kar nisem mogel materi. Ne bojte se, gospodična! Jaz in vodnik Vas varno postaviva na najvišji vrh! . . . . Ako se malo pri meni pomudite, gospodična, poskrbim za zabavo pri ognjišču, in Vam povrh zaupno povem,

kdaj in kako sem Vaši materi obetal spremljanje na Triglav.“ Zamolklo in tožno je pristavil: „in še vse drugam.“

Erjavcu in meni ni bilo do tega, kaj bo dopovedoval naš gazda primorski gospodični. Stopila sva pod milo nebo. Zrak se mi je zdel pretopel, malone soparen, in izrekel sem vodniku bojazen, da se vreme prevrne. Vodnik je bil enakega mnenja: „Snoči so zvezde prejasno migljale, davi se je pinja napenjala, ko sem metel, in zdaj je soparično že predpoldnem. Še denes bo grmelo. Da bi se le izpreletelo, preden nam je odriniti proti Velemu polju!“ To sem želel tudi jaz, ker ni prijetnejše hoje na planinah, nego za hladnim dežjem, ki je oživil vso prirodo in očistil obzorje daleč na okoli. —

Gosta bukova šuma je sprejela Erjavca in mene v svoje sence, in dočim je blizu naju pridna žolna kovala na suhem deblu, sva midva obravnavala mile spomine iz dijaških let. Erjavca nisem videl, odkar je po dovršenih prirodoznanskih ukih in profesorskih izpitih odšel v Zagreb, kjer mu je bila na ponudbo profesorska služba s pogojem, da predava v hrvaškem jeziku. Naglo se je privadil hrvaščini in omilil bratskemu narodu. Zagreb mu je bil druga Ljubljana in hrvaška zemlja druga domovina; vendar kakor nekdaj dijaka, tako so zdaj profesorja vlekle počitnice h gorenji Savi, da gleda od blizu slovenske planine.

Tukaj, visoko na rebrih triglavskih sva se živo spominjala, kako nedosežno više so se na Dunaju spenjale naše nade in domišljave, kadar smo snovali zlato bodočnost sebi in narodu, in kako smo hkrati trezno in skromno obdelovali slovstvo in slovenščino. Blizu eno leto smo stanovali tedanji dijaki Frančišek Erjavec, Simon Jenko, Valentin Mandelc, Ivan Tušek in jaz v eni hiši Videnskega predmestja. Bil sem sicer na gimnaziji dve leti zadaj za temi odličnjaki, ki so bili med seboj sošolci, vendar so me sprejeli medse v prijateljsko družbo, ki se nikoli ni krhala. Vezalo nas je zvesto zanimanje za slovstvo sploh in za slovenščino posebe, in vsi smo tedaj pisali v Janežičev „Slovenski Glasnik“ dokaj pridno. Gotov večer

v tednu smo se shajali v gostilni „Bordolo“ poleg Terezijanišča. Tam smo pri svoji mizi kritikovali, modrovali, načrte snovali ter se sploh moško veljavili, čeprav smo zmerno pili. Naš blagajnik je namreč za vsak dan določal neprekoračno vsoto, in v tisti bolj starinski gostilni niso poznâli tiste pogodbe, ki se piše s krčmarsko kredo. Često je k nam priromal iz drugega predmestja tovariš Valentin Zarnik, a nikoli brez imenitnih novic. Kadar nam je on prisedoval, smo vselej obdelovali svetovno politiko z najvišjega stališča: pretresovali starikova države vodeča načela in nove v narode prodirajoče nazore ter popravljali zemljevid planeta „Zemlje“ v véliki meri po svojih željah, a v mali po svojih nadah. Časi je tjakaj prihrumelo večje krdelo rojakov. Tedaj smo ognjevito govorili, in orile so se domače pesmi. To so strmeli dobrodušni, filistejski meščani dunajski pri drugih mizah nad krasnimi glasovi in milimi napevi te žive mladíne iz neznane „Ilirije“ tam za morjem, ki je bila dunajskemu „meželjnu“ deveta dežela! Nekoč smo imeli jako obilen zbor. Posetil nas je dr. Lovro Toman, onda še zgolj odvetnik v Radovljici. Čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo oprostili, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega. — Največ in najrajši smo pa bili čisto sami med seboj. ker tedaj nam je bil večer več nego sama zabava. Govorili smo svojo reč slovenski, ne boječ se zalezovavcev in ovaduhov, in poleg nas so dunajski „meželjni“, udomačeni na priposestovanih stoleh, v strahu pred ženami in policijo razpravljali svojo staroselsko vsakdanjost, ne boječ se ob naši slovenščini za nemško posest in za pristni nemški značaj veselega Dunaja.

Skozi eno leto in dalj smo se ondi shajali na večere, Modricam posvečene, da pri pičlih mericah vina otresemo prah podnevnega robótanja od praznično odetega duha. Marsikatera dobra ideja se je ondi zanetila. Koliko blagih misli, koliko vzornih načrtov se je pa prezrlo ali pozabilo, — ko smo bili vsi bogatini na duhu in vsi preverjeni, da bomo, čim smo starejši, tem večji dušni orjaki. Živel mladeniški

ponos! Kadar je pa kdo izmed nas prejel od urednika Janežiča petkrat zapečačeno pismo, kar smo imeli vselej že nekako naprej zračunano, tedaj je bilo to vsi petorici „titulus mensae". Srečni prejemnik je bil zares srečen, ker je navadno več prejel, nego je prej pričakoval, in rad je plačal, kar je večina odločila po previdnem preudarku. Trčili smo na zdravje blagega urednika Janežiča, ki naših prvencev ne ceni samo visoko, ampak jih celo više plačuje, nego smo jih sami cenili, in iskreno smo želeli sijajen uspeh listu, uredniku in pisateljem. Davno že so ostavili „meželjni" svojo podedovano mizo, a mi, ljubljenci Modric, smo se še vedno postavljali in presljavljali. Vse nas je obsevalo duhovito, prešerno veselje. Tušek je vedel največ novic in kratkočasnic, a ni se hudoval, kadar smo očitali, da jih pogreva. Erjavec, naš „Primož" je preudarno iz mirne duše proizvajal svoj prirodni, čestokrat prav drastični humor, in resno se je držal, čeprav smo se smejali vsi drugi. Tine Mandelc je bil iskrejši, in dal je glasovati, da zve sodbo večine, če njegov bister dovtip ni ugajal. A često smo glasovali po dvakrat; zakaj njegov najmilejši prijatelj „Šmonca" Jenko, ki se je tako rad in tako veselo smejal liki nedolžno dete, je bil hkrati oster dialektik, in dovtip mu je moral biti tako duhovit kakor modroslovsko logičen, drugače ga ni pohvalil. Često je Jenko v nas sprožil perečo pušico v kratkih gladkih stihih, in če smo ga prav lepo — da, prav lepo! — prosili, nam je prečital pesem ravnokar ustvarjeno, in tedaj se ni smejal. Dali so besedo i meni najmlajšemu, in svobodno se mi je razvezal jezik. Kadar je pa Tine Mandelc svoj: claudite jam rivos! zaklical, ne govorniku, ampak naši dobrovoljni, stari krčmarici, onda smo vstali in se preselili v kavarno . . . . .

In denes? Franjo Erjavec počiva v Gorici, Simon Jenko v Kranju, Valentin Mandelc v Karlovcu, Ivan Tušek v Ljubljani. Veliko duševnih biserov, namenjenih iskreno ljubljenemu narodu, je z njimi pokopanih v prezgodnjih grobovih? Vzelo jih je bogato nebo ubogemu narodu slovenskemu. To je naša usoda!

VIII.

Poslednje opravilo zgodovinskega zvonca in nekaj bohinjske zgodovine. Obedovanje. Mlekojèd pripoveduje, kako je prišel v Reko, iz Reke v Padovo, iz Padove v ječo in iz ječe v Varaždin, ter kako ga je obogatila ječa.

Šetala sva se Erjavec in jaz po senčnatem logu v prijetnih govorih o dragih tovariših z Dunaja, iz Ljubljane in Zagreba. Nisva gledala na uro, in Erjavec se ni ozrl na nobeno planinsko zel in na nobeno drobno živalco. Izpreleti naju oster, breneč klopot. Naglo stopiva iz gaja, in tedaj se nama vsili glasen smeh.

Na vežnem pragu svoje hiše stoji med gospodom in gospodično iz Primorja naš Mlekojed raven, visok in oblečen v črno gosposko suknjo; lep cilinder mu sedi na resni, sivi glavi; roke v belih rokavicah pa vihte velikanski kravji zvonec, in to zvonovo strašilo je očitno póčeno. Ta slovesni prizor s smešnim vtiskom je bilo vabilo k obedu.

Stopivši v vežo sem si ogledal ta veliki, očrneli zvonec nenavadne oblike. To je bil starodaven konjski zvonec, in spoštljivo sem ga vzel v roke, ker se je nosil daleč po svetu in je videl nekaj stoletij bohinjske zgodovine. Nosil se je pa vedno po taistih tovornih stezah do Gorice, do Čevdada in laškega Vidima in morebiti tudi do Kranja in Ljubljane; a stara zgodovina Bohinja je bila v mali sliki to, kar po Simon-Jenkovi pesmi slovenska zgodovina vobče.

Blizu do konca osemnajstega stoletja ni bilo vozne ceste med Bohinjem in Bledom. Kdor je hotel priti v deželo ali do svoje gosposke na Blejskem gradu, je moral hoditi po ozki tovorni stezi ob levem bregu bohinjske Save. Ta steza je bila zlasti tam nevarna, kjer so bile v takozvanih „Starih Štengah“ v strmini pod navpičnimi skalami in visoko nad irimi Save v živo skalo stolboma vsekane tesne stopinje za človeka in konja. Težavno se je tam tovorilo poleti, a ni se moglo pozimi in pomladi zaradi zametov, ledu in snežnih plazov. Precej strma, vendar pripravnejša in vsekdar rabna je bila tovorna pot od Bistrice čez sedlo Bačo na Tolminsko do Sv. Lucije,

od koder se je potlej tovorilo ali na Gorico, ali na laški Vidim krajše in prijetneje nego v Ljubljano, in tedaj se na laškem Vidimu ni govorilo manj slovenščine nego v slovenski Ljubljani.

Do blizu konca osemnajstega stoletja so Bohinjci prav živo tovorili in tržili na laško stran. Paša in planina je bila takrat še svobodna in je redila obilno konj, govedi in drobnice. Vsaka kmetiška hiša je imela statve za platno, sukno in „mezelan“ (pol platno pol sekno[1]) in tkali so vso zimo moški kakor ženske. Manjši posestniki so v obsežnih pragozdih, ki so bili takrat še vsakomu odprti, nabavljali les za mlečno in vinsko posodo, katero so potlej pozimi izdelovali ter kuhali oglje, katero so potrebovale, in to in po stari šegi prepotratno, starodavne železarne. Od teh so se kladiva pri Stari fužini in na Pozabljenem ter večje mere železarne na Bistrici opustile pred malo leti, druge pa, po domači pravljici „plavži svete Feme“, že pred stoletji. Jame v gorah so dajale obilno rude, in to so podelale bohinjske železarne v razno železnino, vlito blago, jeklo in žeblje. Izdelki iz železa so imeli laška imena, a tudi podjetniki in lastniki železaren so bili od pamtiveka Lahi, izmed katerih so se nekateri uspeli do bogastva in celo do plemstva. No, Bohinjec je Lahom pridno dobavljal oglje in rudo, topil in varil železo in jeklo, a v prirojeni skromnosti niti mislil ni, kako bi se dokopal do tega, da bi hodil v svojo tovarno.

Ob neizčrpnih prirodnih zakladih in ob splošni marljivosti se je veliko pridelalo, in vse to, kar je preostalo čez domače potrebščine, čez graščinske kazni, ki so se dajalė v pridelkih, nad deželne davke in priklade za turške in druge vojske, in nad naklade, katere so povrh zahtevali marsikateri nenasitni zakupniki blejske graščine, ves ta preostanek se je na tovorih iznosil največ čez Bačo na laško stran.

Na tovorništvo se je napotila vselej večja družba, ki je bila tudi kolikor toliko oborožena. Tovorna živina, starega težkega bohinjskega plemena, je stopala

[1]) Mezelan = mezzolana, to je napol volna.

po ozki stezi zaporedoma konj za konjem, in vsak konj je nosil na vratu velik zvonec, da se je daleč razlegal tovorniški klopot, in da so pravočasno na primernih prostorih v stran stopili tovorniki, ki so tovorili naproti. Ko se je blago razpečalo, so Bohinjci naložili blago za dom, vino, sladivo, nakit in karkoli jim je bilo naročeno. Nihče se ni vračal prazen. Ko so dospeli na vrh Bače in krenili v domačo dolino, tedaj so že na Bistrici začuli konjske zvonce, in to jim je oznanilo, da bodo tovorniki doma v dveh, treh urah. Takoj so ženice pristavile k ognju bravino ali suho meso in vmesile maslene pogače, domačini so pa pripravili najboljšo zob za konje. Zakaj vse, kar prihaja, bo lačno; ker onkraj Bače je hrana in krma slaba, in čim slabša, tem dražja.

Ko je bilo mesovje kuhano, so že prizvenčali in priukali dolgo pogrešani tovorniki v spremstvu vseh vaških otrok, ki so jim šli naproti, da prej zvedo, kaj so jim za „leco" prinesli očetje, strici in botri. Potem je pa bil vesel dan, prijetna izpremememba v enoličnosti vsakdanjega življenja. Poizkušali so dobro vince, ki se je prineslo čez zeleno goro; dekleta so se radovala pisanih robcev in svilenih trakov, deca pa rožičev, fig in drugega južnega ovočja in sladiva.

Baš ta zvonec, ki nas je denes vabil na obed, je pred stoletji brenel na laškem Vidimu. Zdaj pa je ž njim vred ubita stara tovorniška idila za večne čase, in ob nekdanjem tovornem tiru se meri . . . železna cesta.

Pred bronastim spomenikom iz starodovnosti, ki je stal na polenih v vežnem kotu, sem se vtopil v dobo svojih očakov in prapradedov, a ne s tisto spoštljivostjo, ki mi jo je nekdaj zapovedoval moj ded, temuč s hvaležnostjo, da je mila usoda mojo malenkost prihranila za devetnajsto stoletje. Zakaj ne bi mi bilo ugajalo življenje v tistem „zlatem veku!" Bohinjska deželica je bila na vse strani zaprta občevanju z rojaki na širnem polju, ob prometnih cestah ali v mestih, in tako zaprta vsakemu omikajočemu stranskemu vplivu. Hiše so bile vse prek lesene in nizke z majhnimi okenci, in vse zakajene, ker niso

imele dimnikov. V dolgih zimskih večerih so skupno sobo razsvetljevale zgolj treske na levi; a v skupni sobi se je hkrati predlo in tkalo, tesalo in strugalo, plesalo in molilo. Rod za rodom je nosil obleko tistega kroja in šiva in tistega domačega blaga. Kmetovalo, planšarilo, sirilo, lesarilo in rudarilo se je vedno neumorno, toda vek za vekom po tistem starem načinu in z vedno enakim orodjem vse brez želje ali potrebe napredka. Nihče ni poznal šole; knjiga ni prišla pod kmetsko streho; verske resnice, oznanjevane v cerkvi, so se doma omračevale z vražami, ki so se hranile od roda do roda. Vendar so bili tedanji rodovi srečni, ker so imeli čisto malo potrebščin, katerim so lehko zadoščali doma po priposestovanih običajih; in zadovoljni so bili tudi sami s seboj in med seboj, ker niso poznali rojakov srečnejših ali imajočih večjih potrebščin. Čudna taka sreča in zadovoljnost! Zatorej nisem mogel zvedeti, da bi bil v preteklih stoletjih katerikoli bohinjski sin prešel v šole in se pogospodil. Saj nihče ni hrepenel po sreči zunaj Bohinja in po nadkmetiškem stanu. A lehko bi se bil šolal marsikdo, ker je bil Bohinj onda precej imovit. Zatorej tudi nisem mogel najti starih pravljic in pripovedek. Saj se samo to zapomni in ohrani, kar je nenavadno, drameče ali pretresujoče. Kaj takega se v Bohinju ni dogodilo; tam niso videli ne bajevnih pesjanov, ne Turkov, ne beneških vojnih čet in sploh nobenih vojakov; a vse domače življenje se je snovalo redno in enakomerno po šegah in navadah, ki so bile samo zato dobre, ker so jih hvalili stari možje, „ut prisca gens mortalium".

Bohinj še ni našel svojega zgodovinopisca; zatorej bi jaz jako rad zaslužil ime bohinjskega Herodota in pripovedoval dogodivšine domače deželice. To bi se spodobilo baš zdaj, ko hodimo na Triglav, in je ob strmem poti potrebno, da si malo odpočijemo in tedaj pogledamo v dolino. Toda premalo vem, ker se je godilo ob mojih pozvedbah prav tako kakor grškemu Herodotu. Mnogo reči mi niso hoteli povedati; a so tudi take, da ni varno po njih popraševati. Tako so bili medved, volk in ris v starem Bo-

hinju huda nadloga za človeka in živino, in v mrzlih zimskih večerih so volkovi hodili kar posredi vasi in vdirali v hleve. Mikale so me pripovedke o bojih z zverino, in v neki vasi se je našel prijazen dedec, ki je meni, radovednemu dečku, natanko povedal, kako so se naši pradedje volka iznebili za vselej. Možje so ujeli živega volka v ribjo mrežo in ga zaprli v ječo pri tedanjem županu. Tri dni zaporedoma so se potem pomenkovali pred ječo, da volka takoj oženijo, kadar ujamejo še volkuljo; in vse te pogovore je v ječo slišal stradajoči volk. Tretji dan so ujeli volkuljo, in ko je ta zatulila pred volkovo ječo, tedaj izpuste volka in poženo za njim volkuljo. Volk je bežal čez hribe in doline in pravil vsem volkovom, kakšna grozna nesreča jim preti, ako pridejo Bohinjcem v pest. Od tistega dne se ni prikazal volk v Bohinju.

Ko je mož to povedal, mi od daleč pokaže hišo, pri kateri je baje še denes tista volčja ječa. Mož je šel dalje svojo pot; jaz pa stopim k hiši, si vse ogledam in ukaželja me žene, da tudi vprašujem. Zdajci hišni gospodar zrase, in samo nagle pete so me rešile, da ni nategnil mojih radovednih ušes, kakor je bil zažugal v svoji slepi jezi . . . .

Blagovoljni bravec je že pozabil, da smo bili ravnokar klicani k obedu, in zdaj je nemara radoveden, kaj smo užili dobrega na visokih planinah. Kosilo je sicer jako potrebno, vendar preprozaična reč; zatorej o njem povem samo to: Obedovali smo po latinskem jedoredu, ki smo ga našli lično pisanega na mizi. Reden pa obed ni bil, ker naš gazda je kazal s preobilico jedil, kako zelo nas čisla. Mi smo takisto ljubeznivemu gazdi z obilnim uživanjem izpričevali svoje priznanje, tako da je Mlekojed naposled rekel, da še nikoli ni bil tako srečen in vesel kakor denes za mizo med nami. —

Prijedli in pripili smo se polagoma do napitnic, do kočljive stvari. Napitnice so obedu to, kar skalni ostrovi morski gladini. Kadar je vreme ugodno, in spreten krmilar vodi našo barko, se oko radostno pase na takih otokih, ki so prijetna izprememba v morja enoličnosti. Ako pa krmilar ni kos svojemu

poslu, ako celo vihar pritisne na valove, tedaj so tisti osredki jako opasni, in strah pred njimi ne prestane, dokler jih nimamo daleč za seboj. Nam sta napitnice govorila Mlekojed in Erjavec. Oba sta pogodila vreme in se ognila vsega, kar bi utegnilo koga dirniti ali oplaziti. Takisto sta se ozirala na vse okolnosti, s katerimi naj se napitnica navdihne, da se bo iskrila liki vino v čaši. Govorila sta lično, iskreno, šegavo in poznalo se jima je, da sta se te struje govorniške umetnosti učila v Hrvatih. Poznavatelji našega juga namreč trdijo, da znajo Hrvatje najbolje napitnice govoriti, a Slovenci najbolje napitnice dejansko izvrševati. Res je genljivo opazovati veselo omizje Hrvatov in Slovencev pri polnih čašah. Tedaj se kaže jugoslovanska sloga v najlepši svetlobi, ko si Slovenec in Hrvat med seboj nista na poti: Slovenci neustrašeno pijo, Hrvatje neumorno napivajo, in ne more se javiti običajna nesloga; ampak bratimo in ljubimo se, dokler nam dopuščajo vinski duhovi.

Gospodična, ki je bila ves čas obedovanja nekaka desna roka gospodarjeva, nam prinese črne kave, kar je gostom navadno sladek, a neodkladen migljaj, da pride čas ločitve. Nehote sem pogledal na uro in rekel sam pri sebi, da pridemo prezgodaj na pusto Velo polje, ako že zdaj zaključimo prijetno napivanje.

Tajno bojazen mi je odvzel Mlekojed, ko je zopet poprijel besedo: Ta „črni strup“, kakor ga zmerjajo zdravniki, naj nam pospeši prebavljanje težkega obeda in, oprostite, tudi prebavljanje tega, kar sem vam namenil povedati, preden se napotimo na poslednjo zelenico pod Triglavom. Dobri dve uri se smemo še tukaj muditi. Ta čas bi vam razodel vse svoje tajnosti iz vihravega življenja, o katerih sem moral dozdaj molčati, prisiljen po okolnostih. Slovesen dan mi je denes, in vesel sem, kakor še nikoli. Jezik se mi je razvozlal, da ga več ne morem brzdati, in srce, ki je denes prvič brez težave, me sili, da povem, kar čutim. Samo potrpite, ako bo dozdaj malobesedni človek, ki je do denes prikrival vse svoje razmere in dogodke, zabredel v slabost vseh starčkov in vas nadlegoval s preodkritosrčno blebetavostjo.

Zopet je napolnil kozarec, ponudil izvrstnih smotek od duhana, ki ga je sam pridelal na skritih planinskih lazih, primeknil stol bliže k nam in nadaljeval po krepkem požirku vina: „Samo naključje je snoči k meni pripeljalo prve tri goste. Po svoji trdni navadi bi vam bil zaklenil duri pred nosom, da nisem med vami zapazil gospoda, ki je slučajno imel pravico priti pod mojo streho. Ne morem izraziti, kako hvalim Boga, da se je vse tako izšlo. Nov slučaj je podal priliko, da ste mi od srca odvalili težki kamen, ki me je tlačil nad štirideset let. Sam bi ga bil lehko sprožil, a bal sem se ga vse žive dni dotekniti, da se ne vsede še globokeje v moje srce. Molče sem nosil svojo neodleglo težavo. To je bilo hudo trpljenje, verjemite mi! Dolžan sem vam hvaležnost, a ne morem je poplačati, ker je neomejena. Nekaj te hvaležnosti pa morem odšteti gospodu profesorju Erjavcu; in zopet je naneslo zgolj srečno naključje, da je prišel semkaj za vami tremi in ne že včeraj, kakor sem ga pričakoval po pismih. Denes, gospod profesor, sem Vam iskren prijatelj in vnet častitelj! Včeraj, ali preden sem se prepričal, da nisem morivec, bi Vam bil samo toliko postregel, kolikor me veže dolžnost do starega prijatelja, ki Vas je priporočil. Ne bil bi Vam več nego hladen prisiljen spremnik po gorah, da Vam pokažem nekaj — ne vsega, — kar utegne zanimati strokovnjaka prirodoznanca. Zdaj so se pa oblaki moje nesreče izpreleteli, in vse drugače, kakor pod jasnim soncem se mi boste videli Vi in naši planinski zakladi. Tukaj gori poznam vse kotičke, vsaki redki rudnini ali zeli poznam bivališče in dobro vem, kje naj se iščejo okamenine in tista drobna bitja, ki so doslej premalo znana učenjaškemu svetu, a vredna vse pozornosti. Vse te znamenite prostorčke bodeva obhodila. Vodil Vas bom dalje v kraje, kjer mi je bila priroda nerešena zastavica, ali kjer se mi je vsiljevala nova hipoteza. Kazal Vam bom, kaj sem poskušal v svoji skromni delavnici, kaj se mi je posrečilo, in kaj sem nameraval iznajti. Vse to, kar je meni ostalo nedosežno, se morebiti Vam posreči ob Vaši bolj obsežni in temeljitejši vedi in ob popolnejših

pripomočkih. Sploh vse Vam razodenem, kar vem, kar slutim, kar se mi sanja. Kadar Vam tako izročim in odklenem vse sleharne zaklade naših gorá, bo završeno tudi moje delovanje v planinskem zavičaju. Šel bom zopet med omikani svet in za Vami v Zagreb. Skoro se poslovim od Bohinja, in to bodo moje poslednje solze pod Triglavom. Vaš prijatelj v Zagrebu me je milo vabil, naj prebijem pri njem svoje poslednje dni. K njemu pojdem, in vem, da mu ne bom na poti. Tam doli imam dokaj ljubih znancev. Ž njimi obnovim prijateljstvo. Tudi poznam nekaj bližnjih rojakov. Teh se ne bom ogibal, kakor dozdaj. Saj smem odslej ž njimi občevati brez prikrivanja. Sploh se hočem tam doli v svoji drugi domovini pripravljati na selitev v večno domovanje. Na grobni kamen si pa dam zapisati: „Tukaj je končno mir dosegel Mlekojed, ki ga je usoda pregnala od srečnih triglavskih planin in preganjala zaporedoma šestdeset let.“

Nato je Mlekojed nekaj bolj nekaj manj obširno popisal svoje življenje. O tem, kar nisem že povedal, je govoril tako:

Izročili so mi izpričevalo, da nisem sposoben za vojaški stan: moje najslabše izpričevalo. Torej nisem mogel zasloveti, kakor sem si želel, in kakor so zasloveli tedaj in pozneje kmetski sinovi slovenski: Basaj, Vega in Čehovin. Zdelo se mi je, da sem odveč na zemlji, ker se mi je povsod izpodmeknil stol, na katerega sem sedel; vendar nisem obupal. Stopil sem k obče spoštovanemu trgovcu, čigar otroke sem nekoč učil. Potožil sem mu svoje stanje Gospod se me je usmilil z dobrim svetom, denarjem in priporočilnim pismom do svojega prijatelja, lekarnarja v Reki. Lekarnar me je sprejel v službo. Bil mi je dober, ljubezniv gospod; meni je pa bila sveta dolžnost, da mu dejansko kažem, kako sem mu hvaležen. Čez dve leti me pozove v svojo tajno pisarno in mi tam razodene, da se je naveličal lekarniškega posla, da je v meni našel sposobnega nastopnika v lekarni, da želi in upa, da se nekoč poročim s njegovo prvorojenko, in da bom srečen v svojih podjetjih, kakor je bil on pri tej lekarni. Da vse to doseževa, je pa potrebno, da

grem za dve leti na vseučilišče v Padovo. Tam se naučim lekarništva, izvršim potrebne izpite, in kadar se vrnem v Reko z diplomo v žepu, se vse drugo izvrši v domači hiši, prav gladko, ker tudi hčerka odobrava vse očetove namene. Takrat je čez dokaj let posijalo gorko sonce v mojo dušo in mi obudilo najsmelejše nade. Vpisal sem se na padovanskem vseučilišču in se kmalu pridomačil laškemu živstvu. Učenje me ni težilo. Saj sem se nekdaj pohvalno učil na strogi gimnaziji in se že v prejšnjih letih bavil s prirodoznanskimi vedami. Reči smem, da so me profesorji čislali, ko sem prekašal vse součence, in da so me spoštovali vseučiliški tovariši. Bil sem sicer malo prestar; a to malenkost je nadkriljala istina, da sem bil največji, najjakši, in da so Lahi hvalili moje petje ter mojo pravilno laško govorico. Stanoval sem pri lekarnarju, prijatelju svojega reškega gospoda, in bil tam kakor domačin, a tudi v druge laške obitelji sem bil vabljen zlasti tam, kjer so gojili umetno petje.

Prvo šolsko leto se je nagibalo h koncu, in ravnal sem se k odhodu na počitnice; kar pride poziv, naj se takoj javim pri redarstvenem vodstvu. Tak poziv, zlasti za tistih dni, je bil strahoten; a jaz sem se priučil strogemu redu po grenkih izkušnjah prejšnjih dijaških let, in torej sem lehko stopil brez odloga in strahu pred gospoda, ki me je pozval. Ta gospod, vzor gladke laške uljudnosti, me je peljal v posebno sobo in tam posadil poleg sebe. Govoril je o nevarnostih, ki prete inorodcu v večem laškem mestu. Ker sem mu zatrdil, da se ne bojim i dveh najmočnejših Lahov, se nasmehne meneč, da so nevarnosti, ki meni preté, drugačne in hujše. Nato mi jame razkladati, kaj so „karbonarji“, in kako nevarni so državnemu redu. „To tajno društvo,“ je rekel, pač deluje s čudovito previdnostjo; toda oko javnega reda jih opazuje in zalezuje. Čez neko tukajšnjo tolpo bo v kratkem padla železna mreža, in potlej — gorjé! Sloveči Silvio Pellico je bil tudi med karbonarji. Blizu dve leti je trpel vse muke preiskovalnega zapora v zloglasnih svinčenih hramih v Benetkah in na ljubljanskem gradu. Pred malo tedni je bil na smrt ob-

sojen, in zahvaljevati ima samo visoke gospode, ki so bolj čislajoč pesnika, nego črteč zarotnika, izposlovali, da je pomiloščen na petnajst let težke ječe v razvpitem Spielbergu pri Brnu. Ta nesrečni, baje po nedolžnem obsojeni pesnik je srečen mimo drugih!"

Gospod se je primeknil bliže in govoril bolj tiho in prisrčno: „Naše redarstvo je, žalibog, tudi Vas opazovalo med zarotniki karbonarskega društva. Sedeli ste pri njih zborovanju in peli ž njimi vred pesmi, ki redarstvu ne ugajajo, čeprav so na videz nedolžne. Verjamem, da niste zapazili kaj očitno napačnega; vendar Vam je moralo biti sumno, da omikana gospoda poje tako preproste, da, trapaste, pastirske popevanke, in da mestni možje, ki niso bili nikoli ogljarji, resno poudarjajo, kje naj osnujejo novo kopišče; kako uspeva ta ali ona oglarnica; kje bo treba oglje previdneje prodajati, in kako naj se v gozdih (tam, kjer ni gozdov!) zalezuje in pobija medved, volk in druga zver. Mi čuvaji javnega reda že davno vemo, da so kopišča in oglarnice same družbe in podružnice karbonarjev. Medved, volk in druga zverjad je pa avstrijska vlada z nami, inorodnimi uradniki vred. Vi ste v Padovi tujec in gotovo neomahljiv podložnik naše države; torej Vas veže vest in vdanost, da, kolikor morete, preprečite kovarne nakane proti državi in proti nam tujcem v tej deželi, ki je še malo časa pod avstrijsko vlado. V Vašem položaju je to možno samo na tak način, da stopite v službo tajne policije. Zahtevala se bo od Vas ta malenkost, da gospodu, ki je tem Italijanom tako malo sumen kakor Vi, od časa do časa ustno sporočite, kakovi ljudje se shajajo pri obitelji, kjer stanujete, in kaj govore med seboj. To Vam je brez nevarnosti, in Vas stane prav malo truda; a plačilo bode obilno iz ozira na to, da Vaše ime in vedenje, Vaš obraz in Vaša govorica, ki v ničemer ne spominjajo na nemško narodnost, med zarotniki ne obujajo nikakovega suma. Kar poveste, ostane vsekdar tajno, in redarstveno oblastvo bo posebej skrbelo za to, da se odvrača od Vas i najmanjša sumnja. Če to storite, izpolnite svojo državljansko dolžnost med tujci; ako ne, pa utegne tudi Vas za-

sačiti nastavljena mreža, in hvalili boste sre
se otmete vešal s petnajstletno ječo v Spielbe
to premislite, Vam dam odmora za eno uro,
smem.“ —

Gospod je naglo odšel iz sobe in jo zakl
seboj Dasi je bilo prav mučno priti tako iz
v policijsko kletko in ondi ugibati, kako nov
nađenje mi prinese prihodnja ura; vendar
omahoval niti trenutek. Da si okrajšam n
pričakovanje, krepko potrkam na zaklenjena
čez malo minut. —

Gospod je vstopil, in jaz sem rekel: „Pr
sem do dna svoje duše, da je gospod, pri k
prebivam, vdan in dober Avstrijan; saj še prist
ni, ampak Goričan, ki se je preselil stoprav za
skega vladanja v Padovo Nikoli nisem videl
da bi gospodje, ki ga časih posečajo, imeli kak
pogovore, ali da bi kaj snovali, kar diši po m
koliko znanem karbonarstvu. — Stanovanje in
imam pri blagem gospodu malone zastonj, in p
je mojemu velikemu dobrotniku v Reki. Bila l
grda nehvaležnost in neizrečna podlost, ako bi
njegov gost, dal zlorabiti v to, da ga zavratno i
in ovajam. — Dalje se drznem izjaviti, da se
stovoljno vstopil k vojakom s trdnim namen
darujem kri in življenje za cesarja, kadar m
na vojsko, na častno bojišče, kjer se gleda so
očitno iz lica v lice. Odrekli so mi drugi ljud
sobnost za častni stan očitnega in ravnega boj
in moral sem ga ostaviti. — Jaz sam si pa z
vsekdar odrekam sleherno sposobnost za tako za
bojevanje in za stan, h kateremu me Vi vabi
moji nravi so protivi, da bi tajno zalezo
ovajal svojega bližnjega, bodisi državi sovr
Tega ne morem, ko ne morem, in naj pride
karkoli; saj sem že vajen udarcev sovražne u

To sem povedal glasno in odločno. Gosp
prime rahlo za roko, pelje k oknu in reče,
dobro pogledam. Bistro sem ga pogledal, a ni
mogel spomniti tega obraza iz preteklih let.
me zopet pelje k mizi in izpregovori — kamen

je odvalil od srca — v čisti slovenščini rekoč: „Ne čudim se, da me več ne poznate, ker nisem imel brade, ko sem bil komisar na Blejskem gradu. Pred dvema dnevoma sem čital v tajnem zapisniku oseb, ki so se baje sumnivo vedle v poslednjem času, in zdaj pridejo pod posebno oko vse videče policije, nenavadno krstno ime Melkijad, in pri tem redkem imenu nelaški priimek. To me je spomnilo na svoje uradovanje na Bledu in dalje, da je to ime Vaše, in da sva imela nekoč uradno opraviti med seboj. Spomnil sem se hkrati, da sem Vas onda, ko sem bil še novinec v službovanju, nekaj zaradi prenapete zavesti svoje sodne oblasti in nekaj zaradi osebne ogorčenosti tako kaznoval, kakor Vas ne bi bil starejši, preudarnejši sodnik. Denes popravljam svojo prenaglico; pozno, a vendar ob prvi priliki, in, reči smem, tudi v veči meri, nego je bila moja krivda. Iskreno Vas hvalim, da nočete vstopiti med naše ovaduhe, ali med drhal, ki rada slepi oblastvo zaradi veče nagrade in po krivem ovaja svoje rojake iz raznih podlih nagibov. Takih črnih poštenjakov imamo med samimi Lahi tukaj v Padovi na ponudbo več, nego jih potrebujemo. Miloval, da, zaničeval bi Vas v taki tovarišiji. In rekel bi sam sebi, da Vas onda nisem nespodobno kaznoval, ko sem Vam prisodil telesno kazen. Vaše poštenje mi bodi porok, da morem svobodno delovati na Vašo korist brez nevarnosti zase in Vas ob skrajni meji svoje uradne dolžnosti oteti iz zank, ki so varno nastavljene in se skoro trdno zadrgnejo. Ker ste tako pošteni, kakor sem od Vas pričakoval, ko ste denes predme stopili, in torej ne izdajate svojega hišnega gospodarja, onda pričakujem tudi glede na mojo osebo, da ne boste ne denes, ne pozneje, ko boste na varnih tleh, besedice črhnili o tem, da ste govorili z menoj, in kaj sem Vam povedal. Takisto me ne smete nikdar spoznati, ako se še kdaj srečava v življenju, dokler Vas ne odvežem molčanja. — Da Vas rešim, ni druge pomoči, nego da še denes sedete na voz, ki Vas popelje naravnost v Benetke in da jutri odrinete iz Benetek na prvi ladji, ki jadra proti Trstu ali Reki. Če Vam nedostaja denarja za pot, Vam je

na razpolago iz mojega žepa. Več Vam ne smem vedati, a resno Vas opominjam: odrinite brez o tavljanja! . . . . „In dakle z Bogom, ljubi rojak!"

Gospod mi je krepko stisnil roko, naglo vstal začel zopet laški govoriti. Šla sva v njegovo pis nico. Tam je pozvonil in ukazal, da se mu prin vse moje pri redarstvu hranjene izkaznice Izročil jih je hladnega uradnega lica in mi dodal popo list za potovanje v domovino, oziroma v Reko.

Spodobno sem se poklonil in odšel.

Ko stopim na cesto, se mi je zdelo, da je predrugačeno okoli mene, in da celo sonce m svetlo sije nego po navadi. Nisem mislil na Pado niti na Reko in nevesto; ampak s čudno silo se je potožilo po milih domačih gorah, po očetu in r teri, katerim o sebi nisem poslal nobenega poroč odkar sem jih ostavil na tisti usodni sveti večer; hkrati sem se spomnil tudi umorjenega Cvajarč ki mi je malone že prešel iz spomina. Taval s proti svojemu stanovališču, kakor da imam noge svincem obdane. Tovariš vseučiliški me sreča, osu obstoji in me vpraša, sem li bolan. Povem mu, moram še nocoj oditi zaradi velike nesreče, ki se pripetila na mojem rodnem domu. Sočutno me spre in obljubi, da sam preskrbi voz, in da se nemara menoj popelje do Benetek. Proti večeru me pos nekaj znancev, in moj gospod nas povabi v dvora da si tam v veseli družbi olajšam bridkost iznen nega, žalostnega razstanka. K nam dijakom so sedli starejši, meni neznani gospodje, in vsi so milovali, da moram svoj uk prekiniti, baš ob kon šolskega leta. Kratek je bil večer drugim; meni je neznosno dolg, in rad bi že bil sredi ravnine m Padovo in Beneškim morjem.

Jel sem se poslavljati, ker je ura nastopila, kateri ima priti voznik pred hišo. A hišni gospoc mi uljudno reče: „Voznik je prav zdaj prišel, a slo od Vas nam je tako težko. Odpovedati čem voz naročilom, naj se voznik vrne točno ob eni polnoči. Tako ne zamudite nič, in vožnja je jetnejša proti jutru, nego v zdajšnji vročini. Pred

si sežemo v roke, nas gotovo še očarate s slovensko pesmijo!“

Gospod ni vedel, kako bridko skrb mi naloži, ako moj voz za tri ure ustavi. A jaz mu nisem smel povedati, zakaj odhajam, in koliko mi je do tega, da imam o polnoči mestno ozidje za hrbtom. Hote-nehote sem se vdal in zopet prisedel h gospôdi. Zopet smo peli, a glas se mi je tresel. Vriščavo se je napivalo, a jaz sem čul samo notranji glas: Vstani in beži od tod! — Nisem se mogel osrčiti in ostal sem. Okoli polnoči me hišni gospod ljubeznivo poprosi, naj zapojem: „Pa je davi slan'ca padla“. Ta pesem mu je jako ugajala, ker mu jo je v rodni Gorici često zapela mati Slovenka. Ves razburjen sem bil, kakor da mi je umreti; vendar sem zbral vse svoje moči in zapel priljubljeno pesem bolje, nego sem se nadejal. Ko je družba burno zaploskala, sem hitel na hodnik, da se ohladim, umirim in razjokam. Zdajci zapazim, da po stopnicah proti hodniku tavajo in lazijo neznani možje. Prvi je ravnokar stopil na prag hodnikov. V roki je imel svetilko-slepilko. Zasvetilo se mi je pred očmi: umorjeni Cvajarček stoji pred menoj! Zakričal sem na vse grlo, treščil moža nazaj na stolbo, v hipu podrl vseh pet ali šest mož na stopnicah, ki so stopali za Cvajarčkom, naglo planil nazaj, zaklenil za seboj hodnikova vrata in povedal v dvorani zbranim gospodom, da sem imel čudno prikazen in hud boj. Vsi so obledeli in se razkropili na vse strani. Ostal sem sam in se kmalu toliko pomiril, da sem se namenil ob tej obči zmedi ostaviti hišo in oditi k naročenemu vozniku. Na spodnjem koncu stolbe mi nekdo zastavi pot in mi posveti s svetilko slepilko v lica. Roko sem iztegnil, in mož že leži na tleh. V tem hipu je vse črno okoli mene, nekaj me zabode v ramo, nekaj v nogo, zgrabijo in na tla me podero krepke roke....

Zbudil sem se v neznani sobi na trdi postelji, in ko me je posetil neznan zdravnik, sem izvedel, da bivam v Benetkah, da je moja soba ječa, in da je minilo že štirinajst dni, odkar sem bil pripeljan v ječo. Več mi zdravnik, sicer jako ljubezniv človek, ni

povedal. Ko sem ozdravel, je takoj nastopilo strogo izpraševanje in preiskovanje. Obdolžen sem bil veleizdajstva, udeležbe pri karbonarski družbi in vseh možnih drugih zlodejstev. Nihče ne verjame, kako sem bil jaz, inozemec, na katerega so se zvalili vsi laški zločini, očrnjen, obrekovan, in kake nezmiselne laži so se proti meni izkovarile in verjele. Preiskovanje moje nedolžne osebe se je zavlačalo neusmiljeno dolgo. Čez tedne in mesece so se ponavljala stara vprašanja v novi obliki in so se javljale nove obdolžitve. Nikoli pa nisem izvedel, kdo me obtožuje, kdo priča proti meni, in kdo so moji sokrivci.

Ko sem ozdravel, so me vteknili zaporedoma v drugo, tretjo, četrto celico. Vse so bile vlažne, temne, nesnažne. V teh strašnih jazbinah sem sameval tri cela leta in prosil Boga rešitve ali smrti. Edina zabava mi je bila izpraševanje in odgovarjanje pred sodnikom, zvonjenje od bližnje cerkve in časih oblak, ki je plaval čez tesno progo neba, katero edino sem mogel videti. Mislil sem nekdaj, da se človek počasi navadi vsake reči; toda ječi se nisem mogel privaditi. Pretrpi se naposled enomerna sirovost jetničarja, ki je prepričan, da uspešneje služi državnemu smotru, ako trpinči svoje jetnike. Navadimo se takisto na nepopisno slabo hrano; zakaj tudi dajatelj hrane ima vero, da najbolj pospešuje državne koristi, ako pri oskrbovanju jetnikov skrbi do skrajne meje za svoj žep. Nikakor pa se ne privadimo vsakdanji samoti, ker se duh ne more odvaditi premišljevanja. Baš te vedne misli, to nepretrgano kesanje, to venomer noveče se očitanje, da bi ne bilo take nesreče, da smo za srečnih dni to ali ono malo bolj preudarili, to ali ono malo pametneje izvršili: prav to je najhujše trpljenje. To dušno trpinčenje samega sebe se ponavlja dan na dan, in čim omikanejši je človek, tem iznajdljivejši je njegov um v novih občutkih in novih razlogih kesanja. — Tako je bila butara dušnega trpljenja težja od dne do dne. —

Čez tri leta so me izpustili brez vsake sodbe. Moral sem iz ječe stopiti naravnost v barko, ki je odjadrala proti Reki. Stoprav v Reki sem se smel svobodno gibati. Tam sem se čez tri leta prvič ogledal

v zrcalu. Bil sem siv in postaren; sram me je bilo takega obraza vpričo mojih mladih let.

Stopil sem pred nekdanjega svojega dobrotnika kakor skesan grešnik, ki ne pričakuje pomilostitve.... Gospod se je postaral, a Vaša mati, draga gospodična, je bila onda prav v cvetju svoje lepote. Sprejeli so me prijazno, a hladno, in skoraj sem zapazil, da imam v lekarni naslednika, kateremu je nemara gospod lekarnar vse to obljubil, kar je obetal meni pred štirimi leti. Zame v tej blagi hiši ni bilo več mesta! To sem previdel in gospodu izrekel brez ovinkov. Tudi gospod je bil odkritosrčen, ko je pripomnil, da bi izpostavljal sam svojo osebo, ako pri sebi obdrži človeka, ki je morebiti še vedno sumen veleizdajstva in zveze s karbonarji, katerih je baje nekaj celo v Reki.

Izročil mi je priporočilna pisma do znancev v Zagrebu in Varaždinu in mi izplačal, kar sem imel pri njem zasluženega in prihranjenega, ter dodal znatno svoto za popotnico. Ko sem jemal slovo, so mu stopile solze v oči. S trepetavim glasom je govoril, kako ga boli, da se je tako nesrečno razdrl načrt, o moji in njegove hčere bodočnosti, in poljubil me je kakor oče sinu. Tedaj je pristopila starejša hči. Solze so ji zaiskrile v očeh, krčevito me je objela in goreče poljubila — prvič in poslednjič. To je bil poljub nje prve, čiste ljubezni — zamorjene po moji nepremišljenosti. Ta poljub je huje pekel mojo vest, nego ves spomin na umorjenega Cvajarčka.....

Jok je prekinil Melkijadu besedo. Ko si čez nekaj časa otre solze, nadaljuje:

Dobil sem službo v Varaždinu in zopet v lekarni. Slabejša je bila, vendar sem živel zadovoljno, ker ob svojem zaslužku. Pisal sem gospodu v Reko zahvalno pismo za priporočilo, a nisem prejel odgovora ne na tisto, ne na poznejša pisma. Opustil sem torej daljnje dopisovanje. Čez deset let se napoti neki pater kapucin, moj prijatelj in vešč poznavatelj rastlinstva, iz Varaždina k sobratom v Reko. Naročim mu, naj se oglasi v Reki pri lekarnarjevih, da jim objavi moja pozdravila. Čez štirinajst dni me pozovejo v varaždinski samostan bratov kapucinov, in tam mi predstojnik

skrivnostno pokaže pismo, v katerem sem živo vabljen naj pridem, čim preje tem bolje v Reko, in da me čakajo ondukaj važne, vesele novice. Takoj sem vzel v roko popotno palico s sanjavimi upi. —

Vstopil sem zopet v ljubo hišo. Blagi moj gospod je še živel, a oddal je lekarno zetu, možu mlajše hčere, dočim je bila starejša hči že dve leti v Trstu omožena. Od starega gospoda sem izvedel čudne novice. Tako je pripovedoval: „Pred tremi leti me je posetil neki gospod iz Prekmorja, ki je Vaše razmere dobro poznal in se za Vas živo zanimal. Njegovega imena ne smem razodeti. Natanko mi je popisal, kako so Vas v Padovi redarji prijeli in tirali v zapor. Tisti večer so se zares pri Vašem tedanjem hišnem gospodarju po domenku zbrali nekateri padovanski veljaki, ki so bili redarskemu oblastvu ovajeni kakor poglavitni člani karbonarškega društva. Redarstvo je vse pripravilo, da jih o polnoči brez hrupa zasači ter dene pod ključ, in da preišče hišo, kjer so bili po glasu ovadbe hranjeni zapiski, ki bodo važni za redarsko oblastvo in obtožilni za mnoge sumne osebe. Tedaj, ko ste Vi prve redarje, ki niso niti slutili na kakov odpor, silovito odpodili in zaklenili vrata na hodniku, ste zbranim gospodom učinili neprecenljivo korist. Zakaj preden je redarstvo dobilo pomoč za novi naskok, so imeli zarotniki dosti prilike, da uničijo vse spise, ki bi jih količkaj obtoževali; in dva gospoda sta celo pete odnesla, porabivši zmešnjavo med nespretnimi redarji, ki povrh niso bili pripravljeni na Vaš odpor. Ko ste bili ob drugen navalu na tla podrti, so ujeli in uklenili vse ostale gospode z Vašim hišnim gospodarjem vred Po dolgi preiskavi je bil obsojen samo šurjak hišnega gospodarja, čeprav se mu ni dokazalo nič posebno obtežilnega. Po prestanih petih letih težke ječe je bil pomiloščen in izpuščen iz ječe. Vam, tujcu, so pač laški ovaduhi podtikali mnogo stvari, ki so jih zagrešili domačini; a sodniki niso bili Lahi, preiskava je ugodno izšla, in kaznovali Vas niso niti zaradi silovitega napada redarjev, ker so uradne poizvedbe izpričale, da ste nekdaj v Ljubljani pod silo neke dušne bolezni takisto napadali ljudi brez povoda. —

Oproščeni gospodje so bili bogati in nekdo jim je vdihnil blago misel, da so dolžni Vas obdarovati, ker jih je samo Vaš odločni čin rešil mnogoletne ječe ali celo smrtne kazni, in da so še več dolžni Vas odškoditi, ker so Vas samo oni, odpovedavši voz, ki Vas je tisti večer že čakal pred hišo, pripravili v vso nesrečo in muko triletnega preiskovalnega zapora. Zaupno so izvedeli, da živite revno ob majhni službi, in da ste Vi, še mlad gospod, v ječi osiveli.

Tisti gospod, ki je vse to povedal, mi je naposled izročil desettisoč forintov v državnih obveznicah, češ, da bodi to Vaša nagrada in odškodnina. „Takoj sem Vam pisal v Varaždin, da pridite k meni in da Vas tukaj čaka vesela novica, pisal sem drugič in tretjič, a zaman sem čakal odgovora.“

„Niti enega pisma nisem prejel iz Reke ne od Vas, ne od prijateljev, odkar sem prišel v Varaždin“, pripečem.

„Vse to je verjetno“, nadaljuje gospod. „To baš priča, da se je tajna policija tudi po Vašem izstopu iz ječe in ves čas dozdaj prav živo zanimala za Vas in za pisma, ki so Vam namenjena, in da Vam ni dajala prilike občevati s tukajšnjimi nekdanjimi znanci, ki so nemara vsi na sumu rovarstva prav zato, ker so Vam dopisovali ali od Vas prejemali pisma. Vendar vse je dobro izšlo, ker pisma kapucinskega samostana reškega do kapucinskega samostana varaždinskega se dozdaj hvala Bogu ne smatrajo za tako nevarna državnemu redu, da bi se napisani osebi pošiljala s posredovanjem tistega neodgovornega, takozvanega „črnega kabineta“.

Gospod mi je potem izročil državnih obligacij za čistih deset tisoč forintov in vse obresti, ki so se medtem nabrale.

Svetoval mi je, naj Reko zapustim čim preje, in ne da bi posetil kakovega znanca, in naj se v Varaždin vrnem čez Ljubljano in Celje, ker človeku, ki ima denar s seboj, ni varno popotovati po cesti med Reko in Karlovcem. Zlasti mi je priporočil, naj vestno pazim na to, da nikomur ne razodenem skrivnosti svoje obogatitve. Ako kažem potrošnost, in ako neki gospodje

izvedo, da za tem denarjem tiče nekdanji karbonarji, onda bo zopet moja neprevidnost kriva velike nesreče, in jaz utegnem zapraviti svoj denar in povrh svojo svobodo. Saj že poznam ječe; torej naj se jih varujem in molčim, dokler ne umrje poslednji karbonarij v redarstvenih zapisnikih!

Ubog sem prišel v Reko, na veke sem se poslovil od nje in od blagega gospoda bogatejši. nego sem se kdaj nadejal. Nazaj grede sem se peljal skozi Ljubljano in tam čez šestnajst dolgih let zopet gledal gimnazijsko poslopje in vojašnico. Videl sem tudi domači Triglav, ki me je milo vabil kipeč v jasno nebo nad Bohinjem. Tedaj se je v meni zbudil dobri duh, čegar glas sem dozdaj redkokdaj slušal, in rekel mi je: „Poseti svoj domači kraj! Oče in mati, ki te že štejeta med mrtve, nemara še živita. Kako se razveselita, ko te zopet vidita živega in srečnega! Ostani potlej doma! Nihče te ondukaj ne bo zalezoval, nihče izpraševal, koliko imaš denarja in od kod. Brez skrbi boš živel, in vsi te bodo imeli za pravega gospoda. Sramoto iz nezrelih let, ako ni že čisto pozabljena, pa opereš s čini kršanske in domovinske ljubezni, kateri so najblagočutnejši baš tam, kjer je nepokvarjenemu ljudstvu še neznana nehvaležnost!“

Tako mi je veleval dobri duh; a zmagalo je zopet tisto varavo samočastje, ki me je narejalo ostrega in srčnega proti drugim ljudem, a mehkega in popustljivega proti moji čudi. „Nikar domov!“ mi je klicalo razburjeno srce. „Moja sramota še ni pozabljena; ampak podvojila se bo, kadar se po Bohinju raznese novica, da so me tri leta vlačili po ječah. Odkod imam denar, ki ga trošim, me res ne bodo vpraševali. Saj si bodo sami naredili sodbo, da sem ga pridobil nepošteno; zakaj bi bil sicer v ječi sedel? Očetu in materi bo manj bridko, če se počasi utrdita v misli, da sem že davno mrtev, nego da poslušata, kako me obrekuje zlobnost ali izmišljija. Torej nazaj v Varaždin, v tuje kraje med tuje ljudi, kjer bom živel ugodno po svoji volji in ne da bi me svojci vlekli skozi zobe.“

Zopet nisem prav ravnal. Hude izkušnje me še vedno niso izučile. V Varaždinu mi je brezvesten rojak, kateremu sem preveč zaupal, izmeknil blizu polovico moje imovine. Molčati sem moral, da ne izdam svoje skrivnosti in ne izgubim še ostalega imetka. Pozneje sem se udeležil prepirov med Madjaroni in Ilirci, in že priletni mož boja med Madjari in Jelačičevimi Hrvati. Samo naključje me je otelo, da se ni meni, Slovencu, ali onda še Ilircu, bratoljubje do Hrvatov izplačalo s svinčenkami v srce. Eno uro imamo še do odhoda na Velo polje; torej utegnem tudi to povedati .....

Mlekojed naglo seže po ne še načeti čaši s črno kavo. Tedaj nam drugim nekaj zablisne pred okni. V hipu zakliče gospodična: „Moj Ljudevit"! in gospodič hkrati: „Moja mamica"! — Vstanemo, da gremo naproti. Vse je prehitel stari Mlekojed.

IX.

Mlekojeda obidejo novi gostje in mladeniške želje. Karani nedostatki visokošolskega učenja. Huda ura grozi. Beg v zavetišče. Nevihtà. Dva mrliča. Nazori o vzgoji namesto obsmrtnih govorov. Kako sem končno prišel na Triglav.

Nove nam in našemu gazdi nepričakovane goste je pripeljal zopet tisti slučaj,-ki v prizorih tega planinskega kazališča igra poglavitno vlogo. Ako blagovoljnemu bravcu že preseda to vedno nastopanje samega naključja, čeprav razno preoblečenega, naj ga ima z menoj vred za usodo, ki ravna človekov postanek in prestanek ter vse njegovo gibanje med tema mejnikoma njegovega življenja. Kdor pa slučaju ali usodi ne pripozna takšne moči, naj pomisli, da se malone vsak slučaj v življenju sklada z nekim dobrim ali zlim človekovim svojstvom, da človek sam povzročuje največ slučajev, ki so njemu usodni, in da baš svojstva njegovega značaja ali njegove nravi odločujejo, bodo li posledice slučajev zanj srečne ali nesrečne.

Nadaljujmo dakle slučaje. — Snoči je čez gore na Bistrico prispel gospodičin ženin, kar tri dni pred

napovedanim rokom. Ni bil baš prijetno presenečen, ko je izvedel, da gospodična, nikar da bi sedela na Bistrici pri materi, uganja s samimi moškimi vred toli trudapolno in nevestam najmanj potrebno hribokobacanje. Živci gospe matere, oziroma bodoče taščе, so pa ob nepričakovanem posetu bodočega zeta toliko presegli navadno mero razburjenosti, da nocoj ni mogla mirno spati kakor druge noči, in da je vstala že za ranega dne. Tedaj je nekdo zelo krepko potrkal na vežna vrata njenega bivališča. Gospa stopi k oknu, da pokara ropotača, ako ne bo skoro miru. A gospodar tiste hiše je urno stopil pred vežo, in tedaj je gospa v nadstropju čula da silni mož zahteva nekaj reči za obed, ki ga ima denes pripraviti dvema gospodoma ter stranski gospodični, in da se gostje pod noč napotijo proti Triglavu, kamor so bili namenjeni že včeraj. Čudno se je zdelo gospe, da se hišni gospodar nenavadno spoštljivo vede proti odurnemu ropotaču v kmetiški raševini.

Mož v raševini je dobil, kar je potreboval ter naglo odšel, preden je gospa prikolebala z nadstropja v vežo. Tam je izvedela od gospodarja in gospodinje, da je bivši ropotač neki čudni, a blagi gospod Mlekojed, ki je po svetu blodil nad trideset let in se pred kratkim vrnil v domači kraj s precejšnjim imetkom. Sploh so radovedni gospe vse povedali, kar so vedeli o čudnem možu. Pripovedovavcem je bilo to malo, poslušavki več, nego je želela izvedeti. Vrnila se je v svoje sobe očitno vznemirjena. Pozvala je k sebi bodočega zeta. Posvetovala sta se, povabila na posvete i hišnega gospodarja, in ta jima je zatrdil, da je možno pravočasno dospeti do Mlekojedove zidanice in preprečiti nevestino plezanje na Triglav. Izprva je bilo dogovorjeno, da gre samo ženin na gore; a gospenji živci so bili toli razdraženi, da ni mogla strpeti, da ne bi i ona posetila Mlekojedovega doma. Ženin je ugovarjal, a bodoča tašča je menila, da se v spremstvu tako vrlega zdravnika, kakor je on, prav nič ne boji za svoje zdravje.

Urno sta najela nosača-vodnika, krenila proti planinam, peševala, počivala, blodila po napačnih

stezah in končno vendar dospela do dvojno zaželene hiše Mlekojedove.

To je bil vesel sestanek! Naglo in živahno je vrvela italijanščina iz ust Mlekojedu in primorski četvorici. Jaz in Erjavec sva se umeknila nekoliko v ozadje. Tam se nama pridruži vodnik in reče bolj tiho: „Stari Mlekojed kima in maha z rokami, kakor se ne spodobi niti mlademu Bohinjcu. Če ni še nikoli norel, denes nam zblazni prav gotovo. Čudna sta ta starec in ona starka. Siv dedec poljubi starici koščeno roko; starica poljubi dedca na neumita in neobrita lica. Ženin in nevesta sta se poljubila bolj mirno in bolj dostojno. Saj pravim: starost — norost!“

Mlekojed je peljal nova gosta v hišo, ki je bila za vso našo družbo izvestno pretesna in presoparna. Stopila sva torej z Erjavcem pod milo nebo, da se ohladiva; toda nobena sapica se ne giblje, in tudi senca bližnjega macesna ne daje zaželenega ohladila. Pač pa obetajo oblaki počasi se zbirajoč in gosteč na zahodu in severu, da nas še denes izdatno ohladé. Ko stojimo pod macesnom, motreč grmadne kope oblakov, se javita dva nova gosta, kakor da je danes proščenje na Mlekojedovini. Ta nova gosta sta bila vdova Meta in nje sinek, ki se je včeraj tako uspešno dvoboril z menoj. Sinek me je denes zopet pogledoval, izzivajoč in želeč nove zmage, a mati je bila bleda in objokana. Tožila nama je, da je sinek denes bolj bolan nego včeraj. „Toliko gospodov vas je denes tukaj,“ je izdihnila, „modrih in učenih; vsaj eden izmed vas bo vedel povedati, kaj je temu drobnemu detetu?“

Tolažil sem vdovo, da otrok gleda prav bistro in zdravo, in Erjavec je pripomnil, da mu glava ni tako vroča, kakor je navadno bolnim otrokom. Toda vdova se ne da potolažiti, ampak prosi Erjavca: „Vaš vodnik, moj brat, mi je povedal, da ste učen gospod, in da poznate vse naše rastline od zunaj in znotraj. Gotovo torej veste, katera zelišča naših planin pomagajo v preprostih boleznih kmetiške dece. Tam za hišo je velik vrt sleharnih planinskih rož. Pokažite mi dve ali tri, ki pomagajo! V petih minutah si vse za-

pomnim, in potlej že sama skuham lecéno vodo
Vas prosim, stopite z menoj na tisti vrt, sam
trenutek!“ — Nato je Erjavca kar za roko pı
da ga pelje v cvetličnjak. Izmuzne se jı krotl
roke ter odgovori v zadregi, da res pozna m
vse zeli naših planin; a tega se nı učil, katere
potrebujemo za lek v boleznih. S to vedo se k
učenjaki druge vrste. On ji pa žalibog ne ve por
Žena odgovori žalostno: „Obupnočudne so
visoko šole! Ali se sploh učite kaj korıstnega'
Vaš prijatelj se je učıl dve leti pravice, a včer
mogel svetovati niti v preprosti kmetiški pravni s
Naš starı učitelj Grm ni bil na visokih šolah; ve
ve nekaj pravnih reči in teh dovolj za kmeta
vedal mi bo, kar ni mogel ta visokošolec. Vi, go
ste visoko šolo že izgotovili; Vi ste celo profeso
liko višji učenik nego naš ubogi Grm; in venda
veste, čemu se potrebujejo zeli, kı jih vse poznate. (
ste se učili vsega rastlinstva? Da sem zdaj v d
stopila bi h gospodu Grmu. Ni učen gospod, a
zelišč pozna in rad pove, v katerih boleznih
stijo. A jaz uboga vdova, zdaj ne morem z b
otrokom tako daleč hoditi. Zato prosim, gospod
fesor, omečite se in ne šalite se z menoj, ko v
da sem vsa obupana!“

Iz mučnega položaja nas reši moj vseučiliš
varıš, ki ves v smehu izstopi iz veže, in se
pridruži, Takoj rečem objokani ženi: „Ta gosp
na Dunaju že tri leta poslušal nauke vsega zdravi
Ta bo vedel več svetovati nego midva.“

Vdova se je takoj osrčila, in mladi gosp
natančneje ogledal in otipal nje otroka. Izus
končno, da ne vidi na otroku znamenja bolezni.
pa dozdaj pečal z zdravljenjem in zlasti ne z otr
boleznimi Sploh se pa zdaj ne uče več, kako n
bolezni preganjajo z domačimi zelišči ali tokozv
domačimi zdravili, ki so vsa vkupe samo babjeve
in niti piškavega oreha vredna. —

Zdaj se je vdova razjokala tako, da se je us
celo nje sinek ter krepko zajokal. Vdova pak g
„Tega, mladi gospod, ne morem verjeti! Tri leta

učite zdravilstva in še niste dospeli do preprostih otročjih bolezni! Koliko let se še hočete šolati, da premodrujete vse bolezni otrok, mladeničev, starcev, deklet in žená? Zdaj vem, zakaj naši učeni zdravniki največ ne ozdravijo nobene bolezni! A oprostite, da tako govorim jaz, obupajoča mati, ko se mi je nocoj sanjalo, da to dete še denes umrje. Za Boga Vas prosim, pomozite mojemu edinemu otroku! Ne zatajujte svoje učenosti in ne norčujte se iz preproste kmetice! Denarja res nimam v planini; a še jutri Vam moj brat plača na Bistrici, karkoli boste zahtevali, samo da se me usmilite.“

Dobrovoljno ji odgovori dijak: „Pomirite se mati! V hiši je gospod, ki je vešč vsemu zdravilstvu in pozna zlasti otročje bolezni. Prosil ga bom; rad bo pomagal, in računal Vam ne bo niti solda.“

Mati se je pomirila, obrisala solze in prisedla k obema nosačema na klop pred hlevom. Jaz sem pa opomnil Erjavcu in dijaku: „Hudo uro je prebilo vseučilišče. Ta ženska je obsodila vse tri posvetne fakultete s kmetiško sodbo, proti kateri ni pritožbe. Sodba se bo razglasila po Bohinju, in kmet bo bolj nego nekdaj verjel, da je mlademu Bohinjcu bolj pomagano, če se nauči samo krave pasti, nego da se pošlje — ako ima glavo za to — v srednje šole; zakaj „muhe“ ga utegnejo gnati v visoke šole, in tam se bo ali pogubil, ali samo naučil prazno slamo mlatiti in otrobe vezati.“

Erjavec se je nasmehnil in me zavrnil: „Ne sodi prenaglo in preostro! Nekaj imajo tvoji rojaki prav, ko vidijo na eni strani toliko izprijenih dijakov, celo visokošolcev, in na drugi strani to, da nikoli kruha ne strada, kdor se je naučil dobro krave pasti. Sicer pa takoj reši čast in slavo visokih šol novodošli doktor zdravilstva, in tem lože, ker dete ni prav nič bolno, in mater strašijo samo nje vražne sanje.“

Primorski dijak nama je jel pripovedovati vzroke svojega smeha, rekoč: „Mlekojedove želje so tako izredne kakor njegova gostoljubnost. Prva želja mu je bila, naj se našemu strmohodu na Triglav pridružita i ženin in mati. Ženin se je dal pregovoriti, a mati

in sestra sta odgovorili, da še denes odrineta nazaj v dolino. Druga želja mu je bila, naj nas mati in sestra, ako ne gresta z nami, vsaj počakata na njegovem domu dotle, da se povrnemo. Tej želji je pridružil čudno željo, ki mu je bila očitno resna. Čujta, kaj je rekel: Tačas, ko se mi drugi bavimo na Triglavskih višavah, naj mati in sestra resno poudarjata, kako koristno bi bilo vsaj za pet oseb, ako se on, stari Mlekojedec, in moja mati, ki oba vkupe štejeta stoindeset let, še to jesen pozakonita. Zares vzvišena ideja! Mlekojedovi takisto resno povedani razlogi so bili, da se je denes novič pomladil, da se nikdar ni izneveril ali odpovedal svoji prvi ljubezni, in da moje matere, ko je zdaj vdova, prav nič ne ovira, da bi se ne smela zaročiti z zvestim mladeničem, za katerega se je vnela v svojih prvih deviških sanjah. Nič ni bolj naravnega, nego da njiju prvo ljubezen venča sveti zakon, čeprav v poznih letih; zlasti zato, ker ju je minila mladeniška vihravost, in ker se nimata boriti z gmotnimi skrbmi. Zakaj dokaj si je privarčeval v dolgih letih – mnogo več, nego slutimo, in celo jaz in sestra bodeva nekoč hvaležna svojemu bodočemu očimu. Nato je privrgel tudi šegav razlog, da bo mati, dokler ji bo krotiti svojega moža, manj uporabljala proti zetu tisto strogost, katera se običajno pritika vsem taščam. Sestra, njen ženin in jaz smo bili prav hvaležni za poslednji razlog, ker smo se smeli brez zamere razsmejati. Melkijad seveda je menil, da se smejemo njegovemu dozdevnemu dovtipu, a mi smo se smejali njegovim razlogom brez dovtipa. Resno je gledal Mlekojedec ob našem smehu na mater. Mati je poznemu snubaču tudi resno odgovorila, da se stari ljudje ne smejo smešiti, letajoč brez mladosti za mladostnimi željami; spodobi se marveč obema, da se pripravljata na bližnjo poslednjo uro, in da delata pokoro za marsikaj, kar morebiti še ni odpuščeno njemu ali nji. Te pametne besede pa Mlekojeda niso izpametovale, ampak odgovoril je čisto nespodobno, da se na stare dni pač hoče pokoriti, a samo poleg moje matere in z njo vred — Zdaj me je pa zelo zaskrbelo, ker mati te šale ni zavrnila niti s krotkim

karanjem. dočim se je nad menoj vselej razkačila, kadar sem rekel ali storil kaj neprimernega; in jel sem premišljevati, kako je mati nastopila in prestala to težavno planinsko pot, ko je v nje prejšnjih bolj trdnih letih nismo mogli preprositi, da bi z nama peš hodila iz Trsta na Občino."

Toliko, da je moj tovariš to dopovedal, že stopita iz veže njegova sestra in doktor zdravilstva, nje ženin, oba bolj resna nego vesela. Takoj poprosimo doktorja, da govori z mlado vdovo. Radovoljno se je lotil dela krščanske usmiljenosti, in ko ni razumel popolnoma slovenski, sta mu bila posredovavca moj tovariš in profesor Erjavec. Otrokova bolezen ni bila nevarna, a ker je bilo bolj potrebno potolažiti mater nego lečiti nje edinca, je moralo dete dobiti lek, katerega sicer ne bi potrebovalo. Doktor imenuje nekaj zelišč, profesor Erjavec jih prinese iz Mlekojedovega rastlinjaka ter reče vdovi, da bo naš gazda te rože skuhal, ocedil in osladil; izhlajen odcedek naj dete poljubno pije in že jutri ne bo več bolno. Vdova se je toli razveselila, da je že nekaj pozno vprašala, koliko je gospodu doktorju dolžna za njegovo lečenje. A dobri doktor nikar da bi sam kaj zahteval, stisne detetu v dlan novokovan goldinar. Zdaj pa je vojska! Mati hoče srebrnjak nazaj dati, a dete dene leskeči novec urno v usta in se brani z rokami in nogami proti materini sili. Vsi smo stopili na otrokovo stran, a mati je odjenjala stoprav tedaj, ko jo je preprosila gospodična, ki je mlademu junaku povrh obljubila pisano čepico, čevljice in nedeljsko jankico.

Stoprav zdaj, ko smo našli otroku lek in boj med sinkom in materjo končali z njegovo zmago, torej nekako pozno stopita Mlekojed in gospa iz veže. Oba sta bila vidno razvneta; vendar nihče med nami ni domneval, da bi se bila prepirala, ko sta bila sama v hiši. Če je bilo kaj boja, onda sta se samo bolj ali manj složno bojevala proti trezni resnici, da je umrla njiju prva ljubezên po sami zastarelosti, ker je do denes v teku več nego tridesetih let nista obnovila, in da sta za novo gorko ljubezen, on s šestdesetimi, ona z petdesetimi leti, izvestno prehladna. Kdo je

zmagal, ali onadva, ali tista trezna resnica, ne v
Naš bistri vodnik, ki je ob kuhinjskih opravkih v
prisluškaval, mi je pač skrivaj povedal, da iz vojaš
let pozna toliko italijanščine, da je dobro razu
kako zelo v zakon sili „dedec-bebec", in kako n
se brani „starica kostenica"; razodel mi je celo, d
čul, s koliko in kolikanj tisoč privarčevane imo
se je pobahal skopi „bledec-mlekojedec": toda j
dvomim, da je bil sicer pošteni vodnik vpričo žalj
priimkov, ki jih je privoščil častitljivi dvojici, v
zadevi nepristranski opazovavec, in da je mogel
svoji italijanščini vojakov-prostakov razumeti v
seno govorico, v kateri je Mlekojed javljal svojo
bezen ter mikal in mikastil bojazljivo, trdo
omikane gospe.

Gospodična nevesta je skoro opozorila s
mater na pozno uro, in da že sam nosač opom
na odhod v dolino. Tedaj me pelje dijak na stran
plaho potoži: „Zopet me je zaskrbelo! Moji sestri
lahko hodi in ima tukaj ostaviti ljubega ženina
mudi v dolino. Nabolehna mati, ki težko hodi,
odklada nujni odhod ter pravi, da sonce še pre
pripeka, da ni še pozno, in da se lahko počaka
da lahko počakata dotle, da mi odrinemo proti
glavu. Ali ji je mar ločitev od mene tako težka?

Profesor Erjavec, ki je prišel za nama, opo
dijaku: „Gospa mati imajo prav. Stopimo za za
stran hiše, in prepričali se boste, da nam bo ča
pod to streho vsaj še dve uri." Nato je pozval
družbo, naj gremo za hišo vremenit. Tamkaj se
nami razgrne grozen prizor. Ob gorskih velikanih o
Triglava se kopičijo črni oblaki, in pod to črno grm
vise sive megle, ki se v širokih vrtincih pomi
proti nam. Že se čuje redko zamolklo grmenje. V
gospodih je obudil ta prizor občudovanje brez boja
A naš srčni vodnik je prebledel, plaho pogledal v
ter rekel: „Takšnih oblakov ne pomnim. Toča b
strela bo udarjala. To vam in sploh dolincem n
znano, mehko, votlo, pretrgano grmenje zdaj iz e
zdaj iz drugega kota je pa prav tisto ropotan
katerim peklenščak vabi svoje čarovnice na Klêk

vrh Triglava). Vi ste učeni gospodje in prebili ste črno šolo. Rotim vas, usmilite se ubogega kmeta! Urecite in zakolnite točo, dokler je še niso spustile čarovnice raz Klek na naše ubogo polje!" —

Prirodni sin planin je z glavo zmajal, ko nismo ustregli ne vsi vkupe, niti dvakrat brezuspešno zaprošeni Erjavec posebe, njegovi preprosti prošnji; pripomnil je z žalostnim glasom: „Morete že; a nočete, ker morebiti ne smete, da kakove duše ne prekolnete. Ded mi je pripovedoval, da je bil njega dni zelo pobožen župnik v Srednji vasi. Oblaki so grozili s točo, in kmetje so tekli h gospodu, da bi točo ustavil Gospod je stopil s kmeti vred pred svoje župnišče in se pobožno ozrl na oblake. Grmelo je tedaj prav tako kakor denes. Črna vrana je letela visoko nad župniščem proti Triglavu. Gospod je va-njo s puško pomeril in ji odstrelil pero iz repa. Možje so videli, kako je pero padalo, in kam je padlo. Šli so tja gledat, a niso našli črnega peresa, ampak obstreljen čevelj neke ženske, katero so vsi poznali, a potlej je niso več videli v Bohinju Ko so možje čevelj prinesli pred gospoda, je rekel, da se je prenaglil, in da ne bo nikoli več toče zaklinjal, da ne pogubi človeške duše. Gospod se je zaklenil v sobo, a pregnal je točo ipak tedaj in vselej s pobožno molitvijo. To je mojemu dedu sporočil pobožen lovec. Ta lovec je potlej mnogokrat streljal na črne vrane. Ob lepem vremenu je vsako pogodil, ob hudi uri jih pa niti obstrelil ni; in ta mož je bil svoje dni najboljši strelec pod svetega Martina zvonom. To je res, čeprav se posmehujete! Tako vam pravim: Če zagovorite točo, nam storite velikansko dobroto, in če hkrati v pekel zakolnete kakovo čarovnico, nič ne de; saj je tako že hudiču zapisana. Vsekako pa je bolje, da se taka baba v pekel pogrezne, preden nam točo naredi, nego da jo vrag vzame šele po toči. Sicer pa že veste, kaj smete, in Bog ne prizadeni greha."

Oglasi se tresk, ki je bil tudi vodniku pravi grom. Erjavec nas opomni, naj se umaknemo izpod visokega macesna, pod katerim smo stali. Vodnik je pa že med Erjavčevim govorjenjem zopet povzel:

„Čudim se vam, da se nič ne bojite. Jaz poznam gore in oblake, in zatorej se bojim; ne morem povedati, kako zelo! Umekniti se moramo ne samo od drevesa, ampak tudi od te hiše, ki stoji na tistem prostoru, kjer je strela zažgala dva prejšnja stanova zaporedoma. To so gospodu Melkijadu povedali, ko je hišo zahteval prav na starem pogorišču. Prinesel in pokazal mu je tedaj nekdo pravo strelo, katero so v tleh našli, ko so kopali temelj za to hišo. Delavci so hoteli kar delo ostaviti; a vedno trmasti Melkijad ni verjel, da sta prejšnja stanova pogorela od strele, in psoval nas je za babjeverce, predrzno trdeč, da strele sploh ni, in da je tista strela, ki jo je sam imel v roki, zgolj redka okamenina iz dobe pred vesoljnim potopom. Delavci so mu oporekali vsi po vrsti ter dopovedovali, da je že marsikdo našel tako strelo; toda Mlekojed je hotel imeti novo hišo nalašč na tem prostoru vkljub vsem svarilom, in je bil tolikanj brezbožen, da je obetal vsakemu lepo darilo, kdor mu prinese tako strelo in natanko pove, kje jo je našel. Gotovo ima nekaj takšnih strel pod streho, in te vlečejo nebno strelo nase in na hišo."

Vodnik se je novič čudil, kako moremo biti glede strele Mlekojedovega mnenja; vendar mu je Erjavec potrdil vse to, da se nahajajo mesta, katera si strela posebno rada izbira, in da je lega Mlekojedove hiše zares nekoliko opasna. Bolje bode, da vedrimo v hlevu, ki je nižji od hiše, ako pride do hude ure in treskanja. Vodnik pa takoj pripomni, da je blizu nas prostorna duplina v silni skali. Tam smo varni pred dežjem, točo in strelo. ter smemo brez skrbi za svoje življenje gledati živo bliskanje in poslušati trdo grmenje.

Proti koncu teh pogovorov pristopi Mlekojed in povzame besedo: „Res se nam bliža huda ura z grmenjem, s ploho in morebiti s kakovim zrnjem; a prav tako je možno, da se izpreleti, preden nas zadene. V teh gorah se nevihte naglo zbero, a takisto naglo razprše. Vaš vodnik pa pretirava vso nevarnost in se boji preveč; zlasti se boji v našem kraju redke toče, ker je nemara še nikoli videl ni. Oprostite mu to plašljivost! Naši gorjanci so posebni značaji. O

polnoči vam gredo na Triglav brez svetilke. Brez obotavljanja se lotijo dela, ki malone presega človeško moč. Kadar jim gre za jakost in hasnovito podjetje, so srčni, neustrašeni in predrzni; a proti prirodnim silam so plašljivi kakor vsako živo bitje v naših gorah bodisi človek, medved ali zajec. Gorjanec pozna prirodo največ od nje silne in nepremagljive, od neusmiljene in človeku sovražne strani. Vse njegovo planinsko življenje je boj proti tem ogromnim silam, katerih človekov um in roka ne moreta ukrotiti. Ta sila često prav usodno poseže v gorjansko življenje. Mož je zjutraj zdrav in jak, do večera ga ubije strela, zasuje plaz, v prepad telebi kamen, ki se mu je utrgal pod nogo, ali ga zdrobi skala, ki jo je sprožila visoko nad njim domača ali divja koza. Proti takim silam in njih groznim, iznenadnim činom ni pomoči Zatorej ni čuda, da se nahaja pri nas toliko vraž, ki so stare kakor Bohinj. Bojazen poraja kakor nočne strahove tako podzemeljske duhove, škrate in druge gorske pošasti, ker živa domišljija podtika vse razne usodne pojave brezčutne in mrtve prirode živim, čutečim bitjem, ki svoje čutenje javljajo s sovraštvom proti človeku, kadar prodira v njih bajevno kraljestvo. Baš radi tega je bilo po naših bajkah vsako jezero med gorami nekdaj bogata poljana z vasjo in cerkvijo, in živosluhe babice še dandanašnji čujejo zvonjenje iz pogreznjenega zvonika ob delopustu vélikih praznikov. Vsako bogato rudno jamo čuva ali iz nje rudokopa preganja zeleni škratelj, in takisto so bile prostrane goličave med visokimi vrhovi, ki jih zdaj pokrivajo kameni prodovi in led, nekdaj bohotni pašniki in travniki, a razdejali in pokončali so jih gorski duhovi, ko jih je človek hote ali nehote razsrdil. Oprostite torej našim gorjancem naše vraže, dokler nas ne morete oteti gorskih strahov . . . Skalno duplino, na katero vas je opozoril stari vodnik, svobodno posetite. Prav svetujem vam to! Često sem tam sedeval ob hudi uri in občudoval, kako švigajo bliski med gorenjimi in dolenjimi plastmi gromonosnih oblakov. Vredno je gledati ta redki veličastni prizor, ki vam bo tem bolj ugajal, ker ga boste gledali iz čisto var-

nega prostora. Prav to je potrebno za objektivno opazovanje! Rad bi vas spremil i jaz. Toda skuhati moramo naročeni lek za bolno dete, in hkrati proti vražam braniti vdovo, ki je takisto bojazljiva kakor nje brat. Vabim vas pa tudi vse in zlasti gospo in gospodično, da ostanete pod mojo streho in tukaj prevedrite. Hiša je varna, prestala je mnogo neviht, in ta stoletni, visoki macesen, pod kojim stojimo, ji je tak strelovod, da si boljšega misliti ne moremo." —

Odpravili smo se vsi brez Mlekojeda, vdove Mete in njenega deteta - proti skalnemu podmolu ob robu visoke planote, in nosača sta nesla dva velika dežnika, katera jima je bil izročil previdni Mlekojed. Naglo smo hodili, ker do dupline smo imeli do dvajset minut hoda. Že smo prehodili blizu četrt ure, potegnil je krotek, hladen vetrič, v hip se je nekoliko razjasnilo okoli nas, in že se mi je zdelo, da se gromonosni oblaki razprše, in da sem se zabadavo veselil divotnogroznega razgleda na razburjeno nebo izpod varnega skalnega obloka: kar se iznenada dvigne vrtinec in debele, redke kaplje padajo med nas. Vodnik nas ustavi, meneč, da več ni možno dospeti pod skalno streho ali do Mlekojedovega doma nazaj, in da nam ne preostaje drugega, nego bežati v bližnjo bukovo goščo. Erjavec pristavi, da strela redkokedaj trešči v bukovo drevo, in da se nam v tej gošči, če gremo bolj proti sredi, ni bati strele, ker drevje je gosto in enakomerno visoko. Če kam trešči, bodo zadeta samo drevesa ob kraju gošče. Potolaženi hitimo v gaj, in ondod najdemo polprazen listnjak s trdno streho, smrekovih skodel, katero pred viharjem varuje na nji razloženo težko kamenje. V varnem zavetju smo, vendar strahoma posedemo v mehko suho listje. V hipu zahreščé nad nami vrhovi starih bukev, vihar zarjove in na vseh straneh se zabliska . . . Blisk nas slepi, grom gluši, ploha škropi. — Bukovi vrhovi in veje se lomijo in telebajo okoli nas na tla. Debela toča buta na našo streho, in se razbija na kamenih po strehi. Trese se listnjak od vihre, in tresemo se mi od strahu, vsi bledi in nemi. Za točo se je vlila huda ploha ne curkoma, ampak tekoma, in naglo je

voda preplavila ves svet okoli našega zavetišča. Še smo na suhem, dočim plavajo v lavi zunaj listnjaka debele toče med ubitimi ptiči, med listi in odkleščenimi mladikami. —

Kakor je pridrevela grozna nevihta, tako naglo je prešla. — Razvedri, razjasni se, in hvaležno ostavimo listnjak, ki nas je obvaroval strele in toče, ter padajočih drevesnih vej, ki nas bi bile ubile, da so predrle streho šibkega listnjaka. —

Vračamo se proti hiši med gredami robate toče, med oskubenimi, okleščenimi drevesi in med travo pomandrano v tla. Skoro pridemo do senožeti. Tam zapazimo sred umazane mlake med plavajočimi bilkami in cvetkami moško truplo. Nosača prebredeta vodo in pred nas prineseta Mlekojeda, otrplega in zabuhlega. Zdravnik je izrekel, da v njem ni več življenja· „Toča ga je potolkla, na tla vrgla in omamila, in potlej je revež utonil v lavi, ki je nastala po plohi.“ Še je v desnici držal star naočniški obodek, in v tem obodku smo našli črnosteklene naočnike Nosača sta dejala mrliča na veje in ga nesla z nami proti hiši.

Jasno je zopet posijalo popoldanje sonce iznad bežečih oblakov, ko zagledamo iz dalje sleme Mlekojedove hiše Ni se videlo, da bi bila kaj trpela po streli ali vihri, samo hišni strelovod, stoletni macesen leži na tleh. Zdaj začujemo glasen jok od hiše, pospešimo korake, in ko stopimo v hišo, sedi vdova Meta pri Mlekojedovi postelji. Desno roko ima obezano in z levo sloni ob postelji, na kateri leži nje edinec odet z belim prtom. Zdravnik odgrne prt, otiplje in dvigne otroka ter končno izreče, da je v teh drobnih grodih ugasnila poslednja iskrica življenja.

Vodnika sta nesla mrtvega Mlekojeda naravnost v hišo, kjer sta ga položila na posteljo poleg mrtvega deteta, ne da bi bila kaj izpregovorila ali se ozrla na nas. Potlej sta odela oba mrliča z belo pražnjo rjuho, k posteljnemu znožju primeknila mizico, jo pogrnila z belim prtom, in na prt med dve prižgani voščeni sveči postavila razpelo, sneto s kota nad mizo. Vodnik, Metin brat, je prinesel iz čumnate oljičino vejico in belo skodeljo, v katero je vlil blagoslovljene

vode iz kropilnjaka, ki po stari šegi visi pri sobnih durih. Nato vodnik poklekne pred mizico in izmoli na glas kratko molitev za Mlekojedov večni mir in pokoj. Ko smo molili, se je vdova Meta docela umirila in si otrla poslednje solze, gospa in gospodična sta glasno plakali, in solze so stale v očeh nam štirim gospodom, dočim se je brala na licih obeh vodnikov zgolj resna udanost v nepresodno usodo. —

Pokropili smo oba mrliča in stopili iz zagate žalostne hiše pod milo nebo in veselo sonce. Tam nam je vdova Meta tako govorila o poslednjih trenutkih svojega deteta in našega gazde: „Ne dolgo potem, ko ste odšli proti rupi, je stric Melko v hitrici skuhal lek za otroka, ga ocedil in osladil ter mi rekel, da bo sam pokazal, kako naj se otroku ponuja ta osladna pijača, da se mu ne pristudi. Nato stopi na prag, pogleda na oblake in mi pove, da dobimo zelo hudo vihro; vendar se nama ni bati. Zdaj se začne jeziti nad svojo pozabljivostjo in stikati po vseh predalih in shrambah. Našel je neke naočnike, in takoj oblekel debelo suknjo in ponošen klobuk. Stopim predenj in mu trdo rečem, da sam sebe pogubi, če gre v takem vremenu za vami. Naglo odgovori, da mora in mora gospe prinesti črnosteklene naočnike, ker bi gospa sicer oslepeli od samega bliskanja. Zastavila sem mu pot, ga prijela za roko in milo prosila, naj ne bo tako nespameten, ko vendar ve, da še nihče ni oslepel od bliska; saj mižimo, če je bliskanje prehudo. Če pa gospa ne morejo prebiti brez njegovih črnih naočnikov, jih jaz ponesem za njimi. Jerbas si narobe poveznem na glavo in ga pokrijem z rjuho; in nič mi ne moreta dež in toča! Anti ne slišite, sem dejala, kako šumi nad nami po toči? Kar dajte mi jerbas in naočnike! Stric pa zamrmra, da nima jerbasa pri hiši, porine me na stran, in se spusti v tek. Skočila sem za njim in klicala, naj se vsaj odene z debelim gunjem; a ni me poslušal, ampak tekel je, kakor bi imel komaj dvajset let. — Pogubila ga je končno njegova stara, nepremišljena trma. Takšna smrt zaradi ubornih, nepotrebnih naočnikov! Ali ni to grozno? — Nato sem se vrnila v hišo, poiskala v

čumnati oljičini vejici, in jih položila med žerjavico na ognjišču. Dim blagoslovljene oljike ni odgnal hude ure, ampak čez malo časa zatuli vihar, in trdo zagrmi, da so kar zašklepetale šipe v oknih. Otrok je bil nemiren, in mene je bilo strah, ko je tako silno grmelo prav nad mojo glavo. Spomnila sem se, kako sploh ljudje govore, da je tej hiši že od nje postanka namenjen razdor po streli. Kaj sem hotela? Bežala sem z otrokom v burjo in točo pod ta macesen, ki se je nad sto let branil viharja in strele. Vsaka mati bi bila storila tako, kakor sem jaz! Toliko da stopim pod košate veje, in posadim otroka na blazinico v okroglasto kotanjo macesnovega debla, da ga tam odenem in svojim telesom varujem proti burji in plohi, že me nekaj puhne ali vrže in omami. Ko zopet oči odprem, občutim bolečino na desni roki, in ležim na tleh. Naglo vstanem in se sklonim nad otroka, ki je sedel, kakor sem ga bila posadila, ob macesnovem štoru. Kako in kdaj se je porušilo drevo ne vem. Primem otroka in ga nesem v hišo, v toči in burji. Tam ga kličem, tresem, mikam ter močim z vodo, vinom in žganjem. Vse je bilo zaman! Tako mi je planina v pol leta vzela moža in otroka. Vendar — izidi se božja volja!“

Meta je urno odšla k mrličema v hišo. Mi drugi smo si pa ogledali poraženi macesen, katerega veličavo smo videli stoprav zdaj, ko je ležal mrtev na tleh. Strela ga je razprala in malo nad otrokovim sedcem presekala. Veliko je imela opraviti z ogromnim drevesom, in ni ji bilo treba izkazovati svoje požrešne sile i nad drobnim detetom! — Dihali smo krepilni, ohlajeni vzduh in radovali se razgleda skozi očiščeni zrak v dolino in planino. Kako so nas k sebi vabili gorski velikani, pobeljeni s čistim, mladim snegom, in kako blizu so se nam videle njih častitljive glave. To bi se zdaj prijetno hodilo proti Velemu polju! —

Gospôda iz Primorja je krenila z gospenjim vodnikom v dolino proti Stari fužini, kjer jih čaka voz. Jaz sem pa našemu prvemu vodniku rekel, naj ostane pri Meti in mrličih. Pot do Srednje vasi sam poznam, in s profesorjem Erjavcem bodeva pri uči-

telju Grmu vse naročila, kar je treba za zvonjenje in pogreb.

Še enkrat sva se ozrla na bleda mrliča, ki sta bila pred dvema urama jaka in zdrava. Erjavec se je posebe poslovil od cvetličnjaka, ki je bil ves pomandran in oblaten. Davi se je Erjavec čudil tem bogatim nasadom samih redkih gorskih rastlin in pohvalil mi je izredno učenost našega gazde. A nocoj so se moževe vede in najdbe odele z večnim molčanjem, in nikoli več ne bode cvetela krasota planinskih rož med kamenimi ogradi zapuščene in pozabljene Melkijadove „akademije“.

Olajšalo se mi je srce, ko sva z Erjavcem iz veličastnih, a hkrati tako groznih planin dospela v dolino. Sporočila sva v Srednji vasi učitelju Grmu, kar nama je bilo naročeno, in povabila sva ga, da naju spremi do Bistrice. Ko prideva iz Srednje vasi na cesto, srečujemo samo vesele obraze, in opazujemo, kako je njivo in travnik oživil blagodejni dež, katerega so že nekaj dni željno pričakovali. Med bujnimi prizori veselega življenja zadone mrtvaški zvonovi od zvonika svetega Martina, in naše misli se vrnejo na grozne planine. Tedaj sem rekel Grmu: „Čudno je delovalo naključje. Vdovi Meti je umrl otrok, ki je bil edina ovira njeni novi povoljni možitvi; a Mlekojed je moral slovo dati življenju prav tisti dan, ko se je rešil starih bridkosti, ko se je novič pomladil, kakor je sam povedal, in mu je prvič posijalo jasno sonce pod večer njegovega dozdaj tako mračnega življenja.“

Učitelj Grm živo prereka: „Ne iščite naključja, kjer ga ni! Meta bi ne bila vdova, da ni bil nje mož tako predrzen. Čul je že tisto votlo grmenje plazov visoko na gori, in svarili so ga tovariši; a tekel je mimo skalne stene, ker je zaupajoč svoji jakosti menil, da prehiti prodirajoči plaz. Meta bi denes ne jokala za otrokom, da je ostala mirno v Mlekojedovi hiši. Bila bi tudi ostala vkljub vsi babji veri, da ni v Mlekojedu skipela tista mladostna bedastoča in starostna trma, ki mu je odvzela vso previdnost. Kaj mu je bilo treba teči za staro gospo v tako grozni vihri? Naj bi jo bil doma počakal ali pridržal! Naključja,

bodisi srečnega ali nesrečnega, ni v človeškem življenju, in verovati moramo, da celo vrabec ne pade raz streho brez božje volje. Sreča in nesreča prideta od Boga. Naši gorjanci bi obupali brez te vere; zatorej jim je ne moremo jemati. Vi, v visokih šolah razsvetljeni omikanci, se radi pobahate, da ste se speli nad tesno obzorje kmeta in tistih, ki živimo med kmeti. A povem vam, da ste se hkrati speli nad tisti blaženi mir in pokoj, katerega kmetu podaja vdanost v božjo voljo, in da plavate in tavate v sami nezadovoljnosti z vsemi človeškimi razmerami. Meni bolj ugaja kmet, ki je zadovoljen, nego človek, ki ni zadovoljen s tem, kar popraviti ne more, in česar nihče ne bo prenaredil. Vi takisto o sreči in nesreči drugače sodite: Sreča, ki vas doleti, je plod vašega zaslužka; a nesreča je čin sovražne usode. Naš gorjanec je bolj dosleden, in jaz z njim vred sodim, da so nesreče posledice človekovih napak, napuha in prešernosti. Nesreča je ali pokora ali kazen in zatorej koristna, ker pokora pripelje človeka na pravo pot, kazen pa svari druge ljudi, da ne posnemajo človeka, kaznovanega z nesrečo. To nas uči vse Mlekojedovo življenje. Kolikrat je trpel pokoro za svojo prešernost in nepreudarnost. Ko ga naposled vse pokore niso pripeljale na pravo pot, in so v nadšestdesetnem dedcu zarojile ženitovanjske muhe, onda je morala priti kazen, ki je porazila nepoboljšljivega moža Veliko nesreče je na svetu, a bilo bi je mnogo manj, da je med nami več pokorščine. Malokateri oča ima čas in sposobnost, da bi mogel sam vzgojiti svojega otroka; a vsak oča mu čisto lehko vtepa pokorščino, ki je podlaga vsi vzgoji. Starši so premehki, in često propovedujem zabadavo, da ima breza zato belo kožo, da jo vidimo tudi ponoči. Kako veselje ima učitelj nad pokornim dečkom! Toda, kjer ni delovala očetova brezovka, tam ne more čudežev delati učiteljeva leskovka. Mlekojeda je popačila domača, mehka vzgoja brez šibe, kar mu je prav povedal tisti komisar na Blejskem gradu. Da sem bil jaz onda učitelj v Bohinju bi bil rekel Roku: Pusti dečka na domu! Dober kravar in konjar in priden gospodar ti

bo. Če ga daš v šolo, ti pa prizadene težave in sramoto, ker bistra glava brez duha pokorščine in ponižnosti pelje v nesrečo.“ —

Učitelju, ki je govoril prepričano in prepričevalno, sem odgovoril po svoje: „Res se ne godi nič brez božje volje; toda Bog, ki dopušča celo greh, gotovo dopusti tudi slučaj ali slučajno nesrečo. Kratkoumni človek ne sme božje previdnosti tako soditi, da šteje vsako nesrečo za pokoro ali kazen. Naš Melkijad se je vse žive dni pokoril zaradi usodnega krstnega imena, a tega imena ni prav nič sam zakrivil. Glede duha pokornosti in ponižnosti tudi nisem čisto Vašega mnenja. Vse kar je prav! Nepokornost na pravem mestu in o pravem času je bila često jako koristna že pri deci, kaj še bolj v svetovni zgodovini. Z vtepavanjem duha pokornosti po stari šegi in v besede doslovnem pomenu ste vteptali marsikateri značaj. Ta in oni sin iz poštene, ponosne kmetske hiše je dosegel visoko službo in dostojanstvo, a toliko je bil navzet duha pokorščine in strahu pred „temi naprejpostavljenimi“, da je v sebi zatajil prirodni čut človeških pravic, in se tako očitno kakor podlo ogibal vsakega suma, da je v njem še kaj slovenske zavesti. Take može, ki so zgolj okičeni stroji in točno delujoči avtomati, ste nam nekoč postavljali v zgled! Takisto nam niste mogli prehvaliti ponižnosti. To mi je presedalo zlasti tedaj, ko ste rabili za „ponižnost“ grdo, a značilno besedo „pohlevnost“. Malo drugače izgovorimo pa imamo „pohlimbnost“. Enako se dogaja pri vzgoji. Gotovo Vam je že izpodletelo, da ste vzgajali poslušnega pohlevnika, a vzgojili vrtorepega pohlinjenca. Sicer smo pa Slovenci že sami ob sebi preveč ponižni, in koristilo bi nam nekaj več moštva in ponosa. — Ne oporekam, da odgoja bodi stroga, in da temelji na pokornosti; vendar mislim, da je prislovica „šiba novo mašo poje“ že davno zastarela, in da se odgojiteljska strogost more vršiti brez šibe in palice. Že domača beseda „strahovati“ nas uči, da delujmo bolj s strahom pred šibo nego z bolečino od šibe, in da žugana šiba več zaleže nego švigana. Izvestno gojenca bolj izpametuje na drugih

gledana ali na sebi čutena posledica nepremišljenega ali zlobnega čina nego drvena in duh drvenujoča palica, ki često v otroku budi samo črt in domnevo, da je bil tepen zgolj zato, ker je imel koritelj oblast in moč. Naš Melkijad ni bil zato nesrečen, ker je na očetnem domu premalo pela šiba, ampak zato, ker v mladih letih ne doma niti v Ljubljani ni našel dobrotnika, ki bi mu bodisi mehko ali strogo blažil srce in krotil voljo. Bil je v tem obziru sam svoj in zapuščen. Zamudil je pravo dobo, in zato mu je bilo vse življenje sama vzgojna šola strogo strahujoča. Veliko enakih zgledov nam podaja vsakdanje življenje. Koliko mladeničev bistre glave in zlate bodočnosti se je izpridilo in pogubilo, ker se niso učili nekaj krotiti, nekaj bodriti svoje volje ali, recimo, svojega srca? Oprostite mi, ko Vam povem, da je Vaša šola zakrivila tudi te. Tisti nesrečniki so se učili, a niso se hkrati vzgajali. Novorojenec, bodisi v kmetski koči ali v kraljevi palači, ne prinese na svet nič drugega nego prirodni nagon sebeohrane. Ako se potlej ne vzgaja, blaži in lika, onda mu bo vse življenje samo delovanje tega nagona; zgolj boj za obstanek, za ohranjevanje in uveljavljenje svoje osebnosti. To bi bil boj vsakogar proti vsakomur na vse možne načine in z vsemi možnimi sredstvi. Vzgoja je torej zares neogibno potrebna vsakemu človeku. Rekli ste ravnokar, da naš kmet nima časa in sposobnosti, da bi sam odgajal svojo deco. Pač se pohvali, če se mu otroci dobro vedejo; a hkrati se brani ustanovitve novih osnovnih šol. V Bohinju sta samo dva učitelja nastavljena; koliko je pokrajin, kjer ni nobenega. Vlada ve, da so poglavitna podpora vsake države dobro vzgojeni pošteni državljani. Vendar je dozdaj veliko premalo storila za prospeh splošne omike. Premalo je šol, in tam, kjer so, pogrešamo strogega reda; torej ni povoljnih uspehov. Najhuje je pa to, da so sedanje osnovne šole pred vsem učilnice v ta namen, da bistrijo um in pamet, in da je učiteljem na voljo dano, ali naj in kako naj deci vcepljajo tisto vestno nravnost, katere nedostatek kaznuje človeška družba na tem in Bog na onem svetu. Obupal bi človek gle-

dajoč, kako malo ali nič ne napredujemo. Vendar tolažimo se! Obča zgodovina in statistika nam podajata neovržno resnico o človeški poboljšljivosti in dovršnosti ter pričata, da človeška družba stalno in podirajoč vse ovire napreduje v omiki, nravnosti in blagostanju. Dospejemo torej končno tudi mi do dobe splošne, dobre vzgoje, in pošten značaj se bo celo čislal nad blestečo vedo. Živela bodočnost!' —

Ozrl sem se na Erjavca, pričakujoč, da me pohvali. A ni me pohvalil, ampak izpregovoril: „Blaga nada, da dospejemo do zlate dobe obče omike, in da bode poštena značajnost celo nadkriljevala blestečo učenost, to zaupanje v zakrito bodočnost ostane zgolj lepa sanja, dokler Bog človeka ne preustvari. Kaj takega pa ne pričakujemo vobče; saj se celo posamezni človek čuti tako dovršenega, da ne želi, da bi ga Bog preobrazil ali z izkušnjami starosti nazaj potisnil v hlepenje mladosti. Ne tajim, da bo človeštvo napredovalo. Napredovalo bo celo tako sijajno, da sedanji rod o tem še pojma nima. Napreduje že zdaj, čeprav napredka ne vidimo dosti, ker je počasen. V izboljševanju človeških razmer ni skokov, in povsod moramo računati z danimi faktorji, ker vsa bodočnost temelji na sedanjosti. Občo vzgojo činujeta rodbina in vnanji uk. Glede rodbine veli duhoviti Francoz: Če hočeš srečno živeti, vzgoji si svojega deda! To je jako težavno. Zakaj mnogo otrok je neprevidnih že v izberi svojih očetov, kaj šele v izbiri dedov, katerih imamo vsak po dva. Od obeh dedov in od očeta smo nemara podedovali nravstvene hibe. Navadno ženin in nevesta stopita pod zakonski jarem, ne da bi se bila poprej učila, kako se vzgajaj deca. Mnogi zakonski se tega tudi pozneje ne uče. Neizprosna posledica temu je, da mnogo očetov in mater ni sposobnih, da bi izpolnovali svojo najsvetejšo dolžnost. Tako se često že v zibeli snuje življenska tragedija bodočega moža, državljana; zakaj vzgoja mnogih otrok je zgolj skupno delovanje nravstvenih napak otroka na eni in roditeljev na drugi strani, dočim med njimi posreduje ali šiba očetova, katero največ vihti jeza, ali milost materina, katera v slepi ljubezni nekaj pri-

jenjuje otrokovim napakam in nekaj nasprotuje očetovi jezi. — Osnovna šola potlej pod svojo šibo vzame vse otroke, dobre in slabe, razen tistih, ki si smejo vsled gmotnih sredstev privoščiti posebno odgojo ali odgojilnico; a prav ti poslednji otroci so često najmanj previdni v izbiri svojih roditeljev. Šola bi bila sama čudodelavnica, ako popravi vse napake in nedostatke domače vzgoje. Noben učitelj ni vsegaveden in vsegamogočen, torej se ne more ozirati na posebna duševna svojstva posameznih učencev, katera se šele poleg uka počasi razvijajo, in takisto ne ve popravljati napake domače izgoje, katere se mu često nalašč prikrivajo. Ker ne smemo segati po tem, kar nam je samo ob sebi nedosežno, torej osnovna šola ne more biti vzgojilnica za vsakega otroka posebe, ampak bila je dosle in bode odsle pred vsem učilnica za vso deco vkupe, in tudi v bodoče bo učitelju na voljo dano, ali naj, in kako naj poleg vzgajanja vse dece vkupe vceplja nravstvene resnice posameznim učencem, bodisi z opominom bodisi s kaznijo. V srednjih šolah se pač ponove in celo z dokazi podpro vse moralne resnice, katere smo čuli v osnovnih šolah, tudi se strogo kaznujejo vsi prestopki teh resnic; a da naj so te splošnji, človeški prosveti namenjene učilnice bolj vzgojilnice nego učilnice, ne more nihče po pravici zahtevati. Visoke šole služijo nekaj znanosti sami na sebi, ali v nje najvišjem pomenu, in nekaj državnim koristim, ker država sme zahtevati, da dobi iz teh šol spretnih, na vrhuncu znanosti stoječih služabnikov. Po značajnikih ali možeh pravih, neomahljivih nravstvenih načel se baš ne vpraša toliko. Zgodovina nas marveč uči, da so bile često dozdevne koristi te in one države take, da jim značajnik ni mogel služiti. Kadar se naj umakne ravna, jasna pravica; kadar je z blestečimi lažirazlogi okititi krivico, da zadobi videz pravice in zastopuje namesti nje; kadar je nasilje, da se razširijo državne meje, ali vtesné pravice državljanov, proglasiti za čin potreben v države ohranitev; kadar se sploh zahteva v prospeh dozdevne državne koristi delo, katero bi bilo v navadnem družabnem življenju hudodelstvo: onda značajnik odkloni svoje

sodelovanje. A država takisto ne išče njega, ampak brezobzirnih, lokavih, razboritih izvrševavcev svoje volje. Kadar se pa posreči takšno smelo in negotovo podjetje, tedaj izvršitelja slavijo in preslavljajo; a tebe kamenajo zaradi bogokletstva, če rečeš: neumno ljudstvo! Kaj malikuješ, ko je tvoj pabog tako podel v nravstvu kakor vznosit v umstvu? . . . . . Vendar, ljubi gospod Grm! Veliko, prav veliko je storila osnovna šola, naša oskodna kmetska šola za nravstveno vzgojo našega naroda. Moj prijatelj pretirava, prevračujoč napake redkih posameznikov na ves Vaš častitljivi stan, ko trdi, da sedanja šola uteptava značaje in odgoja hinavce. A pretiravali ste tudi Vi, dolžeč kmeta, da nima zmožnosti za vzgojo svoje dece. Anti Vam ni znano, da so v srednjih šolah. baš otroci kmetskih staršev najbolj marljivi. poslušni in nravni učenci? In kadar Vam v osnovno šolo med kmetsko deco zaide deček gosposkih staršev, ali nimate baš ž njim največ križa, ko je sam neposlušen in povrh še pohujšuje svoje sošolce? Torej kmet svojega otroka precej dobro odgoji in mu vcepi nemara celo brez šibe dokaj nravstvenih resnic, preden ga izroči javni šoli. Kaj je temu vzrok, Vam takoj razložim. samo da se zopet malo prestopimo."

V tem hipu nas preseneti močan klic: „Hoj, božji ljudje, postojte še malo!"

Ta klic nam je na ušesa udaril iz čebelnjaka, stoječega onkraj visokega kamenega plota, pred katerim smo stali ob vsem Erjavčevem govoru. Stopili smo previdno tik plota, ne da bi se ga doteknili. Zakaj kameni plotovi so zloženi kakor na proglico, in če se ga neprevidno dotakneš, dobiš kamenja na noge več, nego je koristno kurjim očesom. Na poziv Grma, ki je poznal čebelnjak in gospodarja, se izkobaca skozi nizka zadnja vratca izpod strehe in zravna se pred nami suh, dolg mož prijaznega obraza. Pozdravi nas in pove: „Čebele pasoč sem poslušal, kako je nekdo izmed vas po pravici govoril o malopridnih mestnih otrocih in gospodih ter tudi, kakor se spodobi, okrcnil našega gospoda Grma, ker so mu naši otroci preveč razposajeni, in ne piskajo kar na potip

liki piščalke njegovih orgel. Zdaj Vas pa prosim, da bi kar tukaj povedali, zakaj smo mi Bohinjci tako dobri očetje. Spremil bi vas po poti, pa se ne spodobi, ker sem v coklah. Zato prosim, postojte malo! Saj se vam ne mudi, ko samo pohajkujete.“ —

Erjavec se nasmehne in obljubi ostati.

„Kdo pa ste?“ vpraša kmet. „Iz Bohinja niste. ker govorite tako učeno, da še polovice nisem razumel. Zdi se mi pa, da sem Vas že videl v Bohinju.“ —

„Morebiti rés,“ odgovori Erjavec. „Bil sem v dijaških letih pri Savici in obhodil zgornjo in spodnjo dolino. Zdaj učim mladino kakor vaš gospod Grm; samo da so moji učenci poprek za glavo veči od njegovih.“

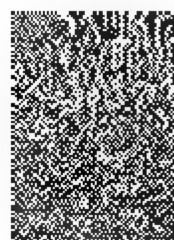
„Zato ste pa za glavo učenejši od gospoda Grma. Pa brez zamere!“ pristavi kmet, ozrši se na Grma. —

Grm in jaz sva se zasmejala. Erjavec, preslišavši kmeta, nadaljuje svoj govor blizu tako: „Nravnosti ali, kakor bi Vi rekli, spodobnega, pred Bogom in pred ljudmi poštenega vedenja, se uči vaš kmetiški otrok nekaj sam v cerkvi, in nekaj mu oče in mati doma ponavljata, kar sta si več in bolje zapomnila iz krščanskega nauka. Smem celo reči, da vaši otroci v šolo prineso malone vse za življenje potrebne nravstvene resnice. Kolikor poznam vaše šege in sem posebe posnel iz povesti o Rokovem ženitovanju, si vaši ženini svoje neveste izbirajo po praktičnih načelih in ne po golem slučaju ali po slepi strasti. Potemtakem so vaši otroci dokaj previdni izbirajoč si roditelje. čemur posledica je ta, da so nravstveno dobro odgojeni, in in da v šoli, bodisi v mali ali véliki, morebiti ne čujejo nobenih moralnih resnic, katerih bi ne bili že doma preučili s skrbno materjo, sedečo za kolovratom. — To, gospod Grm, Vam nemara ni verjetno; vendar je čista resnica. Moralnih resnic ni mnogo, in vse se dado izvesti iz enostavne vsakomur znane božje zapovedi: Ljubi Boga čez vse, in svojega bližnjika kakor sam sebe! Te resnice so tako stare kakor krščanstvo in nikoli se ne izpremené, ker se tudi krščanska vera ne bo izpremenila. Za spoznanje moralnih resnic pravzaprav ne potrebujemo ne nižjih

že bistvo teh r
ste in samoumevı
pri vsakem kolik
zahteva, in vsak
po njih, je kaznovan pred Bogom,
uči, ali pred človeško družbo ozi
ki je človeške družbe oblastvo, kak
danja izkušnja. Vera in država tor
resnice, da se izpolnujejo. Izvestno
dostatna zaščitnica morale, ker n
nivega čina, in često zločinstva,
sled, ne more kaznovati, Tak
rala malo vredna, ako bi člov
svobodo krotil samo v toliko, kol
ni od človeške oblasti. Morala p
nejše zaščitnice, in ta je vera. H
resnicami se v detinsko dušo vliva
in ž njimi se v človeku porodi ve
tere otroku ne vtepe nobena šola. i
hči vere, je tista nikdar speča opo
vedno glasno govori, kaj je prav, k
naj poravnamo, kar smo zakrivili.
iravstvene resnice trdne in stanovi
iovanje zaslužno. Kdo bi pač krot
sebičnosti, kdo se odtegoval mašč
iudodelstvu, kadar gre za njegov
pati meča kaznujoče pravice človešl
skega prepričanja, da biva nad n
ki kaznuje celo zlobne namene, in
ni skrito nobeno človeško dejanje?"

„Prav ste jo rekli," se oglasi
„Zapomnite si, gospod Grm, kako s
obrazložili, da se naši otroci dom
v šoli!"

„Še malo poslušajte!" izpreg
prav me razumite! Zdaj izpustim
kolo. Rekel sem Vam poprej, gospo
ralne resnice, spojene z vero in ve
veku tako potrebne, kakor da so i
temelj obstanku človeške druž
ne in neizpremenljive. Baš za

vitne, ker se ne izpreminjajo, ker se v njih ne dogajajo nobene nove iznajdbe; baš zato ne morejo napredovati. Ako one ne napredujejo, onda samo in zgolj na njih podlagi tudi ne more napredovati človeška družba. Vsa človeška zgodovina in vse vsakdanje potrebe nas pa silijo v napredek in v izboljševanje sedanjega stanja. ker hrepenenje po napredku. po višji blaginji je bistvo človekove čudi. Torej moramo v dosego neizogibnega, potrebnega napredka uporabljati druge resnice, in sicer takšne, ki napredujejo s človekom vred in niso tako neizpremenljivo stalne kakor moralne resnice. Te druge resnice so pridobljene resnice človeškega umstva. Koliko je človeški rod v teku stoletij napredoval v umskem delovanju, v preučevanju prirode in v porabljanju njenih poprej neznanih sil? Koliko umstvenih resnic in iznajdeb, o katerih se najduhovitejšim miselcem starega in srednjega veka niti sanjalo ni, je zdaj obče imetje vseh omikancev? In te resnice prodirajo po zemlji, pospešujoč napredek in omiko. Z rastočo omiko raste gmotno blagostanje in se manjša človeška beda. Uči nas izkušnja, da je posledica vsaki stalni poboljšavi človeških razmer: poprava životne udobnosti in občega zdravja, podaljšava tiste dobe človekove, v kateri je najsposobnejši za delo, in zmanjšava telesnih in dušnih hib in zločinov; saj veste, da baš gladni želodec provzročuje največ hudodelstev. — Če sodelujemo pri razširjanju omike in izboljševanju družabnih razmer človeških, izpolnujemo božjo zapoved ljubezni do bližnjika, in vsako naše koristno delo bo obrodilo stanoviten sad. Če se temu častnemu delu odtegujemo, prestopi zgodovina preko naše sebičnosti in malomarnosti na dnevni red. Zakaj omika z vsemi vedami, ki bistrijo um, bo napredovala do nedoglednih mej, ki so postavljene človeškemu umstvovanju, in nastopala bo razrušivši vse in vsakršne ovire. — Vendar sem rekel v začetku tega premišljevanja, da je zgolj sanja, da kdaj dospejemo do zlate dobe, ko bo vsakdo dobro vzgojen in omikan. Človek nikdar ne premaga svoje človeške slabosti in nepopolnosti, in vedno napredujoč pride v časa teku do vrhunca, a ker naprej

neha, je nadaljnja hoja od vrhun
dovanje. To je usoda vsega člove
zatorej ne bodo nikoli vsi ljudje n
omikani in noben človek, noben
v vseh ozirih. A to nas zdaj
daleč imamo še do vrhunca! Nuj
krb. Velik razloček med moralni
esnicami je ta, da se prve človeku
kdo mora po njih ravnati, in se
osto voljo in izbiro. Neizpolnova
e, zametavanje drugih bi smelo
ndar to ni tako. Zakaj družabna
odovina posameznih ljudi in obča
am nasproti kažeta grozno resni
bedo pogine posameznik, in da
ovini porazi narod, ki je od seb
zanemarjal napredek. To je resn
izvršuje dan na dan — Ozrim
ohinju! Vaši deželici je stvarnic
ilo podnebje, najboljše njive in
obilno pašo, gozde z najboljšim
zaklade rudnin Ogradi nepresto
rovali Turka, ki je toliko let pler
po vseh pokrajinah okoli vas. T
lativitezi in roparske čete, in nih
e neznosne tlake, kakor drugje.
poznate, kakor pravi pregovor, in
lenje je bilo vsekdar vzorno. Kak
no bi moral živeti sedanji rod,
se bilo moralo nabrati med vašin
ob tolikih prirodnih pridelkih, ka
šati v teh ozirih vse pokrajine
erim stvarnica nikakor ni bi bila
akor vam, sedečim v sredi v zla
kar bi moralo biti. Stranec,
o, se pač divi v nebo strmečim
i, mirnemu jezeru in črnim jeze
vice in Bistrice, drugim grmečim
im prirodnim čarom, a nikakor ne
žabnih razmer, ko občega, vesel
more zapaziti. Pač vidi veliko ra

imovine, a povsod se mu vriva domneva, da ste si vse, kar imate, pritrudili s težkim delom, in priborili z vztrajnim premagovanjem skope prirode, in da vse takisto tesnobno čuvate in skrivate, kakor da se vam utegne na hip izmekniti, kar vam je pridobilo dolgoletno prizadevanje. To je kazen stoletnega zaostajanja v omiki in napredku. Zaostali ste in še zaostajate v občem blagostanju. Vaši železniki so do Zoisove dobe dobivali rudo in oglje in narejali železo vse po zastarelih rokodelskih izkušnjah brez vsake učenosti; torej vse slabo in potratno; vaš starodavni kmet je domače platno in sukno, maslo in sir izdeloval rod za rodom vedno enako in niti zapazil ni, da Tolminka bolje prede, Ločan svoje lepše platno draže prodaja, da Blejec napravlja izvrstno sukno, in da Bolčan prav v tistih planinah kakor Bohinjec dela sir, ki se drago prodaja, dočim se bohinjski težko spravi v denar. Vsega tega naši očaki niso videli in nemara celo niso želeli poprijeti se napredka svojih sosedov, češ, da jim tega ni treba. (Opomnim, da se je to govorilo leta 1860.). Prvo faro ste dobili stoprav pred dobrima dvema stoletjema, in ostali dve pred kakimi sedemdesetimi leti. Prva in vedno še edina cesta iz Bohinja se je zgradila tudi s koncem preteklega stoletja; a vaši dedje je niso radi delali boječ se tujih vlačugarjev in beračev, in da ne bi po zložni cesti izginilo preveč vrednotin iz Bohinja. Kratkogledi ljudje! Kadar motrim vaše lesene hiše, ki so ostale iz prejšnjih stoletij, me izpreleti groza. Kako strašno žetev je imela smrt v teh temnih, tesnih, nizkih prostorih, kadar so po naših pokrajinah razsajale iztočna kuga in črne koze! Kako so divjali požari med vašimi stisnjenimi, natlačenimi poslopji in uničevali vse, kar ste si privarčevali rod za rodom? In še dandanašnji gradite svoja poslopja, kakor da se niste ničesar naučili. Prostorov za človeško bivanje je povsod premalo, in pri njih ne gledate dovolj na svetlobo in zdravstvo. Malo ne po vseh vaseh so hiše tako nakopičene stavba tik stavbe. da pogori vsa vas, če ogenj zaseže streho ene hiše. Po stari navadi, zlasti v zgornji dolini, se preveč ukvarjate in pehate z goro in planino in to često z

ostjo za življenje; ko bi vam morebiti
ali planina in vse to za manjši trud
, v dolini njiva in travnik, ako se na-
kolobarjenja, in jima privoščite več
, katero trosite po ulicah in dvoriščih,
ki mali ribnjaki. Koliko koristi bi vam
ırstvo, a tega niti ne poznate. Povsod
... stare navade, nego do izkušnje naprednih sosedov. Zato po pravici tožite, da žulji vaših rok nimajo blagoslova, in da se je vašim dedom bolje godilo. A verjemite mi, da se jim ni godilo bolje! Žakaj stari časi so bili, kolikor nas uči zgodovina, bedni časi; in mi jih hvalimo zgolj zato, ker nimamo nobenih dokazov, da so bili boljši od sedanjih. Tudi vaši dedje so hvalili staro tožeč svojo dobo. — Umen gospodar računaj z bodočnostjo ker samo ta je v njegovi oblasti! Preteklost s tisto neresnično zlato dobo nekdanjo nima zanj drugega nego očitanje resnice, da ima nova doba nove potrebe, in da novim potrebam ne moremo zadoščati s starimi sredstvi. Kaj je torej vzrok vašim težavnim razmeram?"

„Prav ste rekli učeni gospod!" se oglasi kmet izza kamene ograje. „Novih potreb je preveč; starega denarja premalo". —

Erjavec se obrne h kmetu in izpregovori glasno: „Tega nisem rekel; a to Vam povem, da potreba sama denar dela, ko razbistruje človeški um. Denar vam leži na njivah, travnikih in vrtovih, celo v planinah, a ne vidite ga. Največ zakladov pa imate v svojih možganih; a nihče vam ni kazal, kako naj se izkopljejo. Da pridete do vse svoje dozdaj speče imovine in da potlej stanovitno uživate obresti, vam je najprej potrebno, da se lotite obdelovanja svojih možgan. To je bolj počasno nego težavno. Otresite se podedovanih navad, ki se ne ujemajo s sedanjo dobo! Kadar se na primer ženite, vas hudo bole pristojbine za poroke in ženitna pisma; in skoparsko vam je, ako ne potratite vsaj dvajsetero toliko za ženitovanjske oglede in obede. Kadar umre hišni gospodar, je takista tožba. Pristojbine so vam neznosne, zato pa petero toliko stane osmina ali živi večer. Iznebite se

dalje starih vraž, od katerih so nekatere jako kvarne in celo hudodelske, a druge tako smešne, da bi se jih morali sramovati. Snoči sem v nekem produ pri Koprivniku pregledoval kamenje Pridruži se mi pameten možak. Ko sem mu povedal, s kako vednostjo se pečam, in mu pokazal nekaj redkejših rudnin, sem takoj izprevidel, da mož trdno veruje, da vem, kje se nahaja zlata ruda v vaših gorah. Povedal mi je, da je lani na Sveti večer tam blizu zlatica cvetela in obljubil velik dar, ako mu natanko izmerim grudo, pod katero leži zlata ruda. Zavrnil sem ga z resno besedo, da v kamenih skladih bohinjskih ne more tičati zlato, in da ga tudi tisti Benečani, ki slovijo v vaših pripovedkah, niso niti za zrno pričarali iz Bogatina. Takoj se je na moževem obrazu izpremenilo zaupanje v očitno nezaupnico. Ko sem namreč dalje rekel, da dobi zlato rudo prav po ceni doli v Ljub ljani, ako si nabavi knjig o umnem kmetovanju, o živinoreji, o sadjarstvu in čebelarstvu, onda je ostavil mene in moj prod opomnivši, da Bohinjec ni tako neumen, kakor se meni zdi. Davi mi je bister deček pot kazal. Na poti najdeva kačo. Ujamem jo z roko in dvignem kvišku. Deček si ni dal dopovedati, da tista kača ni strupena, ampak je trdil, da je samo ukleta in me lepo prosil, naj ga naučim kačji pik zagovarjati. Denes popoldne bi moral celo točo zaklinjati. Drugoč bo morebiti treba ogenj ustaviti s čarovnim rekom. Ako pa izustim pameten rek, da se ogenj najuspešneje ustavi s previdno stavbo poslopij, z gasilnim orodjem in s pristopom k zavarovalni družbi, onda utegnem zopet slišati hvalo, kakršne nisem pričakoval. Skrajni čas je že, da se otresete predsodka, da človek, ki je učenejši mimo vas, naj vam je škric ali gospod, ne more umeti kmetovanja in imeti srca za kmetijske potrebe in koristi. Od nas pričakujete in zahtevate, naj vam koristimo s čarovanjem in s krotenjem tistih prirodnih sil, ki se ne dade podvreči človeški moči. Za čeznaravne čine smo vam sposobni; ali nismo sposobnejši za naravno delo, da vam koristimo z nauki, ki se pečajo z istinskimi medčloveškimi razmerami in porabo takih pri-

varin, nad katerimi je človeški u
Kdor se je naučil umnega gospodi
po preizkušenih raziskavah, vs
več ve nego vi, ki se niste učili drugega nego n
neukih očakov. Vednost je moč in imovina; neve
slabost in najhujša potrata imovine. Uka vam je
uka od gospodov, ki so se sami učili. Treba je
nega poizkuševanja, da vidite, kako izvrstno u
kar so že davno sprejeli novega vaši sosedje;
ževati morate svoje moči v skupno delovanje
družba več vidi, več misli in uspešneje dela ne
samezniki vsak sam zase. Tako obdelujte svoj
žgane, in vsakdo najde zlatico sam v sebi. -
tak način se bo med vami korak za korakom
skimi nauki ter z njih rabo širil napredek,
predkom omika, in za omiko obča, stalna blagin
Staro lesniko pač moremo osnažiti, otrebiti in
gnojiti, ne moremo je pa precepiti v slastno,
hruško Cepiti se da samo mlado drevesce. T
velja o ljudeh. Deci, za vsak nauk, za vsako n
dovzetni mladini se s pridom vcepljajo tako ums
kakor nravstvene resnice, in kar se deca nauči,
ne pozabi Kdor je rad čital, mislil in poizk
otročjih letih, ne opusti tega umstvenega delo
ko bo mladenič in bo potlej sam zagospoda
podedovani zemlji. Čim bolj človeška družba
duje, tem bolj ji bo do tega, da je vsakdo prim
omikan za potrebe svojega bodočega stanu; z
mora dosledno napredovati tudi šola Več se bo
in bolje, podaljšala se bo šolska doba v osn
šolah, in v kmetskih učilnicah bo deček dobiva
prve pojme o umnem kmetovanju Do tega mora
čim prej tem bolje — Zdaj vašega gospoda
amo to vprašujete, kakovo novo pesem bo za
rihodnjo nedeljo; potlej bodo pa otroci mnogo
esem sami domov prinesli, a vas bo bolj zan
zvedeti, kaj novega bo gospod Grm učil in ka
oli. To bo velik napredek, samo počasi bo nas
Novota ne more napredovati, če se ji ne umika
ota; a ta se tega brani z vsemi silami. Tako se
ranili nevednost in nemarnost nove šole, in

ta imela uspeh, ali da bo vsak otrok deležen potrebne osnovne omike, bo morala zopet vmes poseči država ali oblastvo človeške družbe z roko, v kateri bo žugala novodobna palica, a ne otrokom. Zakaj malomarni roditelji se bodo krepko in s kaznimi prisiljevali, naj redno v šolo pošiljajo svojo deco skozi vsa leta, ki bode določena za obiskovanje osnovne šole“ .....

Kmet izza plota glasno prereka: „Iz tega ne bo nič; vsi se bomo uprli. Pozimi naj že hodi otrok v šolo, a poleti ga potrebujem doma in na polju. Kdaj se bo naučil kmetovati in trdo delati, če se vse leto mehkuži v šoli? Roka bo pisala in risala, a ne bo znala prijeti za sekiro in plug. Glava bo učena, noga bosa, in na mizi knjiga namesti hleba. Gosposka učenost naj zatre kmeta, in da se to hitreje izvrši, nas hočejo celo kaznovati in zapirati! Tega nas Bog obvaruj! Odnesi vrag vašo čudno človeško družbo!“ —

Oča Grm je nekaj zinil v svoji ćiribirščini, da je kmet kar umolknil in ostrmel nad čudno govorico. Erjavec jo je pa čul samo na pol ušes in torej kmetu odgovoril na vsa usta: „Nisem pričakoval, da bi hvalili, kar dozdaj niste mogli poznati; a to Vam povem, da bo prihodnji rod hvaležen novi šoli. Kdor bo v šoli marljiv, kdor bo v življenju posnemal v šoli pridobljene nauke, si gotovo podaljša zdravje in dobo krepke delavnosti vsaj za toliko časa, kolikor je hodil v šolo. Ali ni to očitna korist, če za šest let otroške šole pridobimo šest let moške dobe? Bodoči kmet se bo naučil umnega gospodarstva. Manj bo oral, več izoral; manj žel, več nažel; manj kosil, več nakosil; in manj krav bo dajalo več mleka. Kmetu bo ostajalo časa za koristne opravke in pridobitve, ki zdaj še ne misli nanje. Na polici bo pač knjiga, a miza ne bo pogrešala kruha, ki bo celo boljši od sedanjega. Tudi tisti kruh bo kmet užival v potu svojega obraza; a z manjšimi skrbmi, ker nikoli ne bo brez potrebnega denarja, samo da ostane pošten in varčen, in da ne zaostane za časovim napredkom.“

Kmet nas strmo pogleda, in ko nihče ne izpregovori, se naglo skloni in zmaši skozi nizka vratca

ılnjak. Od tod se še enkrat ozre in glasno obregne: „Gospod, naj ste velik gospod! Jaz Vam pravim, da ste kriv pr krist! Pa bodi mir besedi in brez zamere

---

Prišla je končno vrsta i name, da re brez zamere!"

Bilo je v Bohinju avgusta leta 1860. prinese list na moj očetni dom z vabilom, takoj na Bistrico. V pol ure sem že stoj gostilno na Bistrici ter v roke segel p Franju Erjavcu iz Zagreba in Matiji Kra Valjavcu iz Varaždina. Našel sem ondi znanih dijakov, izbornih pevcev. Očetoval j učitelj Grm iz Srednje vasi. Njegove šale občen smeh, in nos mu je piskal, drobnel kakor da smo v ptičjem raju.

Zaorili so mogočni glasovi:

„V gorenjsko oziram se skalnato stra
Triglava blišče se vrhovi."

Ko se poleže ploskanje za dovršen naprosim družbo, da stopimo na goričic „Tam vidimo Triglava vrhove v večerne spodobi se, da se velikanu poklonimo, pon krasno pesem!" Skoro smo stali vrhu hrib nebo je čisto, jasno. Triglav odet z mlad in goli vršaci okoli njega se žare v bl Divni vrhovi se vidijo tako blizu in slikov vsi zaželeli splavati na te nebotične višav zopet zapeli, in jaz sem obžaloval, da ni Kako bi v petju izrazil svoje čutenje in ol ko jih beseda ne more izreči! Tedaj me nel sem li že bil na Triglavu. Bil sem zamal robni pogled in razvnet od milega petja. J pripovedovati in z roko kazati, kje sem strmo plezal, kje počival in kje premag nevarnosti. Končal sem hojepis in zahvalil e soglasno priznala mojo srčnost in podje atelj Erjavec me je celo naprosil, naj mu

kažipot na Triglav. Odrekel sem mu to ljubav, češ, da sem se zaklel, da ne pojdem več na Triglav Zdajci se oglasi za nama oče Grm: „Kažipot Vam bom jaz, gospod profesor! A tudi ta Vaš prijatelj pojde z nama. To mu bo jako koristilo, kadar zopet opisuje svojo hojo na Triglav. Prav težko mi je bilo ravnokar poslušati, kako je prestopil med Velim Poljem in Malim Triglavom iz dolenje poti na gorenjo prav tam, kjer se nanjo niti videti ne more".

Da je oča Grm govoril v čiribirščini, razumel bi ga bil samo jaz, in to bi bilo prav. A nesrečni človek je govoril domačo slovenščino in razumela sta ga Erjavec in Valjavec. Oba zaklićeta hkrati: „Torej še nisi bil na Triglavu?" Erjavec celo pristavi ogrdo: „Lenoba bohinjska!", kar sicer ni bila njegova navada. Grm se je smejal in si mel roke, a jaz sem skesano izpregovoril, obrnivši se k profesorjema: „Res je, da nisem še lazil po strminah med Velim Poljem in Malim Triglavom; a na Velikem Triglavu sem bil in nanj hodim, dokler me noge neso. Sedeval sem tam gori, kadar je jutranja zarja bročila velikanovo teme. Kadar so v mirni dolini opoldanji zvonovi opominjali pobožnika, naj se ozre k nebesom, tedaj sem že na tej jasni višavi skoprneval od veselja, da tukaj bivam bliže nebes, in tisti žuboreči šumot, ki v strmih goličavah neprenehoma odmeva od skalnih sten in robov, mi je bil liki melodija nebnih krogov. Kadar se je razgrinjala noč čez dolino, in je na vrhu Triglava v mladem snegu pojemal bledordeči odsev večernega sonca, onda sem se tudi jaz poslavljal od očaka. Na njegovih grodih so počivali potujoči oblaki, jaz sem počival med njimi. Strele so švigale in kresale silne skale, jaz sem sedel na vrhnji skali in se radoval nad bliskom in treskom. Plazovi so se trgali, zbirali in grmeč drvili v prepade, jaz sem se zibal na njih pršečem snegu. Dve leti sem hodil v domačo šolo na Bistrico — dočim so ta-le oča Grm šibovali v Srednji vasi Dolina je zelenela okoli mene, in cvetice so obračale pisane glavice za toplim pomladnim soncem. Tudi jaz sem se veselil pomladi okrog mene; kadar sem pa zazrl burjo v Triglavu, sem takoj pozabil na

cvetke, šolo, sonce in zbežal na ledene višave, da se tam gori izpreletavam v viharjih, ki od vršaca do vršaca nanašajo in odnašajo, vrtinčijo in kopičijo ogromne plasti blestečih snežink in tam zasipajo štrleče robove, da so hkrati kakor gladke bele strehe, tam pa na ravni gladini odpirajo črne robove in zevajoče preduhe. Često sem vzpričo take hoje na Triglav šolo zamudil, a blagi učitelj, Jakob Mencinger, ki je bil sam Bohinjec in Triglava občudovavoc, me ni kaznoval, samo da sem povedal pravi vzrok svoje zamude. Tako je bilo v detinskih letih. Dorasel sem zdaj, a še hodim tja gori s tistimi občutki kakor za otročjih dni. Kadar bivam na počitnicah, grem proti Bistrici ali jezeru, in ko zazrem Triglav, splavam k njemu po jasnem azuru, in od njega temena posetim vse sosedne velikane. Kadar se poslavljam od počitnic, me nese poslednja stopinja na Triglav, da v njegovih skalnih gubah shranim domače sanje in počitniške spomine; in kadar se iz tujine vračam domov, se hkrati vračam na domači Triglav, da ondi pogledam, ali se mu je kaj izpremenilo častitljivo čelo za dolgih mesecev, odkar sem pogrešal njegovega pogleda. Nikdar se ni izpremenilo, kakor se v meni ni in ne bo izpremenilo češčenje njegove veličave. Hodili so na Triglav znani rojaki, vabili me s seboj in se postavljali s svojo bolj ali manj popolno hriboplezavsko opravo ter s svojo nemara samo ustno srčnostjo. Niso se mi uveljavili tisti, ki so se ravnali na pot, in niso me zmotili tisti, ki so se vračali raz Triglav ter mi pripovedovali gola čuda o slikovitih prizorih na potu in o divotnem razgledu na vrhu velikanovem. Niti na misel mi ni prišlo, da naj poizkusim takšno težakovsko potovanje. Živo se spominjam svojega deda, ki je že davno legel k večnemu počitku. Domoval je na Žlanu. To je nad ravnino nekoliko vzvišeno selo v južnem kotu spodnje doline, od koder se razprostira diven razgled na Triglav in na dolgo vrsto velikanov okoli njega. Tam sem se nagledaval gorá, in ded mi je ponavljal imena vseh slemen in čeri. Ni mu pa ugajala radost, s katero sem strmel na blesteče goličave, ki sede nad temnimi gozdi in zelenimi planinami liki razorani skladovi sivih,

okamenelih oblakov. Često mi je pripovedoval čudne bajke o podlesnem možu, o zmajih in gorskih škratih. A preden je začel pripovedovati, sem ga moral zelo prositi in mu trdno obljubiti, da nikoli ne pojdem na Triglav. Ko je videl, da sem se že dosti načudil njegovim povestim, je pa dvignil prst in me svaril, naj ne gledam tako poželjivo na Triglav, da me ne ureko gorski škratje. Kadar bi hodil na Triglav, me te zelene pošasti izvabijo med strme skale ali na rob prepadov, da ne morem stopiti ne naprej ne nazaj; in potlej gorje: ali me strmoglavijo v globoki prepad, ali me zapro v svoje podzemeljske jame, da več ne vidim belega dne. V nobeno stvar se ne smemo zagledati in zamekniti! Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo, da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah Tako me je svaril moj ded. Globok pomen tiči v njegovem svarilu. Pripoznavam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem; in da mi ni zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom. — Ali ne poderem vse te veličasti, ali ne treščim vse te poezije v prepad, ako nesem na debelih podkovanih podplatih svojo telesnost po Grmovi dolenji ali gorenji poti od Velega polja na Mali Triglav in jo končno posadim na častitljivo teme Velikega Triglava? To bi bil umor mojih najlepših, mojih triglavskih vzorov.. Zatorej hočem slušati svojega deda; in na Triglav ne bodem hodil drugače nego prosto in vznosito na krilih nebeške fantazije. Kako sodiš o tem, Kračmanov Matija, ki si pesnik? Ali nisi tudi ti takisto hodil na smelostrmeči Storžec in na zeleno Zaplato?“

Matija Kračmanov je živo odobril način mojega triglavskega potovanja, in naposled odpusti Erjavec moj greh, katerega je bil ravnokar ovadil brezobzirni oča Grm, a s pesniškimi razlogi opral obzirni profesor Valjavec. Toda naložili so mi ostro pokoro: moral sem vestno obljubiti, da opišem svojo hojo na Triglav. Nasproti sta mi obljubila Erjavec rezko kritiko, ako bo potopis slab, in Valjavec „drobno“ pesem, ako bo dober. „A ne odlašaj“! sta mi zabičila oba hkrati, ko

od Trigla'
umirali n
›letja je pc
›gla v prez
... ...ritike, ne
sem odlašal! A to ni moja edin
katero mi je rajni učitelj Grm
intridesetimi leti, tiči še vedno
Potrpežljivi bravec, ki me je s
vratnem poti, je nevoljno opaž
na puste stranpotice. In ko je
ga popeljem vsaj na Velo polj
onda sem ga zavozil daleč pr
napredka, kamor je mene sam
starokopitnega učitelja in novod
to polje, naj me milostr
smer, in naj uvažuje, da
›ogoditi pravo pot izmed
to polje neznano, tega s
iteje nego jaz premotruj
lka, katero je za naših
vsakega izomikanca

Posloviti se mi je naposle
Naj mi oproste, kar menijo,
njim. Bilo mi ni zlega namena
se marveč iskreno in sočustv
napredovanja v poslednjih tri
božjega blagoslova njim in nji
verjamejo, da bi mnogih vra
dedov in očetov iz dobe pr
omenil v tem spisu, da me nis
izkušnje poslednjih let. Tisti i
nemara že pozabljeni v Bohinj
davnih let opazoval v drugih
domovine in celo v takih, ki s
s sosedi in zgledom, budečim
trdni, starodavni Bohinj. —

Tako sem hodil in hodim

Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano.

Ko se je bilo izvedelo, da misli občinski svet dunajski opustiti pokopališče sv. Marka v III. mestnem okraju na Dunaju, kjer je poleg mnogih drugih slovanskih pesnikov in pisateljev počivalo umrjoče telo našega velikega Kopitarja,[1]) in ko so vsled tega Čehi svojega Kollarja slovesno prenesli v Prago, Srbi svojega Ljubiša v Budvo, Radičeviča na Stražilovo, Hrvatje pa svojega Preradoviča v Zagreb, je sprožil Matičin odbornik prof. Fr. Levec v LXX. odborovi seji dne 24. oktobra 1885. misel, da bi tudi Slovenci Kopitarjeve umrjoče ostanke prenesli v Ljubljano. Odbor je v ta namen izvolil poseben pripravljalni odsek, v katerem so bili gg. odborniki Grasselli, Levec, Praprotnik in dr. Jernej Zupanec. Ta odsek je pozval na sodelovanje mestno občino in deželni odbor kranjski. Prva je poslala v Kopitarjev odsek gg. občinske svetnike notarja Janeza Gogolo, podžupana Vasa Petričiča, in profesorja Tomo Zupana, drugi pa deželnega odbornika g. cesarskega svetnika Ivana Murnika.

Odsek je prof. Fr. Levca izbral za načelnika, imel več sej, si dopisoval o Kopitarjevi stvari

[1]) Na pokopališču sv. Marka počiva tudi simpatični slovenski pesnik in pisatelj Fr. Jeriša-Detomil, r. 3. aprila 1829 v Šmartinu pod Šmarno goro, u. za kolero na Dunaju 2. sept. 1855.; toda ker je bil ubožec pokopan v skupnem grobu, ne vemo za njegov grob.

ı magistrata ljubljanskega
najskim in posebe še z M
om Navratilom, ki je
trudljivo podpiral z dobrim
važnimi podatki. Iz tega posvetovanja
vanja pa se je dognalo, da je mestni arhi
Weiss že tedaj, ko se je bilo opustilo pol
sv. Marku, nasvetoval občinskemu svetu
naj Jerneja Kopitarja, moža evropejske sl
ljejo v častnem grobu na osrednjem pok
najskem, in da je občinski svet Weisso
načelu tudi sprejel. Ko pa je zdaj Nav
sprožil to vprašanje pri mestnem magist
skem in ga je Weiss pri tem po svojih
piral, se je dotični magistratni poročeva
dobro poznal velike zasluge Kopitarjeve
priznaval, branil Kopitarjevo stvar iznov
občinskemu svetu v končnoveljavno rešit
se pri obstoječih političnih razmerah boji
da občinski svet gotovo ne dovoli Kopita
groba, da dunajski Nemci gotovo ne pri
Slovencu Kopitarju postavila grobni sp
mestna občina dunajska.

V odseku so se pokazali dvojni nazo
so se strašili prevelikih stroškov ter so
nasvetovali, naj se vsa stvar odloži, ker
posled Kopitar vendar še dobi na Dunaju
na osrednjem pokopališču; drugi so pa
htevali, naj se Kopitarjevo umrjoče telo
domovino. Zlasti odločno je zadnjo misel
občinski svetnik prof. dr. T. Zupan, ki j
se mu vselej milo stori, kadar se zmisli n
pokopanega tam daleč zunaj mej slovensk

Ko pa je odsek doznal, da se opuš
pališče pri sv. Marku še več let ne za
torej stvar ni tako nujna, kakor se
mislilo, je odsek ustavil svoje delovanje t
ložil na ugodnejši čas.[1])

[1]) Po sejnih zapisnikih Kopitarjevega ods
činem arhivu; dalje št. 133, 143, 155 iz l. 1885.;
120 iz l. 1886.; št. 76 in 134 iz l. 1887., št. 83 iz

Dne 25. svečna 1897. pa je gosp. dr. Matija Murko sporočil „Slovenski Matici", da je izvedel od srbskega akademika in profesorja Ljubomira Stojanoviča, da mislijo Srbi tekom poletja Vuka Stefanoviča Karadžiča slovesno prepeljati v Beli grad, in da ob tej priliki vzamejo s seboj tudi Vukovega učitelja Jerneja Kopitarja, ako bi ga Slovenci ne hoteli prepeljati v domovino, ker jim je Kopitar enako ljub in drag kakor Vuk.

Opetovana poročila gosp. dr. M Murka, ki je bil zaradi te stvari v vedni dotiki s srbskimi učenjaki, dostojanstveniki in društvi, so napotila „Slovensko Matico", da je sklenila v svoji izredni odborovi seji dne 10. maja 1897., naj se na vsak način Kopitarjevo umrjoče telo prepelje v Ljubljano. V ta namen je izvolila odsek treh mož (gg. Grasselli, Koblar, dr. Požar), kateremu je naročila, naj ukrene vse, kar se mu za to stvar zdi primerno. Omenjenim trem gospodom se je pridružil kot poslanec „Pisateljskega podpornega društva" še prof. S. Rutar. Vrhu tega je društveno predsedstvo naprosilo mestno občino ljubljansko in deželni odbor kranjski za primerni prispevek, ker naše društvo že po svojih pravilih ne sme potrositi toliko novcev za neknjiževne namene, kolikor bi stala Kopitarjeva slavnost. Mestna občina in deželni odbor sta drage volje ugodila prošnji ter v izplačilo nakazala prva 100 gld., drugi pa 200 gld. Temu znesku je dodalo še „Podporno pisateljsko društvo" 50 gld. Po neumornem prizadevanju gosp. dr. Murka pa se je vtem osnoval tudi na Dunaju poseben „odbor za prenos Kopitarjevih ostankov", v katerem so bili nastopni gospodje:

Gosp. Fr. Šuklje, c. kr. dvorni svetnik, predsednik,
„ dr. Matija Murko, podpredsednik,
„ dr. Jožef Mantuani, c. in kr. amanuensis c. kr. dvorne knjižnice, tajnik,
„ dr. V. Kušar, tajnikov namestnik,
„ monsignor Fr. Jančar, blagajnik,
„ dr. A. Primožič, c. kr. gimn. profesor, blagajnikov namestnik,
„ Metod Dolenc, predsednik „Slovenije",

Gosp. M. Hubad, pevovodja „Slovanskega pevskega društva“,
„ dr. Janko Pajk, c. kr. gimn. profesor,
„ R. Pukl, predsednik „Podpornega društva za slovenske visokošolce“,
„ dr. Fr. Simonič, skriptor c. kr. vseučiliške knjižnice,
„ A. Vadnal, predsednik „Danice“.

Dunajski odbor je prevzel vse potrebne priprave na Dunaju, in ne samo teh, ampak prevzel je malone tudi vse ogromne stroške za Kopitarjevo slavnost na Dunaju. Njemu, zlasti pa njegovemu predsedniku, podpredsedniku in tajniku gre vsa zasluga, da se je slavnost izvršila veličastno in dostojno našega velikega rojaka.

Kraljeva srbska akademija v Belem gradu nam je vtem uradno naznanila v Ljubljano, da se po ukazu srbskega kralja smrtni ostanki Vukovi izkopljejo na Dunaju dne 10. oktobra, a slovesno pokopljejo dne 12. oktobra 1897. v Belem gradu. Ker smo želeli Slovenci, kakor Srbje, da se Vukova in Kopitarjeva slavnost napravi isti dan in ob isti uri, je bil s tem dopisom kr. srbske akademije določen tudi dan za izkop in prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov.

„Slovenska Matica“ je zategadelj izdala nastopno vabilo:

„Ker se je opustilo pokopališče sv. Marka na Dunaju, kjer je pokopan naš preslavni

Jernej Kopitar

je sklenila „Slovenska Matica“ v svoji CX. seji dné 10. maja letos, da se njegovi ostanki preneso v domovino.

„Slovenska Matica“ se zatorej usoja obveščati, da se Kopitarjevi umrjoči ostanki slovesno izkopljejo na pokopališču sv. Marka na Dunaju dne 10. oktobra t. l. ob 2. uri popoldne, prepeljejo v Ljubljano in tukaj pokopljejo pri sv. Krištofu.

Slovesni pogreb v Ljubljani bo dne 12. oktobra 1897. ob 4. popoldne z južnega kolodvora.

V Ljubljani, dne 4. oktobra 1897.“

To vabilo smo razposlali na Dunaju in v Ljubljani vsem narodnim društvom (katerih je samo v kranjskem stolnem mestu 72); mnogovrstne zavode, urade, društva in korporacije pa so k pogrebu povabila posebna odposlanstva dunajskega in ljubljanskega odbora. Vsled teh vabil je ukazal mestni župan ljubljanski, da na dan Kopitarjevega pogreba izostane pouk v mestnih ljudskih šolah. C. kr. deželni šolski svet je odredil, naj se isti dan skrajša pouk na srednjih šolah, da se bodo mogli učitelji in učenci udeležiti Kopitarjevega pogreba. Večina povabljenih narodnih društev je izjavila, da se udeleži pogreba z zastavami. „Jugoslavenska akademija“ in „Hrvatska Matica“ v Zagrebu je naznanila, da pošlje k pogrebu posebno deputacijo. Predsednik dunajskega odbora je prejel od cesarske akademije znanosti na Dunaju nastopno pismo:

Nr. 754.

Geehrter Herr Hofrath!

Vuk Stefanović Karadžić ist eines der im Jahre 1848 bei Gründung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften erwählten inländischen correspondierenden Mitglieder gewesen.

Bartholomäus Kopitar war unter jenen zwölf hervorragenden Männern, welche im Jahre 1837 Seiner Majestät dem Kaiser Ferdinand die Bitte um Errichtung der kaiserlichen Akademie unterbreiteten, und besondere Bande der Dankbarkeit knüpfen sich für die kaiserliche Akademie an diesen Namen.

Wir bitten zur Kenntniss nehmen zu wollen, dass zur Ehrung des Andenkens an diese beiden hervorragenden und um die Wissenschaft hochverdienten Männer unser wirkliches Mitglied, Herr Hofrath Dr. Vatroslav Jagić, Mitglied des Herren-

An
Seine Hochwohlgeboren Herrn
Hofrath Franz Šuklje,
Central-Director der Central-Direction
der k. k. Schulbücher-Verläge
etc. etc.

ıerl. russischer wirkli
rden ist, Namens der
Vissenschaften an de
nierung und der Einse
reste theilzunehmen.

October 1897.

Das Praesidium
ademie der Wissensc

Sue
Hu

tici" v Ljubljani pa
e knjižnice na Dunaju

königliche Hofbiblioth

Wien, am 9. Oct

usschuss der

venska Matica"

in

...nmend der freundliche
gibt die k. u. k. Direction der k. k. I
bekannt, dass sie zu den in Laibach st
Beerdigungsfeierlichkeiten für den eh
Verbande angehörigen Sprachforscher u
weil. Hofrath Bartholomäus Kopitar, al
treter Herrn Dr. Josef Mantuani en

Hochachtungsvc

der k. u. k. Director k. k. I

Zeissberg m.

Odbor „Glasbene Matice" je izjavil,
sodelovanje pri slovesnem pogrebu Kop
častno dolžnost; knezoškofijski tajnik g.
je obvestıl odbor „Slovenske Matice", da
šeni knezoškof gospod dr. Jakob Miss
viti Kopitarjeve telesne ostanke na južnen
d dvorni svetnık Aleksander Sc
nil, da se udeleži pogreba v imen

predsedstva namesto odsotnega g. deželnega predsednika in deželni glavar gospod Oton Detela je obljubil svojo udeležbo v imenu dežele Kranjske.

Svečanost se je pričela dne 10. oktobra 1897 ob 10. uri dopoldne na Dunaju, kjer so se vpričo dunajskih odbornikov gg. dr. Fr. Simončiča in dr. Jos. Mantuanija izkopali telesni ostanki Kopitarjevi. Ob tej priliki se je spisal nastopni

Protokol

spisan na licu mesta, kjer je Kopitarjev grob, t. j. na pokopališču sv. Marka na Dunaju.

Grob ima štev. 1370 in je v XVII. vrsti za velikim križem na katoliškem oddelku. Grob je bil popolnoma intakten in s travo gosto zarastel. Ob zglavju stoji temnosiv granitni spominek, kateremu je pa odbit na vrhu nasajeni križ in nad napisom simbol, ki se ne da več določiti; le tri vdolbine se poznajo na onem mestu, kjer je bil pritrjen: Napis se glasi:

„*Bartholomaeus Kopitar, Carantanus natus in pago Repnje ad Aemonam, d. 23. m. Augusti, 1780: in slavicis litteris augendis magni Dobrovii ingeniosus aemulator. Obiit Vindobonae, d. 11. m. Augusti, 1844.*“

Črke so pozlačene — a že zelo izprane.

Po odprtju groba se je našlo:

1.) črepinja, gosto porastla s plavimi lasmi;

2.) spodnja čeljust z zobovjem;

3.) kosti od nog;

4.) drugo je bilo zdrobljeno in pomešano z lesnim trščjem od krste.

To je bilo vloženo v kovinsko krsto v prisotnosti mestnega fizika dr. Löflerja, in podpisanih zastopnikov dunajskega odbora ter več drugih gostov.

Na Dunaju, 10. oktobra 1897.

Alex. Kugler s. r.
Friedh.-Verwalter.

Dr. Josip Mantuani s. r.
odborov tajnik.

Dr. Franc Simonič s. r.
odbornik.

ɔ krsto Kopitarjevo s
kapelo, kjer sò nanjo p
izmed katerih se je po
: iz težkega srebra z
u Kopitaru srpska kral
ɔra — 10. oktobra 18
:lonila „Slovenska Mat
e so prenesli krsto Ko
k velikemu križu sre
bralo mnogo slovansk
lične gospode. Prišli
ič, njegov prvi tajnik J
ašin, srbski državni sv
jevič in Nežič, pro
ɔeligrajski Rajč; dvor
šolski nadzornik Pav
ga ministerstva; dvor
stopnik cesarske akade
, zastopnik dunajskega
ı dr. Vondrák kot
nice; župan dr. Lueg
ırm in občinski svetı
ıjskega mesta; državn
laštálka kot zastopı
državna poslanca Bar
ɔpnika gališko-rusinske
be znanosti v Levovu
ıni poslanci grof E. Au
ler, dr. Gregorčič,
e, dr. Šušteršič, bar
ore, Žičkar, Žitnik
vni poslanec prelat E
nih poslancev dr Kr
ika opravil ob Kopita
in sta tudi Vukovo k
duhovnika Mišič in
svetnik Fr. Šuklje
spodo ogovoril tako:

„Kar je zemeljskega preostalo od Je
tarja in Vuka Stefanoviča Karadžiča, slavı
se hrani v teh dveh krstah pred nami Ce

goslov se jima je ravnokar podelil, kmalu ju dvignejo in odpravijo ju iz mirnega tega zavetišča v ljubljeno domovino. Mi pa slavna gospoda, smo se zbrali v to svrho, da ju spremimo na zadnjem potovanju.

(nemški:) Toda, gospoda moja, pogled na zbrano naše krdelo kaže jasno, da se današnje slavnosti niso udeležili zgolj ožji rojaki obeh velikih mrtvecev. Še več, udeležba se ne omejuje na njiju častivce iz sorodnih bratovskih plemen, katera vidimo danes zastopana po toliko in tako odličnih veljakih. Zanimanje je segalo dalje! Pred vsem izpolnujem svojo dolžnost, ako s tega mesta izrekam spoštljivo zahvalo gospodu naučnemu ministru. Isti, uvaževajoč nevenljive zasluge, koje sta si pridobila i Kopitar i Vuk, ne le za svoj narod, temuč za vedo vobče, za to najdragocenejšo skupno posest izomikanega človeštva, je odredil, da ga pri današnji slavnosti zastopa, — ker je sam po uradnih poslih zadržan, — eden najodličnejših njegovih uradnikov. Ista topla zahvala gre visoki dunajski akademiji znanosti, katera je danes posebe zastopana po možu evropejske slave, najznamenitejšemu izmed sedanjih slovanskih jezikoslovcev. Izborno zastopano je tudi dunajsko vseučilišče, in dvorna biblijoteka, sloveči ta zavod, kojega je svoje dni vodil naš rojak Kopitar, se je itak spomnila današnjega dneva ter odposlala deputacijo. Istotako je zastopana Ševčenkova družba znanosti v Levovu po dveh odličnih članih. Vsem tem velečastnim korporacijam javljam iskreno zahvalo! Toda, gospoda moja, živimo v dobi, v kateri razgraja divja, nebrzdana narodnostna borba, v dobi, v kateri se žalibog običajno ne vpraša, kaj velja in kaj zmore poedinec. marveč odkod je, in kateri jezik mu je materin! V takem položaju nas more navdajati s posebnim ponosom, da pozdravljamo danes v svoji sredini tudi dunajskega župana, spremljevanega od več dunajskih mestnih odbornikov. (Burni živio-klici.) Gospod župan more udeležbo svojo uspešno zagovarjati s splošnimi razlogi, ali razumeti se dá tudi z lokalnega stališča. Saj sta oba slavljenca preživela velik del svojega prezanimivega življenja na Dunaju; tukaj sta spisala in

izdala znatno število svoj
·ko simpatijo sta se oklenila
.estnega mesta dunajskega!
ski:) In sedaj, po tem kratk
oosobnejšim govornikom, da
velikih potezah opišejo zna
.rjevo in Vukovo, da vam zl
lepo razmerje, katero je
naša veljaka. Skupno sta de
.rod in prosveto, niti smrt n
trgati njunega združenja. Na istem pol
počivala do danes, in skupna slavnos
preden ju odpeljemo, ločivši njih ostank
svojo domovino. Hvaležnim srcem bode
Ljubljana truplo Kopitarjevo.

(srbski:) A vi, mila braćo Srbi, od
Vuka v kraljevski Biograd. On vam
onog velikog doba, kad je narod srbski
se za krst častni in slobodu zlatnu! (Dol
bravanje.) Posle, kad je potihnio rat, ka
politički preporod vašeg naroda, otvorio
književnost, ogladio jezik, uredi
tiku, te zajedno odkrio udivljenom
i divotu vaše narodne epike! (Živahno
Čas je došel, slavna gospoda, ločiti
skih ostankov našega Kopitarja in
h teh mož ostane med nami in
iti v hvaležnih naših srcih spomin
lojaka! (Živo, dolgotrajno odobravanje.)

Dr. Lueger je nato v jedrnatem (n
omenjal, da so nevenljive zasluge
vrstniki in jih cenijo potomci. S
em je prosil za službo kustosa
ni knjižnici najslavnejši avstrijski n
parzer; a brez vsake mržnje je prizn
ižbo dobil vrednejši in sposobnejši. In V
svetu razodel krasote srbskih naroc
.emških učenjakih zbudil največje zan
umrla sta bila v prijateljskih zveza
.ki, z Goethejem in Grimmom, in tako t
završil govornik — da tudi v tem časi

strasti prevladujejo in mnogokrat provzročajo sovraštva med narodi, se nikdar ne zanese ta prepir celo v znanstveno delovanje, in da bode vedno vsakdo rad priznaval in se klanjal znanstvenim zaslugam drugih. Umevno je, da želita naroda, da se preneso kosti tako slavnih rojakov v njiju rodno zemljo, in zatorej se poslavljam od njiju v imenu mesta. v katerem sta delovala, in v katerem sta doslej našla počitek. — Burni živio-klici so odobravali te krasne besede.

Pevci „Slovanskega pevskega društva" so po tem govoru, ki je marsikoga ganil do solz, zapeli z znano preciznostjo pod vodstvom gosp. M. Hubada srbski „Oče naš", nato pa je bivši srbski minister, državni svétnik Novaković v slavo Kopitarju govoril nastopni govor:

Mnogozaslužni i poštovani duše Kopitarov!

Skoro će se devedeset godina napuniti od kako si ostavio vilinske gore i dubrave postojbine slovenske, da ovde, u velikome središtu rada i mišljenja, potražiš odgonetke koje su te još na domu mučiti počele. Odgonetke su te skrivale u sebi lepšu budućnost tvoga naroda; one su bile dužnost svakoga rodoljubivog srca. Na njih misleći, u svetu lepšem i srećnijem ali tudjinskom, ti si bez prestanka duhom boravio u dragoj domovini. Odgonetke te, rodoljubivom osećaju toliko drage, tražile su tišinu, sirotinju, borbu ne sa neprijateljima nego sa protivnim mišljenjima, nalagale su onu čudnovatu milinu života povučenoga, mnogima nerazumljivoga, zanesena u naučna razmišljanja o vaspostavljanju zaboravljene prošlosti, o stvaranju i zamišljanju nove budućnosti. To što je bila tvoja slast, veliki pokojniče, spoljnome je svetu izgledalo polumučeništvo, jer se odmah ne vidi šta u sebi nose misli nove, krepke, snažne, i ne zna svak kako su u njima temelji prosvetnega života tolikih lepih zemalja, tolikih ljudskih stvorova. Pri svem tom, misli te još nisu bile kuća, i ako su bili temelji; one još nisu bile ni hlod ni plodno drvo, i ako su bile semenka. Da one postane što si ti želeo, valjalo je u njih verovati i služiti im: i ti si verujući i služeći

nao s ovoga sveta, ne mogavš
trudova svojih. I evo, istom da
godina posle smrti tvoje, gde c
.i prah zemaljski potraži i pones
le i jedan sin Srbije, zahvalne t
oje si srpskom narodu učinio, c
rahu ovde pokloni i da ti ka

tudjine su došle i u slovenske žu
misli o slobodi, o narodnosti, o opštoj
ljubavi jezika svoga. Nek je svak blaže
mu je da'o Bog, i neka čuva, neguje i raz
dane darove svako stvorenje obdareno
čovek, i pleme, i narod. Tako rekoše te
jine. Ne zna se da je ova filosofska na
evropskog pokreta iz prošlog veka tko
primenio na ljubav k jeziku narodnome l
pokojniče! Slovensko pastirče od ovaca,
slast materinskog jezika zajedno sa milj
dubrava slovenskih, i poneo si neizm
bogodani um u radnu sobu velikoga na
beći jezik materinski svoj, ti si slavio jez
svačiji bez razlike, i surevnjivo si tražio z
njegovu. Dosadno ti je bilo mešanje
obrtima tudjim u tvome slovenskom kru
mrzio i u Srba i u Grka; svud si tražio
vodu, čiste jasne misli visokoparnih visin
se kolikome je velikome dobru, za mil
takvim mislima izvor i osnovica. I još c
na to drugi malo i pomišljali, ti si jasno
tvojim istorijsku zajednicu balkanskih i ju
naroda u prosveti i jeziku, jedino iz smei
čisteje vidiš, da jasnije razumeš ono št
drago bilo jezik narodni! Da jasno vi
rodni tvojih Slovenaca, ti si tražio i Sr
i Rumune i Arbanase, i Grke i Italijance
Kad je, u prvim desetinama našega
venskim narodima kucnuo čas da u
svetnom likovanju evropskih naroda svo
uzmu, bilo je na redu, da se potraži ir
boravom zasuti zametak in rasplod knji

od početka. Valjalo je razgrtati pepeo i gar od vekova nagomilani; valjalo je po onome što je dotle živo i po onome što je od starine kojegde zapisano, vaspostaviti i sastaviti sliku zaboravljenog veličanstvenog kulturnog pokreta medju Slovenima IX.—X. veka Da bi se ovoga veka napred pošlo, trebalo je jasno videti šta je onda bilo. I tu su one uzvišene i neocenjive misli, veliki pokojniče, kojima je tvoj duboki um razjašnjenja davao. Medju prvima koji su taj veliki prosvetni zadatak, za sve i naročito za jugoslovenske narode tako potreban, počeli razpravljati putem prave istine i nauke, blista se i tvoje neumrlo ime.

Mnogo je koješta na ovome svetu dvostruko; nije čudo što to dejstvo vidimo i u slovenskoj ljubavi prema narodnosti svojoj.

Jedni traže samo veliku celinu, pa misle da za ljubav nje ne vredi ni misliti na ono što je neposredno svoje, iz čega celina sklapa. Drugi misle da ljubav nega i uzdizanje svojega samo sobom i nepogrešno vodi u celinu i zajednicu. I danas ima, i u tvoje je vreme, veliki pokojniče, bilo umnih Slovena koji ljubav k opštemu rodu slovenskom ovako, na ova dva načina, osećaju. A ti si još onda mislio da Sloveni, kao i ostali svet, moraju samo putem istine i nauke početi, prvo, učiti i podizati svaki kuću svoju, svaki svoje domače osobine i darove, a da će iz toga sam život razviti ono što treba i što je za razvijanje. Taj put vodi pouzdano ne samo k poznanju zajednice nego i k opštoj prosveti, k izjednačenju s obrazovanim ostalim svetom. A u početku ovoga veka Jugoslovenima je naročito na to živo misliti trebalo Poštujući i istražujući stvor Božji takav kakav je, ti si, veliki pokojniče, i u narodnom životu tražio sile prirodne; mislio si da se nijedna od njih niti može uništiti niti predrugojačiti, i toga radi si i tražio za njih da se čuvaju kako ih je Bog dao, ali da se poznadu, da se u svetlost upute, pa neka tamo, prema snazi svojoj, svaka svoju stazu traži. Iz tih pogleda isticalo je i ono toplo zauzimanje za jezike narodne koje ti je u poznanstvu s Vukom onoliku radost načinilo. Malo je ko, tako kao ti, osetio veliki prirodni i bogodani

ruzum kojim je Bog, na sreću Srba,
St. Karadžića.

Savremenici često ne raspoznaju
velike umove. Tvoja je nepobitna slav
ljeni pokojniče, što si u Vukovu umu p
poznao silnu zublju koja je posle on
razastrla. Primivši od tebe, tim sigurni
oganj nebeske nauke, Vuk je brzo shva
u srpskoj književnosti, pa je pred Srbin
pravu sliku narodnosti njihove, one
prava tražila i oružjem na bojnim polj
i perom Dositijevim u književnosti. Te
kojniče, podupro i poučio Vuka onda k
ophodno bilo; ti si posvetlio na stazi o
pomesti nije nemogućno bilo Neka ti j
što si tako oštro umeo spaziti naše
djače samouče, kome danas eto
tobom, mi slavu i poštu zahvalnosti pr

Pred nama su ovde pepeo i prah
tu ono što je misli rojilo i izazivalo i š
roji i izaziva Ali je u ovom, danaske z
pepelu boravio onaj duh kojemu mi
Toga besamrtnoga duha radi, svetlosti i
svetli i danas, mi ispraćamo ove njeg
trošne ostatke u ona lepa polja i dub
mu zavičaja Onamo je život koji je
mogao; onamo neka podju i ovi poštova
u sredini toga novog veka sudni dan o

Neka vam je srećan put u mili :
vas tamo prati zahvalni pomen i srps
Večna pamet tebi, pokojniče, za tvoju ž
jeziku narodnome; ona je već bogato na
jezika narodnoga, i srpskoga i slovensko
i obdelana, u službi onome što si ti žel
umom u daljini video, ali ne dočekao.
tvome, a tvome pomenu slava neumrla

Pevci so nato zapeli slovensk
„Blagor mu!

Vseučiliški docent g. dr. M. Mu
opisal zasluge Vukove za srbski narod

Zbrali smo se na mestu žalosti, kjer se spominjamo, da je človeško telo prah in pepel. Vendar še bolj nego prijatelji in spoštovavci Kopitarjevi in Vukovi l. 1844. in 1864. se tolažimo lahko danes mi z zavestjo, da je človeški duh neumrjoč. Da živita Kopitar in Vuk med nami dalje, da se vedno bolj svetita kot jasni zvezdi na slovanskem nebu, dokazujemo mi sami, kajti izpolnjujemo voljo dveh narodov, ki tako visoko cenita zasluge svojih mož, da hočeta imeti njih zemske ostanke v stolicah svojega duševnega gibanja. Pojemo sicer žalostinko in čutimo svojo odvisnost od volje božje, ali vendar smemo reči, da slavimo dostojno in po zaslugi dva velika moža. Srečna usoda ju je zvezala najože v življenju in delovanju, po smrti sta si pa ostala najbližja soseda. Lepa je bila torej misel, da ju tudi skupno prenesemo v domačo zemljo, za katere srečo in slavo sta neumorno in uspešno delovala. Presrčna hvala bodi vam bratje Srbi, ki ste sijajno pokazali, kako svet vam je poleg Vukovega imena tudi spomin našega rojaka

Z mirno vestjo pa lahko trdimo tudi mi Slovenci, da smo vedno visoko cenili in naravnost občudovali Vuka Karadžiča zaradi njegovih ogromnih zaslug za bratski nam srbski narod in za vse slovanstvo. Veseli nas, da je z Vukovim imenom na vedno zvezano tudi Kopitarjevo, kar lahko laska narodnemu ponosu našega malega naroda, vendar v prvi vrsti mislimo kot iskreni bratje tudi mi, kaj je bil Vuk Karadžić Srbom in vsem Slovanom.

Vsak izobražni Slovenec časti Vuka, ker je dal srbskemu jeziku in srbski književnosti pravo narodno podlago ter z izdavanjem prekrasnih narodnih pesmi poslavil srbsko in slovansko ime sploh po vsem omikanem svetu. V dobi, ko se je srbski narod boril za svoje osvobojenje, je prišel Vuk, da ga reši večstoletnega duševnega mraka. Pisatelji, ki so pisali cerkveno-slovansko rusko-srbsko mešanico, niso mogli dajati narodu primerne duševne hrane, ki bi budila njegove naravne moči. Kako čudno je bilo, da so celo pravoslavni menihi opevali rimske in grške bogove in boginje v kovanem jeziku in v

neokretni obliki, da o pomanjkanju pravih poe misli niti ne govorimo! In vendar je hranil ume bogato nadarjeni srbski narod najlepšo poezijo, hodila od ust do ust. Pod vplivom Kopitarjev zapadnih, posebno nemških romantiških idej, j začel zbirati te bogate zaklade, ki so se prin Homerjevim epom. Tako je srbski narod dob enkrat celo literaturo, katero so mu zavidal napredni narodi. Vuk pa je zbiral tudi narodn slovice in popevke ter opisoval narodne šege vade. Tako je pokazal, kako srbski narod govor čuti in misli, ter s tem učil pesnike in pisatelje, naj pojejo in pišejo, da jih bode narod razume imel koristi od njih delovanja. Dolgo se je sicer Vuk boriti za čisti narodni jezik in za na nost v književnosti, ali prišli so filologi Daničič in pesniki kakor Branko Radičevič, ki na koncu štiridesetih let za vselej rešili zmag kovih načel.

Vuk je torej položil temelj daljšemu dušev razvitku svojega naroda, ali storil je še več, ka je tudi zjedinil duševno ves srbski na ki bi bil drugače ostal nadalje neizmerno razkos raznih državah, deželah in krajih. Še bolj pa poseb Slovenci, kot najbližji sosedi Hrvatov, hvalimo za to, da mu je bila vedno na misli „braća rim zakona". Njegova želja je bila, naj imajo Hrv Srbi en književni jezik, tako da bi se vsaka lahko brez zaprek ponatisnila iz cirilice v latin iz latinice v cirilico. Vuk torej ni samo bud grebških Ilircev, ki so hoteli združiti vse Jugosl z vsem svojim delovanjem, ampak se je tudi sa ravnost trudil, da imamo danes na jugu en ževni jezik od jadranskega morja do Timoka, od do Bojane. Narod, ki prebiva v teh krajih, je razdeljen po verah in stari kulturi — nova biti skupna — ali upati smemo, da bo oni narodov razum, ki je vedno vodil Vuka, pre vse ovire in stvaril bolj močno in bolj ozko turno edinico, nego je današnja. Prišli bodo in morajo skoro priti, ko za Srba in Hrvata

knjigo, tiskano v latinici ali cirilici, ne bo druzega razločka, nego je n. pr. danes pri Nemcih med knjigo tiskano v latinici in v takozvanem nemškem pismu.

Vukovo ime pa se sveti v kulturni zgodovini tudi vseh drugih slovanskih narodov. O bolgarskem jeziku in o bolgarskih narodnih pesmih smo dobili prva poročila od njega samega, vsem drugim zbirateljem narodnega blaga na slovanskem severu in jugu je bil Vuk prvi in klasični vzor. Prebudil je mnogo drugih Srbov in Hrvatov, da so začeli zbirati in posnemati narodno pesništvo; naša „Kranjska Čebelica“ je slavila Vuka že v prvem zvezku (1830) in prinašala prestave njegovih narodnih pesmi; prva zbirka slovenskih narodnih pesmi, katero je izdal St. Vraz l. 1839. v Zagrebu, je posvečena Vuku Karadžiču in še l. 1845. piše Vraz Erbenu, da bi hotel vse življenje živeti poleg Vuka; pri Čehih in Slovakih je zbudil takoj Šafařika, Palackega in Kollárja i. dr., da so zbirali narodne pesmi, Hanka pa je izdal že l. 1817. delce „Prostonárodní srbská Muza do Čech převedena“; in Čelakovský mu je posvetil tretji zvezek svoje zbirke „Slovanskí národní pisně“; pri Poljakih je v „Pamiętniku Warszawskem“ že K. Brodziński prinašal prestave srbskih narodnih pesmi, ukrajinsko-poljski pesnik Bohdan Zaleski pa je klical: „Pieśni hej dawaj Wuku Karadžiczu“; na Ruskem je užival Vuk visoko spoštovanje pri državnikih, učenjakih in pisateljih. Tako vidimo, da so sončni žarki Vukove delavnosti ogrevali vsa slovanska plemena. Njega samega je vodila vedno misel slovanske vzajemnosti; kajti popolnoma v duhu velikega pesnika „Slávy Dcere“, Jana Kollárja, ki že tudi počiva ne daleč od tod, trudil se je vse svoje življenje, da služi Slovanstvu na polju srbske literature.

Posebno pa časti Vuka slovanska filologija, kajti vsi učenjaki, ki se hočejo poučiti o srbskem jeziku, pesništvu in narodnem življenju, se vedno vračajo k velikim delom in najsrčnejšim spisom priprostega, natančnega in resnicoljubnega moža, ki sam v svoji mladosti niti videl ni šole.

Velike pa so zasluge Vukove tudi pred ostalim omikanim svetom. Za srbske narodne pesmi so se navduševali učenjaki, kákor oba Grimma in Wilhelm v. Humboldt, pesniki kakor Goethe, za njim pa cela vrsta imenitnih mož in žen v Evropi in Ameriki. To je bilo seveda posebno koristno za slavo mladega srbskega naroda, ali s srbskim imenom se je širila tudi slava vsega slovanskega, kar je najlepše izrazil Jakob Grimm v dejanju in tudi v besedi, rekoč: dieser lieder wegen glauben wir, wird man jetzt slavisch lernen. Ne smemo tudi pozabiti, da je eno iz najlepših del nemške historične literature, Rankejeva „Die serbische Revolution", popolnoma osnovana na pripovedovanjih in materijalijah Vukovih. Sploh moramo poudarjati, da se v vseh Vukovih spisih o dogodkih njegovega časa, katerih se je sam udeležil, vedno bolj jasno kaže, kako je ljubil pravico in resnico.

Z veliko hvaležnostjo in s pravim ponosom prenašate torej, bratje Srbi, zemske ostanke Vukove v njegovo domovino. Že l. 1863, ko je Vuk slavil petdesetletnico svojega književnega delovanja, je imel za seboj ves mlajši srbski svet, danes pa ga slavi in hvali ves narod. Ne ostajamo pa za njim tudi Slovenci in drugi dunajski Slovani; klanja se Vuku, kakor vidite, tudi lepa cesarska stolica, v kateri je tako dolgo živel in deloval, po najodličnejših možeh; vemo pa tudi, da se našega praznika v duhu udeležujejo mnogi zastopniki slovanske in svetovne znanosti. Zares lep je bil začetek slavnosti, katero je priredil srbski narod svojemu velikemu sinu!

Ko kličemo „Z Bogom" Vukovim ostankom, želimo tudi, naj vlada med srbskim narodom vedno njegov duh. Po dolgih bojih je zgodovina opravdala popolno njegovo delavnost, in mi si danes že skoro ne moremo več misliti, s kakimi težavami se je moral boriti Vuk, da položi temelj vsemu današnjemu napredku svojega naroda. Vendar danes tudi ne moti več spomin, da je imel Vuk mnogo in mogočnih nasprotnikov, kajti to nam kaže, kako težko je najti in hoditi n o v a prava pota. Učimo se pa od njega tudi, kako moramo delovati, da bodo slovanski narodi na-

predovali. Vuk je bil priprost, neučen mož in je ostal pravi Srb od nog do glave, ali ni se bal evropske kulture, pač pa se je lotil njenih sredstev, da bi njegovemu narodu zasijali lepši dnevi. Važno pa je tudi to, da je Vuk iskal jedro, ne pa površnosti in zunanjosti evropske kulture, kakor se to večkrat godi pri malih in mladih narodih, ter se vedno in vedno trudil. kajti brez temeljitega in neumornega dela ni napredka. S slavo, katero prinaša Vuk svoji domovini. naj bo združen tudi ta nauk za današnja in za bodoča pokolenja, ki bodo gledala zlate črke njegovega imena na belgradski saborni cerkvi.

Častiti bratje in dragi rojaki! Skoro bomo razdelili posmrtno sosedstvo Kopitarjevo in Vukovo, vendar ne v taki meri, kakor se nam zdi. Mogočna Sava, ki tako lepo veže tri najbližja plemena na slovanskem jugu, bo nosila mimo bele Ljubljane in šumela pod Belim gradom Vukovim ostankom pozdrave naših snežnikov in drugih gorskih velikanov, zelenih hribov in cvetočih polj Kopitarjeve domovine; po Dravi pa mu bodo prihajali mili glasovi ljutomerskih vinskih goric iz domovine dveh drugih prijateljev in častivcev, Miklošiča in St. Vraza.

Naša skrb pa bodi, da bodeta Srbe in Slovence v družbi s Hrvati tudi nadalje vezala Kopitar in Vuk v duhu duševne vzajemnosti in bratske ljubezni.

S temi gorečimi željami se poslavljamo Slovenci od Vukovih ostankov: naj jim bo lahka domača zemljica, Vuku pa večna slava!“

Tudi ta govor je bil sprejet z glasno pohvalo.

Ko sta se krsti še fotografirali v trajni spomin te veličastne svečanosti, so ji prenesli na pripravljena voza, in zbrano občinstvo je spremilo v dolgi vrsti kočij čez Rennweg in čez Heugasse slavna pokojnika, Kopitarja na južni, Vuka na državne železnice kolodvor. Kopitarjevo krsto sta dr. Murko in dr. Mantuani spremila do Ljubljane.

Tukaj je bil slovesni pogreb dne 12. oktobra 189 . ob 4. popoldne. Kopitarjevo krsto so prenesli z voz i v prostorno kolodvorsko vežo, ki jo je dal postajniš i načelnik g. Guttman primerno okrasiti. Po vse i

velikem prostoru so gorele plinove luči, k
je dal g. načelnik zaviti v črno tenčico.
so se začeli zbirati zastopniki in odpo
uradov, društev in zavodov okoli krste
dvora pa so čakala narodna društva s
vami, in je prihajalo občinstvo od vseh
ob 4 uri se pripelje prevzvišeni gosp
dr. Jakob Missia z velikim spremstvo
krsto ter opravi sam vse cerkveno opravi
g. dr. Murko pred Kopitarjevo krsto, ki
nemu županu z nastopnim govorom:

„Blagorodni gospod župan! V imen
odbora za prenos Kopitarjevih ostankov
kar je ostalo telesnega po našem vel
Ohranile so se še njegove kosti, pred vs
v kateri je prebival njegov bistri in ne
Skoro bo devetdeset let, odkar je Kop
svojo domovino. Tukaj še je spisal
danes visoko cenjeno slovnico, ki je bil
znanstvena slovnica v slovanskem svet
Dobrovskega „Lehrgebäude der böhm.
izšlo šele l 1809. Ko je tako položil temel
šemu razvitku našega jezika, je šel v
širi svoje znanje, da posveti vse svoje m
starini in vsem slovanskim jezikom V
lici na Dunaju je našel zaželjeno središč
so se stikali zastopniki vseh slovanski
njih sosedov, Grkov, Rumunov in Alba
jezike je tudi študiral. Na Dunaju je p
eden stebrov takratnega učenjaškega in
sveta; bil je v zvezi z največimi dušev
nemškega in drugih narodov, osnoval
slavistično šolo, ki je po njem in po
likem učencu Miklošiču proslavila naš sl
in vse naše cesarstvo. Dasi ni bil na fil
teti niti dijak, blišči se vendar njegovo i
na častni ploči filozofske fakultete v pre
dunajskega vseučilišča, dunaj
mija znanosti pa spoštuje v Ko
onih 12 mož, ki so ji l. 1837. položili te
učenem svetu je bil torej Kopitar vedr

Vendar pa mora vsakega Slovenca še posebej veseliti in s ponosom navdajati, da so se njegovim ostankom, ki smo jih vzdignili iz groba, prišli klanjat zastopniki naučnega ministerstva, akademije, vseučilišča, dvorne knjižnice in kar je posebno važno, tudi župan dunajskega mesta. Ločitev od Dunaja pa je bila še posebno genljiva, ker so tudi drugi Slovani pokazali, kako visoko cenijo velike zasluge našega rojaka. Kot znak prinašamo semkaj prekrasen venec poslancev češkega ljudstva, pred vsem pa dragi srebrni venec srbskega naroda, ki bo še dolgo pričal, kako častijo Srbi v Kopitarju moža, ki jim je našel, učil, vodil in podpiral Vuka Karadžiča. Ker je Vuk položil temelj današnjemu književnemu srbskemu jeziku in srbski narodni književnosti, se imenuje poleg njegovega imena vedno tudi Kopitarjevo. Prekrasne srbske narodne pesmi je pomagal Kopitar Vuku zbrati in izdati. Skupno z nami so torej Srbi vzeli z Dunaja tudi svojega Vuka, in njih cenjeni učenjak in bivši ministerski predsednik Stoj. Novakovič je prišel na Dunaj, da slavi zasluge Kopitarjeve. Z veliko častjo vračamo torej Kopitarja domovini, katero je vedno zvesto in neizmerno ljubil. — Hvala „Slovenski Matici“, ki je vedno dostojno slavila njegov spomin, hvala mestu ljubljanskemu in deželi kranjski, ki sta pomagali, da bo rojak, na katerega smemo biti ponosni, počival v domači zemlji poleg prvih naših buditeljev, posebno poleg svojega męcena barona Zoisa . . . Poleg časti, ki nam jo prinaša Kopitar, naj se pa naš narod, posebno pa mladina, tudi uči, da se pravemu znanju in resnemu delu klanja prijatelj in neprijatelj. To je nauk, ki se ne more nikoli zadosti ponavljati, posebno malemu narodu, kakor je naš. V tem imenu izročam Vam, g. župan stolice kranjske dežele, središča vseh Slovencev, ki je glavna opora vsemu slovenskemu narodu, drage ostanke Kopitarjeve, naj bode mesto njih počitka nadalje eno iz svetišč bele Ljubljane!“

Nato je odgovoril ljubljanski župan, gosp. Ivan Hribar takole:

Gospoda moja! Ko bi se imeli na tehtnico polagati talenti, gotovo bi mali slovenski narod odvagal

mnoge druge, ki živé v srečnejših razmer
slave možje so bili porojeni na slovensk
da so mnogi od njih — omamljeni po t
le prekmalu pozabili, da so bili slovensl
so jim v nežni mladosti doneli na uho.
magali širiti tujstva veljavo; niso se pa
naroda trpina, ki jim ni mogel dati sl
Kdo nam bo zameril, ako nas to boli?
očeta, ako mu sin, potem ko se je ozr
svetu, začne zaničevati domačo hišo in

Zato nam pa tudi posebno zadovo
hvaležnosti navdajata srce, ko se spom
ki so — dasi na tujem živeč – zvesti o
rodu in domu, in katerih vse delovanje n
jih je vodila vedno iskrena želja koristi
teh bil je tudi Jernej Kopitar. Obdarj
umom, kakršnega deležni postajajo le
terimi se razliva posebna milost božja;
čislan od vseh, s katerimi je prihajal v
kovan od maziljenih glav in od prvakov
vendar nikdar pozabil, da je sin slovensl
kako hvaležnega se je izkazal tej mate
se v najtajnejše tajnosti sladke govoric
prvikrat čul iz njenih ust, si je prizadev
prepričevalne dokaze, katere je zajemal
vega vira globoke svoje učenosti — p
prvo mesto med sorodnimi ji jeziki. Mo
more biti — in tudi moje moči so presl
da bi preiskoval, v koliko se je učenem
jaku posrečil dokaz, da je govorica, k
naših ust, mati slovanskih jezikov; en
čutim: da nihče pred njim in nihče za
venskega imena v učenem svetu tako
Jernej Kopitar.

Bela Ljubljana, mati slovenskih me
spomin hvaležnosti imenovala po K
svojih ulic. Danes ji je nastala pa dol
lesne ostanke slavnega rojaka sprejme
rodni zemlji, ker jim ga tuja zemlja ni
In zgodilo se bode to na slovesnejši na
bilo moglo zgoditi dne 28. avgusta 1844.

v narodno mrtvilo pogreznjena Ljubljana čuti danes, da ni samo stolno mesto kranjske vojvodine, temuč da je duševno središče slovenskega naroda. Zdi se mi, ko da je previdnost božja hotela, da se poslednje častno spremstvo, katero so Kopitarju dolžni njegovi rojaki, odloži do naših dni. V imenu bele Ljubljane prevzamem sedaj od velecenjenega gospoda zastopnika dunajskega odbora umrljive ostanke neumrljivega pokojnika, da jih k večnemu počitku položimo

„V zemlji slovenski, v predragi deželi,
Katero prisrčno je ljubil ves čas."

In tako bode mož, katerega so duševni velikani njegovih dni imenovali „monstrum scientiarum", na skromnem našem pokopališču mirno smrtno spanje spal ne daleč od mesta, kjer leži njegov prijatelj Vodnik. Duhova obeh pa naj v jasnih višavah plavata nad nami in blagoslavljata svoj rod, da mu po složnem prizadevanju vseh blagomislečih sinov napoči zora boljših dni."

Po krasnem govoru g. župana, ki je napravil na občinstvo velik vtisk, je z globokim občutkom zapel nad 70 pevcev broječi moški zbor „Glasbene Matice" pod spretnim vodstvom g. Josipa Čerina Mendelssohnov „Beati mortui". Nato so prenesli krsto, okrašeno s premnogimi venci in narodnimi trakovi na četverovprežni mrliški galavoz, in sprevod se je začel pomikati po južnokolodvorski in dunajski cesti proti pokopališču sv. Krištofa. Na obeh straneh cest so gorele plinove svetilke in nebrojno občinstvo je delalo špalir. Za križem je stopal veteranski kor, veliko število ljubljanske duhovščine, dijaštvo ljubljanskih srednjih šol z velikanskim lavorovim vencem in krasnimi trakovi z napisom „Učenjaku slavistu višjegimnazijci", pred temi katoliško delavsko društvo, društvo katoliških pomočnikov z zastavo, šišenska čitalnica z zastavo, pevsko društvo „Ljubljana" z zastavo, pevsko društvo „Slavec" z zastavo in vencem, telovadno društ o „Sokol" z zastavo in vencem, pred krsto so nos e tri gospodične (Kersnikova, Javornikova in Prosenčev) prekrasni venec ženskih podružnic sv. Cirila ı

Metoda v Ljubljani, magistratni sl venêc mesta Ljubljane z dragocenimi b kovi, neposredno pred mrtvaškim vozom na blazini srebrni venec Srbov. Tikom stopal zastopnik dežel. predsednika, d Schemrl z deželnovladnimi svetniki, d Detela, deželni odbornik dr. Tavčar kmetijske družbe ces. svet. Murnik, nc Zupanc, edini še živeči osebni znane nadalje prošt dr. Klofutar z mnogim dostojanstveniki, predsednik dež. sodišč drž. pravdnik Pajk, finančni ravnatelj P poštni oskrbnik Šorli z mnogimi uradı stopnik c. kr. dvorne knjižnice dr. Mant docent dr. M. Murko, zastopniki jugos demije prof. Markovič, prof. Smičil Vrbanič in „Hrvatske Matice" vseučili Kostrenčič, župan Iv. Hribar z ob niki in magistratnimi uradniki, predsedn zbornice Perdan, deputacija kmetijske nateljem G. Pircem, ravnatelji ljublja nazij in kranjske gimnazije, ravna in učiteljišča z učiteljskimı zbori, prim Bleiweis in dr. Šlajmer, Slov. uči Muzejsko društvo, „Slovenska predsednikom prof. Levcem in podpı ravnateljem Grassellijem in dr. La čelu, vseuč. profesor dr. Gr. Krek, deputa sv. Cirila in Metoda, „Glasbena M sateljsko društvo", zastopniki zdravn odposlanci društev v Novem mestu, Kranju, v Celju in iz drugih krajev K število najodličnejših ljubljanskih dam, odbornice podružnic sv. Cirila in Me mestnih učiteljic in gospodičın.

Sprevod, katerega je vodil z asistenc župnik M Malenšek, se je vršil v najle kar imata posebne zasluge g policijski Podgoršek in zastopnik pogrebne tvrd

Na pokopališču je gospod župı blagoslovil grob in nato so spustili

Profesor Fr. Levec, predsednik „Slovenske Matice“ pa je izpregovoril nato naslednji nagrobni govor:

„Rojaka evropejske slave, ki je triinpetdeset let počival v daljnem tujem svetu, je ravnokar sprejela predraga zemlja slovenska v svoje naročje.

„Veliki gromovnik“ ga je imenoval genijalni Prešeren, „eine europäische Celebrität“ ga je nazival duhoviti Čop; „sagacissimus philologus, vir celeberrimus“ razsodni Miklošič; „der grösste slavische Kritiker unseres Jahrhunderts“ bistroumni Hanuš. Največji germanist svojega časa, Jakob Grimm, pa mu je vzdel častni priimek „monstrum scientiarum“. Ako pa se tudi zgodovinar in jezikoslovec Kopitar kakor zvezda danica sveti na jasnem obzorju učenega sveta, in ako se tudi njegovo ime s častjo in slavo izreka po vsi širni Evropi, vendar je temu velikemu svojemu sinu v prvi vrsti največo hvaležnost dolžan naš narod slovenski.

Prežalostne so bile razmere v naši domovini. ko je pred devetdesetimi leti v javno življenje stopil Kopitar.

Naš narod je bil brez vsake zavednosti, brez prave književnosti in inteligence; naš jezik je bil zaničevan kot narečje hlapčevskih stanov; po šolah in uradih je gospodovala tujščina; vsak omikanec, če tudi domače zemlje sin, se je sramoval slovenskega imena. Z naglimi koraki se je tudi našemu narodu bližala tista krota usoda, ki je v srednjem veku podavila polabske Slovane

Med plemenitimi možmi, ki so se v tej bedi usmilili zapuščenega in zaničevanega naroda, je poleg Cojza in Japlja, poleg Linharta in Vodnika v prvi vrsti imenovati Kopitarja. Z bistrim umom, s krepko voljo in z mladostnim navdušenjem je pričel Kopitar raziskavati jezik in zgodovino slovenskega naroda in devetindvajsetletni mladenič je izdal prvo kritično slovnico slovensko. polno genijalnih idej in novih nazorov. V tej knjigi je Kopitar neustrašeno pokazal na pisatelje XVI. veka kot glavni vir našega jezika; v tej knjigi je položil temelj znanstvenemu raziskavanju naše domače govorice; v tej knjigi je pa Ko-

gočno povzdidnil svoj glas: „Odprite
,ne šole!“ In s pravo gorenjsko žila-
pozneje ponavljal svojo zahtevo, jo pod-
nimi razlogi ter ni miroval, dokler se
stolica slovenskega jezika v Ljubljani

:o je bil Kopitar zapustil svojo domo-
na cesarskem Dunaju popenjal od časti
, slava njegovega učenega imena zaslo-
i, ko je največe duhove tedanje dobe,
umboldta, Grimma, Wolfa in Schlegla,
prijatelje — je ostal Kopitar zaveden
roda; v duhovitih spisih je slavil na-
h rojakov, razkrival lepoto svojega ma-
ika ter v krasnih prijateljskih pismih
Metelka Zupana in Čopa navduševal
ovanje.

ljubeznijo, kakor svojega slovenskega, se je oklenil Kopitar tudi bratovskega naroda srbskega. Srbski pisatelji so ob Kopitarjevih časih pisali učeno mešanico, posebno se oziraje na mrtvi cerkveni jezik. Kopitar pa je spoznal, da je mrtva vsaka književnost, ki ne zajema svojih življenskih moči iz naroda samega, ki se ne naslanja na narodno govorico. Dobra sreča ga je namerila na mladega nadarjenega Vuka, in tega je znal Kopitar pridobiti za svoje velike ideje. Z njegovo pomočjo je Vuk spisal srbsko slovnico; z njegovo pomočjo je sestavil srbski slovar; z njegovo pomočjo je na srbski jezik preložil Sv. pismo; z njegovo pomočjo je dvignil ogromni zaklad zlatega srbskega narodnega pesništva. In dasi so se Vuku in Kopitarju trdovratno ustavljali posvetni in duhovski mogočniki, naposled sta zmagala s svojimi zdravimi nazori, in dandanes hvaležno slavi ves srbski narod Vuka in Kopitarja kot ustanovitelja novosrbskega slovstva.

Ko je mestni zastop cesarske prestolnice Kopitarju najprej obljubil častni grob na osrednjem pokopališču dunajskem, potem pa mu iz političnih razlogov odrekel to čast, so sporočili Srbi v Ljubljano: Mi prepeljemo svojega Vuka v domovino; ako vi ne prene-

sete svojega Kopitarja v Ljubljano, ga vzamemo mi s seboj v Beligrad; zakaj Kopitar nam je ravno tako mil in drag kakor Vuk.

Kar je storil Kopitar za narod slovenski, kar je storil za narod srbski, že to bi zadostovalo, da bi mu zagotovilo neumrjočo slavo.

Toda bistri um Kopitarjev, združen z neutešljivo željo po večni resnici, z gorečo ljubeznijo do vsega slovanstva, se je lotil tudi večih, težjih nalog. V svoji epohalni knjigi „Glagolita Clozianus“ in svoji duhoviti razpravi „Prolegomena historica“ je Kopitar bistro pojasnil slavno zgodovino panonskih Slovencev IX. veka, delovanje slovanskih blagovestnikov in solnograških misijonarjev. Ravno tako duhovito pa je razbistril najstarejše spomenike karantanskih in panonskih Slovencev in tako s temi in enakimi svojimi spisi postavil temeljni kamen stari slovenščini ter z Dobrovskim vred ustvaril novo znanost — slavistiko, za katero je pridobil in odgojil enako nadarjenega učenca, rojaka – Miklošiča!

Da se dandanes po vseh avstrijskih in slovanskih vseučiliščih skrbno goji slovansko jezikoslovje in slovanska zgodovina; da sladki, polni glasovi častitljive stare slovenščine odmevajo tudi raz učenih stolic tujih dežel ter done po vseučiliških dvoranah ravno tako v Berolinu kakor v Parizu; da se s korenitejšim znanjem slovanskih jezikov zbližujejo tudi slovanska srca: to je v prvi vrsti Kopitarjeva zasluga!

Devetdeset let bo minilo, kar se je prvič oglasil Kopitar, in triinpetdeset let je preteklo, kar je umolknila njegova mogočna beseda. In od tega časa — kakšna velikanska, vesela prememba ne samo po naši domovini, ampak po vsem slovanskem svetu! „Patriotische Phantasien eines Slaven“, ki jih je sanjal za napredek vsega slovanstva navdušeni Kopitar l. 1810., so v tem času, in največ vsled Kopitarjevih velikanskih del, postale dejanska resnica.

Vsemogočni Bog, ki je tako čudovito blagoslovil delovanje Kopitarjevo na srečo in slavo našega naroda in vsega slovanstva, daj umrjočim njegovim ostankom

sladak mir in pokoj v domači zemlji, duš
njegovim pa bodi nevenljiva slava!"

Pevci „Glasbene Matice" so zapeli
voru globokočutni Jenkov zbor „Blago
spočije", ki je marsikogar ganil do solz.

Končno se je poslanec c. kr. dv
g. amanuensis dr. Josip Mantuani
slavnega pokojnika še s temi besedami:

Častita gospoda!

Danes stojimo drugič pred odprtin
pač zadnjikrat ob krsti, braneči umrl
moža rojaka, ki se je bil popolnoma pos
učenosti v življenju. Deloval je na Du
je našel tudi začasni počitek v zemlji, k
bila več popolnoma tuja, ker je tam osre
plodonosno delovanje — katera mu pa v
ljubljena rodna zemlja.

Pravo duševno torišče zanj je b
knjižnica dunajska. Ta, preko vseučil
demije znanosti prvi vednostni zavod v
klanja z globokim spoštovanjem Kopita
občuduje njegovo obsežno učenost. Kot
voda je meni častna naloga, pospremiti
vsem izobraženem svetu in pri vseh mode
narodih slovečega rojaka k večnemu poč
vino in posloviti se od njih, preden se i
zemlji.

V imenu c. kr. dvorne knjižnice ča
v središču slovenstva svojemu narodu,
ostanke tako slavnega moža v svojo sre
da se ta narod tako svoje dolžnosti zav
čislati moža, diko in čast svojo; kajti t
poroštvo za živo gibanje in vednostno s
terarnem polju.

Kopitar ni bil le zvezda, migljajoča na
olju, on je bil preporodujoče in oživlj
aterega gorkota še dandanes preseva
ost slovensko. On ni delal na slepo sre
eraval na Dunaju ustvariti središče slo

[illegible] je dobro poznal sredstva in zaklade, [illegible] veleznostno delovanje in organizovanje [illegible].

[illegible] zaklade rokopisov in pristnih tiskovin, [illegible] Napoleon ugrabivši jih na Dunaju, dal pre[illegible] v Pariz, je šel Kopitar kot poverjenik avstrijski [illegible] je pripeljal na Dunaj nazaj. S tem ni [illegible] kot njen narsposobnejši uradnik, [illegible] njenega pravnega posestva, temuč je [illegible] veleznostno delo v prvi domovinski [illegible] vsem narodom: kazal je vsemu učenemu [illegible] kako je te zaklade izkoriščati.

Zarad tega ima c. kr. dvorna knjižica poseben [illegible] z [illegible]vanjem in z zanimanjem ozirati [illegible] ostanki svojega veleizobraženega [illegible] uradnika ter častitati narodu [illegible] na pridobitvi njegovi, temuč še [illegible] imenovati tega moža svojega, in je po[illegible] njen nekdanji član častno mesto za [illegible] v domovini.

[illegible] veliki pokojnik, kličem v imenu c. kr. [illegible] ker si tako dolgo in tako zgledno [illegible] — kot mislim — tudi v imenu naroda [illegible] okoli tvojega groba: počivaj [illegible] mirno v domači zemlji!“

S tem je bil končan slovesni pogreb. Poleg [illegible] gospode in poleg mnogoštevilno zbra[illegible] se ga je udeležila tudi sedanja gospo[illegible] Kopitarjevega rojstnega doma v Repnjah s svojo [illegible] ki se nista strašili ne dolge poti, [illegible] vremena: prihiteli sta v Ljubljano po[illegible] čast izkazovat svojemu slavnemu sorodniku.

[illegible] omenjam da je prostor za Kopitarjev [illegible] kupila „Slovenska Matica“, grob [illegible] prevzela mestna občina ljubljanska.

In tako veliki pokojnik, počivaj sladko in mirno v [illegible] slovenski poleg svojega mecena [illegible] poleg svojega tekmeca Valentina [illegible] poleg genijalnega Antona Linharta in poleg [illegible] slovenskega pedagoga Blaža Kumerdeja, ki

velika duša Cojsova c
pojila z vzvišenimi
ievala z veseljem do
skega dela na slavo i

opitarjevo krsto je bi
loženih štirinajst vence

ɔmeju Kopitaru — srj
septembra — 10. okto
nu filologu — češki l
mu učenjaku — „Slo'
nu rojaku Jerneju K

u Kopitarju — jugos
ı Kopitarju — Hrvats
troumnejšemu jezikosl
emu učenjaku — Slov
vitelju slovenskega jez
ljana.
ı Kopitarju — Pisateljs
ı veleumu — pevsko
.ku slavistu — slove
ı Kopitarju — ljublja
e sv. Cirila in Metoda
mu slavistu — Čitalr

nski Matici pa so doš
rami:

rad, 12. oktobra. Uče
telja svoga kliču „Sl
akademije Miličevi

ɔ, 12. oktobra. Neumrj
emlji! Njegovemu spo
slava! — Triglavani.

Levov, 12. oktobra. Čast ir
vencem, ki tako slavno časte sp
janskega učenika Kopitarja. Živ
rusinsko-slovenska vzajemnost! —

Levov, 12. oktobra. Ime Kopitarja, ki je s svojimi nauki in deli proslavil ime slovenskega naroda pred celim svetom, je drago tudi Rusinom. Rusinski narod kliče iz dna svoje duše združenim bratom Slovencem: Živeli Slovenci! Bog blagoslovi slovensko delo! — V imenu mnogo Rusinov: Svitakij, katehet.

Zagreb, 12. oktobra. K slavi prenosa ostanaka Jerneja Kopitara pridružuje se i hrvatsko sveučilišče. — Rektor Dočkal.

Zagreb, 12. oktobra. Hrvatski pedagoško-književni sbor u Zagrebu kliče slavnomu rodoljubu i književniku Kopitaru: „Slava!" Upravni odbor.

Beli grad, 12. oktobra. Klanjamo se uspomeni velikoga Kopitara. Živeo slovenski narod! — Profesori treće gimnazije.

Beli grad, 12. oktobra. Profesorsko društvo zahvalno se seća slavnoga Kopitara i raduje se, što je udes hteo, da ogranici jednoga istoga naroda istoga dana velikom ljubavlju i zahvalnošču slave svoje velikane Kopitara i Vuka. — Predsjednik društva Gj. Angjelković.

Beli grad, 12. oktobra. Sa novog groba Vuka Karadžića ne mogu propustiti, da ne kliknem: „Slava Kopitaru!" — Dr. Jovanović-Zmaj.

Beli grad, 12. oktobra. Kolegija prve beogradske gimnazije proniknuta dubokim poštovanjem velikomu sinu slovinskog naroda bratski pozdravlja proslavu zahvalnog mu naroda. — Direktor gimnazije Angjelković.

Beli grad, 12. oktobra. Duhovno učestvujemo v proslavi seni velikoga Kopitara — Uredništvo „Dela".

Beli grad, 12. oktobra. Prestavnici Bosne i Hercegovine, sakupljeni oko novoga groba Vuka Karadžića, istim oduševljenjem pozdrvljaju slavu Vukova učite dičnoga Slovenca Kopitara. — Vojislav Sola, La: Jovanović, pop Števo Trifković, pop Mikajlo Jovič . Nikola Kasiković, Vaso Črnogočević, Stjepo Srbk . Mico Avdalović, Pavle Kujundžić, Risto Vasiljevi ,

Petar Gligorija, Jeftanović Avdi beg, Kara b
Vlajko Kovačević, Nikola Uljarević, Lazar
Aliksa Popović, Ljuba Vasiljević, Risto Piceta

Knin, 12. oktobra. Danes, kad se kosti n
Kopitara i Vuka Karadžića, učitelja in učenik
Slovenca i brata Srbina, prevadjaju iz tudj
svoju rodnu zemlju, kličemo: Slava Kopitaru
— Srbi kninski.

Kranj, 12. oktobra. Slava častivcem neun
slovenskega veleuma Jerneja Kopitarja, slavn
buditelja, preporoditelja na slovenskem in slov
slovstvenem polju Majdič, Globočnik, Pir
dr. Štempihar, Valenčič, prof Novak, dr. Je
minšek, Maselj, Zupančič, Dokler, Poljanec, dr
dr. Žmavec, Sajovic, Viktorija Praprotnik, Vi
Debevec.

Novo mesto, 12. oktobra. Velikan učen
pitar, lahka ti bodi zemlja domača! — Čital

Zagreb, 12. oktobra. Profesorji hrvatske
književnosti u realnoj gimnaziji Zagrebačkoj
pozdravljaju današnju svečanost dovikujući:
velikomu Kopitaru!" — Marković, Steklasa, Po
Roić, Adamović, Florschütz, Skarić, Pisarović.

V Ljubljani, dne 15. vinotoka 1897.

Fr

V pisarni Slovenske Matice

ali po knjigarnah se dobiva:

1\. **Knezova knjižnica,** I. zvezek. Vsebina:
Fr. Levec: Anton-Knezova ustanova.
Dr. Fr. D.: Gospod Lisec. Povest.
Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfe vojvode. Povest v verzih.

2\. **Knezova knjižnica,** II. zvezek. Vsebina:
Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest.
Pavlina Pajkova: Planinska idila. Povest.
Fr. Levec: Matija Valjavec. Životopis.

3\. **Knezova knjižnica,** III. zvezek. Vsebina:
Anton Funtek: Smrt. Epsko-lirske slike.
Fran Govékar: Ljubezen in rodoljubje. Povest.

4\. **Knezova knjižnica,** IV. zvezek. Vsebina:
Moja hoja na Triglav. Spomini Nejaza Nem-cigrena.
Fr. L.: Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano.

Cena vsakemu zvezku 40 kr.

